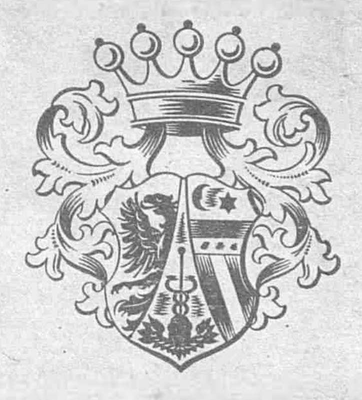
Dr. TEODOR BOTIȘ

MONOGRAFIA FAMILIEI MOCIONI

FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ „REGELE CAROL II"

MONOGRAFIA FAMILIEI MOCIONI

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE O SUTĂ DOUĂZECI ŞI ŞASE DE EXEMPLARE NEPUSE IN COMERŢ, ŞI ANUME: DOUĂZECI ŞI ŞASE DE EXEMPLARE PE HÂRTIE VIDALON, NUMEROTATE DELA 1 LA 26, ŞI O SUTĂ DE EXEMPLARE PE HÂRTIE VELINĂ VERGE MATĂ, NUMEROTATE DELA 27 LA 126.

DR. TEODOR BOTIŞ

MONOGRAFIA FAMILIEI MOCIONI

BUCUREŞTI
FUNDAŢIA PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ „REGELE CAROL II"
39, Bulevardul Lascar Catargi, 39
1 9 3 9

PREFAŢĂ

« Oamenii sunt trecători, faptele lor chiar sunt trecătoare, iar gândirea lor rămâne veşnic ca o pecete a timpurilor ».

Regele Carol II

(Săptămana Cărţii, Mai 1935).

Familia macedo-română a Mocioneştilor a avut destinul istoric să îndeplinească un apostolat naţional în viaţa noastră politică, bisericească, culturală şi economică. Prin acest apostolat s'a întipărit în paginile istoriei Românilor bănăţeni şi ardeleni din epoca renaşterii lor, premergând marelui eveniment al desrobirei prin înfăptuirea unităţii noastre naţionale.

Puţini oameni din generaţia zilelor noastre cunosc trecutul acestei familii nobile şi faptele ei de altă dată. Ceea ce au scris Vicenţiu Babeş şi Dr. Valeriu Branisce despre rolul şi activitatea membrilor ei iluştri: Andrei şi Alexandru, şi-a pierdut din actualitate.

Ca unul, care printr'un contact aproape zilnic, în timp de 3 ani, am cunoscut pe distinşii reprezentanţi mai bătrâni ai acestei familii: pe Fugen, Alexandru şi Zeno, iar faţă de membrii ei din generaţia mai tânără am avut sentimentele şi consideraţiile unor legături sufleteşti şi de prietenie încă din anii copilăriei lor, m'am simţit moralmente obligat să contribui şi eu, cu ceea ce ştiu şi pot, la iniţiativa ce a luat-o fruntaşul bănăţean, Dr. Gheorghe Dobrin, jurisconsultul familiei, fost prefect şi senator, de a înfăptui o dorinţă a mult regretatului Ionel Mocioni, fost prefect al Severinului, de a se scrie monografia familiei, idee îmbrăţişată cu toată căldura şi de d-l Antoniu Mocioni, ultimul vlăstar de parte bărbătească al ilustrei familii.

Date fiind modestele mele mijloace nu pot avea pretenţia de a publica o lucrare la înălţimea tuturor cerinţelor. Incontestabil, cadrele ei ar putea fi mai largi, informaţiunile şi anexele mai bogate şi mai amănunţite, dacă aş fi fost în fericita situaţie de a avea la îndemână şi preţiosul material istoric, pe care pornirile anarhice şi revoluţionare din toamna anului 1918 l-au risipit şi în mare parte nimicit.

Dar şi în condiţiile restrânse în care apare această monografie, ea cuprinde o expunere suficient de documentată asupra trecutului familiei Mocioni şi a activităţii desfăşurată de membrii ei în viaţa publică românească; iar cuvântările şi operele lui Alexandru Mocioni, reproduse în text şi anexe, reflectează, în autenticitatea lor, gândirile sale politice, sociale şi filosofice, părerile şi convingerile manifestate în grelele situaţii ale vieţii politice şi bisericeşti a Românilor transilvăneni, sentimentele şi spiritul înalt de care a fost stăpânit şi însufleţit el şi ceilalţi luptători naţionali, pe care i-a dat Românilor bănăţeni şi ardeleni în trecutul lor de robie, dar şi de mari speranţe, această familie vrednică şi glorioasă.

Arad, 29 Iunie 1936.

Iconomul stavrofor Dr. TEODOR BOTIŞ
Rectorul Academiei Teologice ortodoxe române din Arad

ORIGINEA ŞI GENEALOGIA FAMILIEI MOCIONI

Familia *Mocsonyi* — *Mocioni* —e una din cele mai distinse familii române dintre Tisa şi Carpaţi, o familie care a intrat în istorie.

Românii din Ardeal, Banat şi Crişana, supuşi stăpânirii maghiare, pierzându-şi pătura conducătoare, vechea lor aristocraţie, în frunte cu puternicii şi glorioşii Corvini, au rămas pe pământul zămislirii lor ca un neam de ţărani, în mare parte iobagi, legaţi gliei şi aserviţi intereselor politice, religioase şi economice ale unei oligarhii stăpânitoare de ţară, dar străină de legea, limba şi năzuinţele lor.

Prin eliberarea Ungariei de sub jugul turcesc la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul celui al XVIII-lea şi prin trecerea Principatului Transilvaniei sub protectoratul şi stăpânirea Habsburgilor, a început şi în viaţa poporului român din aceste ţări, o nouă eră a evoluţiei sale istorice. In această epocă de reorganizare a ţinuturilor desrobite, înfăptuită sub influenţa ideilor generoase ale veacului, de reprezentanţii şi factorii absolutismului luminat, — în acest timp de frământări şi lupte, ce le provoacă în viaţa noastră naţională actul politic şi religios al unirii unei părţi din populaţie cu biserica Romei, şi când în urma acestei uniri Românii rămaşi credincioşi ortodoxiei, unindu-şi toate străduinţele şi aspiraţiile spre o cât mai strânsă închegare a organizării lor bisericeşti distrusă şi a conştiinţei naţionale, primesc un fericit şi considerabil imbold prin imigrarea din peninsula balcanică a multor familii macedo-române pe teritoriul imperiului habsburgic învecinat.

COLONII MACEDO-ROMÂNE IN UNGARIA

Aceşti colonişti, aşezându-se la Viena, la Pesta — capitala Ungariei, — şi în multe oraşe şi târguri [1]) şi practicând tot felul de negoţuri, au întărit şi în parte au creiat clasa socială înstărită şi atât de folositoare de care aveam nevoe — anume acea burghezie cu caracter ortodox din veacul al XVIII-lea şi din prima jumătate a veacului al XIX-lea.

[1]) In judeţul Aradului în cursul veacului al XVIII-lea aflăm negustori « greci » în Arad, Ghioroc, Cuvin, Covăsinţ, Galşa, Agriş, Pâncota, Şimand, Otlaca, Şiclăul Chereciu, Şiria, Pecica, Socodor, Miniş şi Săvârşin. In Timişoara erau în anul 1739 doisprezece negustori macedo-români veniţi din Moscopolea.
(Victor Papacostea, *Teodor Anastasie Cavalioti*, pag. 11, nota subl. 3).

Aceste colonii «grecești»[1]), cu o puternică și activă conștiință ortodoxă, și cu o situație într'un timp dominantă în comerțul țării, se organizează, sub scutul privilegiilor ce le obținură dela stăpânirea care avea tot interesul să promoveze industria și comerțul, în comunități religioase. Clădesc biserici în localitățile unde s'au așezat, iar în unele înființează și susțin școale. Cetățeni loiali și folositori, ei se încadrează în viața și organizația economică și socială a orașelor, în cari intoleranța religioasă și națională zădărnicise mai înainte pătrunderea elementului românesc.

Prin iscusința și hărnicia lor, unii din acești coloniști macedo-români își agonisesc averi considerabile. Buna starea materială și serviciile ce le aduc patriei noui, fac posibilă pătrunderea și ascensiunea lor în clasa privilegiată a nobililor, obținând titluri și ranguri nobiliare.

Unele familii macedo-române, ca aceea a baronului Sina[2]), Dumba, Dera de Moroda, Dadányi, etc., se asimilează prin avere, cultură și legături familiare cu înalta aristocrație și se contopesc în ea, păstrându-și numai religia ortodoxă. Altele, de pildă familiile contelui Nako, Manasse, Deák-Pescari, și-au pierdut credința, renegându-și limba și legea românească.

Incepând cu jumătatea a doua a secolului al XIX-lea, multe alte familii macedo-române din îndepărtatele orașe ale Ungariei au căzut pradă maghiarizării. Trăind departe de teritoriul etnic românesc, într'un mediu social străin și neputând da copiilor lor o educație românească, și-au pierdut cu timpul naționalitatea, iar sub presiunea puternicului curent de maghiarizare s'au contopit etnicește cu burghezia maghiară.

In decursul veacului al XIX-lea negoțul trecând în mâinile Evreilor, familiile acestea au scăpătat și materialicește, astăzi existând numai resturi din înfloritoarele lor colonii de odinioară, grupate în jurul bisericilor înzestrate cu averi de către înaintașii lor.

---

[1]) Coloniile macedo-române, ce se așezară în cursul veacului al XVIII-lea până în cele mai îndepărtate orașe ale Europei, au fost considerate drept colonii grecești, iar membrii lor numiți chiar și de către Românii din Banat și Ardeal Greci. Această greșeală se explică prin faptul că, neavând o biserică și o literatură națională proprie, în dialectul lor, pe care îl întrebuințau numai în cercul restrâns al familiei, ei s'au adăpat la izvoarele culturii grecești, de care nu s'au înstrăinat curând nici în noua lor patrie.

[2]) Simeon Sina, ultimul bărbat al familiei Sina de origină preoțească din Moscopolea a murit la 15 Aprilie 1876, la Viena. Tatăl său, Gheorghe, care cu soția sa Dera, vorbea în dialectul macedo-român, nu i-a dat o creștere românească. Din averea de 45 milioane florini, ce a moștenit-o dela tatăl său, a cheltuit mult și pentru scopuri culturale și umanitare. Dar din multele lui acte de binefacere, Românii puțin au beneficiat. Dărnicia lui s'a revărsat mai mult asupra Grecilor, Maghiarilor, Sârbilor și Nemților. Puțina avere rămasă dela el au moștenit-o fiicele sale: una măritată cu un Neamț, alta cu un Francez, iar două cu Principii români, Mavrocordat și Ipsilanti.

(*Albina*, Nr. 35/1876).

Printre familiile macedo-române, cari şi-au creiat o bună stare materială şi o înaltă situaţie socială, este şi familia nobilă a Mocioneştilor, care însă — ca o excepţie onorabilă — *şi-a păstrat caracterul ei ortodox şi românesc.*

ORIGINEA FAMILIEI MOCIONI

Despre originea familiei Mocioni ne dă importante informaţiuni preţioasa lucrare: «*Studii Istorice asupra Românilor din Peninsula Balcanică*» [1]), a profesorului *Ioan Caragiani* [2]) dela Universitatea din Iaşi.

Autorul analizând originea vestitului căpitan macedo-român *Andruţu Veruşĭŭ* (1740—1799) ajunge la următoarele concluzii ce ne interesează aici:

«... Numele *Veruşĭu, Veruşĭ,* fără nicio îndoială este românesc, diminutiv dela *veru* (văr), care se zice şi *averu* la Macedo-români. Astfel de porecle sunt dese la ei, precum şi *Nepot, Lală,* (în sens de unchiu), Frate,... etc. Insă ca să găsim originea lui trebue să recurgem la o poreclă, ce poartă membrii acestei familii; porecla lor pe lângă aceea de *Veruşĭŭ, Veruşĭ,* este: *Moceanu* sau *Mucĭană.* In Filimon [3]) (III, p. 139, linia 12) cetim că un nepot de frate a lui Andruţu se numea Veruşĭ Mucĭană (*Βερούσην Μουτσανᾶν,* în cazul acuzativ); iar la pagina 429 la nota (a) dela numărul 139, care se raportă la această pagină, Filimon ne spune că şi Andruţu, tatăl lui Odiseu Andruţu, era poreclit *Muciană,* (aici din greşeală Filimon scrie *Μουστανᾶς* în loc de *Μουτσανᾶν*, cum scrie la pagina 139), apoi mai adaugă că *Andruţu* şi tatăl lui *Veruşĭ* erau fraţi. Acuma să cercetăm porecla Mocianu, Muciană. Toţi Românii din Aspropotam din Tesalia sunt porecliţi de ceilalţi Români cu porecla generică de *Mocĭani,* precum şi *Fărşeroţii* sunt porecliţi *Fărşeroţi,* pe când ei se zic Români şi Rumeni., Fiindcă porecla *Veruşĭ* este foarte comună şi răspândită printre Români, Andruţeştii, numiţi *Veruşĭ,* au fost supranumiţi şi Mòceani, spre distingere şi spre a li se arăta originea din Aspropotam. Românii zic un — *Mòcean* — cu accentul pe «o», iar când pun la fine un «ă», mută accentul pe penultimă, schimbă pe «o» neaccentuat în «u» şi zic *Mucĭànă* pe care grecii l-au scris *Μουτσανᾶς*, ca şi pe «Pană» *Πανᾶς*, pe «Pànură» *Πανουργιᾶς* etc. Grecii dela cuvântul *ψωμὶ* (pâne) fac *ψωμᾶς* (pânar, brutar), dela *Πανὶ* (pânză) fac *Πανᾶς* (pânzar); numele însă propriu *Πανᾶς*, foarte des la cei din insulele Ioniane, nu

---

[1]) Publicaţie postumă (1929) de Pericle Papahagi, profesor şi director la liceul «Mircea Vodă» din Silistra, nepot de frate al autorului.

[2]) Macedo-român, născut în com. Dămaşi din Tesalia la 1840, decedat în 1921. Membru al Academiei Române.

[3]) Ioan Filimon, secretarul lui Ipsilanti în revoluţia grecească. A scris: «*Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*», în patru volume. Atena 1859 1861. Are mania de a greciza numele eroilor români.

însemnează *pânzar*, ci este numele românesc *Pană* grecizat. Afluenţa de Români luptători emigraţi acolo răspândi numele şi printre Greci, pe când dacă caută cineva bine, toţi cei numiţi *Παϊᾶς* trebue să fie Români încă sau Români grecizaţi, căci prin *Πανᾶς* nu se înţeleg pânzarii ».

« Căpitan Andruţu Veruşi, dar poreclit *Mòcean* sau *Mucĭană*, a fost Român şi nu era din Libanaţii din Locrida, ci din Aspropotam, şi familia lor veche Armatolică [1]), cum spune Fauriel [2]), cine ştie din ce prigoniri fu silită să se ascundă în Libanaţi. *Tot această origină are şi numele familiei Macedo-române a Mocioneştilor din Budapesta a Ungariei* » [3]).

Din aceste concluzii ale învăţatului profesor Caragiani rezultă că patria de origine a familiei Mocioni e provincia *Aspropotam* din Tesalia Nord-Estică, locuită numai de Români. Rădăcina ei etnică se înfige în tribul macedo-român, care locuia şi stăpânea acest ţinut, — în marea familie aromână, poreclită de celelalte triburi: *Mociani, Muciană*, din care s'au născut şi căpitanii-eroi: Andruţu [4]) Veruşi şi celebrul său fiu: Odiseu Andruţu Veruşi Muciană [5]).

[1]) Soldatul se numeşte la Macedo-Români: Armatu-lu, Armatolo, gionele. Din Armatu-lu Grecii făcură: Armatolos. Adjutantul căpitanului, primul soldat, se numeşte pălicar. (Ioan Caragiani: *Studii asupra Românilor din Peninsula Balcanică*, pag. 105).

[2]) C. Fauriel a publicat în Paris la 1824—25: *Chants populaires de la Grèce moderne*. La fiecare cântec dă şi o scurtă biografie a personagiului cântat.

[3]) Pag. 183—184.

[4]) Diminutivul dela Andrei, greceşte: Andreas.

[5]) Căpitanul *Andruţu* Veruşiu s'a născut la anul 1740 în satul Libanaţi al Locridei Opuntiane din o veche familie de armatoli (căpitani), originară din Aspropotam. A făcut armele sub căpitanul Mitru Vlahotanase din Bună-hoară de pe Pamas, care împreună cu ceilalţi căpitani pieri în glorioase lupte. Căpitanul Andruţu, băgând spaimă în Turci prin faptele sale vitejeşti, aceştia pentru a-l împăca îl numiră căpitan general asupra Greciei Continentale afară de Pelopones, care până la 1821 se numea Levadia, la care nu aparţineau însă Epirul, Tesalia şi Macedonia. In multele lupte ce le-a avut cu Turcii, eroismul său e admirat şi cântat în cântece populare. Cea mai vitejească faptă a sa a fost renumita retragere strategică din Licaonia (1796), unde debarcă cu trupele sale după o luptă navală ce o dădu contra flotelor turceşti, în tovărăşia de arme cu viteazul macedo-român *Lambru Cacioni* (†1804), amiral în armata rusească. Străbate Peloponesul cu trupele sale printre mii de oştiri turceşti şi ajunge la un port din golful Corint, de unde, îmbarcând cu restul armatei, trece şi scapă pe insula Itaca. Consulii străini din Pelopones numiră această retragere « *Xenofontiana* », ca pe aceea a celor 10.000 din Anabasis. Trecu apoi în Rusia şi intră cu rang de maior în armata rusească. Împărăteasa Ecaterina îi dărui o sabie preţioasă. Reîntors din Rusia, când debarcă în Cataro autorităţile veneţiene îl arestară şi-l predară Turcilor. Dus la Constantinopol muri (1799) în temniţă, de unde nu-l putură elibera nici intervenţiile generalului francez Aubert Dupayet. Fiul său: Odiseu Andruţiu Veruşiu Muciană, care se născu pe insula Itaca, patria lui Ulise (Odiseu) şi naşul său, Cacioni, îi dădu numele de Odiseu, a fost unul din cei mai viteji generali din revoluţia grecească. Comandant al tuturor trupelor revoluţionare din Grecia orientală, ajunge celebru prin luptele îndrăsneţe şi victorioase.

Era căsătorit cu o Română, fiica lui Gareli, din una din cele mai bogate şi puternice familii din Călăreţi, comună românească din Pind.

(Ioan Caragiani, *Studii Istorice*. . ., pag. 182 186).

Românii din peninsula balcanică îşi aveau organizaţia lor autonomă politică şi militară în aşa numitele capitanate, asemănătoare voivodatelor vechi, în cari erau organizaţi şi fraţii lor din Dacia-Traiană.

Cauzele şi evenimentele istorice, cari au determinat elementul traco-român, de dincolo şi dincoace de Dunăre, să aibe această organizaţie politică, sunt aceleaşi: conservarea fiinţei lor etnice primejduite de năvălirea popoarelor barbare. Il confirmă acest adevăr istoric în deosebi aşezarea geografică a Românilor din peninsula balcanică.

« Nicăiri — scrie C. Istrati — nu se poate mai bine, ca în acea parte, urmări şi constata mai sigur efectele dezastruoase ale năvălirilor succesive şi nemiloase asupra unui popor autohton ».

« Scoborîrea Slavilor, sosirea Bulgarilor, pătrunderea Turcilor i-au distrus, i-au depărtat sistematic de văile mănoase, din preajma marilor comunicaţiuni, silindu-i să se adâncească cât mai mult şi să se dosească cât mai sus în localităţile cele mai puţin accesibile [1]) ».

Turcii năvălitori în peninsula balcanică găsiră aceste capitanate române autonome, cu o existenţă străveche şi lăsară Românilor autohtoni, întăriţi în munţii lor ocrotitori, privilegiile avute. Respectară aceste privilegii şi Veneţienii, cât timp stăpâniră Grecia Continentală şi Peloponesul. Serviciile militare ale căpitanilor români le răsplăteau făcându-i administratori căpitani peste capitanatele lor pe o perioadă de ani, chiar şi pe viaţă, cu condiţia să plătească bir şi în caz de nevoie să-i ajute cu armele.

Căpitanatele române din Balcani aveau o guvernare patriarhală democratică şi şefii lor politici şi militari, numiţi căpitani sau armatoli, stăpâneau micile lor provincii muntoase, ca domnii din Muntenia şi Moldova voivodatele lor mai extinse şi mai importante [2]).

Birurile grele, ce apăsau pe supuşii imperiului otoman, în capitanatele autonome ale Românilor macedoneni, se mărginesc la nişte daruri anuale, drept semne de vasalitate. Cât timp Turcii urmau o politică de expansiune în centrul Europei şi erau angajaţi cu puterea lor armată în invaziunile şi cuceririle făcute până în apropierea Vienei, şi în această expansiune a lor aveau tot interesul ca interiorul imperiului să fie scutit de tulburări şi răscoale, — starea privilegiată a capitanatelor române a fost respectată cu puţine excepţii. Când căpitanii erau jigniţi în drepturile lor protestau la Inalta Poartă şi dacă nu li se făcea dreptate, reacţionau cu armele.

Dela sfârşitul veacului al XVII-lea însă, când declinul imperiului otoman a luat o formă prăpăstioasă, prin dezastrele suferite pe câmpurile de luptă şi până la izbucnirea revoluţiei greceşti, (1821) Turcii au încercat necontenit să răpească autonomia căpitanatelor române şi să le desfiinţeze. Rezistenţa acestora provoacă îndelungate şi sângeroase lupte, în cari căpitanii şi voinicii lor săvârşesc minuni de vitejie,

[1]) Profesor Dr. C. Istrati: *Călătorie la Românii din Macedonia...*, Ediţia Academiei Române, Bucureşti 1911, pag. 22.
[2]) Ioan Caragiani, *Opul citat;* pag. 105—108.

preamărite în cântecele populare. In aceste continue hărţueli şi lupte, purtate cu forţe inegale, mulţi căpitani, răpuşi de puterea covârşitoare a armelor turceşti, se refugiau pe insulele greceşti, stăpânite de Veneţieni, de unde reîncepeau lupta la ocaziuni binevenite. Când situaţia era definitiv pierdută, ei emigrau în ţări străine: Veneţia, Ungaria, Austria, Principatele Române şi Rusia [1]).

Deşi retraşi în munţi din faţa năvălirilor barbare şi a stărilor de nesiguranţă şi în continui lupte pentru apărarea fiinţei lor etnice şi a aşezămintelor lor strămoşeşti, Macedo-Românii nu au neglijat nici ocupaţiunile paşnice. Pe lângă patriarhala îndeletnicire cu păstoritul, ei se ocupă şi cu industria şi comerţul. Industriaşi şi artişti prin firea lor, având şi o remarcabilă cunoştinţă de limbi şi un spirit întreprinzător, unii se coboară din munţi, străbat întreaga peninsulă şi fac cărăuşie şi negoţ. Pun mâna pe aproape toate conacurile şi drumurile mai importante şi cu timpul devin stăpânitori în vieaţa comercială din Balcani, iar prin hărnicie şi pricepere cel mai înstărit neam din această peninsulă. Bogăţia lor în turme şi bani era vestită [2]).

Intr'o vreme ei stăpânesc negoţul chiar şi în ţările în cari au emigrat [3]).

Bună starea şi dărnicia Macedo-Românilor o mărturisesc numeroase ctitorii, — biserici şi instituţiuni culturale, — creiate şi susţinute de ei. Niciun neam conlocuitor n'a adus, în condiţiile date, mai mari jertfe pentru cultură, ca acest popor de elită.

Ca industriaşi şi negustori, Aromânii sunt întemeietori de oraşe în Peninsula balcanică, având instituţiuni culturale, organizaţii de bresle şi de asistenţă socială, — o completă autonomie, cu magistraţi şi poliţie proprie.

«Aceste insule de libertate exercitau un miraj asupra locuitorilor din regiunile învecinate, atrăgând pe cei mai pricepuţi într'ale negoţului şi meseriilor. Aşa s'au întemeiat şi s'au desvoltat centrele: Călăreţi, Siracu, Gramostea, Meţova, Clisura, Moscopole, etc.» [4]).

Dintre aceste centre macedo-române oraşul *Moscopolea* sau *Voscopolea* ocupă locul al doilea după Constantinopol în viaţa comercială şi culturală din Balcani.

ORAŞUL MOSCOPOLEA CENTRU AL ROMÂNILOR MACEDONENI

«Cetăţenii acestui oraş — scrie d-l Victor Papacostea — s'au bucurat de *libertăţi şi privilegii excepţionale*. După 1700, Moscopolea oferea spectacolul unui mare centru comercial şi industrial. O însemnată industrie metalurgică — cu deosebire de arme şi argintărie —

---

1) Ioan Caragiani, *Opul citat*, pag 131 139.

2) Profesorul Dr. I. C. Istrati în excursiunea făcută în Balcani împreuna cu un grup de intelectuali, în primăvara anului 1911, ne spune că pe muntele Iabocişca, unde se aflau 33 colibe cu 218 locuitori macedo-români, aceştia aveau 12.000 oi şi 500 cai şi catâri.

3) Românii din Banat şi azi îi zic «Grec» negustorului din sat, chiar dacă nu e Grec de origine.

4) Victor Papacostea: *Teodor Atanasie Cavalioti*, pag. 9 10.

1. Icoana sfântă din Bulci.

2. *Eva de Kefala.*

fabrici de postav şi de covoare înfloritoare, înlocuind mereu produsele occidentale, din ce în ce mai scumpe şi mai rare. Inglobând în sistemul ei economic şi activitatea altor centre din vecinătate, expansiunea comercială a Moscopolei a depăşit frontierele Peninsulei, angajând raporturi strânse cu *Veneţia*, *Triestul*, *Lipsca* şi în genere cu marile pieţe din răsăritul şi centrul Europei. Au venit şi prin părţile noastre, au trecut şi prin Egipt, au pătruns şi în Asia mică. Astfel ajunse, acest oraş macedo-român, între 1720—1770, o adevărată metropolă a Peninsulei, cu cartiere numeroase, cu pieţe şi bazaruri bogate, în care un furnicar de oameni şi caravane, de costume şi colori, impresionau plăcut ochiul călătorului. Astfel a şi caracterizat-o un contimporan: *urbs amplissima non modo in tota Graecia, sed etiam fere per totum Turcarum imperium*» [1]).

Date fiind aceste condiţii economice, oraşul Moscopolea deveni şi un puternic focar al culturii. Avea numeroase biserici, clădiri monumentale, între cari palatul Academiei noui [2]), şcoale, bibliotecă, tipografie «singura în Imperiul Otoman la aceea dată». Podoaba cea mai ilustră a oraşului era însă vestita lui *Academie* din secolul al XVIII-lea, desvoltată şi organizată dintr'un colegiu mai vechiu, care ocupa «locul cel dintâi în rândul şcoalelor din Turcia europeană» [3]).

FAMILIA MOCIONI IN MOSCOPOLEA

Spre acest oraş, atât de înfloritor — până la dărâmarea lui la 1770 de Ali Paşa cel Cumplit — prin meserii şi negoţ, gravitară fără îndoială şi familiii din tribul «Mocianilor» din Aspropotam. Se poate ca aceste familii au avut partea lor de contribuţie şi la fondarea şi înflorirea lui, păstrându-şi vechea lor poreclă şi în noua patrie. Dar, când anume, nu putem preciza, neavând informaţiuni în tradiţiile Mocioneştilor imigraţi în Ungaria. Pornind însă dela ceea ce ni s'a transmis prin aceste tradiţii şi anume că în acest centru comercial şi cultural, Moscopolea, Mocianii şi-au putut creia o înfloritoare stare materială — şi fiind şi o familie numeroasă, avea cea mai frumoasă biserică din localitate, la altarul căreia slujea de obiceiu ca preot un membru al familiei, şi bazându-ne pe faptul că, din vechile documente ce ni s'au păstrat în arhiva familiei Mocioni, se poate vedea că a avut legături cu locurile sfinte şi cu centrele ierarhice ortodoxe din Orient, putem trage concluzia că la finele secolului al XVII-lea sau începutul al XVIII-lea, când se refugiă, ca multe alte familii, în Ungaria, această familie avusese o vechime şi un trecut în acest oraş. In cursul veacurilor al XVI-lea şi al XVII-lea mai mulţi membrii ai familiei Mocioni,

---

[1]) Victor Papacostea: *Teodor Atanasie Cavalioti*, pag. 11.

[2]) Zidirea palatului Academiei-Noui se datoreşte iniţiativei patriarhului Ioasaf al Ohridei (1718 1745), originar din Moscopolea şi dărniciei orăşenilor, animaţi de el. Noul local a fost inaugurat în 1750. (Victor Papacostea: *Teodor Atanasie Cavalioti*, pag. 32 33).

[3]) *Ibid.*, pag. 19.

printre care şi un arhimandrit, cercetează locurile sfinte, de unde aduc cu ei obiecte şi icoane sfinte pentru biserica lor [1]).

* * *

La sfârşitul secolului al XVII-lea, luptele seculare dintre Creştini şi Turcii năvălitori în Balcani şi basinul dunărean au luat o întorsătură în favoarea popoarelor creştine subjugate.

RĂZBOIUL DE ELIBERARE A UNGARIEI DE SUB STĂPÂNIREA TURCEASCĂ

Atunci începe îndelungatul proces de dezagregare al marelui Imperiu Otoman, întemeiat şi susţinut cu puterea armelor.

Inalta Poartă căutând să exploateze, cum îi cereau interesele, nemulţumirile protestanţilor din Ungaria, persecutaţi de reacţiunea sângeroasă a catolicismului militant, încheie un tratat de alianţă cu Comitele Emerik Tökolyi, căpetenia emigranţilor protestanţi, şi declară războiu Habsburgilor.

In primăvara anului 1683 o puternică armată turcească porneşte contra Vienii. Dar după înfrângerea ruşinoasă ce o suferă, sub zidurile cetăţii asediate, la 12 Septemvrie 1683, marele Vizir Kara Mustafa, lupta defensivă a armatelor creştine se preface într'o viguroasă şi biruitoare ofensivă împotriva puhoiului turcesc.

Sub impresia strălucitei victorii dela Viena, puterile creştine: Germania, Polonia şi Veneţia încheie (1684) la Linz, sub patronajul Papei Inocenţiu al XI-lea, o sfântă alianţă, voind izgonirea Turcilor din Europa şi liberarea popoarelor creştine din robia lor. Impăratul Leopold (1675—1705) caută să atragă şi să cuprindă în cadrele acestei alianţe şi popoarele creştine din Balcani: pe Români, Sârbi, Bulgari şi Greci. De aceea face o alianţă cu Voevodul Munteniei, Şerban Cantacuzino (1679—1688), care la asedierea Vienii adusese mari servicii cauzei creştine, iar pentru a câştiga prin el şi pe Ţarul Rusiei şi pe Voievodul Moldovei, Constantin Cantemir (1685—1693), îl recunoaşte printr'o diplomă drept succesor al familiei imperiale a Cantacuzinilor din Bizanţ, cu dreptul de a ocupa tronul Constantinopolului recucerit.

Un tratat similar încheie Impăratul Leopold şi cu Sârbii, al căror teritoriu etnic deveni în curând câmpul operaţiunilor militare [2]).

Armatele puterilor aliate înaintează, cucerind, rând pe rând, cetăţile şi ţinuturile ungare stăpânite de Turci. La 2 Septemvrie 1686

---

[1]) In castelul din Bulci se află o veche şi preţioasă icoană adusă în Ungaria probabil — de preotul Const. Mocioni. In Mauzoleul din Foen se păstreaza o cadelniţă veche.

[2]) Nefericitului Gheorghe Brancovici al II-lea, fratele mitropolitului din Ardeal, Sava Brancovici, pe care Sârbii, în frunte cu patriarhul Maxim din Ipec, încă în anul 1663, îl proclamă în catedrala din Adrianopol de despot al lor, i s'a recunoscut această demnitate şi de Împărat care în 1683 i-a conferit rangul de baron, iar în 1688 acela de conte al imperiului.

eliberează capitala Ţării, iar Otomanii sunt alungaţi până la Dunăre. La 6 Septemvrie 1688 cade Belgradul şi armatele creştine năvălesc în Balcani, unde sunt primite cu simpatie de către populaţia creştină.

In primăvara anului 1689 însă această ofensivă, ce înainta victorioasă până la Niş, Novibazar şi Scopi, întâmpină o puternică contraofensivă din partea armatelor otomane, care recuceresc Belgradul (1690) şi pătrund în Banat.

In faţa primejdiei ce ameninţa creştinătatea, Impăratul Leopold trimite — la 6 Aprilie 1690 — o proclamaţie către Sârbi, provocându-i să ia armele ca aliaţi ai armatelor sale («armis nostris sociati») spre a duce la biruinţă steagurile creştine. In schimb le promite sprijinul său împărătesc, libertate confesională, alegerea unui Voevod din neamul lor, iar după terminarea norocoasă a războiului o aşezare bisericească naţională spre mulţumirea lor.

In baza acestor promisiuni împărăteşti, confirmate şi prin diplomele leopoldiene din 1691 şi 1696, Sârbii iau parte cu oastea lor naţională alături de imperiali, sub conducerea vicevoievodului lor, Ioan Monasterli, la luptele dela Slankamen (1691) şi la cea dela Zenta (1697), unde armatele turceşti, conduse de însuşi sultanul Mustafa al II-lea, primesc o lovitură decisivă, ce grăbeşte încheierea păcii.

Pacea dela Carloviţ, (26 Ianuarie 1699), eliberă teritoriul Ungariei, cu excepţia Banatului timişan, de sub stăpânirea Semilunei şi sancţionă trecerea principatului Transilvaniei de sub protectoratul Porţii Otomane sub stăpânirea Curţii dela Viena.

Războiul Habsburgilor cu Turcii, în anii 1716—1718, ce se termină cu pacea dela Pasaroviţ, scapă definitiv şi Banatul de sub jugul turcesc.

Prin pacea dela Carloviţ şi Pasaroviţ se începe în evoluţia imperiului Habsburgic o epocă nouă de mari prefaceri interne.

Emigrările în masă ale Sârbilor, în 1690, sub conducerea Patriarhului de Ipec, Arsenie al III-lea Cernoevici, şi în 1737 sub Patriarhul Arsenie al IV-lea Ioanovici şi aşezarea lor în Sirmiu, Slavonia, Bacica, la Sz. Endre lângă capitala Ungariei şi în Banatul timişan, precum şi colonizările germane în Banat, au schimbat harta etnografică a acestei provincii româneşti în detrimentul românismului autohton. Imigrară în Ungaria şi mulţi Macedo-Români şi Greci, pentru a-şi scăpa viaţa de iataganul nedreptăţii şi averile de lăcomia ocârmuirii corupte a Turcilor.

In deosebi, erau nevoiţi să-şi caute refugiu pe teritoriul Habsburgilor toţi aceia cari în timpul războiului de 16 ani conspiraseră contra stăpânirii turceşti şi luptaseră alături de armatele creştine; iar după retragerea acestora în Balcani erau pradă răzbunării ei nemiloase.

Biruinţele armatelor creştine, cari trecură Dunărea cucerind Belgradul, treziră în populaţiă creştină, de secole asuprită de Turci, nădejdi într'un viitor mai bun.

Macedonenii, luptători pentru libertăţile lor naţionale, n'au rămas nepăsători în faţa celor cari veneau sub semnul Crucii.

FAMILIA MOCIONI IN UNGARIA

Tradiția familiei Mocioni ne spune că doi frați Mocioni sau refugiat din Moscopolea şi s'au înrolat sub steagurile armatelor creştine. Unul a căzut în lupta dela Zenta (1697), iar celălalt, preotul Petru, a servit ca duhovnic în tabăra Principelui Eugen de Savoya şi a pierit şi el în una din multele lupte cari s'au dat pentru eliberarea Timişoarei şi a Banatului de sub jugul turcesc [1]). E probabil că la sfârşitul veacului al XVII-lea unii membrii ai familiei au fost constrânşi să-şi părăsească patria ca să-şi scape viața şi averea şi că cei doi frați au luptat în armatele eliberatoare ale Principelui Eugen [2]).

Fapt istoric incontestabil, ce rezultă dintr'un arbore genealogic dela sfârşitul secolului al XVIII-lea, e însă că un «*Constantinus Motsonyi*», presbiter greco-neunit («Presbiter sau Popa Gr. n. Unitus») a venit în anul 1747 din Macedonia în Ungaria («Anno 1747 ex Macedonia in Hungariam advena») şi a murit la Pesta în etate de 110 ani («Pestani mortuus aetatis suae anno 110»).

Preotul *Constantin Mocioni* a avut — ne informează genealogia — 5 fii («5 filios habens»), dintre cari numai doi sunt amintiți şi cu numele: *Andrei*, înobilat şi *Mihaiu*, cari» pe lângă numele de *Motsonyi*» poartă şi pe cel de «*Popovits*», pentrucă — se notează în genealogie — tatăl lor a fost preot («Popovits ideo dicti quod avus Popa fuerit»). Numele de «*Popovits*», «*Popovics*», «*Popovich*», (Popovici), alături de cel de «*Motsonyi*», «*Mocsonyi*», a trecut şi în diplomele lor de inobilare.

Cunoaştem, însă, şi pe al treilea fiu al preotului Constantin Mocioni, cu numele *Petru*, care nefiind, probabil, căsătorit, prin testamentul său din 14 Aprilie 1759, institue drept moştenitor universal al său pe fratele mai mic, Andrei («constituire meinen jungen Bruder Andream Popovich zum universal Erben ein»), cu obligația să dea bătrânului lor tată, cât timp va trăi, «una sută floreni anual» şi să împlinească următoarele legate pioase («pia legata»): 1. Spitalului din Pesta: 100 fl., 2. Bisericii parohiale din Pesta: 100 fl.; 3. Bisericii Sf. Gheorghe din Pesta: 100 fl.; 4. Bisericii din Ierusalim: 100 fl.; 5. Sf. Munte din Turcia: 100 fl.; 6. Bisericii Sfântului Atanase din Moscopolea [3]), locul său de naştere («auch in mein Geburths-Orth Moscopol vermache ich der Kirchen St. Atanasii»): 100 fl.; 7. Şcoalei de acolo: 100 fl. [4]).

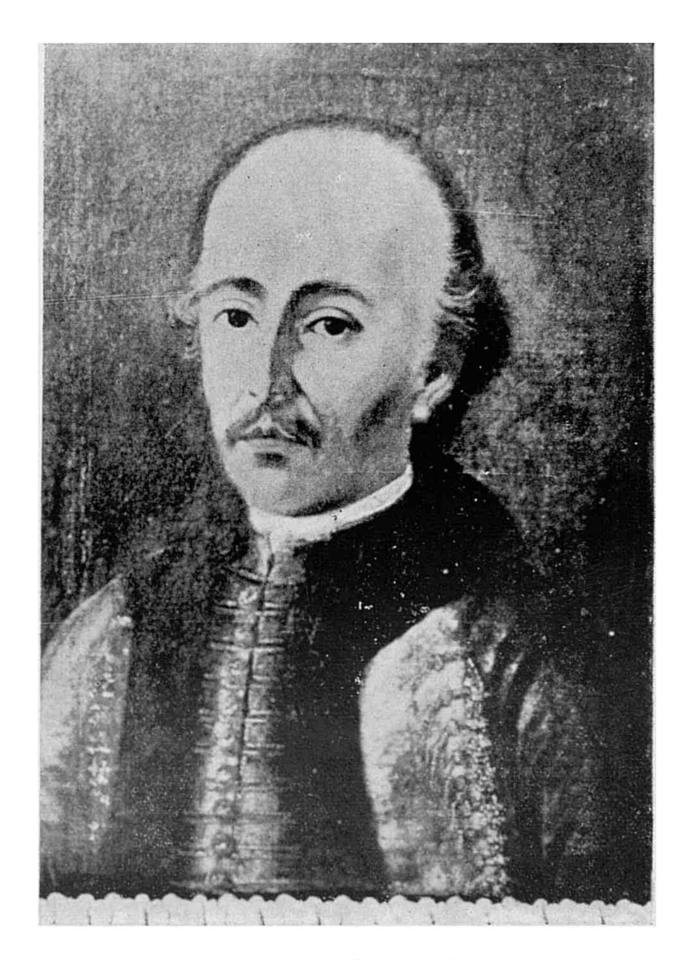
---

[1]) Vicentiu Babeş: *Notițe biografice asupra vieții şi activității lui Andrei Mocioni*... Bucureşti 1883. Ediția Academiei Române, pag. 355 356.

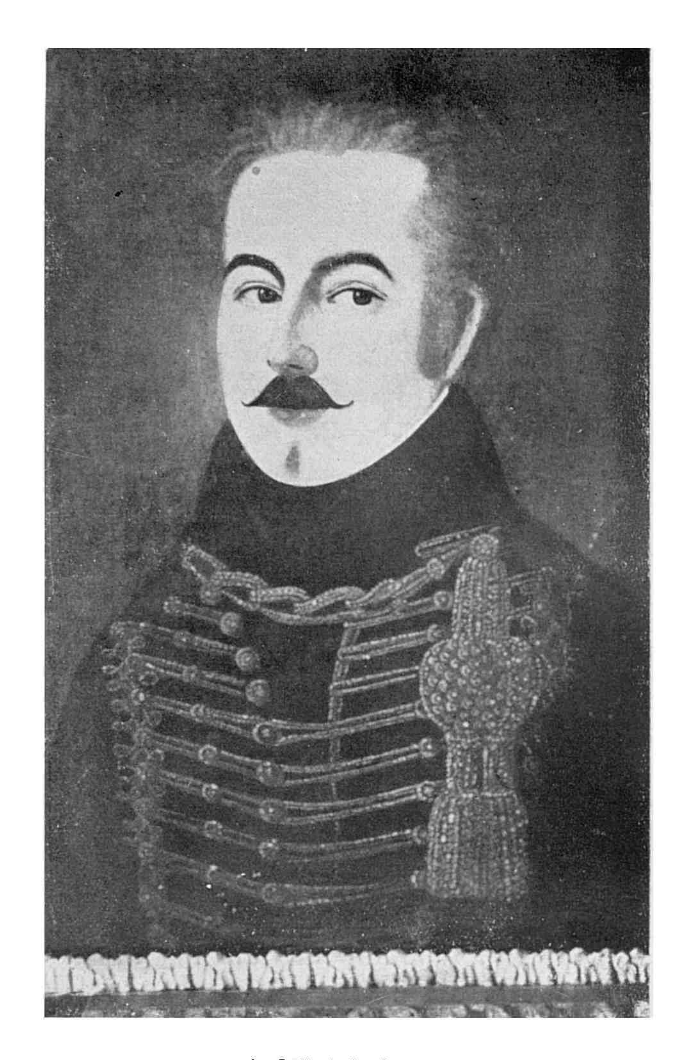
[2]) In castelul din Bulci al familiei Mocioni s'a păstrat o lulea prețioasă, artistic lucrată, luată — după tradiția familiei dela un Paşă într'una din luptele cu Turcii. Acest obiect, pe care autorul acestei lucrări l-a văzut şi l-a avut în mâinile sale, a dispărut însă cu ocaziunea restaurării castelului.

[3]) Zidită în 1721 (Victor Papacostea: *Teodor Anastasie Cavalioți*, pag. 11, nota subliniară 7).

[4]) Testamentul s'a publicat în *Senatul* din Pesta la 3 Nov. 1775, când probabil — a decedat testatorul.

3. *Dimitrie de Mocioni.*

4. *Mihai de Mocioni.*

MOCIONIŞTII COMERCIANŢI ÎN PESTA

Fiii preotului Constantin Mocioni au găsit în capitala Ungariei un teren prielnic profesiunii lor de comercianţi. Făcând negoţ în stil mare («amplum comercium exercendo»), prin iscusinţa şi hărnicia lor au ajuns la o bună stare materială, numărându-se printre fruntaşii breslei neguţătoreşti şi printre membrii de seamă ai coloniei «greceşti» din Pesta.

Mihai şi Andrei, fiind căsătoriţi, sunt străbunii celor două linii, separat înobilate, în care se ramifică familia Mocioni la sfârşitul secolului al XVIII-lea.

INOBILAREA

Andrei, cel mai tânăr, întemeietorul liniei *Mocioni de Foen*, cere în 1780, şi obţine dela Impăratul Iosif al II-lea moşia Foen din Banat, ca donaţie mixtă, adică plătită în parte şi cu bani [1]).

Căzând însă victimă unui atentat, în ziua de 17 Nov. 1782, când a fost nimerit prin fereastră, în casa administratorului său domenial din Foen, de glontele unui criminal [2]), *diploma nobilitară, cu data de 28 Februarie 1783*, a fost eliberată fiilor săi: *Petru, Constantin, Ioan şi Naum «Mocsonyi aliter Popovich».*

Cum însă Iosif al II-lea nu s'a încoronat Rege al Ungariei şi astfel nu a depus jurământ pe constituţia ei, această diplomă nobilitară a fost confirmată *printr'o nouă diplomă, eliberată la 10 Maiu 1805* de Impăratul şi Regele Francisc I.

Celălalt frate mai mare, *Mihaiu*, care dobândeşte vii [3]), case şi pământ în Tokay, orăşelul cu vinuri renumite din nordul Ungariei, e străbunul liniei «*de Mocioni*». Harnici săi fii: *Petru, Dimitrie, Gavril, Ioan* şi *Mihaiu* «*Popovics*, alias *Motsonyi*» sunt distinşi, pentru meritele lor militare, prin *diploma din 1 Iunie 1798*, a Impăratului Francisc I, cu privilegiul de *nobili armalişti*, adică fără donaţiunea unei moşii şi fără predicat.

In diplomele nobiliare ale ambelor linii, numele patronimic: «*Muciană*», «*Moceani*», «*Mocioni*» al membrilor înobilaţi ai familiei, e scris cum se pronunţa, cu ortografie ungurească, «Motsonyi», «Mocsonyi», la care s'a adăugat şi cel de «Popovics» (Popovici), pentru descendenţa lor din preotul Constantin Mocioni.

Noi îl vom scrie «*Mocioni*», cum se pronunţă şi se scrie în limba noastră românească şi cum se iscăleau şi unii membrii ai familiei în corespondenţa lor românească.

---

[1]) Cu 70.525 florini şi 35 cruceri.

[2]) Pe monumentul lui din catedrala sârbească din Timişoara, s'a aflat următoarea inscripţie: «Hic jacet in pace nobilis ac perillustris Dominus Andreas Mocsony alias Popovich, edilis de Foen, subiit et quidem scolpeto per fenestram traiectus die 9-bris 17 anni MDCCCLXXXII». *Enciclopedia Română* de dr. C. Diaconovich, vol. III, pag. 303.

[3]) In 1769 şi 1770 îşi cumpără vii în Tokay.

RAMURA ARMALISTĂ DE MOCIONI

Mihaiu Mocioni († probabil prin 1789) [1]), întemeietorul *liniei armaliste*, s'a căsătorit, în 1761, cu *Eva de Kefala*, fiica nobilului Ioan de Kefala senior († 1803) şi a soţiei sale Ecaterina Pesthy, alias Zivkovicz [2]), care aveau proprietăţi în Komáron [3]), casă la Pesta, case, vii şi pământ arabil în Tokay, Tetény şi Tarczal.

In timp de 28 de ani, cât a durat viaţa lor familiară, s'au născut 16 copii, din cari au rămas în viaţă 5 fii: *Petru, Gavril, Căpitan Dimitrie, Ioan,* Căpitan («Rittmeister») *Mihai* şi 3 fete: *Maria*, măritată cu baronul Mihaiu *Horvath* († 14 Martie 1802), *Elena*, măritată Naum *Dera* şi *Ecaterina*, căsătorită cu Pelenga *Diemandi*.

După moartea (la 30 Aprilie 1808) energicei şi vrednicei lor mame, *Eva*, văduvă timp de 19 ani, «care n'a făcut lux, ci şi-a aflat fericirea îngrijind de copiii, pe cari i-a crescut în frica lui Dumnezeu», fraţii moştenesc averea rămasă dela părinţi [4]), evaluată la 178.555 fl. 32 cruceri. Ioan, în 1805, când a împlinit douăzeci şi patru de ani, şi-a luat o parte de moştenire, începând să se ocupe cu negoţul.

Fraţii: *Petru*, *Gavril* şi *Dimitrie* nu şi-au împărţit averile moştenite, ci le-au gospodărit împreună.

Prin testamentul său, din 2 Februarie 1822, Căpitanul *Dimitrie* îşi lăsă întreaga sa avere lui *Gavril*, cu care a lucrat împreună la sporirea ei. Dacă în răstimp ar deceda, o va moşteni *Mihaiu*, care în războaiele cu Napoleon a făcut cinste familiei şi ţării, cu condiţia să poarte de grijă celor patru orfani ai lui *Petru*, decedat la 26 Decemvrie 1814, şi să le dea o bună creştere. Dacă *Mihaiu* se va însura, jumătate din avere va reveni orfanilor, iar cealaltă jumătate copiilor pe cari i-ar avea din căsătoria sa. Bisericii «greceşti» din Tokay şi săracilor acelei biserici, le lasă câte 100 floreni».

Un testament identic a făcut la timpul său şi *Gavril* şi astfel averile acestor fraţi, fără descendenţi, le-au moştenit orfanii lui *Petru*.

Petru Mocioni, cel mai bătrân dintre cei cinci fii ai lui Mihai Mocioni, după ce şi-a terminat studiile la liceul piariştilor din Pesta, fiind primul între colegii săi de clasă, şi 'n Pojon, s'a căsătorit cu *Ecaterina de Karácsonyi* (Caracioni) şi a avut doi fii: *Alexandru* şi *Mihai* şi două fiice: *Maria* şi *Eva*. Alexandru moare tânăr şi astfel partea bărbătească a acestei linii e redusă, la începutul secolului al XIX-lea, la un singur bărbat: *Mihai* (n. în 8 Noemvrie 1811; † 14 Octomvrie 1890).

Mihai Mocioni studiă dreptul la Academia din Kassa (Caşovia sau Kosice). Terminându-şi studiile, îl aflăm candidat («adlatus») în

1) Am încercat să-mi procur date exacte prin P. C. Sa. Păr. protopop Toma Ungureanu din Pesta, dar mi-a răspuns că matricolele Bisericii Ortodoxe din Tokay au dispărut în cursul anilor de războiu.

2) Mare comerciant.

3) In considerabila zestre a Evei Kefala îşi au originea proprietăţile ce le avea la Komarom familia de Mocioni.

4) Acordul dintre fraţi, dela 20 Martie 1809.

cancelaria avocatului Andrei Nedeczky din Pesta, iar la 23 Ianuarie 1832 intră practicant în administraţia judeţului Pesta.

La 2 Februarie 1836 se căsători cu *Ecaterina* (n. 25 Nov. 1806, † 19 Ian. 1878) fiica lui *Ioan Mocioni* de Foen şi a soţiei sale *Iuliana Panaiot.*

Din această căsătorie se născură 5 băeţi şi o fată: *Ioan*, născut în 5 Sept. 1836, *Petru*, n. 22 Sept. 1837, *Iuliu*, n. 13 Martie 1839, *Emilia*, n. 28 Aprilie 1840, *Sever Alexandru*, n. 23 Oct. 1841 şi *Eugen*, n. 27 Martie 1844, din cari rămân în viaţă numai cei doi mai tineri: Sever *Alexandru* († 1 Aprilie 1909) şi *Eugen* († 26 Mai 1901).

Alexandru Mocioni, căsătorit în 1880 cu văduva *Elena Mocioni* de *Foen născ. Somogyi de Gyöngyös* (1840—1915), n'a avut descendenţi.

Eugen Mocioni, căsătorit în 28 Iunie 1882 cu *Terezia Horváth de Zalabér* (1859—1834), fiica generalului şi consilierului intim, *Ioan Horvath de Zalabér* (1828—1905) şi a soţiei sale *Emanuela*, baroneasă *de Coletti*, a avut cinci copii:

1. *Ecaterina*, n. în 24 Iunie 1883, măritată în 19 Ian. 1917 cu contele *Eugen Teleki.*
2. *Eugenia*, n. în 20 Sept. 1884, † 5 August 1937.
3. *Petru*, n. 26 Aug. 1885, † 25 Iunie 1915.
4. *Alexandru*, n. 8 Martie 1887, † 22 Aug. 1926.
5. *Ioan (Ionel)*, n. în 20 Martie 1893, † 3 Oct. 1930.

Prin moartea mult regretatului Ionel Mocioni, fost prefect al judeţului Severin, *linia armalistă a familiei de Mocioni se stinge în descendenţa ei bărbătească.*

RAMURA MOCIONI DE FOEN

Andrei Mocioni, seniorul ramurei cu predicatul «*de Foen*», şi-a sfârşit în mod tragic laborioasa sa viaţă. In ziua de 17 Noemvrie 1782 a fost împuşcat prin fereastră, în casa administratorului domeniului său din Foen, fără a se putea descoperi autorul atentatului şi fără a se şti cui a fost destinat glontele ucigător.

Căsătorit cu *Ecaterina Cojoca* († 12 Aprilie 1824) a avut patru fii: *Petru, Constantin, Naum* şi *Ioan*, membrii fruntaşi ai coloniei macedo-române din Pesta. *Naum* († 29 Iunie 1807) e unul din fruntaşii şi ctitorii Bisericii «greco-române» din capitala Ungariei.

Cei trei dintâi se sfârşiră fără descendenţi. Al patrulea, *Ioan*, (1780—1854), căsătorindu-se în 1804 cu *Iuliana de Panaiot* (1787—1858), pilduitoarea lor viaţă familiară le-a fost binecuvântată cu 18 copii, din cari rămân în viaţă 5 băeţi: *Petru, Andrei* (Andreia), *Antoniu, George* şi *Lucian* şi 2 fete: *Ecaterina* (1806—1879), măritată, în 1836, cu *Mihai de Mocioni*, ultimul vlăstar al ramurei, ce se mutase la Tokay şi *Ana*, măritată în 1845 cu agentul de Curte, *Dr. Ioan Dobran.*

Dintre fiii lui Ioan Mocioni de Foen, *Petru* (1808—1858), asasinat mişeleşte, *Andrei* (1812—1890), căsătorit în 1859 cu *Laura Cernovici*,

fiica lui *Petru Cernovici de Macea şi Orosinul mic* şi *Lucian* (1826—1854), care era în pragul căsătoriei sale cu una din fetele Baronului *Gheorghe Sina*, când a căzut victimă unui accident, n'au avut descendenţi [1]).

Antoniu (1816—1890), căsătorit cu văduva *Iosefina* contesă de *Sztáray*, născ. Baroneasă *de Brudern*, a avut doi fii: pe *Zeno* (1842—1905 şi *Victor* (1845—1904), dintre cari cel din urmă n'a întemeiat familie.

Gheorghe (1823—1887), căsătorit în 1859 cu *Elena Somogyi de Gyöngyös* (1838—1915), a avut două fiice: *Livia*, născ. în 21 Febr. 1860 şi măritată în 1880 cu Contele *Andrei Bethlen* († 1898), fost ministru de agricultură al Ungariei şi *Georgina*, născ. în 15 Sept. 1867 şi măritată cu Contele *Rudolf de Bissingen şi Nippemburg* (1857—1905), membru de drept în Casa (Camera) Magnaţilor.

Din căsătoria lui *Zeno Mocioni de Foen*, fiul lui Antoniu, cu Baroneasa *Maria Fischer de Szalatnya, Budamér şi Macsko*, văduva Contelui Bela Sztáray, s'a născut la 1 Februarie 1882, *Antoniu Mocioni de Foen*, ultimul vlăstar de sex bărbătesc al acestei linii.

FAMILIA MOCIONI IN VIEAŢA PUBLICĂ ŞI LUPTELE ROMÂNILOR DIN UNGARIA

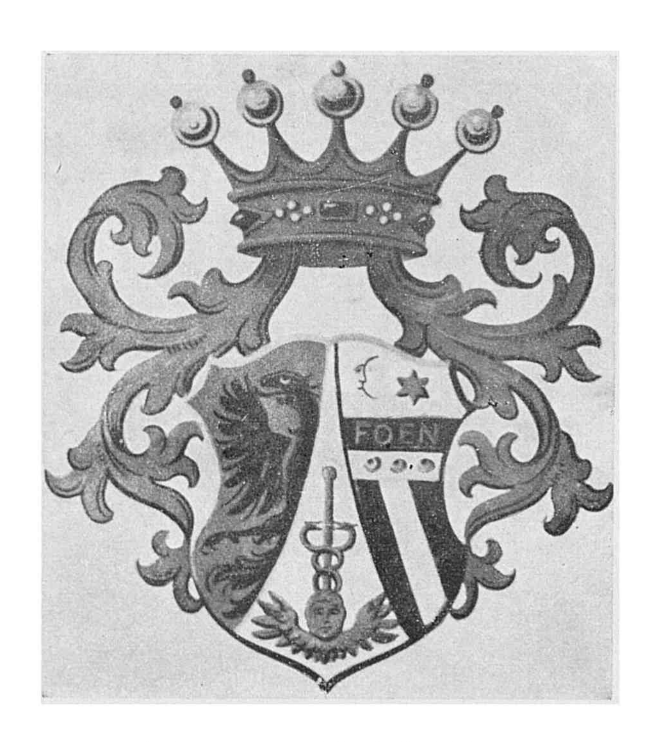
Incepând cu seniorul *Ioan Mocioni de Foen* şi vrednicii săi fii şi adevărate personalităţi: *Petru, Andrei, Antoniu, Gheorghe* şi *Lucian*, crescuţi cu toţii româneşte în familie şi influenţaţi de curentul cultural românesc, ce porni şi se manifestă în capitala Ungariei la începutul secolului trecut, şi prin această educaţie participând în sufletul neamului, cu toate aspiraţiunile şi imperativele lui superioare, familia macedo-română a Mocioneştilor devine un factor politic, bisericesc, cultural şi economic în viaţa şi istoria Românilor din fostul regat al Ungariei.

Ei au contribuit la cristalizarea destinului istoric a neamului nostru. Pe lângă imperativul sângelui şi al educaţiei, ei au avut şi aceste circumstanţe norocoase:

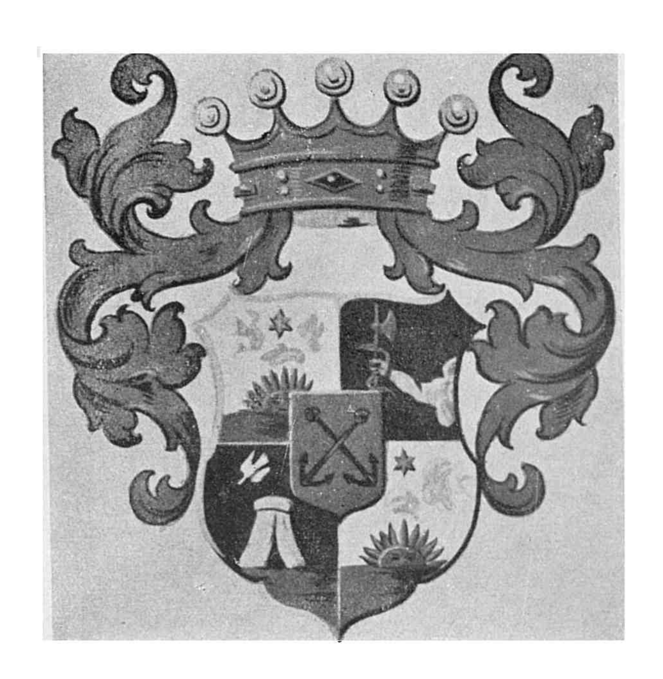
Spiritul practic, întreprinzător, ce l-au adus din Moscopolea, Mocioneştii îl pun în aplicare cu succes şi în noua lor patrie. Comercianţi harnici şi iscusiţi, favorizaţi şi de constelaţiunile prielnice negoţului din epoca războaielor îndelungate ale monarhiei habsburgice cu Napoleon, ei îşi creează o bună stare materială, pe care ştiu să o conserve şi să o sporească din generaţie în generaţie. Prin avere şi educaţia

---

[1]) Andrei Mocioni a lăsat — spre adânca supărare a fraţilor săi   moştenirca sa, moşia familiară din Foen, soţiei sale Laura Cernovici, dela care au moştenit o nişte nepoţi ai ei din familia scăpătată între timp a Cernovicilor. Aceştia au vândut o firmei evreeşti Haas şi Deutsch, dela care a trecut şi la alţi proprietari, până când a fost salvată pentru familie prin strănepotul de frate al lui Andrei, *Antoniu Mocioni de Foen*, care a cumpărat-o împreună cu castelul   azi casă culturală   şi a alăturat-o din nou avutului strămoşesc.

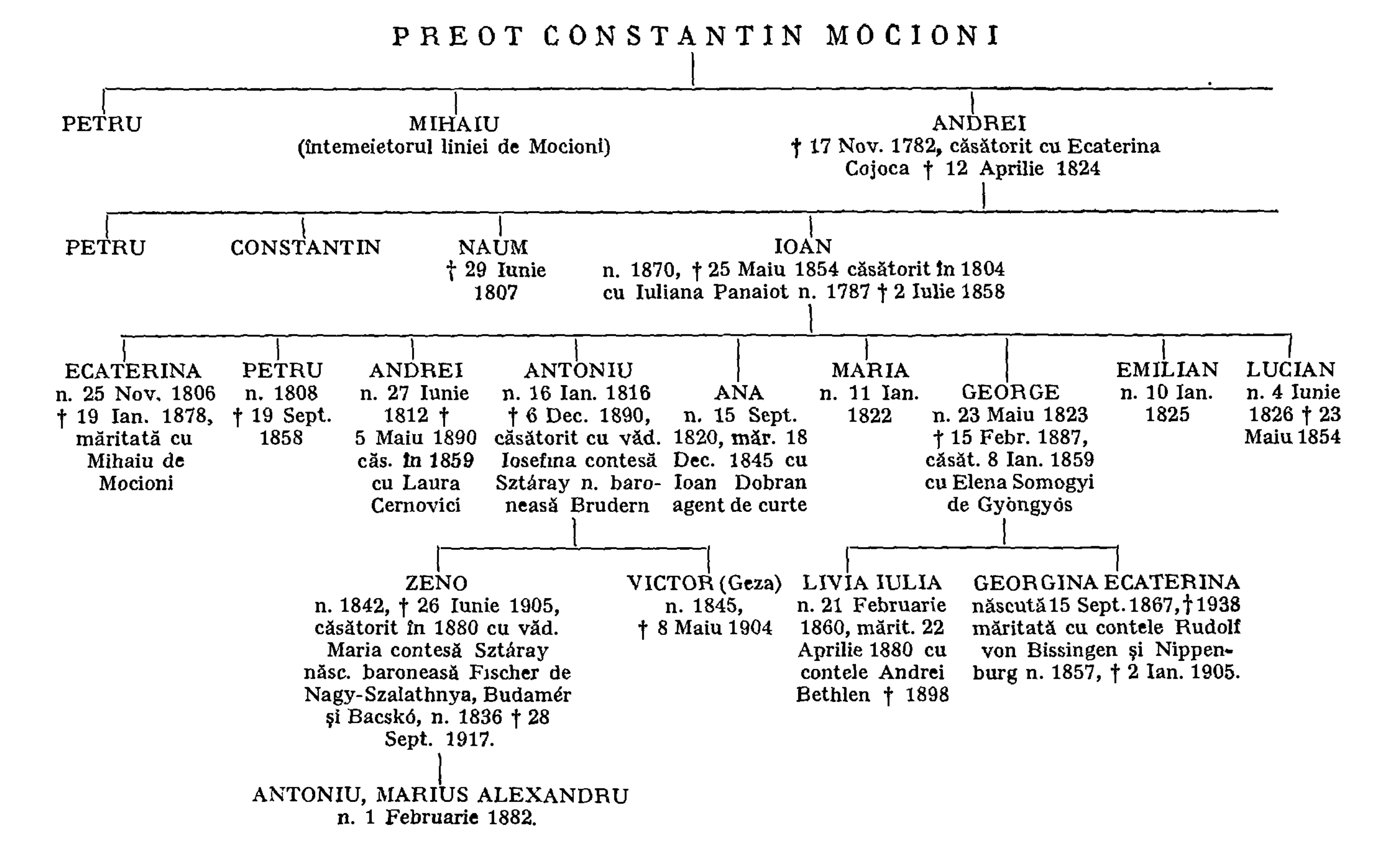
5. Stema ramurei Mocioni de Foen.

6. Stema ramurei de Mocioni.

PREOT CONSTANTIN MOCIONI

- PETRU † 1775
- MIHAIU † 1789 căsătorit în 1761 cu Eva Kefala † 30 Aprilie 1808
  - PETRU n. 1770, † 26 Decemvrie 1814, căsătorit cu Ecaterina de Karácsonyi † 24 Mai 1822
    - MARIA
    - EVA
    - ALEXANDRU
    - MIHAIL n. 8 Nov. † 14 Oct. căsătorit în 2 Febr. 1836 cu Ecaterina Mocioni de Foen
      - IOAN n. 5 Sept. 1836
      - PETRU n 22 Sept. 1837
      - IULIU n. 13 Martie 1839
      - EMILIA n. 28 Aprilie 1840
      - ALEXANDRU n. 23 Oct. 1841, † 1 Aprilie 1909 căsătorit în 1891 cu văd. Elena Mocioni de Foen, n. Somogyi de Gyongyós n. 1840, † 5 Oct. 1915
      - EUGEN n. 27 Martie 1844, † 26 Maiu 1901, căsătorit în 28 Iunie 1882 cu Terezia Horváth de Zalabér n. 1859, † 9 Iulie 1834.
        - ECATERINA n. 24 Iunie 1883 măritată în 19 Ianuarie 1917 cu contele Eugen Teleki
        - EUGENIA n. 20 Sept. 1884 † 5 August 1937
        - PETRU n. 26 Aug. 1885 † 12/25 Iunie 1915
        - ALEXANDRU n. 8 Martie 1887 † 22 August 1926
        - IONEL n. 20 Martie 1893 † 3 Oct. 1930.
  - GAVRIL
  - DIMITRIE † 1831
  - IOAN
  - MIHAIU † 1 Mai 1855
  - MARIA măritată în 1779 cu baronul Mihai Horvath † 14 Martie 1802
  - ELENA măritată în 1785 cu Naum Dera
  - ECATERINA măritată cu Pellenga Diemandi
- ANDREI (întemeietorul liniei Mocioni de Foen)

PREOT CONSTANTIN MOCIONI
PETRU
MIHAIU
(întemeietorul liniei de Mocioni)
ANDREI
† 17 Nov. 1782, căsătorit cu Ecaterina Cojoca † 12 Aprilie 1824
PETRU
CONSTANTIN
NAUM
† 29 Iunie 1807
IOAN
n. 1870, † 25 Maiu 1854 căsătorit în 1804 cu Iuliana Panaiot n. 1787 † 2 Iulie 1858
ECATERINA
n. 25 Nov. 1806 † 19 Ian. 1878, măritată cu Mihaiu de Mocioni
PETRU
n. 1808 † 19 Sept. 1858
ANDREI
n. 27 Iunie 1812 † 5 Maiu 1890 căs. în 1859 cu Laura Cernovici
ANTONIU
n. 16 Ian. 1816 † 6 Dec. 1890, căsătorit cu văd. Iosefina contesă Sztáray n. baroneasă Brudern
ANA
n. 15 Sept. 1820, măr. 18 Dec. 1845 cu Ioan Dobran agent de curte
MARIA
n. 11 Ian. 1822
GEORGE
n. 23 Maiu 1823 † 15 Febr. 1887, căsăt. 8 Ian. 1859 cu Elena Somogyi de Gyöngyös
EMILIAN
n. 10 Ian. 1825
LUCIAN
n. 4 Iunie 1826 † 23 Maiu 1854
ZENO
n. 1842, † 26 Iunie 1905, căsătorit în 1880 cu văd. Maria contesă Sztáray născ. baroneasă Fischer de Nagy-Szalathnya, Budamér şi Bacskó, n. 1836 † 28 Sept. 1917.
VICTOR (Geza)
n. 1845, † 8 Maiu 1904
LIVIA IULIA
n. 21 Februarie 1860, mărit. 22 Aprilie 1880 cu contele Andrei Bethlen † 1898
GEORGINA ECATERINA
născută 15 Sept. 1867, † 1938 măritată cu contele Rudolf von Bissingen şi Nippenburg n. 1857, † 2 Ian. 1905.
ANTONIU, MARIUS ALEXANDRU
n. 1 Februarie 1882.

aleasă, primită în familie şi în şcoală, se ridică pe o treaptă socială şi culturală excepţională pentru marea familie de ţărani a neamului românesc, cu preoţii şi puţinii ei cărturari şi intelectuali, ieşiţi din pătura de jos, săraci şi umiliţi, în Ungaria de altădată.

Concomitent cu această situaţie materială şi socială, ridicarea, la sfârşitul secolului al XVIII-lea, a ambelor linii ale familiei în clasa privilegiată a nobililor, împrumută membrilor ei un prestigiu şi o importanţă în viaţa politică şi economică a poporului român, robit stăpânirii maghiare şi care intră în epoca renaşterii sale, la începutul secolului al XIX-lea, sărăcit de familii nobile şi cu trecut istoric, care să-l reprezinte în lumea feudală dominantă în acele vremuri.

Donaţiunea domeniului Foen din Banatul Timişan şi cumpărarea, tot pe teritorul Banatului, în cursul veacului al XIX-lea, a moşiilor din Vlaicoveţ, Prisaca şi Birchiş, iar în anul 1853 a latifundiului din Căpălnaş dela Conţii Alfred, Ioan, Gheorghe şi Camilo Zichy [1]), apoi, în 1858, a domeniului Bulci, dela baronul Fechtig-Fechtenberg, care deţinea moşiile din comunele Bulci, Ţela, Bata, Bruznic şi Ohaba-sârbească, şi în urmă a domeniului, numit «Pusta Sân-Paul», din hotarul comunii Curtici, judeţul Arad, precum şi alianţa celor două linii, prin căsătoria lui Mihai de Mocioni cu Ecaterina Mocioni de Foen, şi în urma acestei căsătorii aşezarea şi a acestei linii din depărtatul Tokay în domeniul Căpălnaş din judeţul Severin, — contribuiră în chip fericit la înrădăcinarea familiei în ţarina românească, îndepărtându-se astfel pericolul înstrăinării de neam şi lege ce o ameninţa, dacă ar fi rămas izolată la Pesta şi Tokay.

Conservatismul sănătos al Mocioniştilor şi puternica lor conştiinţă ortodoxă au rezistat, cu toate relaţiile de înrudire cu familii străine, maghiare, sârbeşti şi germane, tuturor ispitelor şi ocaziunilor de înstrăinare de neam şi ortodoxie. Nu i-a captivat nici puternicul curent de maghiarizare şi de contopire în naţiunea etnică ungară, ce prindea în mrejele sale mai ales familiile fruntaşe şi intelectuale ale naţionalităţilor [2]), unele total lipsite, iar altele cu prea puţine aşezăminte pentru desvoltarea şi afirmarea culturii lor naţionale.

In anul 1865, când contele Zichy, cancelarul aulic al Ungariei, comunică — printr'un prieten al familiei [3]) — intenţiunea sa de a propune împăratului Francisc Iosif ridicarea membrilor familiei Mocioni la rangul de conţi, titlu care conferea şi demnitatea de membru de drept în «Casa Magnaţilor» (Senatul ungar), *Andrei Mocioni* îi răspunde:

---

[1]) Cu 260 mii florini, monedă convenţională.

[2]) Familia de origine română a baronilor *Nopcea* (Nopcsa) din Hunedoara s'a maghiarizat complet în jumătatea a doua a secolului trecut. *Vasilie Nopcea,* fost prefect al Hunedoarei şi frate al fostului cancelar *Alexie Nopcea,* a participat la Adunarea Naţională de pe Câmpia Libertăţii dela Blaj şi a fost ales vice-preşedintele delegaţiei, ce avea să prezinte Impăratului doleanţele naţiunii române.

[3]) Vicenţiu Babeş.

« Spune-i să-mi redeie cel puțin pacea, dacă nu-mi poate restitui încrederea ce mi-a răpit-o cei de sus », iar fratele lui, *Antoniu*, declară: *« Cei de sus ne cred netrebnici sau nebuni și nu știu că mi-ar fi rușine a ieși între oameni cu titlul de comite* (Graf) *pe cât timp ține mizerabila situațiune de astăzi a națiunii române »* [1]). De fapt, niciun vlăstar din generația luptătoare și istorică a Mocioneştilor n'a primit decorații și distincții, ranguri și titluri dela Impăratul Austriei și Regele apostolic al Ungariei, Francisc Iosif.

Luptători pentru triumful ideii naționale și democratice în organizarea și guvernarea imperiului habsburgic, pentru drepturile și aspirațiunile naționale ale poporului român, și ale celorlalte popoare asuprite și subjugate de hegemonia artificială a naționalității maghiare, — ideologia și activitatea lor politică era diametral opusă programului și regimului de asuprire a statului maghiar. Atitudinea lor politică, totdeauna constituind o dârză rezistență în fața sistemului de guvernare a oligarhiei maghiare, sunt opriți de a intra în Parlamentul din Budapesta. Dar — ca o răsplată pentru disgrația stăpânitorilor — prestigiul și autoritatea lor morală crește în stima conștiinței publice românești.

O conduită politică inspirată de cele mai curate sentimente naționale, intransigentă, demnă, consecventă; o avere ce le face posibilă o aleasă educație, creează Mocionilor un nimb de prestigiu pe care nu multe familii românești l-au putut avea în Ungaria și Transilvania. In trecutul și în activitatea publică a membrilor ei nici cea mai minuțioasă analiză a faptelor și a situațiunilor nu va descoperi vreo deviere dela idealul național, sau abdicări rușinoase și treceri în tabăra dușmanilor: niciun membru al familiei Mocioni n'a făcut parte din vreun partid politic maghiar, din grupul de speculanți, pentru cari luptele noastre erau un mijloc de a parveni și a obținea situații personale și avantaje materiale.

Inceputul atitudinii dârz naționaliste, precum și al rolului important și binefăcător al Mocioneştilor în viața noastră publică românească îl face cu prevedere și înțelepciune seniorul *Ioan Mocioni de Foen* (1780—1854).

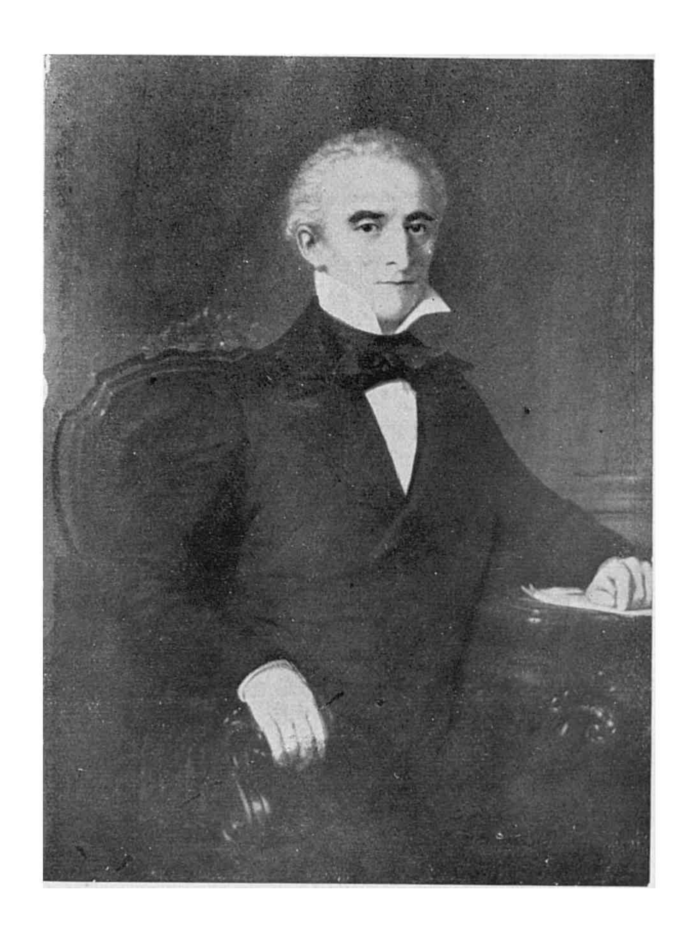
Energia și hărnicia lui, nu mai puțin vrednicia de soție și mamă a soției sale, *Iuliana*, ridică ambele ramuri ale familiei în clasa socială a marilor proprietari și a elitei din societatea contemporană. Alături de bătrânul lor părinte, fiii săi: *Petru, Andrei, Antoniu, Gheorghe* și *Lucian* se reliefează ca reprezentative figuri și ca fruntași printre luptătorii pentru drepturile și aspirațiunile naționale ale poporului român în vârtejul evenimentelor dela 1848/49 și în epoca frământărilor și luptelor, ce urmară după acești ani memorabili în istoria imperiului habsburgic și în viața și evoluția poporului român.

---

[1]) Vicențiu Babeș, *Notițe biografice asupra vieții și activității decedatului Andrei Mocioni* (Mocsonyi), pag. 39—40.

7. Antoniu Mocioni de Foen, Marele Maestru al Vânătorilor Regale.

8. Ioan Mocioni de Foen.

Fiii lui *Mihai de Mocioni* şi ai distinsei sale soţii, *Ecaterina: Alexandru* şi *Eugen*, precum şi vărul lor primar, *Zeno*, fiul lui *Antoniu Mocioni de Foen*, formează a doua generaţie istorică a Mocioneştilor, a căror activitate, inspirată de tradiţiile naţionale şi ortodoxe ale familiei, se încadrează cu vrednicie în cea a moşului, a unchilor şi a părinţilor lor şi se desfăşoară în luptele pentru aspiraţiunile neamului românesc din aşa numita eră constituţională ungară, ce se inaugură — spre dezastrul naţionalităţilor din împărăţia dualistă austro-ungară — prin faimoasa transacţiune din 1867.

Fiul lui *Zeno Mocioni de Foen*, *Antoniu* şi fiii lui *Eugen de Mocioni: Petru*, *Alexandru* şi *Ionel*, toţi crescuţi româneşte şi în spiritul tradiţiilor familiare, formă generaţia tânără — a treia — a Mocioneştilor, de a căror activitate publică se legau mari şi îndreptăţite speranţe.

Dar trista situaţie politică a Românilor din fosta Ungarie, în epoca imediat premergătoare războiului mondial din 1914—1918, când imperialismul şi şovinismul maghiar e tot mai încrezut şi agresiv, făcea zadarnică şi chiar imposibilă lupta cu arme constituţionale pentru drepturile şi aspiraţiunile naţionale ale poporului român şi a celorlalte popoare nemaghiare. In aceste împrejurări politice, ţinuta expectativă, de răbdare şi aşteptare, moştenită dela marele lor unchiu, *Alexandru*, precum şi loviturile soartei nemiloase, ce răpi, în primăvara vieţii, trei din aceste vlăstare tinere, sunt tot atâtea circumstanţe fatale, din pricina cărora această generaţie de jertfă a familiei Mocioni nu şi-a putut împlini, în măsura înaintaşilor săi, rolul, la care erau chemaţi în arena vieţii publice româneşti.

După unirea Ardealului cu patria mamă şi înfăptuirea idealului naţional, *Antoniu* şi *Ionel Mocioni* au intrat în serviciul Statului român întregit. Primul e membru în marele sfat naţional, deputat în Camera Română, apoi ministru de Stat în primul guvern Averescu, iar azi ocupă demnitatea de Mare Maestru al Vânătorilor Regale, având un rol de frunte şi în viaţa economică a Ardealului. Al doilea, *Ionel*, fost deputat şi el în Cameră, şi-a încheiat în 1930 promiţătoarea sa carieră politică, după ce mai ales, în calitate de prefect al judeţului Severin, dovedise rare însuşiri. A fost o personalitate nobilă şi plină de eleganţă, care şi-a închinat munca sa desinteresată binelui obştesc.

Dăm, în cele ce urmează, biografiile mebrilor de seamă şi ale personalităţilor reprezentative ale familiei Mocioni.

I. IOAN MOCIONI DE FOEN

Născut în 1780 din părinţii Andreiu şi Ecaterina, născută Cojoca. Şi-a făcut studiile secundare şi filozofice în colegiul evanghelic din Pojon (azi Bratislava în Cehoslovacia), iar cele juridice în Pesta, unde la 23 Septemvrie 1803 obţinu diploma de avocat. In 1804, în vârstă de 24 ani, se căsători cu Iuliana de Panaiot, cu care trăi o viaţă familiară model, binecuvântată cu 18 copii, dintre cari cei mai mulţi muriră în vârstă fragedă.

Activitatea lui Ioan Mocioni în timpul războaielor cu Napoleon şi în epoca de reacţiune şi lâncezeală, ce urmă în viaţa monarhiei habsburgice după congresul dela Viena (1815) şi până la revoluţia din 1848, se mărgini în domeniul economic, distingându-se pe acest teren prin realizări şi înfăptuiri trainice şi norocoase pentru viitorul familiei. Bună starea materială a ambelor ei linii, sporirea considerabilă a avutului strămoşesc, se poate atribui spiritului de întreprindere, energiei şi hărniciei sale.

In mişcările naţionale din 1848—49 îl găsim şi pe bătrânul Ioan Mocioni alături de fruntaşii români luptători pentru înfăptuirea crezului naţional, proclamat în memorabila adunare naţională dela Blaj. Iscăleşte şi el, dimpreună cu fiul său Lucian « *Petiţiunea generală a naţiunii române* » ce fu înaintată, cu data de 13/25 Februarie 1849 în Olmütz, tânărului împărat, Francisc Iosif, de delegaţii naţiunii române în frunte cu episcopul Şaguna, în care cereau: 1) *Unirea tuturor Românilor din imperiul habsburgic într'o singură naţiune de sine stătătoare sub sceptrul Austriei, ca parte întregitoare a monarhiei ;* 2) *Administraţie naţională, politică şi bisericească de sine stătătoare ;* 3) *Incuviinţarea unui congres universal a toată naţiunea pentru constituirea sa şi pentru alegerea unui cap naţional şi al unui ecleziastic de sine stătător, precum şi pentru alegerea unui consiliu administrativ, sub numele de Senat român.*

Ia parte şi la acţiunea lui Şaguna pentru instituirea unui episcop român în scaunul vacant al Vârşeţului [1]).

---

[1]) Memoriul către Ministrul de Culte austriac, cu data de 20 Iulie 1849, Viena, iscălit de Şaguna, Ioan şi Petru Mocioni, Ioan Popasu, Petru Cermena şi Dr. Ioan Dobran.

Meritul mare al acestui « bărbat mare, adânc cugetător, înțelept... și iubitor de națiunea sa » [1]), e, însă, că a dat educație românească fiilor și ficelor sale.

După o viață închinată muncii și venerat de neamul românesc din Ungaria de altădată, în ziua de 13/25 Maiu 1854, trecu în viața de dincolo de vreme.

Necrologul familiei, făcut « în limba națională, la Pesta, cu litere străbune » [2]), e următorul:

« Iuliana Mocsoni de Foen, născută de Panaiot, precum și fiii ei Petru, Andrea, Antoniu, Georgiu, Lucian și fica ei Catharina, căsătorită de Mocsoni, fac înștiințare cu inimă predoiasă despre moartea soțului, respective părintelui lor

Ioan Mocsoni de Foen

carele de slăbiciunea bătrâneţelor în anii 75 al vieții și al 50-lea al fericitei sale căsătorii, la 13 Maiu a. c. provăzut cu Sf. Sacramente adormi lin în Domnul.

Rămășițele pământești se vor depune în mormântul familiei din Foen.

Pesta, în 13 Maiu 1854 » [3]).

La prohodul oficiat în Pesta, au servit trei preoți: român, grec și sârb din capitala Ungariei.

Cu prilejul morții lui, poetul Andreiu Mureșanu a publicat în « *Foaia pentru minte, inimă și literatură* » [4]) următoarea elegie:

« *La mormântul lui Ioan Mocioni de Fenu* »

Român de viață bună, în timpul Romei veche
Din genul lui Scaevola, lui Muciu cel făimos,
Și, care 'n românime nu-ți afli aici păreche,
Decât în Hurmuzaki, boer vechiu, generos!

Te-ai dus pe calea sorții, pe care toți vom merge
Deși nu toți ca Tine, cu cuget liniștit,
Căci moartea al Tău nume din inimi nu ni-l șterge,
Ca unul ce ai fost razim la un popul părăsit;

Avem și noi Românii din gloria străbună
Aceste două petre de un scump mărgăritar;
Căci vitrega ursită din splendida cunună
A blândei noastre ginte a smuls ce-a fost mai rar.

Ș'-acum ne mai lipsirăm d'o nobilă trupină
Prin moartea Ta, *Mocioni*, bătrân preameritat!
Tu nu trecuși, ca alții, la vatra cea străină,
Ci cât ai stat în lume, năciunea Ți-ai amat!

---

[1]) *Gazeta Transilvaniei*, Nr. 42 din 1854.
[2]) *Gazeta Transilvaniei*, Nr. 42 din 1854.
[3]) *Gazeta Transilvaniei*, Nr. 42 din 1854.
[4]) Nr. 25 din 1854.

Ca un deştept părinte la fii dăduşi cultură,
Incât ei cu ştiinţa ca stele strălucesc,
Model fiind în fapte, în cumpăt şi măsură,
Genii, cari îi admiră poporul românesc!

Jeliţi în acest părinte creştini de ver ce glas,
Căci el a fost un fulcru [1]), al celor scăpătaţi;
Săracii cari în lipse intrau în a lui casă,
D'acolo ziua, noaptea ieşeau ajutoraţi.

Jeliţă-l voi orfane, căci el va fost părinte,
Dând sume generoase l'al nostru institut.
Jelească-l tot românul, fiind patron fierbinte
Al limbei şi credinţei, în care s'a născut.

Pe peatra-i să se scrie: «Aici se odihneşte
Ioane de Mocioni, bărbat preafericit,
Ce şi după a sa moarte în inimi tot trăeşte,
Fiind de naţiunea-şi a fost nedespărtăţit»! [2]).

[1]) Razim.
[2]) *Foaia pentru Minte, Inimă şi Literatură* Nr. 25 din 14 Iulie 1854. Unele greşeli de tipar din poezie au fost îndreptate în numărul 31 din 11 August 1854.

II. PETRU MOCIONI DE FOEN

S'a născut la 18 Octomvrie 1808 în Pesta. Şi-a făcut studiile secundare în vechiul colegiu reformat din Sàrospatak, iar cele juridice la Universitatea din Pesta, unde, în 22 Iunie 1830, obţine diploma de avocat. Terminându-şi studiile, intră în serviciul judeţului Caraş, apoi în al Torontalului. In anul 1847 acest judeţ îl alege prim reprezentant — deputat — al său în vestita dietă din Pojon, unde se alătură Partidului Conservator, mai moderat, şi se impune atenţiei generale prin talentul său oratoric şi cultura sa vastă şi se afirmă printr-o ţinută energică şi bărbătească, ce-i pricinui multe conflicte, descurcate cu sabia. La iniţiativa şi în urma stăruinţelor lui şi a celorlalţi deputaţi români, Beòthy [1]) din Bihor şi Gavril Mihalyi din Maramureş, această dietă votă articolul de lege XX din 1847, privitor la Congresul naţional bisericesc al Mitropoliei sârbeşti din Carloviţ, de care aparţineau şi Românii ortodocşi din Banat şi Crişana, şi prin care articol se dispune, ca acel congres să aibă 100 deputaţi aleşi cu respectarea limbei poporului. Această lege, rod al ideilor mai liberale, pe care le animau membrii acestei diete, sgudui din temelii supremaţia sârbească exclusivistă şi se făcu, prin aplicarea ei, primul pas pe cale legislativă pentru eliberarea poporului român ortodox de sub jurisdicţiunea apăsătoare a ierarhiei sârbeşti.

In 1848 a luat poziţie făţişe — punându-şi în primejdie viaţa şi averea [2]) — contra Kossuthismului revoluţionar şi a fost chemat la Viena ca bărbat de încredere al Românilor din Banat. In această calitate şi împreună cu ceilalţi bărbaţi de încredere şi delegaţi ai naţiunii române din monarhia habsburgică: Episcopul Andrei Şaguna, Alexandru Sterca Şuluţiu, Simeon Bărnuţ, Timotei Cipariu, Avram Iancu, Simeon Balint, A. T. Laurian, Ioan Maiorescu, Aron Florian, Dr. Ioan Dobran, protopopul Grigorie Mihali din Zlatna, Ghenadie Popescu, profesor de teologie din Arad, Teodor Serb, Dr. Constantin Pomuţ, Vicenţiu

---

[1]) Familia Beöthy din Bihor era de origine românească, mai târziu s'a maghiarizat complet. Nicolae Firu: *Monografia bisericii din Oradea*, pag. 88.

[2]) La moşia din Vlaicoveţ a familiei Mocioni revoluţionarii maghiari făcură pagube de 26.831 florini şi 57 cruceri, în cea din Foen de 20.133 fl. 20 cruceri. (Procesele verbale ale comisiei împărăteşti din 17 Oct. 1849 şi 14 Martie 1850).

Babeş, Petru Cermana şi Grigorie Popovici, a lucrat şi a luptat pentru egalitatea politică a naţiunii române faţă cu celelalte naţionalităţi conlocuitoare şi organizarea ei autonomă în cadrele împărăţiei habsburgice. Multele memorii şi petiţiuni, ce le înaintară Românii Curţii imperiale, în acele vremuri de mari prefaceri, sunt produsul erudiţiei şi condeiului iscusit al lui Petru Mocioni.

Stă în Viena până în Mai 1852, când în fruntea unei delegaţii se prezintă în faţa prinţului Schwarzenberg, ministru al Imperiului, şi îi spune: « *reprezentanţii Românilor au fost chemaţi şi ascultaţi ca guvernul să cunoască bine dorinţele şi trebuinţele lor, pentru a nu împlini nici una, ci a dispune tot contrarul* » [1]). Părăseşte apoi Viena adânc decepţionat.

In anul următor primi demnitatea de consilier la Curtea de Casaţie din Viena, lucrând şi în această calitate, prin contactul ce-l avea cu factorii conducători ai monarhiei, pentru cauza naţională românească. Văzând însă că toate sunt în zadar, şi contractând o boală primejdioasă de ochi, renunţă (1856) la înaltul său post şi se retrage definitiv din serviciul statului austriac.

Scăpând de îndelungata boală de ochi, prin operaţiunea ce i-o făcu vestitul oftalmolog, Dr. Graife, din Berlin, se ocupă cu administrarea averei familiare.

Petru Mocioni « cea mai frumoasă podoabă a Românilor din Banat » [2]) îşi sfârşi viaţa, căzând victimă unui atentat odios.

Avea, la casa sa din Pesta un portar ungur [3]), contra căruia se ridicară mai multe plângeri din partea locatarilor. Petru Mocioni îl chemă la sine şi după ce-l ocărî, îi spuse că nu-l mai ţine în slujba sa. Aceasta se întâmplă în ziua de 1 Octomvrie (19 Septemvrie) 1858 la ora 10 dimineaţa. La orele 11 avu o convorbire cu Atanasie Marienescu [4]), profesorul nepoţilor săi, Alexandru şi Eugen, care tocmai se înapoiase din Banat. Către orele 12 şi jumătate plecă în oraş, de unde se întoarse la orele 13 şi jumătate. Portarul îl pândi la poartă şi când intră, se repezi asupra lui şi cu un cuţit lung îl străpunse în piept. Victima mai făcu câţiva paşi, încercă să urce scările, dar căzu în nesimţire. Purtat înăuntru de cei ai casei alarmaţi, toate încercările de a-i salva viaţa rămaseră zadarnice. Ucigaşul fu prins şi predat autorităţilor.

Contamporanii au văzut în uciderea lui Petru Mocioni un asasinat politic [5]).

Fapt e, că judecătoriile ungureşti au pedepsit pe asasin cu blândeţe: temniţă pe câţiva ani.

Regretat de Românii pentru cari luptase, a fost înmormântat, în 22 Septemvrie (4 Octomvrie) 1858, la Foen.

---

[1]) Dr. C. Diaconovich: *Enciclopedia Română*, Tom. III, pag. 304 305.

[2]) *Bucovina* Nr. 18—1849.

[3]) Piláti Ferenz.

[4]) Fost consilier la Curtea de Apel din Oradea şi membru al Academiei Române.

[5]) *Telegraful Român*, Nr. 40—41 din 1858.

III. ANDREI MOCIONI DE FOEN

TINEREŢEA. STUDIILE

Andrei Mocioni [1]) s'a născut în 27 Iunie 1812, fiind al doilea fiu al seniorului Ioan Mocioni de Foen şi al soţiei sale, Iuliana Panaiot. In familie, unde se mai vorbea dialectul macedo-român, primi o educaţie aleasă şi românească, influenţată fără îndoială şi de curentul naţional, ce se născu şi manifestă în primele decenii ale veacului trecut, în viaţa culturală şi socială a coloniei române din Capitala Ungariei.

Studiile secundare şi universitare le-a făcut în Budapesta. Terminându-şi, în anul 1832, examenele de drept, fu introdus în gospodăria moşiei familiare din Foen. Intră în viaţa publică la 1836, în vârstă de 26 ani, fiind chemat la slujba de «vicenotar» (subsecretar) la prefectura judeţului Torontal. In 1843 e ales primpretor (protojude districtual). Prin distinsele sale calităţi personale şi prin activitatea ce o desvoltă în aceste funcţiuni, în curând se avântă la rolul de conducător în viaţa publică a judeţului.

In luptele înverşunate ce se dădeau în parlament şi în adunările judeţene (congregaţiile comitatense) între cele două curente — partide politice-contemporane, conservativ progresist şi liberal revoluţionar, Andrei Mocioni se alătură partidului conservator progresist.

IN REVOLUŢIA DIN 1848 1849

In timpul evenimentelor politice, ce le provocă revoluţia şi războiul civil din 1848—49, Andrei Mocioni, dimpreună cu fraţii săi, se alătură curentului naţional şi dinastic, ce se manifestă şi în marea adunare naţională de pe Câmpia libertăţii din Blaj, în opoziţie cu curentul ce domina marea adunare a Românilor bănăţeni, ce se ţinu la 27 Iunie 1848, în Lugoj, ai cărei conducători, în frunte cu entuziastul Eftimiu Murgu, ademeniţi de frumoasele principii şi promisiuni de libertate,

---

[1]) Academiceanul Vicenţiu Babeş a scris: «*Notiţe biografice asupra vieţii şi activităţii decedatului Andreiu Mocioni* (Mocsonyi) membru al «Academiei Române» publicate ca extras din Analele Academiei Române, Seria II, Tom. V, secţia II la Bucureşti în 1883, şi pe care le-am folosit ca izvor principal în lucrarea aceasta.

frăţietate şi egalitate ale maghiarilor, credeau să-şi poată afirma drepturile lor bisericeşti şi naţionale cu sprijinul kosuthiştilor revoluţionari.

Cum prin această ţinută Andrei Mocioni ajunse în opoziţie cu curentul revoluţionar năvalnic, fu silit să se refugieze din ţară şi să-şi lase averea pradă insurgenţilor [1]).

COMISAR IMPĂRĂTESC IN DISTRICTUL BANATULUI

După sufocarea revoluţiei şi pacificarea ţării, în urma insistenţelor fruntaşilor români şi în deosebi ale episcopului Andrei Şaguna, guvernul din Viena îl chiamă la postul important de « comisar suprem districtual » al provinciei Banat. In această calitate, reorganizează provincia desorganizată în timpul războiului civil şi aşează în funcţiunile publice o mulţime de Români.

Dar politica Vienii faţă de « credinciosul » său popor român, care în anii vijelioşi din 1848—49 îşi vărsă sângele pentru împăratul detronat de maghiarii revoluţionari, şi drept răsplată fu dat pradă reacţiunii sistemului absolutist din 1850—60, creă pentru Andrei Mocioni o situaţie de imposibilitate morală, care îl determină să demisioneze, în 1852, din înaltul post ce-l îndeplinise spre mulţumirea întregei populaţii din Banat.

Tot în acest an părăsi Viena şi fratele său *Petru*, care fu chemat acolo în 1848, adânc mâhnit de ţinuta perfidă a miniştrilor imperiali, cari ascultau, dar nu împlineau cererile şi postulatele juste ale naţiunii române, dispunând tocmai contrariul.

Retragerea fraţilor Mocioni, din serviciul statului, era un protest contra atitudinii bărbaţilor de stat din Viena, cari credeau că serviciile credincioase ale poporului român, făcute monarhiei, sunt suficient răsplătite cu recompense personale. Pentru a paraliza efectul ei deprimător în opinia publică românească, Andrei Mocioni fu înduplecat să primească în anul următor, 1853, preşedinţia Comisiunii centrale din Timişoara, însărcinată cu introducerea cadastrului în Banat, iar fratele său Petru, e numit consilier la Curtea de Casaţie din Viena.

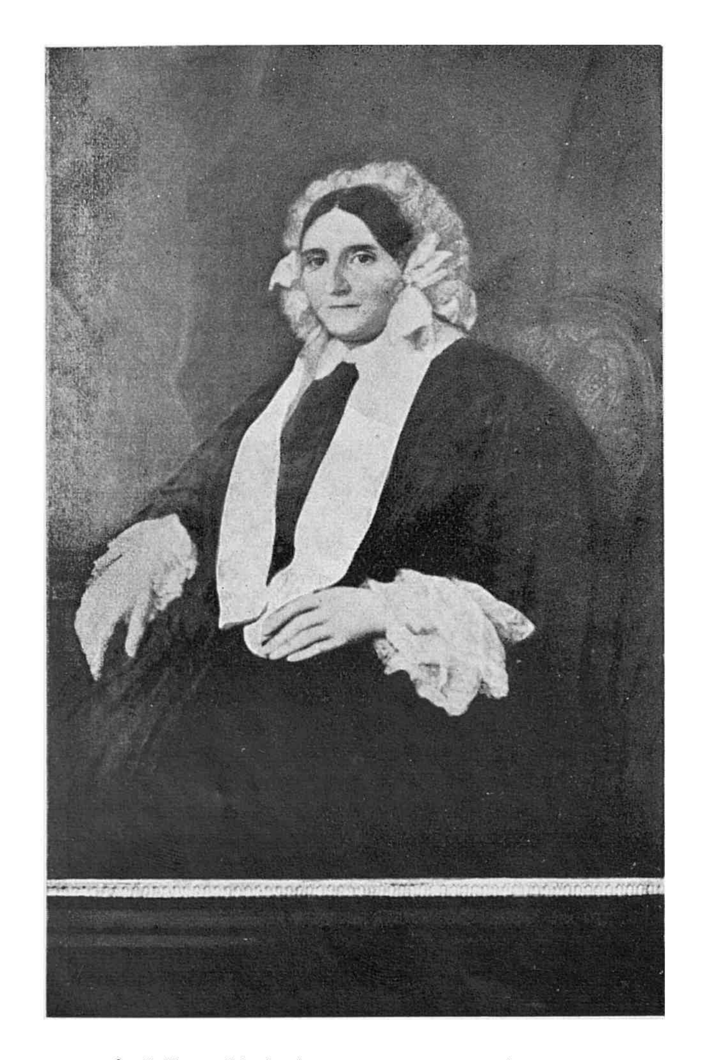
SE RETRAGE DIN SERVICIUL STATULUI

Situaţia politică neschimbându-se şi miopia politică a bărbaţilor de stat austriaci urmându-şi cursul, Andrei şi Petru Mocioni se retrag, în 1856, definitiv din serviciul statului.

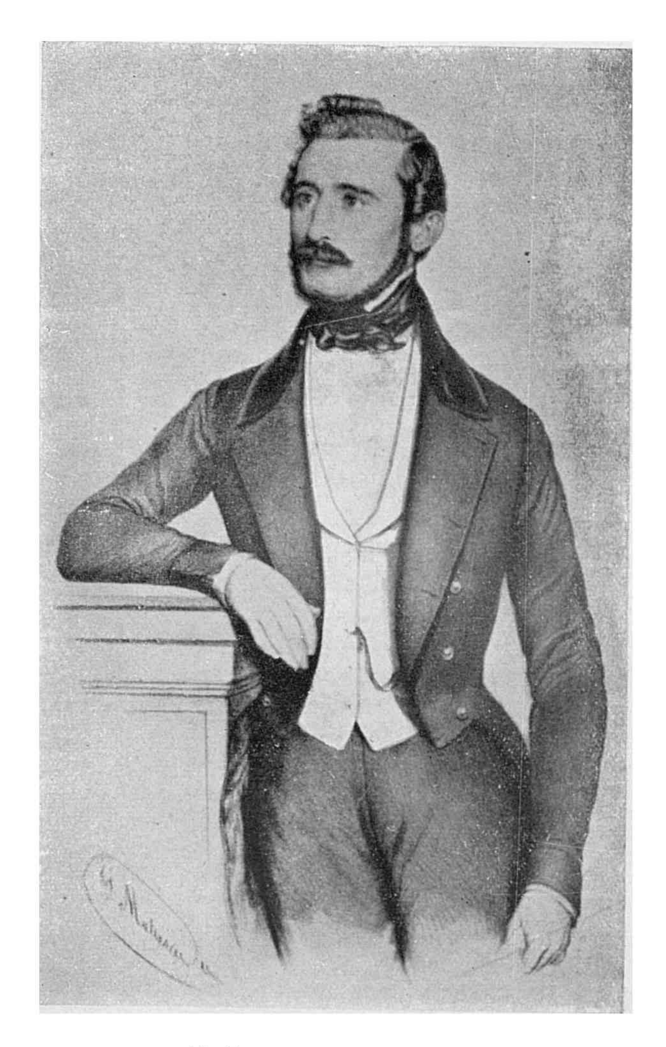
Petru avu un sfârşit tragic. La 1 Octomvrie 1858 fu asasinat de portarul casei sale din Pesta. Andrei se retrase la moşia sa din Foen

---

[1]) La 4 Maiu 1849 maiorul Ludovic Hank, din armata maghiară, dă ordin sublocotenentului Matei Reindl să confişte pentru stat moşia din Foen a familiei Mocioni. Caii şi vitele să le transporte la Uj-Pécs Revoluţionarii au făcut pagube în Foen evaluate la 20.133 fl. 20 cr. (Procesul-verbal al Comisiunii împărăteşti din 17 Oct. 1849).

9. Iuliana Mocioni de Foen, născută Panaiot.

10. Petru Mocioni de Foen.

şi în anul 1859 se căsătoreşte cu *Laura Cernovici* (Csernovics), fiica seniorului Petru Cernovici (Csernovics) de Macea şi Orosinul mic (Kis Orosz), ultimul comite timişan «temesigróf», care se considera descendent din familia patriarhului sârbesc, Arsenie Cernoevici, din Ipec, emigrat în 1690 din Sârbia veche cu 40 mii familii sârbeşti în ţinuturile de jos ale Ungariei.

Câştigându-şi libertatea de acţiune, Andrei Mocioni intră cu tot devotamentul şi entusiasmul caracterului său resolut în luptele ce le provocară constelaţiunile politice contemporane în situaţia politică, bisericească şi naţională a poporului român din monarhia habsburgică.

* * *

Dezastrul ce-l suferi Austria în 1859, la Magenta, Solferino, precum şi criza financiară tot mai simţitoare, determină factorii conducători ai monarhiei să se gândească la schimbarea sistemului şi la o reorganizare a Impărăţiei pe baze corespunzătoare realităţilor şi vremurilor.

Spre acest scop, aşa numitul « Senat imperial », ce funcţiona în baza patentei imperiale din 13 Aprilie 1851, şi se compunea din 15 membri, între cari 3 archiduci, fu completat cu 45 reprezentanţi « consilieri imperiali extraordinari », chemaţi, nu aleşi, ai popoarelor monarhiei. Ca reprezentant al Românilor din principatul Transilvaniei fu invitat şi numit episcopul *Andrei* baron de *Şaguna*, al bucovinenilor baronul *Nicolae Apostol de Petrino* [1]), iar al celor din Banat şi Crişana, *Andrei Mocioni de Foen* — toţi trei de origine macedo-română.

MEMBRU IN SENATUL IMPERIAL

Numirea acestor oameni, fără îndoială figuri reprezentative ale neamului românesc din imperiul habsburgic în acea epocă, fu primită de obştea românească cu multă satisfacţie.

In o corespondenţă din Lugoj, cu data de 5 Mai 1860, publicată în « Gazeta Transilvaniei » [2]), se dă expresie acestei bucurii prin următoarele aprecieri la adresa senatorului Andrei Mocioni de Foen.

« Denumirea D. A. Mocioni de Foen de membru al consiliului imperial a făcut la noi cea mai vie senzaţiune şi intipărire. Deşi D. Mocioni în înaltul său post va fi chemat mai cu seamă a lua parte la sfaturile pentru interesele întregii monarchii, totuşi el va avea destulă ocaziune a promova şi specialele interese ale acestei provinţe, de a cărei reprezentant fu chemat, din care cauză toţi cei ce au avut ocaziunea a cunoaşte pe acest bărbat mai deaproape şi au privit cu ochi nepărtinitori la viaţa lui publică recunosc, că mai nimerită alegere pentru această privinţă nu s'a putut face ».

---

[1]) Familia Petrino îşi trage originea din Albania, de unde pe timpul războiului pentru independenţa Greciei s'a refugiat în Bucovina şi şi-a cumpărat moşia Vătcuţi. Impăratul Ferdinand ridică această familie la rangul de baron. Erau înrudiţi cu familia Hurmuzachi. (*Gazeta Transilvaniei* Nr. 19/1860).

[2]) *Gazeta Transilvaniei*, Nr. 19/1860.

«D. Mocioni se numără între proprietarii mari ai Banatului şi în poziţiunea sa ca jude primar al nobililor [1]), sub apusa constituţiune ungurească, a avut ocaziunea a cunoaşte referinţele de mai înainte ale acestei provincii şi ale poporaţiunii ei».

«Mişcările anului 1848 l-au aflat în acest post, care însă numai decât l-a părăsit, spre a lua mai târziu, ca membru al Comitetului central din Timişoara, parte la măsurile apucate spre ţinerea acestei provincii în credinţă către înaltul tron. Rara aderinţă, care dimpreună cu mai bătrânul şi acum la cele veşnice mutatul său frate, Petru Mocioni, au documentat-o către dinastie şi tron, l-au adus îndată după terminarea revoluţiunii în capul comisariatului superior de district Temeş-Craşău, care post după desfiinţarea acestui comisariat superior l-a schimbat cu postul unui preşedinte al comisiunii de dare din această provincie».

«Dacă viaţa publică a d-lui Mocioni ne insuflă încrederea, că dânsul va reprezenta cu tărie şi circumspecţiune interesele provinciei noastre, ea de altă parte ne dă garanţie că D. Mocioni nu va înceta nici când a promova şi interesele Românilor şi a face legătură ce până acum a stat neclintită între dânşii şi între tron şi monarh şi mai strânsă. Denumirea d-lui Mocioni de membru al consiliului imperial, care e chemat în cele mai momentuoase împrejurări a lua în curgere în noua străformare a monarhiei austriace, e semn cum că prea bunul nostru monarh vrea, ca la această mare străformare să iea toate popoarele sale, fără cea mai puţină distingere, parte şi în datorinţa bărbaţilor popoarelor de sub sceptrul austriac zace, acestei preaînalte confidenţe a răspunde într'aşa chip, ca întrunita monarhie să fie în stare a promova şi dezăli în asemenea măsură interesele tuturor popoarelor din sânul său . . . .

— « Proprietarul Ioan bar. Nicolici al doilea senator denumit e de viţă macedonean şi bărbat solid».

Sesiunea primă a Senatului imperial înmulţit sau întărit («Verstärkter Reichsrath»), convocat prin patenta împărătească din 5 Martie 1860, *se întruni în 31 Martie 1860* şi ţinu până în 29 Septemvrie, când se încheiă, 20 de şedinţe plenare.

In timpul verii, Iulie-August, se lucră în comisiuni. *Andrei Mocioni era membru în comisiunea financiară bugetară*, care avea greaua sarcină să asaneze finanţele falimentare ale monarhiei şi să restabilească creditul ei scăpătat.

In privinţa reorganizării împărăţiei, înalta aristocraţie conservativă din Ungaria şi Boemia milita pentru restaurarea statului de înainte de 1848, adecă pentru o largă autonomie administrativă a provinciilor austriace — a aşa numitelor individualităţi istorice-politice — iar pentru Ungaria dreptul de stat liber şi independent, în baza sancţiunii pragmatice, adecă întoarcerea la legile din 1848.

[1]) Primpretor.

11. Andrei Mocioni de Foen.

12. Laura Mocioni, născută Cernovici.

Austriacii liberali erau pentru unitatea monarhiei fără autonomii provinciale, având o singură putere legislativă centrală pentru întreaga împărăţie.

Andrei Mocioni era de părere că reorganizarea monarchiei să se facă pe baza principiului egalităţii de drept naţional, politic, confesional şi cultural pentru toate popoarele ei.

In şedinţa a 7-a, din 10 Septemvrie, Senatul luând în desbatere bugetul monarchiei, iau cuvântul şi cei 3 senatori români.

Episcopul Şaguna insistă, ca la Ministerul de Culte şi Instrucţiune Publică să se creeze o secţiune separată pentru biserica ortodoxă din monarchie, cu funcţionari aleşi dintre credincioşii acestei biserici. Să se treacă în bugetul acestui minister sumele necesare pentru clădirea, aprobată de Suveran, a unei şcoale primare (« triviale ») şi reale în Abrud.

Baronul Nicolae Petrino, într'o cuvântare impresionantă, descrie suferinţele şi nedreptăţile ce le îndură poporul român din Bucovina şi biserica sa ortodoxă. Statul a luat asupra sa administrarea averilor acestei biserici, a aşanumitului Fond religionar. Veniturile fondului se risipesc însă şi se întrebuinţează pentru alte scopuri, decât bisericeşti şi şcolare. Unele moşii ale fondului s'au vândut. Dela anexarea Bucovinei, timp de 80 de ani, s'au zidit numai 6 biserici de piatră. Sunt comune cu câte 7—8 mii de suflete, cari n'au biserică. Altele, fiind ruinate, le-a închis poliţia. Capitala ţării are numai 2 bisericuţe sărace de lemn. Peste tot bisericile şi şcoalele româneşti din Bucovina se află în starea cea mai deplorabilă, spre batjocura simţului de dreptate şi a pietăţii faţă de fondatori. După ratificarea Concordatului cu scaunul papal (1855) năvăli asupra populaţiei ortodoxe din această provincie şi o propagandă catolică foarte agresivă. Patrusprezece şcoale, înfiinţate şi susţinute din fondul religionar, sunt decretate catolice. Tot astfel şi liceul din Cernăuţi. La gimnaziul confesional şi naţional din Suceava s'au numit profesori din Moravia, cari nu cunosc limba românească.

Andrei Mocioni, asociindu-se părerilor Episcopului Şaguna şi sprijinind şi constatările baronului Petrino, nu-şi poate « suprima observarea », că în scopul acoperirii trebuinţelor de cult şi instrucţiune pe seama populaţiunii aparţinătoare bisericii ortodoxe s'a contribuit din partea acestor populaţiuni cu patru milioane, fără să se fi folosit pentru cultul şi instrucţiunea aceleia vreo sumă vrednică de menţionat. Pentru celelalte confesiuni din Banat şi cea mai mare parte din Voivodina-sârbească, s'a folosit la an aproape 94.000 fl, în zece ani aproape un milion. Apoi continuă: « Ba trebue să mai declar că pentru Românii şi Sârbii din Banatul timişan nu numai că nu există institute înalte de educaţie, ci chiar şi profesorii dela liceul din Timişoara sunt atât de slab salarizaţi, încât sunt nevoiţi să-şi vadă şi de alte ocupaţiuni extraşcolare ca să poată trăi. Judeţele Arad şi Oradea-Mare, cu toate că majoritatea populaţiunii o formează Românii, nu au nici măcar catedre pentru limba română ».

«Nu vreau să ating modul cum se propagă pe acolo de fapt prozelitismul, prin ce populaţiunea română e sedusă să cadă în cea mai mare demoralizare şi să se desbrace singură de respectul faţă de religiune, precum şi de respectul înăscut faţă de M. Sa, fiindcă cele mai multe din aceste abuzuri se întâmplă tocmai în numele M. Sale. Departe de mine intenţiunea de a atinge cu aceste observări pe conaţionalii mei [1]. Dar mi-am ţinut de datorinţă să aduc aceste rele la cunoştinţa Inaltului Senat imperial, pentruca să fie înlăturate» [2].

In şedinţa 10-a, din 14 Septemvrie, a Senatului, desbătându-se chestia desfiinţării guvernelor din unele provincii mai mici, cum e Bucovina, Stiria etc., baronul Petrino declară că dânsul, pentru a evita mulţimea de dirigătorii ocupate tot de străini, e dispus a se mulţămi cu încorporarea administrativă a Bucovinei la guvernul provincial al Galiţiei. Numai Fondul religionar ar dori să se administreze în ţară.

«Ţara mea de coroană — zice aparţine acelora cari au încetat a mai fi ţări de coroană, sau și mai mult, și-au perdut guvernul lor provincial. Departe să fie de mine cugetul de a vorbi de bine guvernele noastre provinciale, pentrucă un organism greoiu și mai fără de scop, de cum erau guvernele provinciale, n'am cunoscut şi cred că mă pot provoca aci la cuvintele d-lui conte Barkóczy [3], spuse în adunarea aceasta, că s'au creat posturi nu în interesul cauzei, ci numai pentru a aşeza în ele funcţionari. Sunt în ţară o mulţime de slujbaşi, cari n'au de lucru şi îşi fac de lucru, sporind numai formele birocratice. Am accentuat îndeosebi inoportunitatea acestui organism, fiindcă însuşi organizatorul, care a creat atâtea posturi de risipă, încă a recunoscut că sunt prea multe pentru ţările mici ale coroanei şi astfel guvernul provincial și prefectura ar trebui contopite. Dar netrebnicia organismului acestuia s'a văzut chiar la început... Nu pot, cum am spus, să vorbesc în favorul guvernelor provinciale. Personal şi eu văd independenţa ţării de coroană în reprezentanţa ei provincială, decretată de M. Sa Impăratul, şi'n autonomia, spre care năzuim. Dacă ar fi însă ca numai un organism birocratic să apere independenţa, eu pentru persoana mea m'aş lipsi de el».

Işi exprimă apoi temerea că, prin disolvarea guvernului provincial al Bucovinei, trecând din nou Fondul religionar la Lemberg (Liov), banii fondului nu vor mai fi alocaţi în ţară. Primind asigurări din partea ministrului de interne, Goluchovski, că fondurile vor rămânea în Bucovina, iar după restaurarea autonomiei ţării dieta ei, împreună cu clerul, va administra fondul, baronul Petrino mulţumeşte ministrului spunând: «e deplin justificat faptul, că Fondul religionar a fost predat

---

[1] Românii uniţi.

[2] «*Gazeta Transilvaniei*, Nr. 39/1860. Teodor V. Păcăţianu: *Cartea de Aur*, vol. II, pag. 46.

[3] Un reprezentant al Maghiarilor.

guvernului provincial din Lemberg, căci în Cernăuţi la elocarea banilor au cooperat, durere, şi motive neoneste, şi fiindcă e de dorit ca banii aceştia să fie plasaţi în ţară ».

Andrei Mocioni, surprins de declaraţia baronului Petrino, în care vedea o renunţare la autonomia Bucovinei, chiar din partea reprezentantului ei, şi considerând încorporarea ei la Galiţia fatală pentru caracterul ei românesc, *combate părerea colegului său român*.

APĂRĂ AUTONOMIA BUCOVINEI

« . . .Mi-au voie — zice — să fac nepretenţioasa observare, că în urma şi multelor şi prea insistentelor manifestaţii ale opiniunii publice din Bucovina, aduse la cunoştinţă, parte prin memoriile preaumilite adresate M. Sale şi apoi A. Sale imperiale, d-lui preşedinte al Senatului, parte prin presă, precum şi prin adrese particulare trimise mie, mi se pare că ar fi prea fără de scop unirea Bucovinei cu Galiţia şi contrară voinţii părţii celei mai mari a populaţiei ei. Ţara aceasta conform declaraţiunii populaţiunii şi conform rapoartelor corporaţiunilor ei regnicolare, nu-şi poate reaminti timpul, în care ar fi fost unită Bucovina cu Galiţia. In schimb însă păstrează în vie memorie sentimentul de bucurie, ce l-a sădit în ea rezoluţia preagraţioasă a monarhului, prin care înainte cu 11 ani a decretat despărţirea ei de Galiţia. Nu trebue trecut cu vederea faptul, că *populaţiunea Bucovinei după naţionalitate e eterogenă cu cea a Galiţiei*. Aceasta trebue să precumpenească consideraţiunile de ordin financiar cu atât mai vârtos, cu cât economiile de 30—40.000 fl., ce s'ar realiza prin proectata unire a Bucovinei cu Galiţia, se egalează prin însemnatele pierderi, pe cari le va avea ţara în comerciu, industrie, cultură etc. Să fie anexată această ţară de coroană la o ţară cu care în această privinţă n'are nimic comun!? Şi apoi dela ultima reunire a Bucovinei cu Galiţia, politica urmărită de guvern n'a fost în stare să liniştească spiritele în Bucovina ».

« Populaţiunea a observat cu mare amărăciune, că posturile de frunte din ţara aceasta sunt date, fără nici o considerare la fiii destoinici ai patriei, unor oameni străini, cari nu cunosc nici poporul, nici limba lui, nici stările din ţară şi în consecinţă nu pot fi buni pentru promovarea binelui obştesc. De aci se vede, că ministerul nu a urmat calea ce ne-a pus-o în vedere d-l ministru preşedinte. Mă văd deci obligat să recomand cu cea mai mare insistenţă această chestie important‹ înaltului Senat imperial pentru a fi promovată M. Sale ».

Terminând Mocioni, baronul Petrino cu mare supărare trase la îndoială competinţa d-lui Mocioni de a grăi pentru Bucovina, dar arătându-i-se această opiniune ca neîntemeiată, el de necaz trecu la personalităţi, declarând că în Bucovina numai puţini — ca Mocioni — ar fi contra împreunării cu Galiţia.

« Prin aceasta își atrase o admonițiune din partea Inălțimei Sale Arhiducelui președinte [1]) ».

« Majoritatea absolută se declară în contra dorinții d-lui baron de Petrino » [2]).

PROIECTE PENTRU ORGANIZAREA MONARHIEI

In ședința a 16-a, din 22 Septemvrie, se ceti propunerea majorității și minorității comisiunii bugetare cu privire la organizarea monarhiei.

Majoritatea era pentru organizarea ei pe baza principiului « *individualităților istorico-politice* », adică pentru recunoașterea unei autonomii largi în administrația și legislația internă a așanumitelor țări de coroană (Kronländer), în cari diferitele naționalități să-și afle desvoltarea lor firească, — și pentru readucerea la viață a instituțiunilor municipale în Ungaria.

Minoritatea e pentru o organizare *unitară centralistă a Impărăției*, « în care să ia ființă toate acele instituțiuni prin care vor afla o reprezentare potrivită toate interesele populațiunii, la comună, în dietă, și în senatul imperial, făcându-se o posibilă desvoltare a dreptului de liberă administrare proprie, în toate țările de coroană, conservându-se întru toate unitatea imperiului și a legislației, cum și puterea executivă a guvernului și instituindu-se controlă eficace și independentă în economia Statului ».

Andrei Mocioni nemulțumit de ambele propuneri își rezervă dreptul să-și expună vederile în propunerea ce o va face în ședința plenară a Senatului.

In ședința următoare, din 24 Septemvrie, continuându-se discuția asupra propunerilor făcute, ia cuvântul și își expune vederile sale în următorul discurs:

ANDREI MOCIONI LUPTĂTOR PENTRU EGALA INDREPTĂȚIRE POLITICĂ, NAȚIONALĂ ȘI CONFESIONALĂ A POPOARELOR DIN IMPERIUL HABSBURGIC

« Alteță imperială! Inalt Senat imperial! Mi s'a dat și mie onoare de a fi membru în comisiunea bugetară. Dar fiindcă vederile nu sunt pe deplin exprimate nici într'una din propunerile cuprinse în raportul comisiunii, mi-am rezervat dreptul să le expun separat Inaltului Senat Imperial ».

« E adevărat că situația statului nostru e foarte serioasă; dar dacă luăm în considerare că în cursul vremurilor câte evenimente au atins statul întreg al Austriei și provinciile ei singuratice, — trebue să mărturisim că, nu numai sistemul de guvernare de până acum, cu toate relele lui moștenite și cari negreșit că poartă în mare parte vina, ci și împrejurări nefavorabile în politica externă, cari în cursul deceniului trecut

[1]) Arhiducele Reiner.
[2]) *Gazeta Transilvaniei*, Nr. 41/1860.

au reclamat de multe ori expediţii de trupe în afară, iar în anul trecut un răsboiu inevitabil, au lăsat rane adânci în corpul statului. Tocmai de aceea avem datoria ca potrivit intenţiunilor M. Sale să aflăm mijloace şi căi, cari ni se par că pot duce la regularea finanţelor Statului, şi să arătăm trebuinţele şi justele dorinţe ale popoarelor, de cari, pentru a le face să fie mulţumite, se poate ţinea seamă şi trebue să se ţină seamă din destul ».

« Nu trebue să trecem cu vederea că, unitatea imperiului, împreună cu sistemul monarhic, singure ne oferă mijlocul, sub al cărui scut popoarele singuratice ale Austriei, dintre cari unele abia au început să se desvolte — şi sunt în proporţie încă mici — pot să-şi desvolte cultura lor materială şi spirituală nestingherite şi fără pericolul de a fi apăsate de popoarele înaintate în cultură, ci că toate popoarele Austriei în unire pot să facă o Austrie puternică în afară, iar înlăuntru fericită ».

« Unitatea imperiului e deci, după părerea mea, singurul punct de vedere, dela care avem să mânecăm la propunerea mijloacelor şi a căilor ».

« In propunerea majorităţii comisiunii nu aflu garanţii pentru rezolvirea chestiilor celor mai importante pentru vremurile de azi, a *chestiilor de limbă şi naţionalitate*, —şi nu aflu garanţii pentru *independenţa Banatului* şi a Voivodinei sârbeşti ».

« Se face provocare, în propunerea menţionată, la drepturi istorice şi la instituţiuni istorice. După părerea mea, din consideraţie faţă de cerinţele moderne, nu pot primi concepţia acestui drept istoric, fără să neg limba şi existenţa naţională ».

« Şe scoate pe plan principiul individualităţii istorice-politice a ţărilor. Lucrul poate să-şi aibă temeinicia sa; dar până la vremea până unde ajunge istoria şi individualitatea ţării, lumea n'a cunoscut popor şi n'a cunoscut interese de civilizaţie şi naţionalitate. Astăzi interesele acestea absorb cu desăvârşire pe toate celelalte şi formează directiva principală pentru dorinţele şi aspiraţiunile unei naţiuni. Pe acele vremi predominau numai interesele unor anumite clase privilegiate. Aceste clase erau pe atunci factorii Statului, ai guvernului şi ai vieţii publice. *Astăzi factorii principali în Stat sunt popoarele, cari au ajuns la conştiinţă proprie şi vreau să-şi validiteze drepturile lor* ».

« Tocmai de aceea, din punct de vedere al naţionalităţii, regret foarte mult, că în cercul acesta, în Inaltul Senat Imperial, nu văd reprezentaţi pe ceilalţi confraţi: Cehi, Moravi şi Slavi. Chestia naţionalităţii şi a limbii naţionale preocupă astăzi toate popoarele, îndeosebi însă pe acelea, cari în exercitarea acestui drept au fost până acum oarecum împiedecate. A sosit deci, şi pentru Austria, momentul de a se decide în privinţa aceasta, despre al meu şi al tău. *Limba şi naţionalitatea sunt proprietăţi moştenite dela natură, pe cari naţiunile le stimează ca lucruri sfinte şi tocmai de aceea în stare să le păstreze în ciuda tuturor asupririlor posibile, în decurs de mii de ani, cum au dovedit-o Românii în Ungaria, Banat şi Ardeal* ».

« Dacă legi apără averea materială a omului, iar sentimentul moral nu-i permite omului să se atingă de proprietatea vecinului său — cu atât mai vârtos trebue ca legea să apere suprema şi cea mai sfântă proprietate morală a popoarelor întregi, cu cât mai mult ar trebui ca sentimentul moral să oprească pe omul civilizat a se atinge de cea mai mare avere morală a semenului său! Din cauza momentelor înşirate, precum şi din împrejurarea că amintita propunere a majorităţii e formulată în generalităţi, cari pot fi răstălmăcite, şi ca bune şi folositoare şi ca păgubitoare pentru popoare şi seminţii, nu pot să o primesc aşa cum ni s'a prezentat ».

« Imi permit deci ca, în baza preaînaltei rezoluţii din 19 Aprilie a. c., să-mi exprim părerea, că pentru recâştigarea încrederii generale şi pentru egala promovare a binelui tuturor popoarelor Austriei, e neapărat de lipsă o schimbare a sistemului de până acum şi înlocuirea lui cu o *instituţiune democratică de administrare-guvernare proprie* ».

« De altă parte, pe baza principiului de egală îndreptăţire, stabilit din partea M. Sale ces. reg. apostolice; pe baza experienţelor mele de loialitate, în interesul legitim naţional al popoarelor, vreau să mai amintesc ca neapărat de lipsă ca:

1. « Intreaga operă reformatorică intenţionată, prin urmare toate instituţiunile, cari vor lua fiinţă, au să fie întemeiate pe *principiul perfectei egalităţi de drept a naţionalităţilor*, aşa că în comună naţionalitatea comunei, în cerc (judeţ) naţionalitatea cercului, în ţara de coroană naţionalitatea ţării, şi în fine în senatul imperial naţionalităţile imperiului, să fie reprezentate *în proporţie cu numărul sufletelor*, şi anume ca atari, prin urmare: Nemţii ca Nemţi, Sârbii ca Sârbi, Românii ca Români, — la toate şi în toate corporaţiunile normative ».

2. « Să se introducă publicitatea şi procedura verbală în justiţie şi simplificarea procedurii judecătoreşti ».

3. « Instrucţiunea să se facă *în limba respectivă naţională*, să se creeze şcoale superioare *naţionale* şi să se decreteze libertatea învăţământului ».

4. « Să se acorde perfectă egalitate de drept tuturor religiunilor creştine, legal recunoscute, şi o egală ajutorare a lor din partea Statului ».

« Sunt departe de a-mi atribui capacitatea să prescriu forma şi modul, cum ar trebui realizată administrarea autonomă, pentru ca să corespundă unităţii imperiului. Dar nu pot să nu recomand din principiu: « *egală îndreptăţire politică, naţională şi confesională pentru toţi. Pentrucă repet şi încă cu intonare, că popoarele şi naţiunile nu mai sunt astăzi fără conştiinţă ca mai de mult, ele nu caută numai interesele materiale ale bunei stări, ci, din contră, au învăţat dela clasele nobile să reprezinte şi să năzuiască spre interese mai înalte şi mai sfinte, şi ele le şi caută, cum arată toate mişcările naţionale şi toate orientările naţionale,* şi cum s'a constatat în mod evident şi în dezbaterile din 21 Iulie a. c. ale înaltului Senat imperial. După părerea mea, necesităţii acesteia se poate satisface numai în felul expus de mine ».

« In fine, Inalt Senat Imperial, îmi iau voie, întrucât sub principiul individualităţii istorice politice a Ungariei se înţelege şi Banatul şi Voivodina Sârbească, — prin ce independenţa ţărilor acestora ar deveni problematică, — să înaintez Inaltului Senat Imperial un *protest în scris*, cu rugămintea, ca obţinând aprobarea prea graţioasă a A. S. Sale imperiale să fie trecut la procesul-verbal şi să se facă uz de el după preaînalta chibzuială » [1]).

Preşedintele, Arhiducele Rainer, întrerupând pe orator, observă că prezentarea unor asemenea proteste e în contra regulamentului afacerilor interne; iar contele Antoniu Szécsen, raportorul propunerii majorităţii, îi contestă dreptul de a se considera ca reprezentant al Banatului.

Mocioni reflectă: « *Mi-am exprimat o părere individuală şi sunt îndreptăţit să o fac cunoscută aci. Dacă nu-mi este permis să-mi înaintez protestul şi nu sunt în situaţia să-l desvolt pe larg, îmi rezerv dreptul a-l expune amănunţit în şedinţa proximă* ».

Intrerupt de vicepreşedintele Szogyény, care ceti art. 12 din regulament, că « declaraţiuni în scris nu pot fi cetite, nici în şedinţe nici după şedinţe şi nu pot fi trecute la procesul-verbal » Mocioni continuă:

« Mă simt îndatorat să răspund la observarea contelui Szécsen, că, *eu am fost chemat în Senatul Imperial înmulţit ca şi consilier al coroanei, reprezentând Banatul şi Voivodina sârbească, ţară de coroană, recunoscută din partea M. Sale. In consecinţă sunt nu numai îndreptăţit, ci şi* dator *să apăr interesele acestei ţări şi întrucât acestea ar fi periclitate să înaintez protest* ».

Majoritatea feudală a Senatului rămase adânc consternată de îndrăzneala lui Mocioni de a pretinde drepturi egale, politice, naţionale şi confesionale pentru toate popoarele monarhiei. Corifeii: conţii Gh. Majláth, Gh. Apponyi, vice-preşedintele Ladislau Szögyény-Marich, rând pe rând iau cuvântul şi combat părerile lui revoluţionare.

Contele Majláth, apărând dreptul « istoric » al coroanei ungare asupra Banatului şi a Voivodinei, *compară principiul naţional, accentuat de Mocioni, ca bază pentru noua organizare a monarhiei, cu a lui Garibaldi, care încă se lupta pentru naţionalitate şi dărâmarea drepturilor istorice.*

Mocioni îi răspunde: « Domnul antevorbitor voia să afirme, că exprimându-mi eu dorinţa, ca instituţiunile de autoguvernare să fie întemeiate pe principiul *perfectei egalităţi de drept al naţionalităţilor* aş fi atins cu dorinţa mea terenul lui *Garibaldi*. Vreau să fac atent pe d-l antevorbitor la faptul, că M. Sa ces. reg. apostolică a avut deja în vedere principiul acesta, când a dat drept fiecărui popor de a se folosi în afacerile sale de limba sa proprie ».

Continuând discuţia în şedinţa din 25 Septemvrie se ivi un incident între principele Schwartzenberg, aristocratul boem, şi Andreiu Mocioni. Schwartzenberg accentuând în cuvântarea sa, că Mocioni a

---

[1]) T. V. Păcăţianu: *Cartea de Aur*, vol. II, pag. 77—80.

remarcat în formă de imputare împrejurarea, că naţionalităţile — îndeosebi Cehii — nu sunt reprezentaţi în Senat — Mocioni îi răspunde, întrerupându-l, că a vorbit din punctul de vedere al Cehilor, iar principele Schwartzenberg îi replică, că nimeni din înalta adunare nu reprezintă popoare, ci fiecare pe sine [1]).

Pus în imposibilitate de a-şi desvolta memoriul-protest în şedinţa plenară a Senatului, Andrei Mocioni îl prezintă a treia zi, în persoană, Suveranului.

MEMORIU CĂTRE IMPĂRATUL PENTRU AUTONOMIA BANATULUI

Memoriul, sprijinit temeinic pe argumente istorice indiscutabile, avea următorul cuprins:

« După ce se pare că prin acel principiu al individualităţii istorice-politice a Ungariei, cuprins în proectul majorităţii Inaltului Senat, autonomia Banatului şi a Voivodinei sârbeşti ar fi trasă la îndoială, mă simt îndemnat să aduc cu toată supunerea la cunoştinţa M. Voastre ces. reg. apostolice legile şi datele, cari vorbesc pentru susţinerea autonomiei Banatului şi pentru păstrarea drepturilor lui speciale, precum şi dorinţele locuitorilor lui, precumpănitoare în această chestiune ».

« Chestiunea despre încorporarea sau neîncorporarea Banatului la Ungaria se poate lua, cerceta şi judeca din trei puncte de vedere, adică din cel *istoric*, din cel *naţional* şi din cel *administrativ* ».

« Banatul a fost o parte a Daciei antice, şi sub Romani se chema « *Dacia Ripensis* », în urma faptului că cele trei laturi ale sale sunt spălate de râurile Mureşul, Tisa şi Dunărea ».

« Populaţia acestei ţări constă mai ales din străvechii ei locuitori, adică din Români, cari se estind dela un capăt al ţării până la celălalt, şi împreună cu frontiera militară numără peste 600.000 suflete; apoi din Sârbi mai puţin numeroşi, imigraţi pe la sfârşitul secolului trecut şi în fine din puţinii maghiari colonizaţi în deceniile din urmă ».

« După ce Banatul prin armele victorioase ale împăratului Traian ajunse, la anul 101, sub imperiul roman, iar mai târziu, după multe prefaceri, către anul 896 sub suzeranitatea Maghiarilor, — a rămas, ce e drept, un şir lung de ani, cu întreruperi neînsemnate, ca o provincie aparţinătoare sceptrului regilor Ungariei, dar până pe la sfârşitul domniei împărătesei Maria Terezia, de glorioasă memorie, *totdeauna autonomă* ».

« Când Maghiarii pe la anul 896 se aşează în Ungaria de astăzi, sub regele Geza, ţara se împărţi în scopul unei administraţiuni mai îndemânatece, în comitate, fără ca în catalogul acelor comitate, întocmit de renumitul jurisprudent Verböczi, să fie numit şi Banatul. Ba tocmai regele Geza dete Banatului o situaţie autonomă sub guvernator militar, cu titlul de: *Comite al Banatului* ».

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. II, pag. 81.

«Puţin după aceea Banatul fu ocupat de Emanuil, împăratul bizantin, care înaintase până la Tisa în contra lui Ştefan al II-lea regele Ungariei».

«După ce s'au retras Grecii, Andreiu al II-lea, regele Ungariei, prin o lege din anul 1212 l-a aşezat, ca pe o provincie de mare însemnătate, într'un rang cu principatul autonom al Transilvaniei, iar de comite ţimişan a numit pe un oarecare Martin».

«In anul 1242 Banatul, împreună cu Ungaria, fu devastat de Tătari, iar după retragerea lor păstrându-şi autonomia, cu demnitatea de comite al Timişului fu onorat magistrul Laurenţiu».

«Sub regele Carol Robert şi sub fiul lui, Ludovic cel Mare, Banatul a rămas pururea o ţară a coroanei, despărţită de Ungaria şi administrată de comitele Timişului Ştefan din Loşinţ, iar mai târziu de Filip de Ozora. Acestora le urmează, sub regele Sigismund, Ştefan de Rozgony şi Nicolae de Ujlac, iar sub regele Vladislav I., *gloriosul român Ioan Corvin*».

«După moartea lui Ion Corvin, Banatul a rămas sub domnia văduvei sale Elisabeta, iar după moartea ei sub regele Matei Corvin, fiul lui Ioan Corvin, demnitatea de comite al Timişului se dete lui Pavel Cneazul (Kinizsi) şi după moartea acestuia, sub regele Vladislav II, lui Iaşa Som».

«La anul 1552 Banatul căzu sub stăpânirea Turcilor, afară de ţinuturile Lugojului, Caransebeşului, Mehadiei şi de ţinuturile lui muntoase, cari s'au încorporat la Transilvania şi până la reocuparea Banatului rămaseră încorporate tot la Transilvania».

«In urmă, la anul 1716, adecă după 164 de ani, împăratului Carol al VI-lea, de glorioasă memorie, i-a succes, ca sub comanda principelui Eugeniu de Savoia şi cu colaborarea celor veniţi întru ajutor: principele de Portugalia, Electorul de Saxonia, cu 8000 armaţi, ducele de Bavaria, ducele de Würtenberg şi numeroase trupe de spanioli şi italieni, — să scape Banatul de jugul Turcilor».

«Impăratul Carol al VI-lea îi dădu Banatului, câştigat prin armele împărăteşti, autonomia lui de mai înainte, şi îl puse apoi sub administraţia unui comandant general şi a unui preşedinte civil».

«Popoarele Banatului se simţiră fericite sub această administraţie, pentrucă erau libere de orice prestaţie iobăgească şi se administrau prin organele lor autonome, adecă de către dregători aleşi de popor, sub nume de Cnezi-primari».

«Imprejurarea că generalul comandant, contele Mercy, realiză opere minunate pentru prosperarea agriculturii şi a industriei, adăugă mult la fericirea lor».

«Totuşi acele popoare nu se putură bucura îndelung de bunăstarea lor, pentrucă în anul 1780, adecă după 64 de ani de administraţie autonomă, împărăteasa Maria Terezia, fără a întreba popoarele Banatului, ci în contra intereselor lor, decretă anexarea Banatului la Ungaria, ca un act de recunoştinţă faţă de Maghiari, şi ordonă executarea încorporării prin conţii Cristofor Nitzki şi Francisc Zichi».

«Din cele zise până aici se vede, că Banatul, dela înfiinţarea lui până la anul 1538, prin urmare timp de 644 ani, s'a ţinut, ce e drept de sceptrul regilor Ungariei, iar dela anul 1716 până la 1780, adecă în decurs de 64 de ani, se bucură iarăşi de o situaţie autonomă şi aparţine coroanei Austriei».

«Prin urmare Banatul în decurs de 872 de ani nu au fost de loc . încorporat la Ungaria».

«Dela anul 1780 până la anul 1849, adecă numai 69 ani, a fost anexat Banatul la Ungaria şi administrat în sensul fostei constituţiuni ungureşti».

«La anul 1849 M. Voastră c. r. apostolică, considerând meritele Românilor, v'aţi îndurat a restaura Banatul în situaţia lui autonomă de mai nainte, iar cu considerare la meritele Sârbilor aţi creat Voivodina sârbească, din comitatul Baci şi din o parte a Sirmiului, iar apoi unindu-le pe amândouă le-aţi înălţat prea graţios la rangul de ţară autonomă a coroanei».

«In consecinţă, după istorie, Banatul a format mai în toate timpurile o individualitate istorică proprie şi ca atare mai fericit a fost atunci, când a atârnat deadreptul de Viena. Deci a-l uni cu Ungaria, înseamnă a repeţi o eroare, care acum cu atât mai puţin se poate întâmpla, cu cât însăşi Ungaria e de prezent numai o ţară de coroană a Austriei, prin urmare Banatul ar ajunge sub supunerea dublă: a Vienii şi a Pestei, ceea ce ar fi evident o anomalie. *Totala contopire a Banatului cu Ungaria pot să o ceară numai duşmanii acelei ţări şi ai popoarelor ei*».

«Precum este evident din istorie că, în contra autonomiei Banatului nu se poate ridica nicio obiecţiune întemeiată, tot astfel vorbesc aici şi meritele Românilor şi ale Sârbilor».

«Departe de Români şi Sârbi să se fi răzvrătit vreodată în contra dinastiei. Cei dintâi, încă sub regele Vladislav Postumul, îşi câştigară astfel de merite faţă de prea înaltul tron, încât regele Vladislav Postumul se află îndemnat a le încredinţa, în semn de recunoştinţă a meritelor lor, ţinuturile Dunării, organizându-i într'un district grăniceresc şi acordându-le privilegii deosebite. Ambele popoare însă şi-au dovedit prin fapte credinţa, ce o păstrează prea înaltei case împărăteşti, sub împăratul Carol al VI-lea în contra Turcilor, — sub gloriosul regim al Mariei Tereziei în războiul de 7 ani — şi sub împăratul Francisc, de glorioasă aducere aminte, în războiul francez. Şi aceasta cu tot devotamentul, căci, făcând excepţiune cu regimentele de grăniceri Români şi Sârbi, cari în orice timp şi la toată ocaziunea au dat cele mai strălucite probe de credinţă şi alipire către prea înaltul tron, — Românii şi Sârbii în trupele de linie, aşa numite ungureşti, încă şi-au dovedit credinţa şi devotamentul gata de jertfă, pentru că în acestea aşa numite trupe ungureşti de linie au luptat nu numai Maghiarii, ci şi celelalte popoare ale Ungariei şi ale aşa ziselor ţări anexate, prin urmare şi Românii şi Sârbii, în proporţie cu numărul lor».

«Deci, dacă în amintitele războaie acel devotament şi acea iubire până la jertfire de sine din partea Ungariei a fost un merit, acela nu e

numai al Maghiarilor, ci şi al celorlalte popoare din Ungaria şi din părţile anexate; şi dacă este ca acele merite să ajungă la oareşicare apreciere, de sine urmează că din acelea se cuvine să li se facă parte nu numai Maghiarilor, ci şi celorlalte popoare, cari au conlucrat la câştigarea lor, şi aceasta cu atât mai vârtos cu cât aceste popoare întrec cu numărul lor naţiunea maghiară, care a acaparat şi până acum numai pentru sine, toată gloria şi tot folosul practic al acelor merite ».

« Nu vreau să amintesc epoca nenorocită din anii 1848—49, când Românii şi Sârbii îşi ridicară monumente de credinţă către prea înaltul tron, şi cu pâraie din sângele lor îşi câştigară, cei dintâi vechile lor drepturi la autonomia Banatului, — iar aceşti din urmă îşi dobândiră vechile lor pretenţiuni la o Voevodină sârbească ».

« Condideraţiunile naţionale şi administrative pentru autonomia Banatului şi a Voevodinei sârbeşti sunt atât de evidente, încât aflu de prisos a le mai înşira. Pentru ca totuşi să satisfacem şi în această privinţă, nu mă pot reţinea a nu atinge, că după ce înaltul guvern a şi făcut oarecari paşi pentru introducerea publicităţii, a procedurii orale şi a unei specii de autonomie pentru toate popoarele, fără deosebire, — este evident că interesul Banatului şi al Voevodinei sârbeşti în această privinţă nu numai că nu poate dori unirea cu Ungaria, ci tocmai din contră crede că ar fi cu totul insuportabilă din motivul, că publicitatea, procedura orală şi guvernul autonom în adevăratul înţeles al cuvântului nicidecum nu se poate cugeta în altă limbă, decât în cea a poporului. Maghiarii, din contră, nu doresc altceva, decât ca peste tot, până unde se extind frontierele Ungariei, cu administraţia lor să-şi introducă şi limba lor. Pentru aceea nu pricep cum în Banat, unde populaţiunea constă mai vârtos din Români şi în număr mai mic de Sârbi şi Germani şi în Voivodina sârbească, unde Sârbii sunt mai numeroşi, s'ar putea justifica introducerea unei administraţiuni maghiare în concordanţă cu egalitatea de drepturi, proclamată popoarelor de către prea înaltul tron ».

« O asemenea eroare ar nutri neîncetat nemulţumirea în Banat şi Voivodina sârbească, ar pregăti înaltului guvern greutăţi şi confuziuni infinite şi ar spori cheltuelile administraţiunii, pentru că, precum d-l sen. imp. de Majlát observase foarte înţelepţeşte, niciun guvern nu este aşa scump ca acela, care are de a face cu nemulţumiţi, prin urmare guvernul cel mai ieftin este acela, sub care partea cea mai mare a poporului este mulţămită ».

« Deci după ce M. Voastră c. r. apostolică, luând în considerare istoria Banatului, meritele Românilor şi ale Sârbilor, naţionalităţile ambelor acestor popoare, prin urmare şi principiul egalităţii de drepturi, enunţat de către M. Voastră c. r. apostolică pentru toate popoarele, precum şi având în vedere administraţia neliniştită a ţării de coroană Banat şi Voevodina sârbească, v'aţi îndurat a le înălţa ca ţări de coroană autonome; după ce dorinţele ambelor acestor popoare se manifestă neîncetat pentru susţinerea autonomiei acestei ţări de

coroană: eu, ca reprezentant al ei îmi ţin de datorinţă, ca temeiurile de mai sus să le înaintez M. Voastre ces. reg. apostolice cu acea prea umilită rugăminte, ca să vă înduraţi a le lua în preagraţioasă considerare, cu atât mai vârtos că, prin o anexare a Banatului şi a Voevodinei sârbeşti la Ungaria, *Românii şi Sârbii ar deveni subordonaţi naţiunii maghiare*, când din contră, M. Voastră ces. reg. apostolică, chiar şi în preaînaltul cuvânt către Senatul imperial actual aţi binevoit a enunţa pentru toate popoarele şi ţările egală protecţiune, cum şi egale drepturi şi datorinţe, în concordie frăţească [1]) ».

* * *

ORGANIZAREA MONARHIEI HABSBURGICE PE BAZA PRINCIPIULUI INDIVIDUALITĂŢILOR ISTORICE

Cum aceste vederi şi principii se puteau mai uşor realiza în cadrul unei organizări centraliste a monarhiei, la sfârşitul desbaterilor celor două propuneri, Andrei Mocioni sprijini cu votul său propunerea cea mai apropiată, adică pe a centraliştilor, cari rămaseră în minoritate faţă de feudalii « federalişti », susţinătorii ai principiului « individualităţilor istorice-politice », şi care aplicat la Ungaria însemna sentinţa de moarte a autonomiei Ardealului şi Banatului românesc şi aservirea lor supremaţiei maghiare [2]).

DISGRAŢIE, ATENTAT

Ţinuta bărbătească şi demnă a senatorului Mocioni displăcu, bineînţeles, înaltei aristocraţii feudale ce se afla la cârma monarhiei.

« Alunecând pe căile lui Garibaldi », când insistă ca noua organizare a monarhiei să fie clădită pe ideea naţională, asigurând o egală îndreptăţire politică, naţională şi confesională pentru toţi şi luptând pentru autonomia Banatului, şi prin ea pentru scoaterea elementului românesc, din această provincie, din ghiarele imperialismului maghiar, fu privit ca un duşman neîmpăcat al tendinţelor maghiare de a încorpora şi contopi în o naţiune politică, mai apoi şi în una etnică, celelalte popoare conlocuitoare. In urma acestei dârze atutidini, suferi mult; între altele, la întoarcerea dela Viena, scăpă de un *atentat*, în gara Seghedin, graţie prezenţei de spirit a soţiei sale.

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul Citat*, vol. II, pag. 94. (Traducerea textului actualizată).

[2]) Baronul Petrino votă propunerea majorităţii, iar episcopul Şaguna şi arhiducii Wilhelm şi Leopold, cardinalul Rauscher, contele Hartig şi dr. Polanski respinseră ambele propuneri.

Această fracţiune iperloială adopta în privinţa organizării şi a sistemului de guvernare a monarhiei punctul de vedere al împăratului.

ADMIRAŢIE DIN PARTEA POPOARELOR ASUPRITE. RECUNOŞTINŢA UNEI ROMÂNCE

Iar dacă această formă atitudine nemulţumi înaltele cercuri feudale cari susţineau principiul individualităţilor istorico-politice, în schimb avu un puternic ecou în opinia publică a popoarelor asuprite din Monarchie. Cehii, Rutenii şi Slovacii îi trimit adrese omagiale, iar Românii din Bucovina îi exprimă admiraţie şi gratitudinea lor pentru că a apărat interesele acestei provincii.

Romånca Elena Brediceanu, din Lugoj, în semn de veneraţiune şi recunoştinţă, îi trimite cadou un şerpar, lucrat de mâinile ei, în colori naţionale, însoţit de următoarea scrisoare:

« Ilustrisime Domnule! In semnul distinsei stime şi profundei veneraţiuni, care nobila Ilustrităţii Tale familii mai vârtos în această recentă epocă cu tot dreptul le seceră, cutez a mă apropia şi cu îngusta mea tabelă de mulţumire, dedicând cu următorul op, al mânilor mele, persoanei Ilustrităţii Tale, ca unui bărbat, ale cărui merite naţionale au pătruns în toate părţile, unde nu mai se aflã o inimă română ».

« Binevoieşte dar graţios a-i ierta şi mie, prin subşternarea acestui semn naţional, ale cărui fire şi colori poartă deviza simţirilor române ale naţiunii întregi, a depune grăunţul meu la ridicarea gloriosului monument pregătit Ilustrităţii Tale pentru meritele puse pe altarul naţiunii române. Rămânând cu cel mai profund respect, a Ilustrităţii Tale plecată servă: Elena m. p. fica cetăţeanului din Lugoj, Vasiliu Brediceanu Lugoj, în 24 August 1860 ».

Mocioni îi mulţumeşte prin următoarea scrisoare:

« Prea stimată Domnişoară! Adresa Domniei Tale din 24 August a. c. cu care binevoeşti a-mi dedica un şerpar lucrat de mânile Domniei Tale în culori naţionale, — m'a surprins prea plăcut — nu atât pentru că acest prea frumos dar se reduce la aceea, ce-Ţi place a numi meritele mele naţionale, dar ce eu însumi ţin de sfântă datorinţă a fiecărui român către ceriu, pentrucă aceasta i-a dat gloria numelui şi simţul geniului roman, ci pentrucă fapta Domniei Tale comprobă un lucru măreţ, o împrejurare, ce pe tot înţeleptul şi adevăratul român caută să-l umple de speranţă, de încredere, de confidenţă în viitorul nostru naţional ».

« Domnişoara mea, când odată o cauză înaltă şi sfântă a pătruns în piepturile cele fragede şi caste ale damelor, când ea s'a îmbrăţişat de genul cel frumos, — acea cauză — nu mai poate peri, acea cauză, fie cum va fi, curând — târziu — trebue să triumfe, pentrucă frumuseţea, frăgezimea şi graţia şi castitatea devin scutul şi apărarea ei, armele şi talismanul ei, pururea neînvinse! ».

« Cu toată adânca stimă şi mulţămire rămânând Al. D. Tale prea plecat serv. Andrei Mocioni m. p. » [1]).

---

[1]) *Foaia pentru Minte, Inimă şi Literatură*, Nr. 38 din 13 Sept. 1860.

Șaguna și Andrei Mocionii erau, în vremea aceea, cele mai reprezentative figuri ale curentului național romànesc din Banat și Transilvania.

* * *

INTERVENȚII PENTRU DESROBIREA BISERICEASCĂ ȘI REÎNFIINȚAREA MITROPOLIEI VECHI A ARDEALULUI

In timpul șederii la Viena, cei trei senatori români cerură tronului desrobirea bisericească de sub supremația ierarhiei sârbești și reînființarea vechei Mitropolii ortodoxe române.

In realizarea, prin lupte grele și îndelungate al acestui mare act, episcopul Andrei Șaguna avu în senatorul Mocioni un sprijin de înaltă valoare, un sfetnic luminat și un tovarăș de luptă hotărît și credincios.

Luni, în 20 Iunie (2 Iulie) 1860, sosi la Viena patriarhul sârb, Iosif Raiacici. A doua zi, vizitând pe episcopul Șaguna, se putu afla și scopul venirii sale în capitală. Voia să se plângă împăratului pentru nedreptățile ce le îndură clerul său din partea unor funcționari superiori ai Ministrului de Culte, Contele Leo Thun, și a fostului guvernator al Croației, contele Coronini. In audiența, ce a avut în 23 Iunie la împăratul Francisc Iosif, cere să i se aprobe presentarea unei petițiuni, împreună cu episcopii Eugen Hacman al Bucovinei și Samuil Mașirevici al Timișorii, care se aflau în Viena și cu senatorii imperiali: Șaguna, Mocioni și Petrino.

Proiectul petițiunii, compus de patriarh, a fost desbătut în consfătuirea ce s'a ținut, în 28 Iunie, cu episcopii și senatorii amintiți. Nu putură însă conveni asupra textului. Patriarhul și episcopul Mașirevici țineau morțiș la centralizarea trebilor bisericești la Carloviț, în baza privilegiilor națiunii sârbești.

Românii: Șaguna, Andrei Mocioni și baronul Petrino, pretinseră, la propunerea lui Mocioni, ca Românii să fie coordonați și nu subordonați națiunii sârbești și să nu atârne în cele bisericești de sinodul din Carloviț. In scopul orânduirii chestiunilor bisericești să se obțină dela guvern ținerea unei adunări bisericești din reprezentanții clerului și ai poporului din toate eparhiile ortodoxe ale monarhiei. Episcopul Hacman declară, că nu se poate mulțumi cu centralizarea și cu sinodul din Carloviț. Clerul și poporul din eparhia sa dorește organizarea episcopiei lor în conformitate cu canoanele și împrejurările locale.

Neputându-se ajunge la un acord nici în conferința din 30 Iunie, patriarhul Raiacici și episcopul Mașirevici înaintară împăratului un memoriu separat, în care cer subordonarea episcopilor din Transilvania, Bucovina și Dalmația patriarhiei sârbești din Carloviț; întreaga biserică ortodoxă din monarhie având o administrație centrală în Viena.

Senatorii imperiali, episcopul Șaguna, Mocioni și Petrino, aflând despre cuprinsul memoriului patriarhului, răspunseră prin un contra

memoriu, pe care îl prezentară împăratului în 21 August, în care protestară contra pretenţiunilor sârbeşti, cerând restaurarea vechii mitropolii pentru Românii din eparhiile Ardealului, Aradului, Timişorii şi a Vârşeţului, iar pentru eparhia Bucovinei ţinerea unui congres de preoţi şi mireni pentru orânduirea chestiunilor bisericeşti [1]).

INCHIDEREA SENATULUI IMPERIAL. CONSTITUŢIA DIN 20 OCTOMVRIE 1860

După închiderea sesiunii Senatului imperial, aristocraţii conservativi din Austria ţinură câteva conferinţe intime pentru a conveni asupra principiilor cari să stea la baza nouii constituţiuni a monarhiei. Nu ajunseră însă la o înţelegere, pentrucă unii, în deosebi ministrul Agenor Goluchovschi, se opuseră pretenţiunilor dualiste ale maghiarilor.

Cum însă afaceri de natură externă şi congresul dela Varşovia, impuneau o rezolvire grabnică a problemei şi stabilirea unui acord, corifeii feudalilor maghiari : conţii Gh. Apponyi, Dessevffy, Gh. Andrássy, Gh. Majláth şi baronul Senyey, au fost de urgenţă chemaţi la Viena, unde se continuară conferinţele intime cu oligarhii Germani şi Cehi. In faţa situaţiei, de voie de nevoie, adoptară cu toţii *principiul individualităţii istorice politice*, adică restaurarea autonomiei tuturor ţărilor monarhiei cu toate drepturile politice, pe cari le-au avut în cadrele monarhiei până la 1848, cu excepţia acelora prin cari se asigură suveranitatea şi unitatea împărăţiei, cari vor fi rezervate unui parlament şi guvern central.

Rodul acestor conferinţe şi ale desbaterilor din Senatul imperial sporit, a fost manifestul împărătesc «*Către popoarele mele*» şi «*Diploma împărătească*» *din 20 Octomvrie 1860*, prin care s'a dat o nouă constituţie monarhiei, precum şi mai multe autografe către miniştri, cancelari şi înalţii demnitari ai Statului.

NOUA CONSTITUŢIE RESTITUE AUTONOMIA ARDEALULUI

Prin această constituţie «*octroată*» marele principat al Ardealului, care «pe temeiul unei competenţe analoage cu dreptul de stat al Ungariei, totdeauna s'a bucurat de o dietă» şi a redobândit autonomia confiscată prin uniunea forţată şi unilaterală din 1848.

Cu privire la Banatul timişan şi Voevodina sârbească, în unul din autografele adresate contelui Rechberg, preşedintele consiliului de miniştri, împăratul dispune următoarele:

«Fiindcă dorinţele şi pretenţiunile de drept de stat ale regatului meu Ungaria, în privinţa populaţiunii Voevodinei sârbeşti şi a Banatului timişan, întocmai ca şi dorinţele şi pretenţiunile supuşilor mei Sârbi, cari sunt prevăzuţi din vechime cu privilegii şi excepţiuni legale, pretind o serioasă respectare; în fine, fiindcă mult deosebitele păreri

[1]) Dr. Ilarion Puşcariu: *Mitropolia Românilor din Ungaria şi Transilvania*, pag. 129 133.

ale celorlalţi locuitori ai Voivodinei sârbeşti şi ai Banatului timişan pretind asemenea o pătrunzătoare examinare şi cumpănire: am decretat a trimite un comisar în persoana locot. mareşalului campestru, conte Alexandru Mensdorff-Pouilly, care după ce va asculta personalităţi eminente din toate naţionalităţile şi confesiunile, va avea să-mi facă raport cât mai curând şi să-mi prezinte proiectul său pentru o regulare mulţumitoare în toate direcţiile ».

ADUNAREA NAŢIONALĂ DIN TIMIŞOARA PENTRU AUTONOMIA BANATULUI

In baza acestei hotărîri împărăteşti s'a ţinut la Timişoara, în 18 şi 19 Noemvrie 1860, adunarea naţională a Românilor, convocată de senatorul Andrei Mocioni.

S'au întrunit în casele lui fruntaşii români din mai multe părţi ale Banatului, în frunte cu Alexandru Dobra, episcopul unit al Lugojului, care a fost preşedinte al adunării. A asistat şi comisarul împărătesc, generalul Mensdorff Pouilly.

Deschizându-se discuţia, au luat cuvântul mai mulţi fruntaşi. In urmă a vorbit Mocioni, pentru a nu împiedeca libera desvoltare a părerilor, pe cari le-a urmărit în cursul desbaterilor cu cea mai « încordată atenţiune şi mai serioasă precumpănire ».

CUVÂNTAREA LUI ANDREI MOCIONI

In cuvântarea sa subliniată cu aplauze, a spus în rezumat, următoarele:

« Domnilor mei! Faptele mele şi ale familiei mele, totdeauna, dar mai vârtos îndecurs de 12 ani, au demonstrat îndeajuns tendinţele mele. Afară de aceasta, d-voastră vă sunt bine cunoscute năzuinţele mele din Senatul imperial pentru îmbunătăţirea stării Românilor ».

« Despre aceasta dovedeşte şi broşura intitulată: « *Cauza limbilor şi naţionalităţilor din Austria* » [1], care e expresiunea sentimentelor şi convingerilor mele, precum şi « *Memorandul* » meu subşternut din partea mea M. Sale preaînaltului împărat ».

« Aflaţi, Domnilor mei, că eu sub înteţitoarele împrejurări de astăzi am rămas credincios convingerii mele şi adresele de mulţumire, mie adresate, nu numai din dulcea noastră patrie, ci şi din Bucovina, Ardeal şi părţile Ungariei, întăresc din destul, că aceasta e voia publică a naţiunii mele. (Aplauze). Nu pot înconjura a nu descoperi aci că locuitorii Români din Ungaria au venit la mine în deputaţiune şi m'au rugat să-i mântui de apăsarea maghiară ».

« Domnilor mei! Poziţia noastră, a Românilor, e astăzi foarte serioasă De aceea să nu ne facem iluziuni că vom fi numaidecât fericiţi, pentrucă

[1]) *Die Sprach- und Nationalitätenfrage in Oesterreich von einem Rumänen* — al cărei autor e intimul său Vicenţiu Babeş.

în misiunea noastră către acest scop național nu suntem în stare să vă conducem pe drumuri presărate cu roze, ci din contră, să-și însemne tot natul că drumurile vor fi ghimpoase și că vom avea multe și grele suferințe, multe năcazuri. Drept aceea, cel ce vrea să fie fericit numaidecât să nu-mi urmeze mie, ci desfacă-se de mine și de scopul acesta. ».

« Dar, Domnilor mei, din parte-mi vă descoper și mărturisesc iarăși, că *voiu rămânea totdeauna ca o stâncă de piatră în mijlocul mării* pentru scopul mie propus și voi năzui spre dânsul, măcar să devin prin aceasta și nenorocos, *măcar să ajung pentru fericirea mult iubitei mele națiuni să mănânc pâine uscată, ba tocmai și de scoarță de lemn* ».

Un ropot de aplauze și de « vivaturi » au acoperit ultimele cuvinte ale iubitului conducător « ba ce e mai mult, mulți fură așa de pătrunși, că vărsară lacrimi. In frunte cu episcopul Dobra, toată adunarea declară într'un singur glas că, năzuințele și faptele sale purced din conștiința sa națională. Cauza românească nici când nu s'a sprijinit pe « brațe mai demne ». D-sa să conducă și mai departe cauza Românilor « cu cunoscuta sa bărbăție ».

ADUNAREA CERE AUTONOMIA PENTRU BANAT ȘI VOIVODINA SÂRBEASCĂ. ROMÂNII BĂNĂȚENI SĂ CONSTITUIE UN « CĂPITĂNAT ROMÂN »

Desbaterile fiind terminate și situația lămurită, Adunarea își formulă pretențiunile și dorințele în următoarele puncte:

1. *Autonomie, adică o situație de neatârnare a Banatului timișan și a Voivodinei față de Ungaria.*
2. Un teritor român, care să cuprindă pe cât e posibil pe toți Românii din Banat. Acest teritor, pentru a i se evidenția caracterul național să poarte numirea de « *Căpitanat român* ».
3. Garantarea vieții naționale a poporului prin creiarea de instituțiuni constituționale, întemeiate pe viața poporului.
4. Șeful politic al Căpitanatului român să poarte titlul de « căpitan român » și să fie român de naștere.
5. Limba oficială în administrația politică și juridică a căpitanatului român să fie română.
6. Libera alegere a căpitanului român prin popor, rezervându-se confirmarea lui M. Sale, precum și a tuturor funcționarilor publici, cari vor fi aleși din trei candidați propuși din partea căpitanului.

Toate aceste puncte se votară cu mare însuflețire de aproape întreaga adunare. O fracțiune neînsemnată a fost pentru anexarea condiționată la Ungaria [1]).

---

[1]) *Gazeta Transilvaniei*, Nr. 53/1860.

AUTONOMIA BANATULUI CADE PRADĂ IMPERIALISMULUI MAGHIAR

Misiunea generalului Mensdorf-Pouilly, de a consulta « personalităţi eminente din toate naţionalităţile şi confesiunile » Banatului, era mai mult o farsă jucată cu abilitate. Odată cu venirea lui la Timişoara, guvernatorul de atunci al Banatului şi al Voivodinei generalul Car. Bigot de Saint-Quentin, a fost revocat, ceea ce vădea adevăratele intenţiuni ale Vienii.

Astfel autonomia Banatului, reclamată de locuitorii lui autohtoni, în frunte cu conducătorul lor politic, Andrei Mocioni, căzu pradă imperialismului maghiar. Işi avură şi intrigile şi mistificările, denunţările şi corupţia, rolul lor funest în formarea opiniunii oficiale în chestia Banatului. Patriarhul sârbesc, baronul Iosif Raiacici, într'o scrisoare adresată primministrului Rechberg denunţă poporul român din Banat şi Voivodină ca necredincios şi trădător de patrie [1]). Ziarul german « Wanderer » din Viena scria că, Românii n'au oameni pentru funcţiuni publice. Cei mai mulţi intelectuali ai lor n'au altă şcoală decât Preparandia (Şcoala normală) din Arad.

ANDREI MOCIONI CERE UNIREA BANATULUI CU MARELE PRINCIPAT AL TRANSILVANIEI

Comisarul împărătesc Mensdorff-Pouilly raportând că « provincia nu este în condiţiunile de a se putea constitui şi administra de sine », *Andrei Mocioni făcu o ultimă încerrare pentru salvarea situaţiei, prezentând monarhului un memoriu cu peste 12.000 de iscălituri, în care cerea că, dacă Banatul nu poate fi organizat ca provincie autonomă, să fie încorporat în Marele Principat al Transilvaniei,* precum a fost uneori şi în trecut.

Zadarnic! Impăratul, prin rezoluţia din 27 Decemvrie 1860, decretă reîncorporarea Banatului la Ungaria, motivând acest act prin pretenţiunile de drept public ale coroanei ungare asupra acestei provincii.

Se alipiră Ungariei şi cele 4 judeţe (comitate) româneşti: Crasna, Solnocul de mijloc, Chiorul şi Zărandul, pentru cari exista un vechiu litigiu între Ungaria şi Transilvania.

In faţa stării îngrijorătoare, ce i-o pregătea poporului român din monarhia habsburgică politica lipsită de prevedere şi ingrată a Vienii şi văzând tratamentul maşter şi umilitor, ce i se aplica la alegerile pentru consiliile (congregaţiile) judeţene [2]) şi municipale, precum şi la numirile şi alegerile de funcţionari şi comiţi supremi (prefecţi), Andrei Mocioni vede scăparea neamului său de « uciderea politică », ce i se pregătea în unirea lui « *într'un trup moral, în ţară a coroanei cu tip şi caracter românesc* ».

---

[1]) Gh. Bariţiu: *Istoria Transilvaniei*, vol. III, pag. 50.

[2]) Insuşi Andrei Mocioni a fost scos din lista candidaţilor pentru Consiliul judeţului Torontal pe motivul că e instigator (« bujtogató »).

ANDREI MOCIONI INSISTĂ PENTRU UNIREA ROMÂNILOR DIN MONARHIA HABSBURGICĂ INTR'UN CORP NAŢIONAL AUTONOM

Pentru ca acest ideal,—care era şi al reprezentanţilor Românilor din monarhie în 1848—49 la Viena şi Olmütz [1]) — să poată fi realizat prin străduinţele comune, « viribus unitis », ale tuturor Românilor din Banat, Ungaria, Ardeal şi Bucovina, insistă pentru convocarea şi ţinerea unui congres naţional al tuturor Românilor din imperiul austriac, care să stabilească condiţiunile constituţionale ale existenţei lor politice.

ARTICOLUL LUI ANDREI MOCIONI ASUPRA SITUAŢIEI POLITICE

Crezul acesta politic îl expune în următorul *articol* memorabil, publicat în Gazeta Transilvaniei [2]), care prin pătrunderea clară şi profetică a situaţiei, prin francheţa şi tonul său îndrăzneţ, radiază căldura şi devotamentul sufletului său românesc, temperamentul său de luptător intransigent şi hotărît.

« Timişoara, în Februarie 1861. Norii ce se înălţară asupra orizontului naţiunii române din Austria sunt semnele, cari ne arată, că naţionalitatea noastră e în pericol ».

« In secolii trecuţi, inimicii ne disputară toate drepturile, ba chiar şi cele de cetăţean şi nu ne lăsară alt drept decât să plătim porţia şi să sângerăm pentru patrie şi pentru interesul comun al altora, cari singuri traseră folosul; iar pe noi Românii, pentru sacrificarea noastră, ne remunerară cu un jug politic, jug apăsător şi adoptat de barbarism ».

« Astăzi, zic diplomele şi legile că şi noi suntem liberi şi avem drepturi egale, iar lumea naivă crede că ni se face dreptate şi că sfinţenia naţionalităţii noastre e nevătămată ».

« Făcutu s'a Românilor dreptate pentru dorinţele lor? ».

« Infiinţatu-s'a egalitatea cea cunoscută şi proclamată în imperiu? ».

« Unde sunt garanţiile pentru naţionalitatea noastră? ».

« Unde sunt faptele de încredere pentru viaţa politică a Românilor? ».

« Trebue să zicem că nicăiri! ».

« Noi nu suntem, în adevăr, sprijiniţi de dreptate şi egalitate,—şi numai umbra acestora se vede mişcându-se într''un întunerec misterios, care naţionalitatea noastră, chiar în timpul absolutismului încătva

---

[1]) Unirea tuturor Românilor din Statul Austriac într'o singură naţiune de sine stătătoare, sub sceptrul împăratului, care să poarte şi titlul de Mare Duce al Românilor, o cerură şi fruntaşii Andrei Şaguna, Ioan Mocioni de Foen, Ioan Stoica, Ioan Popasu, A. Trib. Laurian, Iosif Pop de Macedonfi, Dr. Ioan Dobran, Dr. Eudoxiu Hurmuzachi, Dr. Cont. Pomuţiu, Basiliu Ciupe, Lucian Mocioni, Iacob Bologa şi M. Botnariu în *petiţiunea generală a naţiunii române*, ce o prezentară împăratului la Olmutz, în ziua de 13/25 Februarie 1849, şi dela care primiră promisiuni că o va lua în desbatere şi o va rezolvi « în cel mai scurt timp spre mulţămirea ei » (Dr. I. Puşcariu, *Mitropolia Românilor ortodoxi din Ungaria şi Transilvania*, pag. 10—13 adnexe).

[2]) Nr. 12/1861.

consolidată, ne-o strânge chiar în mai strâmte margini, ca deodată să poată pune pe ea ferul sclăviei, iar speranţa noastră să se cufunde în un abis al păcatelor asupritorilor noştri!».

«Iată că suntem în stare periclitată! Şi pentru ce? Pentrucă *toţi lucră în contra noastră*».

«Incă şi o parte dintre Români se fac instrumente năduşitoare de spiritul nostru naţional şi de viaţa noastră politică, şi astăzi aceşti Români sunt ciocanul cu care inimicii nimicesc faptele pe cari le-a făcut până acum naţiunea întreagă şi bărbaţii binemeritaţi, pentru susţinerea naţionalităţii noastre şi a vieţii noastre politice şi pentru câştigarea dreptăţii de care însetăm şi care lumea crede că ni se va da!».

«Dacă ar fi învinsă dreptatea, libertatea şi naţionalitatea pe pământ, atunci noi nu am fi în pericol, căci atunci toţi am fi în asemenea letargie.

«Insă astăzi, când alţii se ridică pe tronul acelor idei binecuvântate şi ajung la fericirea lor, iar pe noi ne resping cu petri dela realizarea acelora şi nu se sfiesc să ne cufunde iarăşi în barbarismul lor, astăzi ni se ceteşte din nou sentinţa de moarte politică şi se decretează estirparea vieţii noastre naţionale, ca şi mai deunăzi a vieţii fizice».

«Şi cine ar fi dintre cei cu suflet dela Dumnezeu, cu inimă dela mamă română şi cu ochi ageri să nu vadă pericolul, în care ne aflăm? Ce am păcătuit ca să fim pururea condamnaţi? — şi până când atâta nedreptate??».

«Diploma din 20 Octomvrie 1860, deşi se face a fi uitat de numele nostru, de o naţiune de peste trei milioane de Români, a lăsat totuşi şi pentru noi măcar o umbră de viaţă, un unic medicament pentru vinderarea durerilor noastre. Astăzi însă şi acest medicament începe a dispare şi ca şi umbra abzice de noi, asemenea cum abzice medicul de vindecarea unui bolnav, pe care îl lasă numai în grija sorţii, adică a datei, — şi de se va vindeca de sine, e bine, — de va muri, iar e bine!».

«Evenimentele politice, cé se produc tot spre dauna şi uciderea noastră, sunt ca şi nişte strigoi, cari se pun pe pieptul nostru, când în minutele din urmă ne luptăm cu moartea sau viaţa politică».

«Aşa, evenimente politice sunt următoarele:

1. *Incorporarea Banatului la Ungaria*

«Românii din Banat fură întrebaţi, oare vreau ei încorporarea Banatului la Ungaria — sau nu? Ei răspunseră Excelenţei Sale d-lui comisar c. r. de *Mensdorff, că nu vreau.* Declarară în 18/19 Noemvrie a. tr. în conferinţa din Timişoara, *că nu vreau.* Petiţionară la M. Sa că, vreau independenţa Banatului sau unirea cu Transilvania, dar nici decât cu Ungaria. Şi totuşi 600.000 de Români credincioşi din Banat nu se ascultară, ci se împlini voia celor 40.000 de maghiari din Banat, în contra voinţei poporului român, atunci, când fu chiar întrebat!».

«In acest mod, nu e vorbă ca Românii din Banat să aibă existenţă naţională şi politică, când şi cei puţini diregători născuţi români trebue să figureze ca diregători maghiari, iar poporul ca popor maghiar.».

2. *Incorporarea celor patru comitate din Ardeal la Ungaria*

« Românii din Ardeal cerură independenţa ţării. Aceasta se vede promisă după înţelesul diplomei din 20 Octomvrie 1860, deoarece se vorbeşte de o dietă a Ardealului, de unde, fireşte, urmează că Ardealul va fi independent şi cu dieta sa ».

« Din principiile egalităţii şi dreptăţii ar urma de sine ca Românii din Ardeal să aibă majoritate în dietă, aşa precum se şi prefăceau unii din cei mai mari ai Statului, că doresc majoritatea Românilor în dieta din Ardeal, ştiind că dânţii sunt credincioşi ».

« Şi toate acestea se prefăcura numai într'un vis! ».

« Românilor se iartă să ţină în Sibiu un congres naţional, — pentruca politica *să nulifice rezultatul congresului* ».

« Popoarele din Ardeal se iartă să ţină o conferinţă în Alba-Iulia, — pentru ca *să se poată proclama uniunea Ardealului cu Ungaria* ».

« Din acest scop 1.354,000 de Români au *8 membri* întocmai ca Saşii după 275.000 de suflete, — iar Maghiarii şi Săcuii după 436.000 suflete *24 de membri* ».

« Ce dreptate a fost în determinarea numărului membrilor, considerând numărul şi simţimântul naţional al Românilor, — cunoaştem astăzi, când vedem că nu e alta decât numai o despoţie ».

« Pe lângă toate acestea fu lipsă *de o intrigă mai mare* ».

« Opiniunea publică era informată chiar şi din partea naţionalităţilor străine, că Românii în conferinţa din Alba-Iulia, sau vor protesta în contra uniunii cu Ungaria, sau că în privinţa uniunii nu vor lua parte la conferinţă ».

« In acest mod, uniunea nu se putea înfiinţa la Alba-Iulia şi pentru aceasta trebuia amânată la dieta Ardealului. Aci, după dreptate şi egalitate, aveau să se întâlnească Maghiarii cu majoritatea de Români, cari nu numai că nu ar fi declarat uniunea în dietă, ci ar fi fost gata a o respinge. Deci e de lipsă ca *să se înfrângă majoritatea Românilor în dieta din Ardeal* ».

« Din acest scop, intrigile maghiare traseră patru comitate române din Ardeal şi anume: *Crasna, Solnoc, Chior şi Zarand* şi acestea se încorporară la Ungaria încă înainte de dietă ».

« Saşii de bună seamă vor fi cu Maghiarii, iar Românii din Ardeal, în dietă rămânând în minoritate, trebuiau să fie ca martori *până se declară uniunea* ».

« Românii din cele patru comitate încorporate, cu acei din Ungaria şi Banat, în dieta maghiară din Budapesta nu vor avea nici o valoare, nici la număr nici la pond, şi aşa *naţiunea română e ucisă politiceşte*! ».

« Naţiunea română e aşadar *victima unei politice*—e aruncată ca un porumb în gura şarpelui, — pentruca să-l îmblânzească şi să-i aline veninul. Cine să credem că ar fi acela, care nu ne-a înşelat? Se zice că diplomaţi în politică n'au nici o inimă. Noi putem zice că nu ar avea nici suflet, nici Dumnezeu, — că nu ar fi oameni, când ar sacrifica un popor credincios».

3. Organizarea comitatelor peste tot

« In Ungaria se organizează comitatul *Bihorului*. Aci sunt 228.000 de Români şi în comitet fură 500 de Maghiari şi numai 80 de Români aleşi de membri, pe când după dreptate s'ar fi cuvenit Românilor să aibă numărul cel mai mare în comitet ».

« Diregători români se aleseră 6 persoane, din cari 2 Români îşi depuseră diregătoria, ca să nu se facă de râs că ei sunt aleşi ca Români. Rămaseră deci 3 juraţi în diregătorie, fără nici o însemnătate în viaţa noastră naţională, şi un vicecomite în care Românii nu pot să aibă credinţă naţională ».

« In comitatul *Aradului* sunt peste 200.000 de Români, iar ceilalţi toţi la 40.000, comitelul comitatens e format din 660 de membri şi între aceştia vre-o 270, adică minoritatea, română. Juraţi români sunt mai mulţi; între diregători 5 români din 17 ».

Rezultatul organizării comitatului *timişan*, unde se află peste 170.000 de Români, dar 80.000 de Germani, 30.000 Sârbi şi 8.000 Maghiari, ieşiţi iar spre dauna Românilor, fiindcă Românii în comitet avură numai 138 de reprezentanţi, iar celelalte popoare 453 reprezentanţi ».

« In comitatul *Torontalului*, unde sunt 70.000 de Români, nu s'a ales nici un diregător român ».

« Cum va merge la *Lugoj* încă nu o putem spune. Aci avem unica speranţă în 2—3 lugojeni constanţi prin naţionalitate! Dar ca să fim chiar surprinşi de vreun rezultat favorabil, e îndoială ».

« Din toate aceste fapte complinite, vedem că astăzi pe deoparte ni se asigură viaţa naţională, de alta ni se dă în cap ».

« Inainte ne judecau de morţi, azi ne vestesc de vii, şi ca pe vii vreau să ne omoare politiceşte ».

« Toate acestea nu-s altceva decât *politica, intriga Maghiarilor ultraişti*, şi acel român, care se lasă a se folosi de mijloc orb, nu poate fi pentru naţiunea română decât un *călcător de sfinţenia şi interesele ei*, un vânzător de puterea spirituală a naţiunii, dându-se armă în mâna inimicilor, ca chiar *cu arma noastră să ucidă sufletul naţionalităţii noastre* ».

« Intre aşa împrejurări, arme în contra naţiunii noastre ar fi deputaţii români la viitoarea dietă maghiară din Pesta, cari, apăsaţi de influenţa maghiarismului, ar lua parte la hotărîri pentru uciderea naţionalităţii noastre şi a vieţii noastre politice ».

« Nimeni nu poate fi dintre Românii adevăraţi cari nu ar vedea pericolul, în care ne aflăm acum, când ne sparg din toate părţile şi ne suprematizează ».

« Noi nu putem înainta până nu vedem elementul nostru în Austria *« reunit într'un trup moral »*, până nu-l vedem chemat *« ca naţiune » la viaţa constituţională sub sceptrul Austriei* ».

« Drept aceea, ar fi de neapărată lipsă ca noi *toţi Românii din Austria să cădem la înaltul tron cu aceeaşi rugăminte, ca faţă de înteţitoarele*

împrejurări de astăzi să ni se încuviinţeze ţinerea unei adunări naţionale a tuturor Românilor din *imperiul austriac,* căci numai acesta e singurul mijloc pentru apărarea naţionalităţii şi vieţii noastre politice. Andreiu Mocioni » [1]).

* * *

Dar înfăptuirea idealului de a concentra pe toţi Românii din monarhie într'un corp politic se izbea de mari greutăţi şi piedici. In primul rând de faimosul principiu al « individualităţilor istorice politice », adoptat de cercurile conducătoare — aristocraţia feudală — ale monarhiei, şi al doilea de înverşunata şi agresiva rezistenţă a Maghiarilor.

ROMÂNII, CONSIDERAŢI CA PRIMEJDIOŞI PENTRU MONARHIE, TIND SPRE O DACO-ROMÂNIE

In zadar invocau Românii superioritatea lor numerică în Ardeal, Banat şi în unele judeţe din Ungaria, feudalii maghiari replicau, speriind curtea, că tocmai numărul mare al Românilor e o primejdie pentru viitorul monarhiei. In viaţa de stat, nu majoritatea numerică a maselor brute e hotărîtoare, ci superioritatea intelectuală. E o condiţie apoi, ca un popor să aibă proprietăţi, cari să-i dea dreptul la numele de « patriot » şi să aibă industrie şi comerţ. *Unirea principatelor române într'un singur stat dovedeşte năzuinţa acestui popor spre o Daco-Românie.*

LUI ANDREI MOCIONI I-SE OFERĂ DEMNITATEA DE GUVERNATOR AL TRANSILVANIEI

Prim-ministrul Schemerling stărui pe lângă Mocioni să renunţe la idealul său, mulţumindu-se deocamdată cu autonomia Transilvaniei şi recunoaşterea Românilor din acest principat ca pe o naţiune politică egal îndreptăţită, şi cu un post de guvernator — pentru Mocioni.

Andreiu Mocioni rezistă tentaţiunii, convins fiind în adâncul sufletului său de deşertăciunea acestor promisiuni şi de lipsa lor de sinceritate. Partidul vechilor conservatori maghiari, care se mai bucurau de oarecare trecere la Burgul din Viena, se opunea îndeosebi planului acesta: Românii să formeze o unitate politică autonomă. Aceia dintre ei,cari deţineau demnităţi la Curte şi posturi înalte în administraţia Statului, ponegreau pe conducătorii Românilor spunând că sunt lipsiţi de sinceritate şi nu doresc o alipire de tron. Poporul român n'are intelectuali pentru funcţiunile publice şi astfel acordarea unei autonomii ar fi o nefericire pentru el şi o primejdie pentru monarhie.

LIPSA DE SOLIDARITATE

Ideia lui Andrei Mocioni n'a fost înţeleasă nici de unii conducători şi fruntaşi ai Românilor din acelea vremuri. Cetăţeni cinstiţi şi leali dinastici, nu-şi puteau închipui o ingratitudine, o inconsecvenţă, care

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat,* vol. II, pag. 261—268.

să anuleze promisiunile solemne și să jertfească un popor atât de credincios. « Să facem întru toate pe voia monarhului — raționau unii — să fim apoi convinși că și M. Sa ne va face întru multe pe voie » [1]).

Trăind sub diferite regimuri provinciale și adăpați sufletește din izvorul unor culturi străine, puțini se puteau ridica la idealuri și concepții politice, cari să îmbrățișeze integral interesele neamului românesc din monarhie. Lipsind fondul sufletesc, din care să izvorească aspirațiuni identice, un ideal al tuturor, concentrarea fruntașilor Români din provinciile monarhiei în un factor politic unitar era imposibilă. Vremea nu sosise încă. Primau interesele provinciale.

* * *

DELEGAȚII LA VIENA

Comitetul permanent ales de congresul Ardelenilor, ce se ținu în 1/13—4/16 Ianuarie 1861, în Sibiu, trimite în Iunie 1861 o delegație la Viena, să aducă la cunoștința monarhului toate nedreptățile ce le sufer dela Maghiari și Sași « contra vecinicei dreptăți » și să ceară aprobarea unui congres național, ca să-și poată formula fățiș adevăratele dorinți pe cari le-ar avea, față de aceste două popoare.

SFATUL LUI ANDREI MOCIONI

In drumul său, delegația se opri la Timișoara, unde avu o întrevedere cu Andrei Mocioni și deputatul Vicențiu Babeș. La consfătuire luă parte și eroul neamului, prefectul *Axente Severu* [2]).

Andrei Mocioni, credincios principiilor sale politice, *sfătui delegația să ceară încuviințarea unui congres general al tuturor Românilor din imperiul austriac, cari nu mai pot rămâne divizați în mai multe provincii, eludați și exploatați de clasele privilegiate străine, ci trebue să fie uniți într'un corp politic, avându-și teritoriul lor național, cu o organizație politică proprie.*

PROMISIUNILE VIENEI. REGIONALISMUL ARDELENILOR

Atât delegația aceasta — ce ajunse mai târziu în conflict cu Șaguna — compusă din fruntașii Iacob Bologa, Ilie Măcelar și Dr. Ioan Rațiu, cât și cea trimisă în toamna anului 1861, în frunte cu mitropolitul Alexandru Sterca Șuluț, aflară la Viena o atmosferă de prietenie, forțată de împrejurări. Situația monarhiei subminată de propaganda tot mai intensă și cutezătoare a Maghiarilor, de comploturile și conspirațiunile emigranților din 1848, impunea o tactică prietenoasă față de poporul român, credincios monarhiei și în alte vremuri grele. Ministrul imperial Schmerling era dispus a împlini toate cererile « juste » ale Românilor,

---

[1]) Gh. Barițiu, *Istoria Transilvaniei*, vol. III, pag. 160.
[2]) *Gazeta Transilvaniei*, Nr. 48/1861.

cu excepţia organizării într'un corp politic separat şi a unui congres al tuturor Românilor din monarhie. Le promise autonomia Ardealului cu dietă proprie, recunoaşterea naţionalităţii române din acest principat; chiar şi o mitropolie ortodoxă, dar cu condiţia să nu facă cauză comună cu fraţii din Banat, ale căror revendicări naţionale se vor trata separat. Divide et impera!

Ardelenii, încrezători în făgăduinţele viclene ale lui Schmerling, credeau că e mai bine să primească ceea ce li se oferă de bună voie, decât până la urmă să nu se aleagă cu nimic. Astfel, *separară cauza lor* — spre mâhnirea bănăţenilor — *de acea a fraţilor lor din Banat şi Ungaria şi se mulţumiră cu autonomia provinciei lor*. Ideia congresului general eşuă. Se aprobă numai un congres (conferinţă) naţional, o continuare a celui din 1861, al Românilor din marele principat al Ardealului, care se şi ţinu la Sibiu, în zilele de 7/19—11/23 Aprilie 1863.

Graţia împărătească se manifestă faţă de Ardeleni şi prin aprobarea statutelor «*Asociaţiunii*» lor culturale, care îşi ţinu prima adunare generală în 4 Noemvrie 1861, la Sibiu.

De asemenea clerul ortodox din Transilvania, prin rezoluţia împărătească din 29 Maiu 1861, primi o subvenţie anuală de 24.000 florini, iar Seminarul din Sibiu un ajutor de 1.000 fl.

MÂHNIREA LUI ANDREI MOCIONI

Adânc mâhnit de politica regionalistă a Ardelenilor, Andrei Mocioni s'a dus degrabă la Viena şi a făcut grele imputări prim-ministrului Schmerling pentru politica sa greşită şi fatală pentru viitorul monarhiei.

« Dar — ce ajunge vocea onestă, ce, — cele mai raţionale argumente ale particularului faţă de preocupaţiunile oamenilor de stat, crescuţi şi dedaţi cu minciuna şi înşelăciunea! »[1]).

* * *

ALEGERILE PENTRU DIETA DIN 1861

In baza Constituţiei « octroate » dieta Ungariei e convocată pe ziua de 2 Aprilie 1861. Luptele şi agitaţiile electorale începură în întreaga ţară. In circumscripţiunile electorale din Banat, Crişana şi Maramureş, în cari Românii erau în majoritate, reuşiră să fie aleşi 19 deputaţi de naţionalitate române, dintre cari însă numai 11 inşi: *Vicenţiu Babeş, Vichentie Bogdan, Vasile Butean, Aurel Maniu, Gavril Mihalyi, Filip Pascu, Gheorghe Popa, Sigismund Popovici, Aloiziu Vlad, Ioan Popovici-Desseanu* şi *Iosif Pop*, distinşi de contimporani cu titlul de « anteluptători naţionali » se manifestară ca adevăraţi mandatari ai naţiunii,

---

[1]) Vicenţiu Babeş, *Note biografice asupra Vieţii şi Activităţii... (Mocsonyi)...*, pag. 25—377.

apărând cu căldură şi bărbăţie drepturile şi interesele româneşti. Ceilalţi: protopopii ortodoxi Simion Bica şi Ioan Papp (poreclit: Füstös), Eutimie Murgu, Gheorghe Manassi, macedo-român maghiarizat, Ioan Faur şi Ioan Mişits, formau o minoritate cu simpatii pentru politica maghiară. Gheorghe Jura din Maramureş renunţă, pe faţă, la naţionalitatea sa, română.

In casa magnaţilor erau membrii de drept prefecţii (comiţii supremi): Emanuil *Gojdu* (Gozsdu) din judeţul Caraş, Iosif *Manu* din Maramureş, Sigismund *Pop* din districtul Cetatea de piatră (Chior) şi Ioan *Pipoş* din Zărand.

Andrei Mocioni a fost ales cu mare însufleţire în cercul electoral al Lugojului, contra lui Eutimie Murgu, fost deputat al cercului în dieta revoluţionară din 1848/49, care de astădată a trebuit să se refugieze prin grădini, ca să scape de furia poporului [1]).

ANDREI MOCIONI ALES DEPUTAT AL LUGOJULUI RENUNŢĂ LA MANDAT

Alegătorii săi se pregăteau să-i prezinte mandatul prin o delegaţie la Foen, când la 29 Maiu 1861, sosi — trecând la moşia din Bulci — pe neaşteptate în mijlocul lor. Lugojenii făcură o grandioasă primire « preţuitului lor bărbat de încredere ». Seara piaţa era plină de popor: măeştri şi plugari. Corul studenţilor aranjă o serenadă « de care de mult sau doară nici când a mai văzut Lugojul ». Convoiul porni dela casa cetăţeanului Iova Popovici, spre reşedinţa episcopească, unde se afla Mocioni. Se cântară mai multe « versuri naţionale ». La cuvântarea de bun sosit ce i se adresă, Andrei Mocioni răspunse « într'o limbă frumoasă română », zicând între altele, că deviza faptelor sale a fost: « *Nimic pentru mine şi toate pentru dulcea mea naţiune şi dela această deviză în veci nu mă voiu abate* » [2]).

Andrei Mocioni, adânc pătrunzător al situaţiei politice, nu aştepta nimic bun dela dieta maghiară din Pesta şi renunţă la mandat. In locul lui a fost ales distinsul român Constantin Ioanovici, consilier şcolar şi fost director al Preparandiei române din Arad, originar din Lugoj, care însă nu mai putea intra în parlament, acesta fiind dizolvat prin ordinul împărătesc din 21 August 1861.

Renunţarea sa la mandat o aduce la cunoştinţa comitetului central judeţean din Lugoj prin următoarea scrisoare politică:

« Onorată Comisiune centrală! Inştiinţat fiind prin protocolul alegerii de ablegat [3]) pentru dieta ţării din 24 Aprilie a. c., cum că o majoritate impunătoare din oraşul Lugojului şi cercul lui, iar mai cu seamă din conaţionalii mei români, m'au distins cu încrederea lor, alegându-mă

[1]) Dr. V. Branisce, *Pagini reslete*, pag. 217.
[2]) *Gazeta Transilvaniei*, Nr. 42/1861.
[3]) Deputat.

de ablegat la dietă, îmi ţin de strânsă datorinţă a ruga pe On. Comisiune, ca să exprime mult preţuiţilor mei alegători adânca mea mulţumire pentru atâta distingere ».

« Insă — fiindcă eu rămânând credincios principiilor mele politice şi naţionale, care până acum le-am nutrit, ba şi pe faţă le-am apărat, nici decât nu mă simt îndreptăţit a merge la dieta ungurească din Pesta, şi acolo pe când se vor desbate trebile naţionalităţilor a începe şi eu a lucra în numele amatei mele naţiuni române, fără de a-i cunoaşte adevăratele dorinţi şi postulate, — mă rog a face cunoscut mult stimaţilor mei alegători, că prea onorata misiune, ce mi-e atât de sărbătoreşte încrezută, nu o pot primi, pentrucă eu nu-mi pot închipui ca ori şi care ablegat, deşi născut român, însufleţit pentru naţiune, ar putea să lucre în cauza naţionalităţii sale la dieta ungurească, deoarece el acolo nu e privit ca încrezut al naţiunii sale, ci numai ca ablegat unguresc şi reprezentant al unui cerc alegător [1]). Drept aceea, numai un congres general al tuturor Românilor din Ungaria, Banat şi Transilvania poate fi locul, unde Românii laolaltă adunaţi îmi pot face cunoscute dorinţele lor ».

« Ideia congresului naţional, spre a formula în el postulatele cele de lipsă pentru împăcarea naţiunii române, a căreia fiu a fi de onoare îmi ţin, cu atât mai vie este în inima fieştecărui român, cu cât vedem că însuşi guvernul a adoptat acest principiu, dând naţiunii sârbeşti ocaziune de a-şi formula dorinţele sale într'un congres naţional ».

« Dar şi altcum, adevăraţii Români, cari se află la dieta Pestei numai ca ablegaţi ai poporului unguresc, iară nici decum ca încrezuţii naţiunii române, n'ar putea întreprinde ceva determinabil în numele naţiunii române atunci, când s'ar lua la desbatere cauza despre uniunea Transilvaniei, pentrucă lucrările lor — nefiind ei adevăraţi încrezuţi ai naţiunii — s'ar privi ca unilaterale şi iarăşi ar produce cunoscutele urmări funeste din anul 1848 « de nobis sine nobis ».

« Aşa dar, îndată ce Maghiarii, cari până acum promit multe, pe când faptele lor dovedesc tocmai contrariul, vor esopera naţiunii române un congres naţional, cu atâta dorire aşteptat, atunci de cumva voiu fi iarăşi onorat cu încrederea conaţionalilor mei, eu voiu fi cel dintâi, care plecând pe această unică cale salutară voiu lucra cu cea mai mare bucurie şi zel la dorita constituire a naţiunii mele ».

« Pe scurt zic, parola noastră de acum este: « *Congresul naţional român înainte de orice alte pertractări* ».

« Intre altele rămân cu stimă deosebită al onoratei comisiuni, serv. umilit. Foen, 30 Aprilie, n. 1861. Andrei Mocioni. »

* * *

---

[1]) Atitudinea majorităţii maghiare din dietele următoare faţă de deputaţii naţionalişti români şi sârbi a justificat pe deplin temerile şi prevederile lui Andrei Mocioni.

ANDREI MOCIONI LUPTĂTOR PENTRU DESROBIREA BISERICEASCĂ ŞI REFACEREA MITROPOLIEI ARDEALULUI

Deşi în afară de viaţa politică parlamentară, până când neamul românesc din monarhia habsburgică nu-şi va formula într'un congres postulatele sale naţionale, Andrei Mocioni, cu toată energia, devotamentul şi înalta sa autoritate se devotează marii *probleme a eliberării bisericii române ortodoxe din jugul ierarhiei sârbeşti şi restaurării vechii ei mitropolii.*

Evenimente din viaţa bisericească îl mobilizară pe acest teren de luptă.

« Când mai pe urmă am fost provocat—scrie lui Şaguna — la cooperare pentru restaurarea mitropoliei noastre veche, am avut onoarea a răspunde Excelenţei Tale, că « stantibus circumstantiis » nu aflu de bine să ne apucăm şi de treaba ierarhică până vom ajunge la o stare politică. Insă d'atunci împrejurările s'au schimbat, căci patriarhul sârbesc, cel mai mare inimic al Românilor, a repauzat. Aşa dar, acum datorinţa fiecărui Român de a-şi da părerea sa în treaba asta, care ne interesează pe toţi Românii răsăriteni din monarhia austriacă — a conlucra după puterile sale, a condescende în arenă cu apăsătorii noştri » [1]).

Patriarhul sârb, baron Iosif Raiacici, trecu în viaţa veşnică, la 1/13 Decemvrie 1861 [2]).

Andrei Mocioni se afla în Viena, când află telegrafic moartea înaltului ierarh. Anunţă imediat pe episcopul Şaguna, rugându-l să înceapă lupta pentru desrobirea bisericească. Se sfătui apoi cu fostul deputat Vicenţiu Babeş, care ocupa în acel timp postul de consilier referent în cauze criminale la cancelaria aulică ungară din Viena, şi împreună făcură un plan de acţiune potrivit situaţiunii creiate prin moartea patriarhului.

A. Mocioni plecă acasă pentru a porni lupta, iar V. Babeş luă asupra sa sarcina de informator şi apărător al cauzei, în centrul monarhiei.

Lupta se începu printr'o vie propagandă în ziarele contimporane şi printr'o organizare şi mobilizare a parohiilor şi protopopiatelor româneşti din eparhiile Arad, Timişoara, şi Vârşeţ. Animatorul acestor mişcări ale maselor, asemănătoare celor conduse de Moise *Nicoară* la începutul veacului, era Andrei Mocioni.

APELUL LUI ANDREI MOCIONI CĂTRE OBŞTEA ROMÂNĂ ORTODOXĂ

Sosit acasă, lansă la 1 Ianuarie 1862 memorabilul apel: « *Ortodoxia noastră şi Carlovitul. Un cuvânt naţional către Românii drept credincioşi din Austria* », în care preciză atitudinea lor faţă de congresul bisericesc

[1]) Scrisoarea lui Andrei Mocioni cătră Şaguna, din 2/14 Ianuarie 1862. Ilarion Puşcariu: Mitropolia Românilor ort. din Ungaria şi Transilvania, pag. 190 adnexe.

[2]) Cât timp trăi patriarhul Raiacici, aspiraţiunile Românilor la o ierarhie naţioanală şi mitropolie proprie şi autonomă se isbea şi de puternica lui personalitate şi trecerea ce o avea la Curtea din Viena.

chemat să aleagă pe noul mitropolit şi patriarh, în « un răspuns negativ categoric, motivat aşa, încât acela să merite un loc de frunte în istoria bisericii române ortodoxe pentru totdeauna » [1]).

Reproducem, pentru importanţa lui deosebită, în întregime acest « *cuvânt naţional* ».

« Cred că nu mai există român drept credincios în împărăţia Austriei, căruia să nu-i fie cunoscute şi simţite fatalele urmări ale necanonicei şi nefireştei noastre legături de ierarhia sârbească din Cărloviţ ».

« Sfânta noastră biserică, după cuvântul Mântuitorului, după învăţătura apostolilor, după prescriptele conciliilor ecumenice — biserică populară şi naţională, prin Carloviţ devenise institut de propagandă străină şi într'o parte mare este încă şi astăzi, monopol de interese naţionale şi materiale străine ».

« Aşa nu mai poate rămânea ! ».

« In politică şi peste tot în cele lumeşti — poate unul şi altul să aibă drept de a dispune cu noi după arbitrul şi interesul său, cu noi cei materiali şi trecători, prin puterile sale materiale şi trecătoare; dar în biserică, unde omul apare nu ca supus, ci ca creştin liber, ca spirit, aici numai orbia şi ticăloşia noastră a putut şi mai poate să ne subjuge voiei, interesului şi capriciului străin ».

« Voia noastră, interesul nostru cel sufletesc, dorinţa noastră cea prea legitimă — aceste din plânsorile şi petiţiunile cele multe, ce de vreo 30 de ani încoace făcurăm în această privinţă, — sunt destul cunoscute tronului patriilor noastre diferite şi guvernelor lor, ba sunt cunoscute — sunt convins — şi coreligionarilor noştri fraţi sârbi ».

« Dieta ungurească din 1847/8, în articolul său de lege XX § 8, luase într'o parte o notiţă provizorie despre aceste, dar fără rezultat ».

« Guvernul împărătesc, anume cel mai pocit, al lui Schwarzenberg-Bach, pe când în organul său cinic publica numeroasele noastre petiţiuni şi plânsori politico-naţionale, la urmă nu putu a nu mărturisi că pretensiunile noastre în privinţa bisericii şi şcoalelor noastre, anume rugarea noastră pentru despărţirea de ierarhia sârbească, în privinţa administrativă, şi pentru înfiinţarea unui sinod general român, este deplin dreaptă şi poate aştepta deslegare mulţumitoare ».

« In fine, însuşi Majestatea Sa, preaînduratul nostru Impărat, ne asigura prin altisima sa rezoluţiune din 27 Septemvrie 1860, dată la rugarea celor trei consilieri români imperiali, cum că nu e contra restaurării mitropoliei noastre de Carloviţ; asemenea în altisimul autograf din aceiaşi zi către patriarhul Raiacici demandă Majestatea Sa preagraţios, că din ţinându-l sinod să se facă propoziţiune motivată prin canoane — spre mulţumirea lipselor şi intereselor Românilor; iar în punctul al treilea al aceluiaşi înalt autograf se enunţa lămurit, că Românilor din diecezele Aradului, Timişorii şi Vârşeţului debe să se conceadă cuvenita reprezentaţiune la congresul naţional ».

---

[1]) Bariţiu, *Părţi alese din Istoria Transilvaniei*, v. III, pag. 128.

«Ba chiar şi cel mai mare antagonist al nostru, de curând reposatul patriarh al Sârbilor — recunoscuse în proclamaţiunea sa din Mai 1848 dreptul Românilor de a avea Mitropolia lor naţională, şi promisese a ne părtini realizarea acestui drept: dar durere că nu-şi ţinu promisiunea, după cum de comun dintre arhipăstorii noştri sârbi mai nici unul nu afla de lipsă a-şi ţine vorba dată Românilor!».

«Noi Românii drept credincioşi, din Austria, în număr de 2 milioane de suflete, putem zice că mai bine ca de un secol şi jumătate suntem — deși nu după drept şi dreptate, dar în faptă — fără mitropolit; un lucru precât de păunos pentru propria desvoltare şi fericire a poporului român, pe atât de stricăcios în consecinţele sale pentru Statul public sau patria întreagă; către aceasta un lucru cu totul anorm în biserica noastră».

«Până la anul 1848 arhiepiscopii Carlovițului, cari într'o foarte micuţă şi precară parte se alegeau şi prin concurenţa Românilor, purtau și titlul de mitropoliţi ai «Naţiunii Române»; iar dela acel an încoace, de când arhiepiscopul Raiacici, prin o adunare de popor curat sârbească, se proclamă, şi prin monarh se recunoscu de patriarh, el depuse chiar şi acel titlu, numindu-se acum — pe cât știu eu — «patriarhul tuturor Sârbilor, Bulgarilor şi al Iliricului».

«Deci reposând acum patriarhul Sârbilor, baronul de Raiacici, carele nu după drept şi dreptate, nu în înţelesul Sfintei Scripturi şi al Canoanelor, dar prin puterea luată dela stăpânirea lumească şi pe temeiul ficţiunii politice, ca şi cum dânsul ar fi fost şi alesul Românilor, în faptă exercea drepturile cuvenite Mitropoliei române, fără însă a îndeplini şi datorințele aceleia — sunt convins că în tot dreptcredinciosul român deştept şi onest trebue să se nască întrebarea: «Ce să facă, cum să se poarte Românii faţă de obveninda nouă alegere de patriarh ori arhiepiscop şi mitropolit al Carlovițului?».

«Combinând eu această întrebare serioasă, cum merită ea şi consultându-mă asupra ei şi cu alţi bărbaţi cu autoritate şi competinţă, aflu de lipsă a comunica aici părerea, ce-mi formai în această privinţă, lămurind-o pe faţă fără toată rezerva».

«Eu socotesc că alegerea pentru scaunul vacant se va face ca până aici, adică în conformitate cu paragraful 63 al Rescriptului Declaratoriu din anul 1779, va să zică, prin congresul «Nationis Illyricae». Se poate ca alegerea să rămână strâns lângă privilegii şi rescripte, desemnând adică numai arhiepiscop și mitropolit, pe care apoi graţia monarhului l-ar înzestra iarăşi cu titlul de patriarh. Pentru noi tot atâta».

«Deci să vedem cine, şi cum este chemat a lua parte la această alegere, firește după normele anormale de până acum, fiindcă alte deocamdată nu avem, precum nici speranţa de a esopera atari pe uşor».

«Mai înainte de toate observăm că dieceza Transilvaniei și cea a Bucovinei, deși Carlovițul pretinde, ba şi deprinde asupra lor întrecâtva supremaţia mitropolitană, la alegerea aceasta nu iau parte de fel; pentrucă deși la actele de alegere din anii 1790, 1837 și 1842

fuseseră chemaţi şi episcopii din Ardeal şi Bucovina, dar nici în lege nici în faptă nu se află urmă despre participarea lor la aceste alegeri, apoi şi la acel fapt istoric că, la alegerile din anii 1744 şi 1749 Braşovul trimise câte doi ablegaţi fu şi rămase fără tot efectul pozitiv de drept; de unde urmează că supremaţia Carlovitului asupra acestor dieceze române, cu mai mult ca un milion de Români, e curat impusă şi susţinută cu puterea, fără niciun temeiu de drept politic ori canonic; de unde se înţelege că, continuare ori perenarea acestei anormităţi, acestui abuz violent, ar fi un păcat strigător la ceriu mai ales pentru Românii cari s'ar învoi şi ar conclucra la ea ».

« La alegerea capului mitropolitan din Carloviţ concurg următoarele 7 dieceze: a Aradului, a Baciului, a Budei, a Carlstadtului, a Pacraţului, a Timişorii şi a Vârşeţului, precum şi arhidieceza Carlovitului. Aceste dieceze trimit toate laolaltă 75 de deputaţi alegători, 25 din cler, 25 din miliţie şi 25 din civili, cari toţi formează congresul « Nationis Illyricae ». Alegerea acestor deputaţi se face prin dieceze sub conducerea şi supravegherea episcopilor, cari prin urmare anume în privinţa clerului şi a civililor au ocaziune a exercita cea mai deplină incurgere la acest act momentos. Dar această anomalie treacă, ducă-se, însă vedem cum repartiesc aceşti 75 de deputaţi asupra singuratecilor dieceze ».

« Diceza Aradului alege trei din cler şi tot atâţi din civili; dieceza Budei trei din cler şi doi civili; Baciului trei din cler unul din miliţie şi patru din civili; dieceza Carlstadtului trei din cler şi 10 din miliţie; dieceza Pacraţului 4 din cler, 6 din miliţie şi 3 din civili; dieceza Timişorii 3 din cler unul din miliţie şi 4 din civili; dieceza Vârşeţului 3 din cler, 2 din miliţie şi 5 din civili; în fine arhidieceza 3 din cler 5 din miliţie şi 3 din civili ».

« Aşadar diecezele mai mari şi locuite de un milion de Români, adică dieceza Aradului cu vreo 400.000 de suflete, a Timişorii cu vreo 400.000 de suflete, şi a Vârşeţului tot aşa de mare, aceste trei dieceze ce cuprind mai mult ca jumătate din întreaga provincie şi poporaţiune, ce ia parte la alegere, abia sunt reprezentate la actul alegerii nici cu a treia parte din întregul număr al deputaţilor. Anume dieceza Aradului, care are cel mai mare număr de Români şi cel mai mic de Sârbi (ca la 4—5.000), ea se reprezintă numai prin 6 deputaţi; a Timişorii, sub care sunt împărţiţi ca la 300.000 de Români, se reprezintă cu 9, şi Vârşeţul ce numără sub sine şi mai mulţi Români şi abia vreo 40—50.000 de Sârbi, se reprezintă cu 10 deputaţi la congresul « Nationis Illyricae », încât dacă Românii la alegerile de deputaţi, ce se fac în aceste dieceze, s'ar respecta deplin după cea mai strânsă dreptate, ei totuşi în totalitatea lor de peste un milion de suflete, n'ar putea fi reprezentaţi decât cu vreo 15 bărbaţi ai săi; în faptă însă niciodată până acum n'au fost reprezentaţi la congresele din Carloviţ cu mai mulţi decât 5—6 membri, fiind ceilalţi până la 70 deputaţi sârbi, aşa dar reprezentanţii minorităţii sârbeşti cam de 900.000 suflete ».

5

«Bine, dieceza Aradului de 440.000 suflete — cu 6 — dieceza Budei de 40.000 suflete — cu 5 — a Pacraţului de vreo 100.000 suflete — cu 13 — zic treisprezece membri, reprezentate după normele sustătoare la adunarea din Carloviţ, ori nu e aceasta o satiră, o ironie în biserică?! — ori nú seamănă aceasta ca ou cu ou, cu reprezentaţiunea politică a Românilor din Ardeal până la anu 1848, o reprezentaţiune azi condamnată de toată lumea şi desaprobată prin însuşi imperatorul!»

«Dacă omul cu minte şi cu conştiinţă combină mai adânc această reprezentaţiune a Românilor aici în congres şi ia în consideraţiune, cum că cam tot aşa de ironică e reprezentaţiunea noastră şi în celelalte sfere bisericeşti, nu poate a nu deveni la supunerea şi credinţa că, de cumva autorii, normatorii şi susţinătorii aceleia nu vor fi fost ori nu sunt conduşi de cel mai spurcat spirit al nedreptăţii, ei de bună seamă îşi vor fi făcut calculul numai cu privinţă la Sârbi, lăsându-i pe Români la o parte, în voia lor liberă, de a-şi căuta ei însăşi de sine, când îşi vor deschide ochii şi le va veni bine».

«Aceasta mi se pare a urma chiar şi din nomenclaţiunea «Nationis Illyricae»; pentrucă, după cum toată lumea ştie, Românii nici când n'au purtat numele de Iliri, nici n'au format parte întregitoare a naţiunii ilirice ori sârbeşti. De altă parte şi aceia e adevărat că propriu nici Sârbii nu sunt «Iliri» şi că în secolii trecuţi — după cum vedem din o mulţime de acte istorice — sub Iliri se înţelegeau în Austria popoarele ortodoxe peste tot; dar pare-mi-se aci regimul bisericesc făcu cu nomenclaţiunea de «Naţiune Illyică» chiar aşa escamotagiu în favoarea naţiunii sârbeşti, ca şi regimul ţării din «Ungaria» şi «Naţiunea Ungarică», în favoarea seminţiei maghiare! Fie cum va fi, atâta e sigur, că omul cu minte şi de omenie nu poate afirma, cum că în congresul «Nationis Illyricae», ce după Rescriptul Declaratoriu e chemat a alege pe arhiepiscopul şi mitropolitul Carloviţului, cele 2 milioane de Români ortodoxi din împărăţia Austriei — ar fi cât de cât reprezentată, cu atât mai puţin după drept şi dreptate, cuviinţă şi sfintele principii ale bisericii. Deci, dar un creştin bun nici aceia va afirma, cum că acel arhiepiscop şi mitropolit, ori patriarh — după adevăr şi dreptate — ar fi mitropolitul Românilor şi ar avea putere legală asupra lor».

«Din toate acestea după cuprinderea mea rezultă, că Românii au tot cuvântul şi cea mai sfântă datorinţă către sine şi fericirea sa, ca dacă s'ar cere să concureze şi ei la alegerea noului arhiepiscop şi mitropolit, ori patriarh de Carloviţ, aceasta să o facă de bună voie (sila fizică aici nu poate exista) numai aşa, dacă li se vor concede tuturor, adecă şi celor din diecezele Transilvaniei şi Bucovinei, şi celor din a Aradului, Timişorii, Vârşeţului — un drept proporţionat şi întru toate conform cu a fraţilor sârbi, altmintrelea nici decum».

«Deci, dacă prin graţia împăratului, în urma nenumăratelor noastre plângeri şi rugări, ce vor fi zăcând şi acum sub pulberile cancelariilor centrale, ni s'ar face deplină dreptate, atunci noi cred că ne-am servi de voturile noastre precumpenitoare spre a ne alege mitropolitul nostru

propriu naţional, lăsând fraţilor sârbi în libera lor voie de a-şi alege ei şie-şi capul bisericesc, patriarh ori mitropolit — după placul său — şi realizând în acest chip cândva despărţirea administrativă a ierarhiei noastre de cea sârbească, fiindcă intenţiunea şi dorinţa noastră nici a fost, nici nu poate fi, ca să domnim noi prin majoritatea noastră asupra altora, precum domniră şi domnesc ei cu minoritatea de secoli asupra noastră ».

« Fireşte, că mai bine, mai potrivit şi mai folositor ar fi, dacă graţia împăratului ar decreta de loc în faptă această despărţire, şi ne-ar convoca pe noi Românii din toate diecezele noastre din monarhie spre a ne organiza ierarhia, diecezele şi şcoalele noastre, şi a ne alege mitropolitul nostru. Spre astfel de graţie încă ar avea altisimul loc — mai ales din partea diecezei ardelene — destul de momentuoase sustrate, şi eu sunt convins, că preademnii capi ai acestei dieceze n'ar lipisi a face şi mai departe toate câte s'ar recere spre ajungerea acestui măreţ şi sfânt scop ».

« In fine, dacă, fără a ni se face într'una sau altă formă dreptate, unul sau altul dintre noi prin influenţa episcopilor ar fi chemat a lua parte la alegerea patriarhului ori mitropolitului de Carloviţ, eu cred cum că ar fi mare smintă, ba chiar păcat a urma unei atari chemări; pentrucă după experienţa de toate zilele inamicii noştri, de cari avem câtă frunză şi iarbă, chiar aşa ar apuca a demonstra înaintea lumii cum că patriarhul sărbesc e ales şi prin reprezentanţii Românilor, şi aşadar era supremaţia legitimă şi asupra lor, precum îi văzurăm de curând întărind, cum că uniunea Transilvaniei cu Ungaria s'a făcut cu învoirea Românilor, fiindcă la dieta transilvană din anul 1848 între 350 Maghiari luară parte şi vreo doi Români ».

« Iar neluând Românii nici câtă parte la alegerea din Carloviţ rezultatul va fi după socoteala mea:

1. « Că alesul antiste sârbesc nu va avea de loc cuvânt, de a-şi aroga supremaţia peste Români, şi — poate se va sfii de lume şi teme de Dumnezeu a uzurpa una ca aceia ».

2. « Noi nu am fi arătat înaintea lumii cu fapta, că suntem toţi, unul ca altul, pătrunşi de dreptul şi interesul nostru spiritual, precum şi rezoluţia nu ni le mai călca acestea în picioare odată cu capul ».

3. « Prin aceasta s'ar lămuri înaintea lumii şi a cuviosului nostru împărat, cum că două milioane de Români, creştini buni şi supuşi credincioşi, sunt fără regim şi reprezentaţiune supremă în sfânta lor biserică; cari împrejurări toate prin natura lor cea impunătoare, mi se par prea calificate, de a ne apropia şi conduce la scopul vechilor noastre prea legitime oftări şi dorinţe, adecă la totala despărţire administrativă a bisericii noastre naţionale de cea sărbească naţională. Andreiu Mocioni ».

COLABORAREA CU ŞAGUNA

Andrei Mocioni trimite articolul, la 2/14 Ianuarie 1861, şi Episcopului Şaguna, ca să-l publice în « Telegraful Român », organul oficial al bisericii ortodoxe din Ardeal. Roagă totodată pe Şaguna, să facă o *cerere* către

coroană, fiind « perfect versat » în trebile bisericeşti, şi să conducă o delegaţie la Viena, precum a făcut şi în trecut. A trimis articolul şi Lugojenilor, rugându-i, ca în adunarea ce o vor ţine la 18 Ianuarie să ia hotărîri în sensul articolului și să invite la o colaborare pe toţi Românii din toate eparhiile. Bănăţenii vor câştiga semnături pentru cerere și vor alege membrii delegaţiei, cari, după părerea sa, pot fi 12. In iarnă va sta la Timișoara, cu sora sa Ecaterina și fratele său Gheorghe, « *spre a reocupa terenul pierdut din partea Românilor, cari făcea mai mare parte a locuitorilor din Banat şi totuși până astăzi n'au avut în capitala Banatului o familie română mai aleasă. E adevărat că petrecerea în Viena e mai plăcută, însă treaba naţională antecedit omnibus* » [1]).

Șaguna îi răspunde că a dispus publicarea articolului. In ceea ce priveşte delegaţia e de părere « să fie cât mai aleasă ». Bine ar fi să fie compusă din 12, sau din mai mulţi, dar « să căutăm, însă, ca ori din câţi membrii va consta, ea să impună mai mult cu puterea ei morală, decât cu numerositatea ei, constea ea apoi numai din 4 sau 5 membri. Bărbaţi, cum sunt Eudoxiu Hurmuzachi, baronul Petru Petrino şi baronul Vasilco, despre cari îmi scrii, că vor lua parte la deputaţiune pe lângă Tine, sunt patrioţi, și după părerea mea, la întâmplarea, când nu s'ar afla mai mulţi, de ajuns pentru a reprezenta cauza noastră » [2]).

CONSULTAREA DIN TIMIŞOARA A FRUNTAŞILOR ORTODOCŞI

In scopul organizării și intensificării luptei, Andrei Mocioni convocă pe ziua de 21 Ianuarie 1862, la o *consultare în Timișoara*, pe « bărbaţii cei mai distinși », din eparhiile Arad, Timişoara şi Vârșeţ, cari în frunte cu episcopul Aradului, Procopiu *Ivacicovici*, declară în unanimitate că sunt pentru despărţirea administrativă bisericească de ierarhia sârbească și hotărîră, ca nici o comună românească să nu ia parte la alegerile pentru congresul sârbesc şi cu atât mai puţin la alegerea noului mitropolit. Să se înainteze la înaltul tron o petiţie prin o delegaţie « generală », reprezentând pe toţi Românii ortodoxi din imperiul austriac, în frunte cu episcopul Șaguna, care să ceară înfiinţarea vechii lor mitropolii ortodoxe și ţinerea unui congres bisericesc, compus din clerici și mireni. Acest congres să aleagă din sânul său o comisiune care, în colaborare cu delegaţia congresului sârbesc, să pregătească lucrările preliminare pentru despărţirea ierarhică.

Andrei Mocioni e delegat să comunice aceste hotărîri episcopului Șaguna și să-l roage în numele adunării, să conducă deputaţiunea care se va prezenta împăratului.

---

[1]) Scrisoarea lui Andrei Mocioni către Şaguna, din 2/14 Ianuarie 1862. Dr. Ilarion Puşcariu, *Mitropolia Românilor ortodoxi din Ungaria şi Transilvania*, pag. 190 anexe.

[2]) Scrisoarea lui Şaguna către Andrei Mocioni, din 12 Ianuarie 1862. Dr. Ilarion Puşcariu, *Opul citat*, pag. 191 anexe.

ŞAGUNA E RUGAT SĂ CONDUCĂ O DELEGAŢIE LA VIENA

A. Mocioni înaintă hotărîrile adunării Episcopului Şaguna [1]), iar acesta le aprobă. Işi exprimă însă părerea că nu o « deputăţie mare, ci din fiecare parte a vechii noastre mitropolii câte una deputaţiune să meargă la Viena şi adică una din Banat, una din Arad, una din Oradea Mare şi una din Ardeal şi când s'ar putea şi din Bucovina ». Motivul pentru care propune mai multe delegaţii e următorul: din una numeroasă se vor primi — o ştie din practică — în audienţă numai 3—4 inşi, ceilalţi nu! Pe când, dacă ar merge patru delegaţii în răstimp de 2—3 săptămâni, atunci toţi s'ar învrednici de primire, ceea ce ar impresiona mai mult, decât o singură delegaţie, — fie ea cât de numeroasă. « Eu Te rog, amice — continuă — să primeşti acest sfat al meu şi să dai trebei noastre bisericeşti această îndreptare, fiind sigur, că eu aceasta zic din pracsa mea, căci ştiu cum este gustul d-lor mari din Viena şi noi trebue să ne acomodăm şi după ei, căci mult depinde dela bunăvoinţa lor » [2]).

Andrei Mocioni, vădit indispus, răspunde lui Şaguna că nu-i aprobă părerea în privinţa delegaţiei, pe motivul că « *mergând mai multe deputaţiuni din mai multe părţi, prin urmare despărţindu-ne la o treabă, în care dorim şi cerem dela împărăţie a fi împreunaţi, dăm ocaziune ocârmuirii a da fiecărei deputaţiuni un divers răspuns, deci a efectua proiectul ei — care mi s'a împărtăşit zilele aste de o parte singură — de a concede Vouă, Transilvăneni, o mitropolie, dară pe noi din Ungaria de a ne invita la congresul şi sinodul sârbesc.* Aşa vom ajunge, dacă ne vom prezenta la împăratul de chilin » [3]). Dacă nu se învoeşte să conducă o delegaţie a toturor Românilor ortodoxi din monarhie, deci « *a unifica treaba noastră bisericească,* atunci noi Românii din Banat, Arad, Bihor şi Bucovina ne vom forma una deputaţiune şi ne vom pune sub conducerea episcopului din Arad » [4]).

Argumentarea lui Mocioni a avut efectul dorit în sufletul înţelegător al lui Şaguna; iar acesta grăbi a-i răspunde, că va conduce bucuros delegaţia la Viena şi că aşteaptă nerăbdător momentul plecării. « Eu cu mult mai mult Te iubesc — scrie — şi părerea-Ţi, ce mi-ai manifestat în epistola-Ţi de astăzi, cu mult mai mult o preţuesc, decât m'aşi putea opune ei... » [5]).

---

[1]) Scrisoarea lui Andrei Mocioni către Şaguna, din 22 Ianuarie 1862. Dr. I. Puşcariu, *Opul citat,* pag. 194 anexe.
[2]) Scrisoarea lui Şaguna către Andrei Mocioni, din 15/27 Ianuarie 1862. Dr. I. Puşcariu *Opul cit.,* pag. 195 anexe.
[3]) Separat.
[4]) Scrisoarea lui Andrei Mocioni către Şaguna fără dată. Vezi Dr. Ilarion Puşcariu: *Opul citat,* pag. 195 adnexe.
[5]) Scrisoarea lui Şaguna către Andrei Mocioni, din 22 Ianuarie 1862, Dr. Il. Puşcariu: *Opul citat,* pag. 196. Adnexe.

ANDREI MOCIONI CONVOACĂ O CONFERINŢĂ LA TIMIŞOARA

Având acest răspuns, Mocioni convoacă pe ziua de 10 Februarie 1862 o *adunare la Timişoara*, la care participă numeroşi reprezentanţi din eparhia Aradului şi din cele două eparhii bănăţene: intelectuali, negustori, meseriaşi şi ţărani.

Considerându-se faptul că Românii ortodoxi din Banat nu au posibilitatea să-şi aleagă în soboare, reprezentanţii lor din cler şi mireni, ca fraţii lor din Ardeal şi eparhia Aradului, cari îşi au episcopii lor români, se hotărî ca toate parohiile ortodoxe române din Banat să-şi aleagă unul sau doi reprezentanţi «generali», cari în baza mandatelor primite vor stărui şi lucra neîncetat în interesul cauzei. Comunităţile mai importante pot alege şi reprezentanţi «locali», cari împreună cu ceilalţi delegaţi vor prezenta cererea înaltului tron. Membrii delegaţiei vor sosi la Viena în 8 Martie 1862.

A. Mocioni comunică hotărîrile acestei adunări şi episcopului Şaguna. Conferinţa fiind însufleţită de «treaba asta a noastră» a aflat de bine — scrie — ca membrii delegaţiei să-şi grăbească plecarea la Viena, ca nu cumva Curtea să ia vre-o hotărîre, fără ca Românii să fie întrebaţi; deci toţi să sosească la Viena în 8 Martie seara, iar *a doua zi* să se adune la P. Sf. Sa şi să se înţeleagă asupra celor ce au de făcut. Ii prezintă totodată şi mulţumirilie adunării pentru ostenelile şi munca depusă în interesul cauzei.

«...Mai am să-Ţi fac cunoscut — continuă — ca principele Lichtenstein, care m'a cercetat în zilele trecute, fiind vorba despre treaba noastră bisericească şi despre Excelenţa Ta, s'a exprimat favorabilmente în privinţa Excelenţei Tale, însărcinându-mă a-Ţi face cunoscut că foarte se va bucura, dacă Excelenţa Ta, trecând prin Timişoara, îl vei cerceta» [1]).

Şaguna îi răspunde, că la 8 Martie va fi în Viena; va trece însă prin Cluj, unde va vizita pe noul guvernator al Ardealului, contele Creneville şi numai la întoarcere ar putea avea întâlnire cu principele Lichtenstein în Timişoara [2]).

Bănăţenii îşi aleg reprezentanţi pe fraţii *Andrei* şi *Antoniu Mocioni*. Ca reprezentanţi locali se aleg la Lugoj doi, la Biserica Albă unul şi în Sasca unul: astfel Banatul are în delegaţie la Viena 6 reprezentanţi, în frunte cu Andrei Mocioni.

DELEGAŢIA ROMÂNĂ LA VIENA

Delegaţia compusă din 16 membri: 4 ardeleni, 2 ungureni, 4 bucovineni şi 6 bănăţeni a sosit la Viena la data fixată. Cum însă monarhul tocmai în ziua aceea plecase la Veneţia, delegaţia, după multe

---

[1]) Scrisoarea lui Andrei Mocioni către Şaguna fără dată Dr. Ilarion Puşcariu, *Opul citat*, pag. 199 anexe.

[2]) Scrisoarea lui Şaguna către Andrei Mocioni, din 5/17 Februarie 1862 Dr. Ilarion Puşcariu, *Opul, citat*, pag. 199 anexe.

consfătuiri, înmână — Sâmbătă la 3/15 Martie — cererea arhiducelui Reiner, locţiitorul împăratului, rugându-l să o prezinte suveranului şi să sprijine cauza dreaptă a Românilor.

Delegaţia se prezintă şi la cancelarul aulic ungur, contele Antoniu de Forgách, care îi făcu o primire sărbătorească, şi la miniştrii imperiali: contele Nàdasdy, Schmerling şi Lasser, bucurându-se pretutindeni de o bună şi călduroasă primire.

Seara, Andrei Mocioni dădu un «soirée» la «Calul-Alb» din Leopoldstadt, la care luară parte — cu excepţia lui Gojdu — membrii delegaţiei şi alţi fruntaşi ortodoxi.

In 16 Martie — a doua zi — un prânz de gală la contele Francisc Nádasdy, ministru de stat şi cancelar al Transilvaniei, la care au fost invitaţi episcopii: Şaguna, Ivacicovici şi Andrei Mocioni [1]).

Neştiindu-se, cu siguranţă, ziua înapoierii monarhului din călătoria sa în Italia, deputaţiunea hotărî ca episcopii Şaguna şi Ivacicovici şi mirenii Eudoxie Hurmuzachi şi Andrei Mocioni să rămână în Viena până la venirea împăratului.

AUDIENŢĂ LA IMPĂRATUL

Impăratul sosind la începutul lui Aprilie, în audienţa delegaţiei, în ziua de 5 Aprilie, se prezintă Suveranului şi prin viu graiu doleanţele Românilor de a-şi avea biserica lor naţională şi mitropolia lor autonomă.

Delegaţia terminându-şi misiunea, Andrei Mocioni publică [2]) o dare de seamă «despre cele ce au decurs şi s'au îndeplinit», de când a luat iniţiativa în cauză, convins fiind că «fiecare român ortodox simte o mare mulţumire morală înţelegând starea lucrurilor din trecutul cel mai de aproape faţă cu afacerile noastre bisericeşti».... «Cu ocaziunea aceasta — încheie — nu pot să nu exprim via mea mulţumire pentru comuna încredere, ce mi s'a dat, asigurând *că nimic nu mă face mai ferice, decât plăcuta ocaziune de a împlini, ca Român, datorinţa-mi de Român*. Dumnezeu cu noi şi cu Sfânta noastră cauză!».

Şaguna mai rămase câteva săptămâni în Viena, în cursul cărora a avut două audienţe la împăratul. Vorbi adeseori şi cu cancelarul Forgách în chestia despărţirii ierarhice de către Sârbi şi reînfiinţarea vechei mitropolii. Informă şi pe ceilalţi bărbaţi de stat, cărora naţiunea română le era cu totul necunoscută, iar cei ce auziseră ori citiseră ceva despre ea, o luau drept un popor slav ori slavizat, semisălbatec şi barbar, având o religiune cu totul străină [3]).

DIFICULTĂŢI ŞI INTRIGI

Dar dificultăţile erau mari şi piedecile greu de înlăturat. Deşi monarhul şi-a dat cuvântul pentru o dreaptă rezolvire a cauzei româneşti, în calea realizării ei se punea politica tradiţională a Austriei de a stăpâni

[1]) *Gazeta Transilvaniei*, Nr. 20/1862.
[2]) In *Gazeta Transilvaniei*, Nr. 23/1862.
[3]) Gh. Bariţiu, *Părţi alese din Istoria Transilvaniei*, vol. II, pag. 131.

popoarele, desbinându-le. Două milioane de Români ortodoxi organizaţi într'o biserică naţională reprezintau o forţă, un factor în viaţa de stat, capabil să pretindă şi alte drepturi naţionale, cari cu timpul ar putea periclita unitatea şi integritatea imperiului.

Işi avu rolul său de informator răutăcios şi poliţia secretă, precum şi calomniile şi intrigile duşmanilor numeroşi, cari denunţau lupta Românilor pentru o biserică naţională ca avânt de scop final: *Daco-România, pe care Mocioni tindea a o înfiinţa mai întâiu în Biserică* [1]).

ATITUDINEA BUCOVINENILOR

Nu stăpânea solidaritatea şi buna înţelegere, care să impună stăpânirii, nici în rândurile ortodoxilor din monarhie. Pe când fruntaşii mireni din Bucovina, în frunte cu fraţii Hurmuzachi, iar din cler profesorul de teologie Calinciuc, aveau convingerea « că altă speranţă şi altă mântuire pentru biserica Bucovinei nu este afară de supunerea episcopiei » lor « sub o mitropolie română-ortodoxă, care după socotinţa » lor « numai şi numai în Ardeal poate fi », dorinţele « proistoşilor » clerului bucovinean « anume d-l Episcop Hacman, cu d-sa Arhimandritul şi consistorul său » [2]) toţi unelte ale guvernului din Viena, culminau în ridicarea eparhiei lor la rangul de mitropolie.

DIVIDE ET IMPERA

Cancelarul Ungariei, contele Forgách, era şi el contra încorporării episcopiei din Bucovina într'o mitropolie română din Ungaria. Informat din partea lui Schmerling, că se va înfiinţa pentru Bucovina şi ortodocşii din Austria o mitropolie separată propuse ideea că, şi Românii din Banat şi Crişana să-şi aibă mitropolia lor proprie, în Arad, pe care Statul ungar s'o înzestreze cu cele necesare. Insistând pe lângă Mocioni şi Babeş să adere la acest plan, *Andrei Mocioni*, credincios principiilor sale de a uni pe toţi Românii din monarhie într'un corp social, îi replică: « *Românii una fiind, la una şi aceeaşi soartă trebue să tindă pururea prin consolidare, la toate ocaziunile câte se ofer* ».

INGRIJORĂRILE LUI ŞAGUNA

Ingrijorat şi neliniştit de ţinuta guvernului era şi episcopul Şaguna. Intr'o scrisoare, din 29 Maiu (10 Iunie) 1862, către Andrei Mocioni, în care-i mulţumeşte pentru ajutorul de 1000 florini pe seama fondului de zidire a Bisericii catedrale din Sibiu, scrie:

« Nu am nici eu vreo ştire dela Viena în cauza mitropoliei şi mie mi se pare că treaba mitropoliei noastre a adormit sub mânile lui Stoiacoviciu şi Forgàch. Gândeşte-te puţintel, frate! — despre lucrul acesta,

---

[1]) Vicenţiu Babeş, *Opul cit.*, pag. 27—379.

[2]) Scrisoarea lui Gh. Hurmuzachi către Şaguna din 9/21 Februarie 1861. Dr. Ilarion Puşcariu, *Opul citat*, pag. 182 185, anexe.

căci mie mi se pare că, fără o cutezare morală, nu vom ajunge la ținta dorită nici pe 10 ani. Eu voiu să presupun că timpul ţinerii alegerii de un mitropolit sau patriarh pe partea Sârbilor se va rezolva în toamna viitoare și așa bine ar fi ca naţiunea română să dee proteste la acel congres sârbesc şi să-l oprească, de a nu alege șie-şi cap bisericesc și pentru naţiunea română etc. Mai departe diecezele române absolut să nu trimită deputaţi la congresul sârbesc și dacă totuși ar cuteza a merge acolo vre'un preot, protopop sau mirean, unul ca acela numai decât să se desavueze prin jurnale. Eparhia mea încă va trimite din parte-şi protestul său la congresul sârbesc » [1]).

Intre timp propaganda şi lupta continuă cu toate armele și mijloacele dictate de împrejurări. La fel cu Șaguna, Andrei Mocioni se îngrijeşte de date şi documente istorice în sprijinul drepturilor bisericești și naționale ale poporului român din monarhie. Trimite câte un exemplar din ele episcopului Șaguna [2]). Acesta îi mulțumește pentru « acel odor mare şi interesant » pentru el, care se « ocupă cu aflarea adevărurilor istorice ». In privinţa mitropoliei e de părere, că rezolvirea ei e condiţionată de « politica guvernului », care, dacă regimul nu va asculta influențele de mare importanță ale intrigilor inerente, precum și protestului de însemnătate al Arhiepiscopului greco-catolic Suluţiu, hotărît va fi favorabilă nouă [3]).

CONVOCAREA CONGRESULUI SÂRBESC LA CARLOVIŢ

Congresul iliric pentru alegerea noului mitropolit și patriarch sârbesc din Carloviţ a fost convocat pe ziua de 1 August 1864. De asemenea sinodul episcopesc.

Colegiile chemate să aleagă pe cei 25 deputaţi din cler şi 75 mireni ai congresului se întrunіră la începutul lui Iulie.

Alegătorii români, animaţi de un spirit de solidaritate, admirat chiar şi de dușmani, şi urmând comanda iubitului lor conducător, Andrei Mocioni, că « nici un vot român să nu se dea candidaţilor sârbi », aleseră, ca niciodată, 13 deputaţi, clerici și mireni, cari trebuiau să reprezinte şi să apere drepturile și interesele lor la congresul sârbesc din Carloviţ. In eparhia Aradului sunt aleși: Iosif Beleș, protopopul Totvărădiei, şi advocaţii: Sigismund Popovici şi Lazăr Jonescu, în a Timișorii: Constantin Gruici, protopopul Hisiașului, Andrei Mocioni, Vicenţiu Babeş, judecător la Curtea de apel şi Gheorghe Fogorași, advocat, şi în a Vârşeţului: Ioan Marcu, protopopul Lugojului, preotul Nicolae Andreevici,

---

[1]) *Mitropolitul Andrei Baron de Şaguna* — scriere comemorativă la serbarea centenară a naşterii lui. Sibiu, 1909, pag. 484—485.

[2]) Scrisoarea lui Andrei Mocioni către Şaguna, din 31 Martie 1863. Dr. Ilarion Puşcariu, *Opul citat*, pag. 207.

[3]) Scrisoarea lui Şaguna către Mocioni, din 25 Martie (6 Aprilie) 1863. Dr. Ilarion Puşcariu, *Opul citat*, pag. 207.

directorul şcoalei primare «normale» din Graniţă, Filip Pascu, prim-jurisconsult «protofisc» al judeţului Caraş şi advocaţii: Alexandru de Atanasievici, Dr. Dimitrie Haţeganu şi Aurel Maniu.

CONFERINŢA DEPUTAŢILOR ROMÂNI

Andrei Mocioni îi convoacă pe toţi, în ziua de 8/20 Iulie 1864, la o *conferinţă* prealabilă, *la Timişoara*, pentru a se sfătui asupra situaţiei şi al procedeurilor de urmat.

Deşi deputaţii, întruniţi în număr complet, recunoscură unanim necesitatea solidarităţii, propunerea lui Mocioni de a nu participa la congres n'a obţinut aprobarea tuturor. Convenirä însă toţi, că la 31 Iulie vor fi în Neoplanta (Novisad, Neusatz), oraş situat aproape de Carloviţ, unde într'o nouă consfătuire vor lua hotărîri definitive, conform situaţiei şi împrejurărilor, pe cari le vor mai studia până atunci.

ANDREI MOCIONI ŞI V. BABEŞ PREGĂTESC PLANUL DE LUPTĂ

«Eu cu Mocioni — scrie Vicenţiu Babeş — plecarăm la Foen, unde în timp de 8 zile ne statorirăm întreaga programă, compuserăm un memorand către M. Sa Impăratul, o adresă către comisarul împărătesc dela Congres, generalul B. Iosif Philipovich, cu rugarea ca să ne ia sub apărare dreapta cauză, desvoltată în memorand, iar pe acesta să-l înainteze cu recomandaţiune la Prea Inaltul loc: în fine compuserăm şi o declaraţiune către însuşi congresul naţiunii sârbeşti, prin care îi explicam anomalia situaţiei noastre în Patriarhia şi resp. Mitropolia sârbească şi arătam în mod plauzibil, că chiar simţul de frăţietate către poporul sârbesc şi de lealitate pentru interesul comun al bisericii ortodoxe, ne impune datoria de a nu participa la actele Congresului de a nu influenţa alegerea Patriarhului sârbesc, ci de a insista la constituirea bisericii române într'o mitropolie a noastră proprie. Cu aceste pregătite acte plecarăm la Neoplanta şi ajunserăm acolo destul de timpuriu spre a ne prezinta comisarului imperial, ce deja ajunse în Cetatea Petrovaradinului, peste Dunăre dela Neoplanta. Mocioni în timp de 24 ore informă pe Generalul Philippovich despre propaganda deputaţilor români, asigurându-l că dela aceea unul nu se va abate, fiindcă ţin toţi la parola Monarhului, cum că doresc înfiinţarea Mitropoliei române. Baronul Philippovich, îndată telegrafiă Ministrului de Stat, Schmerling şi Monarhului despre această propagandă a Românilor, şi lealitatea noastră fu recunoscută, şi tractamintele avură rezultatul dorit de noi, încă mai înainte de a sosi colegii noştri români; iar când aceştia sosiră şi auziră cele întâmplate cu bucurie subsemnară toţi actele noastre; apoi în ziua de deschidere a Congresului, până la care ne succese a câştiga în partea noastră şi pe părintele Procopiu, Episcopul Aradului, noi Românii, cu mare pompă, deodată cu comisarul

împărătesc intrarăm în Carloveţ, unde sub conducerea numitului Episcop şi a lui Mocioni, ne prezintăm Comisarului separat, ca constituiţi într'un corp reprezentativ român special, depunând în mâinile sale adresa noastră către dânsul şi memorandul nostru către Monarhul, totdeodată rugând, ca — după constituirea Congresului să fim admişi a ne prezenta înaintea aceluia corporativ pentru de a-i face declaraţiile noastre şi a ne lua adioul pentru totdeauna ».

ATITUDINEA SOLIDARĂ A DEPUTAŢILOR ROMÂNI LA CONGRESUL DIN CARLOVIŢ

« Toate se petrecură cu o preciziune şi o solemnitate exemplară; toţi erau surprinşi şi admirau tactul şi solidaritatea Românilor. Pline sunt coloanele gazetelor sârbeşti, dar şi a celor germane, de pe acel timp — de laude pentru purtarea, şi de recunoştinţă pentru actele şi manifestaţiunile deputaţilor români faţă cu Comisarul împărătesc şi cu Congresul sârbesc, şi toate laudele şi recunoştinţele se revărsau specialmente asupra conducătorului Andrei Mocioni; iară acesta în acel mare moment se afla în culmea bucuriei şi — pot zice că — el gusta cele mai fericite zile ale vieţii sale! Epistolele sale de atunci către consoarta sa, precum şi către sora-sa Caterina, făceau vie mărturie despre aceasta. Intr'una dintre acelea el, sub 5 August 1864, se exprima aşa: « Discordia şi sfâşierea ce domneşte între Sârbi — este fără exemplu. La noi, Românii, ei privesc cu uimire, ca la nişte meteori. Comisarul împărătesc, purtarea mea şi a Românilor, o arată Sârbilor ca de model. Aceştia sunt descurajaţi, parcă şi-ar vedea cu ochii peirea neevitabilă. Bărbaţi de ai lor din toate partidele vin a-mi cere sfatul; căci lipsiţi sunt de conducători, lipsiţi de direcţiune ».

« Toţi vedeau şi recunoşteau că cauza Românilor trebuie să triumfe ».

« Episcopul Şaguna, pe acel timp, petrecea la băile Herculane lângă Mehadia, şi nu sta nici într'o legătură directă sau indirectă cu deputaţii români dela Congresul din Carloveţ; el numai târziu după aceea a luat exactă cunoştinţă despre planurile şi operatele deputaţilor români, şi numai din rapoartele foilor se informa despre purtarea lor la Congresul sârbesc; când însă el află şi cunoscu toate, nu se putu stăpâni de a aclama cu entuziasm: « Bravo, bravo, Frăţuţilor! Mă închin diplomaţiei şi tactului vostru admirabil! » [1]).

NOU ALESULUI MITROPOLIT AL CARLOVIŢULUI I-SE DĂ JURISDICŢIUNE NUMAI ASUPRA SÂRBILOR

Rezultatul imediat al acestor lupte, însufleţite de un înalt spirit de solidaritate şi de devotament faţă de biserică şi neam, a fost *rezoluţia împărătească*, prin care confirmându-se alegerea de mitropolit al Carloviţului şi patriarh al Sârbilor a episcopului Samuil Maşirevici, la 5

[1]) Vicenţiu Babeş, *Opul citat*, pag. 29—381, 31—383.

August 1864, îi acordă jurisdicţiune mitropolitană numai asupra Sârbilor, iar cea asupra Românilor ortodocşi o rezervă mitropoliei române, ce se va înfiinţa.

Ca urmare a acestei hotărîri împărăteşti, Sinodul episcopesc, ce s'a întrunit la 13 August 1864, s'a învoit la înfiinţarea unei mitropolii române coordonate celei sârbeşti.

NEGOCIERI CU SÂRBII IN CHESTIUNEA DESPĂRŢIRII IERARHICE

La şedinţele, ce se continuară şi în Septemvrie, ale acestei sesiuni sinodale, au fost invitaţi, alături de episcopii Şaguna şi Procopiu Ivacicovici, ca bărbaţi de încredere ai Românilor, şi mirenii: Andrei Mocioni şi Vicenţiu Babeş « în scopul unei pertractări grabnice, practice şi drepte » a despărţirii ierarhice.

Amândoi petrecură toamna anului 1864 în Carloviţ în lucrări şi frământări grele. « Sinodul arhiereilor lucrase — relatează Babeş — cu comisarul împărătesc în secret, iar noi bărbaţii de încredere lucram într'o comisiune mixtă, sub preşedinţia Episcopului dela Buda — pe faţă. Colo cauza română era reprezentată prin Şaguna, Episcopul Transilvaniei, Ivacicovici, Episcopul Aradului şi Hacman, Episcopul Bucovinei (trei contra cinci), iar ici, în comisiune, prin Mocioni şi prin mine (doi contra cinci), colo se discutau canoanele şi legalitatea, ici fondurile şi realităţile şi drepturile materiale. Celor din Sinod se prezentau toate câte se decideau în comisiune, comisiunii, sau mai drept spunând Românilor din comisiune, rămâneau ascunse cele mai meritorii concluziuni ale sinodului » [1]).

In astfel de condiţiuni şi în asemenea atmosferă lucrau cei doi bărbaţi de încredere ai Românilor.

Neputând conveni, în şedinţele acestei comisiuni mixte, asupra principiilor şi modalităţilor de împărţire a averilor comune, Mocioni şi Babeş prezentară comisarului împărătesc şi Sinodului *o opiniune separată*, în care expun amănunţit istoricul, originea şi menirea fondurilor bisericeşti, la cari sunt părtaşi şi Românii, precum şi un « *Proect de programă* » [2]), bine documentat, în care tratează pe larg despre toate problemele în legătură cu despărţirea de Sârbi: despre arondarea eparhiilor şi mănăstirilor şi despre împărţirea fondurilor şi a realităţilor comune.

DELEGAŢIA ROMÂNILOR MULŢUMEŞTE IMPĂRATULUI PENTRU REFIINŢAREA MITROPOLIEI ROMÂNE

Părăsind Carlovitul, la începutului anului 1865, Andrei Mocioni face parte din delegaţia compusă: din mitropolitul Şaguna, Episcopul Procopiu al Aradului şi 19 clerici şi mireni, aleşi din cei mai distinşi

---

[1]) V. Babeş, *Opul citat*, pag. 32—384.

[2]) Cu data de 6 Oct. 1864, Publicat în broşura : « *Acte oficioase* », *privitoare la sfinţirea Mitropoliei gr. răsăritene a Românilor din Transilvania, Ungaria şi Banat*, pag. 94—112.

13. Castelul din Foen.

14. Antoniu Mocioni de Foen.

fii ai neamului românesc şi ortodox din Transilvania, Ungaria şi Banat, care, în dimineaţa de 6 Febr. 1865, a mulţumit împăratului, prin graiul lui Şaguna, pentru *înfiinţarea Mitropoliei — prin decretul împărătesc din 24 Decemvrie 1864.*

Seara membrii delegaţiunii se întrunirâ în sala dela « Curtea Austriacă » la un banchet, dat de mitropolitul Şaguna. Primul toast l-a rostit Şaguna pentru împărat şi guvern. Andrei Mocioni toastă pentru mitrop. Şaguna. Se ridică apoi Ioan de Aldulean, vicepreşedintele tablei regeşti (curtea de apel) din Transilvania şi prim preşedintele dietei din 1863/1864, şi constatând că « există în sânul naţiunii române o familie şi în fruntea familiei acesteia un bărbat, care în fapte mari, sentimente nobile, merite şi sacrificii, luceşte ca un luceafăr pe orizontul naţiunii române », ridică paharul în sănătatea lui Andrei Mocioni [1]).

* * *

NEGOCIERI NOUI CU SÂRBII

Firul negocierilor întrerupte l-au reluat toţi deputaţii români ai Congresului sârbesc, în frunte cu mitropolitul Şaguna, în cursul lunilor Februarie şi Martie 1865. Deputaţii români au sosit la Carloviţ în mijlocul lui Februarie pe o iarnă extrem de grea. Greutăţile, cu cari se luptară şi necazurile ce le suferiră în călătoria de 4—5 zile « nu se pot descrie ». Mitropolitul şi episcopul Aradului, Ivacicovici, au plecat din Timişoara, în dimineaţa zilei de 11 Februarie cal. n. şi au ajuns seara la Foen, de unde, drumurile fiind troenite, numai la 16 Februarie au putut pleca cu trei sănii simple, însoţiţi de Andrei Mocioni şi de Babeş. Seara ajunseră la Tisa în faţa orăşelului Titel, unde din ordin mai înalt, îi aşteaptă o luntriţă militară, cu care trecură râul şi înoptară în Titel. A doua zi, continuându-şi drumul pe un ger cumplit, sosiră după amiazi la Neoplanta (Neusatz, Ujvidék), — azi Novisad — şi de aci la Carloviţ. Sârbii, surprinşi de prezenţa lor şi a celorlalţi deputaţi, cari sosiseră cu o zi mai înainte, admirară temeritatea de a porni la drum pe o vreme atât de primejdioasă.

In tot cursul drumului, mitropolitul Şaguna e întâmpinat « cu toată reverenţa şi întru sunetul clopotelor ». nu numai de către Români, ci şi de Şvabi. Episcopul latin din Timişoara « înţelegând despre călătoria Exc. Sale prin un circular a avizat pe toţi preoţii romano-catolici de prin satele din cale — numai fraţii Sârbi, coreligionarii noştri şi anume magistratualiştii — n'au aflat nici un îndemn a se purta asemenea ».

Sosiţi la Carloviţ în ziua de 7/19 Februarie, duminecă, se prezentară în corpore la baronul Philippovich, « la care ocaziune garda de onoare a comisarului înaintea mitropolitului român intră în arme şi stete în paradă, iar Il. Sa d-l general şi comisar împărătesc primi pe Excelenţa

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Cartea de Aur*, vol. III, pag. 755.

Sa şi tot corpul român cu afabilitate rară şi cu nişte cuvinte atât de onoratoare şi mângâetoare, ca şi cari doară nici când nu a mai auzit urechea românului dela mai marii săi».

Se prezentară şi la Patriarh, care la sfânta Liturghie din acea zi, asistând şi delegaţii români, oferi scaunul său lui Şaguna, iar el se retrase în altar, lăsând colegului său român, deşi acesta «poartă un titlu mai modest» [1]), prerogativele ce i-se cuvin arhiereului la liturghie.

A doua zi, la 8/20 Februarie, ţinură prima conferinţă sub preşedinţia lui Şaguna, în care primiră ca bază pentru o lichidare dreaptă şi frăţească a chestiunilor comune cu Sârbii «*Proectul de programă*» şi «*Opiniunea*», bărbaţilor de încredere Mocioni şi Babeş. Pentru preluarea şi administrarea părţii româneşti, din fondurile comune, se alege o epitropie provizorie, în frunte cu episcopul Aradului, compusă din 2 membri din cler cu doi supleanţi şi din 4 mireni — între cari şi Andrei Mocioni — cu patru supleanţi, un casier şi un controlor, dându-i-se totodată şi un normativ, în cadrele căreia să funcţioneze, având sediul în Arad.

ŢINUTA DUŞMĂNOASĂ A SÂRBILOR ZĂDĂRNICI O IMPĂCARE FRĂŢEASCĂ IN PRIVINŢA FONDURILOR COMUNE

Sârbii se învoiră la înfiinţarea mitropoliei române numai sub presiunea voinţei împărăteşti. E explicabil deci necazul lor, când s'a pus chestiunea să dea şi fraţilor lor români partea ce li se cuvenea din avutul şi câştigul comun şi să se opună cu îndărătnicie, invocând *principiul, că fondurile, realităţile şi mănăstirile până atunci comune au un caracter naţional exclusiv sârbesc şi nu confesional*, cum susţineau reprezentanţii Românilor. Susţinând această părere, porniră o propagandă pătimaşe, în organele lor de publicitate, contra corpului reprezentativ român. Secretarul patriarhal, Miloş Raici, a combătut într'o broşură («Srbschi narodni fondosi») pretenţiunile Românilor, încercând să dovedească contribuţia lor minimală la fondurile bisericeşti.

De o agitaţie neobişnuită erau cuprinşi şi membrii Congresului. Când, în şedinţa din 20 Februarie, s'a deliberat asupra pretenţiunilor Românilor, comisarul Philippovich îşi exprimă părerea că, şi corpul reprezentativ român să participe şi să fie invitat printr'o delegaţie la desbaterea chestiunii, protestară cu toţii, iar Petru de Cernovici [2]), deputat de Sân-Andrei, din eparhia Buda, socrul lui Andrei Mocioni, ripostă: «Pretind Sârbii ceva dela Români? Ba! Românii au lipsă de Sârbi. Voiu vedea cine va cuteza să meargă şi să invite pe Români!». (Aplauze sgomotoase şi strigăte de bravo, chiar şi din partea deputaţilor militari, acoperiră protestul lui Cernovici şi astfel propunerea

[1]) Ziarul *Concordia*, Nr. 16 375 din 1865.

[2]) In biserica sârbească, un înflăcărat. In vieaţa politică şi socială un sprijinitor al curentului maghiar şi un mecenat pasionat al culturii şi artei maghiare. Cheltuindu-şi, prin extravagentele sale, considerabila avere familiară şi-a trăit anii bătrâneţelor la fiica şi ginerele său în Foen.

comisarului căzu [1]). In afară de congres, Cernovici amenință delegații români, vestind «în gură mare», că alegerile parlamentare viitoare din părțile Aradului și Bihorului le va conduce el, și « prin alegerea sa și a altor bărbați de soiul său în cercurile române va demonstra lumii, că poporul român nu consimte cu conducătorii săi naționali » [2]).

Corpul reprezentativ român își dădu toată silința pentru a ajunge la o soluție dreaptă, la o împăcare frățească în privința fondurilor, așteptând și din partea Sârbilor o atitudine conciliantă. Aceștia, însă, reduc maximul pretențiunilor Românilor la suma ridicolă de 43.000 fl., care ar reprezenta contribuția lor la fondurile comune. In cursul desbaterilor oferiră însă « din bunăvoință » o sută mii florini, și la sfârșit, în urma întrevederii lui Șaguna cu Patriarhul, se învoiră la o despăgubire de 200.000 mii florini. In privința mănăstirilor, Sârbii refuză categoric toate încercările pentru o învoială amicală, afirmând că mănăstirile nu pot forma obiectul unei împărțiri.

Reprezentanții Românilor, în cursul desbaterilor îndelungate și infructuoase, își reduseră pretențiunile din fondurile comune de peste trei milioane, la patru sute mii florini, iar din 26 de mănăstiri cereau numai patru: *Hodoș, Bezdin, S. Georgiu și Mesici.*

Dar egoismul și lăcomia ierarhilor și fruntașilor sârbi, instigați de membrii radicali ai congresului, zădărniciră o împăcare dreaptă și leală, și împinseră lichidarea definitivă pe terenul proceselor îndelungate și costisitoare, unele nici până azi sfârșite. Mulți Români din comunele amestecate rămaseră sub oblăduirea lor până la terminarea proceselor. Insule etnice mai mici și fără posibilități de a porni procese, se contopiră cu timpul pentru totdeauna în biserica și națiunea sârbească.

Astfel temerile și prevederile lui Andrei Mocioni, că « *dacă la înființarea Mitropoliei din capul locului nu se va decreta și executa pe bazele unei logice sănătoase, ale dreptății și realității, corectura posterioară va fi mult mai anevoioasă — și poate chiar imposibilă* », s'au împlinit întocmai. Părerea episcopilor: « să vedem odată înființată mitropolia, măcar și strivită, apoi revindecarea părților române rămase neemancipate și consolidarea succesivă va urma mai cu înlesnire », întemeiată pe un optimism exagerat, au desmințit-o evenimentele ulterioare.

In fața situației date, corpul reprezentativ român, în conferința din 8 20 Martie 1865, a fost nevoit să hotărască sistarea pertractărilor zadarnice, și prezentându-se în corpore la comisarul împărătesc îi predară toate procesele verbale și lucrările privitoare la această chestiune, ca să le înainteze Suveranului. Ajungându-se deci la arbitrul stăpânirii lumești, aceasta, intervenind prin așa numitul dualism (1867) importante schimbări în organizația imperiului, prin articolul de lege IX din 1868, îndrumă părțile în litigiu la forurile judecătorești, iar Regele delegă ca for de primă instanță, în acest scop, tribunalul din Budapesta.

[1]) *Concordia*, Nr. 14—373 din 1865.
[2]) *Concordia*, Nr. 16—376 din 1865.

Românii părăsiră cu mâna goală Carlovițul, în ziua de 14/26 Martie, iar Sârbii supărați le făcură grave imputări în ședința din ziua următoare, 15/27 Martie, a Congresului, că au lucrat fără tact. Majoritatea congresului le oferi de astădată 250 mii fl., cu condiția să renunțe la toate celelalte pretențiuni de fonduri și mânăstiri, precum și la reședințele episcopiilor comune din Timișoara și Vârșeț.

MÂHNIREA LUI ANDREI MOCIONI

Eșecul negocierilor cu Sârbii a fost primit de obștea română cu multă mâhnire și indignare. Revoltat și adânc desgustat, Andrei Mocioni părăsi Carlovițul încă înainte de a apuca același drum cu colegii săi deputați, în frunte cu Mitropolitul Șaguna și Episcopul Ivacicovici. Firea s'a hotărîtă și sufletul său drept nu puteau suporta atmosfera viciată de duhul răsbunării, de lăcomie și rea credință, de intrigi și bârfeli. Era supărat și pentru ținuta exagerat de leală, aproape servilă, a unor colegi ai săi din corpul reprezentativ român. Dorința sa de a-i angaja și stimula pe toți la « niște pași colectivi și pozitivi », deși nu oficiali, dar în calitatea lor de reprezentanți ai poporului român, întâmpină la o parte « din cei neinteresați... mai aproape și direct — scrupuli mai vârtos de competință și de oportunitate ».

« Oricât am cumpenit — scrie în articolul său: « *O privire la cele petrecute în curând la Carloviț* », datat în Viena la 28/16 Martie 1865, și publicat în ziarul « Concordia » [1]) și oricât năzuim a cumpăni și azi acele scrupule, nu le putem afla de fel întemeiate, iar dacă afară de aceia or mai exista doară și altele nearătate de o politică mai înaltă, tot nu le pricepem față cu impunătoarele momente ale politicei noastre mai înalte ».

« *După experiențele noastre practice în vieața de stat, o întrebare de vieață nu trebue lăsată să adoarmă odată cu capul, pentrucă odată adormită, vai cu ce greu se mai deșteaptă, într'aceea desvoltarea organismului național e împiedecată, iar poporul sufere și lâncezește. Somnul în vieața națiunilor e frate de cruce cu moartea, e o amorțire seculară! Deschideți istoria Transilvaniei și vedeți cât a dormit cauza naționalității noastre adormite pe la 1436, și a bisericii ortodoxe adormite pe la 1700, și câte râuri de sânge, de lacrimi și de sudori a trebuit să curgă până să le deștepte și deslege oareșicum aceste întrebări de vieață!* ».

ANDREI MOCIONI PENTRU ROMANIZAREA EPISCOPIEI DIN TIMIȘOARA

Problemele « de vieață » în legătură cu despărțirea ierarhică de către Sârbi, pentru rezolvirea cărora, potrivit intereselor superioare ale neamului, dorea și aștepta Andrei Mocioni o pășire solidară mai energică, au fost în primul loc: *romanizarea episcopiei din Timișoara*

---

[1]) Nr. 23—382 din 1865.

şi soarta Românilor din comunele amestecate, în cari, cu toată lipsa de obiectivitate a statisticelor făcute de clerul sârbesc, elementul românesc faţă de cel sârbesc « precumpăneşte de două, de trei, de zece, de douăzeci şi de mai multe ori ». Aceste probleme, credea el, sunt de o covârşitoare importanţă « din punctul de vedere al naţionalităţii şi ortodoxiei noastre şi al poziţiunii noastre geografice şi politice ».

Chestia Episcopiei Române din Timişoara, Andrei Mocioni o considera pentru ortodoxia şi naţionalitatea română ca o problemă de prima importanţă. « Cine nu pricepe aceasta — scrie — acela încă n'a învăţat a cugeta româneşte şi nu merită a avea vot decisiv în cauzele noastre cele mari; iar cine crede, cum că am lucrat şi desudat pentru Mitropolie şi ne sacrificăm toate cele mai bune puteri pentru naţionalitate şi stimăm şi înaintăm norocul bărbaţilor noştri de ranguri şi de demnităţi înalte — din alt oricare îndemn şi interes decât al sfinţeniei cauzei noastre şi al viitorului nostru naţional, acela se înşeală cumplit ».

EPISCOPIA DIN TIMIŞOARA RĂMÂNE SÂRBEASCĂ. PENTRU ROMÂNI SE INFIINŢEAZĂ O EPISCOPIE IN CARANŞEBEŞ

Dar dorinţa lui Andrei Mocioni de a întări elementul românesc bănăţean prin crearea unui centru ierarhic cultural românesc în « inima Banatului », se isbi mai vârtos de hotărîrea Sinodului de a menţine, « nevătămate », cu reşedinţele lor de până atunci, cele două episcopii sârbeşti din Banat: a Timişaorei, şi a Vârşeţului, pentru Români urmând să se înfiinţeze o nouă *episcopie în Caransebeş*, unde a mai existat o episcopie ortodoxă.

Când a cunoscut Andrei Mocioni textul autentic al acestei hotărîri sinodale, care lăsa în fiinţă episcopia sârbească din Timişoara, unde se afla un număr redus de credincioşi sârbi, ca prin existenţa ei să poată justifica aspiraţiunile lor naţionale asupra Banatului, şi pentru ca prin anexarea celor patru protopopiate bănăţene la eparhia Aradului să se asigure episcopului acestuia o mai bună dotaţie, revolta şi indignarea lui s'a prefăcut într'o adâncă durere sufletească, nevindecată până la moarte.

Reprezentând însă o doleanţă atât de firească a poporului român din Banat, el nu depune armele, ci ţinându-şi « de sfântă şi strânsă datorinţă » a uza de toate mijloacele legale, a făcut ultimele încercări pentru reuşita dreptei cauze. După ce întâmpină multă bunăvoinţă din partea comisarului congresual, Philipovich, în chestia episcopiei din Timişoara, socoti « a comite o crimă naţională » dacă nu va apela la Chesar. Petiţiunea ce o adresă Impăratului, în 16/28 Februarie 1865 [1]), o iscăliră şi colegii săi: protopopul Constantin Gruici, Vicenţiu Babeş

[1]) S'a publicat în Nr. 40/1878 din *Biserica şi Şcoala*, organul oficial al eparhiei Arad.

şi Gheorghe Fogoraşi, «cei din urmă direct reprezentanţi români ai acestei dieceze»[1].

Dar prea înaltele foruri, mişcate «prin părinteasca dragoste către ginta românească, credincioasă Bisericii de ritul greco-orintal», hotărîră altfel. Prin diplomele împărăteşti din 8 Iulie 1865, ca o completare a rezolulţiei din 24 Decemvrie 1864, prin care se reînfiinţează Mitropolia Românilor ortodoxi din Transilvania şi Ungaria, poporul român ortodox din Banat a fost desmembrat prin încorporarea lui în eparhia Aradului, şi în mare parte în cea nou înfiinţată în «opidul» Caransebeş, unde «şi în timpurile vechi a fost episcopie de ritul oriental».

La ocuparea scaunului episcopesc din Caransebeş de către vrednicul protopop al Braşovului, Ioan Popasu, mitropolitul Şaguna a căutat să împlinească şi o dorinţă a prietenului său Andrei Mocioni, care reprezenta opiniunea publică a bănăţenilor[2].

Eroul a căzut, dar idealul ce-l reprezenta a trăit şi trăeşte şi azi în sufletele Bănăţenilor şi s'a manifestat şi se manifestă prin neîntrerupta lor dorinţă de a avea o episcopie proprie, cu scaunul în înfloritoarea şi frumoasa lor capitală[3].

Chestia înfiinţării episcopiei din Timişoara, precum şi a celor din Oradea şi Cluj, a preocupat mai toate congresele noastre bisericeşti, precum şi sinoadele eparhiale din Arad[4], Caransebeş şi Sibiu. In urma fericitelor evenimente, prin cari s'a creat unitatea politică a întregului neam românesc, hotărîrile aduse de aceste corporaţiuni bisericeşti, după unirea Ardealului cu patria mamă, s'au putut în parte înfăptui, luând fiinţă episcopiile ortodoxe din Cluj şi Oradea.

Prin eliberarea bisericii române din Banat, Crişana şi Ardeal de sub jugul şi supremaţia ierarhiei sârbeşti, şi prin reînfiinţarea vechii Mitropolii ortodoxe din Ardeal şi înzestrarea ei, pe baza articolului de lege IX din 1868, cu o autonomie largă, şi prin «Statutul Organic» şagunian cu o constituţie democratică, Românii ortodoxi, din fostul regat al Ungariei, au dobândit condiţiunile elementare ale unei desvoltări naţionale pe teren bisericesc şi cultural.

Pentru înfăptuirea acestei mari opere, prin care s'a realizat un ideal naţional bisericesc, s'a terminat cu biruinţă marele proces al Românilor bănăţeni şi ungureni cu ierarhia sârbească, pornit la începutul veacului al XIX-lea de luptătorii şi martirii: Paul Iorgovici (1764—1808), Dimitrie Ţichindeal (1775—1818), Moise Nicoară (1785—1862) şi Eftimie Murgu. *Andrei Mocioni* aduce, asemenea marilor săi premergători, cea mai curată jertfă a dragostei şi a devotamentului său pentru

[1]) *Concordia*, Nr. 23 382 din 1865.

[2]) Răspuns la anticritica broşurei anonime publicată asupra celor două congrese naţionale bisericeşti din 1873 şi 1874,... pag. 16.

[3]) Gheorghe Ardelean, *Istoricul Episcopiilor Nouă.* Studiu istoric, Sibiu 1901. Tipografia Arhidiecezană.

[4]) Chestiunea s'a ridicat şi desbătut şi în adunarea eparhială a Aradului din 1933.

neam și biserică, aceeași înaltă conștiință ortodoxă și românească, aceeași energie dârză și neînfricată.

Nemulțumirile și zbuciumările lui ulterioare, pentrucă opera înfăptuită n'a satisfăcut idealul său politico-bisericesc, nu pot întuneca strălucirea faptelor și a jertfelor sale admirate de contimporani, recunoscute și apreciate în perspectiva istoriografiei obiective.

ANDREI MOCIONI CTITOR AL REINVIATEI MITROPOLII A ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA ȘI UNGARIA

Reînviata mitropolie a Românilor ortodocși din Transilvania e și ctitoria lui Andrei Mocioni. La temelia ei tare și neclintită, alături de piatra din capul unghiului, — marele Arhiepiscop și Mitropolit Andrei Baron de Șaguna — stă și numele nepieritor al tovarășului său de luptă, al nobilului mirean Andrei Mocioni de Foen, — ambii Macedo-Români.

Fără concursul lui desinteresat, fără energia caracterului său hotărît, fără popularitatea și autoritatea lui covârșitoare, în stare să grupeze în jurul său întreaga românime din eparhiile Arad, Timișoara și Vârșeț și fără legăturile ce le avea cu factorii conducători ai monarhiei, abia că se puteau învinge enormele obstacole din calea realizării năzuințelor firești ale poporului român ortodox din Banat, Crișana și Ardeal de a se organiza și consolida într'o singură mitropolie națională și autonomă. S'ar fi realizat poate planul guvernului de a înființa Mitropolia numai pentru Românii ardeleni.

Membrii familiei Mocioni, urmași ai lui Andrei Mocioni, au continuat și sporit această ctitorie, prin sprijinul și colaborarea lor la toate acțiunilor și manifestările ei de viață și de afirmare în vremuri de grele încercări: iar nepoții lui, *Alexandru*, *Zeno* și *Eugen* Mocioni, credincioși tradiției familiare, au contribuit la clădirea noului ei « Sion », a măreței catedrale mitropolitane din Sibiu (sfințită în 1906), cu considerabila sumă de 60.000 de coroane aur.

Andrei Mocioni a considerat reînființarea vechii Mitropolii a Românilor ortodoxi din Transilvania și Ungaria, nu ca o răsplată a meritelor lor față de tron și patrie, nu ca un dar împărătesc, pe care ești nevoit să-l primești cum ți se dă, ci ca o reașezare a lor în drepturile firești și istorice, de cari politica de stat a Vienii îi despoiase la sfârșitul veacului al XVII-lea, și spre redobândirea cărora se îndreptară necurmatele lor străduințe, lupte și martirii din veacul următor și începutul secolului al XIX-lea. Fire iute, intransigentă și robită unei înalte conștiinți, personal n'ar fi primit darul Vienei, din care lipsea episcopia Timișorii și a Bucovinii. In soluționarea problemei a precumpănit însă politica tradițională a Vienii, oportunismul episcopatului și al fruntașilor nevoiți să păstreze o tactică îngăduitoare față de înalta stăpânire.

A avut nemulțumiri și în privința organizării democratice a reînviatei mitropolii. *Credea că o cârmuire democratică a bisericii e condiționată de caractere, de o conștiință de drept și de un respect față de lege, —*

virtuţi, pe cari nu le afla în clerul ieşit din şcoala despotismului ierarhiei sârbeşti. Iar poporul abia ieşit din starea de iobăgie nu dispunea de cultura şi educaţia civică necesară aşa că, punerea în aplicare a frumoaselor şi avântatelor principii din statutul organic putea să ducă la demoralizarea şi anarhizarea vieţii bisericeşti.

Ajungând prin aceste păreri ale sale în opoziţie cu crezul fruntaşilor ortodoxi contimporani — între cari şi generaţia tânără a familiei sale şi amicul său Babeş — de a creia prin organizaţia democratică a bisericii un puternic instrument al apărării naţionale; mâhnit şi din pricina episcopiei din Timişoara, Andrei Mocioni trage consecinţele, renunţând la orice activitate pe târâm bisericesc. Nu primeşte nici mandatul de deputat, ce i se oferise, la congresul naţional bisericesc şi sinoadele eparhiale.

* * *

CONSTELAŢII POLITICE IN DEFAVORUL ROMÂNILOR

Scurt timp după terminarea tratativelor din Carloviţ, vieaţa internă a monarhiei habsburgice ajunge în preajma unor mari prefaceri, iar supuşii ei Români în epoca unor amare decepţiuni. Situaţia politică începe să se schimbe dela 1864 în defavoarea noastră. Autonomia Ardealului, şi odată cu ea legea pentru « *egala îndreptăţire a naţiunii române şi a confesiunilor ei* », votată în memorabilă dietă dela 1863—64 şi sancţionată de Impărat — care-şi iscăleşte numele şi în româneşte — lege care întărea nădejdiile într'un viitor mai bun, se clătinară, şi în urmă, la desnodământul final al frământărilor, în 1867, se spulberară ca un vis frumos.

Andrei Mocioni, care de mult îşi perduse încrederea în bărbaţii de stat din Viena, pătrunse cu mintea sa clarvăzătoare gravitatea situaţiei. Avea şi informaţiuni sigure despre schimbarea la faţă a Vienii.

« Am avut ocaziune — ne mărturiseşte Babeş — a vedea în mâinile lui, în anul 1863, o epistolă discreţională, adresată prin cancelarul aulic, contele Nádasdy, către un conducător al administraţiunii politice din Transilvania, în care se explica acestuia, că n'are să meargă prea departe în protecţiunea ce dă Românilor; căci — nu pentru totdeauna împărăţia voeşte a se rezima pe poporul român. Bazele şi columnele împărăţiei sunt şi trebue să rămână *familiile istorice*, aristocraţia cea mare şi cea mică. Dar fiindcă acest factor, în timpuri mai din urmă, identificându-se cu naţionalitatea maghiară, a apucat armele democraţiei şi s'a făcut renitentă, prin favorizarea şi ridicarea momentană a Românilor, scopul e a se da acelei aristocraţii renitente o bună lecţiune»[1]).

Presimţiri rele avea şi Mitropolitul Şaguna. In convorbirea ce o avu în vara anului 1864, în Braşov, cu Gh. Bariţiu, secretarul « Asociaţiunii transilvane pentru literatură română şi cultură poporului român », îi zice cu un presimţ profetic: « Să nu lăsăm, domnule Bariţiu, ca să apuie

[1]) Vicenţiu Babeş, *Opul citat*, pag. 35—387.

Asociaţiunea noastră, să o susţinem cu toate braţele, încât, dacă s'ar întâmpla să pierdem toate celelalte drepturi, la cari năzuim, să rămânem cel puţin cu acest mijloc comun de cultura a limbii şi a spiritelor. Zelul nostru pentru Asociaţiune să nu scadă » [1]).

In adevăr, desfăşurarea evenimentelor a avut darul să convingă şi pe cei mai optimişti şi mai devotaţi partizani ai politicii lui Schmerling că favorurile, de care se bucura şi poporul român — cel mai despoiat de drepturi dintre popoarele monarhiei — în anii din urmă ai absolutismului, s'au dat numai sub presiunea dezastrelor suferite de monarhie în acest interval, şi pentru a sili prin noi pe Maghiarii revoluţionari şi a înfrânge cerbicia aristocraţiei maghiare, atât de trufaşă şi fanatică şi gata de jertfă pentru neamul şi interesele ei.

Schimbându-se deci situaţia în favoarea Maghiarilor, concesiunile acordate şi promise nouă au dispărut. « Fără milă » am fost jertfiţi imperialismului maghiar, prin tranzacţiunea din 1867 — « spre dauna şi uciderea noastră politică ».

In faţa tristei realităţi nu e de mirare, dacă şi cei mai buni şi mai distinşi conducători ai Românilor, din acea epocă de nestatornicie şi de experimentări politice nereuşite, şi-au pierdut simţul orientării şi în adânca lor deprimare sufletească au căzut într'o buimăceală neputincioasă.

« Sărmani de noi — exclamă Bariţiu — cum ne ameţiseră pe mulţi dintre noi graţiile anterioare » [2]).

Mitropolitul Şaguna, într'o scrisoare din 11/24 Septemvrie 1865, — în preajma ultimei diete ardelene, — adresată colegului său Şuluţiu din Blaj, care credea că se impune necesitatea unui congres naţional, caracterizează astflef situaţia:

« ...Ca un Român mărturisesc sincer, că în împrejurările de faţă *interne şi externe* nu pot afla compasul bazei, care să mă inducă în combinaţii; eu nu văd alta decât un haos acoperit cu un văl întunecos şi fatal. Orice aud, orice văd, nu este alta decât o idee pripită, care adesea sboară şi prin lume, fără să se afle cineva a o aduce la un rezon matur şi bine precugetat. Ce pot zice alta în labirintul acestui haos, fără să mă vaet cu poetul: « *Flere possem, sed juvare non* » [1]).

DISOLVAREA DIETEI TRANSILVĂNENE ŞI ANULAREA LEGILOR FAVORABILE ROMÂNILOR

Iar când Impăratul Francisc Iosif, după încoronarea sa, la 8 Iunie 1867, ca Rege apostolic al Ungariei, disolvă prin decretele sale din 20 Iunie 1867 dieta Transilvaniei, convocată pe ziua de 19 Noemvrie 1865, şi anulă toate legile dietii din Sibiu favorabile Românilor şi sancţionate

[1]) « Am ţinut minte — zice Bariţiu — până astăzi aceea scenă şi numai târziu, în iarna din 1865, am început să o înţeleg». Gh. Bariţiu, *Opul citat*, vol. III, pag. 260.

[2]) Gh. Bariţiu, *Opul citat*, vol. III, pag. 414.

[3]) Gh. Bariţiu, *Opul citat*, vol. III, pag. 326.

de el însuşi, Mitropolitul Şuluţiu îşi vărsă amarul şi indignarea sa cu prilejul unei convorbiri intime avută cu Dr. Ioan Raţ, Gh. Bariţiu şi secretarul său Simion Pop-Matei, la băile din Vălcele, prin cuvintele: «*Am îmbătrânit, fraţilor, dar niciodată n'am putut crede până acum că şi cei mari ai pământului să poată minţi aşa de înfricoşat*» [1]).

NEINŢELEGERI ŞI SFÂŞIERI INTRE ROMÂNI

Această atmosferă de depresiune morală a fost tulburată, cum deobiceiu se întâmplă după o bătălie pierdută, şi cu învinuiri de trădare a cauzei naţionale şi de laşitate, cu intrigi şi bănueli, cari înveninară sufletele şi sfâşiară solidaritatea atât de mult accentuată în conferinţe naţionale şi la ocaziuni solemne. Agravară situaţia şi certurile şi neînţelegerile regretabile, ce se iscară între Sibiul ortodox şi Blajul catolic. Cei doi corifei ai politicii româneşti ardelene din epoca absolutismului, mitropoliţii Şaguna şi Şuluţiu, pe cari opinia publică, lipsită de criteriile unei judecăţi obiective a situaţiei, îi face în primul rând răspunzători pentru umilirea şi înfrângerea politică suferită, se atacau şi acuzau reciproc, prin ziare şi broşuri, de laşitate şi trădare [2]). Amândoi se plângeau apoi lui Andrei Mocioni [3]), care cu autoritatea sa şi ca prieten al ambilor prelaţi, încerca să-i împace, precum dovedeşte următoarea scrisoare a sa «respirătoare de cele mai nobile sentimente», către «unchiul» Şuluţiu:

STRĂDUINŢA LUI ANDREI MOCIONI DE A IMPĂCA BLAJUL CU SIBIUL

«Excellentissime Domnule Archi-Episcoape!

«Petrecând cu cea mai mare atenţiune evenimentele pe câmpul politicei, pot zice că ele nu mult m'au surprins, pentrucă nu mi-au fost cu totul neprevăzute; însă ce m'a surprins şi încă foarte neplăcut, ce mă doare din zi în zi tot mai mult, e lipsa de înţelegere, de solidaritate şi acţiune comună între noi, dară anume între conaţionalii noştri din Ardeal!».

«Cred, Excellentissime, că nu se cuvine, nu e timpul şi oportunitatea de a cerceta: cine şi din ce cauză a semănat şi provocat şi nutrit şi răspândit neînţelegerile şi bănuelile, acest blestem în inimile noastre. Dar cred, cum că ni se va fi împlinit măsura suferinţelor, cum că e «summum tempus», ca să ne admoniem, să ne reculegem şi opintim din toate puterile, spre a ne devinge susceptibilităţile şi supărările personale,

[1]) Gh. Bariţiu, *Opul citat*, vol. III, pag. 461.
[2]) Gh. Bariţiu, *Opul citat*, vol. III, pag. 413, 416 şi 437—439.
[3]) V. Babeş, *Opul citat*, pag. 38 390. Gh. Bariţiu, *Opul citat*, vol III, pag. 605.

spre a ne apropia unii de alţii, a da mânile, a uita şi a ierta, a ne îmbrăţoşa şi a ne înfăţoşa lumii cu un trup şi suflet naţional — gata a sacrifica toate, a ne pune şi vieaţa pentru binele public, pentru cauza comună ».

« Convingerea mea cea mai deplină îmi spune, că soarta naţiunii noastre e condiţionată de aceşti paşi, de această încercare şi rezultatul ei, — şi că rezultatul depinde cu totul dela dispoziţiunile nobile ale arhiepiscopilor noştri preademni şi preamăriţi, pentrucă nimenea nu se îndoeşte, cum că îndată ce dânşii vor da mâna ca fraţi şi părinţi şi vor pleca înainte spre reprezentarea şi apărarea intereselor noastre vitale, toată naţiunea le va urma, şi nimenea nu va cuteza a mai tulbura armonia şi solidaritatea ».

« Deci, Excellentissime, Vă rog şi conjur, înduraţi-Vă, apropiaţi-Vă şi înpăcaţi-Vă. Dară, dacă e vorba de întâiul pas, că cine şi cum să-l întreprindă acela? Vă rog să lăsaţi toţi scrupulii şi toate formulele la o parte şi să Vă consultaţi în această privinţă curat numai cu inima şi vocea publică şi sunt convins că părintele din Blaj va întâlni pe părintele din Sibiu în mijlocul calei şi învierea Mântuitorului din 1867 va vesti viaţă naţiunii noastre ».

« De altmintrilea rămân cu toată veneraţiunea Al Excellenţiei Voastre plecat serv şi nepot ».

« In Timişoara, 17 Aprilie 1867 ».

Andrei Mocioni [1])

* * *

CONVOCAREA DIETEI UNGARE

In atmosfera de nesiguranţă şi enervare, în freamătul îngrijorărilor şi nemulţumirilor, create de precipitarea evenimentelor în drastica şi surprinzătoarea lor schimbare în defavoarea poporului român din monarhie, se convoacă dieta Ungariei, pentru ziua de 10 Decemvrie 1865.

Alegerile făcute pe baza legii electorale din 1848, cu o mulţime de candidaţi, au fost foarte violente şi sângeroase.

Andrei Mocioni, care nu mai avea încredere în omenia şi înţelepciunea bărbaţilor de stat austriaci, cumpănind gravitatea situaţiei şi văzând că biruinţa feudalilor maghiari (câştigată prin rezistenţa lor impunătoare şi prin întâmplările nenorocoase pentru monarhie), asupra politicii centraliştilor din Viena, coborî centrul de gravitate, arena de luptă şi de afirmare politică a poporului român din fosta Ungarie, din capitala Impăratului austriac în cea a Regelui ungar — simţi necesitatea unei apropieri şi înţelegeri cu Maghiarii învingători şi în acest scop începu să caute legături cu politicianii dela Budapesta.

[1]) Gh. Bariţiu, *Opul citat*, vol. III, pag. 605—606.

ACTIVISMUL POLITIC AL ROMÂNILOR DIN BANAT ŞI CRIŞANA

In această nouă orientare a sa, stărui din toate puterile şi cu toată autoritatea sa ca Românii să participe la alegerile pentru dieta chemată a aduce legi pentru refacerea regatului ungar, şi a soluţiona întrealtele şi marea problemă a naţionalităţilor din Ungaria. Satisfacţia şi bucuria lui a fost mare, când prin lupte grele, solidaritatea naţională a zădărnicit toate intrigile şi presiunile oficiale şi partidul *« mocioniştilor »*, cum numeau contemporanii partidul adevăraţilor Români din Banat [1]), a reuşit să trimită în dietă 24 deputaţi bănăţeni şi ungureni, printre cari fraţii: *Andrei*, *Antoniu* şi *Gheorghe Mocioni*, cu puţine excepţiuni toţi bărbaţi distinşi ai neamului, unii reprezentanţi şi apărători ai cauzei lui drepte şi în dieta din 1861.

SITUAŢIA POLITICĂ IN ARDEAL

In acest timp, Românii ardeleni urcau calvarul umilinţelor şi al resemnărilor dureroase. Autonomia istorică a « Marelui Principat al Transilvaniei » şi drepturile naţiunii române proclamate în dieta dela 1863—64, ajunseseră marfa de târg, obiect de vânzare, pe masa târguelilor politice dintre Viena şi Budapesta.

Prin decretul împărătesc din 1 Septemvrie 1865 s'a convocat o nouă dietă a Transilvaniei, pe ziua de 19 Noemvrie a acestui an, — la Cluj şi nu la Sibiu — având mandatul să legifereze asupra unei singure probleme: *revizuirea uniunii Ardealului cu Ungaria*. Şi pentru ca intenţiunile regimului să se poată realiza, decretul dispune — disolvând dieta din 1863—64 — ca alegerile să se facă pe baza legii electorale feudale din 1791, îndulcită de astădată şi de unele concesiuni, ce le acordă claseler « nenobile », burghezimii şi « mojicimii » mai înstărite.

Dar târgul privitor la ţară era deja făcut, şi dieta avea să îndeplinească numai o formalitate, ratificând prin votul său sentinţa de moarte a autonomiei. La protestele Românilor şi ale Saşilor autonomişti, numite « reservaţiuni », ca să nu supere pe împăratul, se răspunse cu un avertisment al monarhului — din care aveau să tragă consecinţe şi Românii — la adresa Universităţii săseşti, care de asemenea protestă.

Intr'o astfel de situaţie, biruinţa majorităţii maghiare împotriva patrioţilor români şi saşi autonomişti în minoritate era din capul locului asigurată. Autonomia Transilvaniei a fost jertfită prin voturile Maghiarilor şi ale câtorva Români şi Saşi unionişti. Feudalii Maghiari au avut şi marea satisfacţie de a se putea lăuda cu caracterul constituţional al actului săvârşit. Românii nu se mai pot plânge că unirea s'a proclamat de astădată cu ameninţări de moarte ca la 1848, când au fost reprezentaţi numai printr'un episcop şi doi deputaţi, terorizaţi şi batjocoriţi de mulţimea care cerea « uniune sau moarte ».

---

[1]) *Concordia*, Nr. 120—460 din 1865.

La adresa dietei, împăratul răspunde prin două decrete, din 25 Decemvrie 1865. In cel dintâiu dă voe (« wir gestatten! ») Ardelenilor să intre în dieta « încoronării » din Pesta, în al doilea dispune să se facă alegeri pentru această dietă și în Transilvania. In aceeași zi, mai întâiu îi invită, apoi le poruncește să intre în parlamentul Ungariei.

* * *

DESCHIDEREA DIETEI UNGARE. CLUBUL PARLAMENTAR ROMÂN

Dieta ungară se deschise cu o mare pompă în ziua de 14 Decemvrie 1865. Mesagiul de tron, compus cu multă măestrie, cetit de însuși suveranul și primit cu furtunoase ovațiuni, era extrem de favorabil Maghiarilor, cari — bine înțeles — erau entuziasmați față de o revărsare atât de îmbelșugată a grației împărătești asupra lor, iar reprezentanții naționalităților priveau cu îngrijorare la situația creată prin surprinzătoarea întorsătură a lucrurilor.

Toată lumea era convinsă că vieața politică a Ungariei intră într'o nouă epocă — numită constituțională — a evoluției sale istorice.

In vederea luptei ce-i aștepta, deputații români, naționaliști, din Banat și părțile ungurene se constituiră, la 27 Ianuarie 1866, într'un *club parlamentar român*, numit « *Insoțirea ablegaților români* », alegându-și de președinte pe *Antoniu Mocioni*, iar de secretar pe dr. Aurel Maniu.

Programul politic al « Insoțirii » se concentră într'un singur punct de actualitate: « *eluptarea drepturilor naționale pe temeiul egalei îndreptățiri* ». In acest scop se proclamă o deplină *solidaritate cu Sârbii*.

La alegerile din Transilvania pentru dieta ungară, făcute pe baza legii electorale din 1848, extrem de nedreaptă față de Români, reușiră cu mari greutăți abia 14 Români, — dintre cari deputatul dr. Ioan *Rațiu*, președintele de apoi al Partidului Național Român din Ungaria, a declarat că nu intră în parlamentul ungar, pentrucă Ardealul e autonom și își are dieta sa; iar mandatul lui Grigorie Moisil, a fost invalidat pentru neștiința limbiii maghiare.

ATITUDINEA DEPUTAȚILOR ARDELENI

Deputații români ai Ardealului, în conferințele lor separate de ale clubului deputaților bănățeni și ungureni, și-au formulat un program politic special, potrivit intereselor acestei provincii, de a-și avea — asemenea Croației — « *dieta și administrația sa provincială, bazată pe reprezentanța poporului, după o cheie electorală omogenă pentru toți locuitorii* » [1]). Problema Transilvaniei fiind însă considerată ca rezolvată, atmosfera ce stăpânea în dietă făcu imposibilă susținerea autonomiei în fața imensei majorități maghiare.

La ședințele clubului parlamentar român, din cursul lunei Maiu 1866, în care se desbătu proiectul de lege « pentru asigurarea drepturilor

[1]) T. V. Păcățianu, *Cartea de Aur*, vol. IV, pag. 15—19.

naţionalităţilor », ce avea să-l prezinte şi să-l susţină minoritatea română şi sârbă, a participat şi Andrei Mocioni.

Şi-a asumat însă rolul de simplu observator al situaţiei care, în urma înfrângerii ruşinoase ce o suferi monarhia în vara anului 1866, în războiul cu Prusia şi Italia, devine şi mai posomorîtă şi îngrijorătoare pentru popoarele nemaghiare. Preţul împăcării suveranului (strâmtorat chiar şi de Germanii austriaci), cu feudalii maghiari, — al concilierii împăratului austriac cu regele apostolic al Ungariei — îl plătiră cei slabi: popoarele nemaghiare. Desmembrarea monarhiei habsburgice prin aşa numitul *dualism austro-ungar* în două state suverane, cu stăpânirea celor două popoare, Germanii şi Maghiarii, aservi poporul român din Ungaria supremaţiei şi intoleraţiei maghiare şi sistemului lor de guvernare antidemocratic, cum este el şi în zilele noastre.

ANDREI MOCIONI IA CONTACT CU LUDOVIC KOSSUTH

« Mocioni — ne mărturiseşte Babeş — vedea, simţia, cumpănia greutatea urmărilor, nefericita situaţiune, la care se condamnă cauza, naţiunea sa; dar nu ştia unde să mai caute scăpare! In această perplesitate a sa, a întreprins în ziua de 26 Faur 1867 — vizita sa la « Marele expatriat » maghiar, Ludovic Kossuth, în Turin, vizită pentru noi de valoare istorică, de care însă Kossuth în tom. III al scriptelor sale din exil, atinge mai mult ca de un omagiu pentru sine » [1]).

Ce scop a avut şi de ce intenţiuni a fost condus Andrei Mocioni, când se hotărî să viziteze pe Ludovic Kossuth, n'am putut afla din izvoarele ce ne stau la dispoziţie. Probabil că, în adânca sa mâhnire şi revoltă sufletească contra politicii ingrate a Vienei, credea, că şeful emigraţiunii maghiare, care în urma amnestiei se putea repatria, va putea, cu marea sa autoritate, influenţa politica maghiară în direcţiunea unei împăcări cu naţionalităţile conlocuitoare, zădărnicind prin această împăcare politica perfidă a Vienei de a învrăjbi şi desbina naţionalităţile ca să le poată stăpâni.

Fapt e, că Kossuth era adânc nemulţumit de noua întorsătura a politicii maghiare, — după credinţa lui prea îngăduitoare faţă de curtea dela Viena. « Incet se desvălesc — scrie în epistola deschisă, ce o adresă la 22 Maiu 1867 din Paris lui Francisc Deák, şeful partidului liberal — secretele pertractărilor din Viena. Aşa se pare, că ar fi fapt pregătit, şi dieta ţării are chemarea numai să înregistreze faptul împlinit. Eu însă în faptul acesta văd moartea naţiunii şi îmi ţin de datorinţă a-mi întrerupe tăcerea, nu pentru ca să te dojenesc, ci pentrucă în numele lui Dumnezeu, al patriei şi al timpului din urmă să te provoc: caută în jur de tine cu privirea de bărbat mai înalt de stat, cântăreşte urmările ce rămân, spre cari conduci patria, care trebue să trăiască şi când oasele noastre vor fi de mult putrezite; patria în care n'avem să iubim

[1]) V. Babeş, *Opul citat*, pag. 37—389.

numai momentul trecător, ci trecutul neschimbat şi viitorul mai deaproape. *Nu aduce naţiunea pe acel punct, de pe care ea nu mai poate fi arbitrul viitorului* [1]) ».

Cu bogata şi trista sa experienţă politică de peste 20 ani, Andrei Mocioni înţelese, din capul locului, că *inaugurarea dualismului austro-ungur e în definitiv alianţa celor două popoare pentru subjugarea politică şi exploatarea economică a celorlalte popoare* ce formau mozaicul imperiului habsburgic şi că acest sistem nou, nedrept şi imoral, îşi va face cursul său fatal pentru misiunea istorică a acestei împărăţii. Cunoscând orgoliul naţional şi spiritul intolerant al oligarhiei maghiare, era deplin convins, că drepturile naţiunii române nu se vor putea dobândi nici în parlament. In noua eră, poreclită « constituţională », din cetăţeni leali şi buni patrioţi, cum eram măguliţi sub fostul sistem, nouii stapânitori, înfierbântaţi de ideea statului maghiar unitar, ne priveau ca agitatori primejdioşi, ca nişte iredentişti, inamici ai tronului şi trădători ai patriei, expropriată pentru ei şi interesele lor de clasă.

Devotat convingerilor sale personale şi văzând slăbiciuni şi păcate în tabăra luptătorilor, lipsa de solidaritate a fruntaşilor noştri din acele vremuri, el credea că, în situaţia dată, cinstea şi demnitatea naţională poate fi salvată numai printr'o *politică de pasivitate*, care este cea mai nevinovată armă legală a celui slab pentru susţinerea drepturilor sale.

ANDREI MOCIONI SE RETRAGE DIN VIEAŢA PUBLICĂ

El însuşi se retrase, la începutul anului 1869, la moşia sa din Foen, curmând toate legăturile cu lumea din afară.

La alegerile pentru dietă din primăvara acestui an declină dela sine onoarea de a fi candidatul alegătorilor Români din circumscripţia Lugojului, prin următoarea declaraţie:

« Am cetit în numărul 3 din « Albina » un articol trimis din Pesta, al cărui autor îndemnat fiind prin un articol precedent al « Albinei » atingător de persoana mea, a luat ocaziunea a scrie mai pe larg despre mine, — a reflecta la alegerea mea de deputat şi aducând aminte alegătorilor cercului de alegere din Lugoj unele din serviciile mele până acum făcute naţiunii, îi provoacă, ca să mă aleagă de deputat al lor în dieta viitoare, fără de a privi că m'am retras dela activitatea publică a trebilor politice ».

« Această aducere aminte a unui bărbat mie necunoscut, îmi impune plăcuta datorinţă a-i aduce prin aceasta adânca mea mulţumire pentru binevoitoarea sa atenţiune şi totodată a declara: cum că astădată n'aşi putea primi asupra-mi încrederea aceasta onorabilă, chiar dacă alegătorii numiţi m'ar onora şi acum cu încrederea lor preastimată ».

« Deci tuturor acelora, câţi binevoesc a mă ţinea în suvenirea lor, adânca mea mulţumire ».

« Foen, 26 Ianuarie 1869. *Andrei Mocioni* [2])

[1]) *Albina*, Nr. 56—163 din 1867.
[2]) *Albina*, Nr. 8/1869.

Nu-i putu schimba atitudinea nici invitarea unanimă ce i-o făcu conferinţa alegătorilor lugojeni, ţinută la 3 Februarie 1869, de a primi candidatura şi astfel Românii din Lugoj oferiră mandatul nepotului său, *Alexandru Mocioni* [1]).

ATITUDINEA ŞI STAREA LUI SUFLETEASCĂ IN FAŢA EVENIMENTELOR

In exilul său voit, Andrei Mocioni urmărind manifestările vieţii politice şi văzând cum ea evoluează în detrimentul şi spre slăbirea existenţii noastre etnice, căzu într'o stare sufletească atât de deprimată şi pesimistă, încât se îndoia chiar şi de vitalitatea neamului său.

Nu-i putură însenina sufletul posomorît nici elanul pilduitoarei lupte, purtată de deputaţii naţionalişti români în dietă pentru drepturile naţionale, în cari lupte se reliefă excepţionala personalitate politică a tânărului său nepot, Alexandru.

Desgustat de oameni, nimic din cele ce se auziau şi scriau nu-i mai erau pe plac.

«Pe acel timp — ne descopere intimul său Babeş — îmi adresă din Foen o epistolă plină de amărăciune, prin care îmi spunea că — după cum observă, cu ţara împreună, întreg corpul naţional merge spre putregiune şi decădere. Nici «Albina», această puternică baterie electrică, nu mai e în stare a împiedeca procesul de demoralizare şi disolvare; prin urmare şi-a propus nici a o mai ceti nici a o mai sprijini. *«Nu voiu mai lupta şi sacrifica în vânt, ci voiu aştepta în răbdare momentul pornirii spre regenerare, dacă va fi să-l mai ajungem»* [2]).

Providenţa îi hărăzi să ajungă «momentul pornirii spre regenerare» în fericitele evenimente dela 1877/78, scrise în epopeea neamului de fraţii liberi, cari îşi dobândiră pe câmpul de onoare independenţa Principatelor lor unite şi întemeiară mândrul Regat al României, împodobind cu coroana ei de oţel capul viteazului şi înţeleptului ei Domn, Carol I.

Vitejia şi biruinţele soldatului român pe câmpiile Bulgariei înviorară şi sufletul lui Andrei Mocioni şi-l umplură de încredere şi bucurie. O nouă nădejde pentru soarta neamului încolţi în sufletul lui încântat de patriotismul şi înţelepciunea bărbaţilor de stat români, el vedea în înălţarea României şi în consideraţia, de care s'a făcut vrednică în concertul popoarelor, garanţia unui viitor mai bun.

Intinerit în suflet şi plin de nădejde, a început să-şi înoiască legăturile cu prietenii şi intimii săi şi să se intereseze de toate manifestările din vieaţa publică românească şi străină. A început chiar să-şi facă planuri pentru o nouă activitate în vieaţa publică.

---

[1]) *Albina*, Nr. 9/1869.
[2]) V. Babeş, *Opul citat*, pag. 40—392.

Soarta Românilor din imperiul austro-ungar nu-l mai descuraja, având convingerea ce o profesa pe faţă, că *renaşterea elementului românesc de dincolo de Carpaţi va influenţa în mod binefăcător viitorul, şi va renaşte şi partea lui neliberă de dincoace de Carpaţi.*

* * *

ANDREI MOCIONI MECENATE ŞI FILANTROP

Epoca absolutismului (1850—67) a deschis drum şi posibilităţi şi poporului român din monarhia habsburgică pentru desvoltarea însuşirilor sale etnice şi a forţelor sale vitale. Energiile lui descătuşate şi renăscute au realizaţ, în comparaţie cu trecutul, progrese uimitoare şi înfăptuiri statornice.

Sistemul de guvernare mai civilizat, atitudinea ostilă şi renitenţa revoluţionarilor maghiari faţă de regimul central din Viena, înlesniră şi Românilor intrarea în funcţiuni oficiale de stat, în număr mai mare, decât se putea în era feudală dinainte de 1848. Deşi unii fii ai neamului nostru prin munca şi vrednicia lor urcară trepte înalte în ierarhia funcţiunilor de stat, era foarte greu să suplineşti multele lipsuri şi să faci faţă situaţiei, din lipsă de elemente cu pregătiri corespunzătoare, capabile să ţină piept concurenţei şi vrăjmăşiei popoarelor conlocuitoare, mai ajutate de soartă. Din numărul de peste 1800 diregători, câţi avea provincia autonomă a Ardealului în acea epocă, abia 186 erau români, nu numai de origine, ci şi de sentimente. In Banat şi Ungaria, unde elementul românesc era robit sufleteşte Sârbilor, situaţia era şi mai rea. Marea necesitate de şcoale şi instituţiuni culturale, de cărturari şi intelectuali români se simţea pretutindeni. Duşmanii invocau ca argument sdrobitor această inferioritate, acest neajuns al structurii noastre sociale, de câte ori se insista pentru autonomia naţională a provinciilor, în care Românii erau în majoritate. Imperativul vremurilor şi grija pentru viitor, impuneau deci marea problemă a creerii, cu toate jertfele, unei pături de intelectuali, a unei aristocraţii spirituale reprezentative, a unei *clase sociale mijlocie,* conducătoare şi apărătoare de neam, cu suflet şi sentimente româneşti şi cu o bună stare materială.

Luptătorul şi iubitorul de neam, *Andrei Mocioni, şi generoasa sa familie, a pus tot sufletul în serviciul acestei importante probleme naţionale.*

« Pre când curgea lupta — scrie Bariţiu — pentru cultura naţională cu Sârbii în Banat, o familie binecuvântată de Dumnezeu, credincioasă originii sale, doritoare a risipi după putinţă întunecimea spiritelor, decide a veni pe tăcute în ajutorul tinerimei scolastice de naţionalitate română. Acea familie a fost şi mai este: *Mocioni* ».

« Până pe la anul 1862 bursele împărţite studenţilor de familia Mocioni rămâneau cu totul necunoscute publicului românesc; nu ştia stânga despre ceea ce făcea dreapta. In cursul anilor s'a aflat că unii tineri nu meritaseră nici un ajutor, iar alţii avuseră burse şi din altă parte. Unii dintre cei ajutoraţi începură să figureze pe la universităţi

ca domnişori bogaţi, făcând pe lângă stipendiu şi datorii, după care ajungeau şi la închisoare. Intre acestea, începură şi reuniunea femeilor române dela Lugoj să facă colecte pentru studenţi. In acelaşi timp apărură şi ajutoarele bravului bărbat Zsiga în comitatul Bihor. Acum se simţi necesitatea, ca precum la Sibiu, aşa şi în Ungaria să se publice bursele împărţite la studenţi. Vicenţiu Babeş înduplecase pe membrii familiei Mocioni, ca să sufere asemenea publicări. Babeş împlini acea misiune dovedită indispensabilă în ziarul Concordia, în care pe lângă descoperirea cauzelor publicării a ţinut tinerimii şi o lecţiune, de care ea avusese mare trebuinţă... ».

« Mulţi dintre tinerii ajutoraţi au ieşit, spre bucuria generoasei familii, oameni întregi, buni patrioţi şi buni români, pătrunşi de a lor datorie şi recunoscători în toată vieaţa lor. S'au ales însă şi după aceia unii renegaţi pe faţă, depravaţi, oameni de nimic, adevăraţi şarlatani, sau şi oameni înfumuraţi, pretensivi, ingraţi, cari aveau fruntea ca să strige în gură mare, că cei cari au stări şi averi erau datori să-i ajute, ca şi cum adică din miile de studenţi singuri ei ar fi meritat ca să fie ţinuţi la cursuri şi la facultăţi ».

« Nici o mirare deci, că purtarea tinerilor, de pănura acelora, desgustă pe mulţi oameni cu stări, cu averi, dela intenţiunile ce avură de a întinde tinerimei ajutoare » [1]).

Ajutorarea sistematică a tinerimii române dela şcoalele din ţară şi străinătate, de către familia Mocioni începu pe la anul 1859, respectiv 1861 [2]). In acest timp Mocioni chemă la Foen pe prietenul său, Vicenţiu Babeş, şi discutând posibilităţile şi modalităţile de realizare, elaborară împreună « planul subvenţionării literaturii române [3]) şi ajutorării tinerimii studioase ». Andrei Mocioni, seniorul familiei, câştigă pentru acest scop şi pe fraţii săi, *Antoniu* şi *Gheorghe* şi pe sora sa, *Ecaterina* şi astfel cota destinată scopurilor de binefacere în bugetul lor familiar se urcă din an în an, ajungând pe la 1867, la suma anuală de 10.000 fl. (25.000 franci), la care Andrei Mocioni, capul familiei, contribuia cu rate duble [4]).

[1]) Gh. Bariţiu, *Opul citat*, vol. III, pag. 141—142.

[2]) *Albina*, Nr. 9/1874. Articolul: « Despre stipendiile scolastice la noi » publicat în *Gazeta Transilvaniei*,

[3]) Basiliu Maniu îşi dedică lucrarea sa: *Disertaţiunea istorico-critică şi literară, tractândă despre originea Românilor din Dacia-Traiană*, Timişoara 1857, « Iluştrilor mecenaţi ai literaturii române, Domnilor Domni fraţi Petru, Andrei, Antoniu, Georgiu Mocsonyi de Foen ».

[4]) In anul şcolar 1865—1866 familia Mocioni avea *36 bursieri:* Studenţi la universităţile din Viena şi Budapesta, la Academiile de drept din Orade şi Dobriţin şi la liceile din Budapesta, Orade, Dobriţin, Arad, Timişoara, Seghedin, Lugoj, Nagy-Koros (« Crişul-Mare »), Szarvas şi Vărşeţ şi unul: Nicolae Popescu, la Academia de pictură din Roma, având acesta din bugetul familiei un stipendiu de 655 floreni, la care Andrei Mocioni a mai dat din al său 1200 fl.

Intre bursierii familiei Mocioni aflăm pe fruntaşii de mai târziu: arhierul Filaret Filip Musta, Pavel Rotariu, Victor Babeş, Avram Berlogia, consilier la Curtea

Dărnicia lui Andrei Mocioni, deşi el nu avea alt isvor de câştig decât moşia sa din Foen, modestă în ierarhia latifundiilor, se manifestă ş faţă de « sărmanul nostru popor », apăsat de sărăcie şi lovit de nenorociri. In anul 1863, de nimicitoare secetă şi foamete, filantropia şi grija lui, făcând chiar şi datorii, de cari toată vieaţa nu putu scăpa, hrăni cu pâinea de toate zilele 400 familii din Foen şi se îngriji şi de nutreţ pentru vitele lor. A făcut apeluri în toate părţile, a intervenit la guvernul din Viena şi mijlocind prin înalta sa autoritate ajutoare considerabile pentru populaţia Banatului, mântui vieaţa mai multor mii de oameni.

In iarna ce urmă anului de cumplită secetă, lipsa de pâine devenind tot mai aprigă şi epuizându-se toate fondurile şi mijloacele de ajutorare, A. Mocioni a făcut apel la fraţii liberi din România, cari în anul 1863 avură o recoltă extrem de bogată.

Glasul său de chemare, grav şi mustrător, din ziarele contimporane, a avut ca urmare impresionanta propunere a lui C. A. Rosetti, în şedinţa din 26 Februarie 1864 a Camerei române, de a veni într'ajutorul fraţilor strâmtoraţi, cărora « nu le-a rămas nici chiar puterea de a mai striga ». Propunerea fiind sprijinită şi de principii C. şi D. Ghica, Camera le votă cu unanimitate un ajutor de 6000 galbeni [1]).

* * *

ANDREI MOCIONI INFIINŢEAZĂ ZIARUL « ALBINA »

In timpul şederii sale la Viena, în calitate de membru în Senatul imperial, luptătorul Andrei Mocioni se convinse tot mai mult de marea necesitate a unui organ de publicitate, care să apere, chiar în centrul monarhiei, cauza naţională şi să dea directive politicii româneşti. Se simţea nevoia unui ziar naţional şi independent, nu atât pentru masele poporului, la care din pricina analfabetismului nu putea să pătrundă încă presa, ci pentru pătura cărturarilor români, cari erau, în majoritate, formaţi în şcoale străine, şi n'aveau nici o educaţie politică românească. Unica lectură a celor ce-şi depănau zilele în funcţiuni publice erau actele şi poruncile absolutismului birocratic. Unii din ei « lucrând 10 ani mai tot nemţeşte, afundaţi în paragrafi, în decrete, instrucţiuni, circulare germane, începură să-şi strice limba maternă, vorbind-o rău şi scriind-o şi mai rău » [2]). Alţii, hrănindu-şi sufletul din izvoare străine, şi cetind numai ziarele naţiunii dominante, erau candidaţi la o completă înstrăinare de sufletul şi idealurile neamului românesc.

Andrei Mocioni comunică lui V. Babeş hotărîrea sa de a *înfiinţa un mare ziar românesc în capitala imperiului*, care să susţină şi să apere

de Casaţie din Pesta, Ilie Trăilă, Nicolae Oncu, Coriolan Brediceanu, Damian Dragonescu, Mihai Şerban, Vasile (Ladislau) Paguba, Terentie Raţiu, Ştefan Perian, Ioan Ionaşiu, Lazar Petrovici, profesor la Preparandia din Arad, Gheorghe Jianu, Liuba Gruia, Ioan Pipoş, Vasile Nemoianu, Mihaiu Buneu (1863), Lazar Gataianţul, Ioan Simonescu şi alţii.

[1]) V. Babeş, *Opul citat*, pag. 18—370, 20 372.

[2]) Gh. Bariţiu, *Opul citat*, vol. III, pag. 68.

drepturile poporului român şi să propage ideea naţională, în opinia publică românească — şi stabiliră împreună programul noului ziar: să fie ieftin şi să se distribuie, chiar şi gratuit, în cercuri cât mai largi [1]).

Ziarul proectat luă fiinţă abia în ziua de Paşti, 3/15 Aprilie, *1866*, când apăru la Viena, sub auspiciile familiei Mocioni, sub titlul « *Albina* », director fiind V. Babeş, iar redactor responsabil tânărul bihorean, Gheorghe *Popa*, doctor în drept, mai târziu consilier în secţia şcolară a Consistorului eparhial ortodox român din Arad.

In mijlocul desorientării şi desorganizării, de care suferea, la începutul erei constituţionale, vieaţa politică a Românilor de dincoace de Carpaţi, în lipsa unui program unitar, ziarul « Albina » îşi impune drept scop al activităţii sale, stabilirea unui adevărat program naţional, de a desvolta şi reprezenta adevărata valoare etnică, politică şi economică a poporului român, şi totodată a stârni şi conduce luptele pentru existenţa şi cultura lui naţională. Albina apărea de trei ori pe săptămână. Tonul gazetei, la început moderat, deveni, în faţa procedurilor şi provocărilor maghiare, tot mai energic şi intransigent, proclamând făţiş *Daco-România morală, culturală, una şi indivizibilă.* Guvernul maghiar retrăgându-i, la 1869, debitul poştal, îi face imposibilă intrarea în Ungaria. V. *Babeş, care în acest an este destituit din postul său de consilier la Curtea de apel,* pentru ţinuta sa politică, lipsit chiar şi de dreptul la pensie, *mută ziarul la Pesta,* unde continuă să apară până la anul 1877, când în urma multor persecuţii şi procese de presă este nevoit să-şi înceteze apariţia [2]).

SCRISOAREA LUI ANDREI MOCIONI CĂTRE EPISCOPUL RAŢ

Dar chiar şi înainte de apariţia ziarului « Albina », Andrei Mocioni aderă la planul lui Şaguna de a se înfiinţa o gazetă românească în părţile bănăţene şi ungurene, în care scop adresă următoarea scrisoare către episcopul Aradului, Gherasim *Raţ*.

« Măria Ta! Prin scrisoarea datată Sibiu, 26 Noemvrie a. c., îmi face Măria Sa Episcopul Andrei împărtăşirea, cum dânsul, prin neîncetata Sa cugetare ziua şi noaptea despre înaintarea binelui naţional de comun, a devenit la convingerea aceea, că în părţile noastre ar fi neînconjurat de lipsă a se mijloci deschiderea unei gazete naţionale române. Măria Sa, după ce desemnă mezuinile cele mai deaproape a activităţii organului acestuia, care totodată şi Măriei Tale sub tot acelaşi dat Ţi-le împărtăşeşte, îmi arată şi descopere speranţa sa, că noi din parte-ne înţelegându-ne cu bărbaţii naţiunii noastre de pe aici, cât mai în grabă vom căuta a înfiinţa frumoasa aceasta şi pentru bunul de comun al naţiunii noastre atât de folositoare idee ».

« Ce se atinge din partea mea, eu cunoscând neapăratele trebuinţe ale poporului nostru cu totului sunt înţeles cu ideea aceasta a Măriei

---

[1]) V. Babeş, *Opul citat*, pag. 17—369.

[2]) In celebrul proces contra colaboratorului ei, Gruia Liuba, aceasta a fost condamnat la 15 luni închisoare la Vaţ şi 500 fl. amendă.

Sale, că numai prin înfiinţarea unei aşa fel de gazete, cărei i-se va da de tovarăşe o foaie pertractând lucrurile economice şi lipsele de toate zilele, poporul nostru sufleteşte şi fiziceşte îşi va înbuni soarta sa ».

« Incât se atinge de locul ieşirii gazetei acesteia, care Măria Sa ni-l lasă a-l alege între Timişoara sau Arad, eu aş fi de opinia aceea *că pentru deschidere gazetei ar fi Aradul locul cel mai nimerit*, una că poziţia sa îl iartă a fi în comunicaţie aproape cu Banatul Timişorii, cu Ardealul şi cu părţile de sus ale Ungariei, alta iară că bărbaţii recomandaţi, — către cari Măria Ta binevoeşte a adăuga din partea mea şi pe D. Arcoşi, senatorul de acolo, ca pe un bărbat demn de a i se încrede redacţia gazetei acesteia, — cu greu s'ar putea hotărî a părăsi oraşul acesta, locul lor de locuinţă. Care însă dintre aceşti bărbaţi ar fi de a se însărcina cu redacţia gazetei, Măria Ta, ca cunoscător mai deaproape a barbaţilor acestora, binevoieşte în întrebarea aceasta a hotărî după momentuositatea ce o cere opul susceput ».

« Măria Ta, eu nu aflu de lipsă a-Ţi declara, cât de nimerită şi lipselor timpului de faţă corespunzătoare va fi înfiinţarea unei gazete pentru românii din părţile acestea, ştiu că ai avut ocaziunea din multiplicele experienţe, cari te-au iertat a face o privire mai mult decât superficială în starea lui sufletească şi fizicească, a cunoaşte cât de necesară pentru îmbunătăţirea sorţii lui poate fi dânsa. Ce ar fi din partea noastră în treaba aceasta de a se mai lucra, e ca să ne dăm toate sârguinţele, propusul acesta atât de folositor cât mai în grabă a-l realiza şi foarte m'ar bucura, dacă întreprinderile noastre ar merge mână în mână spre înfiinţarea lui ».

« Ce Măriei Tale spre spre îndreptare din partea mea Ţi-le împărtăşesc, rugându-Te totodată despre întreprinderile Tale mai de aproape a mă pune în cunoştinţă ».

« Fiind dintr'altele cu cea mai distinsă onoare al Măriei Tale.

« Timişoara, Decemvrie în 6, 1849.

Serv umilit,
Andrei Mocioni [1]) »

Şi până la apariţia « Albinei », a acestui organ de publicitate « mocionist », Andrei Mocioni şi familia sa au acordat subvenţii revistei: « Ost und West », « Wochenschrifft für Politik », din Viena, care publica articole favorabile cauzei româneşti.

« Peste tot — spune Babeş — Andrei Mocioni era de caracter splendid şi generos, el nu cruţa punga, îndată ce i se dovedea necesitatea şi utilitatea naţională. Niciodată foile din Viena nu s'au ocupat cu atâta interesare şi bunăvoinţă de Români, ca şi pe timpul când Andrei Mocioni şi cu atât de generoasa sa soră, Catarina, petreceau în Viena, şi le influenţa cu cuvântul şi fapta » [2]).

* * *

[1]) Arhiva episcopiei ort. rom. din Arad.
[2]) V. Babeş, *Opul citat*, pag. 18—370.

PREMIUL FAMILIEI MOCIONI PENTRU O ISTORIE A ROMÂNILOR

Adunarea generală a «Asociaţiunii Naţionale Arădane, pentru cultura poporului român» ce s'a ţinut la Arad în zilele de 13/25 şi 14/26 Octomvrie 1864, şi la care participară numeroşi fruntaşi din Arad, Banat şi Bihor, a avut un moment de înălţare sufletească când Vicenţiu Babeş, într'o cuvântare însufleţită, a propus în «numele şi după planul» lui Andrei Mocioni, ca adunarea generală să deschidă un concurs pentru «o scriere istorică, care întemeiată pe adevărul trecutului şi pe realitatea prezentului, cu argumentele cele mai impunătoare ale logicei şi matematicei — să ridice şi să împintene spiritul şi încrederea naţională pe de o parte, iar pe de alta să arate de deşarte şi să le descurajeze toate tendinţele cele neamice îndreptate contra-ne, — un op ca acesta, *o istorie... a destinelor, sau a începutului decăderii şi a renaşterii românismului în Orient* —scrisă într'o limbă cât de populară şi uşor de priceput, într'un stil dulce şi melancolic, acomodată inimei românului, cu o ortografie cât mai simplă şi uşoară, ţinând la cumpănă între legile foneticei şi ale etimologiei... ».

Lucrarea, care « ar fi foarte la timp şi de un folos şi importanţă enormă » să fie premiată cu 100 galbeni împărăteşti, pe cari îi donează familia Mocioni; dorind ca opul să fie «în toată privinţa perfect» şi nu prea voluminos ca să obosească pe cetitor [1]).

Propunerea a fost primită cu multă însufleţire, concursul s'a publicat, dar om, care să înfăptuiască frumosul plan, nu s'a aflat.

* * *

ANDREI MOCIONI MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Meritele, binefacerile şi patriotismul lui Andrei Mocioni şi-au găsit răsplată şi recunoaşterea în omagiul, ce i-au adus fraţii din ţara liberă, *alegându-l între cei dintâi membrii ai Academiei Române.*

Prin decretul din 1 Aprilie 1866 al Locotenenţei domneşti a Principatelor Române înfiinţându-se « *Societatea literară română* », cu membrii din toate provinciile române, Andrei Mocioni a fost distins pentru meritele sale pe terenul luptelor naţionale cu demnitatea de membru al acestei societăţi, reprezentând, împreună cu Vicenţiu Babeş, provincia Banatului [2]). Fiind însă într'o depresiune sufletească care-l ţinea departe de vieaţa publică şi — mai ales — negândind că este om de litere şi ştiinţă, nu participă la lucrările societăţii. Abia după ce-şi redobândi buna dispoziţie şi dorul pentru o nouă activitate în vieaţa publică, — şi când la 1869 această societate literară e organizată şi transformată în «*Academia Română*» şi este chemat şi în mijlocul ei, simţi plăcerea şi dorinţa vie de a participa la şedinţele şi lucrările ei.

---

[1]) Broşura: *Propunerea Familiei Mocioni, făcută în a II-a adunare generală a Asociaţiunii Rom. Naţionale din Arad*, Pesta, 1866.

[2]) Decretul Loc. domneşti... din 22 Aprilie 1866.

MOARTEA LUI ANDREI MOCIONI

Providenţa dispune însă altfel. In Decemvrie 1878, printr'o răceală, i se reînoieşte boala de care suferea din tinereţe şi cade la pat, din care nici cei mai iscusiţi medici din Timişoara şi Viena nu-l pot ridica. Organismul său robust rezistă boalei până la 5 Mai 1880, când îşi dete sfârşitul.

A fost înmormântat la Foen, Vineri 7 Mai. Prohodul l-a oficiat protopopul român Meletie Dreghici, asistat de colegul său sârb din Timişoara şi de 8 preoţi şi un diacon. Cântările le-au executat corurile plugarilor din Foen şi Cebza, iar cuvântări au ţinut protopopul Dreghici şi preotul din Foen, Gh. Iorga. Dintre cununile depuse pe mormânt, cea mai frumoasă a fost a «stipendiştilor familiei Mocioni» [1]).

* * *

Vieaţa şi activitatea lui Andrei Mocioni e o vrednică şi pilduitoare pagină în istoria poporului român de dincoace de Carpaţi. «Istoria bărbaţilor de Stat ai secolului al XIX-lea» [2]) care a apărut în limba franceză în anul 1862, la Geneva, publicând biografia lui, începe cu următoarea apreciere: «Istoria nobilului senior Andrei de Mocioni atât de intim şi prin atâtea fapte comune se îmbină cu istoria mai recentă a naţiunii sale, a celor trei şi jumătate milioane de Români din monarhia austriacă, încât una fără de alta nu se poate scrie exact» [3]). Bărbat de înaltă ţinută intelectuală şi socială, cu o înfăţişare plăcută şi impunătoare, aparţinând prin originea, averea şi calităţile sale personale clasei de elită a societăţii contimporane, Andrei Mocioni este una dintre figurile cele mai reprezentative ale neamului nostru din sbuciumata epocă a absolutismului. Mintea lui luminată, clar văzătoare, inima sa românească, gata de orice jertfă, şi autoritatea sa necontestată a influenţat şi chiar dominat, mai toate acţiunile importante şi hotărîtoare din vieaţa contimporană a Românilor subjugaţi, din Banat şi Ungaria.

Caracter independent, hotărît la vorbe şi fapte, a susţinut şi apărat în faţa puternicilor vremii, începând dela împărat şi până la patriarhul sârbesc, drepturile politice şi bisericeşti ale neamului său, fără şovăire, cu o rară bărbăţie şi cu o neîntrecută demnitate.

Suferinţele şi decepţiile crude ce-i amărîră sufletul la bătrâneţe, n'au fost pedepse pentru greşeli sau păcate politice, ci o consecinţă a sensibilităţii şi intransigenţei sale impunătoare, «totdeauna ca o stâncă în mijlocul mării», urmând toată viaţa calea dreaptă şi a adevărului, într'o epocă de amară desnădejde şi umilire pentru neamul românesc din monarhia habsburgică. Aceste adevăruri le exprimă şi următoarea poesie:

---

[1]) *Biserica şi Şcoala*, Nr. 19/1880.
[2]) *L'Histoire des Hommes d'Etat* de M. Goncet.
[3]) V. Babeş, *Opul citat*, pag. 42—394.

«LA MOARTEA LUI ANDREI MOCIONI DE FOEN»

Scrisă de academicianul ATANASIE MARIENESCU

Stejarul nalt, ce 'n codru stetea 'n aşa mărire,
S'a sufulcat de viscol, şi azi, e jos trântit!
Şi gol se vede codrul l'asta resipire,
Şi supărat, căci fala-i cea mare s'a stârpit.

Poporule române! Auzi tu trista faimă?
Andrei Mocioni, cade, ca acel stejar măreţ!
Şi văd cum te cuprinde o groază şi o spaimă,
Căci, Ţi-ai pierdut bărbatul cel mai de mare preţ!

Poporule române! Scăpând de jobăgie
Ş'-a veacurilor multe tot grele suferinţi,
Tu l-ai văzut în frunte şi 'n dreapta-i cu făclia
Ca înger d'apărare l-a sale mari porniri!

Cunoşti a sale fapte din timp de bărbăţie
Şi vor trăi cu tine şi dup'a lui mormânt,
Că a ta recunoştinţă îi este de vecie
In inima-ţi curată şi-a pus un monument![1]).

---

[1]) Publicată în ziarul *Luminătorul* din Timişoara, în numărul din 26 Aprilie (8 Maiu) 1880.

IV. ANTONIU MOCIONI DE FOEN

S'a născut la 16 Ianuarie 1816. Studiile secundare şi superioare le-a făcut în Budapesta. Apoi a intrat în armată, fiind locotenent în Regimentul de Husari « Impăratul Ferdinand ». In anul 1841 s'a căsătorit cu văduva contelui Bela Sztáray, născută Baronesa Iosefina Brudern, şi părăsind serviciul activ militar s'a ocupat cu administrarea moşiilor sale din Prisaca, Verpelét (Ungaria de Nord); iar în 1858, a cumpărat şi domeniul din Bulciu, odinioară proprietatea Abaţiei romăno-catolice din această comună, şi azi cu o populaţie catolică, deplin romanizată. Gospodar model, introducând pe moşiile sale un sistem de exploatare raţională, a sporit avutul strămoşesc şi prin cumpărarea marelui domeniu numit « Pusta Sân-Paul », din hotarul comunei Curtici, judeţul Arad.

Restaurarea constituţiei ungare şi în urma ei politica activistă, ce au adoptat-o Românii din Banat şi părţile ungurene în faţa evenimentelor, au chemat şi pe Antoniu Mocioni, alături de ceilalţi membri ai familiei sale, în arena luptelor naţionale, a politicei militante.

Candidat al partidului naţional în circumscripţia Şiria, din jud. Arad, la alegerile din 1865, a obţinut mandatul de deputat, cu o majoritate absolută de 2.288 voturi. Toate încercările şi ilegalităţile organelor administrative de a duce la biruinţă steagul candidatului guvernamental, Ioan Bohuş, latifundiar în Şiria, s'au frânt în faţa pilduitoarei ţinute de adevărată demnitate naţională a alegătorilor români [1]).

Tot în circumscripţia electorală Şiria, Antoniu Mocioni candidă şi la alegerile pentru cameră din primăvara anului 1869.

Lupta demnă şi dârză a clubului deputaţilor naţionalişti în dieta din 1865—68, pentru egala îndreptăţire a popoarelor nemaghiare din Ungaria de altădată, a avut un puternic răsunet în opinia publică românească şi efectele ei se resimţiră şi manifestară în elanul naţional

---

[1]) Un partizan beat a lui Bohuş a spart capul unui alegător naţionalist. Acesta s'a dus la medicul din comună pentru a-l pansa şi a-i elibera un certificat (« Visum repertum »). Medicul l-a întrebat cine i-a spart capul. Pacientul răspunde: « Un om al lui Bohuş »; iar medicul i-a răspuns: « Dacă voeşti să nu ţi se spargă capul votează şi tu pe Bohuş ». Românul i-a spus din nou: « Dacă mi l-ar sparge în fiecare zi, nu ţin cu el, ci cu Mocioni ». *Albina*, Nr. 89—448 din 1865.

al maselor electorale. Politica «mocionistă» atinge mari culmi de popularitate, iar turneul de propagandă al lui Antoniu Mocioni a fost o adevărată cale triumfală.

Expunând în cuvântările sale desideratele cuprinse în programul național din Timișoara, cu care trebuiau să se identifice toți Românii adevărați, și hotărîrea conferinței că în viitor «nici un deputat să nu-și poată vinde încrederea poporului pentru vreo diregătorie», însuflețirea «cu care s'a primit acest crez — scrie corespondentul ziarului «Albina» — orice cuvinte ași întrebuința nu ași putea exprima entuziasmul în toată sublimitatea sa [1])».

In toate comunele din circumscripție răsuna cântarea:

« Frunză verde de săcară
« Aidați, frați, s'alegem iară
« Pe Mocioni din Banat.
« Să ne fie ablegat.
« Nu ne treabă renegat,
« Ci Român adevărat ». [2])

Entusiasmul și cinstea națională asigură și de astădată, precum și mai târziu la alegerile pentru dieta din 1872—75, mandatul circumscripției Șiria lui Antoniu Mocioni, având contra candidat pe «deakoromânul» Nistor, sprijinit din răsputeri de guvern.

La alegerile din 1872, adunarea alegătorilor români din circumscripția Aleșd, județul Bihor, îl proclamă candidat și al lor; iar împreună cu V. Babeș, face o propagandă electorală și de trezire a conștiinței naționale și în această circumscripție, fără să-i poată obține și mandatul.

Șirienii naționaliști se grupară în jurul său și la alegerile din vara anului 1875, dar sistemul de persecuțiuni ce-l inaugură guvernul lui Coloman Tisza, «sdrobitorul de naționalități» îi zădărnici alegerea și-l determină să urmeze politica de rezistență pasivă a nepotului său Alexandru.

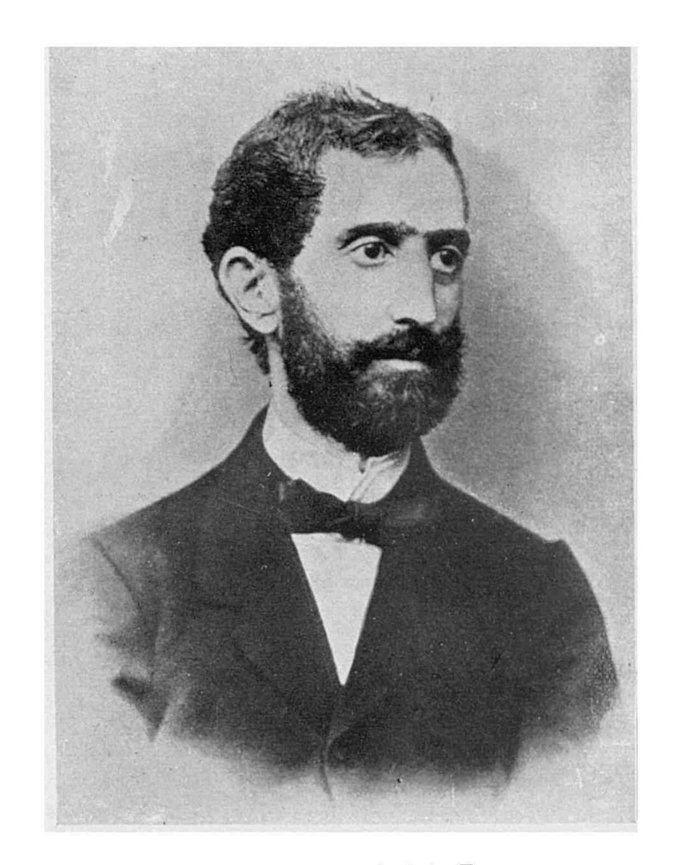
Deputat în camera ungară, timp de 10 ani, Antoniu Mocioni a fost președintele Clubului parlamentar al naționalităților și în această misiune a avut un rol însemnat în toate luptele și manifestările naționale din acea epocă. In primăvara anului 1867, când situația politică, prin pactul austro-ungar ce se pregătea, luă o întorsătură nefavorabilă Românilor, s'a dus împreună cu V. Babeș la Sibiu și Blaj, apoi iarăși la Sibiu, pentru a mijloci, în vederea evenimentelor ce vor veni, o apropiere și o colaborare frățească între mitropoliții Șaguna și Șuluțiu, pentru a restabili astfel solidaritatea între cele două centre bisericești și naționale [3]).

In vieața bisericească a Românilor bănățeni și ardeleni, Antoniu Mocioni a activat, dela începutul epocei constituționale și până la

[1]) *Albina*, Nr. 22—1869.
[2]) *Albina*, Nr. 21/1869.
[3]) *Albina*, Nr. 48—155 din 1867.

15. Castelul din Bulci.

16. Gheorghe Mocioni de Foen.

sfârşitul vieţii sale, fiind membru în toate congresele naţionale bisericeşti, şi în delegaţia congresuală pentru despărţirea ierarhică de către Sârbi, ca asesor consistorial şi membru în sinodul eparhiei Caransebeş. In luptele pentru desrobirea bisericească şi reînfiinţarea mitropoliei ortodoxe a Ardealului a fost un colaborator preţios al fratelui său, Andreiu. Pe teren cultural a fost sprijinitorul tuturor aşezămintelor de cultură, cari, înainte de unire, au păstrat integritatea fiinţei etnice a poporului român de sub stăpânirea maghiară.

A fost directorul şi sprijinitorul « Asociaţiunii naţionale » din Arad, în epoca ei de înflorire.

Numele lui Antoniu Mocioni stă adânc înfipt la temeliile instituţiunilor, prin cari s'au făcut începuturile organizării economice şi financiare a Românilor ardeleni. La înfiinţarea băncii « *Albina* », autoritatea şi concursul lui au fost hotărîtoare pentru deplina reuşită a acţiunii lui Visarion Roman.

Antoniu Mocioni a început zidirea mausoleului familiar din Foen, unde sunt înmormântaţi membrii familiei.

A trecut la cele eterne în 6 Decemvrie 1890 [1]).

---

[1]) *Enciclopedia Română*, Tomul III, pag. 306.

V. GHEORGHE MOCIONI DE FOEN

S'a născut la 25 Maiu 1823 în Budapesta, unde şi-a făcut studiile secundare şi unde a urmat Facultatea de drept a Universităţii. Terminându-şi studiile, se ocupă cu administrarea moşiilor sale din Vlaicoveţ şi Birchiş. In 1859 s'a căsătorit cu Elena Somogyi Gyöngyös şi a avut două fice: Livia şi Georgina.

In anul 1865 intră, împreună cu fraţii săi Andreiu şi Antoniu, în arena luptelor politice. Candidat al alegătorilor naţionalişti români şi sârbi, din circumscripţia electorală Moraviţa, e ales deputat al acestui cerc în dieta ungară din 1865—68, cu o majoritate sdrobitoare faţă de contracandidaţii Ştefan Gyika şi Atanasie Cimponeriu, « adjunct de dragoman de curte şi advocat ».

La alegerile din primăvara anului 1869, pentru legislatura din 1869—1872, candidând tot în acest cerc al partidului naţional, a suferit toată urgia ce o descarcă guvernul maghiar asupra aderenţilor programului naţional din Timişoara.

Intr'o adunare de propagandă electorală, ce s'a ţinut la 4 Februarie 1869 în Vărşeţ, oamenii guvernului încearcă să influenţeze pe alegătorii români şi sârbi să voteze pe candidatul « deakist », Atanasie Raţ, care era « român bun şi patriot ». Intâmpinară însă o resistenţă îndârjită din partea acestora. Preotul unit, P. Iorgoviciu, din Vărădia, replică preşedintelui Benitzky, că ei « nu pot avea încredere într'un bărbat care nu-şi iubeşte limba, cu atât mai mare încredere au în fostul lor deputat, Gheorghe Mocioni », Negustorul Alexandrescu îl întreabă pe Raţ, cum are îndrăzneală să candideze contra unui Român adevărat, contra lui Mocioni, care « are sentimente naţionale şi se bucură de încrederea poporului. Au doară vrea să facă numai desbinarea între Români, ca să râdă lumea de ei ».

Raţ răspunse iritat că n'are nimic contra lui Mocioni, iar dacă promite că va intra în partidul lui Deák, el se retrage [1]).

Dar, cu toată teroarea şi ameninţările guvernului [2]), marea popularitate, de care se bucură Gheorghe Mocioni în masele poporului, îi asigură

[1]) *Albina*, Nr. 11/1869.

[2]) Guvernamentalii răspândiră prin cerc proclamaţia: « Iluminata varmegie a aflat de bine, ca în cercul Moraviţa să fie ablegat d. Raţ, carele e omul varmegiei,

şi de astă data mandatul de deputat al acestei circumscripţii, cu 922 voturi contra celor 315, date lui Raţ.

Alegătorii lui Gheorghe Mocioni au sărbătorit această victorie electorală, invitându-l la Vărşeţ, unde i s'a făcut o entusiastă primire: steaguri, muzică, treascuri şi retragere cu torţe. A doua zi, 20 Martie 1869, s'a dat în cinstea sa un banchet, seara întreg oraşul a fost luminat, iar cetăţenii români şi sârbi l-au condus la gară pe iubitul lor deputat cu acelaş fast ca la sosire [1]).

Alegerea în circumscripţia Moraviţa nu i se putu zădărnici nici la alegerile pentru dietă din 1872—75, ultima din care face parte.

In calitatea sa de deputat în Camera ungară, din 1865—1875, care interval, pe drept cuvânt, se poate numi «epoca Mocioniştilor» în viaţa politică a Românilor de sub stăpânirea maghiară, Gh. Mocioni e unul din stâlpii neclintiţi ai politicei naţionale din acele vremuri. Membru marcant al Clubului deputaţilor naţionalişti din parlamentul ungar, a avut partea sa de contribuţie la toate acţiunile naţionale contimporane.

In viaţa bisericească a acţionat ca deputat în sinodul eparhial din Caransebeş. A fost întotdeauna de o mare generozitate faţă de tinerimea şcolară română, iar bunătatea sa a fost pildă în multe şi discrete fapte ale îndurării şi iubirii creştineşti.

A răposat la 27 Februarie 1887 şi a fost înmormântat în cripta familiară din Foen.

omul regimului şi al păcii, binevoitor ţării ungureşti... dar nu Mocionii, carele voeşte rebelie în ţară. Şi pentru aceea nu poate nime să voteze cu Mocioni că luminata varmegie va însemna pe fiecare cum s'a purtat... pe preoţi îi va da în mâinile vlădicei, pe învăţători asemenea, pe juzi şi notarii comunali îi va ţipa din slujbă, dacă vor vota pentru Mocioni şi nu pentru Raţ» *Albina*, Nr. 39/1869.

[1]) *Albina*, Nr. 39/1869.

VI. LUCIAN MOCIONI DE FOEN

Cel mai tânăr dintre fiii, rămaşi în viaţă, ai seniorului Ioan Mocioni, s'a născut la 4 Iunie 1826, în Pesta. A primit aceeaşi educaţie îngrijită ca şi fraţii săi mai mari, şi era chemat să joace roluri de frunte în viaţa publică românească. Fatalitatea îi curmă însă firul vieţii, la vârsta de 28 ani, în pragul căsătoriei sale cu una din ficele baronului Gheorghe Sina.

Lucian Mocioni se afla în Vârşeţ, când primi vestea că bătrânul său părinte e pe moarte. Plecă îndată — în ziua de 11/23 Maiu 1854 — seara, după cină, cu o trăsură spre Pesta. Pe drum, aproape de satul Batina, vrând să-şi scoată pistolul « cu capse » din geamantan şi să-l pună în buzunarul dela palton, fiind întunerec, atinge din întâmplare trăgaciul pistolului, şi se răni mortal — la inimă.

După o altă versiune, vrând să îmbrace mantaua, căci începuse să bată vântul şi a ploua, întâmplător a pus mâna pe trăgaciul pistolului ce-l avea în buzunar, care descărcându-se îl nimeri mortal. Vizitiul « sare ca lovit de fulger şi întreabă pe Domnul său: ce e? De ce a slobozit pistolul ». Lucian îi răspunde: « M'am împuşcat pe mine însumi, ian vezi! ». Vizitiul pipăindu-l la piept, strigă: « Oh Doamne! curge sânge, după care bietul Lucian peloc îşi dădu sufletul ».

Funerariile tânărului Mocioni au avut loc la 14/26 Maiu [1]), la Vârşeţ, oficiind prohodul însuşi episcopul locului, asistat de doi arhimandriţi, trei protopopi, profesorii dela teologie şi alţi 11 preoţi şi trei diaconi, adică 22 feţe bisericeşti. A fost de faţă un public imens, în frunte cu generalul Wolf.

« Nemângâiatul frate mai mare » — Andrei — « a făcut pentru această tristă şi lăcrimoasă solemnitate cheltueli împărăteşti, aşa cât astfel de înmormântare nici în Vârşeţ, nici în jurul lui nu s'a mai văzut, nici auzit » [1]).

Osămintele lui au fost transportate şi aşezate spre vecinică odihnă, în cripta bisericii din Foen.

Andrei Mureşanu plânge moartea năprasnică a lui Lucian Mocioni, în următoarea *Elegie*: [2])

---

[1]) O dare de seamă de « mulţi condureroşi români din Pesta ». *Telegraful Român*, Nr. 47 din 1854.

[2]) Poetul nu ştia cu precizie etatea lui Lucian.

« Născut, să 'mparţi lumină, ca raza cea de soare
In miezul vierii dulce, la genul tău roman,
Căzuşi, lovit de moarte, cum cade verce floare,
Atinsă 'n Maiu de brumă, Mocioni Lucian!

In tine perde astăzi româna tinerime
Un june plin de daruri, un spirit înfocat,
Deprins întru ştiinţe, cu multă isteţime,
Biserica şi statul un stâlp adevărat!

Precum se desfătează în sine grădinarul,
Văzându-şi pomii vara de fructe încărcaţi;
Precum surâde dulce în inimă-şi plugarul,
Când spicele sunt coapte în agrii sămănaţi:

Aşa sălta şi pieptul la bunul tău părinte,
Văzând pe fii şi fiiă'şi crescuţi la sânul său,
Păşind pe a virtutei cărare înainte
Sporind în fapte bune, ce plac lui Dumnezeu.

Când vântul primăvara răstoarnă din tulpină
Copaci cărunţi de zile, nu este un ce rar;
Când însă o procelă [1]) a smuls din rădăcină
Un arbore suleget [2]), ne cade cu amar.

Aşa păşi cu tine, Mocioni, cruda moarte,
Tăind fără cruţare al vieţii tale fir.
Pe când doreai cu sete, să vezi, ce nouă soarte
Resare României din lungul ei delir!

Când oastea pierde un duce de câmp, au de marină
Ostaşi fiind în luptă, din inimă-l lugim [3]);
Când mama-şi plânge fiul, ce avea să o susţină
La timp de bătrâneţe, noi toţi compătimim;

Se poate, ca un tânăr de mare însemnătate,
Din partea uni popul, lipsit de rari bărbaţi,
Să nu răstoarcă lacremi pe feţele curate,
Ce ştiu, ce va să zică: patroni şi mecenaţi?

A şters fatalitatea din sânul estei ginte
Cea fost de lux şi pompă, nobleţă, străluciri,
Ca nu cândva nepoţii să-şi mai aducă aminte
De gloria străbună, de vechile măriri;

Ma n'a putut să şteargă din pepturi o simţire,
Ce-i zic: « recunoştinţă » şi « nu te voiu uita »;
Să creadă dar 'Mocioni că această amintire
Din inimă curată, şi lor li-o va da! » [4]).

---

[1]) Vânt violent, volbură, furtună.
[2]) Delicat.
[3]) A simţi durere pentru pierderea unui iubit, a se întrista, a plânge.
[4]) *Foaia pentru minte, Inimă şi Literatură*, Nr. 31 din 11 August 1854.

VII. ECATERINA DE MOCIONI

Intre figurile reprezentative ale familiei Mocioni, a căror viaţă s'a scurs în serviciul binelui obştesc şi al intereselor naţionale, un loc de frunte şi de cinstire i se cuvine şi Ecaterinei de Mocioni, fiica mai mare a seniorului Ioan Mocioni de Foen, şi soţia lui Mihaiu de Mocioni.

S'a născut la 25 Noemvrie 1808 şi a primit în familie o educaţie aleasă, de care, pe acele vremuri, numai fetele din înalta societate se puteau bucura.

Fiind de o rară frumuseţe, cu ochi scânteetori şi sprâncene negre înalte, cu o ţinută demnă, având toate caracteristicile originei macedo-române, ea reprezenta în societatea românească contimporană un tip ales de femee română, având virtuţi ce-i dădeau un farmec de neîntrecut. Podoabă a familiei sale, Ecaterina Mocioni s'a impus admiraţiei contimporanilor, având un suflet bogat şi nobil, din care au isvorît un adânc sentiment religios [1]), o pilduitoare dragoste de neam, o pasionată iubire de artă, şi mai presus de toate, o dărnicie proverbială.

Casa ei din Căpălnaş era refugiul nevoiaşilor din comună şi din împrejurimi. Toţi primeau ajutoare, asistenţă medicală şi medicamente din mica farmacie pe care o avea într'una din camerele casei sale. Mulţi tineri români din şcoalele secundare şi superioare şi-au terminat studiile cu ajutorul ei şi al fratelui Andreiu. A sprijinit toate manifestările culturale româneşti din vremea sa. Dărnicia şi filantropia ei au trecut-o ca o pildă vie, ca o tradiţie familiară şi fiilor ei, Alexandru şi Eugen, cărora le-a dat o îngrijită educaţie românească şi ortodoxă, precum şi nurorei sale, Terezia născută Horváth de Zalabér, soţia lui Eugen.

Ecaterina de Mocioni a trecut în viaţa veşnică în ziua de 19 Ianuarie 1878, la Budapesta şi a fost înmormântată la Foen.

Iosif Vulcan directorul revistei «Familia» din Oradea, exprimă durerea morţii sale în următoarea poezie:

---

[1]) Iosif Dalici, fost paroh la Căpălnaş (1866—1912), îmi spunea că la Liturghie asculta în genunchiu Sf. Evanghelie. Ştia calendarul ca un preot şi observa cu rigoare toate sărbătorile şi datinile bisericeşti ortodoxe, In casa ei ardea candela zi şi noapte şi apa sfinţită dela Bobotează nu se sfârşia niciodată.

17. Lucian Mocioni de Foen.

18. Ecaterina de Mocioni.

«LA MOARTEA CATERINEI MOCIONI»

Iar durere, mare jale,
Iarăşi plângi naţiunea mea
Din cununa frunţii tale
Iarăși a căzut o stea.
Ai pierdut o fiică bună,
Ce cu stimă te-a iubit;
Şi cu dânsa dimpreună
Ţi-s'a frânt un scut mărit.

Tristă-i, Doamne, ora 'n care
Mama 'ngroapă fiica sa:
Bucuria-i cea mai mare,
Fericirea-i ce gusta;
Căci ţărâna-i ascunde
Cu trecutul râzâtor
Şi speranţele profunde:
Dor, credinţă, viitor.

Tristu-i zău, când o naţiune,
Ce strivită zace jos,
Vede cum pe rând apune,
Ce-a avut mai preţios;
Când ea roagă, cere, cheamă,
Ajutor... dar în zadar!
Părăsită, biată mamă,
Va să ducă traiu amar...

Multe suferinţe grele
Ai avut naţiunea mea;
Totuşi ai eşit din ele,
Ca şi o floare în miez de nea:
Căci prin secoli de durere
Ai primit necontenit
Şi balsam de mângâiere,
Ce cu drag te-a lecuit.

Dumnezeu din înălţime
Ne-a luat sub scutul său.
Şi-a trimis în românime
Alinări la traiul greu;
El ne-a dat ca să ne-ajute
Din amorul Său ceresc:
Inimi nalte prin virtute
Suflete ce tot jertfesc.

Ce chemare înaltă, sfântă,
Au aceste în lume jos;
Ele vecinic tot încântă,
Căci au farmec graţios!
Şi 'nplinind a lor solie,
Când se 'ntorc în ceriu uşor,
Dumnezeu cu bucurie
Le salută sus în cor.

Şi tot cerul ei ferice.
Este vesel ne 'ncetat...
Insă noi, rămaşi aice,
Jele grea ne-am îmbrăcat.
Şi lipsiţi de încurajare,
Plângem trist necontenit,
C'am perdut un suflet mare,
Care sincer ne-a iubit »!

VIII. ALEXANDRU DE MOCIONI

ORIGINEA, TINEREŢA

Cel mai distins vlăstar al familiei şi una dintre cele mai luminate şi mai reprezentative figuri în viaţa publică a Românilor din Ungaria şi Transilvania în ultimile decenii ale veacului al XIX-lea, s'a născut la 4 Noemvrie 1841, la Pesta. Sub conducerea şi îngrijirea mamei sale Ecaterina, a primit o aleasă educaţie românească şi ortodoxă, având ca prefect de studii pe studentul Atanasie Marienescu, doctor în drept, mai apoi consilier la Curtea de Apel din Oradea şi membru al Academiei Române. In vacanţe, la moşia familiară din Foen, avea împreună cu fratele său Eugen, ca tovarăş de joc pe fiul de ţăran, Simeon Periat, elev al Şcoalei normale (Preparandia) din Arad [1]).

STUDIILE

Studiile secundare le-a făcut la liceul călugărilor piarişti din Pesta. La universitatea din Pesta şi-a început studiile juridice, pe cari le continuă timp de trei ani la Viena şi le termină la Gratz, unde şi-a luat doctoratul în drept.

Fire încăpăţânată şi naţionalist înflăcărat, ajunge uneori în conflict cu profesorii şi colegii unguri dela şcoalele din Pesta. Intr'o discuţie aprinsă asupra chestiunei naţionalităţilor, era să fie asvârlit pe fereastră, dacă nu-i veneau într'ajutor colegii săi români [2]).

INTRAREA LUI AL. MOCIONI IN VIEAŢA PUBLICĂ

Evenimentele din viaţa politică a monarhiei îl chemară fără zăbavă în arena luptelor naţionale. Monarhul convocând Dieta Ungariei pentru ziua de 10 Decemvrie 1865, alegătorii români din circumscripţia Rittberg îi oferiră mandatul acestui cerc electoral. După o luptă aprigă susţinută de candidat şi alegători cu multă bărbăţie şi devotament, guvernul face presiuni pentru a fi ales contracandidatul, Winkler,

---

1) *Drapelul*, Nr. 60/1902.

2) Scena mi-a povestit-o fratele său, Eugen.

mare proprietar şi fiul unui consilier guvernial din Viena. Când preşedintele electoral observă că Mocioni are majoritatea, a înscenat o bătaie între alegători şi sub pretext că sunt turburări a încheiat actul alegerii, fără să publice rezultatul. La o nouă alegere, Alexandru Mocioni a obţinut mandatul acestui cerc cu o majoritate covârşitoare. Contestaţia alegerii, pe motiv că alesul e minor, n'a putut răsturna surprinzătoarea victorie a tânărului candidat, care împlinind, la 4 Noemvrie 1865, vârsta legală de 24 ani, i-s'a validat mandatul.

DEPUTAT IN CAMERA UNGARĂ

Legislatura ungară din 1865 — 1868 avea de soluţionat importante probleme de stat. Indeosebi *deslegarea chestiunei naţionalităţilor* printr'o lege constituţională, care să garanteze egalitatea politică cu naţiunea maghiară, preocupa cercurile politice, factorii vieţii de stat şi opinia publică românească, impunând deputaţilor români din Dietă o mare răspundere şi o grea luptă.

Tânărul deputat Alexandru Mocioni a intrat în această luptă politică, având o pregătire serioasă şi temeinică, talent şi calităţi personale, cari îl ridicară deasupra contimporanilor.

CĂLĂTORIE DE STUDII

Pentru a studia şi pătrunde legislaţia ţărilor polietnice din apus, face o călătorie în Belgia şi Elveţia, adunând un bogat material documentar şi informativ. In Elveţia s'a prezentat şi la secretarul Consiliului federal, cerându-i informaţiuni cu privire la legile şi regulamentele, cari garantează egalitatea de drept, iar, în baza acestei egalităţi, convieţuirea paşnică a naţiunilor, ce alcătuesc şi susţin acest stat democrat. Secretarul nu-l înţelegea ce vrea, în această ţară a libertăţilor cetăţeneşti de fapt neexistând astfel de legi organice. Egalitatea de drept a celor trei naţiuni este un drept firesc şi dela sine înţeles. Ii recomandă deci să-şi procure de la o librărie toate legile Republicei, iar în ele va găsi ceea ce doreşte. Aşa a şi procedat.

Din «*corpul juris*» elveţian, Alex. Mocioni şi-a făcut un extras bogat, pentru a-l utiliza la desbaterea şi rezolvirea chestiunei naţionalităţilor.

Cum însă dieta a acceptat proiectul lui Deák ca bază pentru desbaterea specială asupra legii naţionalităţilor, iar deputaţii români naţionalişti, în semn de protest au părăsit Camera, Alex. Mocioni n'a mai ajuns să utilizeze materialul adunat şi studiat [1]).

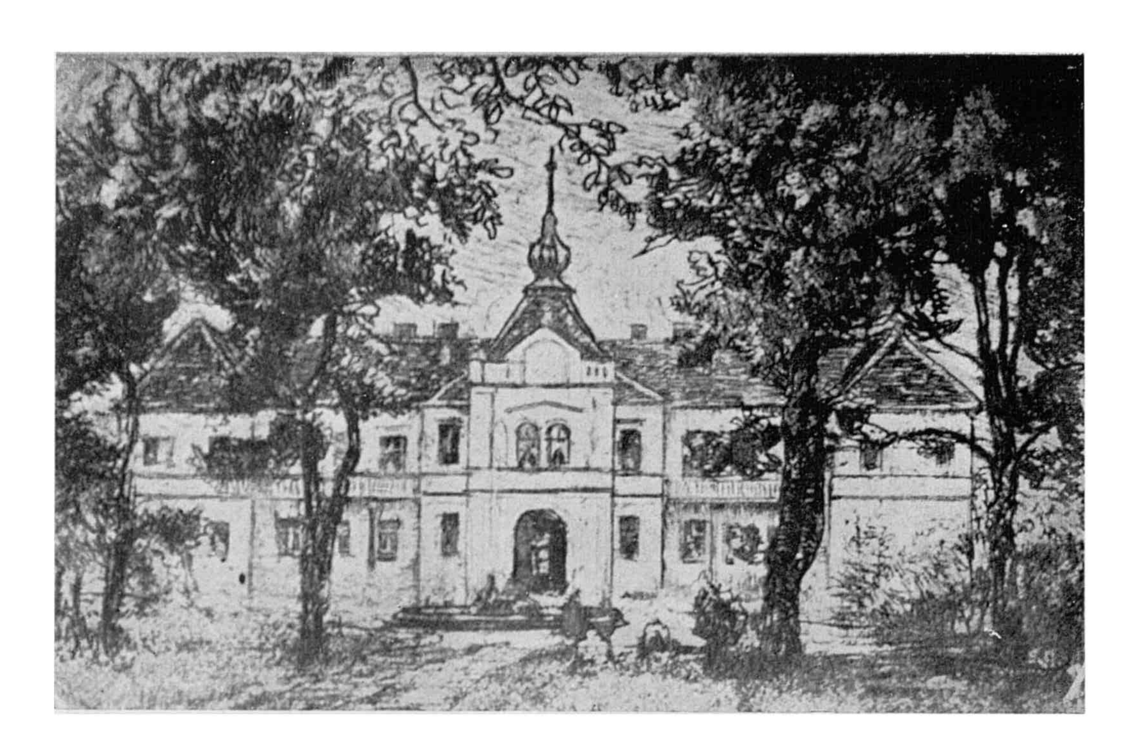
Proiectul de răspuns al dietei la mesajul Suveranului îl pregătea «înţeleptul patriei», Francisc Deák.

---

[1]) Dr. Valeriu Branisce, *Pagini răsleţe*, pag. 163 164.

19. Alexandru de Mocioni.

20. Castelul din Vlaicoveţ.

CLUBUL PARLAMENTAR ROMÂN PENTRU EGALA INDREPTĂŢIRE A NAŢIONALITĂŢILOR

Clubul parlamentar român, cumpănind cum ar fi mai bine să se procedeze pentru a asigura drepturile naţiunii lor, hotărî ca o delegaţie compusă din Antoniu Mocioni, V. Babeş şi Dr. Aurel Maniu să ia contact cu Deák. In consultările, ce le avură cu acest îndrumător al politicei maghiare din acele vremuri, insistară, ca în pasajul privitor la naţionalităţi să se promită deslegarea problemei « pe temeiul egalităţii ». Deák a declarat că primeşte toate doleanţele clubului român, dar nu se poate împăca cu noţiunea « egalitate », motivând că Bach i-a înşelat cu acest cuvânt frumos, dar vag, din care cauză Maghiarii au oroare de el. « Daţi-mi o altă expresiune — zise el — care să cuprindă cât mai mult, dar nu acest cuvânt compromis înaintea Maghiarilor ». După o deliberare mai lungă Babeş a obiectat: « Dacă voi aţi fi inspiraţi de sinceritate frăţească faţă de noi, voind totodată să vă feriţi de şarlataniile Neamţului, apoi eu din parte-mi aşi fi fericit, dacă în adresa la mesaj vă angajaţi a deslega chestiunea naţionalităţilor pe temeiul « dreptăţii şi al frăţietăţii ». Deák a stat pe gânduri un moment, apoi a declarat că primeşte cu cugetul curat şi sincer angajamentul moral, ce i se cere [1]).

Alexandru Mocioni a fost trimis să vorbească cu contele Andràssy, care i-a răspuns: « Nu umblaţi după lucruri fără rost, căci pentru fiecare « lot » de concesiuni de drept public, Viena ne dă naţionalităţile cu « funtul » [2]).

In urma acestor întrevederi, Dieta în adresa la mesaj asigură tronul că, « plecând din principiile fundamentale ale constituţiei « întotdeauna va avea ca îndreptar « dreptatea şi echitatea faţă de toate clasele cetăţenilor statului, fără deosebire de religiune şi limbă ». Indeosebi va avea în vedere ceea ce a enunţat şi în adresa sa din 1861 că, « simţul de naţionalitate, care ia o desvoltare tot mai mare, reclamă atenţiune şi nu se poate măsura cu cumpăna vremurilor trecute şi a legilor învechite ». Nu va uita niciodată, că locuitorii de alte limbi sunt de asemenea cetăţeni ai Ungariei. Voieşte sincer să asigure, prin lege şi interesele lor şi interesul comun al patriei. *La întocmirea legilor privitoare la interesele diferitelor naţiuni încă va urma « principiul dreptăţii şi frăţietăţii »* [3]).

RĂZBOIUL CU PRUSIA. UMILIREA AUSTRIEI

In discuţia asupra răspunsului la mesaj au luat cuvântul şi deputaţi români: Alois Vlad, E. Gojdu, Sigismund Papp, Gh. Ioanovici, Dr. Iosif Hodoş, cari au insistat pentru drepturile autonome ale Ardealului, Sigismund Borlea şi Ioan Popovici Desseanu, cari în cuvântările lor, inspirate de bune sentimente româneşti, şi-au exprimat nădejdea, că

[1]) *Albina*, Nr. 8/1876.
[2]) Dr. Valeriu Branisce, *Opul citat*, pag. 158. Un funt=32 loţi.
[3]) T. V. Păcăţianu, *Cartea de Aur*, vol. VI, pag. 64.

problema naţionalităţilor se va rezolva în baza principiului dreptăţii şi al frăţietăţii, cum se accentuează în proiectul de răspuns, care s'a şi votat cu unanimitate.

DISCUŢIA LA MESAJ

Izbucnirea răsboiului cu Prusia, în vara anului 1866, suspendă activitatea parlamentului.

Pregătirea slabă şi conducerea slabă a campaniei, precum şi conspiraţia emigranţilor maghiari, avură ca urmare înfrângerea ruşinoasă dela Königgrätz (Sadova), la 3 Iulie 1866. Condiţiunile grele şi umilitoare, cu care monarhia îşi răscumpără pacea dela cele două puteri victorioase, Prusia şi Italia, schimbară situaţia politică internă în folosul aspiraţiunilor maghiare.

La bursa politică din Viena s'a produs o urcare nebănuită a acţiunilor maghiare. Impăratul a fost nevoit să se împace cu Ungurii [1]), duşmanii interni ai monarhiei, şi să lase naţionalităţile nemaghiare pradă imperialismului şi şovinismului lor. In schimbul unor concesiuni de drept public, miopia Vienei a dat Maghiarilor « mână liberă » în afacerile interne ale ţărilor ce aparţineau « coroanei Sfântului Ştefan ».

DEBUTUL LUI AL. MOCIONI IN CAMERA UNGARĂ

Lucrările parlamentului, întrerupte, se continuară în 19 Noemvrie 1866. La desbaterea pe articole a răspunsului la mesagiu, cu care s'a deschis noua sesiune a Dietei, a luat cuvântul şi Alexandru Mocioni. In şedinţa din 15 Decemvrie se provoacă o discuţie asupra textului din proiectul de răspuns: « ...*redă deci, Majestate, înainte de toate, naţiunii maghiare libertatea constituţională* », la care iau parte: deputatul naţionalist sârb, Gh. Stratimirovici, şi Românii: Gojdu, care propune ca în loc de « naţiunea maghiară » să se zică « patriei noastre », Ioan Popovici Desseanu, — care combate pe renegatul Stefanides şi Alexandru Mocioni, care sprijină moţiunea colegilor săi, Stratimirovici şi Gojdu, prin următoarea cuvântare improvizată şi remarcabila prin declaraţia cu care se începe:

« *Rezervându-mi dreptul să vorbesc româneşte, în limba mea maternă, folosesc de astădată limba maghiară, numai din motive de oportunitate* (întreruperi: în înţelesul legii!) *pentru a declara pe scurt, că părtinesc moţiunea colegului deputat Stratimirovici, respective Gojdu* ».

« Onorată Cameră! Am auzit multe lucruri, cari nu se ţin strict de obiect. Domnul Stefanides, între alţii, a pus discuţiunea pe un astfel de teren pe care demnitatea mă opreşte să-l urmez (ilaritate), de aceea voiu vorbi strict la obiect ».

---

[1]) Pentru a influenţa factorii hotărîtori, se trimit emisari în toate unghiurile Ungariei, cu însărcinarea să telegrafieze din toate locurile la Pesta, că în ţară va izbucni curând revoluţia, dacă aspiraţiunile maghiare nu vor fi satisfacute. Aceste ameninţări se expediară apoi la Viena şi împăcarea e gata. (Informaţiune din ziarul *Zukunft* din Viena v. *Albina*, Nr. 110—217 din 1867).

« Onorată Cameră! Precum ştim, în ţări constituţionale, în cari există numai o naţiune, numirea genetică a acestei naţiuni, sau a poporului constituţional e nu numai inutilă, ci şi neobişnuită. *In Ungaria, unde trăesc mai multe naţiuni împreună, ţin de incorect, după modesta mea părere, ca totalitatea acestor naţiuni să poarte numele genetic al unei naţiuni aflătoare în minoritate* (ilaritate) ».

« *Pentrucă, într'adevăr, expresiunea « naţiunei maghiare », folosită în acest paragraf a proiectului de adresă, — sau însemnează că numai naţiunea maghiară se adresează monarhului, sau că întreaga populaţiune a Ungariei e maghiară. Eu aşa cred, că şi unul şi altul dintre aceste înţelesuri se loveşte de realitatea faptelor, şi chiar nu numai pentru aceasta n'ar avea loc în adresă. Dar, care e consecinţa acestui fapt? Dacă primul înţeles e dătător de directivă, celelalte naţiuni afară de cea maghiară fiind excluse, deşi fără drept, nu pot să primească adresa de a lor, tocmai din acest motiv. Dacă luăm din contră cazul al doilea, dat fiind că în aceasta se cuprinde o oarecare maghiarizare, deşi numai nominală, şi astfel se cuprinde în ea un atac la sentimentele lor naţionale, — naţiunile nu pot să sancţioneze însăşi acest atac, prin acceptarea adresei* ».

« Onorată Cameră! Eu aşa cred, că nu poate fi considerată ca dorinţă nemodestă cererea unei naţiuni, ca să fie numită pe numele ei; dar cu atât mai puţin poate fi considerată naţiunea, care nu cere această, ci cere numai să nu fie numită cu nume străin ». (Zgomot, întreruperi: maghiarul e străin?).

« Observarea d-lui deputat Makay, că el vede cum noi prin aceasta ne îndreptăm armele spre interior, într'adevăr nu o înţeleg. S'a atins şi chestia, că oare sunt într'adevăr sau nu sunt mai multe naţiuni? Aşa cred că e păcat să vorbim de tema aceasta, pentrucă chestia e de mult rezolvită, iar pentru cine nu e încă rezolvită, acela cred că nici astăzi nu se va convinge despre aceasta ».

« Stimatul coleg Szentkirályi Mor (ilaritate: să auzim) zicea că el s'ar mulţămi cu propunerea lui Gojdu, dacă rămânea nemotivată. (Intreruperi: dacă nu se motiva astfel!). Da, dacă nu se motiva astfel. Eu tocmai parerea aceasta nu o împărtăşesc; pentrucă doară orice chestie trebue motivată şi nu are nici o influenţă faptul, că unul aduce un motiv, altul, altul; dacă-l găsesc de bun şi potrivit scopului îl primesc, chiar şi din motive cu totul diferite, separându-mă şi de întreaga Cameră (zgomot). Acestea mi-am ţinut de dorinţă să le spun pe scurt » [1]).

---

[1]) Alexandru Mocioni eşind din şedinţă după acest debut, contele Iuliu Andrássy (1867 1871 Primul ministru ungar, iar dela 1872—1879 ministrul afacerilor străine al Monarhiei), îl bătu pe umăr, zicând:

« Prin discursul tău de astăzi ai meritat un ordin dela Viena ».

— « Admit răspunse Alexandru — numai că nu eu, ci tu vei primi ordinul ».

Mai târziu, când contele Andrássy, cel spânzurat « în efigie » la 1849, primi un ordin dela Viena, Alexandru Mocioni îl felicită cu cuvintele:

— « Gratulez pentru ordinul, pe care eu l-am meritat, dar tu l-ai primit ». (Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 157.

SCHIMBARE DE REGIM ŞI GUVERN

La începutul anului 1867 — în 17 Februarie — Impăratul Francisc Iosif restaură constituţia regatului său ungar şi numi pe contele Iuliu Andrássy preşedinte al Consiliului de Miniştri. Bucurie mare pretutindeni, ovaţiuni entuziaste pentru Rege şi Te-Deum-uri în toate bisericile!

ORIENTAREA CLUBULUI PARLAMENTAR ROMÂN

In scopul unei orientări în noua situaţie politică, Clubul parlamentar român, slăbit prin dezertarea dela datorie a membrilor săi guvernamentali — porecliţi «deako-români» — luă din nou contactul cu Deák, care conducea tratativele de împăcare cu Viena, din care rezultă tranzacţiunea dualistă din 1867 şi încoronarea lui Francisc Iosif ca Rege al Ungariei.

Intr'o împrejurare binevenită «nenea» Deák spuse membrilor clubului, în felul său amabil, să nu-l mai caute pentru consultări şi înţelegeri, pentrucă amicii lui politici au început să se supere pe el. Intrebat fiind, cine sunt acei partizani, Deák a numit pe Andrássy, Lonyay şi Gorove. Negocierile se curmară.

După formarea cabinetului Andrássy, clubul parlamentar român a făcut o nouă încercare de apropiere, delegând pe preşedintele său Antoniu Mocioni, să felicite pe Primul Ministru şi să-i ofere o colaborare în condiţiuni onorabile. Contele a dat următorul răspuns: «*De o recunoaştere a naţionalităţii române, politiceşte egal îndreptăţită, nu vreau să ştiu sub nici un cuvânt*».

«*Astfel a urmat — scrie Albina — înstrăinarea noastră şi lupta cea grea, ce tot mai ţine şi va ţinea, pe cât timp va mai exista un român de omenie în această ţară*» [1]).

Incă înainte de aceste încercări de apropiere dintre reprezentanţii celor două naţiuni, deputatul Sig. Popoviciu înaintă, în şedinţa din 21 Aprilie 1866, o propunere iscălită şi de colegii săi români: Fl. Varga, P. Mihalyi, Ant. Mocioni, Alex. Mocioni, Gh. Mocioni, Sig. Borlea, V. Babeş, Iosif Hodoş, A. Maniu, I. Faur, Sig. Papp, Alois Vlad şi Alex. Roman. Cer ca în comisiunea, ce se va delega pentru elaborarea proectului de lege în chestiunea naţionalităţilor să fie reprezentate toate naţionalităţile din ţară proporţionat importanţei lor numerice.

La discuţia aprinsă, ce a avut loc în legătură cu această propunere, cel dintâi a luat cuvântul Francisc Deák, afirmând că deputaţii nu reprezintă în dietă individualităţi etnice, ci ţara întreagă. Constituţia n'a investit naţionalităţile cu drept reprezentativ, ci pe cetăţenii patriei, cari toţi deopotrivă sunt membrii naţiunii politice. Dieta va şti pe cine să aleagă în comisiune. Câţi să fie aleşi, dintr'o naţionalitate sau alta, nu se poate fixa prealabil [2]).

---

[1]) *Albina*», Nr. 9/1876.
[2]) T. V. Păcăţianu, *Cartea de Aur*, vol. IV, pag. 83.

In comisie se aleg 40 deputaţi, între cari şi Românii: Antoniu Mocioni, E. Gojdu, Gh. Ioanovici, Ioan Faur şi Iosif Hossu.

ACTIVITATEA CLUBULUI PARLAMENTAR ROMÂN

Clubul parlamentar român cumpănind situaţia, atmosfera din dietă şi atitudinea « domnilor maghiari », cari nu inspirau încredere pentru o rezolvare dreaptă şi democratică a problemei naţionalităţilor, simţi dela început necesitatea unui proiect de lege şi însărcină cu întocmirea lui pe membrii: Sig. Popoviciu, Babeş şi Hodoş, cari în 8 Mai 1866 prezentară lucrarea. Plenul Clubului a desbătut proiectul comisiunii, precum şi alte două proiecte, ce se prezentară, în mai multe şedinţe. In şedinţa 15-a, din 8 Iunie 1866, membrii guvernamentali ai clubului ridicară chestiunea, dacă deputaţii români sunt reprezentanţi ai naţiunii române, sau numai ai circumscripţiilor lor electorale. Alexandru Mocioni a combătut teza « deakistă », care spunea că deputaţii români nu reprezintă naţiunea lor, ci numai interesele alegătorilor din cercurile lor electorale, cari nu sunt împărţite astfel ca să cuprindă numai alegători români.

DIVERGENŢĂ DE PĂRERI. AL. MOCIONI SUSŢINE PUNCTUL DE VEDERE NAŢIONAL

« *Noi am pretins şi pretindem* — zice Mocioni — *să fim recunoscuţi ca factor politic esenţial al ţării. Dacă nu reprezentăm naţiunea română, cum putem elabora un proiect de lege, care să asigure drepturile ei?* » [1]).

In şedinţa a 12-a, din 31 Mai 1868, a Clubului, Alex. Mocioni combate punctul de vedere oportunist al colegului său deakist, Faur. « *Principiul democratic* — spune el — *nu poate fi înţeles prin consideraţiuni de oportunitate. Nu putem fi oportunişti atunci, când e vorbă de existenţa naţiunii noastre. Aceasta nu s'ar potrivi nici cu demnitatea noastră. Noi nu suntem cerşetori, ci vrem să ne asigurăm existenţa noastră naţională. Nu primesc principiul de oportunitate, ci susţin ideia. care e şi scopul nostru: existenţa noastră politică-naţională.* Se întreabă apoi, dacă acest scop poate fi atins? La constituirea noastră am ajuns la concluzia că acest scop poate fi atins şi îl vom realiza pe baza principiului egalei îndreptăţiri a naţiunilor, respectând integritatea teritorială a ţării. Dominaţiunea unei naţiuni şi a unei limbi o recunosc numai în măsura ce o impun necesităţile organismului de stat. Concluziile, ce se pot trage din aceste principii, sunt revendicări esenţiale, cari nu se pot schimba niciodată şi nici decum. *Trebue deci să avem un program naţional, care să ne asigure existenţa naţională* [2]).

---

[1]) *Albina*, Nr. 33/1866.
[2]) *Albina*, Nr. 34/1868.

SOLIDARITATEA CU SÂRBII

Clubul parlamentar român era solidar cu cel sârbesc în lupta pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor, astfel deputaţii români Babeş şi Hodoş, împreună cu sârbii: Miletici şi Manoilovici, elaborară un nou proiect «*pentru regularea şi asigurarea naţionalităţilor şi a limbilor în Ungaria*». Acest proiect comun, desbătut şi admis de ambele cluburi, a fost susţinut apoi de deputaţii naţionalişti şi'n comisiunea Dietei şi prezentat alături de cel al majorităţii maghiare, ca proiect al minorităţii comisiunii,

Alexandru Mocioni a pus tot sufletul în lupta parlamentară, ce o purtară deputaţii noştri naţionalişti în Dieta ungară din 1865—1868, pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor din vechea Ungarie,

In această sesiune parlamentară a muncit peste puteri, călătorind şi studiind marea problemă cu temeinicia şi căldura ce caracterizează toate acţiunile sale. A susţinut lupta în parlament şi afară cu armele unei convingeri şi erudiţii, prin cari s'a impus deopotrivă prietenilor şi adversarilor.

AL. MOCIONI DESVOLTĂ O VIE PROPAGANDĂ ZIARISTICĂ

In afară de parlament a desfăşurat o vie propagandă ziaristică, în scopul de a lămuri opinia publică asupra chestiunii naţionalităţilor din Ungaria, pregătind-o pentru soluţionarea ei dreaptă şi în spirit democratic.

Publică articole remarcabile în ziarele contemporane: în «*Reform*», renumitul organ al lui Schuselka, cu care avea legături de prietenie, în «*Zukunft*» din Viena, în «Politik» din Praga şi în alte publicaţii de seama din acele vremuri.

Când s'a cunoscut proiectul legii de naţionalităţi al majorităţii, elaborat de o subcomisiune, publică două articole [1]) în ziarul vienez, «*Zukunft*», în cari desvoltă, cu multă erudiţie şi rară pătrundere, principiile unei soluţionări drepte a chestiunii naţionalităţilor din Ungaria.

«*Principiul egalităţii de drept* — zice el — *cere şi impune legi fundamentale, prin cari popoarele ţării să fie recunoscute ca individualităţi naţionale şi teritorul ţării să fie arondat în circumscriptii naţionale*». *Insistă deci pentru o organizare federativă a provinciilor de sub coroana ungară.*

Analizând proiectul de lege al subcomisiunii, precum şi pe cel al Clubului parlamentar român şi sârb, dovedeşte că proiectul subcomisiunii dintr'o greşită concepţie a dreptului naţional, favorizează, în mod unilateral, interesele naţionale ale maghiarilor. El nu apără, ci violează drepturile şi interesele naţionale ale celorlalte popoare.

Proiectul minorităţii române şi sârbe, clădit pe principiul genuin al egalităţii de drept, formează temelia etică a statului, al libertăţii

[1]) In numerele: 156 şi 166/1867. Branisce, *Opul citat*, pag. 165.

individuale şi oferă scut legal intereselor tuturor naţiunilor conlocuitoare, paşnică şi armonioasă convieţuire.

Apariţia acestor articole judicioase au produs o adevărată senzaţie în cercurile politice.

Ziarul guvernamental « Magyarország » [1]) din Budapesta încearcă să-l combată. Alexandru Mocioni îi răspunde tot în « Zukunft » [2]).

« Magyarország » afirma că « naţiunea politică maghiară n'a decăzut niciodată la nivelul unei politici de limbă maghiară ». Lucrul acesta îl dovedeşte patriotismul adevărat al Huniadiştilor, Zrinyieştilor, Bethleneştilor, Bocskayeştilor, cari n'au fost apostolii şi martirii intereselor maghiare de limbă, ci s'au luptat pentru libertatea întregii naţiuni politice ungare; precum şi istoria Ungariei, iar mai cu deosebire legile din 1848.

Mocioni îi răspunde: « Nu înţelegem în ce raport de reciprocitate are să stea patriotismul adevărat şi de toţi recunoscut al Huniadeştilor, Zrinyieştilor, etc. cu acuza noastră contra acelor reprezentanţi ai naţiunii maghiare, cari tocmai în contrazicere cu Huniadeştii, Zrinyieştii etc. îşi manifestă patriotismul lor în o politică naţională maghiară exclusivistă; — cel mult « Magyarország » vrea să ne mai întărească în convingerea, că în Ungaria într'adevăr numai aceia pot fi consideraţi ca patrioţi adevăraţi, cari *nu voiesc* — în sensul proiectului subcomisiunii — să asigure interesele naţionale maghiare prin legi imperative, iar celea ale naţiunilor nemaghiare numai prin legi facultative, ci voiesc — în sensul proiectului deputaţilor români şi sârbi — să ofere tuturor naţiunilor, fără deosebire, aceleaşi condiţii legale pentru existenţa şi desvoltarea lor. Tot atât de puţin înţelegem, când « Magyarország » face aici amintire de « naţiunea politică ungară », prin care nimeni n'a atacat-o şi care nu ar trebui să fie avizată la apărare ».

Referirea la istoria Ungariei şi la legile din 1848, Mocioni o combate, citând legile din 1836, 1840, 1844 şi 1848, care au tendinţe de maghiarizare şi subjugare a popoarelor conlocuitoare.

Arată apoi că, *arondarea ţării în circumscripţii naţionale nu contrazice principiului unităţii teritoriale şi politice a ţării, ci este un postulat pentru existenţa şi desvoltarea modernă a Ungariei ca stat de drept* [3]).

In faţa acestei concepţii democratice de organizaţie a Statului, bazată pe înalte principii de drept, ziarul « Magyarország » nu mai continuă polemica. Nu mai avea ce să răspundă.

EZITAREA GUVERNULUI IN REZOLVIREA CHESTIEI DE NAŢIONALITĂŢI

Proiectul de lege pentru soluţionarea şi asigurarea drepturilor naţionalităţilor din Ungaria e pus la ordinea de zi deabia în şedinţa Dietei din 24 Noemvrie 1868.

---

[1]) Nr. 127 128/1867.
[2]) Nr. 202, 204, 205 şi 206/1867.
[3]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 166—168.

Cu toate insistenţele şi interpelările deputaţilor naţionalişti, încurajaţi chiar şi de unii Maghiari din opoziţie [1]), proiectul, mult aşteptat şi solicitat, e prezentat Dietei şi luat în desbatere la sfârşit de sesiune — cu 16 zile înainte de încheierea legislaturei.

Opinia publică românească se agită din cauza văditei ezitări a parlamentului în rezolvarea acestei probleme; iar când s'a cunoscut proiectul de lege al majorităţii maghiare, nu întârzie să reacţioneze în presă şi în adunări.

Intelectualii români din Timiş şi judeţele vecine ţinură, la 16 Aprilie 1868, o adunare publică în Timişoara, unde declarară că aprobă în totul proiectul de lege elaborat de deputaţii naţionalişti români şi sârbi şi hotărîră să înainteze Dietei o petiţie în acest sens.

Petiţia — iscălită de 300 de fruntaşi şi publicată în ziarele contemporane — o prezentă Dietei *Alexandru Mocioni*, în şedinţa din 20 Aprilie 1868, şi se hotărî să fie predată comisiunii.

Până la luarea în deliberare a proiectului de lege pentru naţionalităţi, Dieta a desbătut, între alte probleme importante şi unele chestiuni, cari priveau soarta poporului român şi a celorlalte naţionalităţi conlocuitoare.

In şedinţa din 6 Mai 1868 este la ordinea de zi proiectul de lege despre *despărţirea ierarhică a bisericii ortodoxe române de cea sârbească.*

DESBATEREA PROIECTULUI DE LEGE ASUPRA DESPĂRŢIRII IERARHICE A BISERICII ROMÂNE DE CEA SÂRBEASCĂ

In cursul desbaterii, deputatul sârb Stefan Branovaşchi propune ca numirea bisericii ortodoxe « greco-orientală », din proiectul de lege să fie înlocuită cu « ortodoxă ». Unii fiind contra acestei numiri şi motivând că şi evreul se consideră ortodox, chiar şi musulmanul; iar biserica romano-catolică susţine că ea singură e dreptmăritoare, şi că nu cade în atribuţiunile parlamentului să determine ortodoxia unei biserici, Alexandru Mocioni nu împărtăşeşte îngrijorările exprimate în privinţa numirii de « ortodoxă »; dar ca toată lumea să fie împacată, .propune ca bisericile greco-orientale să fie numite simplu « orientale », omiţându-se cuvântul « greco » [2]).

Intr'altă cuvântare, apără adevărul istoric al existenţei *mitropoliei române din Ardeal* până la finele secolului al 17-lea, când prin unirea mitropolitului ei de atunci cu biserica Romei, vechea mitropolie ortodoxă a Românilor din Transilvania şi Ungaria a încetat să existe numai de facto, dar nu şi de jure. In temeiul acestui adevăr crede că e mai corectă expresiunea « reactivată », în loc de « înfiinţată ».

Consideră ca necesară afirmarea acestui fapt istoric, ca nu cumva din redactarea nu prea corectă a legii să se tragă concluziuni neconforme cu dreptul bisericesc, ca şi cum adică oricare putere lumească, în afara de cea bisericească, ar avea dreptul să înfiinţeze mitropolii.

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Cartea de Aur*, vol. IV, pag. 186, 190, 202.
[2]) T. V. Păcăţianu, *Cartea de Aur*, vol. IV, pag. 218.

Cu privire la raportul dintre cele două mitropolii insistă să se mențină expresiunea de « egal îndreptățită » combătută de deputații sârbi. Ingrijorările Sârbilor că raportul de egalitate dintre mitropolia sârbească și cea română ar prejudeca și influența asupra pretențiunilor de drept privat, nu au nicio bază.

La desbaterea §-lui 3 din proiectul de lege, prin care se garantează autonomia bisericelor ortodoxe din cele două mitropolii, Alexandru Mocioni crede că e inutilă provocarea la articolul de lege XX din 1848. Nu legile din 1848 au decretat despărțirea ierarhică, pentrucă atunci nu era vorbă de despărțire; e adevărat că prin acele legi s'a garantat autonomia, dar numai în parte. « De aceea, dacă ne provocăm la legile din 1848 numai ca la fact istoric, lucrul e de prisos, iar dacă le invocăm în scopul ca ele să ne servească de călăuză, lucrul e primejdios ».

Referitor la asigurarea autonomiei observă « că dreptul autonom al indivizilor supuși statului isvorăște din libertatea naturală și nu dela puterea de stat. Prin urmare statul are dreptul, chiar și datoria să asigure și să recunoască acest drept autonom, dar nu are facultatea să creieze un astfel de drept autonom, atât pe seama individului, cât și pe seama comunității ». Dacă se menține textul din proiect, conform căruia credincioșii celor două mitropolii sunt îndreptățiți să-și reguleze fiecare în parte, de sine și pentru sine, în limitele legilor, afacerile lor bisericești « prin aceasta parlamentul îndreptățește credincioșii la autonomie, un lucru esistent și fără de parlament, forul care are dreptul și datorința să recunoască și să garanteze numai autonomia, dar nu să și o dăruiască, căci autonomia bisericească există indiferent de parlament. Parlamentul are dreptul și datorința să recunoască și să garanteze această autonomie bisericească, dar nu să o deie ».

Se asociază la nedumeririle exprimate în privința adaosului « în cadrele legilor țării ». ce-l propune comisiunea în textul proiectului original. Pentru asigurarea acestor fel de drepturi, e suficient ca dreptul de supraveghere al Coroanei să fie menținut întreg și neștirbit. Adaosul provoacă îngrijorări și pentru faptul că, dacă « nu acceptăm ca principiu consonanța cercului de competință a dreptului autonom cu scopul pentru care există și e necesară autonomia și prin urmare, dacă la precizarea sferei de activitate a autonomiei nu avem scopul în vedere, ci acesta îl lăsăm în voia arbitrară a legislației, unde e atunci garanția că autonomia, pe care astăzi o asigură parlamentul în urma vederilor sale liberale, mâne sau poimâne, nu va fi știrbită ori nimicită de tot, prin dispoziții legale? ».

COMUNICAREA LUI AL. MOCIONI DESPRE VOLNICIA PREFECTULUI DIN CRASNA

In ședința din 22 Iunie 1868, înainte de a se intra în ordinea de zi, Alexandru Mocioni prezintă Dietei petițiunea opoziției din Consiliul-congregația-județului Crasna și, în cadrul unei comunicări, relevă procedura volnică a prefectului — comitetului suprem — când, în

postul de al doilea subprefect n'a voit să admită pe candidatul opoziţiei, de naţionalitate Român, şi în jurul căruia s'a grupat o parte însemnată a consiliului, fără deosebire de limbă şi de naţionalitate. Prin această procedură unilaterală populaţia judeţului, în majoritate română, e exclusă dela funcţiunile principale ale judeţului.

PRONUNCIAMENTUL DIN BLAJ. AROGANŢA MINISTRULUI HORVATH

In şedinţa din 17 Iulie 1868 ministrul justiţiei, Horvàth Boldizsàr, în răspunsul arogant pe care-l dă interpelării deputatului naţionalist, Ilie Măcelàriu, în chestiunea trimiterii la judecată a fruntaşilor români, cari în 3/15 Mai 1868 au iscălit « *Pronunciamentul* » din Blaj în contra unirii Ardealului cu Ungaria, declară: — în aplauzele sgomotoase ale majorităţii — dacă ancheta va constata că enunţările din acel protest contra unităţii Statului şi a legilor din 1848 sunt adevărate, guvernul ar păcătui, dacă n'ar chema în fata justiţiei pe conducătorii adunării şi ai « pronunciamentului ». Face atent pe interpelant « că uniunea e sfântă şi inviolabilă ». Guvernul nu e condus de ură faţă de celelalte naţionalităţi şi « n'a putut să dea mai bune dovezi despre dorinţele sale de împăciuire, decât prin aceea că tolerează, cel puţin a tolerat până acum, astfel de indivizi la guvernul şi la Curtea de apel — tabla regească — din Ardeal, cari îndrăsnesc să facă şi în ţara aceasta astfel de declaraţiuni în contra unităţii Statului ungar [1]). Guvernul nici în viitor nu se va lăsa răpit şi inspirat de patimă, ci declară că va considera de inimici pe toţi aceia, cari vor cuteza să atace unitatea Statului, întocmai ca şi pe aceia cari cu puterea armată s'ar ridica împotriva integrităţii teritoriale a Statului ».

Deputatul Măcelariu, care vorbea slab ungureşte, n'a putut da o replică imediată trufaşului ministru; şi-a rezervat numai dreptul de a răspunde într'altă şedinţă. Alexandru Mocioni sare într'ajutorul colegului său şi face următoarea observaţie asupra declaraţiei lui Horvàth:

Ministrul « a binevoit a spune că guvernul şi-a dovedit dorinţa sa de împăciuire prin aceea, că mai tolerează în funcţiuni nu ştiu ce fel de indivizi. Onorată Cameră! Nu pot accepta presupunerea că lupta naţională ar sta în lăsarea în funcţiuni a unor indivizi. Eu, On. Cameră, m'aşi bucura foarte mult, dacă guvernul ar da probe despre dorinţa sa de împăcare şi despre iubirea sa de dreptate faţă de naţionalităţi, dar acestea le voiu vedea numai atunci, când drepturile imprescriptibile

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. IV, pag. 235 237. Aluziune la însuşi deputatul Măcelariu, consilier în guvernul ardelean, care în interpelarea sa, des întreruptă, declară că niciodată nu va renunţa la autonomia patriei sale şi la folosirea limbei sale materne şi că legea uniunii din 1848 nu poate fi privita din punct de vedere al dreptului public ardelenesc şi din punct de vedere moral ca o lege « justă şi onestă »... Naţiunea română nu se împacă cu uniunea pripită dela 1848, nu o consideră ca legală, iar pentru Românii din Ardeal uniunea din 1848 nu e altceva, decât rezultatul volniciei ».

ale popoarelor nemaghiare, locuitoare în Ungaria, vor fi asigurate prin lege. De indivizi în chestia aceasta nu poate fi vorbă » [1]).

In şedinţa din 11 Noemvrie 1868, preşedintele, anunţând problemele mai importante ce aşteaptă rezolvire, nu aminteşte de chestiunea naţionalităţilor. Alexandru Mocioni constată cu părere de rău această omisiune şi propune: chestiunea naţională, care e una dintre cele mai arzătoare şi mai importante, să se ia în deliberare paralel cu discuţia problemei croate şi a bugetului.

In urma acestei intervenţii, preşedintele promite că îndată ce comisiunea centrală îşi va termina lucrările, Camera va aduce proiectul la ordinea zilei.

ALEX. MOCIONI PRESINTĂ PROIECTUL DE LEGE AL MINORITĂŢII ROMÂNE ŞI SÂRBE

In ziua următoare, când preşedintele prezintă proiectul de lege al comisiunii, Alex. Mocioni ia cuvântul şi în baza dreptului de iniţiativă, pe care-l are fiecare membru al Camerii, depune proiectul minorităţii române şi sârbe, ca al său propriu, pentru a se tipări şi lua în desbatere, alături de cel al majorităţii, ceea ce Camera admite [2]).

DESBATEREA IN SECŢIE

Tânărul deputat Alexandru Mocioni a avut o activitate remarcabilă şi în secţiile Dietei, luptând hotărît şi cu multă competenţă pentru drepturile neamului său şi ale celorlalte popoare nemaghiare din fosta Ungarie.

Dr. Valeriu Branisce ne transmite un incident caracteristic dintr'o şedinţă a secţiei, în care era membru şi Alexandru Mocioni.

Alexandru Mocioni făcea parte din aceeaşi secţie cu Coloman Tisza, pe atunci mare opoziţionist. Prezident al secţiei era Gorové, iar Pulszky şedea alături de Mocioni.

Coloman Tisza se silea să dovedească, că principiile proiectului deputaţilor români şi sârbi nu sunt acceptabile, pentrucă contrazic intereselor ţării, atentează la integritatea ei, împărţind-o în grupuri separate naţionale, fapt care, în mod firesc, trebue să ducă la totala ei desmembrare.

Alex. Mocioni îl combate pe Tisza punct cu punct, arătând că principiile elaborate în proectul deputaţilor naţionali români şi sârbi nu numai că nu periclitează integritatea Ungariei, dar prin absoluta garantare a păcii naţionale între popoarele ţării, oferă o temelie sigură Ungariei viitoare, cu un regim democratic. Din contră, *punctul de vedere strâmt al lui Coloman Tisza, care contrazice toate conceptele democratice, va duce Ungaria la o desmembrare forţată.*

Strâns cu uşa şi ne mai având încotro Tisza zice:

— E pagubă de vremea ce o pierdem cu asemenea discuţii.

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. IV, pag. 342—349.
[2]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. IV, pag. 412—413.

— Eu cred — răspunde Alexandru Mocioni — că pentru existenţa Ungariei nu este o chestiune mai importantă decât aceasta şi prin urmare nu poate fi vorbă de o risipă de vreme. Iar dacă se poate vorbi de o pierdere de vreme, apoi aceasta o face numai d-l Tisza, care combate afirmaţiuni, pe cari nimeni nu le-a susţinut.

Pulszky, care — cum am spus — şedea lângă Mocioni şi era duşman al lui Tisza, exclamă încântat la adresa lui Mocioni:

— Bravo, bravo! Aşa e!

Eşind din şedinţă, Pulszky îl ajunge pe Mocioni şi îi zice:

— Ai vorbit foarte frumos şi l-ai înfundat pe Tisza cum merită. E pagubă însă că te interpui pentru o chestie pierdută. Şi e pagubă că îţi strici cariera cu astfel de chestii. Un om practic nu dă astăzi nimic pe aceste! (Adică pe: naţionalitate, confesiune, onoare, etc.).

Mocioni răspunde

— Oamenii, cari nu dau nimic pe acestea sunt în ochii mei oameni fără caracter.

Pulszky a răspuns scurt, dând din umeri.

— Chestie de apreciere! [1]).

Intr'altă şedinţă a secţiei a VII-a, desbătându-se — între altele — proiectul de lege relativ la publicarea legilor, deputatul Pulszky combate propunerea membrilor români, ca legile să se publice şi în limbile popoarelor nemaghiare, nu numai în cea maghiară, argumentând cu experienţele ce le-a făcut Franţa şi Anglia. Alexandru Mocioni îi răspunde: «Mult mă mir cum domnii emigranţi, întorşi acasă, nu au adus cu sine decât abuzuri din Franţa lui Napoleon şi Anglia boierilor, iar de legile cele bune şi drepte ale fericitelor popoare din Belgia şi Elveţia nimic nu vor să ştie» [2]).

DESBATEREA CHESTIUNEI DE NAŢIONALITĂŢI

Dieta începe desbaterea chestiunii naţionalităţilor în şedinţa sa din 24 Noemvrie 1868.

Pe lângă proiectul de lege al majorităţii şi cel al minorităţii române şi sârbe, şeful partidului dela guvern, Francisc Deák, surprinse Camera cu un al treilea proiect, al său, pe care-l prezentă din iniţiativă parlamentară.

Proiectul lui Deák, pornind dela concepţia sa «*că în Ungaria există numai o naţiune politică, naţiunea maghiară unitară, indivizibilă, ai cărei membrii egal îndreptăţiţi sunt toţi cetăţenii patriei, aparţină ei oricărei naţionalităţi*», se asemăna, în mare parte, cu proiectul comisiunii, deosebindu-se numai în anumite chestiuni.

Tendinţa ambelor proiecte: asigurarea supremaţiei maghiare şi contopirea naţiunilor conlocuitoare nemaghiare în «naţiunea politică maghiară unitară şi indivizibilă» — cum şi-o închipuia Deák.

---

[1]) Dr. Valeriu Branisce, *Opul citat*, pag. 168—170.
[2]) Dr. Valeriu Branisce, *Opul citat*, pag. 179—180.

ALEX. MOCIONI MOTIVEAZĂ PROIECTUL MINORITĂŢII ROMÂNE ŞI SÂRBE

Proiectul minorităţii, al deputaţilor naţionalişti români şi sârbi, — clădit pe principiul diametral opus concepţiei maghiare că « popoarele istorice ale Ungariei şi anume: Maghiarii, Românii, Sârbii, Slovacii, Rutenii şi Germanii » sunt « naţiuni ale ţării egal îndreptăţite », cărora prin lege fundamentală li se asigură, între limitele integrităţii teritoriale a ţării, egală îndreptăţire politică, a limbei şi naţionalităţii lor, — Alex. Mocioni îl motivă în cadrul unui memorabil discurs, din care reproducem următoarele părţi şi idei:

« Când voiesc să-mi motivez contraproiectul, mărturisesc, Onorată Cameră, că fac aceasta nu fără o anumită îngrijorare, fiindcă după discuţiunile din secţiuni ştiu apriori, că prin păşirea mea vin în contrarietate cu bărbaţi de stat atât de eminenţi şi experţi. Nu o pot face aceasta fără îngrijorare, dacă cumpenesc disproporţia ce există între greutatea problemei şi între slabele mele puteri ».

« Chestiunea e însă importantă, serioasă şi de mare greutate şi urmările nu i se pot prevedea... ».

« Pot să fie unii, Onorată Cameră, — nu voiesc să zic, că în dietă, ci în ţară, — cari cu hotărîre şi fără înconjur neagă existenţa chestiei de naţionalităţi şi că ideea de naţionalitate ar fi trecut şi peste graniţele ţării noastre. Faţă de aceştia, mărturisesc, nu văd necesitatea de a păşi cu contra argumente, căci e imposibil să învingi cu argumente, unde faptele n'au fost în stare să o facă aceasta şi din acest motiv motivarea mea o adresez acelora, cari recunosc existenţa chestiei de naţionalitate şi recunoscând-o au şi intenţiunea a o rezolvi. »

« La soluţionarea acestei chestiuni... două modalităţi sunt posibile şi anume: ori pe baza de drept intenţionează parlamentul să o rezolve, ori, apoi, abătându-se dela baza de drept numai pe baza — nu voiesc să zic a volniciei, ci — a bunului plac, cum va hotărî majoritatea (exclamări: doar nu voieşti s'o rezolvi pe baza hotărîrii minorităţii!) ».

« A presupune acest din urmă caz despre dietă nu-mi este permis şi nici nu-l presupun, căci atunci orice discuţiune ar fi imposibilă, pentrucă volnicia, ca şi puterea de fantezie a omului, e fără margini şi astfel lupta cu argumente contra ei e cu neputinţă. De aceea cred că Onorata Cameră doreşte să rezolve chestiunea de naţionalităţi pe baza dreptului, între marginile unităţii politice şi teritoriale a ţării. Dacă este aşa, atunci după părerea mea soluţionarea ei depinde de trei condiţiuni ».

« Dupăce dreptul este totdeauna emanaţia esenţei postulatelor în scopul cărora există dreptul, — după părerea mea, prima condiţiune la rezolvirea problemei e: să fim în clar cu întrebarea, cari sunt postulatele îndreptăţite, ce emanează din esenţa ideii naţionale? ».

« A doua condiţie fundamentală la rezolvirea problemei acesteia e: că oricare ar fi convingerile noastre în privinţa aceasta, oricari ar fi postulatele îndreptăţite, părerea mea e că sunt de aceeaşi natură şi

la o naţionalitate ca şi la alta. De egală natură fiind, e firesc ca ele să pretindă şi egal scut legal. Astfel obţinem principiul *egalei îndreptăţiri* ».

« A treia condiţie sunt considerentele aplicării practice. In privinţa aceasta trebue să se dispună astfel, ca principiile statorite deja în acest chip să nu rămână numai pe hârtie, ci întrucât e posibil, având în vedere raporturile etnografice ale patriei noastre, până la limitele posibilităţii să se şi realizeze... ».

« Sentimentul de naţionalitate este vechiu, ca şi înseşi naţionalităţile, iar acestea sigur sunt tot aşa de vechi ca şi genul omenesc însuşi, nouă e numai *ideia de naţionalitate*. Dacă examinăm cu atenţiune răsboaiele, a căror arenă e continentul nostru dela începutul secolului prezent, îndeosebi dela deceniul al treilea, dacă luăm în considerare mişcările, al căror teren a fost Grecia, Belgia, Muntenia—Moldova, Polonia, Rusia, Prusia şi Germania, Scandinavia şi Schleswig-Holstein şi dacă rămânem aici în patria noastră, e imposibil să nu se recunoască că aceste mişcări nu sunt altceva, decât efluxul unei idei fundamentale, nu sunt altceva decât aplicaţia potrivit condiţiilor de timp şi loc a uneia şi aceiaşi idei fundamentale, nu sunt altceva, decât fragmente singuratice ale uneia şi aceiaşi întregimi. Oricât de mult ar diferi una de alta singuraticele fenomene ale acestei generale drame de transformare şi oricât de contrare ar fi bazele, direcţiunea şi scopul, cari caracterizează singuraticele faze ale mişcării, popoarele Europei cum experienţele de toate zilele ni-o demonstrează, — s'au străduit, când spre egala îndreptăţire, când spre independenţă, când spre supremaţie, acuşi pe bază de drept istoric, acuşi pe bază de drept a raţiunii, fie prin mijloace legale, fie revoluţionare, fie sub masca constituţionalismului, fie în alianţă cu puterea absolută, dar ori cât de contrare li sunt: baza, direcţiunea şi scopul, — una este ideea lor fundamentală şi aceasta e asigurarea existenţei şi desvoltării individualităţii naţionale. Aceasta e ideea de bază a tuturor mişcărilor naţionale, aceasta e ideea fundamentala a tuturor mişcărilor, ce se ivesc în Europa vremurilor noastre ».

« Nu ţin de necesar să o desvolt aceasta mai pe larg, să o confirm prin exemple, doar şi noi ne aflăm aşa zicând în focarul acestei mişcări şi procesul de transformare a monarhiei austro-ungare, ce e în curgere, e asemănător unei camere obscure, care reoglindează fidel fenomenele de toate nuanţele şi colorile. Dacă însă experienţa noastră, că ideia de naţionalitate nu e altceva decât năzuinţa de a asigura existenţa şi desvoltarea individualităţii naţionale, atunci, pe de altă parte, noţiunea de naţionalitate ne conduce în mod necesar tocmai la această convingere ».

« De aceea naţiunea, fiind complexul oamenilor strâns uniţi prin legături genetice, geografice, istorice şi în consecinţă şi prin comunitatea de limbă, fiindcă cuprinde în sine sâmburele moralităţii şi fiindcă dispune de conştiinţa de sine, e personalitate, persoană juridică. E natural că primul şi cel mai sacru interes firesc al acestei persoane juridice, ca al oricărei alte persoane juridice, nu poate fi altul, decât conservarea existenţei proprii ».

« Subiectul pretenziunilor naţionale nu poate fi deci nici odată în primul rând cutare sau cutare individ, nici toţi laolaltă, ci numai şi numai naţiunea ca atare. Nu ştiu întrucât sunt de acord cu părerea Onoratei Camere în privinţa aceasta, dar dacă s'ar afla din întâmplare unii, cari ar considera aceasta nu numai de nu bună, ci chiar de periculoasă, se pune întrebarea, oare stă în puterea noastră să o împiedecăm? Privitor la aceasta ţin de necesar să examinez cari sunt cauzele ideii naţionale. Eu disting patru cauze, două externe şi două interne. Drept cauze externe consider principiile suveranităţii poporului şi ale egalităţii. Acestea au influenţat din afară asupra poporului şi în urma capacităţii de imitaţie ce există în om ele n'au putut rămânea fără urme asupra lui. La cauzele interne număr progresul mai intensiv pe terenul civilizaţiunii, pe de altă parte, direcţiunea mai democratică în viaţa constituţională. Civilizaţia, luminarea, e factorul care trezeşte în om conştiinţa de sine. Cealaltă cauză zace în direcţiunea democratică a constituţionalismului. Când împreună cu suveranitatea poporului s'au proclamat drepturile cardinale ale individului, adică libertatea personală, a fost neapărat necesar să se caute garanţa acestei libertăţi şi această garanţă nu s'a putut afla decât în egala îndreptăţire politică, adică în o constituţie democratică. Pe când în timpurile absolutismului şi al constituţiei feudale, poporul şi limba lui n'aveau nici o importanţă, ceea ce eclatant ni-o dovedeşte tocmai exemplul patriei noastre, unde o limbă moartă [1]) a fost în stare să susţină un stat aproape o mie de ani, — dar în momentul, când s'a enunţat egala îndreptăţire, îndată ce poporului i s'a acordat înrâurire asupra desvoltării vieţii de stat, în aceleaşi moment apare pe câmpul de luptă dintre limbi — ideea naţională. Iar dacă ideea naţională este efluxul acestor principii, ce străbat întreaga societate, întreaga noastră civilizaţie, atunci e foarte natural, că numai aşa s'ar putea înfrâna, dacă am fi în stare să punem piedici şi tuturor acestor principii, să modificăm toate aceste principii. Dacă îndreptăţirea ideii naţionale ar consta numai în generalitatea ei, nu m'aş închina ei ».

« Părerea mea e însă, că îndreptăţirea ideii naţionale zace în posibilitatea atât a libertăţii individuale, cât şi a desvoltării genului omenesc. Ideea naţională, precum avui cinstea să amintesc, îşi are una dintre cauzele sale în direcţiunea democratică a constituţionalismului. Dar precum libertatea individuală şi mijlocit desvoltarea individuală, numai pe bazele domocraţiei e posibilă, tot aşa pe de altă parte condiţia primordială, premergătoare, a democraţiei e tocmai ideea naţională. (Mişcare). Vă rog, democraţia e nu numai binefăcătoare, dar şi posibilă în cazul, când nu numai singuratici, nu mulţi, ci poporul întreg, în massă e civilizat, când întreg poporul are capacitatea de a se folosi de drepturile sale politice. Admit, Onorată Cameră, că deşi singuraticii, cari aparţin claselor sociale mai înalte se pot cultiva şi prin o cultură naţională

[1]) Limba latină, în care se făcea instrucţiunea şi administraţia ţării.

străină, după părerea mea însă e imposibil ca civilizaţia în masse să fie alta, decât cea naţională şi astfel desvoltarea naţională e condiţia primordială a democraţiei ».

« Am zis, că al doilea motiv al îndreptăţirii naţionale îl aflu în posibilitatea desvoltării genului omenesc. Fiecare naţiune are facultăţile şi dispoziţiile sale proprii, fiecare naţiune e ca şi un organ firesc al genului omenesc, a cărui misiune constă în îndeplinirea anumitelor funcţiuni, proprii numai lui. Precum scopul suprem al libertăţii individuale sau al drepturilor fireşti nu poate fi altul, decât cea mai înaltă şi omnilaterală desvoltare individuală şi mijlocit a neamului omenesc, iar baza ultimă şi mai profundă nu poate fi alta, decât infinita diferenţă a indivizilor, astfel este şi cu ideea naţionalităţii, care nu e altceva decât aplicarea acestei teorii despre drepturile inprescriptibile la singuraticele naţiuni, şi aici scopul suprem nu e altceva, decât cea mai înaltă şi omnilaterală desvoltare a naţiunilor şi mijlocit a genului omenesc, iar ultima şi cea mai profundă bază nu e altceva, decât infinita diversitate, ce există între singuraticele naţiuni ».

« In această privinţă, părerea mea e că fiecare naţiune e insuplinibilă, nu poate fi înlocuită, — fiecare naţiune e providenţială şi astfel toate năzuinţele îndreptate în a realiza ideea de naţionalitate sunt deadreptul o datorinţă morală ».

« Ca fiecare idee, aşa şi aceasta îşi are degenerările sale, cari se manifestă de regulă în exagerări. (Aşa e! Corect!) ».

« Astfel de degenerări ale ei sunt, după părerea mea, deoparte tendinţa spre supremaţie, iar de alta izolarea naţională... Şi una şi alta e în contrast cu eternele legi fireşti ale întregului nostru progres şi de aceea, după părerea mea, deşi sunt posibile pe un interval scurt, pe un timp mai îndelungat durabilitatea lor nu se poate susţinea ».

« Supremaţia e în contrast cu legile fireşti ale progresului, pentrucă necesarmente totdeauna împiedecă libera desvoltare a unei alte naţiuni. Tot aşa şi izolarea, fiindcă problema naţiunilor, după părerea mea, nu este separarea deolaltă, ci colaborarea prin concordia tuturor la problema comună ».

« Se zice de multe ori că, punând astfel pe tapet ideea de naţionalitate, venim în contrazicere tocmai cu năzuinţa ce zi cu zi tot mai mult se iveşte pe terenul social, că popoarele şi statele nu că s'ar despărţi unele de altele, dar tot mai mult se asociază şi se aliază ».

« Eu mărturisesc, în privinţa aceasta dau drept acelora, cari prin aceasta vreau să atace izolarea naţională. Nu le pot da însă dreptate, când o invoacă drept argument în contra egalei îndreptăţiri naţionale. Precum la indivizi aşa şi la naţiuni, cultura mai înaltă nu şterge caracterele, ci numai nobilitează facultăţile şi înclinările şi astfel le conduce la o mai clară pricepere atât a problemei proprii, cât şi a celei comune genului omenesc. Şi precum la indivizi aşa şi la naţiune, această uniune numai atunci e posibilă, când ea se bazează pe reciprocul respect de drept, când singuraticele naţiuni sunt recunoscute ca fiinţe de drept,

ca subiecte de drept, şi ca atare cu atât mai vârtos şi mai repede vor înainta, cu cât mai capabile sunt a pricepe problema comună».

« In această privinţă pot zice că ideea de naţionalitate nu numai că nu stă în contrast cu ideile cosmopolite, ci e tocmai primordiala condiţiune a adevăratului cosmopolitism, aşa că pot să afirm, cu un distins scriitor german, că veritabilul cosmopolitism e o biserică mare, care numai pe puternicii pilastrii ai naţionalităţilor poate sta ».

« Premiţând acestea (sgomot), primul şi cel mai înalt postulat naţional nu poate fi altul, decât asigurarea existenţei şi a desvoltării individualităţii naţionale. Şi fiindcă e vorba să asigurăm legal exigenţele naţionale e firesc, că prima noastră datorie nu poate fi alta, decât să dăm garanţă legală existenţei şi desvoltării individualităţilor naţionale ».

« Aceasta e ceea ce cuprinde contrapropunerea mea, aceasta e ceea ce în textul proiectului comisiunii centrale eu nu pot afla ».

« Contra acestei am auzit adeseori zicându-se că e în contrast cu ideea fundamentală a statului, să se recunoască într'o ţară mai multe naţiuni decât una... ».

« Dar dacă naţiunea politică numai una poate fi, prin aceasta legislaţia nu exclude faptul existent, că în ţară sunt mai multe naţiuni, luate în înţeles genetic şi acesta e adevăratul înţeles al noţiunii: Naţiune ».

. . . .

« Naţiunea, ca produsul eternelor legi fireşti, îşi are baza existenţei sale, materiale şi spirituale, nu în puterea de stat, ci în puterea ordinei mai înalte a lucrurilor. Naţiunea ca individul, al cărei scop nu e altul decât desvoltarea proprie, fiind acest scop nu afară de ea, ci în ea însăşi, fiind scop propriu, e subiect de drepturi originare, adică fundamentale. Şi fiindcă scopul naţiunilor e identic cu naţiunea şi nu e altceva decât efluxul unei puteri supreme, de aceea scopul acesta atât de puţin poate cândva să ajungă în contrast cu ideea fundamentală a statului, ca şi puterea aceasta însăşi. De aceea statul, dacă nu voieşte să provoace contrast cu propria sa ideie fundamentală, statul a cărui problemă e tocmai să dea condiţiunile de desvoltare, statul — zic — nu poate nega recunoaşterea legală a drepturilor originare pe seama naţiunilor ».

« Scopul e deci desvoltarea naţională. Problema noastră actuală e: să dăm condiţiunile legale spre cea mai perfectă realizare a acestui scop, dar în privinţa aceasta proiectul comisiunii centrale nu numai că nu recunoaşte naţiunilor genetice, cari se află în ţară, drepturile lor fireşti, nu numai că nu le dă acestora condiţiunile de desvoltare, ci le neagă chiar condiţiunea principală a oricărei desvoltări, adică nu le recunoaşte naţiunilor existente în ţară nici existenţa ».

« E drept, că aici n'am avut prilej s'o aud aceasta, dar am cetit în ziare de mai multe ori că legislaţia e îndreptăţită la aceasta, căci, precum zic ele, legislaţia nu se poate ocupa cu scopuri teoretice, filozofic deduse,

9

cari se formulează în numele naţiunilor, ci ea trebue să fie paza scopurilor concrete, spre cari tind naţionalităţile ».

« Eu aşa ştiu, Onorată Cameră, că dacă sunt între naţionalităţi indivizi singuratici, cari tind spre scopuri, ce nu pot fi aduse în consonanţă cu statul, adaog chiar, dacă nu numai mulţi, ci toţi ar fi atari, chiar şi atunci prevenirea realizării acestor scopuri cade în competenţa poliţiei. A pedepsi pe făptuitori e sfera de activitate a judecătoriei, dar niciodată a legislaţiei ».

« Nu se poate ca din acest motiv întreaga naţiune să fie despoiată de drepturile ei, dar pe temeiul proiectului comisiunii centrale legislaţia tocmai aceasta ar face-o. Şi eu zic că *a condiţiona de program politic recunoaşterea drepturilor unei naţiuni, ar fi o procedură tot aşa de bizară ca aceea de a garanta drepturile cardinale ale individului numai în acel caz, când poate produce certificat de bună conduită dela poliţie.* A recunoaşte drepturile originare ale naţiunii, a apăra drepturile ei cardinale, e datoria morală tocmai a statului. Astfel deci, sub nici un pretext şi din nici un motiv, Statul nu poate să denege recunoaşterea legală a drepturilor originare. Şi legislaţia să pedepsească deja apriori o naţiune cu cea mai grea pedeapsă, cu lipsa de drepturi? Mărturisesc, Onorată Cameră, că prin aceasta comisiunea centrală nu-şi ridică monument strălucit libertăţii sale ».

« Trebue să observ însă şi aceea, că s'a trecut de tot cu vederea faptul că veacului nostru i s'a rezervat misiunea de a trezi naţiunile din adâncul lor somn. *Şi naţiunile, a căror misiune e să dea ca factori creatori contribuţia lor la desvoltarea istorică a genului omenesc, pot fi prin forţă împiedecate, dar numai pe scurt timp şi dacă sunt astfel împiedecate, cu atât mai periculoase pot deveni pentru stat.* (Oho!) ».

« Le trec însă cu vederea toate acestea şi mă transpun pe punctul de plecare al comisiunii centrale ».

« Comisiunea centrală afirmă, că voieşte să rezolve chestiunea pe baza libertăţii individuale. Dar, Onorată Cameră, a voi să garantezi postulate naţionale şi tot atunci să desfaci în atomii săi organici primul şi cel mai de căpetenie subiect al acestor postulate: naţiunea, înseamnă după părerea mea a nimici cel mai de căpetenie interes naţional. (Exclamări: nu-i aşa!). Şi astfel, în consecinţă nici nu poate fi vorbă de postulate naţionale, pentrucă pe temeiul individual numai desvoltare individuală se poate închipui, şi din totalitatea indivizilor tot aşa de puţin poate fi cândva un întreg unitar, ca din bucăţi de piatră statuă de piatră ».

« Eu vreau să primesc baza pe care e clădit proiectul comisiunii centrale, dar cu regret trebue să zic iarăşi că, comisiunea centrală precum a înţeles falş esenţa ideii de naţionalitate, tot aşa de falş a cuprins şi esenţa exigenţelor naţionale ale individului ».

« Naţionalitate, ca o însuşire înăscută individului, fiindcă moralmente se poate desvolta, e şi drept totodată. Acest drept e inalienabil ca şi însuşirea ce stă la baza acestui drept. Dreptul naţional nefiind un produs

al voinţii, nici nu poate fi supus acesteia, ci e drept fundamental. Ori ce drept fundamental e prin firea sa necondiţionat şi orice drept necondiţionat pretinde scut legal necondiţionat. Chestiunea aceasta trebue deci rezolvită tocmai pe acest temeiu, ca Onorata Cameră să recunoască necondiţionalitatea drepturilor naţionale ale individului şi potrivit acesteia să-i dea pretutindeni scutul său necondiţionat. Aceasta e baza pe care stă contraproectul meu ».

. . . .

« Zisesem că nu este permis a vătăma principiul egalei îndreptăţiri. Egala îndreptăţire nu stă în contrast cu ideea fundamentală a statului, iar dacă nu e contrast, atunci sunt incapabil să-mi închipuiesc un singur argument, care să dea drept legislaţiei să nimicească egala îndreptăţire. Egala îndreptăţire nu poate fi în contrast cu ideea fundamentală a statului, cel ce ar nega aceasta, ar nega învăţămintele de peste două mii ani ale istoriei universale, ar nega cea mai scumpă comoară a progresului, ar nega faptele. Nu vreau să mă provoc la statul federativ Elveţia, mă provoc însă la singuraticele cantoane cu populaţie amestecată. Acolo aflăm că egala îndreptăţire există pretutindeni, nu numai în principiu, nu numai pe hârtie, ci realizată şi în viaţă. Dar a nega egalitatea de drept este nu numai a nega faptele, ci a săvârşi ceva şi mai mult, ceea ce ar sgudui temelia vieţii de stat, ar răpi statului legalitatea morală de existenţă ».

« Intocmai ca la singuratici, aşa şi la naţiuni, unui popor îi revine rolul prim, supremaţia, care îşi are rădăcini în avantagiile, ce i le dă însuşirile şi facultăţile sale. O asemenea supremaţie firească nu o exclude nici contraproiectul. Contra unei asemenea supremaţii nimeni nu se poate plânge, o asemenea supremaţie toţi o vor recunoaşte şi accepta cu adevărată mulţumire. Dar o supremaţie care nu-şi are bază în circumstanţe faptice, ci în clauzele de legi — e imposibilitate să se accepte».

« O asemenea supremaţie, după a mea părere, numai pe două baze se poate închipui, adică sau pe o origine superioară şi prin aceasta pe un drept superior înăscut, ori pe volnicie. Cel ce se bazează pe prima, poftească să-şi dovedească originea superioară şi eu mă voiu închina lui. Pe a doua poate să şi-o întemeieze ori şi cine, care dispune de putere, aceasta nu se poate nega. Dar, Onorată Cameră, precum a te pleca înaintea dreptului e nu numai datorinţă, ci şi virtute, tot astfel a te pleca nu înaintea dreptului, ci a forţei, e laşitate. In această privinţă, Onorată Cameră, proiectul comisiunii centrale aşa cum e redactat, nu zic intenţionat, tocmai o astfel de imposibilitate morală pretinde dela naţionalităţile nemaghiare ».

« Sunt convins că Onorata Cameră nu o pretinde aceasta. Nu o va pretinde pentrucă ştie împreună cu mine, că naţiunile, ca şi singuraticii, au un interes mai înalt, mai sfânt chiar decât viaţa: onoarea. A pretinde aşa ceva şi a ceda acestei pretenţiuni e în tot cazul o imposibilitate morală ».

«Vedem deci, Onorată Cameră, că condiţiunii a doua, adică egalităţii de drept, proiectul comisiunii centrale nicidecum nu corespunde, contraproiectul însă corespunde perfect «.

·«A treia condiţiune la rezolvirea acestei chestiuni, precum am onoarea a spune e, după părerea mea, ca să se ia astfel de dispoziţiuni, ca principiile astfel stabilite să nu rămână numai pe hârtie, ci să treacă şi în viaţă, cu alte cuvinte e punctul de vedere al aplicării practice».

« In privinţa aceasta numai două principii pot da directivă, primul e că întrucât numai e posibil să ţinem deschise tuturor limbilor naţionale toate terenele de desvoltare esenţială, iar al doilea că, întrucât numai se poate, limba oficială a massei poporului să fie totdeauna limba sa naţională».

« Intru realizarea acestui scop, părerea mea e că două mijloace se pot imagina. Primul e, dacă voim să susţinem principiul facultativ în toată curăţenia şi nemărginirea lui, ca urmând bunăoară exemplul Belgiei, toate limbile vorbite în ţară să poată fi întrebuinţate liber pretutindeni şi totdeauna. Aceasta, Onorată Cameră, în Belgia în mod practic e inexecutabilă, iar la noi ar fi chiar o imposibilitate fizică. Dacă nu putem să alegem deci calea aceasta, ne mai rămâne numai una: *aplicarea teritoriilor de limbă.* (Sgomot)».

«Onorată Cameră! Mărturisesc că mă surprinde această reacţiune, când accentuaiu necesitatea teritoriilor de limbă, fiindcă proectul comisiunii centrale nu ocoleşte teritoriul de limbă».

«Onorată Cameră! Am auzit de multe ori zicându-se că, dacă punem în vigoare teritoriile de limbă, aceasta nu ar fi altceva decât o reîntoarcere la epoca barbară, în care nu numai singuraticele naţionalităţi, ci — nu-mi vine în minte cum se zice în ungureşte, «die Geschlechter» (seminţiile) — chiar şi seminţiile se izolau de către olaltă. Eu aşa cred că teritoriile de limbă, dacă voim să acordăm limbilor drepturi, nu sunt altceva decât efluxurile consecvente ale acelei legi simple şi eterne fireşti, că tot ce există e legat de timp şi de spaţiu. Teritoriile de limbă nu pot fi evitate. Aci numai din punct de vedere al aplicării practice poate fi întrebarea că aceste teritorii de limbă cum ar fi să se formeze în chipul cel mai practic? La aceasta va răspunde, fără îndoială, fiecare că cea mai simplă şi mai practică modalitate e, ca, întrucât e posibil, pe un teritor să se vorbească limbi puţine, poate chiar numai una. Astfel principiul de arondare, ce se cuprinde în contraproiect, e tocmai rezultatul practibilităţii. Principiul de arondare însă, fiindcă nu emanează din ideea dreptului de naţionalitate, nu e un principiu fundamental, şi astfel cade în categoria punctului de vedere al oportunităţii. Din acest motiv din parte-mi sunt gata să accept oricare altă modalitate în momentul, când cineva mă va convinge, că există o alta, care să realizeze mai practic egala îndreptăţire a limbilor».

«Principiul de arondare, de delimitare. — nu poate să fie în contrast cu unitatea politică şi teritorială a statului. Nu e în contrast cu integritatea teritorială, pentrucă nici o bucată din teritoriul ţării nu are

să fie desmembrată, ca să se adnexeze la alt stat, ori să constitue un stat deosebit. (Sgomot)). Nu contrazice nici unității politice, pentrucă, după părerea mea, condițiunea unității politice e regimul unitar și legislația unitară, iar în privința aceasta toate punctele din contraproiect nu numai că nu atacă unitatea politică, ci chiar în ea își au condițiunile de a fi. Se zice că arondarea, delimitare nu e, ce e drept, în contrast cu unitatea statului, dar pregătește violarea acestei unități. Dacă unitatea de stat e primejduită prin faptul că în țară vor exista teritorii de limbă, cari teritorii ar fi exclusiv ale unei limbi nemaghiare, atunci proiectul comisiunii centrale nu înlătură acest pericol, pentrucă în sensul proiectului comisiunii centrale, într'un comitat, să luăm de exemplu comitatul Caraș, limba protocolară va fi exclusiv numai cea română. *Dacă există deci pericol sub acest raport, atunci el există deja în faptul că în țară sunt mai multe naționalități, iar acest pericol nu va fi înlăturat prin aceea că nemulțumim majoritatea.* A voi să înlăturăm acest pericol prin isgonirea năzuințelor majorității, nu a celor ofensătoare pentru Stat, ci a celora ce sunt în concordanță cu el, e ceva de neînțeles după părerea mea ».

. . . .

« După toate aceste, pot să rezum că textul comisiunii centrale menține neatins un singur principiu și pe acesta îl desvoltă, cu toate consecințele lui până la sfârșit: *supremația națiunii maghiare.* De aceea pot să zic că acest proiect nu e altceva, decât o nouă ediție a legilor din 1836, 1840, 1844 și 1848. (Sgomot). In esență e aceasta. In el se găsește aceeași idee fundamentală, aceeași tendință principală, numai forma s'a schimbat. Dar eu, Onorată Cameră, la înșirarea cauzelor ideii de naționalitate am lăsat legile acelea cu totul la o parte, le-am lăsat, pentrucă nu este nimeni care să nu știe că cea mai deaproape cauză a chestiunii naționalităților în Ungaria au fost legile acelea. (Contraziceri). Se poate nega orice, — poftiți să negați ».

« A voi deci, Onorată Cameră, să rezolvim norocos chestiunea naționalităților pe aceeași cale, destul de nenorocos importată în țară — eu nu o pot aproba » [1]).

DISCURSUL LUI ALEX. MOCIONI IMPRESIONĂ CAMERA

Discursul lui Alexandru Mocioni, prin care și-a motivat proiectul, a impresionat întreaga Dietă. Insuși ministrul Eötvös l-a felicitat. Dintre toate discursurile ce s'au rostit în ședințele din 24—29 Noemvrie 1868 ale Dietei și în care s'a desbătut problema naționalităților din Ungaria, acel al tânărului Mocioni a fost cel mai judicios. Expunând chestiunea națională în lumina rațiunii și pe baza principiilor neclintite ale dreptului natural, — și aceasta cu o argumentare logică impecabilă — discursul a avut un viu răsunet în cercurile politice și în opinia publică

[1]) T. V. Păcățianu, *Cartea de Aur*, vol. IV, pag. 472—486.

a naţionalităţilor nemaghiare. Autoritatea şi valoarea morală a micului grup parlamentar, ce-l formau deputaţii naţionalişti Români şi Sârbi, creşte; iar acestui grup i se alătură şi valorosul reprezentant al Rutenilor, Adolf Dobrzanschi, care susţine proiectul minorităţii — prezentat de Mocioni — printr'un discurs remarcabil, dovedind cu legi pozitive şi fapte istorice drepturile naţionale ale popoarelor nemaghiare din Ungaria.

La 28 Noemvrie, desbaterile generale asupra chestiunii naţionalităţilor se termină, proiectul minorităţii fiind susţinut şi de ceilalţi deputaţi naţionalişti români şi sârbi: Sigismund *Borlea*, Iosif *Hodoş*, Alexandru *Roman*, Vincenţiu *Babeş*, Florian *Varga*, Alexandru *Bohăţel*, Ioan *Puşcariu*, Sigismund *Papp*, Ioan *Popovici Desseanu*, Aurel *Maniu*, Andrei *Medan*, Ilie *Măcelaru*, Sigismund *Popovici*, Matei *Pop de Grid*, Miloş *Dimitrievici*, Pavel *Trifunaţ*, Svetozar *Miletici*, Alexandru *Stoiacicovici*, Gheorghe *Stratimirovici* şi Emil *Manuilovici* [1]). Alexandru *Mocioni*, folosind dreptul cuvântului final, răspunde oratorilor majorităţii, printr'un discurs din care reproducem următoarele:

ALEX. MOCIONI RĂSPUNDE ORATORILOR DIN MAJORITATE

« ...Mai mulţi onoraţi domni deputaţi şi oratori foarte excelenţi, au amintit, deşi nu ca imputare, că vorbirea mea din rândul trecut a fost doctrinară, că doctrinarismul poate fi la loc altundeva, dar nu în legislaţie, unde chestiunile practice trebuesc rezolvite în mod practic. Nu ştiu întrucât am fost doctrinar şi nici nu voiesc să intru în discuţia acestei chestiuni, dar aşa cred că, în tot cazul, procedăm mai mult atât în interesul poporului, cât şi al ţării, dacă stabilim prin lege, fie chiar şi pe baza doctrinarismului, principiul egalei îndreptăţiri, decât dacă, deşi din alt motiv şi nu numai pentru a scăpa la aparenţă de un doctrinarism, nimicim egala îndreptăţire, cum o face aceasta proiectul comisiunii centrale ».

« Mult stimatul domn deputat Bartal Gheorghe a privit chestia din punct de vedere politic mai înalt şi a zis că « rezolvirea chestiei nu e o problemă exclusivă a patriei, şi că menţinerea păcii universale din atâtea părţi ameninţate pretinde consolidarea monarhiei austro-ungare. Eu sunt foarte neexpert în politica înaltă şi de aceea ţin de corectă totdeauna numai o politică: *politica dreptului* ».

« Atât pot, totuşi, să spun că, *deşi aş dori şi eu să se conserve pacea universală, abia cred că monarhia austro-ungară, oricât ar fi ea de consolidată, să poată menţine pacea universală, dacă alte multe puteri, poate*

[1]) Ceilalţi deputaţi români, cari au luat cuvântul în cursul desbaterii, n'au sprijinit proiectul minorităţii. Alois Vlad nu primeşte nici unul din proiectele prezentate şi e pentru cel înaintat Dietii din 1861. Petru Mihalyi respinge proiectul majorităţii, dar nu se declară nici pentru al minorităţii. Renegatul Simeon Papp e contra, iar Ioan Mişici nu primeşte proiectul majorităţii, fiind de părere să se amâne chestiunea pentru a fi rezolvată de viitorul parlament.

cu mult mai puternice, pot să o conturbe. Dar la rezolvirea acestei chestii, aşa cred, că chemarea noastră nu e să asigurăm pacea universală, ci misiunea noastră în privinţa aceasta e mai presus de toate, ca prin concordie, să fim gata pentru eventualitatea unui războiu universal, să facem faţă fără teamă eventualelor pericole, ceea ce fără egalitate de drept e imposibil. Această egalitate de drept nu o găsesc în proectul comisiunii centrale ».

« Stimatul domn ministru al instrucţiunii publice [1]) ca totdeauna aşa şi de deunăzi, într'o vorbire excelentă şi erudită, spunea între altele că la rezolvirea chestiunei acesteia nu trebue să ne punem pe punctul de vedere al singuraticelor naţionalităţi, ci al ţării, pentrucă interesele acesteia sunt identice pentru toate naţiunile ».

« Dar tocmai în consecinţa acestora d-l ministru trebuia să accepte proectul minorităţii, pentrucă dacă interesele sunt identice, din această identitate rezultă identitatea scutului legii sau egalitatea de drept, pe care nu o putem afla în proiectul comisiunii centrale. Dacă nu m'a surprins argumentarea excelentă şi strâns logică a stimatului domn ministru, totuşi au fost întrucâtva neaşteptate cuvintele: « Sunt mulţi cari cred că chestia naţională a fost provocată numai de marile aspiraţiuni ale unora, sau chiar şi de năzuinţi mai josnice ».

« Domnul ministru adăoga, ce e drept, că nu crede aceasta. Eu nu vreau să întorc lucrul, pentrucă aşi putea să cad în aceeaşi greşală, în care a căzut şi domnul ministru — de bună seamă nu intenţionat ».

« D-l ministru al instrucţiunii publice a zis că arondarea e mijloc, scopul e domnia. Dar a mers şi mai departe, când a zis că şi domnia e un mijloc. Scopul final e mulţumirea naţionalităţilor şi cu această ocaziune a afirmat că nu vrea să scruteze, în ce măsură va mulţumi proiectul minorităţii pe celelalte naţionalităţi, dar pe una în nici un caz nu o mulţumeşte şi aceasta e naţiunea germană. Aceasta nici decum nu va fi satisfăcută cu proiectul de lege al minorităţii ».

. . . .

« Limba germană în baza proiectului minorităţii nu numai că poate figura ca a doua limbă în comitate, dar are pe terenul justiţiei drept egal cu celelalte naţiuni în toate comitatele, în cari sunt nemţi. Că pe baza proiectului comisiunii centrale limba germană, întocmai ca toate celelalte, afară de cea maghiară, sunt excluse de pe terenul justiţiei, au arătat-o d-nii deputaţi antevorbitori ».

. . . .

« Stimatul domn ministru zicea — şi aici a mers poate mai departe în doctrinarism, decât mine, — că dacă decretăm în proiect principiul arondării, având aceasta o influenţă atât de extraordinară asupra administraţiei din întreaga ţară, chestia nu poate fi tranşată în mod unilateral, iacă numai aşa, ci trebuesc împlinite întâi unele condiţiuni prealabile,

---

[1]) Baronul Iosif Eotvós.

şi înainte de toate trebue stabilit criteriul obiectiv al naţionalităţii, ca să se poată apoi decreta, în care comitet care naţionalitate formează majoritatea. Dar nu ne putem opri nici aici, pentrucă el a mers mai departe şi a zis că trebue stabilită o aşa numită « normă de jurisdicţiune » pentru a se putea hotărî în fiecare caz care judecătorie e competentă şi e nevoie şi de o deosebită procedură judiţială, în baza căreia se porneşte procesul, care să se încheie cu sentinţa că judecătorul condamnă pe individul respectiv să fie sârb, român sau neamţ ».

« Mărturisesc că nu m'am gândit la această greutate, când am iscălit acest proiect al minorităţii; şi dacă admit chiar toate aceste greutăţi şi am în vedere că, într'adevăr, e chestie de conştiinţă a determina într'un comitat care naţionalitate e în majoritate, ca apoi în baza majorităţii să fie decretată stăpânirea limbei majorităţii: aşa cred, că, nu cu îndoită, ci cu de şase ori atâta conştiinţă trebue aplicat principiul, când se decretă că limba oficială a ţării e limba maghiară ». (Râsete ironice în dreapta. Intreruperi din partea Românilor: aşa e!).

« *Pentrucă, Onorată Cameră, dacă după datele statistice nu se poate decide în comitat care să fie limba majorităţii, cu atât mai puţin se poate face aceasta pentru întreaga ţară, în favorul minorităţii, în contra majorităţii* ».

« Dar, Onorată Cameră, dacă pe baza proiectului de lege al minorităţii ar lua fiinţă astfel de judecătorii, cari ar condamna pe individ să fie sârb, român sau neamţ — atunci proiectul de lege prezentat de bine meritatul deputat al Pestei-Cetate [1]) condamnă fără nici un criteriu, fără nici o procedură judecătorească, fără niciun for de drept, pe fiecare individ din ţară să fie — maghiar ». (Ilaritate!).

« Stimatul domn ministru al instrucţiunii publice a zis între altele că « recunoaşte, că atunci când se face provocare la Elveţia şi Belgia, respectivii n'au făcut greşală cu privire la loc, ci numai la timp, fiindcă aceste raporturi nu există acum, ci au existat ceva mai înainte de o mie de ani ». Şi eu m'am provocat la Belgia şi Elveţia şi astfel sunt nevoit să-mi fac observările la aceste obiecţiuni ale d-lui ministru. M'am provocat la Belgia, ca să dovedesc că egala îndreptăţire nu se opune ideii fundamentale de stat şi unităţii lui. M'am provocat la Elveţia, stat federativ, la cantoanele cu populaţiune mixtă din Elveţia, ca să arăt că aplicarea egalităţii de drept nu e imposibilitate, ci un fapt real ».

« Domnul ministru obiecţionă că am făcut greşală în privinţa timpului, cel puţin cu o mie de ani. Imi va permite stimatul domn ministru să-i răspund că, nu numai raporturile invocate din parte-mi, dar însăşi Belgia şi Elveţia n'au existat înainte cu o mie de ani. ».

« S'a provocat stimatul domn ministru la asemănarea ce există între ideia religioasă şi cea de naţionalitate. E de netăgăduit că, deşi se deosebesc în esenţă sau în privinţa cuprinsului lor intern, se potrivesc însă cu privire la originea, efectul şi rezultatul lor, pentrucă amândouă au natura

---

[1]) Francisc Deák.

comună a ideilor dominante. Dar tocmai d-l ministru va şti mai bine că ideea libertăţii religioase nu atunci s'a afirmat la perfecţie, când în urma luptelor religionare a fost decretată libertatea conştiinţei, ci abia atunci, când libertatea conştiinţei a garantat totodată confesiunilor singuratice, pe lângă serviciul public dumnezeiesc, şi egalitatea de drept. Pe cât de puţin se pot satisface interesele religioase numai pe bază individuală, tot aşa de puţin se pot mulţumi şi pretenţiunile naţionale numai pe această bază, ele pot fi satisfăcute numai pe baza de naţiune ».

« Stimatul domn ministru zice că civilizaţia periclitează naţionalităţile. Dar adaogă, totodată, că aceasta nu o înlăturăm prin aceea, că învălim, ca pe nişte mumii, singuraticele naţionalităţi în legi şi le depunem în morga municipiilor ».

« E adevărat. Dar noi nu vrem să punem în mormânt naţionalităţile, ca pe nişte mumii, ci vrem ca naţionalităţile vii să fie asigurate prin lege ca subiecte de drept. Dacă proiectul minorităţii aşează mumii în camera mortuară a municipiilor, atunci pot spune fără teamă că proiectul majorităţii nu mumii, ci naţiuni vii, aşează în cripta piramidei supremaţiei maghiare ».

« Stimatul domn ministru a spus că nu este forţă şi putere care ar putea să-l înlăture de pe terenul emulaţiei libere. Nimeni nu o doreşte aceasta mai sincer decât mine şi cei cari au iscălit proiectul minorităţii. Căci doar tocmai pentru libera emulaţie ce cere ca prima condiţiune sau să nu dăm scut legal nimănui, sau dacă-i dăm, să-l dăm la toţi deopotrivă. Asta e ce se află în proiectul minorităţii şi ce — precum de repeţite ori am spus-o — nu se cuprinde în al comisiunii centrale ». (Voci: să absteie !). « Dacă onorata Cameră vrea să abstau, eu mă execut, pentrucă nu vreau să abuzez de pacienţa Onoratei Camere ». (Să auzim !).

« Ca de obiceiu, aşa şi astăzi, stimatul coleg Tisza Kálmán [1]) a rostit o vorbire excelentă. A atacat cu extrem de strălucite şi agere argumente proectul minorităţii. Dacă îmi este permis să-mi exprim o modestă dorinţă, aceasta ar fi să am numai pentru zece minute iscusinţa, pe care o are d-sa, ca să fiu în stare să-i răspund. D-l deputat Tisza Kálmán a zis că nu vrea să-şi clădească cuvântarea pe teoria naţiunilor cuceritoare şi cucerite, iar după aceasta zicea că, în contra proiectului comisiunii centrale s'au ridicat îndeosebi trei obiecţiuni. Prima că proiectul conţine supremaţia maghiară, a doua că acordă privilegii şi a treia că decretează moartea naţiunilor ».

« Supremaţia garantată prin lege în proiectul comisiunii centrale, domnul deputat vrea să o motiveze prin afirmarea că naţiunii maghiare îi compete dreptul nu numai pe baza numărului, ci şi a culturii şi a averii lui mai mari, ca limba ei să fie limbă oficială centrală şi intermediară. A zis că unei astfel de supremaţii bazată pe lege, fiindcă nici d-sa n'a negat-o că e supremaţia bazată pe lege — îi servesc ca factori

[1]) Tatăl Contelui Ştefan Tisza, Primul-ministru al Ungariei în timpul războiului mondial.

naturali, nu numai numărul, ci şi cultura şi averea mai mare. Eu, însă, aşa cred că domnul deputat a ajuns în contrazicere cu sine însuşi, pentrucă se pot creia legi, în care să se ţină seama nu numai de număr, ci şi de cultură, dar e sigur că legea, care face deosebire în privinţa averii între cetăţean şi cetăţean, nu poate să fie expresiunea egalităţii de drept, ci este un privilegiu. A spus d-l deputat că din partea sa nu s'ar fi opus ca naţiunile să fie recunoscute în lege ca subiecte de drept, dacă n'ar fi auzit din parte-mi asemănarea naţiunilor cu corporaţiunile născute pe baza liberii asocieri. Dar, Onorată Cameră, dacă d-l deputat admite, că ceea ce am spus eu despre toate acestea e corect, atunci va admite şi aceea, că tocmai prin aceasta nu va împiedeca valoarea naturală a acelora, — nici chiar atunci, când pe cale oficială ar voi să le ignoreze ».

« A spus şi aceea stimatul coleg, că de ce suntem noi îngrijoraţi, dacă naţiunea maghiară are astfel de favoruri, pentrucă naţiunea maghiară nu e în stare, având în vedere numai proporţia numerică, să ne maghiarizeze. Şi eu aprob părerea aceasta şi tocmai pentru aceea nu sunt îngrijorat de viitorul naţiunii mele. Dar tocmai pentrucă şi d-l deputat recunoaşte că lucrul e imposibil să se poată întâmpla, e păcat să se dea cu securea în un aşa lemn, unde prealabil se ştie, că e imposibil să ajungi la rezultat.

« După acestea, Onorată Cameră, astăzi nu mă pot legăna în speranţă că majoritatea va primi proiectul minorităţii. Dar una trebue să mai observ că, dacă chestia se şi decide altfel, prin aceasta ea nu va fi rezolvită Şi de aceea numai atâta doresc că, dacă astăzi nu rezolvim chestiunea, să dea Dumnezeu să trăim cel puţin în astfel de împrejurări şi raporturi, ca mai târziu să avem prilejul să o rezolvim, pentruca chestia să nu o rezolve altul, căci dacă altcineva ar rezolvi-o, soluţionarea aceasta ar fi probabil aşa că nu va mulţumi nici pe aceia, cari nu sunt de acord cu mine, şi nici pe soţii mei de principii. *S'a asemănat de multe ori chestia naţională cu nodul gordian. Dumnezeu să ferească să nu se găsească un al doilea Alexandru, care să o taie în două cu sabia* » [1]).

DEPUTAŢII ROMÂNI ŞI SÂRBI PĂRĂSESC DEMONSTRATIV INCINTA

Punându-se la vot cele trei proiecte, proiectul comisiunii centrale e respins cu unanimitate. Se respinge şi proiectul minorităţii cu 267 voturi. Pentru admiterea lui au votat cei 24 deputaţi naţionalişti români şi sârbi. Absenţi 113 deputaţi. Când preşedintele anunţă rezultatul, deputaţii români şi sârbi părăsiseră demonstrativ incinta, ca să înţeleagă, par'că, şi posteritatea că rezolvirea chestiunei naţionalităţilor din Ungaria nu o pot aştepta dela parlamentul din Budapesta.

Ca punct de plecare pentru desbaterile speciale a fost admis proiectul lui Deák.

1) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. IV, pag. 761—770.

DECLARAŢIA LUI ALEX. MOCIONI

In şedinţa următoare, din 29 Noemvrie, începându-se discuţia pe articole, Alexandru Mocioni, într'o scurtă comunicare, declară că *principiul fundamental al proiectului Deák fiind în evidentă opoziţie cu cea mai intimă convingere a sa şi a tovarăşilor săi, cari împărtăşesc aceleaşi principii, iar aceştia neputându-şi încărca conştiinţa cu marea răspundere ce şi-ar asuma-o participând la desbateri, — ei nu vor colabora la crearea acestei legi şi nu vor lua parte la discuţia specială.*

Declaraţiei lui Mocioni se asociază printr'o scurtă cuvântare şi fruntaşul sârb, Svetozar Miletici, după care cei doi leaderi părăsesc şedinţa în mijlocul unei mare sgomot, urmaţi de amicii lor politici.

Ţinuta bărbătească a deputaţilor naţionalişti români şi sârbi, precum şi declaraţiile celor doi fruntaşi ai lor, impresionă majoritatea care în primul moment nu ştiu ce atitudine să ia [1]).

ATITUDINEA RENEGAŢILOR

Din nenorocire se găsiră numai decât coade de topor: Sârbul Gheorghe Ivacicovici şi Românul Simeon Papp, luară cuvântul şi desaprobară pe colegii lor naţionalişti. Cel dintâi protestă contra afirmaţiei lui Mocioni şi Miletici, că « toţi deputaţii de buze române şi sârbe » sunt contra proiectului lui Deák şi declară că ei nu sunt reprezentanţi naţionali, ci deputaţi ai ţării. Dacă « acei domni » voiesc să reprezinte exclusiv câte o naţionalitate, le recomandă să-şi depună mandatul. Al doilea, mai puţin indignat, protestă, asigurând Dieta că el « pune interesele patriei totdeauna mai presus de pretensiunile naţionalităţilor ». Ambii fură răsplătiţi cu vii şi sgomotoase aprobări.

ZĂPĂCEALA MAJORITĂŢII. DECLARAŢIA LUI DEAK

Situaţia penibilă a fost salvată de Francisc Deák care, luând cuvântul, declară că neparticiparea celor 24 deputaţi la desbaterea specială nu « priveşte » Dieta. Dacă « acei domni se gireazä de reprezentanţi ai nu ştiu ce naţiuni sau naţionalităţi », ei sunt în rătăcire. In Ungaria, « naţionalităţile ca atari n'au reprezentanţi ». Declaraţiile, ce le-au făcut « acei domni », se vor introduce în ziarul dietei, dar în procesul verbal « aşa ceva n'are loc » [2]).

După acest incident, majoritatea, stăpână pe tribună, intră în desbaterea pe articole a proiectului lui Deák şi votă faimoasa *lege de naţionalităţi* [3]), nu pentru a fi aplicată, ci pentru a amăgi străinătatea cu « liberalismul maghiar ».

Energica şi înălţătoarea luptă politică a reprezentanţilor noştri din această dietă, se încheie, ca şi altă dată, cu o amară şi dureroasă decepţie

---

[1]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 175—176.
[2]) T. V. Păcăţianu. *Opul citat*, vol. IV, pag. 771—773.
[3]) Articolul de lege XLIV din 1868.

— cu subjugarea poporului român și a celorlalte popoare nemaghiare din Ungaria istorică la supremaţia naţiunii politice maghiare « unitară şi indivizibilă ».

Schimbarea, prin mijloace constituţionale, a acestei legi a fost o permanentă şi principală preocupare a reprezentanţilor Români şi ai celorlalte naționalități nemaghiare din Dieta ungară.

Efectul ei funest pentru viitorul Ungariei l-a simţit şi micul partid al democraţilor maghiari de sub conducerea paşoptiştilor: Daniil Irányi, E. Simonyi şi Iosif Madarász, foşti emigranţi.

Cum ideologia acestui partid, până nu-i înghiţi şi pe ei — cu excepţia lui Ludovic Mocsáry — molochul şovinismului şi al intoleranţei de rasă se apropia în unele chestiuni de punctul de vedere al deputaţilor naţionali români, militanţi şi ei pentru democraţie, s'au făcut încercări de colaborare între cele două partide, cu scopul unei rezolvări echitabile, în spirit democratic, a chestiunei naţionalităţilor.

INCERCĂRI DE COLABORARE CU PARTIDUL DEMOCRAT MAGHIAR

In ședința din Noemvrie 1869 a clubului deputaţilor români, deputatul Alexandru Roman a adus la cunoştinţă că deputatul democrat Irányi doreşte o apropiere între partidul său şi deputaţii români în chestiunea naţionalităţilor. Alexandru Mocioni a confirmat cele relatate de Roman, adăogând că fruntașii acelui partid doresc ca o delegaţie a clubului român să ia contact cu delegaţii lor şi să încerce stabilirea unui program comun.

Clubul delegă pe Iosif Hodoș și Alexandru Mocioni cari, împreună cu reprezentantul Sârbilor, Dr. Svetozar Miletici, şeful sârbilor radicali, să ia contact cu delegaţii partidului democrat maghiar: Irányi, Simonyi, E. Kállay și Madarász, « recomandându-li-se de bază a combinaţiilor: « *Proiectul deputaţilor naţionali în cauza de naţionalitate* ».

Delegaţii ţinură « nenumărate conferinţe, la cari luând de bază amintitul proiect de lege în cauza naţionalităţilor, l-au desbătut din punct în punct, din paragraf în paragraf » şi l-au primit aproape în întregime.

In timp ce comisiunea aceasta caută să ajungă la un bun rezultat, în tabăra guvernamentală se putea observa o mare nelinişte, iar când se cunoscu — printr'o indiscreție — că cele două partide au căzut de acord în fine asupra unui proiect de lege « *pentru regularea şi asigurarea naționalităților şi limbilor de ţeară în Ungaria* », guvernamentalii fură cuprinşi de « o adevărată furie ». Democraţii maghiari deveniră ţintă unor atacuri vehemente și pătimașe, pentrucă au făcut pact cu naționaliștii români și sârbi — « trădători de patrie ».

Sub presiunea opiniei publice revoltate, proiectul elaborat de comisia mixtă n'a mai trecut prin şedinţele plenare ale celor două cluburi şi astfel încercările de apropiere și împăcare eşuară — pentru tot-deauna [1]).

[1]) *Albina*, Nr. 21 din 12/24 Martie 1870.
Dr. V. Branisce, *Opul citat*, vol. pag. 247—259.

* * *

STRĂDUINŢELE LUI ALEX. MOCIONI PENTRU SOLIDARITATE NAŢIONALĂ. FRONT COMUN CU NAŢIUNILE NEMAGHIARE

In ciclul parlamentar 1865—68, când Românii din regatul ungar aveau reprezentanţi de valoare în parlament : 24 din Ungaria şi Banat şi 12 din Ardeal, Alexandru Mocioni caută să facă o apropiere între deputaţii români din Banat, părţile ungurene şi Ardeal, pentru a obţine o atitudine unitară şi solidară în toate chestiunile naţionale, în a închega chiar o alianţă, un front comun al tuturor popoarelor nemaghiare, ameninţate prin tendinţele de supremaţie ale Maghiarilor.

Deputaţii români din Ardeal, — la cererea Impăratului — intraseră în această dietă «a încoronării», fiind în contra majorităţii tinerimii «autonomiste», care nu putea admite tratamentul excepţional de nedrept faţă de patria lor: confiscarea autonomiei ei istorice. Optsprezece provincii ale monarhiei rămaseră cu drepturile lor autonome şi după, introducerea dualismului (1867). Numai marele principat al Transilvaniei a fost tratat ca o ţară cucerită cu arme şi dată pradă imperialismului maghiar.

Deputaţii români din Ardeal veniră la Pesta, urmând sfatul celor doi mitropoliţi cari erau pentru o politică de activitate şi — mai ales — pentrucă în această dietă avea să se desbată şi declaraţiunea uniunii Ardealului cu Ungaria [1]).

Considerând această uniune ca o problemă proprie a lor, la început au păstrat o ţinută rezervată faţă de colegii lor, Români din Ungaria şi Banat. Aveau o situaţie dificilă şi se simţeau străini şi izolaţi în atmosfera metropolei ungare, în care pulsa un puternic curent naţionalist maghiar.

Lui Alexandru Mocioni îi revine meritul de a uni pe deputaţii naţionalişti Români din Ardeal, Banat şi părţile ungurene, într'un organism solidar, care spre cinstea neamului participă cu multă demnitate la desbaterile Legii naţionalităţilor [2]).

Cum însă această lege privea toate popoarele nemaghiare conlocuitoare, se creiă o alianţă frăţească, o solidaritate de luptă şi cu reprezentanţii acestora. Proiectul minorităţii prezentat de Alex. Mocioni, a fost susţinut de toţi deputaţii naţionalişti români şi sârbi şi de ruteanul naţionalist, Adolf Dobrzanski. Slovacii n'au avut reprezentanţi cari să se alieze acestui front comun.

Aceeaşi solidaritate nu s'a desminţit nici în şedinţa din 24 Noemvrie 1868 a dietii, când deputatul ardelean, Ilie Măcelariu, a prezentat celebrul proiect de rezoluţie, alcătuit de Alex. Mocioni, în *chestiunea uniunii Ardealului*.

---

[1]) Gh. Bariţiu, *Opul citat*, vol. III, pag. 439, 473—474.
[2]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 177—178.

In acest proiect, iscălit de 19 deputaţi naţionalişti, între cari Sârbul Svetozar Miletici şi Ruteanul Dobrzanski, se cerea după o argumentare juridică ca: «Dieta să declare prin rezoluţiune, că între împrejurările actuale nu intră şi desbaterea proiectului de lege propus de minister în cauza uniunii Transilvaniei cu Ungaria. Totodată Camera îşi exprimă dorinţa, ca regimul responsabil, cu aprobarea Majestăţii Sale, să esopereze cât mai curând convocarea unei noui diete a Transilvaniei, pe temeiul unei legi electorale, întocmite în conformitate cu principiile articolului de lege V. din Pojon, dela anul 1848 şi prin acordul ambelor diete să se reguleze definitiv această chestiune»[1]).

* * *

DIETA DIN 1865—1868 IŞI INCHEIE ACTIVITATEA. CONVOCAREA NOULUI PARLAMENT

Dieta din 1865—68 îşi încheie activitatea în 10 Decemvrie 1868 şi noul parlament este convocat pe ziua de 20 Aprilie.

In noua orientare politică a Românilor de dincoace de Carpaţi, şi în luptele electorale pentru noul parlament, Alex. Mocioni aduce contribuţia sa personală, devotată cauzei naţionale.

Mintea sa luminată, calda sa inimă românească şi entusiasmul său tineresc îl avântă în primele rânduri ale luptătorilor politicei româneşti din acea epocă. Avea 27 de ani.

«SCRISOAREA DESCHISĂ» A LUI ALEX. MOCIONI. UN EXPOZEU ASUPRA SITUAŢIEI POLITICE

După disolvarea dietei, când începură luptele electorale, Al. Mocioni adresă obştei româneşti, la 15/27 Ianuarie 1869 — celebra «*Scrisoare deschisă*», publicată în toate ziarele contimporane, în care stabileşte punctele de orientare ale politicei româneşti din viitor.

In introducere Al. Mocioni mulţumeşte tuturor acelora cari, cu prilejul desbaterii chestiunii naţionalităţilor în Dieta trecută, l-au asigurat, prin scrisori de adesiune, că sunt de partea celor 24 de deputaţi naţionali rugându-l să aducă aceasta la cunoştinţa tovarăşilor săi de credinţă şi de luptă, cu a căror ţinută politică se identifică pe deplin.

Cum însă, după închiderea sesiunii, cei mai multi deputaţi plecară din Pesta, Al. Mocioni le aducea la cunoştinţă adeziunile primite pe calea publicităţii.

O vie conştiinţă naţională şi o atitudine fermă, cu adevărat bărbătească, respiră din aceste scrisori, precum şi o deplină pricepere a luptei politice, ce va purta naţiunea pentru interesele şi existenţa sa. Fapt care trebue să umple de bucurie inima fiecărui Român, ce îşi iubeşte neamul şi nădăjdueşte în viitorul lui.

[1]) T. V. Păcăţianu, *Cartea de Aur*, vol. IV, pag. 463—464

«Dacă ideile, chiar şi cele mai sublime şi mai salutare, vor fi îmbrăţişate numai de puţini singuratici, şi nu vor fi pricepute şi cuprinse şi de mulţime, ele apar şi dispar ca nişte umbre neputincioase. Când însă ideia preocupă masele, ea devine o forţă generală binefăcătoare. Aceasta e natura comună a tuturor ideilor dominante în diferitele epoci ale istoriei. Aceasta e natura şi ideii de naţionalitate stăpânitoare în veacul al XIX-lea. Invingerea ei, care are să *şteargă dreptul celui mai tare, are să şteargă titlul forţei majore din vocabularul dreptului internaţional, este o binefacere pentru toate popoarele, iar pentru noi condiţiune de viaţă*».

Aceasta o simţim cu toţii. Ştim de asemenea că sunt foarte puţine neamuri cari să fi luptat atât de mult şi în contra atâtor duşmani, ca naţiunea română, «al cărei întreg trecut este o luptă neîntreruptă de aproape două mii de ani, o luptă pe care avem să o susţinem şi astăzi şi care şi astăzi pretinde dela noi toate virtuţile strămoşilor noştri romani, dacă vrem să fim demni de victorie, demni de a fi şi a ne numi strănepoţii străluciţilor bărbaţi ai Romei».

«Situaţia noastră actuală e foarte serioasă şi o privire scurtă în trecutul mai recent nu poate face decât o foarte tristă impresiune asupra noastră. Partidului dominant, adică majorităţii dietei din Pesta, i-a succes să desfidă, prin activitatea ei, chiar şi cele mai modeste aşteptări cari erau atât de generale, pe cât erau de juste».

Majoritatea Dietei în loc să caute fundamentul solid al dreptului public «într'o alianţă firească cu naţiunile Ungariei», în baza egalităţii de drept, a crezut că va putea asigura viitorul patriei printr'o alianţă nenaturală a elementului maghiar cu cel german de dincolo de Leitha. O alianţă, a cărei ideie fundamentală e supremaţia dublă, cu tăişul îndreptat împotriva celorlalte naţiuni.

Dacă alianţa aceasta slăbeşte încrederea şi provoacă opoziţia naţiunilor nemaghiare, ea mai are darul să deştepte şi cele mai serioase îngrijorări pentru existenţa monarhiei la oricine «care cunoaşte starea ei actuală, care cunoaşte puterea ideei de naţionalitate şi ştie că arta politică, chiar şi cea mai rafinată, nu e în stare a găsi un expedient, o formulă politică, care ar putea îndupleca naţiunile vii să abzică de viaţă, să renunţe la existenţa lor politică, în favorul unei combinaţiuni artificiale şi nenaturale».

Temerile ce se iscară, după această alianţă, în sufletele deputaţilor naţionali în privinţa intenţiunilor adevărate ale majorităţii din Dietă faţa de celelalte naţiuni, deveniră în curând o tristă realitate, un pericol real, prin modul deslegării celor mai importante probleme interne: *chestiunea croată, chestiunea naţionalităţilor şi cea a uniunii între Ungaria şi Transilvania*...

...«*Legea votată în chestiunea naţionalităţilor* e negaţiunea directă a acelor principii cari, bazându-se pe drepturile inalienabile ale naţiunilor, pe ideea egalei îndreptăţiri şi pe concretele relaţiuni etnice ale ţării, sunt formulate în proiectul de lege subşternut Dietii de către

deputaţii naţionali, proiect de lege pe care şi D-Voastră, prin adresele susamintite, binevoind a ne onora cu preţuita-Vă încredere, l-aţi declarat de program al D-Voastră».

. « Legea votată în cauza naţionalităţilor negând existenţa legală a naţiunilor nemaghiare, negând sfântul principiu al egalei îndreptăţiri naţionale, recunoaşte existenţa numai a unei naţiuni politice, a naţiunii maghiare, şi asigurând naţiunii maghiare supremaţia, întemeiată nu pe însuşirile faptice ale ei, ci răzimată pe clauzele legale, invoalvă pentru celelalte naţiuni o subjugare prin lege, va să zică, o imposibilitate morală. Această imposibilitate morală a fost ceea ce a împins pe deputaţii naţionali în situaţiunea anormală de a nu participa chiar la aducerea legii celei mai adânc tăietoare în interesele noastre vitale, neputând dânşii împăca cu onoarea naţiunilor nemaghiare acea imposibilitatea morală, şi cu conştiinţa lor acea responsabilitate grea ».

« *Legea aceasta e deci făcută fără conlucrarea deputaţilor naţionali, în contra voinţei lor şi în contra intereselor vitale ale naţiunilor nemaghiare* ».

« *Legea votată în cauza uniunii Transilvaniei* e efluxul consecvent tot al acelei politici exclusiv naţionale maghiare, care caracterizează peste tot activitatea majorităţii maghiare din dietă. Legea aceasta care ţinteşte deoparte la o fuziune completă între ţările surori, de altă parte — deşi în contrazicere cu sine însăşi, cu principiile recunoscute astăzi în toate ţările civilizate, ba chiar şi cu recerinţele exprese ale strictei legalităţi, prin care ar fi să se justifice procedura aceasta a dietei faţă de autonomia şi drepturile naturale ale poporului transilvan — susţine pentru Transilvania o lege electorală cu baze feudale din secolul trecut şi aceasta cu scopul invederat de a împiedeca până şi pe calea cea atât de strâmtă, dar legală, a constituţiei comune, prin mijloace artificiale, desvoltarea naţională a poporului român ».

« Deputaţii naţionali, faţă de proiectul de lege al uniunii — care, bazându-se pe literile moarte ale unor concluzii istorice şi ignorând factorii reali ai Transilvaniei de astăzi, supune dreptul inalienabil de existenţă şi de desvoltare naţională al poporului român aspiraţiunilor eghemonistice maghiare, — şi-au ţinut de datorinţă a propune dietei un proiect de rezoluţiune care, cu respectarea tuturor intereselor îndreptăţite, împărţind competinţa de a decide această cauză între reprezentanţele legale ale ambelor ţări, ar fi putut servi de o bază durabilă pentru o uniune priincioasă între ţările surori ».

« *Majoritatea dietei însă s'a pronunţat pentru proiectul său de lege şi prin aceasta a luat asupra sa şi responsabilitatea pentru urmările neprecalculabile, dar nu mai puţin neimpedicabile. Deie Dumnezeu ca responsabilitatea aceasta să nu-i fie prea grea înaintea supremei instanţe politice, înaintea forului evenimentelor!* ».

« *Toate aceste chestiuni sunt acum decise formalmente, nu însă şi deslegate; ele sunt legi sancţionate şi ca atari avem să le combatem pe cale legală, cu mijloace legale* ».

Imprejurările nefavorabile — între care şi aplicarea de către guvernul unguresc a unor mijloace artificiale faţă de candidaţii naţionali şi desfiinţarea formală a legilor din 1863, sancţionate pentru Transilvania — au contribuit foarte mult la tristele noastre experienţe şi au fost în cea mai mare parte independente de noi, încât n'au putut fi înlăturate prin activitatea deputaţilor naţionali. «*Două din ele totuşi au putut fi evitate. Una, participarea deputaţilor români din Transilvania la Dieta din Pesta,* care participare n'a putut rămânea fără influenţă, atât asupra activităţii partidului naţional din Transilvania, cât şi asupra Dietei din Pesta. *Alta, credinţa politică a deputaţilor naţionali, că anume cauza noastră naţională nu stă în strânsă legătură cu celelalte chestiuni de legislaţiune şi prin urmare, ea poate să fie eluptată şi de sine independent de celelalte chestiuni*».

«*Consecinţa primă a credinţei acesteia fu mărginirea solidarităţii între membrii clubului naţional la unica şi propria chestiune de naţionalitate şi prin urmare totodată împărţirea puterilor noastre, şi de altcum puţine, între diferitele partide politice cari se aflau în dietă*».

Consecinţa a doua a fost imposibilitatea partidului naţional de a-şi câştiga valoarea unui factor politic, capabil de a influenţa hotărîrile legislaţiei, cu deplină conştiinţă a intereselor proprii naţionale şi potrivit importanţei sale morale şi numerice.

Cea mai mare parte a deputaţilor naţionali recunoscură mai târziu că această credinţă a lor e contrară intereselor naţionale şi ajunseră la convingerea, dovedită prin experienţe: *construirea Partidului Naţional* trebue să fie baza, condiţiunea «sine qua non» a oricărei lupte pentru cauza naţională.

Unii dintre deputaţi, fiind prea angrenaţi în partidele politice din cari făceau parte, iar alţii nefiind pătrunşi de necesitatea neapărată a unui partid naţional — numai majoritatea lor, iar nu totalitatea, au luat parte la constituirea «Partidului Politic *Naţional Democratic*».

«Acest pas, în esenţa sa curat naţional, puse fundamentul cel mai solid pentru o politică corectă nu numai a deputaţilor în dietă, ci şi a întregului partid naţional în ţară. Un mare pas înainte care fireşte nu va schimba trecutul, dar desigur va nimici efectele lui dăunătoare».

«Interesele noastre vitale, cari sunt nu numai ameninţate de pericole serioase, dar şi atacate în realitate, adică situaţia noastră critică, care cu înteţire pretinde clarificarea ideilor, intereselor şi mijloacelor noastre legale pe calea publicităţii, mă va justifica şi pe mine, dacă şi eu, un fiu simplu, dar sincer al naţiunii, folosindu-mă de această ocaziune, tocmai acum în ajunul alegerilor, când naţiunea e chemată a decide prin dreptul său constituţional despre soarta sa proprie, cel puţin pentru proximul viitor — îmi iau libertatea a contribui după slabele mele puteri spre luminarea acestei instituţiuni».

In continuare, pornind dela adevărul că «*într'un stat cu regim parlamentar, dreptul de alegere al cetăţenilor este fără îndoială cel mai important,* iar când e vorba de alegeri, alegerile membrilor pentru corpul

legislativ stau în prima linie », Al. Mocioni e de părere că naţiunile nemaghiare din Ungaria trebue să se folosească de acest drept însemnat.

Trebue să ajungem la această convingere, dacă luăm în considerare *că legea de presă în vigoare nu corespunde spiritului constituţional modern şi aplicarea ei încă şi mai puţin cerinţelor unei garanţii reale pentru libertatea opiniunilor*, dacă considerăm *că libertatea de întrunire şi de asociare, aceste drepturi fireşti ale cetăţenilor, nici până azi nu sunt regulate prin o lege pozitivă, ci sunt degradate din partea puterii executive la un grad de favoare sau graţie excepţională;* — dacă privim *starea actuală a comitatelor cu consilii « aşa numite reprezentative », impuse încă în 1861 fără alegere şi reînviate la 1867, cari ne înfăţişează o disproporţie numerică între membrii nemaghiari şi maghiari sau maghiaroni, o disproporţie atât de revoltătoare, încât în comitate cu o populaţie nemaghiară « îndoită, întreită, ba şi înzecită faţă de minorităţile disparente maghiare, membrii maghiari sau maghiaroni şi reprezentanţele aceloraşi comitate fac majorităţi îndoite, întreite, sau şi mai precumpănitoare »*; dacă privim că *sfatul actual al comitatelor*, contrar ideii fundamentale a unei autonomii adevărate, *este chiar instituţiunea cea mai aptă de a nimici, chiar în numele constituţionalismului şi al legalităţii, orice mişcare liberală-naţională;* — dacă luăm în considerare toate aceste « precum trebue să le luăm, căci toate sunt triste realităţi, fapte pozitive, cu cari trebue să ne facem socoteală: atunci putem, ba suntem constrânşi să zicem, că faţă de împrejurările de astăzi, pentru naţiunile nemaghiare, între mijloacele legale pentru luptele politice, dreptul de alegere este nu numai cel mai însemnat, ci chiar unicul ».

Dacă mai luăm în considerare şi defectele legii electorale şi că împărţirea circumscripţiilor, fixarea locului de alegere, compunerea comisiunii centrale şi a comisiunilor electorale — momente hotărîtoare pentru rezultatul alegerii — sunt lăsate în competenţa membrilor consiliilor comitatense; dacă luăm în considerare cum exercită aceste drepturi elementele maghiare sau maghiaroane preponderente în consiliile comitatense: atunci, presupunând chiar că funcţionarii comitatensi, aleşi prin aceste consilii, vor pricepe mai bine, ca predecesorii lor din 1865, profunda consideraţie ce datoresc exercitării libere a dreptului electoral, « *trebue să recunoaştem şi să constatăm, deşi nu fără întristare că şi dreptul de alegere, acest unic mijloc al naţiunilor nemaghiare, în lupta lor politică, nu este în mânile lor decât o armă timpită, o armă frântă.* De unde iarăşi urmează de sine că avem să luptăm cu cea mai mare înţelepciune, cu energie şi virtute. Dar chiar şi în această mare şi încordată luptă, în care, pentrucă simţim şi pricepem toţi comuniunea de interese cu surorile naţiuni nemaghiare din patrie şi aşa păşim şi luptăm în strânsă şi loială solidaritate cu ele, să nu uităm, totuşi, nici în cel mai mare foc al luptei că interesele de viaţă ale individualităţii naţiunii noastre române, în analiza lor finală genuină, nu numai nu sunt contrare aceloraşi interese ale naţiunii maghiare, ci ele se condiţionează unele pe altele. De unde asemenea urmează că

lupta noastră nu este proprie o luptă contra naţiunii maghiare, că adică, noi nu pe aceasta avem să o combatem, ci trebue să combatem din răsputeri acele partide politice din sânul ei cari, atacându-ne existenţa şi onoarea naţională în numele naţiunii maghiare, se poate că corespund la moment sentimentelor multor maghiari, dar de sigur nu reprezintă, nu pot să reprezinte, adevăratele interese nici ale naţiunii maghiare, nici ale patriei comune. Identificarea naţiunii maghiare cu aceste partide politice poate că ar fi de folos pentru acei indivizi cari îşi caută şi găsesc patriotismul lor mai bine remunerat prin nutrirea de ură în naţiunea maghiară contra celorlalte naţiuni, dar să-mi credeţi, aceea identificare din partea noastră n'ar putea fi decât prea dăunoasă atât pentru cauza naţională, cât şi pentru patrie ».

« *O pricepere clară a intereselor noastre, o judecată sănătoasă despre împrejurări şi entuziasmarea comună pentru libertate şi naţionalitate, aceste caracteristice însuşiri ale poporului român, ne pot insufla cele mai îndreptăţite speranţe, chiar şi faţă de toate dificultăţile mai sus amintite* ».

« *Nu ştiu dacă rezultatul alegerilor va corespunde sau nu aşteptărilor noastre îndreptăţite, dar atât ştiu desigur că, în cazul dacă nu va corespunde, vina nici de cum nu va fi la popor* ».

« Insă arma de care am vorbit este nu numai frântă, ci totodată cu două tăişuri şi rău aplicată vulnerează chiar şi pe acela care se foloseşte de ea. Puterile noastre sunt foarte puţine, dar adeseori şi puterile cele mai mari rămân fără rezultat, din cauza că aplicarea lor a fost sfâşiată, până ce de altă parte şi cu puteri mici se pot câştiga rezultate mari, dacă ele bine concentrate au lucrat toate în aceeaşi direcţiune, spre una şi aceeaşi ţintă. Dar iarăşi rezultatele acestea, deşi mari, vor fi totodată şi bune numai atunci, dacă a fost bună direcţiune, în care am făcut să lucre puterile noastre ».

« Reflexiunile aceste scurte ajung pentru a dovedi *că, în momentele de faţă, abia este chestiunea mai momentuoasă, decât aceea că oare cari sunt postulatele politicei noastre naţionale, şi la alegeri anume, că oare voim o luptă serioasă, demnă de cauza noastră naţională* »?.

Regimul constituţional este în esenţa sa o luptă continuă a multor interese divergente cari, ivindu-se, uneori deodată, altă dată succesiv pe scena vieţii politice, dispun mult, puţin de puterile existente în popor. Această luptă inevitabilă va înceta numai odată cu sistarea regimului constituţional, ori cu satisfacerea postulatelor îndreptăţite.

Lupta aceasta nu poate fi decât legală şi nu e o umbră a constituţionalismului, ci factorul ce-i dă marea lui valoare.

Din aceasta rezultă două adevăruri, — regule fireşti ale constituţionalismului: 1) că numai acele interese pot fi respectate cari, bazându-se pe forţele existente în popor, sunt în stare să se ridice la valoarea unui factor politic; 2) că învingerea acestor interese va fi cu atât mai uşoară şi mai deplină, cu cât acest factor politic are o putere mai intensivă, sau cu cât mai multe forţe sunt acumulate în acest factor şi cu cât mai intimă va fi concentrarea acestor forţe.

Adevăruri atât de simple şi reale, cărora e de mirare că astăzi nu vreau să se supună tocmai aceia cari ar avea cel mai mare interes să le recunoască, să se servească şi să tragă folos din ele.

O privire fugitivă asupra mişcărilor politice din viaţa noastră constituţională ne înfăţişează această dramă atât de bizară, că atât timp cât partidele politice, — nu numai cu existenţă naţională garantată, ci chiar cu o supremaţie naţională lăţită peste toată ţara şi bine organizată, — susţin între ele o luptă sistematică pentru nişte deosebiri ce se reduc la o măsură mai mare sau mai mică a garanţiilor de drept public; — « *până atunci naţiunile nemaghiare, pentru cari astăzi nu e vorba de mai puţin, decât chiar de existenţa lor naţională şi cari pe lângă aceasta formează majoritatea ţării, ale căror popoare sunt însufleţite de simţul cel mai curat de naţionalitate, cu puţine excepţiuni îmbucurătoare, întreprind, neorganizate, fără plan şi sistemă, o luptă, ale cărei rezultate previzibile, dacă ea se va continua tot astfel, abia vor corespunde aşteptărilor şi ostenelilor. Ba, ca tabloul să ne fie complet, trebue să vedem, cum capacitaţile noastre cele mai bune află încă şi astăzi de compatibil cu marele nostru interes naţional, a nu denega sprijinul lor, deşi nu în chestiunea de naţionalitate, dar în celelalte chestiuni publice, uneia sau alteia dintre partidele politice streine, a se angaja cu una sau alta dintre acelea, cari partide, deşi întreolaltă contrare, neîmpăcabile în toată privinţa, faţă cu pretenţiunile legitime ale naţionalităţilor sunt însufleţite tot de acelaşi spirit şi formează falanga compactă, când e vorba de a denega acestora recunoaşterea legală a drepturilor lor inalienabile.* Desbaterea chestiunii de naţionalitate a trebuit să nimicească şi cele din urmă rămăşiţe de îndoială în privinţa aceasta ».

« Constatare duioasă aceasta, la care fireşte, dacă voim să fim juşti, n'avem să uităm acele sute de dificultăţi cari ni se opun, dar şi mai puţin ni este iertat să uităm pericolele cele multe cari atacă serios existenţa şi onoarea noastră naţională ».

« Nu critic, ci amintesc numai fapte, deşi atât de triste, încât dacă se va continua tot aşa, urmările necesare vor fi sigur şi mai deplorabile, decât experienţele noastre din trecut. Deci, dacă voim o luptă legală, serioasă demnă de cauza noastră sfântă, o luptă care poate avea, nu zic succes, dar încai aspecte la un succes, trebue să recunoaştem că între jurstările critice de astăzi, *este incompatibil cu datorinţele morale ce are fiecare către naţiunea sa, a se angaja şi a sprijini oricât de puţin pe vreuna din partidele politice antinaţionale* ».

« Zic aceasta nu cu tendinţa de a trage la îndoială intenţiunile sincere naţionale ale cutăruia, fie acesta de orice opiniune în astă privinţă, spre ce n'am nici dreptul, nici voia, dar o spun aceasta cu acea francheţă, ce datoreşte fiecare convingerii sale şi seriozităţii situaţiunii noastre ».

« Trebue să recunoaştem că baza şi condiţiunea sine qua non a politicei noastre naţionale este, ca toţi aceia cari, convinşi de îndreptaţirea ideii de naţionalitate, ţin de datorinţa lor morală realizarea acestei

idei, să se constitue pe tot locul unde se află, chiar şi de n'ar fi mai mulţi decât trei inşi, într'un club politic naţional care, pe baza programului statorit şi formulat de către deputaţii naţionali în proiectul lor de lege pentru asigurarea şi regularea naţionalităţilor şi a limbilor patriei, să se pună în coatingere cu asemenea cluburi din alte locuri şi cu un club central şi ca aşa să conlucre la formarea unui program întreg pentru toate chestiunile politice, adică să stabilească un mod de păşire pentru întreaga partidă politică naţională ».

« Dacă păşirea aceasta este condiţiunea sine qua non a politicii noastre naţionale; dacă numai aşa e cu putinţă ca naţiunile nemaghiare să-şi câştige valoarea unui factor politic; dacă este afară de îndoială că factorul acesta politic nici într'un loc nu se poate afirma cu mai mare drept şi efect decât în corpul legislativ; dacă este evident că în ordinea primă alegerile dietale sunt chemate a ne servi de mijloc spre scopul acesta, atunci anume cu privire la alegeri postulatele imperative sunt: întâi, participarea zeloasă a poporului întreg şi al doilea, alegerea numai de astfel de bărbaţi cari, declarându-se pentru proiectul de lege combinat în cauza naţionalităţilor între deputaţii naţionali din Dieta trecută şi pătrunşi de necesitatea unei partide politice proprie a naţionalităţilor, nu sunt angajaţi, şi nici nu se vor angaja, cu vre-una dintre partidele politice, contrare proiectului de lege sus amintit ».

« Deci *organizarea cât mai perfectă a puterilor naţionale cu naţiunile nemaghiare, pe baza solidarităţii, ca să devină un factor politic, menit a influenţa cu cunoştinţă deplină a intereselor noastre naţionale evenimentele politice ale patriei,* — sunt postulatele politicei noastre naţionale cari, recunoscute de mult prin majoritatea deputaţilor naţionali din dieta trecută, aşteaptă a fi acum recunoscute şi din partea poporului».

« *Naţiunea română poate aproba ori reproba opiniunea aceasta a deputaţilor naţionali, din dieta trecută, dar nu va fi în stare a abroga nici când legea naturală eternă, după care numai naţiunea care ştie să lupte pentru libertatea sa o merită, dar o va poseda întreagă* » [1]).

* * *

ROMÂNII DIN BANAT ŞI CRIŞANA SE ORGANIZEAZĂ INTR'UN PARTID NAŢIONAL

Străduinţele depuse de Alexandru Mocioni pentru a organiza viaţa politică a Românilor din Banat şi Ungaria, pentru a concentra toate energiile vii şi conştiente ale naţiunii într'un partid politic naţional care, bazându-se pe masele mari ale poporului, să se înalţe la valoarea şi autoritatea unui impunător factor politic, au deşteptat în opiniunea publică românească o largă înţelegere şi o rară însufleţire, cari nu au întârziat să se manifesteze la impunătoarea şi neuitata *Adunare Naţională din Timişoara*, din ziua de Dumineca din 26 Ianuarie (7 Februarie) 1869.

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 26—37.

CONFERINŢA NAŢIONALĂ DIN TIMIŞOARA

Unchiul său, Antoniu Mocioni, preşedintele clubului parlamentar român din sesiunea trecută a convocat la această « conferinţă frăţească » intelectualitatea română, « sau din părţile cele mai îndepărtate pe reprezentanţii încrezuţi ai ei şi ai poporului », cari au răspuns invitării în număr atât de mare « cum abia s'a mai văzut laolaltă în această capitală provincială » [1].

A participat şi o delegaţie numeroasă de Sârbi, în frunte cu celebrul lor conducător, *Svetozar Miletici*, reprezentantul comitetului lor naţional central din Neoplanta. « Părţile Aradului şi Lugojului şi ale Oraviţei au fost reprezentate nu numai prin delegaţi din comitetele naţionale, ci şi prin un frumos număr de bărbaţi de frunte; iar părţile dela Tisa şi Dunăre, anume St. Nicolaul Mare, Comloşul şi confiniile militari... trimiseră contingente ca nici când altădată. In fine, spre surprinderea cea mai măgulitoare, se prezentară mai mulţi raportori speciali pentru ziarele din Pesta, Viena, Praga şi a. ».

Ziarele vremii evaluează numărul fruntaşilor adunaţi la 500—600 [2].

Conferinţa a fost precedată de o consfătuire intimă ţinută în casele familiei Mocioni, unde s'au stabilit amănuntele şi modul constituirii conferinţei.

Conferinţa a început la orele 11 în spaţioasa sală a redutei orăşeneşti. Când au apărut în sală membrii familiei Mocioni: Antoniu, Gheorghe, Alexandru, Zeno, Eugen şi Victor, însoţiţi de Svetozar Miletici, V. Babeş şi Constantin Rădulescu, asistenţa i-a întâmpinat cu sgomotoase şi îndelungate urale: « Să trăiască » şi « Jivio! ».

Conferinţa a fost deschisă de către organizatorul ei, Antoniu Mocioni, salutând pe cei prezenţi, îndeosebi pe Sârbi. A arătat apoi scopul convocării şi s'a trecut la constituirea biroului adunării.

Au fost aclamaţi ca preşedinte: *Constantin Rădulescu*, avocat şi inginer în Lugoj [3], ca secretari: *Mircea B. Stănescu*, distinsul avocat din Arad şi literatul sârb, *Dimitrie Dolga*, din Timişoara, iar ca raportor advocatul şi proprietarul din Jebel, *Victor Pop*.

După constituire, ia cuvântul *Svetozar Miletici*, dar în limba sârbească, « fiindcă n'are norocirea a fi învăţat româneşte », şi salută adunarea în numele Sârbilor. Avocatul Stănescu mulţumeşte lui Antoniu Mocioni pentru convocarea conferinţei şi propune ca desbaterile ei să fie consemnate într'un proces-verbal, în care să se introducă şi această mulţumită, precum şi « recunoştinţa tuturor membrilor ilustrei familii de Mocioni pentru trecut şi încredere pentru viitor, cu rugarea ca dânşii, sau câte unul dintr'înşii, şi de aici încolo, de câte ori va cere trebuinţa să-şi ridice voacea, să se adune şi sfătuiască şi conducă inteligenţa poporului în lupta pentru naţionalitate ».

---

[1]) *Albina*, Nr. 12/1869.
[2]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 200—201.
[3]) Jurisconsultul şi inginerul familiei Mocioni.

Propunerea este primită « cu cea mai vie şi generală însufleţire ». Luând cuvântul, raportorul *V. Pop* propune să se dea vot de încredere şi recunoştinţă deputaţilor naţionali din dieta trecută şi fiindcă chestia naţionalităţilor nu s'a soluţionat spre mulţumirea lor, în baza proiectului elaborat de deputaţii români şi sârbi, adunarea să declare acest proiect de al ei şi să-l susţină şi apere şi mai departe prin toate mijloacele legale.

ALEX. MOCIONI PROPUNE INFIINŢAREA UNUI PARTID NAŢIONAL DE SINE STĂTĂTOR

Ia cuvântul *Alexandru Mocioni*, şi ţinând seama de aprobarea unanimă şi fără discuţii a acestei propuneri, crede că, dupăce conferinţa a primit proiectul deputaţilor români şi sârbi relativ la chestiunea naţională şi voieşte să-l susţină şi să-l apere ca pe al ei, trebue acum să afle şi mijloacele legale cu cari să se lupte pentru realizarea lui. De această realizare atârnă existenţa şi onoarea noastră naţională. Cum, însă, în viaţa constituţională lupta pentru idei, pentru reforme şi drepturi, se face prin partide politice, el propune *înfiinţarea unui Partid Naţional de sine stătător*, ai cărui membrii să nu fie ataşaţi nici unui alt partid politic din cele existente. Dacă această propunere va fi primită, atunci se impune necesitatea unui *program politic*, în baza căruia să se constitue şi să activeze partidul.

Conferinţa primind cu unanimitate şi fără discuţii această propunere atât de importantă pentru viitoarea desfăşurare a luptelor noastre politice, Alexandru Mocioni prezintă şi susţine următorul proiect de program politic pentru Partidul Naţional înfiinţat:

PROGRAMUL PARTIDULUI NAŢIONAL

I. *Solidaritatea cu naţiunile patriei, cari au interese similare.*

II. *In cauza naţionalităţilor ţinerea la proiectul de lege al deputaţilor români şi sârbi din dieta trecută.*

III. *In chestia Transilvaniei ţinerea la cunoscutul proiect de rezoluţiune al deputaţilor români* [1]).

IV. *Având în vedere că prin experienţele de până acum s'a putut observa un fel de nex intern între articolul XII din legea din 1867* (dualismul austro-ungar) *şi între negaţiunea egalităţii de drept pentru naţiunile nemaghiare, este de datoria Partidului Naţional a privi acest articol şi din acest punct de vedere şi a-l combate cu toate mijloacele legale.*

V. *Sprijinirea programului naţional al Croaţilor în privinţa autonomiei ţării lor.*

---

[1]) Prezentat de deputatul ardelean Ilie Măcelariu, în şedinţa din 24 Noemvrie 1868 a Dietei. In proiectul de resoluţiune se cerea ca Dieta să nu intre în desbaterea proiectului de lege privitor la uniunea între Transilvania şi Ungaria, ci guvernul să aprobe convocarea unei noui diete a Transilvaniei, în baza unei legi electorale, întocmite în conformitate cu principiile articolului de lege V. din Pojon şi prin acordul ambelor diete să se reguleze definitiv această chestiune.

VI. *Regularea municipiilor pe baza cea mai largă a democrației și autonomiei.*

VII. *Adoptarea principiilor liberalismului și democrației în toate domeniile și organizațiile vieții publice.*

Conferința intrând în desbaterea specială a proiectului de program, punctele I, II, VI și VII sunt primite fără discuție.

In privința punctelor III, IV și V au avut loc discuții animate și interesante, în care rolul principal și decisiv l-a avut Alexandru Mocioni. Opoziția în conferință o formau unii intelectuali în frunte cu avocatul Atanasiu Rațiu, fost deputat, aderenți ai politicei lui Deák. Pentru acești « deaco-români » uniunea Transilvaniei cu Ungaria era legal și definitiv soluționată și conferința nu avea altceva de făcut, decât să « respecte legalitatea » și să nu o mai atace pe față.

Unii membrii naționaliști ai acestei conferințe, poetul Iulian Grozescu și Mihai Buneu, condamnă [1]) politica fruntașilor ardeleni cari ar fi « egoiști și particulariști ». Grozescu e de părere că Ardelenii să fie lăsați « în treaba lor » și chestia lor să nu intre în programul politic al partidului « ceea ce ei după purtarea lor de câtva timp încoace abia ar mai merita ». Alexandru Mocioni lămurește chestiunea, răspunzând că nimeni nu atacă legalitatea și uniunea, după cum rezultă și din textul propunerii prezentate Dietei [2]). Acum e vorbă numai de interesul și onoarea Românilor și de stabilirea scopului și modului de a se lucra. Firește tot pe cale legală. Conferința n'are căderea să discute și să hotărască asupra intrării sau neintrării Românilor din Ardeal în Parlamentul din Pesta. Dacă ar fi să hotărască, atunci ar trebui să se pronunțe în contra intrării. Făcând abstracție de atâtea motive grave, numai legea electorală care face imposibilă reprezentarea lor onorabilă în Dietă, ar fi fost îndeajuns spre a îndreptăți o astfel de hotărîre.

« După manifestări energice din toate părțile pentru primire », Conferința a aprobat aproape cu unanimitate — fiind contra 2—3 voturi — și punctul al III-lea din program.

Luându-se în discuție punctul al IV-lea, referitor la artic XII din legea din 1867 asupra dualismului austro-ungar, At. Rațiu pretinde că deoarece această lege este un pact între țară și coroană și ca atare sfântă și inviolabilă, punctul acesta trebue eliminat din program, sau restrâns numai la acea parte a legii care e contrară naționalităților.

Ștefan Perian combate pe Rațiu, susținând că dacă o lege e vătămătoare cauzei naționale ea trebue combătută și schimbată pe cale legala. Legea dualismului e atacabilă și chiar atacată în programele opoziției maghiare.

---

[1]) Și fruntașii ardeleni pasiviști au reprobat în conferința dela Miercurea, din ziua de 7 Martie 1869, ținuta deputaților lor în dieta 1865—1868. « Noi avem — zice Dr. Ioan Rațiu — în țara ungurească și Banat 34 de bărbați, cari s'au luptat mai mult pentru noi decât ai noștri ». T. V. Păcățianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 95.

[2]) Prin deputatul Ilie Măcelariu.

Punctul al IV-lea e acceptat cu toate voturile minus unul singur. Cum a intrat acest punct în programul partidului, ne-o arată ziarul contemporan « Albina » [1]:

« Este cunoscut că mulţi dintre cei mai de frunte bărbaţi naţionali, bunăoară chiar şi Babeş, au fost pururea pentru ignorarea acelui articol de lege în programul nostru, pretinzând (cum s'a dedat a zice Exc. mitropolitul Şaguna) că « de multe ori este bine să ne ţină contrarii noştri cam orbi şi proşti ». Şi'n conferinţele premergătoare conferinţei publice s'a desbătut foarte lung şi serios această chestiune. Tot insul a recunoscut că articolul de lege XII este isvorul răului, temeiul sclavagiului nostru naţional, dar fiindcă tot insul recunoaşte aceasta, că acel articol de lege este şi baza sistemei de stat în monarhie, era prea greu a ne decide pentru atacarea deadreptul şi pe faţă a acelui articol de lege ».

« In fine, a învins argumentul tinerului nostru atlet naţional, Dr. Al. Mocioni, cum că în deşert vom umbla noi a ne preface că nu vedem de unde vine răul, căci prin aceasta, precum până acum nu câştigarăm nimic, aşa şi mai departe nu vom câştiga alta, decât că unii ne vor ţinea de proşti, iar alţii de fricoşi. Una mai rău decât alta, fiind ambele cele mai mari slăbiciuni în lupta politică etc. etc. ».

Punctul al V-lea din proiectul de program întâmpină opoziţie tot din partea lui Raţiu care contestă existenţa unei noui chestiuni croate, chestiunea croată fiind rezolvită prin acordul reciproc dintre Dieta croată şi cea ungară. Numai o fracţiune naţională a Croaţilor e nemulţumită. Propune suprimarea acestui punct din program care, însă sprijinit de Svetozar Miletici, M. B. Stănescu şi Vicenţiu Grozescu, e acceptat « mai cu toate voturile ».

In numele Sârbilor, Miletici mulţumeşte pentru că programul naţional român şi-a însuşit şi această chestiune croată. « Se simte cu atât mai vârtos îndemnat a o face aceasta, cu cât şi la Becicherecul Mare în conferinţa Sârbilor, s'a descoperit din partea Românilor mulţumire pentru primirea cauzei Ardealului în programul partidului naţional sârbesc » [2]).

Conferinţa însuşindu-şi toate punctele programului aşa cum le-a formulat şi propus Alexandru Mocioni, se trece la discutarea unor chestiuni în legătură cu alegerile pentru dietă.

Alexandru Mocioni supune deliberării conferinţei chestiunea actuală şi importantă a calificării candidaţilor de deputaţi naţionali. Din partea sa ţine şi propune, ca ei să se declare formal că acceptă programul Partidului Naţional.

[1]) In articolul: « Epizoade dela conferinţa naţională din Timişoara » Nr. 13 din 1869.

[2]) Sârbii şi-au ţinut adunarea lor naţională, la 28 Ianuarie la Becicherecul Mare şi şi-au formulat un program naţional similar cu al Românilor. S'a ales un comitet central Neoplanta.

Se discută, apoi, chestiunea unor eventuale compromisuri cu alte partide, atât în alegeri cât şi în Dietă.

Alexandru Mocioni susţine principiul deplinei independenţe a Partidului Naţional Român faţă de celelalte partide politice. Numai ca partid independent poate el avea libertate de acţiune în scopul realizării postulatelor naţionale ale poporului român şi poate încheia, dacă constelaţiunile politice vor oferi prilejuri favorabile, compromise cu oricare alt partid politic din ţară.

Alexandru Mocioni privea chestiunea din punct de vedere strict principial. Alţi fruntaşi însă, cari în faţa alegerilor îşi luaseră angajamente faţă de unul sau altul dintre partidele maghiare, coborau chestiunea în domeniul realizărilor de ordin practic.

O parte a delegaţilor din Arad, în frunte cu advocatul Lazar Ionescu, ţinea la pactul electoral, făcut de către partidul Naţional arădan [1]) cu partidul lui Deák aflat la putere. O altă fracţiune, de sub conducerea lui M. B. Stănescu şi Alexiu Popoviciu, îşi manifestă convingerea, subliniată de aplause sgomotoase şi prin ieşiri ostile faţă de guvern şi deákişti, că Partidul Naţional Român nu poate încheia în niciun caz vre-un acord cu partidul lui Deák, a cărui lege privitoare la naţionalităţi a creat critica situaţie a poporului român. Alţi fruntaşi susţineau propunerea lui Ioan Missits, fost deputat şi candidat al opoziţiei cartelate din Timişoara, ca să se facă pacturi electorale doar cu partidul stângei centrale.

Vicenţiu Babeş îşi puse în cumpănă întreaga sa autoritate şi iscusinţă, pentru a nivela divergenţa de păreri şi a determina adunarea să accepte o hotărîre care să fie expresia solidarităţii naţionale, fără de care această impunătoare adunare naţională din Timişoara s'ar fi încheiat cu un eşec ruşinos, spre marea satisfactie a guvernului maghiar.

Principiul independenţii partidului, susţinut de majoritatea fruntaşilor în frunte cu Mocioniştii şi V. Babeş şi deplina lui libertate de a încheia înţelegeri cu oricare alt partid politic, prin autoritatea şi tactul

---

[1]) Partidul Naţional din Arad s'a organizat prin adunarea dela 14/24 Decemvrie 1867 a fruntaşilor români din acest judeţ, convocată de protosincelul *Miron Romanul*, profesor de teologie, şi de advocaţii *Nicolae Filimon* şi *Lazar Ionescu*. Programul votat cuprinde următoarele puncte: *Partidul naţional din Arad se declară pentru principiile liberare cari au creiat instituţiunile democratice ale legilor dela 1848. Recunoaşte întregitatea teritorială a ţării şi doreşte susţinerea şi desvoltarea constituţiei întemeiată pe reprezentarea poporului şi deslegarea chestiunii naţionalităţii lor în baza deplinei egalităţi de drept. Partidul se declară pentru principiul egalităţii tuturor confesiunilor cari se vor organiza pe temeiul reprezentarii populare. Partidul va lucra cu toate puterile şi mijloacele pentru promovarea binelui public al naţiuni române din Ungaria, şi, îndeosebi, pentru promovarea intereselor speciale ale poporului român din judeţul Arad.* Pentru buna înţelegere şi conlucrare în toate activităţile partidului, membrii partidului se obligă a se supune totdeauna votului majorităţii. Trebile partidului le va conduce un comitet permanent, ales de adunarea generală. In comitet s'au ales 50 membri, în frunte cu profesorul Miron Romanul şi advocatul Sigismund Popovici.

lor, a fost salvat, dar numai în teorie. In practică, însă, pe tărâmul luptelor electorale, principiul solidarităţii naţionale, proclamat cu unanimă însufleţire de această adunare, a fost abandonat de către unii, în schimbul unor mandate sigure sau al unor posturi — mai ales notariate publice — oferite de guvernul maghiar care avea tot interesul să amuţească glasul luptătorilor naţionali şi care dispunea de mijloace spre a corupe conştiinţele. Cameleonismul politic a înregistrat curând lunecări pe povârnişul unor transacţiuni ruşinoase.

La propunerea lui M. B. Stănescu *Conferinţa proclamă şi aprobă activitatea politică a Românilor din Banat şi părţile ungurene.*

Curentul pasivist, ce frământa şi cucerea opiniunea publică a Românilor ardeleni, şi care în Banat era *reprezentat cu intransigenţă de către vechiul luptător, Andrei Mocioni*, retras din viaţa publică la moşia sa din Foen, *nu avea deocamdată aderenţi între fruntaşii Românilor bănăţeni şi ungureni.*

Adunarea a acceptat şi propunerea interesantă a lui Missits ca, niciun deputat ales pe baza unui program naţional să nu-şi poată schimba mandatul cu vre-un oficiu public.

La sfârşit adunarea a hotărît — pe baza proiectului de moţiune prezentat de V. Babeş — *alegerea unui comitet central compus din 15—25 membri, cu sediul la Timişoara.*

Cu ajutorul acestui comitet se vor institui comitete naţionale « partilare » în toate judeţele, unde nu există. Comitetele judeţene vor stărui să se înfiinţeze comitete cercuale în toate circumscripţiile electorale şi în comune. Aceste comitete vor sta în legătură şi vor colabora cu comitetele judeţene şi comitetul central. Comitetele pot încheia — cu aprobarea comitetului superior — acorduri electorale cu alte partide politice.

Comitetul central, menit să reprezinte interesele naţionale ale poporului român din Banat părţile ungurene, a fost ales în adunarea intimă, ţinută în seara aceleaşi zile, în casele familiei Mocioni.

COMITETUL CENTRAL AL PARTIDULUI NAŢIONAL. ALEX. MOCIONI PREŞEDINTE

Comitetul central a fost format de către următorii membri: Alex. Mocioni, Lazăr Ionescu, Meletie Dreghici, Ştefan Adam, Mircea B. Stănescu, P. Alexandru, A. Săcoşean, Vicenţiu Pop, Gh. Crăciunescu, Petru Popoviciu, V. Seiman, Traian Lungu, N. Nicolaevici, T. Ţăran, N. Christian, S. David, V. Grozescu, A. Popoviciu şi I. Ciacovan [1]).

Comitetul constituindu-se imediat după alegere, a fost ales şi aclamat ca *preşedinte* tânărul *Alexandru Mocioni*, ale cărui idei politice au însufleţit şi stăpânit importanta conferinţă naţională dela Timişoara.

Seara la orele 8, o impunătoare retragere cu torţe în frunte cu o orchestră ce cânta arii naţionale, şi cu un cor vocal sârbesc, pornit din suburbia Fabrici, făcu în faţa casei Mocioni din Cetate « o ovaţiune

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 46—47.

din cele mai demne d-lor Mocioni şi anume tinerului anteluptător Dr. Alexandru Mocioni care, însă, în răspunsul ce-l dete ovaţiunii d-lui Stănescu, din partea Românilor şi domnului Dolga, din partea Sârbilor, cu caracteristica-i modestie, declină onoarea şi o derivă asupra deputaţilor din partidul naţional. După executarea mai multor arii româneşti şi sârbeşti, şi după multe urări frenetice pentru naţiune şi apărătorii ei, conductul, pentru a răspunde simpatiilor manifestate din partea fraţilor sârbi, merse la d-l Dr. Svetozar Miletici şi-l salutară cu asemenea solemnitate »[1]).

Comitetul central din Timişoara al Partidului Naţional Român din Banat şi Crişana îşi începe activitatea, dând instrucţiuni alegătorilor cum să se organizeze şi ce atitudine să ia în faţa alegerilor. Se alcătuiesc comitete naţionale în toate circumscripţiile şi comunele cu populaţie română [2]).

Conferinţa din Timişoara a fruntaşilor Români din Banat şi Crişana constituie un pas hotărîtor în necesarul proces de concentrare şi închegare al conştiinţelor şi energiilor naţionale, realizat mai ales prin acele lupte grele, purtate de către înaintaţii noştri. Prin hotărîrile acestei adunări memorabile, Românii bănăţeni şi ungureni şi-au fixat un program politic comun, principiile unei atitudini solidare, iar organizaţiile judeţene răsleţe ale Partidului Naţional Român şi-au găsit în comitetul central din metropola Banatului, un organ unitar de conducere şi afirmare.

CONSTERNAREA IN CERCURILE GUVERNAMENTALE

Hotărîrile conferinţei din Timişoara au produs — bineînţeles — o mare supărare în cercurile guvernamentale din Pesta. Indeosebi, frăţia de arme dintre Români şi Sârbi a supărat şi adus îngrijorare, ca şi faptul că bănăţenii şi ungurenii au cuprins în programul lor politic şi cauza fraţilor lor din Ardeal [3]).

Subprefectul judeţului Timiş, I. S. Ormoş, îşi manifestă necazul în şedinţa din 1 Martie 1869 a consiliului judeţean, în care se fixă termenul alegerilor dietate din judeţ pentru ziua de 18 Martie. Un membru al opoziţiei, arătând mai multe cazuri de ingerinţe din partea funcţionarilor judeţeni, a cerut subprefectului să ia măsurile necesare pentru asigurarea libertăţii electorale. Subprefectul a răspuns imediat, şi dupăce nu a mai slăbit pe Români şi Sârbi din « trădători », « instigatori » etc., a avut cutezanţa să declare nu numai că nu va opri amestecul funcţionarilor în alegeri, ci că le va impune ca o datorie să dizolve cu armele toate cluburile şi comitetele Partidului Român şi să lucreze din răsputeri pentru reuşita candidaţilor guvernamentali [4]).

* * *

[1]) *Albina*, Nr. 12/1869.
[2]) T. V. Păcăţianu. *Opul citat*, vol. V, pag. 43—58.
Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 198—214.
[3]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 59.
[4]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 215—216.

CONFERINŢA DIN MIERCUREA. ATITUDINEA ARDELNILOR

Românii din marele principat al Transilvaniei şi-au fixat atitudinea politică în istorica lor adunare dela Miercurea, în zilele de 7—8 Martie 1869.

Situaţia politică, la care ajunseră Ardelenii în urma intrării lor în Dieta ungară — « a încoronării » — 1865—68, impunea o ieşire onorabilă din cercul viţios în care căzură, precum şi fixarea pentru viitor a unei ţinute demne şi hotărîte. De asemenea, era necesară şi o nouă şi temeinică organizare a partidului. Timp de 8 ani, dela conferinţa din 1861, când îşi alesese un comitet central la Sibiu, nu se trecuse peste stadiul organizării. In aceşti ani de desorganizare şi decepţii amare, deputaţii români ardeleni cari intraseră în Dieta din Pesta, au lucrat, ca să spunem aşa, pe cont propriu. Conferinţa dela Miercurea reorganiză partidul, alegându-şi un nou comitet, compus din 25 membri, în frunte cu *Ilie Măcelariu.*

ARTICOLUL LUI ALEX. MOCIONI ASUPRA « PASIVITĂŢII LEGALE A ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA »

In preajma adunării şi în mijlocul frământărilor şi al discuţiilor de prin presă, ce agitau opiniunea publică românească, şi-a spus cuvântul său de îmbărbătare şi de lămurire a opiniunii publice străine şi Alexandru Mocioni [1]), prin articolul: « *Pasivitatea legală a Românilor din Transilvania* », publicat în ziarul « Reform » din Viena, de unde a fost tradus şi publicat şi în ziarele româneşti ale vremii [2]). Iată acest articol:

« Manifestaţiunile naţionale ale Românilor de a nu participa la alegerile pentru dieta din Pesta, cari manifestaţiuni se repeţesc mai în toate locurile în Transilvania, sunt tot atâtea proteste în contra acelei teorii, contrare principiilor moderne ale dreptului de stat, după care Dieta din Pesta a crezut că nişte hotărîri istorice ale unei corporaţiuni feudale ar da şi un suficient titlu de drept, pentru a putea realiza în formă mai plăcută de legalitate — tendinţele bolnăvicioase ale unei supremaţii naţionale ».

« Manifestaţiunile aceste din partea poporului român transilvanian sunt, însă, totodată şi tot atâtea aprobări ale acelui proiect de rezoluţiune a deputaţilor naţionali, pe care Dieta, poate că şi sedusă prin coincidenţa momentană de împrejurări favorabile, l-a respins şi a cărui idee fundamentală culminează în aceea că, deşi o legătură mai strânsă între ţările surori e un postulat invederat al intereselor bine pricepute ale ambelor ţări, totuşi o garanţă adevărată a tuturor intereselor nu poate să zacă nici când în concluziunile unilaterale ale unui factor numai, ci deopotrivă în conlucrarea şi a celuilalt factor, până acum exclus, adecă: a poporului

[1]) Şi-a trimis salutul său conferinţei, din Miercurea, printr'o telegramă. Când s'a cetit telegrama, adunarea a izbucnit în entuziaste urale: « Să trăiască Alexandru Mocioni! »

[2]) In *Albina,* Nr. 9/1869.

român. Va-să-zică *chestiunea uniunei nu poate fi bine şi definitiv deslegată numai prin Dieta din Pesta, ci prin conlucrarea unei diete transilvanene, în care poporul român trebue să fie reprezentat pe baze democratice şi conform valorilor sale adevărate* ».

« Dacă nu se poate contesta, că necesitatea politică a unei atari legături mai strânse între Ungaria şi Transilvania nu poate să zacă nici când în orice fel de hotărîri feudale, ci ea poate să zacă numai în comunitatea de interese a naţiunilor interesate, atunci, de altă parte, nici îndreptăţirea acestei pretenţiuni politice a naţiunei române nu poate fi combătută serios ».

« Procedura Dietei din Pesta faţă de Românii din Transilvania a trebuit să dovedească până la evidenţă şi partea practică a importanţei acestui postulat ».

« Dieta, prin introducerea celei mai dure forme de guvernământ, adică prin *puterea discreţionară* a unui ministru neresponsabil faţă de poporul român, a trebuit să lumineze pe deplin naţiunea română despre adevărata valoare a fuziunei deja îndeplinite ».

« Mai mult, Dieta pentru a lipsi poporul român şi de cel din urmă mijloc legal de a-şi putea apăra eventual în cea mai deaproape dietă îndreptăţitele sale pretenziuni prin o reprezentanţă corespunzătoare importanţei sale, — până întru atâta şi-a dat pe faţă *tendinţele sale de supremaţie*, încât ea, chiar şi cu nerespectarea expresului postulat al acelei teorii de legalitate, pe care însăşi se razimă, a menţinut pentru Transilvania şi pe viitor neschimbată legea electorală provizorie, cu baze feudale ».

« Cum se poate potrivi această susţinere a unei atari legi electorale cu principiile dreptului, democraţiei, ba chiar şi cu exigenţele politice? — este o întrebare, la care las să dea răspuns tot insul singur. Atât este însă sigur, că după această lege electorală majoritatea absolută şi foarte precumpănitoare a ţării, naţiunea română, ar fi reprezentată prin o minoritate disparentă, până ce minorităţile neromâne ar fi reprezentate prin o majoritate impozantă ».

« Prin această dispoziţiune Dieta şi-a arătat chiar incapacitatea de a scuti interesele poporului român; tot prin ea însă *Dieta, în acelaşi timp, şi-a pierdut pe deplin încrederea la popor* ».

« Să ne mirăm deci, dacă o neîncredere adâncă a cuprins astăzi poporul român întreg? Dacă acesta, despoiat de toate mijloacele constituţionale genuine şi eficace, îşi caută refugiul la manifestaţiuni naţionale, cari sunt primele începuturi ale *pasivităţii legale*, ale acestui mijloc extrem în lupta politică? ».

« Putem să deplângem din inimă acest conflict trist, putem să fim serios îngrijoraţi de urmările lui, când considerăm că pasivitatea legală este pururea una din simptomele cele mai periculoase în viaţa de stat; dar nici un om cu judecată dreaptă nu va putea acuza pentru aceasta naţiunea română, căci ea împlineşte o datorie morală, o face aceasta în numele dreptului etern, în interesul libertăţii ».

« Intre asemenea împrejurări, uşor înţelegem că în diferitele tabere politice ale naţiunii maghiare se ridică voci pentru a desfătui poporul român dela acest pas extrem ».

« Când d-l Irányi declară în « M. U »[1]) că « plânsorile şi asupririle Românilor din dincolo Dealul Mare îi sunt cunoscute », şi ne pune în vedere posibilitatea că doară cea mai deaproape dietă va satisface îndreptăţitele lor pretenţiuni; când Francisc Deák, într'o scrisoare privată, pe care o publică contele N. Bethlen, spune între altele: « că ceea ce este încă de făcut are să se facă pe cale frăţească — sine ira et studio — în înţelegere cu fraţii noştri »; când ziarul « Hazánk », organul stângei centrale, îşi ridică vocea în acelaşi scop: sunt convins că naţiunea română, inspirătă chiar şi'n astfel de împrejurări critice de spiritul cel mai împăciuitor, va primi cu interes aceste manifestaţiuni. Pe de altă parte, tot asemenea sunt convins că domnii Irányi, Deák şi cei dela « Hazánk » vor admite, că *încrederea popororului român*, scăzută prin fapte mult ponderante, *se poate restabili iarăşi numai prin fapte asemenea de mult cumpenitoare* ».

« Aceasta, fireşte, nu exclude posibilitatea ca unii particulari să iasă din torentul general. Dar aceştia sigur nu vor altera întru nimic spiritul comun al naţiunii române, şi din parte-mi aşi dori numai ca nimeni să nu se expună primejdiilor amăgirei de sine ».

« Iar ce priveşte insinuarea d-lui conte N. Bethlen, ca şi cum la aceste manifestaţiuni în Transilvania s'ar fi trimis un « mot d'ordre » din Bucureşti şi că acele ar fi îndreptate contra integrităţii coroanei Sfântului Ştefan, această insinuaţiune este în contrast neplăcut cu declaraţiile de mai sus ale conaţionalilor săi, şi pare a fi mai mult calificată de a nutri neîncrederea, decât a contribui la datorita mulcomire »[2]).

Rezultatul desbaterilor îndelungate şi animate ale fruntaşilor ardeleni, adunaţi la Miercurea, a fost decretarea unei absolute pasivităţi politice a Românilor din Transilvania faţă de alegerile pentru Dieta dela Pesta[3]).

Românii bănăţeni şi ungureni au primit cu bucurie şi satisfacţie hotărîrea conferinţei dela Miercurea[4]), considerând pasivitatea politică drept cea mai nevinovată şi actuală armă legală, pentru susţinerea drepturilor şi mai presus de toate a onoarei şi a demnităţii naţionale[5]).

In cercurile guvernamentale dela Pesta, însă, pasivitatea politică a Românilor ardeleni a produs consternare şi revoltă. Ministrul de interne ungar a oprit[6]) activitatea comitetului central, motivând că adunarea

---

[1]) *Magyar Ujság*, organul stângei extreme.

[2]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 13—16.

[3]) Contra pasivităţii au votat: Iosif Hossu, fost deputat, Nicolae Cristea şi Iuliu Bardoşi. Ioan Puşcariu, fostul deputat, a părăsit sala înainte de votare.

[4]) Ziarul *Albina*, în Nr. 26 din 1869 scrie: « Ear Românilor transilvăneni le zicem: Onoare Vouă, veghiaţi şi perseveraţi! » In Nr. 17/1869 prevesteşte că: « Nu este departe pasivitatea şi a noastră a Românilor din Ungaria şi Banat ».

[5]) *Albina*, Nr. 17/1869.

[6]) Prin ordinul Nr. 986 al Prezidiului, din 18 Martie 1869.

dela Miercurea, fiind o consfătuire particulară, nu a avut calitatea de a lua hotărîri menite să paralizeze aplicarea unei legi sancţionate. Ordinul de interzicere a fost comunicat tuturor autorităţilor din Ardeal, cu îndrumarea să supravegheze şi să controleze pe membrii comitetului, cari au şi fost preveniţi prin ordine confidenţiale să nu mai corespondeze cu comitetul central, respectiv cu preşedintele lui, Ilie Măcelariu, şi să se abţină dela orice agitaţii pe faţă, ori pe ascuns [1]).

* * *

CICLUL PARLAMENTAR 1869—1872

Noua Dietă a fost convocată pentru ziua de 20 Aprilie 1869 şi partidele politice începură a se organiza şi pregăti în vederea alegerilor.

Alegătorii români din circumscripţia Lugojului şi-au ţinut adunarea electorală la 20 Ianuarie (3 Februarie) 1869. S'a discutat în primul loc ce orientare politică să se iea faţă de noile alegeri. Fruntaşii: Alois Vlad, Aurel Maniu, foşti deputaţi, Vasile Stoian, Alexandru Atanasieviciu, Ioan Oltean şi Ioan Vancea — cei doi din urmă viitori episcopi uniţi, — au insistat pentru încheierea unui pact electoral cu partidul lui Deák — aflat la putere. Majoritatea adunării însă, în frunte cu Iulian Ianculescu, a fost împotriva alianţei cu partidele maghiare şi astfel s'a hotărît, aproape unanim, că Românii lugojeni să nu sprijine cu votul lor guvernul, nici partidele maghiare de stânga, ci să se grupeze în jurul unui candidat naţional şi să trimită delegaţi la adunarea naţională dela Timişoara.

LUGOJENII CANDIDEAZĂ PE ALEX. MOCIONI

A fost propus cu aclamaţii drept candidat fostul deputat al Românilor *Andrei Mocioni*. Acest vechiu luptător persistând însă în atitudinea sa rezervată, Lugojenii, prezenţi la conferinţa din Timişoara, au oferit lui Alexandru Mocioni mandatul.

ADUNAREA ELECTORALĂ DIN LUGOJ

Tânărul candidat a acceptat mandatul [2]) şi s'a prezentat în faţa alegătorilor săi, înfăţişându-le programul său politic, în ziua de 28 Februarie 1869. Era într'o Duminecă.

Reproducem — după darea de seamă a corespondentului ziarului « Albina » [3]) înălţătoarele momente ale manifestării naţionale din această zi, una din « cele mai festive, ce le-a avut cândva Lugojul ».

Duminecă, la ora 1 d. a., a pornit din Lugoj un sărbătoresc convoiu de trăsuri, în care se aflau intelectualii şi comercianţii de frunte ai

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 130.
[2]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 216 218.
[3]) Nr. 21/1869.

Lugojului şi din împrejurimi, însoţiţi de préoţi, şi purtâtnd în frunte un steag tricolor cu inscripţia:

« Astfel e Românul
Şi Român sunt eu,
Şi sub jugul barbar
Nu-mi plec capul meu ».

Convoiul s'a îndreptat spre Silha şi Coşteiul Mare, sate dela periferia circumscripţiei electorale. La orele 2 d. a. a sosit la Coşteiul Mare şi candidatul. Mulţimea adunată, numărul impunător al călăreţilor şi al trăsurilor formau o privelişte impresionantă. Cerul dăruia şi el acestei zile un orizont senin şi un soare strălucitor.

Preotul Lugojului, Mihail Pocreanu, a salutat pe candidat în numele mulţimei. Mulţumind pentru primirea cordială, Alexandru Mocioni a asigurat pe alegători că păşeşte pe tărâmul luptelor politice însufleţit de principiile naţionale ale unchiului său. Mulţimea izbucneşte în urale entusiaste pentru fostul ei conducător şi deputat, Andrei Mocioni.

In satul Sîlha, corul tinerimei şcolare, condus de învăţătorul Constantin Toma, a intonat câteva strofe din « Deşteaptă-te Române », iar fiica învăţătorului a urat candidatului bun venit, printr'o cuvântare bine simţită.

Convoiul a pornit, apoi, spre Lugoj, unde a ajuns la ora 3. Candidatul era însoţit în careta sa proprie de « nestorul naţional al Lugojenilor », Iova Popovici, în casa căruia a fost găzduit.

Primirea făcută de Lugojeni lui Alexandru Mocioni a constituit o puternică manifestare a conştiinţei şi demnităţii naţionale. Dela bariera oraşului şi până la locul de descălecare se afla om lângă om. Aspectul sărbătoresc era înfrumuseţat şi de prezenţa doamnelor române din Lugoj şi împrejurimi.

Adunarea trebuia să se ţină în sala « Berăriei ». Găsindu-se însă neîncăpătoare pentru o mulţime de 3—4 mii de oameni, adunarea s'a ţinut sub cerul liber şi « în apropierea locaşului lui Dumnezeu ». O delegaţie, condusă de Dimitrie Popoviţa şi fostul primar Constantin Udrea, a condus pe candidat în mijlocul adunării, pe care şi curtea bisericii abia de o mai putea cuprinde.

Prezentându-se candidatul la orele 4, în faţa mulţimei, avocatul Teodor Bordaş l-a salutat în numele alegătorilor şi l-a invitat să-şi înfăţişeze programul, « deşi în dânsul numele Mocioni », li « este destulă garanţă pentru o programă salutară naţiunii noastre, deşi luptele cele admirabile ale tinerelui bărbat din dieta trecută în cauza naţională » li « sunt garanţe duble în dânsul şi pentru viitor ».

Luând cuvântul, Alexandru Mocioni îşi înfăţişează programul — identic cu acela al conferinţei dela Timişoara — « cu răceală stoică şi în nişte expresiuni pătrunzătoare », acoperite de aplauze frenetice. « Dar nu numai pe alegători îi dispuse cuvântarea lui Alexandru Mocioni la aplause frenetice, ci înşişi neromânii, adunaţi ca să vadă şi să audă

pe vestitul domn Mocioni, nu putură a nu-şi exprima admiraţia lor pentru liberalitatea principiilor desfăşurate, precum şi de tălmăcirea cea inspirătoare de încrezământ şi de linişţire ce o dete domnul candidat programei sale şi faţă cu neromânii, pe cari contrarii noştri îi speria cu periculozitatea principiilor mocioniene ».

După terminarea cuvântării, candidatul pătrunse în mijlocul mulţimei « spre a se putea arăta şi mai bine acelora ce-l aşteptau ».

Serbarea s'a încheiat seara cu o serenadă şi retragere cu torţe « la care orăşenii, cu vecinii ţărani, de asemenea însufleţiţi, rivalizau în ducerea flamurilor naţionale şi a torţelor ». Discursul festiv a fost rostit de « elocintele orator », Iosif Iovanescu, la care a răspuns candidatul « în modul său cel atât de admirat ».

« O privire făcută peste mişcarea sărbătorească de astăzi — scrie corespondentul « Albinei » — ne constată cum că astfel de adunare poporală, încă din anul 1848, în Lugoj n'a mai fost, căci aci mulţimea nu se mai putu număra după sute, ci după mii de oameni de asemenea însufleţiţi şi ce ne serveşte de cea mai mare bucurie şi mângâiere este ordinea cea bună şi purtarea solidă ce o păstra publicul român adunat, dând dovezi depline de o adevărată maturitate politică... ».

ALEGEREA DELA LUGOJ

Alegerea dela Lugoj a fost fixată pentru ziua de 6/18 Martie 1869. Dar guvernul maghiar avea tot interesul să cucerească această fortăreaţă naţională. Spre a nimici deci *cuibul primejdios al « Mocioneştilor »*, cari în viaţa politică românească din acele vremuri formau *elita conducătoare*, pe care guvernanţii maghiari *nu o puteau corupe în niciun chip*. Lui Alex. Mocioni i-a fost opus un puternic contracandidat în persoana ministrului apărării naţionale, Béla Szende.

Pentru mandatul dela Lugoj se dădea prin urmare una din cele mai înverşunate lupte electorale. Guvernul şi-a mobilizat toate forţele şi toate organele de care dispunea. Autorităţile civile şi militare întrebuinţau toate mijloacele pentru a zădărnici alegerea lui Alexandru Mocioni, « leaderul » luptelor naţionale din Dieta trecută şi autorul crezului naţional dela Timişoara.

Aliaţi devotaţi şi-a aflat guvernul în minoritatea germană, în frunte cu primarul Anton Mahr, iar unelte ticăloase în « deako-românii » lugojeni, în frunte cu prefectul judeţului Ioan Faur, fost deputat deakist, secundat de câteva feţe bisericeşti ortodoxe şi unite.

Colonelul comandant al Regimentului de Ulani, cu garnizoana la Lugoj, era ginerele primului subprefect şi ca atare a fost influenţat şi câştigat pentru o ţinută duşmănoasă faţă de Partidul Naţional Român. Până şi soldaţii regimentului, poloni recrutaţi din Galiţia, au fost asmuţiţi împotriva Românilor, pe motivul că ar fi rusofili şi unelte ale politicei de expansiune şi dominaţie a moscoviţilor ortodoxi.

Totuşi alegătorii români au opus *o rezistenţă pilduitoare*, în faţa acestei urgii. Căci era în joc onoarea naţională! [1]).

Brutalitatea şi ilegalitatea guvernanţilor au culminat în faptul că au împiedecat accesul alegătorilor naţionalişti la localul de votare. In preziua alegerii, straşnicul primpretor din Balinţ, Fejér, a blocat podul Balinţului cu puterea armată, lăsând pe alegători să treacă doar unul câte unul, spre a fi mai lesne identificaţi şi apoi corupţi cu bani şi băutură. Când s'a ivit pe drumul Timişoarei un grup mai mare de alegători mocionişti, Fejér a ordonat patrulei de ulani să dea asalt împotriva lor. La comanda: « Sturm! In Carré! » soldaţii s'au năpustit cu armele împotriva bieţilor săteni cari, ca să scape cu viaţă, au fugit peste ţarini care încotro. Apoi s'au strecurat în oraş unul câte unul, cum şi pe unde puteau, reîntrunindu-se în tabăra « mocioniştilor ».

Extrem de zelos s'a arătat şi primarul Mahr.

In presara alegerii, când alegătorii naţionalişti din Lugojel şi Boldur au intrat în oraş, partizanii ministrului Szende: primarul Mahr şi mulţimea funcţionarilor judeţeni « şi (cu întristare) şi Românul Zenobie Bordan, până acolo au mers, încât cu torţe aprinse s'au şupunit a da în faţa bieţilor alegători români nearmaţi ».

---

[1]) Insufleţirea alegătorilor români din ţinutul Lugojului, pentru cauza naţională şi pentru candidatul lor Alexandru Mocioni, plăsmui în dialectul lugojean următorul « cântec electoral », ce se cânta după aria: « Iată hora se porneşte »:

Câţi Români vi-s d-omenie,
Aid la steag cu bucurie,
Pentru cauza naţională
Să-l înălţăm cu fală!

Câţi Români vreţi s'aveţi drepturi,
Şi-aveţi suflet bun în piepturi,
Şi iubiţi al vostru nume,
V'arătaţi la lume!

N'ascultaţi de vorbe rele,
Că mulţi vreau ca să vă înşele,
Să vă facă de obeală
Şi de proşti în ţară!

Dar voi ştiţi bărbaţii noştri,
Credincioşi ca fraţii voştri,
Că în luptă au tărie,
Şi au omenie!

Vă adunaţi cu însufleţire,
Să alegeţi în mărire,
Pe Alisandru Mocioni,
Credincios naţiunii!

Albina, Nr. 23/1869. (Autorul cântecului era Dr. Atanasie Marienescu, fostul preparator la studii al fraţilor Alex. şi Eugen Mocioni).

In ziua alegerii, neobositul primar a închis podul, ce lega Lugojul german de cel românesc, în faţa alegătorilor români din Satul-Mic şi Herendeşti şi numai la intervenţiile energice ale fruntaşilor români şi'n urma repeţitelor provocări ale publicului românesc a lăsat din nou liberă trecerea.

Localul de vot se afla la prefectura judeţului. Alegătorii lui Mocioni erau grupaţi la poarta «vechiului comitat», iar partizanii lui Szende la cea «a comitatului nou». Intre cele două tabere circulau patrule de ulani. Tot cordoane de ulani ţineau blocate şi străzile oraşului. Atitudinea brutală a acestor paznici ai ordinei faţă de alegătorii români a dat naştere la scene revoltătoare. Când un grup de alegători români nearmaţi trecea din piaţa mare peste pod, spre a se duce acasă, ulanii se năpustiră cu caii asupra lor. Un ulan repezindu-se împotriva preotului Puşcanu din Cireş, «acesta fu silit a-l apuca pe ulan de suliţă, dar bietul sodat, doară prea adăpat cu bere şi cu rachiu, atât de nesigur şezuse pe calul său, cât numai decât căzu jos, rămânând lancea în mâna preotului, la ce ulanul cu mâni compuse se adresă către preot, zicând: « Gnädiger Herr! Bitte Sie, geben Sie mir meine Waffe! ».

«Tot în acest tumult, stând într'alt loc, preotul Rosa din Leucuşeşti, fără a avea cu cineva o vorbă», s'a pomenit atacat de un ulan care şi-a îndreptat sabia asupra capului lui. A avut însă curajul de a prinde sabia cu mâna, evitând lovitura la cap.

Colonelul era extrem de revoltat împotriva doamnelor române din Lugoj, «cari, cu virtute demnă de virtutea matroanelor Romei veche, nutreau şi măreau zelul naţional în ziua alegerii». Le ameninţă, «cu o iritaţiune nespusă», că la proxima alegere le va «învăţa.... exerciţiul militar... Şi toate aceste le zise domnul colonel în semn de recunoştinţă din partea d-niei sale, pentrucă şi în carnavalul trecut Românii Lugojului pre d-sa cu corpul ofiţeresc în balurile lor prea bucuros l-au văzut, până când conlocuitorii nemţio-maghiari cu ocaziunea balurilor lor, din propus l-au ignorat» [1]).

Intr'o astfel de atmosferă încărcată a început votarea, pe faţă, la orele 9 a. m., şi a continuat fără întrerupere până la orele 15 şi jumătate. In acest interval, Mocioni a întrunit voturile a 302 alegători, iar Szende a obţinut numai 62 voturi. Paşnicii alegători ai lui Mocioni, în număr de peste o mie, stăteau ca o falangă în jurul steagului Partidului Naţional, rezistând cu bărbăţie şi demnitate în faţa tuturor brutalităţilor şi ademenirilor guvernamentale. Văzând agenţii lui Szende şi preşedintele alegerii, Andrei Podhradszky, omul stăpânirii, că toate sforţările lor de a sparge rândurile compacte şi disciplinate ale mocioniştilor sunt zădarnice, căutară a le reduce superioritatea numerică prin tot felul de uneltiri şi ilegalităţi. Alegătorii lui Szende sunt admişi la vot fără nici un control. Unii votară chiar şi sub nume falş. In schimb partizanii lui Mocioni au fost supuşi unei proceduri de inchiziţie.

[1]) *Albina*, Nr. 36/1869.

Preşedinţele întreabă pe bietul alegător mocionist de câţi ani e, şi dacă etatea mărturisită nu se potrivea cu cea trecută pe listă, era respins dela vot. In zadar constatau preoţii, primarii şi notarii comunali identitatea persoanei, sentinţa preşedintelui rămânea definitivă.

Procedura aceasta arbitrară nu numai că a încetinit ritmul votării, dar a prilejuit multe proteste şi discuţii înfocate între preşedinte şi bărbaţii de încredere ai partidului mocionist. In aceste conflicte s'au amestecat şi notarii biroului electoral, Fabry şi Bordan, luându-şi rolul de apărători, precum şi bărbaţii de încredere ai partidului guvernamental.

In timp ce alegătorii lui Mocioni aşteptau în pace şi cu răbdare chemarea la vot, gălăgioşii partizani ai ministrului Szende tulburau mereu mersul votării sub diferite pretexte, prin deputaţiuni mai mici şi mai mari. La sfârşit un număr de vre-o 50 de inşi năvăliră în sala de votare, cerând «în gură mare şi cu vehemenţă ca preşedintele să disoalve alegerea».

Conducătorul deputaţiunii, Românul Atanasievici, a spus în cuvântarea ce a adresat-o preşedintelui, că lor le-a venit la cunoştinţă că membrii de încredere ai partidului mocionist au ofensat prezidiul şi notarii şi că partizanii lui Szende sunt «terorizaţi şi înfricaţi» de către Partidul Naţional, din care cauză mulţi dintre ei şi-au părăsit tabăra.

ALEGEREA LUI ALEX. MOCIONI ZĂDĂRNICITĂ

Bărbaţii de încredere ai Partidului Naţional, Tit Haţeg şi Dimitrie Popoviţa, au protestat contra acestor născociri şi au rugat pe preşedinte să continue alegerea, nefiind niciun motiv legal pentru disolvarea ei. Acuzaţiile neîntemeiate aduse Partidului Naţional sunt numai o uneltire pentru a zădărnici biruinţa lui Mocioni. Delegaţia cerând, tot cu mai mare vehemenţă, disolvarea actului de alegere, şi ameninţând comisiunea şi cu pumnul, preşedintele hotărăşte sistarea alegerii, pentrucă notarii simţindu-se ofensaţi de bărbatul de încredere mocionist D. Popoviţa, «nu voiesc să poarte protocolul» [1]).

In contra volniciei preşedintelui comitetul electoral al Partidului Naţional a înaintat o contestaţie şi un recurs la Ministerul de Interne, cerând ca pe baza rezultatului alegerii să fie proclamat deputat Alexandru Mocioni, care a întrunit majoritatea covârşitoare a voturilor.

O NOUĂ ALEGERE

Recursul contra suspendării actului de alegere se rezolvi dispunându-se o nouă alegere, pentru ziua de 10/22 Aprilie 1869.

In răstimpul dela prima până la a două alegere, partidul guvernamental a utilizat întreg arsenalul de corupţie pentru a zădărnici alegerea lui Mocioni şi pentru a da prin aceasta o lovitură de moarte programului naţional dela Timişoara. Intreg aparatul administrativ a

---

1) *Albina*, Nr. 31/1869.

fost pus în mişcare ca în preajma unor evenimente hotărîtoare pentru viitorul ţării. Nici o armă, niciun truc electoral n'a rămas neexploatat, pentru a clătina încrederea alegătorilor români şi a distruge impunătoarea lor solidaritate. Pentru a-l discredita pe candidat în faţa poporului ultradinastic, s'a răspândit calomnia că Mocioni « nu e credincios Impăratului, vrea să facă revoluţie şi să cheme pe muscali în ţară ». Ziarele maghiare bârfeau, afirmând că Mocioni n'are un trecut, pe când Szende (fost Frummer) era bogat în fapte strălucite pe tărâmul vieţii publice.

S'au făcut promisiuni şi mituiri şi s'a dat beutură în belşug. Dar demnitatea, cinstea şi bunul simţ al alegătorilor români a paralizat ticăloasele uneltiri. In această luptă eroică şi-au avut şi de astădată, şi doamnele române din Lugoj [1]), partea lor de glorie, cu toate ameninţările colonelului.

« *Cercul electoral de onoare al Românilor* », asupra căruia era îndreptată atenţiunea întregei ţări, a fost salvat şi steagul naţional dus la biruinţă. Preşedintele alegerii, de astădată Petru Papházy, preşedintele tribunalului din Oraviţa, a avut durerea patriotică de a încredinţa mandatul Lugojului lui Alexandru Mocioni, care a întrunit 800 de voturi, faţă de 679, obţinute de candidatul guvernului Béla Szende. O majoritate de 121 voturi!

Cu Szende au votat toţi alegătorii neromâni, dar şi 62 Români, iar cu Mocioni toţi alegătorii naţionalişti din Lugoj, — unde pe acele vremuri aveau drept de vot numai 184 Români şi 460 neromâni, — precum şi Românii din comunele rurale aparţinând de această circumscripţie. Au votat pe Mocioni şi 4 alegători neromâni, între cari şi Baronul Billot, filo-român şi mare proprietar în Zolt, care luase parte şi la conferinţa naţională dela Timişoara [2]).

TRIUMFUL LUI ALEX. MOCIONI

Alegerea lui Alexandru Mocioni ca deputat al Lugojului pentru parlamentul din 1869—1872, împotriva unui candidat atât de puternic şi « bine meritat », a fost cea mai mare biruinţă electorală din acele vremuri de lupte [3]), o glorie pilduitoare, pomenită din neam în neam, a vrednicilor Români din Lugoj şi împrejurimi, însufleţiţi de o înaltă şi mândră conştiinţă naţională.

---

[1]) Străinilor — bine înţeles — nu le convenea propaganda şi zelul ce l depuneau Româncele lugojene pentru biruinţa steagului naţional. Ele au fost supuse la batjocori şi insulte. Un agent zelos al lui Szende a îndrăsnit chiar să rupă cocorda naţională de pe pieptul unei doamne. Ea i-a cerut energic să-i ridice de jos cocarda şi să i-o pună pe piept. Agentul continuând însă « cu imbalaţiunile sale », doamna i-a dat două palme sdravene de căzu jos ca o « găină beată ». Când s'a desmetecit, doamna i-a cerut din nou să-i ridice cocarda şi să i-o pună pe piept. Temându-se de mai rău, agentul a ridicat cocarda de jos şi « cu multă plecaciune » a prins-o pe pieptul curajoasei doamne.

[2]) *Albina*, Nr. 42/1869.

[3]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 134.

ALEX. MOCIONI MULŢUMEŞTE ALEGĂTORILOR SĂI

Alexandru Mocioni a mulţumit bravilor săi alegători prin următoarea scrisoare:

«Către Domnii alegători naţionali din cercul Lugojului».

«Dacă în acest timp mi-ar fi cu putinţă a urma impulsul inimii mele, aş grăbi numai decât a mă înfăţişa în persoană în mijlocul D-voastre, ca să Vă mulţumesc cu voce vie pentru onoarea ce mi-aţi făcut şi încrederea ce mi-aţi arătat, alegându-mă de reprezentant al acelui cerc în dieta ţării. După ce însă dieta şi-a început activitatea, şi chiar datorinţa ce mi-aţi impus-o prin alegere, nu-mi ierta absentarea pentru un timp mai lung, cum s'ar recere pentru a Vă putea cerceta pe toţi prin numeroasele comunităţi ale cercului; din această cauză Vă rog să-mi daţi voie, a îndrepta deocamdată către D-Voastră pe această cale câteva cuvinte».

«Măcar că mă cred îndreptăţit a privi alegerea mea în acel cerc de frunte purceasă nu atât din simpatie sau oricari alte privinţe către persoana mea, cât mai vârtos din îndemnul cauzei naţionale şi al programului conferinţei din Timişoara: totuşi, nu preget a Vă mărturisi şi astădată, precum V'am mărturisit la primirea candidaturii, în mijlocul D-Voastre, că nu cunosc în această viaţă onoare mai mare, decât a poseda încrederea ce mi-o dederăţi D-Voastre, conaţionalii mei, alegându-mă pe mine, *un simplu fiu al amatei noastre naţiuni*, de reprezentant al acelui cerc! Dar îndoit mândru mă simt pentru această onoare şi încredere, când recuget că ea provine dela un cerc care, cu drept cuvânt, este privit *de inimă în corpul nostru naţional.* Insă pe lângă onoarea şi mândria ce o simt, îmi este adânc simţită şi responsabilitatea concrescută cu acelea, şi-mi cunosc prea bine şi datorinţele ce provin de aci, ale căror credincioasă împlinire va fi năzuinţa mea cea mai plăcută şi mai serioasă».

«Multele piedici şi necazuri ce Vi-se făcură, adesea chiar şi cu călcarea legilor, pe cari însă probatul D-Voastre spirit naţional, rezoluţiunea, răbdarea şi tenacitatea română, le-a învins pe toate norocos — fără a părăsi strânsa legalitate măcar cât de puţin, trebue să Vă facă îndoit dulce învingerea, trebue să Vă urce încrederea în propria-Vă putere şi să Va mărească pofta de luptă; iară pe mine acele suferinţe ale D-Voastre, după legile naturei şi moralei omeneşti, mă leagă cu atât mai strâns de D-Voastre».

«Ce se ţine de cauza noastră naţională, pentru carea facem şi suferim cu toţii atât de mult, cu durere trebue să mărturisesc şi acum că interesul nostru cel mai sfânt şi astăzi este desconsiderat, existenţa noastră naţională şi astăzi se neagă, şi astăzi nu putem nutri multe bune speranţe, că vom reuşi la dietă cu legitimile noastre pretenziuni; totuşi, nu ne vine în minte a decădea cu spiritul, nu a slăbi cu lupta pentru acelea şi credem în Dumnezeu şi în dreptatea Lui, că în cele din urmă tot vom învinge şi libertatea va fi comună pentru toate naţiunile şi toţi fiii patriei».

«Acest sfânt foc şi această credinţă în Dumnezeu şi în dreptatea Lui conducându-ne, vom lupta pururea, precum am luptat din capul locului, pe calea legilor, cu arma adevărului şi întru interesul tuturora. Astfel făcând, credeţi-mi, nu avem să fim îngrijiţi pentru viitor. Asta este credinţa mea ce Vi-o ofer astădată din depărtare, ca amanet în chip de mulţămiri şi recunoştinţă pentru încrederea şi onoarea ce mi-aţi făcut».

Pesta, în 6 Mai 1869.

Alexandru Mocsonyi [1])

REZULTATUL ALEGERILOR

Alegerile dietale din primăvara anului 1869 au fost extrem de agitate [2]). Rezultatul lor n'a fost tocmai îmbucurător pentru tânărul Partid Naţional Român. Românii din Ardeal au decretat o atitudine de pasivitate politică, iar cei din Banat şi Ungaria au intrat în luptele electorale, punând candidaţi unde s'a putut şi cari erau insuficient pregătiţi. In unele circumscripţii electorale, cu toate sforţările lăudabile ale comitetului central, în frunte cu Alexandru Mocioni, nu s'a procedat cu destul avânt la organizarea partidului şi nu s'au luat măsurile necesare pentru a avea candidaţii potriviţi, din care cauză a întârziat apoi şi propaganda electorală. Concomitent cu aceste neajunsuri de organizaţie, lipsea şi pregătirea politică, chiar şi celor mai bine intenţionaţi dintre fruntaşii acelor vremuri. Unii, cari nu aderară la hotărîrile conferinţei naţionale din Timişoara, sau nu le considerau drept obligaţiuni de conştiinţă, au primit o candidatură cu program guvernamental, contra fraţilor lor naţionalişti, compătimiţi de dânşii pentru politica lor «utopistă» [3]). Astfel s'au pierdut pentru Partidul Naţional multe circumscripţii electorale româneşti, nu din vina poporului, al cărui sănătos instinct politic s'a afirmat şi de astădată, ci din vina unor fruntaşi maghiaroni

Tânărul Partid Naţional avea să se lupte cu enorme greutăţi interne şi cu lovituri din afară. Guvernul a făcut uriaşe sforţări ca să cucerească circumscripţiile electorale române pentru candidaţii săi. In circumscripţiile neaoşe ungureşti, câştigând curentul patruzecişioptist tot

---

[1]) *Albina*, Nr. 43/1869.

[2]) Ziarul *Pester Lloid*, relevând unele abuzuri din alegeri — răsbunarea unor primpretori împotriva alegătorilor opoziţionişti, cărora li s'a dat 25 lovituri, fără judecată — cerea Maghiarilor să se desbrace de barbaria asiatică. (*Albina*, Nr. 32 din 1869).

Publicistul emigrant, Ludwigh, în scrisoarea, datată din Bruxelles şi publicată în numărul din 3 Martie 1869 al ziarului *Hon*, aduce grave imputări lui Deák, pentrucă a trecut cu tăcere peste corupţiile scandaloase patronate de partidul său. A tolerat, ca poporul să fie speriat cu Muscalii, să se provoace ură între naţionalităţi, să se facă din biserici şi amvoane unelte pentru politică austriacă şi ca «constituţiunea şi libertatea cetăţenilor patriei să se scalde în sânge». (Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 228—229).

[3]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 230.

mai mult sufletul alegătorilor, cu anevoie se mai putea aduna acolo majorităţi pentru o politică dualistă. Aceasta era o politică şi o tactică practicată de toate guvernele maghiare până la prăbuşirea ţării lor istorice, şi această politică creiă paradoxul, că « dualismul, care hegemoniza pe naţionalităţi, a ajuns să fie sprijinit tocmai de bietele naţionalităţi hegemonizate » [1]).

* * *

In Dieta din 1869—1872 intrară 25 deputaţi români, unii credincioşi Partidului Naţional Român, alţii profesând alte credinţe politice [2]). Dintre fruntaşii Partidului Naţional Zeno Mocioni rămase în minoritate la Oraviţa, faţă de Gränzenstein, « domn în ministeriu »; Victor Mocioni la Făget; Dr. Atanasie Marienescu la Zorlinţi, având contracandidat guvernamental pe Aurel Maniu, numit mai târziu notar public; Victor Pop la Ciacova. A căzut şi Ioan Missits, candidatul opoziţiei cartelate, la Timişoara.

Vicenţiu Babeş, ales în două circumscripţii, optă pentru mandatul din Sasca, iar în celălalt cerc electoral — Sân-Nicolaul-Mare — a fost ales *Eugen Mocioni*, fratele lui Alexandru.

In cursul ciclului parlamentar au mai intrat în Dietă Românii: Mircea B. Stănescu, ales la Chişineu-Arad în locul protosincelului Miron Romanul, numit inspector şcolar regesc în judeţul Caraş. Mandatul lui Aloisiu Vlad, numit consilier la curtea de Apel (« tabla regească »), a fost moştenit de Iuliu Petricu. Mihail Pavel, mai târziu Episcop unit al Orăzii, a ocupat scaunul regretatului Eugen Cucu, trecut la cele eterne în ziua de 5 Martie 1870, în etate de 32 ani. Mandatul circumscripţiei Buteni-Arad, devenit vacant prin numirea lui Sigismund Popovici în calitate de preşedinte de tribunal, a fost obţinut de Dimitrie Bonciu, mai apoi notar public în Arad. In locul lui Lazar Gruiescu, naţionalist, decedat la 21 Februarie 1870, în vârstă numai de 27 de ani, a fost ales la Bega-Sf. George, un străin [3]).

---

[1]) Ziarul german *Politik* din Praga, amic Românilor, comentând alegerile din Ungaria se miră că în circumscripţiile nemaghiare s'au ales o mulţime de candidaţi « deakişti », iar Maghiarii au votat pretutindeni cu opoziţia. Faptul acesta e o tristă dovadă despre priceperea politică a naţionalităţilor, care ar trebui să ştie, că îndeosebi deakiştii sunt cauza suferinţelor lor naţionale şi materiale. Ziarul *Hazánk*, organul stângei centrale, scrie: « Ziaristica guvernamentală ne impută că noi am sprijinit naţionalităţile cari s'au aliat în contra integrităţii Ungariei. Alegerile ce au dovedit? — dovediră că politica noastră este a poporului maghiar, căci Maghiarii au ales toţi deputaţi de stânga ». (*Albina*, Nr. 29/1869).

[2]) *Gazeta Transilvaniei*, condamnă lichelismul politic al acestora din urmă scriind « să se desbrace de numele « Român » toţi ermafrodiţii cari vor să şeadă pe două scaune şi între două luntri, profanând caracterul cel antic de Roman, care singur ne va putea da viaţă şi stimă în lumea ignorării ». (Nr. 32/1869. T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 133.

[3]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol V, pag. 132—133.

IMPOSIBILITATEA DE A UNI PE TOŢI DEPUTAŢII PENTRU O LUPTĂ PARLAMENTARĂ SOLIDARĂ

Deschizându-se sesiunea parlamentară la 22 Aprilie 1869, deputaţii români membri ai Partidului Naţional au încercat şi de astădată să câştige şi pe ceilalţi colegi ai lor români, pentru o atitudine dictată de interesele naţionale, — pentru o luptă parlamentară solidară, formând toţi împreună un grup parlamentar român.

Prima consfătuire în acest scop s'a ţinut la 29 Aprilie 1869, la locuinţa lui Antoniu Mocioni, luând parte 15 deputaţi români din toate partidele politice. Nu s'a putut însă ajunge la înţelegerea dorită. Alexandru Mocioni, V. Babeş, Sigismund Borlea şi Eugen Cucu insistau pentru concentrarea tuturor deputaţilor români într'un club naţional, prin care să se manifeste existenţa lor naţională, « desbătând toate chestiunile, câte va găsi cu cale, din punct de vedere naţional şi apărându-le în solidaritate, adică *unul pentru toţi şi toţi pentru unul*, dupăcum va decide majoritatea ».

Aloisiu Vlad şi Iosif Pop — ambii deakişti — invocând motivul că o solidaritate deplină, un partid naţional « franc şi curat » nu e posibil, nici oportun şi folositor, erau de părerea că activitatea clubului să fie limitată « numai la chestiuni curat naţionale », cum e chestiunea naţionalităţii, a Transilvaniei şi poate unele ce stau în legătură cu acestea şi « cari să se precizeze din capul locului ». Miron Romanul merse « cevaşi şi mai departe, pretinzând că — « numai doară » chestiunea de stat, adică art. XII din 1867, va-să-zică *dualismul*, să rămână în voia liberă a fiecăruia ».

Maramurăşenii, Petru Mihalyi şi Vasile Jurca, nu voiau să audă de nicio solidaritate în chestiunile ce se vor desbate în dietă, ci pretindeau ca scopul clubului să fie « *deşi naţional, dar în esenţă social*, adică: a se institui, a-şi schimba părerile şi a-şi comunica dorinţele şi intenţiunile deputaţii români între sine, fără însă a decide ceva meritoriu prin majoritate, care să oblige pe toţi ». Alexandru Roman propunea « ca deputaţii români să se întrunească cu toţii — pentru început *fără nici un scop şi fără nicio programă definitivă şi pronunţată* », având « mai înainte de toate să se constitue, apoi să purceadă la stabilirea programului ».

In ziua următoare a avut loc o a doua consfătuire, la care luară parte şi deakiştii Petre Mihalyi, V. Jurca, I. Pop şi Miron Romanul, pentrucă cineva scornise că Iosif Hodoş, absent la conferinţa anterioară, va veni cu o propunere care să mulţumească pe toţi. Când însă Hodoş s'a identificat cu părerile deputaţilor naţionalişti şi a propus ca bază şi scop al clubului: « *a urmări politica naţională în solidaritate* », declarară « că la aceasta nu se pot supune, părăsiră frumos conferinţa, iar cei rămaşi, zece la număr, subscriseră îndată următorul act:

DEPUTAŢII NAŢIONALIŞTI SE CONSTITUE IN CLUB NAŢIONAL

« *Subscrişii ne întrunim în club naţional, având de principiu: a urmări politica naţională în solidaritate* ».

Pesta, 30 Aprilie 1869.

« *Dr. Iosif Hodoşiu, Sigismund Borlea, Lazăr Ionescu, Alex. Mocioni, Ales. Romanul, George Mocioni, Antoniu Mocioni, Ioan Cucu, Sigismund Popoviciu, Vichentiu Babeşiu* » [1]).

Mai târziu veniră în club şi deputaţii: *Lazar Gruescu şi Vasile Buteanu,* precum şi *Eugen Mocioni, Mircea B. Stănescu* şi *Dimitrie Bonciu,* obţinând mandate în alegerile parţiale, intrară în Dietă [2]).

Intr'o astfel de atmosferă de neîncredere şi lipsă de solidaritate a luat fiinţă Clubùl deputaţilor naţionalişti români din legislatura ungară 1869—72. Ziarul « Albina », comentând evenimentul, scrie: « In sesiunea trecută clubul deputaţilor naţionali s'a constituit fără orice program preciz, iar solidaritatea s'a mărginit exclusiv la acel proiect de lege care se numeşte apriat « în cauza naţionalităţilor ». Urmarea fu că *mulţi deputaţi cu nume românesc, dar cu inimă străină, intrară în club şi puteau intra, că nici un program nu-i împiedeca* ».

« *Odată intraţi în club acest soiu de oameni urmăreau două tendinţe: de o parte tindeau a sparge solidaritatea, chiar şi în cauză apriat naţională, iar de altă parte îşi dădeau truda ca peste tot să linişteascâ, să mulcomească, să împiedece, să adormă mersul lucrurilor naţionale, care se pornise cu o repeziciune nu mare, dar totuşi îmbucurătoare...* ».

« *In locul moralei începuse a se încuiba neruşinarea, încât vedeai, ici-colo, câte-un biet om* (fost naţional) *care, în setea prea mare de vreun oficiu gras, nu pregeta a mărturisi în public cu vorba şi cu peana nişte principii, menite a destrăma naţiunea, a o profana şi a o ruşina, ca astfel să escorteze şi castrele străine...* ».

« Cel ce a primit doctrina: « Să iubeşti pe deaproapele tău, ca pe tine însuţi », a primit întreagă religiunea creştină, căci s'a supus devizei ce o propagă ».

« Intocmai deputaţii naţionali, cei zece dela Dieta din Pesta, când subscriseră o « politică naţională » şi « solidaritate », au subscris şi primit întregul program al adunării naţionale dela Timişoara care încă are numai scopul acesta ».

« Acest început bun şi devotamentul celora ce ni l-au creat ne sunt toată garanţa realizării speranţei noastre » [3]).

Dar speranţele puse de contimporani în noul club parlamentar român, nu s'au realizat cu toată valoarea personală şi incontestabilul devotament al membrilor săi. In domeniul realizărilor nu a trecut niciunul din postulatele naţionale. Utilitarismul politic şi primatul intereselor personale (la o parte a reprezentanţilor trimişi de alegătorii

---

[1]) *Albina,* Nr. 43/1869.

[2]) T. V. Păcăţianu: *Opul citat,* vol. V. pag. 132/133.

[3]) *Albina,* Nr. 43 şi 44 din 1869. Dr. V. Branisce, *Opul citat,* pag. 237—238.

români în această Dietă) au zădărnicit lupta solidară, cu puteri unite sub un acelaşi drapel. Preferând graţiile guvernului maghiar luptei şi jertfei pentru oropsitul lor neam, deputaţii «deako-români» s'au desolidarizat de fraţii lor naţionalişti, şi au boicotat şi sabotat clubul «*intoleranţilor*»[1]).

Tristeţea acestei situaţii o simţea în primul rând Alexandru Mocioni care, în «*Scrisoarea deschisă*», ce o adresă obştei române în preajma alegerilor pentru Dietă, a insistat pentru închegarea tuturor Românilor într'un partid politic naţional, cu un program definit şi cu o activitate naţională, care să-l înalţe la rangul de factor efectiv în viaţa politică a regatului ungar. Constituirea Partidului Naţional trebuia să fie — după convingerea sa — baza şi condiţia *sine qua non* a oricărei lupte naţionale, căci «*numai o naţiune care ştie să lupte pentru libertatea sa, o merită şi o va poseda întreagă*».

«Sub presiunea acestei dureri vedem, par'că, cum Alex. Mocioni, omul faptei, devine cu încetul omul reflexiei, cum l-am ajuns noi, generaţia mai tineră»[2]).

Clubul naţional al deputaţilor români s'a putut constitui abia la 25 Iunie 1869, alegându-şi ca preşedinte pe Antoniu Mocioni, ca secretar pe Dr. Iosif Hodoşiu, care a primit însărcinarea să elaboreze un program amănunţit pentru Partidul Naţional. Acest proiect urma să se publice, după ce va fi desbătut şi primit, «ca să ştie naţiunea şi tot insul regulele şi principiile acestui partid»[3]).

Scopul acestei hotărîri a fost, fără îndoială, paralizarea acţiunilor şi tendinţelor centrifugale şi deci realizarea mult doritei solidarităţii naţionale prin concentrarea tuturor energiilor naţionale în cadrele unui program unitar şi a unei discipline de partid.

Dar divergenţele de păreri erau atât de mari, încât din programul şi concentrarea dorită nu s'a ales nimic.

Era şi o imposibilitate morală să se creeze o unitate de vederi, când existau atâtea deosebiri de educaţie, de idei şi concepţii politice. Greu să aduni sub steag, în jurul unui ideal, o seamă de oameni cari nu se puteau ridica peste orizontul de intuiţie, pricepere şi de orientare politică, propriu provincialului cu interesele şi aspiraţiunile lui personale şi locale. Individualismul exagerat al unora, alunecând în atitudini şi acţiuni pur personale, nu numai dărâma şi compromitea disciplina de partid, ci degenera într'o politică de interese personale.

In asemenea condiţii, Partidul Naţional nu s'a putut înscăuna încă în sufletul, în felul de gândire şi de acţiune, al tuturor fruntaşilor şi intelectualilor români şi a-i închega pe toţi într'un instrument politic

---

[1]) *Albina*, Nr. 45/1869.
[2]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 238.
[3]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 239.

care, prin aleşii săi, să reprezinte întreaga naţiune şi de care să se ţină seama în viaţa politică a Statului ungar.

In această sesiune legislativă slăbi de asemenea şi solidaritatea cu Sârbii [1]).

DISCUŢIA LA MESAJ

Discuţia asupra răspunsului la mesaj a început în şedinţa din 20 Maiu. Clubul parlamentar român nu a pregătit şi nu a prezentat niciun proiect de răspuns al său, iar în şedinţa din 7 Maiu a hotărît să prezinte numai amendamente în cauza naţionalităţilor şi a Transilvaniei, cari chestiuni, — se prevedea — că nu vor fi cuprinse în proiectul de răspuns al partidelor maghiare. Pregătirea acestor amendamente a fost încredinţată deputaţilor Alexandru Mocioni, V. Babeş şi Iosif Hodoş.

Totodată, s'a hotărît să se insiste pe lângă deputaţii români din cealaltă tabără că «cel puţin în aceste două cauze... să păşească în solidaritate cu deputaţii partidului naţional» [2]).

Amendamentul privitor la chestiunea naţionalităţilor, iscălit alături de deputaţii naţionalişti români şi de unii dintre guvernamentali, precum şi de Sârbul Stratimirovici şi de Slovacii: V. Paulini-Toth, Ioan Uhlarik şi Anton Konyovici, a fost prezentat în şedinţa dela 4 Iunie, de către deputatul naţionalist Vasilie Buteanu în cadrul unei cuvântări, iar amendamentul în chestiunea Ardealului, iscălit de 15 deputaţi români, a fost prezentat de tânărul deputat Eugen Cucu [3]).

Ambele amendamente au fost — bine înţeles — respinse.

ACTIVITATEA LUI ALEX MOCIONI IN CAMERĂ

Activitatea lui Alexandru Mocioni în legislatura dela 1869—72 se caracterizează prin aceeaşi afirmare dârză şi neşovăitoare a credinţelor sale politice. Aceeaşi luptă dreaptă şi intransigentă pentru drepturile şi aspiraţiunile naţionale româneşti, ca şi în sesiunea trecută. Această lupta n'a fost încununată de biruinţi momentane, de succese învederate, dar a atins culmile inspiraţiei şi gândirii politice, pe care singur dintre contimporani le-a putut urca pe tărâmul spinos şi ingrat al măreţelor lupte pentru conservarea individualităţii noastre etnice.

In cele ce urmează vom urmări şi rezuma această activitate.

In cursul anului 1869 a luat cuvântul în şedinţa dela 5 Maiu, la validarea mandatelor lui V. Babeş, ales în două cercuri [4]). In şedinţa

---

[1]) Proiectul de răspuns la mesagiu, ce-l elaboră deputatul sârb Svetozar Miletici, deşi cuprindea desiderate în interesul naţionalităţilor şi ale democraţiei, nu şi-l putură însuşi în întregime şi deputaţii români naţionalişti. Atingea unele chestiuni externe şi interne, între cari şi chestiunea privilegiilor sârbeşti, cu care Românii nu se puteau familiariza (*Albina*, Nr. 45/1869).

[2]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 241.

[3]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 160—163 şi 178—179.

[4]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 142—143.

din 25 Iunie a prezentat Dietei printr'o scurtă cuvântare o petiţie a industriaşilor din Lugoj [1]).

In şedinţa din 26 Noemvrie, discutându-se chestiunea compunerii comisiunilor Dietei, şi deputatul V. Babeş aprobând punctul de vedere al deputatului opoziţionist, Coloman Ghyczy [2]) — a susţinut principiul ca în comisiuni să fie reprezentate în proporţia cuvenită nu numai toate partidele, ci şi toate interesele îndreptăţite ale ţării, între cari — să nu se treacă cu vederea — e şi « interesul principal: interesul naţionalităţilor ».

Luând imediat cuvântul deputatul de extremă stângă, Béla Máriássy, negă, în polemica sa cu Babeş, că în Dietă ar reprezenta cineva naţionalităţile, fiecare deputat fiind numai reprezentantul naţiunii maghiare.

Alexandru Mocioni combate afirmaţia lui Máriássy, făcând următoarele observaţii:

« Onorată Cameră! Nu sunt prietenul obiceiului, ca chestiuni de mai puţină importanţă, atinse în mod lateral, să fie luate din nou în discuţie. Nu e nevoie să mai amintesc că chestia de naţionalităţi e, după părerea mea, una din problemele cele mai importante şi mai serioase. Regret deci foarte mult că această chestie a fost atinsă aici, aşa per tangentem. Regret mai ales din motivul că chiar şi numai puţine cuvinte au dat anză la neînţelegeri ».

« Numai din restălmăcirea lor pot să-mi explic observarea colegului Máriássy, care a spus că aici în Dietă numai naţiunea maghiară are reprezentanţi, numai naţiunea maghiară e reprezentată. (Voci: Aşa e!). Eu din parte-mi, când am avut prilej să iau parte la discuţia chestiei de naţionalităţi, mi-am desvoltat părerile ce le am în privinţa aceasta. Acum mă restrâng numai la enunţarea că, adevărat, toţi suntem reprezentanţii Ungariei. Nu pot însă accepta părerea că am fi reprezentanţi numai ai naţiunii maghiare. Şi tocmai de aceea, d-l deputat Babeş, fiindcă e, cred, de aceeaşi părere, a cerut nu numai acum, dar şi din alt prilej, ca la alegerile în comisiuni să se observe principiul că, existând în ţară diferite naţionalităţi, să fie reprezentate şi acelea. Nu intru în amănuntul chestiei, ci numai această mică observare mi-am ţinut de datorinţă să o fac » [3]).

CONDAMNAREA ŞI RIDICAREA IMUNITĂŢII DEPUTATULUI ALEXANDRU ROMAN

In şedinţa din 4 Decemvrie era la ordinea de zi raportul comisiunii de imunitate şi *chestiunea condamnării şi extrădării deputatului naţionalist Alexandru Roman*, ca să-şi facă pedeapsa de temniţă pe un an,

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 187.

[2]) Canditatul stângei centrale « balközép » pentru comisiunea « de bancă » era preşedintele ei, Coloman Tisza. Partidul guvernamental s'a opus însă din răsputeri ca acest straşnic opoziţionist să facă parte dintr'o comisiune atât de importantă şi astfel nu Tisza a fost ales. ci amicul său politic Ghyczy care, însă, declarând că partidul, căruia nu i-se dă partea cuvenită în comisiuni, nu poate considera alegerea ca justă şi nu o poate accepta, a demisionat din comisie.

[3]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol V, pag. 247—248.

la care fusese condamnat pentru patru articole publicate [1]) în ziarul său « Federaţiunea », în legătură cu « Pronunciamentul » din Blaj.

Raportul comisiunii a propus suspendarea imunităţii şi extrădarea lui Roman, motivând că sentinţa de condamnare e legală şi definitivă şi că Dieta nu e în drept să împiedece cursul liber al justiţiei.

Asupra acestei propuneri s'a încins o discuţie animată. Deputaţii Ernest Simonyi, din stânga extremă şi naţionaliştii români: Iosif Hodoş, Sigismund Borlea şi V. Babeş au combătut propunerea, argumentând că pe baza actului de graţiere al Regelui, prin care s'a sistat procesul împotriva autorilor Pronunciamentului, articolele publicate nu mai sunt pasibile de vreo pedeapsă, articolele fiind publicate în « Federaţiunea » încă înainte de amnestia regală şi fiind în legătură cu pronunciamentul încriminat. Condamnarea lui Roman şi suspendarea imunităţii sunt doar o persecuţie politică, evidentă şi prin faptul că termenul pentru desbaterea procesului a fost fixat la 28 Martie 1869, tocmai în ziua când se fixaseră şi alegerile în circumscripţia sa electorală.

Adversarii săi au exploatat această voită coincidenţă în favoarea contracandidatului guvernamental, răspândind în popor svonul că Roman e în puşcărie şi că Majestatea sa nu-l vrea deputat în Dieta ţării Sale.

In şedinţa dela 6 Decemvrie, când urma să se pună la vot această chestiune, deputatul naţionalist Vasile Buteanu prezentă Dietei, înainte de a se intra în ordinea de zi, un proiect pentru amânarea votării, până nu se vor citi — spre orientarea Camerei — toate actele şi documentele procesului de presă intentat deputatului Roman.

Preşedintele susţinând că proiectul de rezoluţie numai dupăce se va tipări şi împărţi deputaţilor va putea fi pus pe ordinea de zi şi că aceasta nu poate împiedeca votarea, Al. Mocioni intervine spontan adresând ministrului justiţiei, Horváth Boldizsár, următoarea interpelare:

INTERPELAREA LUI ALEX. MOCIONI IN CHESTIA DEPUTATULUI ROMAN

« Onorată Cameră! Primesc întru toate declaraţia de mai înainte a d-lui preşedinte, că o hotărîre adusă de Cameră nu poate fi suspendată prin un alt proiect de resoluţiune. Cu toate acestea sunt nevoit să adresez domnului ministru al justiţiei, care e tocmai prezent, o interpelare în chestia pentru care cu puţin mai înainte s'a înaintat Camerei un proiect de rezoluţiune ».

---

[1]) Când s'au publicat articolele incriminate în *Federaţiunea*, Al. Roman nu era în Pesta. In absenţa lui a încredinţat redactarea ziarului lui Augustin Horşa, care la desbaterea procesului, fiind ascultat ca martor, a declarat că nu Roman a scris articolele, şi că pe autor îl poate descoperi numai în cursul cercetărilor, cari însă nu s'au continuat.

« Conform hotărîrii de mai deunăzi, azi va fi supusă votării propunerea comisiunii de imunitate asupra extrădării d-lui deputat Alexandru Roman. Cum însă în discuţia anterioară din partea mai multor domni deputaţi s'au afirmat anumite fapte, pe care o altă parte le-a negat, mai mulţi domni deputaţi — foarte corect — şi-au făcut pendent votul dela lămurirea acestor lucruri, şi astfel nu numai cu considerare la cazul concret, ci peste tot având în vedere că autoritatea unei hotărîri a Camerei prin nimic nu poate fi ştirbită, ca prin aceea, că votăm într'o chestie asupra căreia nu suntem deplini edificaţi, — îmi iau voie a adresa trei întrebări d-lui ministru al justiţiei, cu atât mai vârtos, căci presupun că în toate acestea fapte d-sa e în stare şi dispus a da depline lămuriri ».

« Adevărat e că în contra autorilor şi iscălitorilor cunoscutului « Pronunciament » din Blaj cercetarea penală pornită a fost sistată, în urma graţiei M. Sale, înainte de aducerea sentinţei? ».

« Acţiunea contra deputatului Alexandru Roman fost-a iniţiată pentru articole referitoare la acel « Pronunciament »? şi dacă da, deputatul Alexandru Roman săvârşit-a pretinsul delict de presă înainte, ori după publicarea amnestiei regeşti? ».

« Rog pe domnul ministru al justiţiei să răspundă numai decât, pentru ca interpelarea mea să nu devină iluzorie » [1]).

Interpelarea lui Alexandru Mocioni a surprins şi a supărat pe ministrul Horváth, mai ales pentrucă îl soma să răspundă « *numai decât* ». Ministrul a răspuns că ştie ce datoreşte Dietei, dar consideră ca o « expresiune tare », când un deputat vorbeşte cu ministrul, cum ar vorbi un stăpân cu servitorul [2]). Amnistia regească s'a acordat numai autorilor « Pronunciamentului », — încă înainte de darea sentinţei. Alexandru Roman a fost dat în judecată şi condamnat pentru delict de presă şi în cosecinţă, graţia regească nu-l priveşte.

REPLICA LUI ALEX. MOCIONI LA RĂSPUNSUL MINISTRULUI DE JUSTIŢIE

După răspunsul ministrului, Alexandru Mocioni replică din nou:

« Onorată Cameră! Mărturisesc că dacă mă folosesc de dreptul ce mi-l dă regulamentul Camerei, nu o fac în speranţa că prin aceasta voiu ajunge vre-un scop în meritul chestiunei, care în urma hotărîrii Camerei şi aşa va ajunge la votare. Dar sunt nevoit să fac observări cu privire la ceeace d-l ministru a binevoit a-mi răspunde. Inainte de toate ţin de necesar să repetez, în interesul meu, că n'am pretins răspuns dela d-l ministru, ci l-am rugat să-l dea. O altă observare ce o face, că din cuvintele Domniei-Sale s'a văzut că în procesul d-lui deputat Roman nu există substrat, pentrucă însuşi a recunoscut că « Pronunciamentul », afirmativa crimă, tocmai în urma graţiei regeşti a devenit

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 260 261.
[2]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 245.

impunibil, prin urmare, după părerea mea nu mai poate fi imputat nimănui ca crimă. Nu pot accepta teoria d-lui ministru al Justiţiei că o faptă săvârşită, prin altă cale decât prin presă, nu e crimă, dar săvârşită prin presă, e crimă. Mărturisesc, Onorată Cameră, că am ascultat cu surprindere afirmarea d-lui ministru al Justiţiei fiindcă e îndeobşte cunoscut că omul săvârşeşete crimă — fie prin presă, fie pe altă cale — când sunt date caracterele crimei, presa însă, luată în sine, e tot aşa un mijloc pentru comiterea crimei, ca oricare altul. In consecinţă, dacă d-l ministru al Justiţiei recunoaşte de o parte că, privitor la Pronunciament, s'a dat amnestie regească şi astfel starea faptică nu mai există, iar de altă parte admite doctrina modernă despre presă, adică că presa e tot aşa un mijloc pentru săvârşirea crimei, ca oricare altul, atunci trebue să constat că propunerea comisiunii de imunitate e într'adevăr o vexaţiune » [1]).

Punându-se la vot propunerea comisiunii, ea întruneşte 188 voturi pentru şi 124 contra [2]). Absenţi: 115 deputaţi.

Dupăce majoritatea Dietei i-a suspendat imunitatea, deputatul Alex. Roman a fost dat în seama parchetului care-l internă pe timp de un an în temniţa de stat din Vaţ.

DEPUTAŢII NAŢIONALIŞTI CER SUBVENŢIE PENTRU INFIINŢAREA UNUI TEATRU ROMÂN

După vacanţa de Crăciun, şedinţele au fost destinate îndeosebi desbaterilor privitoare la buget. In şedinţa din 11 Februarie 1870, fiind la ordinea de zi bugetul ministrelului de Interne şi în cadrele acestuia subvenţionarea teatrului naţional maghiar, deputatul naţionalist, Iosif Hodoş, propune să se înscrie în buget şi o subvenţie de 200.000 floreni [3]) pentru *înfiinţarea unui teatru naţional român.*

Propunerea aceasta, sprijinită şi de colegii săi: Eugen Cucu, Mircea B. Stănescu şi V. Babeş, dar primită cu ostilitate de către majoritate, dădu prilej — bine înţeles, — unor deputaţi maghiari să se atingă în cuvântările lor şi de chestiunea naţionalităţilor.

DISCURSUL LUI ALEX. MOCIONI

Alexandru Mocioni a luat cuvântul și a combătut afirmaţiunile şi concepţiunile deputaţilor maghiari în privinţa naţionalităţilor.

Extragem părţile interesante din acest discurs substanţial. In introducere el face apel la sentimentul de dreptate și echitate al Camerei și

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 261—262.

[2]) Dintre deputaţii români deakişti renegatul Gh. Ivacicovici a votat pentru suspendarea imunităţii, Gh. Ioanovici şi Iosif Hossu s'au abţinut dela vot, iar ceialalţi au votat cu naţionaliştii, cari în aceasta chestie au fost sprijiniţi şi de colegii lor maghiari de stânga. Saşii şi Croaţii au votat toţi cu guvernul. (Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 246—247).

[3]) Sigismund Borlea a făcut, în şedinţa din 10 Februarie, propunerea să se şteargă şi elimine din buget subvenţionarea teatrului naţional maghiar. (T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol V. pag. 286—287).

dă expresiune speranţei sale, că propunerea colegului său Hodoş va fi soluţionată favorabil cu ocaziunea desbaterii bugetului ministerului Instrucţiunii, când s'a promis că va fi trecută la ordinea de zi. Apoi a spus următoarele:

« Scopul vorbirei mele de astăzi n'a fost de altcum o motivare a votului meu, ci mai ales să nu las trecute fără observare cele ce s'au spus ieri incidental în chestia de naţionalităţi, şi s'au menţionat şi azi din partea d-lui deputat Máriássy. In vorbirea de azi a d-lui deputat Máriássy am observat că dânsul vine în contrazicere cu sine însuşi, când zice că nu cunoaşte chestia de naţionalităţi în ţară. Admit, dar să-mi admită şi d-sa, că prin aceasta nu schimbă realităţile ».

« Dar vine în contrazicere cu sine, când totuşi afirmă că guvernul nu desvoltă destulă energie pentru sufocarea mişcărilor naţionaliste. Intrucât cadrează cu caracterul său de opoziţionist, cu liberalismul său, că tocmai el să se simtă chemat a provoca guvernul să desvolte o mai mare energie, când e vorba de suprimarea mişcărilor pentru libertate: o las în grija d-sale ».

« D-l deputat Koloman Tisza a spus ieri, referitor la chestia de naţionalităţi, mai multe lucruri pe cari eu le ţin deadreptul opuse faptelor concrete şi astfel nu le pot lăsa fără observare. Nu pot avea intenţiunea să intru din acest prilej în desbaterea meritorială a chestiei naţionale. Dar, Onorată Cameră, dacă avem în vedere adânca îndreptăţire a mişcărilor naţionale, tocmai în interesul ideii de libertate, dacă luăm în considerare ce influenţă mare au mişcările acestea tocmai pentru prosperarea patriei noastre, ba pot spune, pentru existenţa ei, căci s'a recunoscut, nu din o singură parte, că deslegarea norocoasă a chestiei acesteia, satisfacerea pretensiunilor naţionaliste, e chestia de existenţă pentru patria noastră: atunci mărturisesc, că-mi pricinueşte mare îngrijorare împrejurarea că atunci, când o lege inspirată de o mentalitate feudală ţine în frâu pretensiunile juste ale naţionalităţilor nemaghiare, tocmai atunci opoziţia, un membru eminent al partidului liberal, se simte îndemnat a sări întru apărarea unei astfel de legi! ».

« D-l deputat neagă categoric că legea, votată în Dieta trecută, ar asigura naţionalităţii maghiare vre-o supremaţie, care nu i-ar compete. Admit că părerile d-lui deputat, în privinţa aceasta, se deosebesc de ale mele. Pot să fie divergenţe de păreri cu privire la aceea că, întrucât sunt îndreptăţite pretensiunile naţionaliste şi în ce măsură pot fi ele satisfăcute pe calea legislativă. Aceasta se vede dacă nu din alta, apoi din exemplul statelor cari au încercat să soluţioneze această problemă. Vedem că fiecare din aceste state a plecat din alte puncte de vedere la aprecierea pretensiunilor, şi alte garanţii legale a dat acestor pretensiuni. Un lucru însă e mai presus de orice îndoială, că toate sunt de acord în o privinţă şi anume, că pretensiunile naţionale nu pot fi de altă natură la o naţiune, decât la alta, şi în consecinţă, nici garanţiile legale necesare pentru astfel de pretensiuni nu pot să fie de altă natură la o naţiune, decât la ceialaltă. Cu un cuvânt, în privinţa egalei îndreptăţiri convin toate »,

« Faţă de aceasta ştim, Onorată Cameră, — căci cu toţii cunoaştem aşa numita lege de naţionalităţi, — că în legea aceasta sunt contopite celelalte naţionalităţi în naţionalitatea maghiară, chiar şi după nume, şi că supremaţia acesteia e ridicată la valoarea unei dogme de drept. Din dogma aceasta de drept urmează că acea lege violează principiul egalităţii de drept şi pe când de o parte asigură limbei maghiare privilegii deasupra legei şi acordă întotdeauna şi pretutindenea scut imperativ legal, — pe seama celorlalte limbi, din contră, oferă numai scut facultativ. Pe când de o parte, folosirea limbei maghiare o estinde peste limitele trebuinţei, de altă parte, închide deadreptul terenul de desvoltare, esenţial pentru celelalte limbi. Scuzaţi, aici e legea şi am să vă arăt. Aşa de ex. limba administraţiei interne a municipiului e pretutindeni cea maghiară, — introdusă în mod imperativ — şi e deadreptul oprită pretutindeni întrebuinţarea celorlalte limbi, cu singura excepţie că, dacă un funcţionar în mod excepţional n'ar fi deplin versat în limba oficială a Statului, poate, în anumite cazuri, să întrebuinţeze şi limba sa proprie. Dar, dacă voieşte să se pună în legătură cu un alt municipiu, sau cu guvernul ţării, e dator să se folosească de limba maghiară ».

« Scuzaţi, dar tot astfel e şi pe terenul legislativ, unde sunt de tot excluse limbile nemaghiare şi astfel e şi în învăţământul superior academic, şi aşa şi pe terenul administrativ. Oare, Onorată Cameră, dacă noi am admite că în municipii limba administraţiei să fie şi alta, nu numai cea mai maghiară; adică, din punct de vedere al oportunităţii, în ce priveşte justiţia, am deschide salele tribunalelor şi pe seama altor limbi, nu numai a celei maghiare; dacă am permite ca instrucţia academică să se facă şi în altă limbă, nu numai în cea maghiară, şi dacă, chiar de dragul principiului libertăţii învăţământului, am admite ca la Universitatea din Pesta să se creieze catedre private pentru orice studii, ce s'ar preda în orice limbă; dacă noi, Onor. Cameră, cel puţin n'am vătăma egala îndreptăţire politică prin aceea că, pe când o parte a populaţiunii ţării se bucură necondiţionat de supremele drepturi politice, adecă de participarea la puterea legislativă, celelalte naţionalităţi se pot bucura de acest drept numai sub condiţiunea învăţării unei gramatici, dacă, zic, le-am admite toate acestea, oare nu s'ar dovedi ele de compatibile cu existenţa Statului, după cum spunea ieri d-l deputat Coloman Tisza? ».

« Când, faţă de dispoziţiile acestea ale legii, d-l deputat a negat categoric ieri că legea ar asigura pe seama rasei maghiare vre-o supremaţie garantate în articolele legii, a negat fapte concrete. Şi-mi va permite d-l deputat, să-i spun că, unde se neagă fapte, acolo nu se poate opera cu argumente ».

« Dar, Onorată Cameră, când d-l deputat a afirmat că supremaţia, ce o garantează legea pe seama naţionalităţii maghiare e numai atâta cât se cere pentru existenţa Statului: n'a rostit oare cea mai aspră sentinţă asupra sorţii ţării, susţinând că principiul egalei îndreptăţiri nu e compatibil cu existenţa Statului? Recunosc, Onorată Cameră,

cu el împreună, că într'o ţară poliglotă, întocmai ca la singuratici, aşa şi la naţiuni, una are rolul de conducere, supremaţia ».

« O supremaţie, care-şi are rădăcini în superioritatea însuşirilor şi a facultăţilor naţionalităţii acesteia, eu o accept totdeauna şi o astfel de supremaţie are să o primească cu adevărată satisfacţie fiecine şi cel ce e amic al libertăţii şi al emulaţiei libere are să o salute. Dar, Onorată Cameră, o supremaţie care nu isvoreşte din asemenea facultăţi, din astfel de superiorităţi naţionale, ci se bazează pe articoli de lege, nu e decât un privilegiu şi pe o astfel de supremaţie celelalte naţionalităţi nu o pot accepta. O atare supremaţie se poate închipui pe două baze, ori pe baza originei mai înalte şi astfel se leagă deja de naştere un drept mai înalt, ori a forţei. D-l deputat n'a dovedit ieri originea mai înaltă şi dreptul dc prioritate isvorît din naştere şi astfel îmi va permite să-i spun că în privinţa aceasta se reazimă pe ceialaltă ipoteză: pe forţă ».

« Conced că, în privinţa aceasta, se poate invoca trecutul istoric, pentrucă, durere, tocmai aceea a fost cea mai mare piedică în desvoltarea neamului omenesc, cel mai mare obstacol al libertăţii, că există numeroase volnicii istorice. Dar întreb pe d-l deputat că, dacă noi, urmând exemplul altor state, ne-am lepăda de volniciile acestea şi am face în sfârşit din Ungaria un stat de drept, atunci — cum dânsul nu odată categoric a declarat, că vrea să păşească pe terenul reformelor— formarea titlurilor de drept, a armelor, din asemenea volnicii istorice, nu e oare, cel puţin, o greşală de metodă care nu-l duce înainte, ci îndărăt — în labirintul evului mediu ».

« Cât de ingrată a fost chestiunea, pe care d-l deputat a patronat-o ieri, o dovedeşte şi faptul că n'a putut evita, cu toate calităţile sale distinse, să nu ajungă în contrazicere cu afirmaţiunile sale proprii. Anume, simţind că o supremaţie bazată numai pe articole de lege nu se potriveşte cu liberalismul, a afirmat, d-l deputat, că el nu doreşte o asemenea supremaţie. Dar de altă parte ce-a făcut? A luat sub protecţia sa tocmai legea care garantează această supremaţie. Şi tocmai pentru această contradicţie îmi va permite d-l deputat să consider declaraţia sa, că nu vrea o supremaţie pe seama rassei maghiare, de o simplă frază frumos sunătoare » [1]).

Atins de usturătoarea critică a lui Alex. Mocioni, Coloman Tisza a luat cuvântul în chestie personală, primind din partea lui Mocioni următoarea replică:

REPLICA LUI ALEX. MOCIONI LA RĂSPUNSUL LUI TISZA

« ...Regret că d-l deputat a ridicat contra mea acuza, că i-am răstălmăcit cuvintele. Anume, a spus că eu aşi fi afirmat că istoria naţiunii maghiare conţine numai volnicii istorice. N'am spus-o aceasta, ci am zis, că se poate face provocare la volncii istorice, dar nu aceasta

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 294—298.

e calea care conduce pe terenul reformelor. Scuzaţi, dar dacă e neîndoios că naţiunea maghiară a avut până acum o supremaţie, pe care şi d-l deputat o ţinea exagerată în anul trecut, când s'a votat legea, care garantează naţionalităţii maghiare o supremaţie mai moderată, atunci îmi va permite, că e îndreptăţită afirmarea că supremaţia aceasta e volnicie istorică ».

Intrerupt de preşedinte, că « aceste nu sunt observaţii referitoare la răstălmăcire », Alex. Mocioni încheie: « Numai atât am să mai spun. Aceea ce am zis e aşa şi afirmaţia mea poate fi dovedită şi prin o simplă citare a textelor din lege » [1]).

Propunerea deputatului Hodoş, şi adevărurile crude ce le rosti cu toată sinceritatea şi demnitatea Alexandru Mocioni, privitor la supremaţia maghiară, au fost combătute — bine înţeles — de mai mulţi oratori maghiari. Chiar şi preşedintele a făcut atent pe deputatul M. B. Stănescu că afirmaţia sa, că naţiunea română e o naţiune politică independentă, nu corespunde adevărului — constituind o provocare la legea naţionalităţilor.

Fostul secretar de stat Szlávy a argumentat că poporul român, analfabet, nu simte necesitatea unui teatru. S'a adus ca motiv şi soarta tristă a elementului maghiar din principatul României, căruia Statul Român nu-i acordă nici un sprijin pentru promovarea culturei sale naţionale şi nu e reprezentat în Camera română.

ATITUDINEA DEPUTAŢILOR MAGHIARONI

A luat cuvântul şi deputatul român deakist, Sigismund Papp [2]), care nu împărtăşeşte părerile deputaţilor naţionalişti că egalitatea de drept ar fi violată prin faptul că celorlalte naţionalităţi nu li se recunoaşte dreptul să se folosească în legislaţie de limba lor. Doreşte ca limba de guvernare să fie cea maghiară « dar de sus în jos, nu de jos în sus », pentrucă, prin aceasta, s'ar viola drepturile individuale. « Cine nu voieşte aceasta, e duşman al patriei şi cel ce doreşte mai mult, acela să iasă din această patrie » [3]). Fireşte că declaraţia aceasta a fost acoperită de viile aprobări ale stăpânilor săi maghiari.

Renegatul Gh. Ivacicovici a combătut pe Stănescu afirmând că nimeni nu reprezintă în Dietă naţionalităţi, fiindcă în Ungaria numai o naţiune există, cea maghiară [4]).

Terminându-se această discuţie animată, Dieta votă numai subvenţionarea teatrului naţional maghiar. Toate celelalte propuneri căzură.

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol V, pag. 297—298.

[2]) Ales în circumscripţia electorală a Năsăudului numai cu 2 voturi, în urma pasivităţii observată cu rigoare a alegătorilor români.

[3]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 308—309.

[4]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 312.

In şedinţa din 24 Februarie 1870, desbătându-se pe articole *bugetul Ministerului de Culte şi Instrucţiune*, Alexandru Mocioni sprijină propunerea lui V. Babeş, ca subvenţia de 80.000 fl., trecută în proiectul de buget pentru biserica ortodoxă română, să fie mărită la 120.000 fl. [1]).

Bine înţeles, propunerea nu a obţinut majoritatea voturilor.

In şedinţa din 27 Aprilie, fiind la ordinea de zi *suspendarea imunităţii deputatului naţionalist sârb, Svetozar Miletici*, urmărit pentru delict de presă [2]), Alexandru Mocioni a combătut cu argumente puternice propunerea de suspendare făcută de comisiunea de imunitate. Principiile de drept, ce le desvoltă Mocioni în judicioasa sa cuvântare, au fost sprijinite şi de colegul său V. Babeş, precum şi de deputaţii maghiari din opoziţie Irànyi şi Halàsz.

Dar în zadar! Miletici a fost extrădat şi condamnat la un an temniţă de stat [3]).

Activitatea parlamentară a lui Alexandru Mocioni în Dieta din 1869—1872 a culminat prin memorabilul discurs, rostit în şedinţa dela 2 Iulie 1870, la desbaterea *proiectului de lege pentru organizarea municipiilor*, judeţelor şi oraşelor.

Redăm aproape în întregime această cuvântare, « *una din cele mai frumoase din câte s'au rostit vreodată în Dieta ungară* » [4]).

DISCURSUL LUI ALEX. MOCIONI LA DESBATEREA PROIECTULUI DE LEGE ASUPRA MUNICIPIILOR

« Onorată Cameră,

« Dacă în butul slabelor mele puteri îndrăsnesc să iau şi eu parte la această discuţie de mare importanţă, nu o fac aceasta măgulit de speranţa că glasul meu slab ar putea să apese ceva în cumpănă, fiind în privinţa aceasta cu mult mai chemaţi acei membrii ai onoratei opoziţii, cari vorbiră înaintea mea, sau acei cari vor lua cuvântul în urmă. Intenţiunea mea se mărgineşte să arăt motivele cari vor determina votul, pe care am să-l dau în chestia aceasta. A retăcea aceste motive într'o cauză de importanţă atât de covârşitoare, ar însemna să lipsesc dela datorie ».

« Nu poate fi intenţiunea mea să intru în desbaterea cuvântărilor, excelente în felul lor, pe care l-am admirat în zilele acestea şi astăzi. Dar întrucât aşi afla de bine să le fac unele observări, le voiu face

---

1) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 319.

2) Publicase un articol vehement, în Nr. 36 din 1869 al ziarului *Zastava*, contra banului croat, baron Rauch şi contra dietei croate.

3) Şi-a făcut osânda în temniţa din Vaţ. In timpul internării lui trebuiau să se întrunească Delegaţiile congresuale române şi sârbe, pentru despărţirea ierarhică. Cum însă Miletici, care era un membru marcant şi indispensabil al delegaţiei sârbe nu a putut obţinea un concediu pentru şedinţele acestor delegaţii, acestea fură nevoite să se ducă la Vaţ şi să-şi ţină şedinţele în temniţa de acolo (Dr. V. Branisce, *Opul. citat*, pag. 262).

4) T. V. Păcăţianu: *Opul citat*, vol. V, pag. 407.

acestea atunci, când îmi voiu expune motivele. Numai în general îndrăsnesc să fac unele reflexiuni la vorbirea din zilele trecute a d-lui ministru de Interne, şi la cea de azi a colegului Szirmay».

« D-l ministru al afacerilor interne s'a provocat la Prusia, cu scopul de a afla razim pentru virilism [1]). Se poate că greşesc, dar eu aşa ştiu că adunarea provincială prusiacă se bazează pe alegeri de grupuri, categorii, clase, şi că în întreaga Prusie nu sunt decât 69 voturi virile — capii familiilor vechi, — iar nu 9400 şi câţiva, cum afirmă onoratul domn ministru. Cele trei categorii le formau acolo proprietarii mari, oraşele şi reprezentanţii poporului».

« S'a provocat d-l ministru şi la Belgia, afirmând că şi acolo sunt adunări provinciale, şi ne-a expus cu deamănuntul organizarea lor. Aş fi aşteptat dela d-l ministru să ne spună şi aceea, că acolo adunările provinciale sunt organizate numai pe baza reprezentării poporului. Aş fi aşteptat să ne mai spună şi aceea, că în sfera de activitate a acestor adunări provinciale cade şi dreptul candidării pentru preşedinţii judecătoriilor de prima instanţă, pentru vice-preşedinţi, precum şi pentru consilierii judecătoriilor de a doua instanţă. Onoratul domn ministru a uitat să ni le spună şi acestea şi de aceea am crezut că e nevoe să întregesc eu această lacună. (Ilaritate şi manifestări de simpatie în stânga) ».

« Onoratul domn ministru ni-a dovedit că guvernul la întocmirea acestui proiect de lege a avut principala tendinţă să examineze, la toate statele existente, instituţiunile şi principiile cari măresc puterea guvernului în contul libertăţii, (din stânga: Adevărat! Aşa e!) şi din principiile împrăştiate prin acele state să ne compună apoi un întreg organic, bun pentru noi. (Aprobări în stânga). Că această străduinţă obositoare a sa a rămas fără rezultat, ne-o dovedeşte proiectul de lege. (Din stânga: Adevărat! Aşa e!) ».

« Dar onoratul domn ministru ni-a dovedit ceva ce este şi mai trist şi ceea ce eu ţineam de imposibil, şi despre a cărei posibilitate numai în zilele trecute m'am convins, adecă ni-a dovedit că esistă un guvern parlamentar pe scena Europei, care a negat expres şi cu ton înalt principiul fundamental al întregii vieţi sociale şi politice din vremurile noastre. (Aprobări vii din stânga extremă). Ba ce e şi mai mult, a proclamat cu ton patetic că nu numai întregul sistem de guvernare, ci şi existenţa Statului voeşte să o întemeieze pe prerogativele proprietăţii, aşa dar pe puterea materială, pe forţă. (Aprobări sgomotoase în stânga, protestări din dreapta). Onorată Cameră! E un fenomen trist acesta al stării noastre politice, a situaţiei noastre, la care se făcură atâtea provocări în cursul discuţiei. (Din stânga: Adevărat. Aşa e!) ».

[1]) Dreptul de a fi membru în Consiliile municipale şi comunale în baza averii. Dispoziţia proiectului, ca aceste consilii să fie compuse pe jumătate din membrii aleşi, iar cealaltă jumătate din cei mari contribuabili de pe teritorul municipiului, era motivată « prin stările speciale din Ungaria ».

« Onoratul coleg, Szirmay, ne-a ţinut o cuvântare a cărei valoare intrinsecă e excelentă. Deşi împărtăşesc frumoasele principii, ce ni le-a expus, totuşi mărturisesc că n'aşi fi în stare să le aşez într'o sinteză atât de agreabilă, cum o face dânsul. Mi se pare însă că vorbirea lui în întregimea ei conţine o mare contrazicere. Ori că principiul democratic, acel mare şi important principiu, expus într'o formă sintactică frumoasă, este o convingere serioasă a d-lui deputat, şi în acest caz nu înţeleg cum poate aproba proiectul de lege, ori că aprobă proiectul cu seriozitate şi în acest caz — vă cer scuze — eu am niţică îndoială în seriozitatea convingerii d-sale. (Ilaritate în stânga extremă, mişcare în dreapta) ».

« După acestea, daţi-mi voie să vin la obiect. După părerea mea primirea sau neprimirea acestui proiect de lege atârnă dela deslegarea alor 3 chestiuni prealabile. Chestiunea primă: Introducerea sistemului de guvern parlamentar şi de responsabilitate ministerială în ţara noastră face oare, ca sistemul de self-guvernament, — autonomie în guvernare şi administrare — neschimbat în adevăratata lui esenţă, să fie de prisos, sau nu? Dacă nu, oare self-guvernamentul adevărat şi curat al municipiilor este incompatibil [1]) cu guvernul parlamentar, sau nu? Dacă nu, şi dupăce guvernul în ciuda acestui fapt totuşi nimiceşte în esenţa sa self-guvernamentul municipiilor, — este adevărat că pricina, care l-a îndemnat la aceasta nu poate fi o cauză de ordin constituţional ori administrativ, ci guvernul urmăreşte o ţintă politică mai înaltă? Deci a treia chestiune:

« Oare ţinta aceasta politică, care a îndemnat guvernul să ia calea apucată este în consonanţă sau nu cu interesele superioare şi bine pricepute ale ţării?. (Aprobări în stânga extremă).

« Dela deslegarea chestiunii din urmă depinde primirea sau neprimirea proiectului de lege. (Aprobări în stânga extremă). In examinarea acestor trei chestiuni voiu să intru, în măsura puterilor mele slabe ».

« La întrebarea dintâi aşa cred, că răspunsul ni-l dă însuşi sistemul de guvern parlamentar, natura responsabilităţii ministeriale, şi cred că voiu porni pe calea cea bună, dacă în privinţa aceasta voiu avea Anglia în vedere. E recunoscut că în Anglia sistemul parlamentar şi corolarul ei, adică responsabilitatea ministerială, s'a desvoltat cu încetul, pas cu pas. In lupta mare şi îndelungată dintre parlament şi puterea absolută a regelui, în care luptă a învins parlamentul, şi această biruinţă, o revoluţie mare şi sângeroasă, o sancţionă probabil pentru totdeauna — şi înainte de toate prin multele procese ce s'au făcut organelor executive şi prin numeroase precedenţe, s'a desvoltat acest sistem de responsabilitate ministerială, pe care astăzi îl cunoaştem sub numirea de responsabilitate iuridică ».

[1]) Mai nainte municipiile, judeţele şi oraşele principale avuseseră o largă autonomie.

« Responsabilitate iuridică hotărăşte forma de activitate a puterii executive — după forma ei externă. Obiectul responsabilităţii iuridice poate să fie numai o faptă, ori o omisiune expresă, constatată după cerinţele probelor iuridice şi contrară unei dispoziţiuni clare a legii, — dar niciodată obiectul responsabilităţii iuridice nu poate fi spiritul, atât de greu de definit şi care totuşi se manifestă în toate faptele şi în toţi paşii puterii executive. Deoarece este evident că nu se poate întocmi o legislaţiune atât de minuţioasă, încât să fie capabilă a regula prin lege raporturile de mii de feluri ce se desvoltă în viaţa de stat şi obvin în fiecare zi; deoarece este tot aşa de clar că problema puterii executive nu este numai a executa, ci ea are o problemă şi mai mare: e evident că, pe lângă responsabilitate iuridică, puterea executivă cu tendinţe anticonstituţionale tot mai are destule posibilităţi, ca în limitele legilor să-şi bată joc de drepturile parlamentului în mod contrar constituţiei, sau să creeze astfel de contraste între parlament şi puterea executivă, cari să facă cu neputinţă orice viaţă de stat sănătoasă ».

« A simţit-o aceasta parlamentul englez şi de aceea încă la improccsuarea lui Dombay, a lordului High — treasurer, sub Carol al II-lea, a stabilit principiul că ministrul e responsabil nu numai pentru ca faptele sale să fie legale, ci şi pentru întreaga procedură, care trebue să fie conformă scopului şi corespunzătoare scopului. Atunci pentru întâia dată s'a stabilit în Anglia principiul responsabilităţii politice. Această responsabilitate politică schimbă în mod esenţial responsabilitatea ministerială. Intrebarea că, corespunzătoare e procedura sau nu, nu se poate decide nici cu principiul juridic, nici cu un alt principiu de o validitate în general recunoscută, ci întrebarea depinde totdeauna dela priceperea individului şi astfel o decide totdeauna majoritatea».

« Urmarea firească e că responsabilitatea politică exclude în principiu independenţa puterii executive faţă de majoritatea parlamentară şi o supune cu desăvârşire acesteia, căci ea nu se poate susţinea numai până când majoritatea îi găseşte procedura de corespunzătoare. Insă nefiind ea legată în privinţa aceasta de vre-o normă obiectivă, ci numai de părerea unei majorităţi schimbătoare, — executiva devine supusă pe deplin acesteia, iar o executivă atât de supusă majorităţii parlamentare, nu se poate închipui altmintrelea, decât prin un guvern de partid ».

« Guvern de partid nu va-să-zică alta, decât că între guvern şi partidul său este o identitate în privinţa principiilor fundamentale şi mai importante ale întregii legislaţiuni şi administraţiuni. Aceste principii nu sunt altceva, decât emanaţiile unei concepţii, mai mult sau mai puţin clare, despre idealul de stat, şi al unei combinaţiuni a intereselor proprii, ce nu se pot deslipi de slăbiciunea omenească. Deci între guvern şi partid caută să fie o unitate de interese. Aşa dar, în viaţa practică, guvern de partid nu e altceva, decât că guvernul care e capul puterii executive, de fapt e totodată şi capul legislaţiunii. Guvern şi partid nu sunt două fiinţe, ci una! ».

« Guvern parlamentar în practică nu înseamnă altceva, decât că puterea supremă legislativă şi executivă e unită într'o mână, în mâna guvernului, şi că la exercitatea acestei puteri unite într'o singură mână, guvernul nu e mărginit decât printr'o singură limită şi aceasta singură limită nu e legea, ci interesul de partid. E evident deci, că resposabilitatea politică, care în principiu exclude independenţa guvernului faţă de majoritatea parlamentară, exclude totodată şi domnia legii. Cum însă ar fi absurd să se presupună despre o majoritate că ar trage la răspundere ministeriul, pentrucă a procedat cum cer interesele ei, responsabilitatea ministerială e atâta: că ministeriul e responsabil numai pentru astfel de paşi, cari ar fi îndreptaţi în contra interesului său propriu. (Ilaritate în dreapta) ».

« Cu acest adevăr, numai la aparenţă e în contrast împrejurarea că majoritatea cu voturile ei decide adeseori contra guvernului şi totuşi aceasta îşi menţine poziţia, întocmai cum se întâmplă aceasta şi la chestii de cabinet. Toate nu sunt altceva decât o armonizare amicală a intereselor secundare în favorul unităţii de interese mai înalte. (Aprobări în stânga extremă). Votul de neîncredere sau schimbarea de guvern, precum şi dreptul de a disolva parlamentul, sunt numai la aparenţă în contrast cu explicarea parlamentarismului, ce îndrăsnesc a vi-o da; pentrucă, potrivit rezultatului alegerilor, persoanele se vor schimba, în o parte sau alta şi cu aceasta se schimbă şi conţinutul intereselor, — dar nu se schimbă rolurile, nu se schimbă esenţa: *domnia intereselor* ».

« Deci responzabilitatea politică nimiceşte în principiu domnia legii şi o înlocuieşte cu domnia intereselor. Dar să continuăm ».

« Fără dreptul de a da ordinaţiuni de necesitate nu se poate guverna. In baza dreptului de a da ordinaţiuni de necesitate, guvernul e autorizat, ba chiar obligat, să suspende orice lege existentă, în parte ori de tot, şi spre acest scop a se folosi de orice mijloc, ce-i stă la dispoziţie. O definiţie juridică a stării de necesitate ori de silă nu e cu putinţă. Toate cazurile unei stări excepţionale precum şi mijloacele ce sunt a se întrebuinţa în asemenea cazuri, nu le poate prevedea, în scopul de a le regula nici cazuistica cea mai ascuţită. Dreptului de a da ordinaţiuni de necesitate, dacă nu voim să jertfim formalismului interesele supreme ale Statului, numai o stavilă îi putem pune, — materialiceşte, pentrucă după formă se pot mai multe, — şi această stavilă este că guvernul se îndreptăţeşte să suspende de tot, ori în parte, orice lege, cu excepţia uneia, a legii electorale, în baza căreia se compune parlamentul, căci nu se poate închipui o astfel de stare excepţională, care să justifice guvernul, când face imposibilă judecarea prin parlamentul legal a procedurii sale proprii ».

« Ce înseamnă deci în viaţa practică dreptul de a da ordinaţiuni de necesitate? Inseamnă că guvernul parlamentar a ajuns şi formal stăpân al legii, că are datorinţa să se înalţe peste lege, decâteori o reclamă aceasta raţiuni mai înalte politice; iar aceea, cari sunt acele

raţiuni, acelea motive mai înalte politice, partidul său propriu, deci el însuşi, o constată; respectiv guvernul judecă procedura sa proprie, când stăpânirea procedează peste lege o supune iarăşi numai unui punct de vedere, şi acest punct de vedere este interesul de partid».

«După aceasta, cred că nu voiu greşi afirmând că sistemul de guvern parlamentar în practică nu e altceva, decât acea putere de stat, organizată cât se poate mai perfect, care întruneşte într'o singură mână puterea supremă legislativă şi executivă, cărei puteri nu i se opune decât o singură stavilă, interesul·propriu şi nu e responsabilă decât unuia: *sie-şi!*. (Din dreapta: Ilaritate şi strigăte: doctrinarism amabil! Sofisme! Din stânga: să auzim! Să auzim!)».

«Nu preget a recunoaşte, Onorată Cameră, că viaţa practică îndulceşte această putere absolută, că factorii vieţii practice tâmpesc ascuţişul ei. Aşa e de exemplu publicistica, aşa e spiritul public bine desvoltat, aşa e prudenţa calculatoare a însuşi interesului, dar aşa e, şi acesta este capul lucrului, că fiecare parlament face parte din ţară şi ca atare, în unele privinţe, are interese comune cu ţara, iar efectele rele ale puterii absolute se manifestă numai atunci, când se ivesc cazuri de contrast între interese. Aceste cazuri, fireşte, vor fi cu atât mai rari, cu cât mai largă e baza, de unde pornesc firele intereselor concentrate în parlament şi cu cât e mai bine asigurat dreptul de alegere liberă».

«Cred că nu e nevoie să dovedesc că orice putere absolută, fie ea exercitată de singuratici sau de majoritate, exclude în principiu domnia legii, deşi această domnie e neapărat de lipsă şi formează prima condiţie, atât pentru libertatea individului, cât şi pentru libertatea organizaţiilor, şi pentru întreaga desvoltare liberă. De altă parte e evident că toate acestea nu sunt efluxul abuzurilor făcute de singuratici, ci ele urmează în mod necesar din însăşi natura sistemului, pentrucă dacă sistemul vrea să corespundă menirii sale, el nu e capabil să răspundă în o altă formă, decât în aceea, pe care cutezăm a vi-o arăta în liniamente generale».

«Dacă din lanţul acesta vom rupe şi numai o verigă, întregul sistem nu mai e în stare să corespundă misiunii lui. Dacă ne vom mărgini la principiul responsabilităţii juridice vom împinge parlamentarismul îndărăt, spre epoca Stuarţilor. Dacă ştergem responsabilitatea politică şi asigurăm într'adevăr guvernului o independenţă faţă de majoritate, în acest caz aruncăm sămânţa frecărilor continue dintre puterea executivă şi parlament, din cari nu se poate naşte nici o desvoltare sănătoasă».

«Dacă sunt adevărate toate acestea, dacă e adevărat că parlamentarismul numai în forma sa sănătoasă şi deplină poate să corespundă menirii sale, adecă numai aşa poate fi prima garanţie a constituţionalismului; dacă, de altă parte, e adevărat că puterea absolută exclude în principiu domnia legii, aşa cred, că de aici urmează două lucruri: (Voci: N'o, să auzim în fine ce urmează?). Intâi, că nu este o mai mare rătăcire decât a crede că menirea sistemului de regim parlamentar şi de responsabilitate ministerială este să asigure libertatea pe seama

indivizilor şi a corporaţiunilor, pentrucă menirea sistemului de regim parlamentar şi responsabilitate ministerială este numai şi numai aceea, de a exclude în principiu domnia intereselor dinastice, şi a suprapune domniei intereselor dinastice domnia intereselor ţării. (Aşa e! Aprobări în stânga). Şi fiindcă ţara îşi poate validita interesele sale de persoană juridică totdeauna numai în formă de majoritate, — scopul sistemului de regim parlamentar este de a schimba domnia absolută a dinastiei cu domnia absolută a majorităţii. Cu cât acest sistem e mai capabil să supună interesele dinastiei, cari ar fi cumva contrare ţării, domniei majorităţii, cu atât mai mult să apropie de idealul său. Aceasta e menirea lui, cu nici un fir de păr mai mult. Dar din toate acestea urmează al doilea adevăr, că tocmai din acest motiv introducerea în ţara noastră a sistemului de regim parlamentar şi de responsabilitate ministerială nu numai că nu face să fie de prisos self-guvernamentul municipiilor, ci-l pretinde ca un ce neapărat de lipsă, dacă nu voim să renunţăm la orice desvoltare liberă. De aici urmează că să sugrumă în embrio desvoltarea liberă, o sugrumă oricine, care tinde să pună libertatea individului şi a corporaţiunilor, precum şi domnia legii, sub scutul sistemului de regim parlamentar şi de responsabilitate ministerială, căci aceasta le exclude pentru viitor. (Aprobări în stânga) ».

« Nu vreau să examinez, că întrucât corespunde sistemul nostru parlamentar idealului său, la toată întâmplarea însă e caracteristic ceea ce se vorbeşte în cercurile guvernamentale, că opoziţia, chiar dacă ar obţinea majoritatea, n'ar fi capabilă să ia frânele guvernării din cauza atitudinii sale faţă de dreptul public [1]). Cum se potriveşte această mentalitate cu adevăratul sistem parlamentar, care nu sufere să existe guvern în opoziţie cu majoritatea, o las în grija înţeleptei priceperi a guvernului. (Aprobări în stânga). Vreau numai să constat adevărul că nu există instituţie omenească, fie ea chiar cea mai perfectă, care să fie capabilă să asigure libertate din toate punctele de vedere, şi de a ocroti toate interesele libertăţii. Poate să o facă aceasta orice instituţiune totdeauna într'o direcţie anumită, dar nu în toate. Acesta e marele adevăr, pe care poporul englez niciodată nu l-a pierdut din vedere. Ba vedem cum englezii desvoltă, deodată cu regimul parlamentar responsabil, şi celelalte două temelii tari ale adevăratului constituţionalism şi ale libertăţii, înteleg instituţiunea engleză a judecătoriilor de renume european, şi înţeleg sistemul englez de self-guvernament, care asemenea poate servi de model. Aşa se vede că guvernul nostru umblă pe cărări contrare în ambele privinţe. (Adevărat!) ».

« In anul trecut d-l ministru al justiţiei despoia ţara pe un timp oarecare de instituţiunea tribunalelor independente. Nu poate fi scopul meu să intru acum în analizarea legii respective, ci mă mărginesc să-i revoc în memorie excelenta vorbire rostită din acest prilej de mult onoratul domn deputat Ghiczy, ale cărei sentinţe sunt convins că

[1]) Era contra dualismului.

viaţa practică le va confirma. Dar aş voi să mai observ, că după această lege puterea judecătorească nu stă deasupra puterii executive, ci sub aceasta. (Din stânga: Aşa e!). Acum vine d-l ministru de interne să nimicească şi sistemul de self-guvernament!»

« Inainte de a dovedi adevărul afirmaţiunii mele, voiesc să fac în general observaţia că problema centralizării şi a decentralizării eu nu o consider ca o chestie de gust, şi nici de oportunitate, ci, tocmai potrivit naturii sistemului parlamentar, de o chestie curat juridică. Decentralizarea, ori self-guvernamentul, eu nu-l doresc, pentrucă e mai ieftin ori mai expeditiv; dar chiar să fie decentralizarea mai ieftină şi mai îndămnatică, ceea ce nu vreau să discut acum, sunt convins că poporul tot aşa de puţin va putea renunţa la dreptul de a se guverna însuşi pe sine, precum nu poate renunţa nici la desvoltarea liberă, la această misiune omenească a sa ».

« Chestiunea guvernării libere e o chestiune juridică, căci aceeaşi ideie fundamentală, care îndreptăţeşte poporul să ia în mâna sa puterea executivă şi legislativă, adecă executiva centrală, îi îndreptăţeşte pe cetăţenii Statului şi la aceea, ca executarea legilor, întrucât cade în sfera lor, să se întâmple cu concursul şi sub influenţa lor. După acestea, Onorată Cameră, nu pot avea intenţiunea să intru în detaliile proiectului de lege în discuţie, ci doresc numai să caracterizez acele contraste în principii fundamentale, cari există între mine şi între cei ce susţin proiectul de lege ».

« Cum că sistemul nostru administrativ în starea lui de astăzi nu se mai poate susţinea, o credem cu toţii şi în privinţa aceasta între noi deosebiri de păreri nu sunt. Divergenţe există numai în privinţa modului, ce ni se pare că trebue să-l urmăm ».

« Astfel primul contrast de principii îl aflu în cele spuse azi de domnii deputaţi Szirmay şi Eber. Ei au zis că punctul de gravitate al self-guvernamentului nu e în municipii, ci în comune, şi dacă am înţeles bine, d-l deputat Eber s'a provocat la Anglia, să-şi sprijinească părerea d-sale. Eu nu sunt de aceeaşi părere, şi întrucât s'a făcut provocare la Anglia, mi se pare că nici nu e nimerită ».

« Sistemul englez de self-government în ce priveşte organizarea oraşelor, în mare parte seamănă cu organizarea oraşelor continentale, dar nu e tot astfel şi în privinţa celorlalte municipii. Instituţiunea de self-guvernament englez nu e unitară, ci sunt felurite organisme corespunzătoare ramurilor principale ale administraţiei, cari organisme felurite stau lângă olaltă autonome şi independente şi numai comunitatea sferei de competinţă este punctul comun al acestor felurite organisme. Această sferă de competinţă juridică adevărat că era mai înainte sfera comunei locale, dar astăzi, în urma desvoltării cerinţelor mai înalte ale adiministraţiei, nu mai e comunitatea locală, ci sfera de competinţa cade asupra circumscripţiei administrative, formată din mai multe comune locale. Deci sistemul de self-guvernament englez nu e un sistem de comunităţi, după concepţia continentală, ci un sistem de circumscripţii administrative ».

«Prima condiţie a oricărui self-guvernament sănătos e, cum a observat şi onoratul domn deputat Eber Nândor, să aibă în număr şi în măsură suficientă elemente cari, prin cultura şi experienţele lor, sunt capabile să validiteze singure principiile unei administraţii regulate, precum și ale adevăratei responsabilităţi».

«A doua condiţiune a unui self-guvernament adevărat este, ca afacerile administrative să fie proporţionate unui astfel de organism complicat; e evident că, o comunitate locală, din cauza teritoriului ei mic, nu e capabilă de un asemenea rol. O dovedesc aceasta şi statele cari, încercând în timpul din urmă să introducă sistemul de self-guvernament, în lipsa de asemenea circumscripţii administrative, au creiat circumscripţii artificiale. Dacă circumscripţiile acestea adeseori nu pot prinde rădăcini, decât de regulă după un timp îndelungat, în cursul mai multor generaţii şi dacă asemenea circumscripţii creiate artificial tocmai pentru aceasta numai rareori pot să corespundă adevăratului scop şi îngreunează activitatea sistemului de self-guvernament, — apoi cred că acesta e motivul cel mare și temeinic, ca noi să nu nimicim acele circumscripţii cari s'au format prin o seculară desvoltare a Statului, ci mai vârtos să căutăm în ele punctul de gravitate al sistemului de sefl-guvernament. (Aprobări în stânga). De aceea eu nu văd viitorul sistemului de self-guvernament în autonomia comunelor, ci în a municipiilor. (Aprobări în stânga). Și de aceea doresc ca municipiile cari au fost până acum barierile, ce ne-au apărat constituţionalismul şi libertatea în contra puterii absolute a domnitorului, să ne fie şi de acum înainte bariera de apărare în contra acelei puteri absolute, pe care o deţine puterea executivă, — guvernul. (Aprobări în stânga extremă). E evident că guvernul vrea să nimicească în existenţa lor tocmai aceste municipii».

«Știm că sistemul centralist francez nu exclude consiliile, corporaţiunile reprezentative, pe cari le compun cricumscripţiile administrative pe calea alegerii libere, ci susţine chiar deadreptul sistemul consiliilor. Aceste consilii au dreptul să aducă hotărîri până la o anumită măsură. Dar ceea ce a dat sistemului francez timbrul centralismului nu e altceva decât că legislaţiunea a pornit, încă pe la finea secolului trecut, dela principiul greșit că a administra e treaba unuia, iar a discuta a mai multor inşi, şi pe baza unei concluziuni false, dedusă de aici, nu numai că a despărţit formal oficianţii circumscripţiilor de corporaţiunile reprezentative, ci i-a supus deadreptul guvernului central, şi în consecinţă devenіră faţă de corporaţiunile reprezentative de sine stătători şi pe deplin independenţi. Aceasta e caracteristica principală a sistemului francez centralist. Se înţelege că faţă de o aşa independenţă a funcţionarilor de circumscripţie, dreptul de hotărîre al corporaţiunilor reprezentative numai cu numele s'a mai putut susţinea».

«Indrăsnesc acum să întreb: oare acel drept al prefecţilor, care numai după nume e drept de candidare, dar de fapt este un drept de numire, oare acea putere disciplinară nelimitată a prefecţilor, acel

drept fără restricţiuni al prefecţilor de a suspenda şi de a face supliniri, oare acel principiu din proiectul de lege că ordinele prefectului acoper pe funcţionarii municipiului în faţa Consiliului [1]): oare toate acestea nu vor duce pe funcţionarii municipali la o dependenţă faţă de guvernul central tot aşa deadreptul şi pe deplin, cum vedem că e în Franţa? (Aprobări în stânga). Oare această neatârnare a funcţionarilor municipali faţă de corporaţiunile reprezentative nu va face ca dreptul de hotărîre al acestor corporaţiuni să devină tot atât de iluzoriu, cum e în Franţa? Intreb, că după toate acestea nu va fi sistemul nostru administrativ o copie perfectă a sistemului administrativ francez, din care numai un lucru lipseşte: sinceritatea? (Aprobări în stânga) ».

« Dar, Onorată Cameră, este ceva în sistemul nostru administrativ, ce nu găsim nici în sistemul centralist francez. Un organ al guvernului va fi investit cu o putere nelimitată, pe care o va exercita fără nici o răspundere, căci despre răspunderea lui nici o amintire nu se face în proiectul de lege. (Din stânga: adevărat!). Nu poate fi scopul meu să arăt urmările păgubitoare cari nu pot fi evitate în sistemul centralist, cum o devedeşte aceasta exemplul viu în Franţa. Cred însă că în Franţa nu s'ar fi putut susţinea sistemul centralist fără acel consiliu de stat şi acel sistem de justiţie administrativă care, deşi purcede din o idee fundamentală greşită, totuşi s'a avântat la un aşa grad al perfecţiunei, încât nu-i aflăm pereche în Europa ».

« Justiţia administrativă pune puterea absolută în mâna unuia, dar hotărăşte cu cea mai mare preciziune sfera de activitate şi responsabilitatea fiecărui organ al guvernului. Guvernul n'are niciun organ care să nu fie tras la aspră răspundere, dacă trece peste sfera sa de competenţă. Aceasta se poate tolera, pentrucă interesul acelui mic despot rareori ajunge în conflict cu interesele private, (Ilaritate în dreapta) şi astfel singuraticii îşi văd întrucâtva asigurate interesele lor particulare ».

« Dar, Onorată Cameră, în ţara noastră, unde nu există asemenea consiliu de stat şi justiţie administrativă, iar noi creiem o sumedenie de despoţi mărunţi (aprobări în stânga), — credeţi, domnilor, că se poate executa lucrul acesta? Eu chiar şi numai pentru acest motiv ţin legea de inexecutabilă. Dar pentru ce le face guvernul toate acestea? Pentru simplul motiv că sistemul de self-guvernament adevărat şi neschimbat nu se potriveşte — cum ne spune — în existenţa lui cu parlamentarismul ».

« O privire spre Anglia ne va arăta această obiecţiune în întreaga ei golătate ».

« Nu doresc forma externă a sistemului englez de self-guvernament, în multe privinţe nu doresc nici chiar principiile sale esenţiale să le văd împământenite în ţara noastră. Nu, pentrucă ştiu că acele principii

[1]) Proiectul de lege da prefecţilor o putere nelimitată de a numi o parte din funcţionarii municipiilor, de a suspenda pe funncţionarii aleşi şi de a numi în locu lor pe alţii până la viitoarea restaurare.

singuratice s'au desvoltat din stările specifice ale vieţii de stat ale englezilor şi nu se pot aplica la stările noastre. Dar voiesc sâmburele self-guvernamentului englez, voiesc esenţa lui, adică acele principii cuprinse în self-guvernamentul englez, cari derivă din însăşi ideea clară de self-guvernament, şi cari tocmai pentru aceasta nu sunt legate de nici un fel de stări. In Anglia guvernul n'are drept nici de dispunere, nici de inspecţie, faţă de corporaţiunile autonome ».

« Dreptul de a da ordinaţiuni îl are numai în mod excepţional, în anumite cazuri singuratice, stabilite prin lege, de ex. în timpul mai nou în chestii sanitare, de temniţă, de case pentru alienaţi, de căi ferate etc. Drept de inspecţie asupra corporaţiunilor autonome are guvernul numai într'o singură privinţă, adică inspecţionează manipularea banilor corporaţiunilor autonome prin aşa numiţii vizitatori, cari sunt comisari ai curţii de conturi ».

« Chemarea acestora nu e alta, decât examinarea iregularităţilor ce se ivesc în manipularea banilor, şi nici odată această sferă nu se extinde până la examinarea ordinaţiunilor municipale că, oare corespund legilor ori nu? Dreptul statutar al corporaţiunilor engleze autonome se extinde asupra tuturor afacerilor în privinţa cărora nu se dispune prin vre-o lege specială şi nu are decât o singură limită: *legea*. Iar în privinţa aceasta, inspecţiunea nu o exercită guvernul, ci judecătoria, care are dreptul de a nimici toate ordinaţiunile cari ar fi contrare legii, nu numai la cererea particularilor, ci şi din oficiu ».

« Tot Queens-bench judecă şi asupra validităţii ordinelor ce le dă în mod excepţional ministrul, dacă corporaţiunile autonome ar trage la îndoială legalitatea acelor ordinaţiuni. Peste tot, la poporul englez s'a validitat acea tendinţă principală, ce se manifestă în toate împrejurările, — de a exclude regimul parlamentar, pe cât numai se poate, dela orice influenţă asupra mersului regulat al administraţiunii. (Din stânga: Aşa e!). In Anglia nici nu se pomeneşte de recurs către ministeriu, şi dacă cineva ar propune aceasta, n'ar provoca mai mică uimire, decât dacă eu aşi propune acestei Camere să şteargă dreptul de inspecţie al guvernului.

« In Anglia, unde de sine se înţelege că asemenea oameni sunt şi cei ce o locuiesc, se ivesc în administraţie astfel de scăderi, în contra cărora nu se poate obţinea îndreptare dela judecătorii, pentrucă nu este lege în contra lor, ele nu sunt vătămătoare pentru drept. Dar când se arată asemenea scăderi, — fiindcă guvernul n'are drept de inspecţie, — poporul e care îşi ajută singur. Poporul însuşi este acela care, cum bine a observat d-l deputat Eber, exercită dreptul de inspecţie asupra corporaţiunilor autonome, şi acest drept de inspecţie şi-l validitează prin presa liberă, dar neclintit prin meetinguri şi prin sistemul petiţionării. Adică pe calea petiţionării poporul îndeamnă parlamentul, ca prin dispoziţiuni legislative să înlăture scăderile ivite în administraţie ».

« Dacă nu se poate nega că aceasta e culmea self-guvernamentului englez, care ne arată întrucât un popor, într'adevăr liber, e capabil a

se elibera, a se lipsi de tutela guvernului, — pe de altă parte însă, tocmai lipsa de inspecţiune din partea guvernului este cauza, pentru care sistemul meetingurilor a putut să ajungă în Anglia la atâta perfecţiune ».

« Eu nu merg aşa departe şi nu voiesc să şterg dreptul de inspecţie al guvernului. Nu o voiesc aceasta mai ales din două motive: întâi pentrucă poporul nostru crescut sub tutela guvernului, deşi şi-ar putea lua de model energia poporului englez în politică, totuşi nu se poate compara cu acesta. Dar nu voiesc aceasta şi din alt motiv mai important. Pentru dreptul de inspecţiune al judecătoriilor, precum îl vedem în Anglia, se cere drept condiţie o legislaţie administrativă care să se extindă cu deamănuntul peste toate ramurile singuratice, astfel cum nu se găseşte aceasta nicăieri în lume, numai în Anglia. Aci e raţiunea pentru care nu voiesc să se şteargă dreptul de inspecţie al guvernului, dar n'aşi vrea nici acea, ca sub acest titlu guvernul să exercite atotputernicie. Voiesc şi doresc ca guvernul să exercite acest drept între marginile cari se înţeleg de sine, emanând din natura dreptului de inspecţie. Dreptul de inspecţiune îl îndreptăţeşte, respectiv îl obligă, pe guvern a veghea ca municipiile în procedura lor să se mişte între marginile legilor, pentruca prin hotărîrile lor să nu pericliteze interesele statului, cu un cuvânt interesele comune. Prin urmare acest drept de inspecţiune prin natura sa este negativ ».

« Obiect al dreptului de inspecţie nu poate fi niciodată un funcţionar ori altul al municipiului, ci totdeauna numai corporaţiunea reprezentativă. Corporaţiunea reprezentativă este aceea cu care vine guvernul în contact, prin mijlocirea ei poate comunica şi dispune de municipii. Corporaţiunea reprezentativă este aceea care reprezintă municipiul, cu drept şi după lege, ca persoană juridică. Orice putere ierarhică şi disciplinară a guvernului central asupra funcţionarilor municipali nu înseamnează alta, decât a descompune municipiul în părţile sale constitutive şi prin aceasta a-l nimici. (Aprobări în stânga). In virtutea dreptului de inspecţie guvernul are datoria, ca orice hotărîre a municipiului care i s'ar părea că se loveşte de lege, să o ducă spre decidere în faţa judecătoriei de stat, ce ar trebui să se înfiinţeze. Numai în cazul, când acele hotărîri municipale ar constitui o primejdie comună, şi întârzierea ar fi însoţită de pericol, numai atunci guvernul e pus în faţa necesităţii şi are dreptul să nimicească hotărîrea, sub sarcina propriei sale responsabilităţi, ori numai să oprească executarea unei astfel de hotărîri. In asemenea caz, dacă e necesar, poate să disolve corporaţiunea reprezentativă, dispunând alegeri noui şi în caz de necesitate poate să suspendeze întregul corp oficial ».

« Dar nici în acest caz nu poate dispune de funcţionarul ales. Nici în acest caz funcţionarul nu e dator să dea ascultare organului guvernului, şi nici în acest caz ordinele prefectului nu pot să acopere pe funcţionar faţă de comisiune. Şi tocmai pentrucă dreptul este de aşa natură, pentrucă guvernul poate veghea ca interesele comune ale statului să

nu fie periclitate; poate veghea ca să nu se violeze legile, dar niciodată nu poate judeca, că oare într'adevăr s'au violat sau nu legile? Tocmai pentru aceasta, cred eu că e bună instituţiunea judecătoriei de stat. In privinţa aceasta nu sunt de părerea onoratului ministru de interne şi a secretarului de stat, Toth Vilmos, cari susţin că prin aceasta s'ar nimici parlamentarismul, fiindcă expunem ţara eventualităţii, ca despre un ordin să judece altcum tribunalul şi altcum camera deputaţilor. Mi-se pare că afirmaţiunile lor pleacă din o concepţie greşită despre sistemul de regim parlamentar. Majoritatea parlamentară nici când nu e chemată să judece, dacă ceva este legal ori nu, ci numai să judece, dacă guvernul a procedat în spiritul politicii majorităţii, în înţelesul acestei politici. (Ilaritate. Protestări în dreapta). Deciderea asupra întrebării, că oare purtarea guvernului a fost legală, cade totdeauna în competenţa judecătoriei de stat. Guvernul e responsabil parlamentului că va guverna ţara în spiritul acesta. Guvernul e dator să garanteze municipiilor că nu va viola legea. Parlamentul poate justifica procedura guvernului, dar nu poate opri ca guvernul să nu despăgubească municipiul, ale cărui drepturi legale le-a vătămat».

«Astfel înţeleg eu parlamentul şi self-guvernamentul!».

«Tot aşa de nemotivată mi se pare că e şi uimirea d-lui deputat Toth, care se miră cum de a putut propune onoratul coleg Tisza, ca particularii, în chestii de contribuţie, să se adreseze justiţiei, pentru a afla dreptate în necazurile lor şi întreabă d-l Toth, cum poate să decidă justiţia asupra administraţiei»?

«Eu îmi explic uimirea aceasta cu împrejurarea că întreg sistemul nostru actual de administraţie se bazează, durere, pe concepţia că el stă deasupra puterii judecătoreşti, — şi nu-şi pleacă bucuros capul în faţa justiţiei. Dar dacă voim un stat în sens juridic, pe calea aceasta nu mai putem merge. (Aprobări în stânga)».

«Afirm, Onorată Cameră, că justiţia e capabilă să judece în cazul, când eu, dupăce mi-am plătit pe deplin contribuţia, iar percepţia afirmă că n'am achitat-o, să mă adresez judecătoriei şi să-i zic: iată aici e carnetul meu, mi-am plătit impozitul şi nu sunt dator să-l plătesc din nou. In acest caz nu va nega nici onoratul domn, deputatul Toth Vilmos, că justiţia e chemată şi e în drept să deslege această chestiune juridică. Căci ce este chestiunea de impozit? Nu e, decât o pretenziune în bani, pe care o are statul. Statul îşi bazează dreptul său pe lege, iar eu cu legea în mână dovedesc că nu sunt dator să plătesc, pe când statul îmi zice: eşti dator în înţelesul legii. Eu nu ştiu în ce s'ar deosebi o altă chestie juridică, de exemplul ce-l dădui. Judecătoria va explica legea în cazul concret, când mi s'a pretins impozitul prima dată, ca şi când mi se pretinde a doua oară. (Aprobări în stânga)».

«Ţin foarte mult la libertatea discuţiunilor politice în municipii, căci deşi după experienţele de până acum aşi mai putea avea nădejde că d-l ministru de interne ne va ferici cu o lege adevărată despre întrunirile şi asocierile libere. « (Ilaritate). » «Totuşi nu pot admite că dreptul

de întrunire şi asociere, fie el cât de liberal, va fi în stare să desvolte şi în ţara noastră un spirit public atât de puternic, cum l-a desvoltat în Anglia sistemul meetingurilor, și anume din acel simplu motiv că în Anglia, lipsind dreptul de inspecţiune al guvernului, sistemul meetingurilor este în mâna poporului englez, nu numai un mijloc pentru a desbate chestiuni politice, cari totdeauna numai în a doua linie interesează individul, şi e totodată şi singurul mijloc practic pentru validitarea intereselor administrative cari privesc deadreptul pe fiecare. Pentru acest motiv, eu nu cred că dreptul de întrunire va fi în stare la noi să desvolte un spirit public atât de puternic, cum e în Anglia, pentrucă la noi dreptul de inspecţiune al guvernului face imposibilă o asemenea desvoltare. Din acest raţionament insist eu, ca să se dea prilej în municipii pentru desvoltarea unui puternic spirit public ».

« In considerarea tuturor acestora eu afirm, Onorată Cameră, că a pretinde că adevăratul sistem de self-guvernament, neschimbat în esenţa lui cea curată, nu se potriveşte cu forma de regim parlamentar şi cu responsabilitatea ministerială, înseamnă a nega fapte, fiindcă ne-o arată aceasta cu exemple vii — Anglia, care a mers în privinţa aceasta mult mai departe, de cum am cutezat eu să merg. Toate câte am avut prilej să le spun acum, sunt tot atât de contrare celor cuprinse în proiectul de lege, pe cât e de evident pe de altă parte, că celea ce le-am spus nu stau în contrazicere nici cu forma de guvernament parlamentar, nici cu principiile unei administraţii regulate. Dacă în ciuda tuturor acestora, guvernul totuşi va nimici self-guvernamentul municipiilor, atunci e evident că pricina nu zace nici în introducerea sistemului de regim parlamentar, nici în principiile sănătoase ale administraţiei, ci ea zace cu totul aiurea, în altă cauză, asupra căreia voiu îndrăsni să revin. (Să auzim!). Spun că voiu reveni asupra acelei cauze politice ».

« Acum vreau să mai observ, că eu doresc ca funcţionarii municipali să fie aleşi în deplină libertate, în baza cererii şi a recomandării. Astfel, ca o comisiune [1]) însărcinată cu examinarea calificaţiilor legale să înainteze adunării generale lista celor ce au solicitat şi au fost recomandaţi, pentrucă eu cred că nici guvernul şi nici parlamentul nu este îndreptăţit să restrângă în vre-un mod oarecare dreptul de alegere al corporaţiunii reprezentative. (Aşa e!) ».

« Doresc ca reprezentanţele acestea să se compună în baza alegerilor generale, directe, secrete şi după comune. Ţin că votul universal este unicul care corespunde ideii de drept. Din parte-mi cred că orice chestiune de cenz e în contrast cu dreptul, că orice chestiune de cenz nu e decât o chestiune socială. Societatea un e un întreg simplu, ci un

---

[1]) Conform priectului, comisiunea de candidare se compunea sub preşedinţia prefectului, din 6 membri, 3 aleşi de prefect, iar ceilalţi 3 aleşi de consiliul municipal. Astfel compusă, comisiunea de condidare era supusă orbiş voinţei prefectului, care, în caz de egalitate a voturilor, decidea prin votul său.

sistem de clase sociale, desvoltate prin istorie. Precum la indivizi, aşa şi la clase, unuia i-se vine supremaţia asupra celuilalt, şi anume aceluia care posedă factorii dominaţiei naturale».

«Năzuinţa firească a acesteì clase dominante este, să-şi aşeze domnia pe temelii tot mai tari. Calea cea mai simplă spre acest scop e să ia în mâinile sale puterea de stat, şi spre această ţintă ce mijloc mai simplu poate să fie, decât cenzul? Tot din acest motiv, când se hotărăşte felul sau calitatea cenzului, nici când nu servesc ca baze oarecari principii juridice, sau de economie politică ori calcule matematice, ci totdeauna, în consonanţă cu caracterul clasei dominante, va fi sau un cenz de naştere, ori unul de proprietate. Acest din urmă va fi iarăşi mai mare sau mai mic, după cum e mai mare sau mai mică averea celor mai săraci membrii ai clasei dominante».

«Pretutindeni unde se socoteşte cenzul cu conştiinţă, şi el astfel se socoteşte, căci scopul este a face părtaşi puterii de stat pe toţi aceia cari se ţin de clasa dominantă, şi de a-i exclude dela putere pe toţi cari nu aparţin acestei clase. Cum că cenzul tocmai pentru aceasta este în contrast cu dreptul şi cu idealul curat de stat este prea evident, fiindcă niciodată nu poate fi problema Statului de a reprezenta interesele unei clase în contul totalităţii, în contul întregului. Dar tocmai din acest contrast al cenzului cu adevăratul ideal de stat, urmează trei scăderi principale: întâi, că fiecare dominaţie naturală se bazează pe doi factori, pe avere şi inteligenţă. Inteligenţa face ca dominaţia să fie binefăcătoare, iar cenzul necesarmente apasă factorul binefăcător. Cenzul ascuţeşte, înăspreşte apăsarea domniei de clasă, căci clasa care stăpâneşte, fiindcă se sprijineşte pe un nou razim, mai puternic, îşi va validita interesele proprii cu o mare repeziune şi cu mai multă eficacitate şi astfel contrastele intereselor de clase vor fi cu mult mai ascuţite. Aceasta e a doua scădere».

«A treia şi principala scădere, care provine din cenz, este că clasa dominantă totdeauna identifică interesele statului cu interesele ei proprii, şi astfel la toate atacurile îndreptate în contra clasei, aceasta se acopere cu statul, iar istoria ne arată, nu prin un singur exemplu, că statul n'a putut să reziste unor asemenea atacuri, ci a căzut. (Aprobări în stânga extremă)».

«Dacă acestea se pot spune despre cenz, mărturisesc că nu ştiu ce să zic despre voturile virile [1]). (Ilaritate). S'a spus că acestea vor înzeci, vor însuti toate scăderile cari provin din natura cenzului. Ştiu însă că d-voastre nu veţi lua în considerare acestea, cum n'aţi luat nici reflexiunile şi atacurile ce le-aţi auzit, deşi sunt toate îndreptăţite, întemeiate, şi sunt spuse cu înţelept tact politic. (Din dreapta: pentru

---

[1]) Conform proiectului, Consiliile municipale se compuneau jumătate din proprietarii cei mari, adică din aristocraţie şi numai ceialaltă jumătate din membrii aleşi. Voturile marilor proprietari, ale acestor membri de drept, se numesc voturi virile.

lumea aceasta). Nici nu voiu obosi atenţiunea Onoratei Camere, continuând combaterea virilismului. Din punctul de vedere pe care mă aflu, cred că e de prisos să mai spun că voturile virile nu se pot justifica ».

« Nu preget a recunoaşte că cenzul, cum l-a propus onoratul coleg Tisza Kálmán, este aşa de mic, încât de drept nu mai poate fi vorbă de dominaţie de clasă. Acel cenz e vătămător aproape numai pentru singuratici, şi eu numai din acest motiv nu-l ţin a fi la loc, pentrucă deşi se opune în principiu votului universal, totuşi în privinţa rezultatului nu se deosebeşte mult de acesta. Nici aceea nu aflu cu cale că unii indivizi să fie lezaţi în drepturile lor, şi n'aşi afla de bine, nici atunci, când aş mâneca din presupunerea greşită pe care a afirmat-o ieri onoratul coleg Toth Vilmoş, şi pe care astăzi d-l deputat Henzlmann a combătut-o atât de bine, — înţeleg presupunerea că statul nu e decât o societate pe acţiuni, pentrucă în acest caz atât impozitul indirect, cât şi darea de sânge duce prin consecinţă la sufragiul universal. (Aprobări) ».

« Nu împărtăşesc nici temerile ce le-am auzit rostindu-se contra sufragiului universal. Dacă-mi aduc bine aminte, s'a afirmat că sufragiul universal duce în timp de pace la cezarism, iar în timp de nelinişte la anarhie. (Din dreapta: aşa e!). Mi se pare că această obiecţiune e în contrast cu sine însăşi de o parte, iar de alta cu experienţa. E în contrast cu sine însuşi, pentrucă dacă s'a creiat şi s'a copt materialul necesar pentru izbucnirea anarhiei, atunci afirmarea că anarhiei, care după concepţia ei nu e alta decât distrugerea cu forţa a ordinei legale, i-a trebuit mijloc legal ca să poată erupe, aceasta e mai mult decât o contradicţie ».

« A ni se obiecţiona că, dacă împărţim drepturi, dacă tindem să realizăm idealuri de drept, creiem prin aceasta materii explosive pentru anarhie este, a ni se spune mai mult decât pentru ce-ar putea cineva să primească sarcina asupra sa pentru a dovedi. (Aprobări în stânga extremă). Pretutindeni despoiarea de drepturi, restricţiunea drepturilor, a creiat materii explosive pentru anarhie, dar nici odată egalitatea de drepturi, distribuţia drepturilor, recunoaşterea drepturilor. (Din stânga: aşa e!) ».

« Ni se spune că aceasta duce la cezarim şi se face provocare în privinţa aceasta la Franţa. Irányi a demonstrat ieri că aceasta nu se poate bine aprecia, pentrucă acolo sunt şi alţi factori. N'a pomenit însă un lucru, care mi se pare a fi principal: în Franţa centralizarea a creiat cezarismul! Unde nu este centralizare, nici un fel de sufragiu universal nu poate creia cezarism, iar unde este centralizare, fie cenzul cât de mic, cezarismul va prinde rădăcini ». (Vii aprobări în stânga) ».

« S'a spus, cum şi astăzi am auzit, că îndeosebi clasa de miloc e chemată să ia în mâinile sale puterea de stat, fiindcă ea e elementul cel mai calificat spre aceasta. Nu neg, Onorată Cameră, ci recunosc că clasa de mijloc e focarul comerciului şi al industriei, al înflorirei materiale şi spirituale, cel mai puternic razim al înflorirei şi al prosperităţii materiale a statului. Totuşi ar fi o rătăcire să se creadă că bunul Dumnezeu

a dăruit capacitate de guvernare numai unei clase, drept monopol. Eu nu recunosc în societate decât un element care e chemat să guverneze şi să stăpânească: *inteligenţa.* Iar *inteligenţa nu e legată de nici o clasă, temelia inteligenţei este egalitatea de drepturi, atmosfera inteligenţei este libertatea, egalitatea*». (Aprobări vii în stânga). «Orice drept excepţional, fie stabilit chiar în folosul domniei inteligenţei, e în contrast cu natura dreptului propriu, care nu sufere privilegii, (aplauze) şi are nevoie de două condiţii: de *ordine şi de libertate.* Aceste două asigură domnia inteligenţei. De aceea în stări normale, pretutindeni, domnia inteligenţei va fi asigurată fără nici un sprijin artificial. Numai în vremuri excepţionale, anormale, se poate ca patima masselor neînţelegătoare ale poporului să isbucnească momentan şi să-i dărâme domnia, — dar în timpuri normale aşa ceva nu se poate întâmpla».

«O altă condiţie a domniei inteligenţei e: libertatea. Unde există libertate, acolo e asigurată şi domnia firească a inteligenţei, pentrucă aceasta se bazează pe legea că mintea stăpâneşte corpul. In consecinţă, dacă voim domnia inteligenţei, să nu dărâmăm libertatea, să nu dărâmăm self-guvernamentul, să nu sdrobim libertatea de presă, dreptul de întrunire şi asociere, ci să creiem libertate şi prin aceasta am creiat domnia inteligenţei». (Aprobări în stânga)». Egalitatea de drept este acea linie orizontală pe care putem stabili şi măsura preţul, valoarea adevărată a fiecărui individ, a fiecărei clase. Singur, numai pe linia orizontală a egalităţii de drepturi se poate înălţa acea inegalitate firească, care ca eflux al legii eterne naturale a progresului omenesc, e condiţiunea neapărată a progresului. Rău, foarte rău, a înţeles d-l deputat Éber această cauză, dacă atunci, când noi cerem egalitate în drepturi, el vine să ne prezinte drept ideal inegalitatea, care toate le nivelează. A voit să ne demonstreze că egalitatea e imposibilă, când nici noi nu dorim să nu fie inegalitate, ci vrem numai ca să nu fie altă inegalitate, decât cea naturală, să nu fie inegalitate artificială». (Aprobări în stânga extremă). «Această inegalitate firească se manifestă numai acolo, unde fiecare e înzestrat cu drepturi egale, fiecare poate păşi pe arena de luptă cu drepturi egale». (Să trăiască! — în stânga extremă). «In baza tuturor acestora, sunt pentru votul universal, direct şi secret. Ce face însă guvernul? Onorată Cameră! Guvernul nimiceşte nu numai municipiile, ci vrea să aşeze întreaga noastră constituţie pe un nou sistem social, şi o face aceasta în zilele noastre, când în toată Europa vechea societate feudală a pornit spre o reformă urgentă şi în conformitate cu principiile spiritului evului nou. Guvernul stabileşte o prerogativă contrară cu dispoziţiunile legilor din 1848, şi în acut contrast cu întreaga noastră desvoltare constituţională, cu tot spiritul vieţii noastre publice. O face aceasta guvernul, când toate statele europene pe neîntrecute se nizuiesc să lărgească drepturile». (Protestări în dreapta). «Daţi-mi voie, dar aşa este!...

. . . .

« Cauza procedurii guvernului eu o caut în punctul cel mai greşit de plecare al întregii sale direcţiuni politice. Acelaşi motiv care a determinat guvernul la acel pas contrar naturii, de a-şi căuta punctul de gravitate nu înlăuntrul ţării, ci afară de ţară, — este ideia fundamentală a întregii direcţiuni politice a guvernului ». (Din stânga: Aşa este!). « Dacă guvernul procede din acea convingere fermă, că libertatea deplină şi egala îndreptăţire a naţionalităţilor duce în mod necesar la desmembrarea Ungariei; aşa dar, dacă guvernul procede din acea convingere tare, că existenţa, viitorul şi desvoltarea naţiunii maghiare îşi află unica sa garanţă în supremaţia artificială; dacă guvernul nu pierde din vedere că domnia artificială a unei părţi asupra întregului e în contrast, ce nu se poate descurca, cu însăşi ideia de constituţionalism şi cu esenţa libertăţii; dacă nu pierde din vedere că orice drept constituţional, orice garanţie nouă a libertăţii, orice drept nou politic, nu este decât o armă şi mijloc în mâna naţiunilor nemaghiare, cari nu pot renunţa la tendinţele lor spre această egală îndreptăţire, căci aceasta e o imposibilitate morală, tot atâtea arme, tot atâtea căi, cari după natura şi menirea lor duc la egala îndreptăţire, la libertate, — e clar că, dacă guvernul nu vrea să-şi calce cea mai sfântă datorinţă a sa faţă de naţionalitatea sa proprie, nu are alt mijloc decât să-şi bazeze întreaga sa guvernare pe sistemul absolutistic. Dar, Onorată Cameră, fiindcă guvernul nu o poate face aceasta direct şi pe faţă, nu-i rămâne altă cale, decât să schimbe în esenţă însuşi constituţionalismul, să desbrace de natura lor toate garanţiile politice, ca să nu ducă la egală îndreptăţire, nu la libertate, ci la contrastul acestora. Când guvernul, de dragul acestui punct de plecare greşit, provoacă o aşa mare disarmonie în ţară, între o parte şi între întregul, nimic nu e mai firesc, decât că punctul de gravitate al ţării nu trebue căutat înlăuntru, ci în afară. Şi într'adevăr, Onorată Cameră, dacă cumpănim politica guvernului şi stările noastre etnografice, e chiar ridicol a pretinde să li se dea municipiilor un self-guvernament adevărat şi nealterat în esenţa sa. Dacă cineva se asociază la părerea greşită a guvernului că naţiunea maghiară nu poate altcum să existe, decât prin o supremaţie artificială, atunci ar fi cea mai mare inconsecvenţă şi contradicţie, a pretinde dela unul ca acela să dea municipiilor self-guvernamentul lor propriu ». (Aprobări în stânga)...

. . . .

« Eri onoratul coleg Irányi s'a scandalizat de legea electorală în vigoare în Transilvania, care prin acest proiect de lege primeşte o nouă sancţiune. Şi dacă e adevărat aceea ce a zis, că nu este stat civilizat, în care să se poată găsi perechea similară a acestei legi, atunci e absolut imposibil să înţelegem, cum se poate ca în secolul al XIX-lea, nu numai să fie tolerată o astfel de lege, ci chiar să fie supusă şi unei noui sancţiuni? Dar aceasta ni-o explică pe deplin acea cauză politică despre care am îndrăsnit să fac amintire. Nu voiu continua, Onorată Cameră,

să expun urmările rele ale acestei politici». (Din stânga: să auzim, să auzim). «Ştiu că glasul meu slab nu e în stare să schimbe direcţiunea politică a guvernului. Dar merg mai departe, şi toate acestea nu le invoc ca învinuiri în contra guvernului, căci deşi tribunalul evenimentelor e neîmpăcabil, eu totuşi din punct de vedere moral niciodată nu voiu nega valoarea intrinsecă morală a acelei politici care isvorăşte din un sentiment nobil. Vreau numai să constat că aici nu este altă alternativă, decât sau *a renunţa la supremaţia artificială a naţiunii maghiare şi a se împrieteni cu libertatea şi cu egala îndreptăţire a naţiunilor nemaghiare, sau a renunţa la libertatea însăşi şi la orice desvoltare liberă*».

«Onorată Cameră! *Puteţi afla de bună una sau alta, puteţi alege una sau alta, dar trebue să alegeţi sau supremaţia şi absolutismul, sau egala îndreptăţire şi progresul liber*». (Vii şi sgomotoase aprobări în stânga).

CUVÂNTAREA LUI ALEX. MOCIONI IMPRESIONEAZĂ CAMERA

Cuvântarea aceasta memorabilă a lui Alexandru Mocioni a impresionat adânc întreaga Cameră şi l-a înălţat în ochii tuturor la rangul unei celebrităţi parlamentare. Insuşi Deák — luând loc aproape de orator — l-a ascultat cu o atenţiune încordată dela început şi până la sfârşit. Deputaţii din opoziţie s'au grăbit să-l felicite. Chiar şi unii guvernamentali nu s'au putut reţine să nu exprime oratorului admiraţia lor pentru expunerea sa obiectivă, concisă şi logică. Mai mulţi deputaţi, cari au luat după el cuvântul, s'au ocupat exclusiv de argumentele lui Mocioni.

In cercurile guvernamentale critica sdrobitoare a lui Mocioni a produs — bine înţeles — o mare confuzie şi consternare. Guvernul a căutat un om cu greutate, care să-l combată şi pe acesta l-a găsit în persoana ministrului de finanţe, Carol Kerkápolyi, care a luat cuvântul în şedinţa din 4 Iulie, restălmăcind în discursul său de aproape două ore, unele afirmaţiuni ale lui Mocioni şi fiind des întrerupt de protestele opoziţiei. Imediat a luat cuvântul în chestie personală Alexandru Mocioni, rectificând restălmăcirea de cuvinte, pe care îşi întemeia Ministrul întreaga sa cuvântare.

«Nu d-l ministru poartă vina — zice — pentru această restălmăcire, ci împrejurarea, curioasa împrejurare, din care poate nici eu nu făceam obiect de publicitate, dacă nu mă silea d-l ministru, şi anume că, cu toate ostenelele mele şi binevoitoarea intervenţie a preastimatului domn primpreşedinte, nici până în momentul de faţă n'am fost în stare să primesc manuscriptele stenografice, deşi acelea au ajuns în mâinile tuturor redactorilor de ziare. Din cauza aceasta, natural, n'am fost în stare să rectific. Eu n'am spus că principiile acelea nu sunt alta decât concepţia ideii de putere, ci am zis că acele principii sunt efluxul combinaţiunii între concepţie, mai mult ori mai puţin purificată, a ideei de stat şi între egoismul inerent slăbiciunii omeneşti» [1]).

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 411.

Ce efect a avut cuvântarea lui Kerkápolyi, ni-o spune deputatul Ernö Mukics, care în cuvântarea sa, ce urmă după aceea a Ministrului, o caracterizează astfel:

« Domnul ministru în lunga sa vorbire a pus punctul de greutate pe cuvântarea amicului Alexandru Mocioni. Dar dupăce însuşi d-l Ministru recunoaşte că tezele clasicei vorbiri nu pot fi combătute, n'a dovedit nimica şi eu nu mă pot angaja să combat acest « nimica », mai ales că în vorbirea sa sunt părţi în cari se povestesc unele afirmaţiuni pe cari Mocioni nu le-a făcut » [1]).

Succesul lamentabil al ministrului Kerkápolyi se vede şi din destăinuirile ziarului « *Wanderer* » din Viena, relative la o scenă din Consiliul de miniştri. Proiectul guvernului fiind combătut în cadrele unui mare şi vehement discurs chiar şi de către deputatul guvernamental Paul Hoffmann, profesor universitar, « îndată după cuvântarea lui Hoffmann, — scrie « *Wanderer* » — se ţinu un consiliu de miniştri, la care asistă şi Deák. Sunt câteva zile, când Andrássy declara: Ori el ori Deák, dar amândoi nu pot fi la conducere. Acum însă Andrássy se umilea în faţa lui « Taica Deák » şi-l ruga să combată pe Hoffmann, pentru a salva situaţia guvernului. Dar Deák nu se angajă. După o consultare mai îndelungată se făcu propunerea, ca ministrul Kerkápolyi să ia lupta cu Hoffmann. Pe Kerkápolyi nu-l primi însă Andrássy, pentrucă s'a prea blamat, când a încercat să combată pe Mocioni... » [2]).

In zăpăceala sa guvernul (prin agenţii săi) caută să câştige pe membrii opoziţiei maghiare pentru introducerea virilismului, motivând necesitatea lui cu primejdia naţionalităţilor cari pot să fie stăpânitoare în judeţele în cari sunt în majoritate.

APRECIERI IN PRESA CONTEMPORANĂ

Toate ziarele vremii, politice, beletristice, chiar şi unele umoristice — s'au ocupat de marele discurs al tânărului deputat român, comentându-l şi apreciindu-l, cele mai multe în câte un articol de fond.

Ziarul guvernamental « *Pester Lloyd* », în numărul său din 3 Iulie 1870, recunoaşte că discursul lui Alexandru Mocioni conţine mari adevăruri, dar şi mari erori. Uită, însă, să spună, cari sunt acele erori. Laudă apoi, erudiţia şi vocaţiunea politică a lui Mocioni.

Celălalt organ german al guvernului « *Ungarischer Lloyd* » recunoaşte eminentele calităţi, erudiţia şi originalitatea concepţiei politice a lui Mocioni, de a cărui colaborare viaţa politică a Ungariei nu se poate lipsi. « El a vorbit. — scrie, — cu tact, s'a ferit a se pierde pe terenul personalităţilor; materia cuvântării a aranjat-o cu sârguinţă, expresiunea netedă şi liberă de lucruri de prisos, îndoit demn de recunoştinţă la un politician tânăr şi la un orator tânăr. ...D-l Mocioni, aşa credem,

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 407—408.
[2]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag.272—274.

va mai avea odată prilejul a lua parte la opera politică practică în statul nostru... pe cât de puţin ne convin principiile de astăzi ale lui, pe atât de mare ar fi regretul nostru, dacă în decursul timpului şi în interesul ţării nu s'ar putea angaja la lucru puteri atât de harnice, oricare ar fi direcţiunea lor »[1]).

Ziarul de frunte al partidului guvernamental « *Pesti Napló* » scrie între altele:

« Cuvântarea lui Alexandru Mocioni, care ţinu şapte sferturi de oară, este o dovadă nouă despre facultăţile strălucite ale acestui om tânăr. Noi nu consimţim cu nici o parte din cuvântarea sa, pentrucă în partea ei teoretică se îndreaptă în contra principiilor fundamentale ale parlamentarismului şi aşa vederile lui sunt curat reacţionare, iar în partea practică le sclinteşte cu totul din adevăratul lor înţeles, dar nu se poate nega dovada, pe care a dat-o astăzi Alexandru Mocioni, despre o cultură teoretică excelentă, despre o cugetare independentă şi profundă ».

Un alt ziar guvernamental « *Reform* » scrie:

« Cuvântarea lui Alexandru Mocioni o putem numi excelentă, şi aceasta caracteristică vine dela noi cari suntem cei mai îndepărtaţi de partizanii oratorului. Dacă vom privi fie cuprinsul ideilor, sau predarea corectă şi atrăgatoare, fie tactul ales şi gingăşia nepătimaşă, cu care a păşit contra celor de sentimente şi convingeri opuse, — toate cad în favorul lui. Dar cea mai mare recunoştinţă pentru el este atenţiunea, neobişnuită în Cameră, cu care a fost ascultat o oră şi jumătate, deşi timpul era înaintat ».

Publică apoi un extras din cuvântarea lui Mocioni, după care continuă astfel: « Toate aceste explicaţiuni, din cari nu lipseşte o critică pragmatică a proiectului, tind spre un punct şi acest punct e învinuirea guvernului că în alte ramuri ale politicei sale, aşa şi în acest proiect, vrea să susţină supremaţia artificială a elementului maghiar. Intrebarea e: grăit-a adevărul în privinţa aceasta Alexandru Mocioni?! »[2]). Articolul încheie cu următoarele cuvinte: « Dar credem că, dacă Mocioni ne va controla nu numai pe noi, ci va arunca o privire şi asupra taberii ce-i stă la spate, va găsi acolo explicaţiunea firească, pe care o caută acum la noi! La toată întâmplarea va găsi întrucâtva motivată părerea noastră că supremaţia artificială a naţiunii maghiare se întemeiază mai ales pe mijloacele artificiale, prin care se răspândeşte ură în contra ei şi că restabilirea stării fireşti depinde numai dela sentimentul ce rezultă din recunoaşterea sinceră a valorii reciproce, o recunoaştere ale cărei presemne le găsim în discursul lui Moconi ».

---

[1]) T. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 266—267.

[2]) Evenimentele uletrioare au dovedit însă că Alex. Mocioni a grăit adevărul. Cu pătrunderea ageră şi profetică a realităţilor politice el a prevăzut inevitabilul dezastru, ce-l pregătea Ungariei supremaţia artificială şi orgolioasă a elementului maghiar în minoritate, spre nenorocul ei, dar spre fericirea popoarelor nemaghiare sugrumate — prin aplicarea despotică şi fără rezervă a acestei supremaţii în toate domeniile vieţii de stat.

Mai sincer şi fără rezervă este apreciată cuvântarea lui Mocioni de către organele de publicitate ale partidelor maghiare din opoziţie. Organul extremei stângi «*Magyar Ujság*» scrie următoarele: «Alexandru Mocioni, prin splendida sa predare, a pus în adevărată admiraţie pe mai mulţi, chiar şi pe unii din dreapta. Intreaga Cameră i-a ascultat cu cea mai mare atenţiune cuvântarea care a ţinut aproape două ore şi care, *între toate discursurile ce s'au rostit în parlamentul ungar dela 1861 încoace, îşi revendică dreptul de a fi una dintre cele mai excelente.* Cu sistem , cu erudiţiune şi cu fineţea lui Hyperides, a dat asalt asupra înţelepciunii guvernului. La noi, mai ales în dreapta, nu sunt prea plăcute lucrurile cu temeiu, cu ştiinţă. Mai plăcute sunt frazele cu flori retorice. Dar Alexandru Mocioni prin argumentaţia sa sistematică a fermecat Camera în aşa măsură, cum aceasta nu s'a întâmplat până acum — fără a întrebuinţa vorbe bombastice — decât numai unor puţini oratori».

Ziarul «*Hon*» al stângei centrale — partidul lui Tisza — apreciază astfel cuvântarea lui Mocioni:

«Vorbirea de astăzi, Sâmbătă, a lui Mocioni formează epocă în discuţiile proiectului de lege asupra municipiilor. Ne pare bine că putem da în întregime cetitorilor noştri această vorbire, care ar face cinste oricărui parlament. Chiar şi cetitorul mai puţin atent se va convinge că această cuvântare este nu numai o operă desăvârşită în privinţa formei, dovedeşte nu numai ştiinţă profundă, şi rară genialitate, ci formează totodată în chestia de naţionalităţi o epocă de tot nouă, nobilă şi patriotică. Nu se mai simte în ea urmă de imputări şi recriminări, ci aici vorbeşte *atletul libertăţii* şi vorbeşte în tonul adevăratei convingeri şi însufleţiri, care în decurs de mai bine de o oră şi jumătate mai mult a folosit cauzei sale naţionale, decât au stricat toate cuvântările răutăcioase de până acum. Impresiunea acestei cuvântări a fost mare în amândouă părţile şi deşi nu aderăm la fiecare sentinţă a ei, de bună seamă suntem mulţi cari bucuros ne ridicăm pălăria înaintea simţului de naţionalitate, care se exprimă astfel şi nu merge şi în chestiunea aceasta până la marginea liberalismului. Şi noi ne simţim confirmaţi în credinţa că nici în chestia aceasta nu poate fi păgubitor pentru intregitatea ţării satisfacerea pretenţiunii lor de libertate».

Ziarul «*Ellenör*» se ocupă cu discursul lui Mocioni într'un articol de fond, iscălit de deputatul şi publicistul Csernátonyi. Reproducem din admirabilul articol următoarele părţi:

«Alexandru Mocioni a captivat azi aproape două ore atenţiunea Dietei prin o cuvântare care era cap de operă atât în privinţa conţinutului, cât şi a formei, şi care a avut un mare efect în toate părţile. Că Alexandru Mocioni e un orator cult, cu eminente pregătiri, cu judecată profundă, cu maniere parlamentare, am ştiut deja din cuvântările sale de mai înainte, dar ca politician şi orator de primul rang ni s'a prezentat pentru întâia dată în şedinţa de azi. Cuvântarea, de care conaţionalii săi cu drept cuvânt pot fi mândri, a fost atât de grandioasă,

încât cuvântările deputaţilor Éber şi Szirmay, cari vorbiră înaintea lui, suferiră mult în urmă, cu toate că nici despre aceştia nu se poate spune că au vorbit fără iscusinţă din al lor punct de vedere, despre subiectul discuţiunii. Şi însemnăm că discursul lui Mocioni îl lăudăm nu numai pentrucă ştim să ne desfătăm ascultând capodoperele retoricei, fie dela bărbatul oricărui partid, ci-l lăudăm şi pentrucă în definiţiuni nimerite, în deducţiuni fără greş, în argumentări puternice şi în rotunzimea formei găsim toate acele idei şi principii cu cari consimţim deplin ».

« Când şi-a terminat cuvântarea, întreaga opoziţie grăbi la dânsul ca să-i strângă mâna. Nimic nu poate dovedi mai eclatant succesul lui decât aceasta, doar cel mult murmurul uimirii, confuzia mută a partidului guvernamental » [1]).

Cuvântarea lui Alexandru Mocioni la desbaterea proiectului de lege asupra municipiilor a pricinuit şi o vehementă polemică între presa guvernamentălă şi cea opoziţionistă.

Ziarul guvernamental « *Pesti Napló* », care se exprimă — după cum am văzut — destul de elogios cu privire la discursul lui Mocioni, a adus grave imputări opoziţiei maghiare pentru manifestaţia de simpatie faţă de Mocioni. « ...Ne-a surprins, şi încă foarte dureros, — scrie — plăcerea cu care sublinia stânga afirmaţiunile (lui Mocioni). Aceste manifestări de simpatie erau cele mai elocvente dovezi ale celei mai mari lipse de cultură politică, ale nepriceperii, ce trezeşte milă. In zadar dădea semne, cu ambele mâni, Coloman Tisza, în zadar se indignase de nepriceperea partidului său propriu, purtarea opoziţiei a fost de aşa încât chiar şi partidul deakist a trebuit să se sfiască ».

Atacului ziarului guvernamental îi răspunde ziarul lui Tisza « *Hon* », printr'un articol de fond, intitulat « Mocioni şi partidul din dreapta », iscălit de Alexandru Hegedüs, condamnând intoleranţa majorităţii, care condusă de interese de partid respinge orice apropiere frăţească şi vrea să nimicească « cu şi fără motiv, pe toţi contrarii proiectului, care în ochii guvernului este un fel de « nolli me tangere ». ·

PĂREREA LUI LUDOVIC KOSSUTH ASUPRA PROIECTULUI DE LEGE A GUVERNULUI

La discuţiile din afara Parlamentului, referitoare la proiectul de lege privitor la organizarea municipiilor, a luat parte şi « eremitul » din Turino, Ludovic Kossuth, fostul guvernator al Ungariei revoluţionare. In lupta aprigă dintre guvern şi opoziţie, guvernamentalii, şi îndeosebi secretarul de stat, V. Toth, au învinuit guvernul dela 1848—1849 că a intenţionat să introducă o centralizare şi mai pronunţată a puterii de stat, decât o face prin proiectul său de lege guvernul Andrássy. Contra acestei invinuiri s'a văzut silit să-şi spună cuvântul său autorizat însuşi ex-guvernatorul şi într'un lung articol polemic, publicat în ziarul « *Magyar*

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V. pag. 407—409.

Ujság», a combătut cu dovezi acuzaţiunile aduse guvernului patruzecişioptist. El a condamnat introducerea « virilismului » şi a declarat că proiectul de lege al guvernului e o « nenorocire pentru Ungaria ». S'a ocupat şi de discursul lui Alexandru Mocioni, aprobând toate cele ce le-a afirmat cu atâta agerime şi erudiţie cu privire la parlamentarism şi la responsabilitatea ministerială [1]). In opinia publică românească succesul moral al lui Alexandru Mocioni a trezit puternice emoţii, înălţând sufletele şi întărind conştiinţa şi mândria naţională. Din multe părţi a primit el felicitări precum şi adrese de recunoştinţă şi admiraţie.

LUGOJENII FELICITĂ PE DEPUTATUL LOR

Alegătorii români din Lugoj întruniţi la 5/17 Iulie 1870 într'o adunare generală au trimis iubitului lor deputat următoarea adresă:

« Domnule ablegat al cercului Lugoj!

Dacă convicţiunile ce le-ai profesat în memorabila cuvântare ţinută în legislaţiunea patriei în cauza egalei îndreptăţiri naţionale ţi-au câştigat deplina noastră încredere, măreţele principii de adevărată libertate democratică, de parlamentarism şi autonomie, desfăşurate în splendida-ţi cuvântare, pe care o ţinuşi în 2 Iulie a. c. în Casa reprezentativă a ţării despre regularea municipiilor, ţi-au dat un titlu nou la viua noastră recunoştinţă. Consimţim întru toate cu aceste idei sublime, al căror interpret atât de elocvent ai fost în Dieta ţării şi dorim din inimă, ca aceste idei, aflând un răsunet viu la întreaga poporaţiune a patriei noastre, să contribue la îndestulirea diferitelor naţiuni, cărora providenţa le-a destinat o viaţă şi o soarte comună în această ţară, fiind convinşi că numai indestulirea aceasta va conduce la consolidarea, prosperitatea şi mărirea patriei noastre. Dumnezeu să-ţi ţină viaţa şi activitatea spre înaintarea binelui naţional. Lugoj, în 5/17 Iulie 1870. Din adunarea alegătorilor cercului de alegere Lugoj: Tit Haţiegu, preşedintele, Vasiliu Nicolescu, notar » [2]).

Proiectul guvernului privitor la organizarea municipiilor deveni o lege prin care se asigură supremaţia artificială a elementului maghiar în municipii şi judeţe. Pentru susţinerea şi lărgirea acestei supremaţii, care a evoluat într'o dogmă politică în toate domeniile vieţii de stat, au veghiat cu ochi ageri toate partidele şi guvernele maghiare favorizate şi de fatalitatea că în urma desastrului Franţei la Sedan şi a căderii Impăratului Napoleon al III-lea, centrul de gravitate al politicei europene trece dela Parisul umilit la Berlinul victorios şi orgolios.

* * *

---

[1]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 278—279.
[2]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 410—411.

SIMPATIA ROMÂNILOR PENTRU FRANŢA IN RĂZBOIUL FRANCO-GERMAN DIN 1870

In timpul războiului franco-german ce a isbucnit în vara anului 1870, simpatiile poporului român recunoscător au fost de partea Franţei. Fruntaşii români din Ungaria şi-au manifestat simpatia şi îngrijorarea lor faţă de soarta Franţei chiar şi în Dieta ungară. Deputaţii naţionalişti: Eugen Mocioni, Sigismund Borlea, Iosif Hodoş, Vichentie Babeş, şi Alexandru Mocioni au prezentat Dietei mai multe petiţiuni în favoarea Franţei, din partea mai multor comune române din Banat, Arad şi Zărand.

Inaintând Dietii petiţiunile comunelor din Banat: Beba şi Şiştarovet, A. Mocioni le însoţi cu următoarea declaraţie:

« Cu toate că bunele intenţiuni ale petiţionarilor sunt acum întrecute [1]) de faptele date, îmi împlinesc o plăcută datorie de a le prezenta cererile, pentrucă pe calea aceasta se dă ocaziune compatrioţilor mei români, deşi în mod slab, să-şi exprime caldele simpatii pe cari le au faţă de Franţa, şi să-şi manifeste mulţumirile sale faţă de politica noastră externă de până acum » [2]).

De asemenea, pentru ajutorarea familiilor franceze, ajunse în mizerie, ziarele române din Ungaria şi Ardeal au lansat liste de subscripţie.

Delegaţia franceză care a venit la Pesta a fost primită de deputaţii români, în frunte cu Mocioneştii, cu o frăţească ospitalitate. La banchetul dat în onoarea lor, Alexandru Mocioni rosti în limba franceză un remarcabil toast [3]).

La discuţia generală asupra bugetului, în şedinţa din 23 Ianuarie a Dietii, deputatul Sigismund Borlea a adus imputări guvernului că supune unui tratament vitreg naţiunile nemaghiare, îndeosebi pe Români, asupra cărora apasă numai sarcinile publice ale ţării, dar nu se revarsă şi binefacerile bugetului. In Transilvania se menţine o astfel de lege electorală pentrucă Românii, aflaţi în majoritate în Ardeal, să nu poată fi reprezentaţi în parlamentul ţării. In fruntea judeţelor cu populaţie română se numesc prefecţi maghiari cari nu cunosc limba poporului. La Lugoj s'a numit ca episcop unit unul [4]) care uneşte în persoana sa « antipatia întregii naţiuni române » [5]).

Cuvântarea lui Borlea fiind primită cu ostilitate din partea majorităţii şi combătută chiar de leaderul opoziţiei, Coloman Tisza, Alexandru Mocioni veni într'ajutorul colegului său strâmtorat.

---

[1]) Petiţiunile au fost prezentate dietii în şedinţa din 3 Martie 1870.
[2]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 503.
[3]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 280.
[4]) Ioan Oltean.
[5]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 65—469.

ALEX. MOCIONI REPROBĂ ATITUDINEA BĂTRÂNULUI TISZA

«...Aş considera de negligenţă — zice în cuvântarea sa improvizată — dacă aş lăsa să treacă fără obiecţiuni observările pe cari le-a făcut colegul Coloman Tisza, la vorbirea amicului meu Sigismund Borlea. Mai ales două lucruri mă isbesc la ochi, întâi că atunci, când colegul Sigismund Borlea a amintit între multele, şi după părerea mea foarte întemeiate tânguiri, şi acel gravamen, într'adevăr motivat, care se referă la legea electorală din Ardeal, d-l deputat Coloman Tisza a aflat de bine a se lega de un gravamen lateral de mică importanţă şi a spune în urmă că despre celelalte n'are cunoştinţă pozitivă ».

« D-l deputat Coloman Tisza se ocupă neîntrerupt cu probleme de stat şi cu stările din stat, nu pot deci să presupun că, n'ar avea cunoştinţă pozitivă despre nedreptatea mare, strigătoare la cer, ce s'a făcut naţiunii române, când această lege electorală a fost sancţionată pentru Ardeal ». (Mişcare). « Dar m'a izbit la ochi şi altceva. După părerea mea, când d-l deputat Borlea şi-a expus plângerile, probabil că după vederile d-voastră neîntemeiate, incorecte, şi-a împlinit datoria sa de deputat. Mi-a fost bătător la ochi că tocmai d-l deputat Coloman Tisza, care cum ştim, e unul din campionii cei mai de seamă ai vieţii noastre parlamentare, e unul dintre distinşii conducători ai opoziţiei, a timbrat aceasta de agitaţie! ».

« Onorată Cameră! Eu aşa cred că atunci, când un deputat îşi împlineşte datorinţa sa, nu face agitaţie, nu se foloseşte de armă cu două tăişuri, ci-şi împlineşte cea mai sfântă datorie faţă de patria sa ».

« De aceea, va scuza d-l deputat, dacă declaraţia sa că de câte ori ar observa că guvernul comite fărădelegi faţă de naţionalităţi, acestea pot conta la sprijinul său, eu o consider de o monetă tocită, cu care azi nu mai pot fi plătite naţionalităţile » [1]).

In şedinţele din 30 şi 31 Martie ale dietii, fiind la ordinea de zi *chestiunea bisericii greceşti din Braşov*, adecă raportul comisiunii petiţionare asupra celor două cereri, prima dela comunitatea bisericească naţională din Braşov, pentru scoaterea din vigoare a dispoziţiunilor ministerului cultelor şi al instrucţiunii în privinţa bisericii « Sfintei Treimi » din Braşov, iar a doua dela Românii din Braşov-Cetate, membrii ai acestei biserici, pentru a avea drepturi egale cu Grecii în administrarea averilor bisericeşti [2]).

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 4694—470.

[2]) Intre Românii şi Grecii din Braşov existau de mult neînţelegeri în privinţa bisericii « Sfintei Treimi » din Braşov. Pentru aplanarea lor s'au luat mai multe dispoziţiuni. Ultima hotărîre a ministerului cultelor şi instrucţiunii, prin care se lăsa în mâna grecilor administrarea averilor bisericei, iar Românilor li-se recunoscu numai dreptul ce l-au avut înainte, de a avea preotul lor la acea biserică, care să le facă slujbele D-zeieşti în limba lor, nu mulţumi nici una din părţi. Grecii nu se puteau împăca cu dreptul Românilor de a avea preotul lor propriu şi serviciu religios în limba lor, iar Românii erau nemulţumiţi pentrucă au fost excluşi dela administrarea averilor bisericei.

CUVÂNTAREA LUI ALEX. MOCIONI IN CHESTIUNEA BISERICEI GRECEŞTI DIN BRAŞOV

Propunerea comisiunii, ca ministrul cultelor şi al instrucţiunii să soluţioneze chestiunea cât mai curând printr'o deciziune legală definitivă, a fost combătută cu mult temeiu juridic de Alexandru Mocioni, sprijinit şi de colegii săi — V. Babeş, I. Hodoş şi Sigismund Papp.

«...Eu susţin — zice — că Dieta nici nu poate să facă altceva, decât să observe cu tenacitate procedura, pe care a urmat-o şi până acum în astfel de chestiuni şi în cazuri similare, adecă să declare simplu, că nu intră în judecarea chestiunilor de drept, având fiecare libertatea de a-şi putea revindeca dreptul lesat la judecătoria legală şi în consecinţă părţile să-şi reguleze afacerea aceasta pe cale ordinară legală, iar petiţiunile, până la ridicarea lor, să se pună la arhivă».

In cazul, când această propunere a sa nu ar putea fi primită, Camera fiind de părere că e necesar să intervină guvernul pe cale administrativă, ar fi nevoit să recomande Dietei propunerea comisiunii, cu mici modificări, pentru care invocă următoarele motive:

«...Mărturisesc sincer — continuă — că nu văd bucuros că în controverse, ce se ivesc în sânul unei confesiuni, chestii cari nu privesc statul sub nici un raport, chestii pe cari le rezolvă autoritatea bisericească şi credincioşii bisericii între olaltă, ori cu ajutorul judecătoriei, zic că, în rezolvirea ăstor fel de chestiuni să se amestece guvernul pe calea administrativă».

Admite că pot fi cazuri excepţionale, urgente, când guvernul în baza dreptului de supraveghere, se poate amesteca şi lua măsuri de ordin administrativ pentru aplanarea unor conflicte de interes public; dar hotărîrile guvernului nu pot fi definitive, deciderea desăvârşită a chestiunilor de drept, aparţinând exclusiv competinţei judecătoreşti. Libertatea cetăţenilor de a-şi soluţiona eventualele lor pretenţiuni de drept în faţa forurilor judecătoreşti trebue respectată şi menţinută. In cazul dat nici nu sunt necesare noui dispoziţiuni. Dacă însă Dieta crede că e necesar ca guvernul să ia din nou hotărîri, acestea pot fi iarăşi atacate prin petiţiuni şi astfel se va repeta şi continua o procedură fără sfârşit şi fără să se aplaneze chestiunea definitiv. Motivarea comisiunii că trebue să se aducă hotărîri nouă, pentrucă ministrul în ultimele sale dispoziţiuni s'a abătut atât dela părerea comisarului delegat, cât şi dela cea a organelor în sub ordine, nu este admisibilă, nici din punct de vedere juridic, nici politic. Comisiunea nu poate să examineze legalitatea procedurii guvernului şi să rostească sentinţa asupra ei. Propunerea ei e în contrast şi cu sistemul de guvernare parlamentar, care concentrează dreptul de hotărîre în persoana ministrului responsabil. Organele în subordine pot să-şi dea avizul lor, dar dreptul de a hotărî e al ministrului responsabil. Numai în sistemul corporativ de guvernare ministrul e limitat în hotărîrile sale de votul consilierilor săi, asupra cărora cade şi răspunderea.

La votare cad ambele propuneri ale lui Alexandru Mocioni. Se respinge deasemenea propunerea comisiunii şi se primeşte soluţia ministrului cultelor şi instrucţiunei publice, Pauler Teodor: dosarul să fie restituit ministerului fără nicio îndrumare din partea Camerei [1]).

CRIZĂ DE GUVERN IN AUSTRIA SE RESOLVĂ IN FAVORUL MAGHIARILOR

Criza de guvern ce isbucni în partea austriacă a monarhiei dualiste în cursul anului 1871 a avut repercursiuni şi în viaţa politică a Ungariei. Bunele intenţiuni ale guvernului Hohenwart de a soluţiona problema naţionalităţilor din Austria prin lărgirea autonomiilor existente, întâmpinară resistenţa oligarhilor maghiari. Aceştia se temeau că satisfacerea postulatelor naţionale ale popoarelor grupate în provincii în cealaltă parte a monarhiei va fi un îndemn, o îmbărbătare şi pentru popoarele nemaghiare în luptele pentru realizarea aspiraţiunilor lor naţionale, îndeosebi pentru ardeleni, cari îşi revendicau autonomia răpită provinciei lor.

Primul ministru ungar Iuliu Andrássy a ştiut însă, prin intrigi şi intervenţii, să determine o soluţionare a crizei austriace conform intereselor maghiare. Hohenwart demisionă, iar imediat după el şi Beust, ministrul afacerilor externe ale monarhiei.

Amestecul lui Andrássy în afacerile interne ale Austriei supără şi îngrijoră partidele din opoziţie. Mai întâi deputatul Hélfy, din extrema stângă, interpelă guvernul pentru acest amestec care poate să creieze un precedent periculos pentru ingerinţe şi din partea Austriacilor în chestiile interne ale Ungariei. Coloman Tisza, în interpelarea sa, întreabă guvernul dacă, după cele întâmplate, nu e oare cazul să se transforme sistemul dualist, într'unul de uniune personală între cele două ţări [2]).

INTERPELAREA LUI ALEX. MOCIONI

Interpelă şi Alexandru Mocioni, dar din punct de vedere al intereselor româneşti. Convins fiind că această criză de guvern e o criză de stat, adică începutul procesului de desagregare a Austriei, desagregare ce va trece Leitha [3]), urmându-şi cursul său firesc şi în Ungaria, întrebă guvernul, dacă nu crede că este oportun să se prezinte Dietei propuneri, « cari inspirate de spiritul respectului reciproc de drept şi al unei juste complanări de interese », să soluţioneze şi chestiunea naţionalităţilor şi a Transilvaniei.

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V. pag. 537—548.
[2]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 280—281.
[3]) Râul dela frontiera Austriei spre Ungaria.

Reproducem din motivarea acestei interpelări care a făcut senzaţie în cercurile politice, următoarele părţi:

« E cam un an, de când din prilejul desbaterilor asupra organizării municipiilor am căutat, cu slabele mele puteri, să arăt urmările dezastruoase ale politicei de până acum a guvernului; m'am trudit să arăt profundul contrast ce există între o astfel de politică şi realitatea, am căutat să arăt că o asemenea politică, mai curând sau mai târziu, necesarmente va trebui să ducă la alternativa: sau a abandona această politică, sau a păşi pe terenul absolutismului şi a părăsi constituţionalismul ».

« Cele ce le-am spus atunci, deşi n'au fost combătute, au rămas totuşi fără rezultat, au sunat în pustiu. Că o astfel sau o asemenea politică nu poate să aibe alte consecinţe, decât acelea pe cari le-am arătat atunci, se dovedeşte astăzi prin fapte. Nu sufere îndoială că criza, ce s'a declarat în ţările de dincolo de Leitha ale Majestăţii Sale, nu este o criză ministerială obişnuită, ci o criză ale cărei rădăcini pătrund mai adânc şi poate să pună la îndoială şi să pericliteze însăşi Constituţiunea, poate să facă îndoielnică posibilitatea vieţii constituţionale sau — cine poate şti — chiar şi mai mult decât atâta ».

« Eu cred că criza aceasta este o adevărată criză de stat. Criza de dincolo nu este o criză, precum se întâmplă aceasta din timp în timp în viaţa constituţională normală, ci este o criză care, avându-şi originea mai adânc, poate să primejduiască însăşi constituţiunea, posibilitatea vieţii constituţionale, sau chiar şi mai mult decât aceasta, cu un cuvânt, acea criză e criza de stat. Fără îndoială, un isvor principal al acestei crize nu e altul decât: echilibrul firesc tulburat prin supremaţia artificială a unei naţionalităţi ».

« Acolo, unde constituţionalismul, care nu poate avea o altă destinaţie, decât să garanteze după putinţă echilibrul firesc al contrastelor de interese, ce se manifestă în viaţa de stat, despoindu-se de natura sa, se întrebuinţează tocmai spre scop contrar, acolo, mai curând sau mai târziu, forţa faptelor va nimici şubreda construcţiune de lemn a acestei constituţiuni şi va duce în mod necesar la absolutism făţiş, ce nu se mai poate masca ».

« Dacă nu vrem să expunem propria noastră viaţă de stat primejdiilor unei sinamăgiri, trebue să recunoaştem că, ne luând în considerare articolul de lege XII din 1867 [1]), pericolul prea serios, ce se ascunde în situaţia noastră politică se cuprinde în acea identitate de direcţiune politică, care în mod evident există între guvernul nostru şi între aderenţii aşa numitei constituţiuni din Decemvrie [2]). Precum acolo, aşa şi la noi, politica guvernului tinde mai ales, ca în interesul rău priceput al unei părţi să se asigure acestei părţi o supremaţie artificială şi prin

[1]) Legea dualismului.
[2]) Constituţia austriacă.

aceasta să se tulbure echilibrul natural al elementelor cari constitue patria noastră »[1]).

Andrássy răspunse la interpelările lui Hélfy şi Tisza în şedinţa din 7 Noemvrie, apărând — contra lui Tisza — cu toată hotărîrea, transacţiunea dualistă din 1867. Interpelarea lui Mocioni o trecu însă sub tăcere, pentrucă nu putea fi « oportun şi de folos » — cum observă « Albina »— să se discute în acele momente chestiunea naţionalităţilor şi a Transilvaniei [2]). Nu era « oportun » pentrucă Andrássy aspira la demnitatea de ministru al afacerilor externe al monarhiei şi în situaţia sa de candidat îi era foarte incomod să răspundă şi la interpelarea lui Mocioni, care punea problema că Ungaria nu se poate emancipa de sub tutela Austriei, cât timp nu rezolvă chestiunea naţionalităţilor.

O CONVORBIRE INTERESANTĂ A LUI ALEX. MOCIONI CU PRIMUL MINISTRUL ANDRASSY

Intâlnind pe Mocioni după şedinţă, îi şi imputâ: « de ce vii cu asemenea interpelare incomodă, la care nu ştiu ce să răspund? ».

— « Trebue să şti! » — răspunse categoric Mocioni.

— « Dacă voiu răspunde pe placul tău, se revoltă contra mea două sute de deputaţi, iar de voiu răspunde pe placul lor se răscoală contra mea trei milioane de Valahi ».

— « Eu cred că alegerea e uşoară — observă Mocioni.

— « Da! Este uşoară, dacă îmi garantezi că din cele trei milioane de Români nici unul nu va gravita peste frontieră » — răspunse Andrássy.

— « Ei bine, dacă aş lua eu asupra mea această garanţă, tu ca om cu minte nu poţi da nimic pe aceasta. Poţi însă avea o garanţă deplină: *anexaţi România la Ungaria şi nimeni nu va mai gravita peste graniţe* ».

— « Nu-mi trebue, căci şi cele trei milioane de Români îmi sunt prea mulţi! ».

— « Atunci e şi mai uşor: *anexaţi la România cele trei milioane de Români şi scăpaţi de năcaz* ».

— « Du-te — zise Andrássy — cu tine nu se poate vorbi serios » [3]).

O NOUĂ INTERPELARE A LUI ALEX. MOCIONI

Tăcerea diplomatică a primului ministru Andrássy determină pe Alexandru Mocioni să ia din nou cuvântul şi să rostească, în şedinţa din 9 Noemvrie a Camerei, următoarea cuvântare:

« Onorată Cameră! Inainte de aceasta cam cu o săptămână am adresat d-lui ministru preşedinte o interpelare, la care până acum

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 596—599.

[2]) *Albina*, Nr. 88/1871.

[3]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 284—286. Dialogul acesta l-a auzit şi autorul acestei cărţi chiar dela Alexandru Mocioni şi dela fratele său Eugen.

n'am primit răspuns. In urma faimelor ce se colportează, despre al căror temeiu nu ne mai putem îndoi, trebue să renunțăm la plăcerea să mai vedem pe d-l prim ministru în această sală. De aceea mă văd îndemnat să iau cuvântul în această chestie ».

« Nu pot ști, cari au fost motivele d-lui prim ministru, pentru cari n'a răspuns la întrebarea mea. Se poate că din punctul de vedere, din care a plecat d-sa, acelea motive să fie întemeiate. Eu nu voiu examina efectul tăcerii sale. Cele două chestiuni, în privința cărora mi-am luat voie să interpelez pe d-l prim ministru, interesează o mare parte din locuitorii țării. Deslegarea lor are cea mai hotărîtoare influență asupra organizării și desvoltării ca stat a patriei noastre. Tăcerea d-lui ministru președinte la tot cazul nu va putea mulcomi neliniștea, ci o va mări. Dar despre toate acestea nu voiu să vorbesc, ci mă mărginesc la laturea formală a chestiei ».

« Când mă adresez unui ministru cu interpelare, mă folosesc de dreptul ce-l am ca reprezentant al poporului și susțin că nici un ministru nu poate trece cu vederea interpelarea ce i-se adresează, fără a ultragia unul din cele mai cardinale drepturi ale parlamentului, ale legislațiunii, căci dacă răspunsul, ce este a i se da la interpelări, se face pendant dela voia ministrului președinte, însuși dreptul de interpelare e iluzoriu. Aștept deci și sper că, în cazul când d-l ministru președinte s'ar mai înfățișa odată în aceasta incintă, el îmi va răspunde. Mi-ar părea foarte rău, dacă m'aș vedea înșelat în încrederea ce am pus-o în simțul constituțional al d-sale » [1].

IULIU ANDRASSY MINISTRU DE EXTERNE. LONYAY MENYHÉRT PRIM-MINISTRU

Dar președintele consiliului nu se sesiză nici după acest apel la simțul său constituțional. Contele Andrássy nu se mai prezentă în Cameră, fiind numit, la 14 Noemvrie 1871, ministru al afacerilor externe și al Casei domnitoare. Această numire « datorită integral influenței berlineze » [2], a sporit considerabil greutatea politică a Maghiarilor

Cu președinția Consiliului de miniștri, regele însărcină pe fostul ministru de finanțe al monarhiei, contele Lonyay Menyhért (Melchior).

PRIM-MINISTRUL LONYAY INCEARCĂ O IMPĂCARE CU ROMÂNII

Noul prim-ministru ungar veni din Viena cu instrucțiuni ca să inaugureze un sistem de guvernare care să împace și naționalitățile [3]. Instalându-se în scaunul prezidențial, luă contact cu reprezentanții

[1]) T. V. Păcățianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 599—600.

[2]) Caius Bardoși, *Revizionismul maghiar în lumina istoriei politice și diplomatice*. Revista *Țara Bârsei*, a. IV, pag. 447.
la Viena.

[3]) Gh. Bărițiu, *Opul citat*, vol. III, pag. 492—493. Cuvântarea deputatului V. Babeș. T. V. Păcățianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 694.

partidului naţional român şi prin preşedintele Camerei, Somssich, solicită o întrevedere cu Alexandru Mocioni, leaderul deputaţilor naţionalişti. Mocioni luă act de iniţiativa lui Lonyay şi cu ocaziunea vizitei ce i-o făcu acesta, îşi expuse cunoscutele sale păreri şi puncte de vedere, convenind asupra principiilor cari vor forma baza discuţiilor, ce vor urma la preşedinţia Consiliului de miniştri. Continuându-se tratativele şi desbătându-se chestiunea în mai multe şedinţe şi în toate amănuntele ei, Lonyay declară că este posibilă o înţelegere. Cum el, însă, nu poate să facă nicio promisiune fără Deák, va discuta chestiunea cu el, iar peste câteva zile îi va comunica rezultatul. Mocioni a aşteptat, dar Lonyay n'a mai dat niciun răspuns.

Astfel s'au terminat şi aceste tratative, ca şi altele de mai târziu, fără niciun rezultat practic. Ţinuta conciliantă a lui Lonyay s'a isbit de intransigenţa lui Deák şi a partidului său [1]). Crezul politicei maghiare: «*Nici o concesiune naţionalităţilor*», se afirmă tot mai simţitor, culminând prin a cataloga drept «trădare de patrie» orice încercare de apropiere, de «pactare», cu naţionalităţile.

In şedinţa din 22 Februarie 1872 a Camerei era la ordinea de zi *proiectul de lege asupra modificării legilor electorale existente în Ungaria şi Transilvania.*

La discuţia generală a acestui proiect a luat cuvântul şi Alexandru Mocioni, rostind în şedinţa din 26 Februarie următorul discurs remarcabil:

DISCURSUL LUI ALEX. MOCIONI LA DESBATEREA PROIECTULUI DE LEGE ASUPRA MODIFICĂRII LEGILOR ELECTORALE

«Onorată Cameră! Eu încă sunt de părere că guvernul nu poate fi scos de sub acuza neîndeplinirii datorinţei, când cu toate defectele adânc pătrunzătoare şi prea esenţiale ale legii electorale din 1848 şi fără să aducă motive bine întemeiate, vine şi supune Camerei un proiect de lege care, precum au arătat mai mulţi domni deputaţi antevorbitori, şi după părerea mea cu argumente neresturnabile, nu conţine nici acele fărămituri de îmbunătăţiri la cari ţinteşte, ci în multe privinţe limitează censul la cadre şi mai restrânse. *Eu sunt de părere că votul universal e unicul şi singurul care corespunde pe deplin cerinţelor unei desvoltări libere.* Condus de aceste consideraţiuni, Onorată Cameră, îmi ridic glasul de astă dată având îndoită intenţiune. Vreau, adică, să arăt înainte de toate că orice cens din principiu e rău, fiind contrar desvoltării libere, iar mai departe voiu demonstra că guvernul prin nepăsarea sa în această chestiune nici decum n'a promovat interesele bine pricepute ale ţării, ci au avut în vedere alte interese.»

«Cu privire la chestiunea censului sunt de părerea că el în mod teoretic nu poate fi apărat. Onoratul coleg Kemény Gábor, care în cuvântarea sa de ieri a demonstrat din nou că nimic nu este atât de

[1]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 287—289.

rău, nimic atât de nedrept sub soare ce nu s'ar putea apàra, dacă cineva are destulă bunăvoinţă să o facă aceasta — a stabilit în trei cuvinte teoria censului. El adecă în liberalismul său a mers atât de departe, încât a zis că, din partea sa, doreşte să primim în cadrul constituţiei orice religiune, orice naţionalitate fără deosebire şi să înzestrăm cu drept de alegător pe toţi cei ce sunt cetăţeni ai patriei, independenţi, inteligenţi şi patrioţi ».

« Domnul deputat, ca partizan al censului, a avut toată dreptatea când le-a spus acestea, fiind aceasta astăzi punctul de mânecare al oricărei teorii de cens. A uitat însă d-l coleg că e imposibilitate psihologică a cunoaşte capacitatea de independenţă, inteligenţă şi patriotism din fapte externe, despre cari nu putem şti dacă stau în vreo legătură intimă, raţională şi firească cu acele capacităţi, astfel că cel puţin în parte să corespundă încâtva presumţiunii de drept. Acesta e punctul de plecare al oricărei teorii de cens ».

« Averea şi diferitele ei grade, precum şi felurile de ocupaţiune, vor avea totdeauna influenţă asupra modului de traiu al individului. Tot astfel vor influenţa şi asupra părerilor despre viaţă, astfel încât ştim că agricultorul, industriaşul, comerciantul, învăţatul, bărbatul de stat, consideră viaţa din alt punct de vedere, fiecare altceva aşteaptă dela puterea de stat, altceva dela lumea mare, alte speranţe îl conduc, alte interese îi dau forţa de activitate. Dar cu toate acestea eu cred, Onorată Cameră, că ar fi o rătăcire prea mare, când am presupune că felul de traiu şi de ocupaţiune ar fi în stare să desbrace pe individ şi individualitate de toate însuşirile sale naturale. Această rătăcire prea evidentă vieaţa de toate zilele o combate prin mii de exemple ».

« După părerea mea, censul stă în contrast cu dreptul. La regularea, nu practică ci teoretică, a censului lipseşte orice bază pe care ne-am putea răzima. De aici rezultă, ceea ce onoratul domn coleg Mocsáry a observat atât de excelent, că toate censurile se prea clatină, precum o dovedesc aceasta şi nenumăratele sisteme electorale ».

« La regularea teoretică nici umbră de drept nu se poate observa. Punctul obiectiv pe care ar trebui să ne răzimăm nu se află nicăiri, baza e totdeauna volnicia arbitrului, a acestui mare inimic al fiecărei desvoltări libere. Din acest punct de vedere, Onorată Cameră, eu chestiunea censului, precum m'am exprimat şi de astădată, numai din punct de vedere social pot să o iau în considerare ».

« Eu aşa cred, că toate chestiunele de cens sunt chestiuni sociale. Societatea nu e un întreg simplu, ci ea este sistemul claselor desvoltate în cursul timpului istoric. Precum la singulari, aşa şi la clase, unul sau poate mai mulţi, cari se află în posesiunea factorilor supremaţiei naturale, pun mâna pe frânele stăpânirei naturale. Tendinţa naturală a acestei clase va fi totdeauna să-şi întărească dominaţia pe baze cât se poate mai puternice. Calea cea mai simplă şi mai naturală spre acest scop e, dacă poate să pună mâna pe puterea de stat, iar spre acest sfârşit, mijlocul cel mai natural şi mai simplu e censul. De aceea la regularea

censului, precum ne arată practica vieții și ne dovedește istoria, nici când nu servesc ca baze principiile de drept, nici combinațiuni matematice, ci censul va corespunde totdeauna caracteristicei, ce o va fi având clasa dominantă, adecă cens de naștere și de avere. Cel din urmă va fi iarăși mai mare sau mai mic, dupăcum membrii mai puțin înstăriți ai clasei dominante vor poseda avere mai mare sau mai mică».

«Astfel se face censul pretutindeni, unde se face cu conștiință. Dar, Onorată Cameră, tocmai pentrucă censul se face astfel, fiindcă rostul practic al censului nu e altceva, decât asigurarea stăpânirii artificiale a clasei dominante, eu așa cred, că censul stă în directă contrazicere cu ideea de stat, care niciodată nu poate avea destinațiunea să reprezinte numai clase singuratice în contul totalității, spre dauna marelui întreg».

«Din această contradicție a censului față cu ideea de stat urmează trei scăderi principale. Orice domnie naturală e bazată pe doi factori: pe inteligență și avere. Dar censul devolvă inteligența, deși tocmai aceasta e ce face, ca domnia naturală să fie binefăcătoare. Un alt defect esențial al censului e că clasa, care de prezent se află în posesiunea unei dominații artificiale, având acum un nou mijloc la dispoziție pentru a-și promova interesele proprii în contul și în detrimentul totalității, cu mai mult efect și mai cu grăbire își va realiza tendințele sale. Prin aceasta însă cu atât mai mult se vor ascuți contrastele de clase».

«Aceasta este o regula atât de întemeiată pe experiența scoasă din istorie, încât, fără nici un scrupul, pot să afirm că nu există vreo dispozițiune legală care să nu reprezinte interesele clasei dominante din un anumit timp. Numai asupra unui lucru fie-mi permis să atrag atențiunea Onoratei Camere și anume asupra legilor din Anglia cu privire la cereale. Știm că legile acestea timp de 35 de ani au fost obiectul discuțiilor parlamentare și știm și aceea că numai în urma foametei mare, ce a grasat în Irlanda, care a secerat jertfe cu sutele, s'au șters acele restricțiuni, cari nici într'o privință nu puteau fi motivate prin rațiune».

«Și dacă voiu întreba, care poate fi cauza acestui procedeu, răspunsul precis nu poate fi altul, decât că în acel timp clasa proprietarilor de pământ își avea asigurată dominația artificială în parlament și n'a știut să combine ștergerea legii cerealelor cu interesele sale, falș înțelese. De unde a urmat că nici n'a voit să abroage acea lege!».

«Aș putea să invoc nenumărate exemple, nu voiesc însă să obosesc atențiunea Onoratei Camere. Fie-mi permis însă să amintesc unul. Așa cred că nimeni nu va putea trage la îndoială că numai pe piedestalul extins al dominației artificiale a interesului de clasă a putut să se ridice acel grandios sistem feudal, care a încătușat pământul, individul, munca și cugetarea».

«A treia scădere principală a censului — și aceasta zace în natura omului — e că clasa dominantă cu forță artificială se identifică pe sine și interesele sale cu Statul, și astfel expune Statul la atacurile îndreptate contra claselor singuratice. Istoria ne arată, nu prin un exemplu, că organismul Statului n'a fost în stare să respingă acele atacuri».

« Fie-mi permis să aduc tot din istorie câteva exemple pentru justificarea aserţiunii mele. Nu vreau să mă provoc iarăşi la marea revoluţie socială, care la finea secolului trecut a sguduit întreaga societate din Franţa şi a aşezat-o pe baze noui—ci daţi-mi voie să mă provoc numai la două exemple din timpul mai recent. Mă provoc la aceste două exemple în deosebi, pentrucă, după părerea mea, prin ele se va putea cunoaşte importanţa adevărată a acelei fraze, unora prea plăcută, că censul oferă garanţă deplină contra marilor sguduiri. Inainte de a aminti aceste două exemple să am însă voie a-mi expune pe scurt părerile mele în privinţa aceasta ».

« Nenumăratele sguduiri şi revoluţiuni, despre cari ne vorbeşte istoria, au avut cauze şi caractere diferite, cari nu stau în nici o legătură cu censul. E firesc deci că, în contra acestora, censul nu va putea da nici o garanţă. Există însă, Onorată Cameră, un gen al acestor revoluţii şi sguduiri, şi acesta e cel mai periculos, în contra căruia censul nu numai că nu poate da vreo garanţă a siguranţei, ci însuşi censul prin natura esenţei sale le provoacă şi acesta e: *insuportabila şi nesuferita dominaţiune de clasă* ».

« Am zis că voiu aduce două exemple. Mă provoc iarăşi la Franţa. In Franţa, cum se ştie, censul în timpul restauraţiunii era 300 franci, impozit direct pentru dreptul activ de alegător, şi 1000 franci pentru dreptul pasiv. Iar după revoluţia din Iulie censul s'a urcat la 500 şi 2000 franci. »

« Precum de comun se ştie, la regularea censului în asemenea condiţiuni au fost conduşi mai ales de acea consideraţiune, ca influenţa asupra afacerilor de stat să ajungă în mâinile aşa numitei clase de mijloc, pentrucă credeau ca aici vor afla iubirea de ordine şi de pace şi prin aceasta credeau că vor scuti ţara de sguduiri violente. Ştim însă cu toţii că această încercare în două rânduri a dat greş. Această clasă de mijloc, această clasă capabilă de guvernare şi iubitoare de ordine a fost acea care în un interval scurt de 18 ani a provocat două revoluţii şi a răsturnat tronurile a două dinastii. Şi dacă ne vom întreba, care a fost adevărata cauză a acestor răsturnări, a acestor revoluţii, ne va răspunde Thiers, despre care la toată întâmplarea putem presupune că are capacitate suficientă să judece situaţia politică a patriei sale, fără ca cineva să poată presupune că a fost parţial în privinţa aceasta. Thiers, zic, ne-a răspuns, când a zis, că adevărata cauză a acestor două revoluţii a fost faptul că o fracţiune, o minoritate a tuturor locuitorilor, prin mijloace artificiale a pus mâna pe puterea de stat şi a exclus din barierile constituţionale cea mai mare parte a cetăţenilor ».

« Precum toate sofismele, Onorată Cameră, aşa şi teoria censului are acel neajuns, sau, dacă voiţi, voiu zice că acea parte tare că se foloseşte de unele expresiuni cu diferite înţelesuri. Aceste expresiuni de diferite înţelesuri sau sensuri prea bine se pot întrebuinţa ca devize, pentrucă ele pronunţându-se spun tot şi în acelaşi timp nimica, şi fiecare le primeşte bucuros, pentrucă tot insul înţelege din ele tocmai

ceea ce dorește. Astfel de parole întrebuințează și teoria censului, când zice că pretinde capacitatea politică dela alegători, când zice că la regularea censului trebuie să se ia în considerație situațiile existente. Nu vreau să cad în repetiții, fiindcă mai mulți antevorbitori au demonstrat deja ce înțeles poate avea capacitatea politică. Numai o mică observare îmi permit să fac și anume că, sub deviza acestei capacități politice, ce n'are nici un sens, trei din patru părți a cetățenilor maturi se exclud dela dreptul de alegător. Mi-se pare că d-l ministru are îndoială în privința aceasta. In Ungaria și Transilvania sunt trei milioane șase sute de mii cetățeni trecuți de 20 ani, iar în listele de alegători sunt induși, după propria mărturisire a d-lui ministru, în Ungaria și Transilvania nouă sute și câteva mii. Așa dară de dreptul electoral se bucură numai a patra parte a cetățenilor adulți. » (Ministrul de interne Toth Vilmos: nu se înscriu!). « Se poate! După conscripția de acum însă $3/4$ a cetățenilor majori se esclud dela exercitarea dreptului de alegător, pentrucă li se deneagă capacitatea politică. O denegăm acelora cari în privința gradului de cultură cu nimic nu stau mai prejos decât acea a patra parte, căreia i se dă dreptul, sub titlul aceleiași capacități politice!. »

« De asemenea sunt nevoit să privesc numai ca o *scamatorie* ceea ce afirmă unii că, fiind vorbă despre constituirea unui parlament, nu trebue să ne luăm după niște teorii abstracte, și înainte de toate trebue să avem în vedere și să ne îngrijim ca în parlament să intre elementele cele mai inteligente, cele mai patriotice. »

« Onorată Cameră! Dacă despre altceva nu, dar despre aceasta sigur și într'adevăr se poate spune că e teorie abstractă, care de bună seamă poate avea loc în republica lui Platon, în viața practică însă nu are nici o valoare reală. Până acum nici decum nu i-a succes minții omenești să creieze un sistem electoral care, chiar în cea mai mică măsură, să fi putut da garanță că în parlament se vor alege cei mai cuminți, cei mai patrioți. Nici când n'a existat un parlament — de prezentibus nihil nisi bene — despre care să se fi putut zice că a întrunit pe cei mai buni, pe cei mai chemați fii ai țării. Drept aceea, eu nu pot considera de cel mai bun acel sistem care, sub diferite pretexte idealistice, în practică însă *irealizbiile*, vrea să asigure cu ajutorul censului o preponderanță artificială în favorul unor interese particulare, ci după părerea mea acel sistem electoral e mai bun, care deschide posibilități, ca toate interesele ce s'ar naște în societate să fie reprezentate și în parlament, conform forței și importanței lor. Dacă scopul ar fi ca cei mai apți să fie aleși în parlament, atunci fără îndoială acest scop l-am ajunge mai ușor, dacă am încredința alegerea unui număr de alegători cât mai mic și această modalitate de alegere ne-ar oferi mai multă garanță că scopul va fi atins, decât, dacă vom încredința alegerea la o sută mii de alegători, când știm că la alegeri și eventualitatea încă are un rol însemnat. »

« Oricâte teorii sublime a născocit mintea omului în privința constituționalismului, din parte-mi văd distincțiunea oricărui constituționalism

în a asigura echilibrul firesc al tuturor intereselor ce obvin în viaţa socială. Orice năzuinţă care, prin uneltiri artificiale, conturbă echilibrul natural al acestor contraste de interes, e contra desvoltării libere!. »

« Onorată Cameră! Astăzi, când prin ştiinţă şi experienţă tot mai mult se generalizează părerea că viaţa economiei naţionale are anumite regule naturale, cari, dacă nu sunt conturbate în efectul lor prin unele intervenţii artificiale, de sine şi într'un mod firesc, înfăptuiesc echilibrul natural al contrastelor în interesul economiei de stat; când tot mai mult se generalizează credinţa că toată prosperitatea materială se desvoltă în măsura, în care puterea de stat mai mult sau mai puţin împiedecă acel echilibru natural; astăzi, zic, cu ce sentiment privim îndărăt la acea tutelă din evul mediu, care dimpotrivă îşi vedea totdeauna împlinirea misiunii sale, că mereu a căutat să conturbe echilibrul natural! Cu ce sentiment vom privi îndărăt la legile de uzură, a căror menire ar fi fost să stabilească un echilibru artificial în contrastele dintre creditor şi debitor! Cu ce sentiment vom privi îndărăt la censură, care asemeni ar fi avut chemarea să contrabalanseze, în chip artificial, contrastul intereselor legate de ideile vechi ruginite şi de cele mai nouă! Şi când ne aruncăm privirea îndărăt la toate acestea, oare nu ne putem simţi oarecum în drept să facem atenţi pe amicii censului că, mutato nomine, de te narro fabulam? »

« Când suntem nevoiţi să vedem că acel lucru bagatel, pe care atât de mult ne place să-l numim înţelepciune de bărbat de stat, cutează să se pună în contrast cu factorul ordinei mai înalte a lucrurilor, cutează să se pună în controversă cu evoluţia firească a societăţii omeneşti, şi se crede a fi chemată să prescrie, după priceperea sa mai largă sau mai mărginită, o direcţiune artificială societăţii omeneşti; când trebue să vedem că un oarecare se simte chemat, ca în numele puterii de stat să pronunţe sentinţă meritorie asupra tendinţelor corespunzătoare acestor interese, judecând, nu din punct de vedere al formei, ci cu privire la esenţa lor, care tendinţă se poate justifica şi care nu, care nizuinţă convine cu ideia de stat şi care este în contrast cu aceasta, — când le vedem toate aceste, Onorată Cameră, — căci censul nu poate avea alt înţeles, altă bază — pe această bază excludem straturile mai de jos ale societăţii, ca pe unele cari reprezintă tendinţe tulburătoare de ordine, zic, când le vedem toate aceste, involuntar ni-se pune întrebarea: Oare ce deosebire este între această tendinţă şi între cenzură? »

« In privinţa obiectului difer între sine, în privinţa timpului sunt însă identice. Şi oare, Onorată Cameră, unde e acea pronie cerească, care fiind investită cu atributul infalibilităţii s'ar simţi chemată să facă această mare întreprindere? De aceea din parte-mi condamn, fără nicio rezervă, orice nizuinţă de a cenzura interesele şi tendinţele societăţii omeneşti pe baza censului. Eu sunt de convingerea că orice interes şi tendinţă, fie chiar contrară opiniunii mele, fie în cel mai direct contrast cu principiile cardinale ale întregului sistem social, fie acelea îndreptate chiar spre răsturnarea totală a ordinei sociale, sunt justificabile, dacă,

pentru realizarea lor, se întrebuinţează calea legală şi mijloace legale. De altă parte, însă e nejustificată orice năzuinţă, fie aceea oricât de altruistă şi patriotică, dacă realizarea ei se încearcă pe cale ilegală şi cu mijloace ilegale. Dar, Onorată Cameră, censul exclude aceasta din principiu, asigurând numai unei anumite clase ingerinţă la regularea afacerilor de stat, iar pe ceilalţi, când sub un pretext, când sub altul, îi exclude dela aceasta. Cum să se formeze oare echilibrul firesc al intereselor, când noi tot mereu îl conturbăm?»

«Numai acolo, unde fiecare cetăţean e îndreptăţit să-şi exercite drepturile politice, numai acolo, unde toate interesele şi năzuinţele sunt egal îndreptăţite, unde orice tendinţă are intrare liberă în parlament, unde fiecare aspiraţiune, care se poate valora prin forţa ei proprie şi conform importanţei sale şi în proporţie cu aceasta e reprezentată în parlament, numai acolo se poate zice că parlamentul e adevărata expresiune a societăţii, numai acolo parlamentul va fi, ca să mă exprim aşa, însăşi societatea, în stare condensată. Dar, Onorată Cameră, nimeni nu va putea nega că toate acestea se pot realiza numai prin sufragiul universal, fiindcă orice cens din principiu le exclude. Numai un astfel de parlament, Onorată Cameră, ne va putea garanta că orice dispoziţiune legală va avea tipul stării, în care se află societatea în diferite perioade de timp, ceea ce orişicum, cred că e cerinţa cea mai principală, pentru ca dispoziţia legală să aibă bun efect. Nu vreau să cad în repetiţiuni, deoarece înainte de mine mai mulţi domni deputaţi, iar azi chiar onorabilul meu coleg, d-l Mocsáry, cu mult temeiu, a demonstrat că toate temerile, ce le exprimă contrarii sufragiului universal, sunt nebazate. Eu cel puţin nu le împărtăşesc, şi numai la cele ce le-am auzit că s'au spus din ceialaltă parte contra sufragiului universal cu privire la Franţa, fie-mi permis să observ pe scurt, ca acelea pentru mine dovedesc numai atâta că, precum toate pe lume, aşa şi votul universal se poate falsifica. Ştim, Onorată Cameră, că în Franţa pe timpul restauraţiunii, când censul era atât de urcat, alegerile au fost falsificate în aşa măsură ca niciodată. A trage însă vreo consecinţă din aceasta, contra oricărui sistem electoral, eu cred că n'ar fi corect, precum n'ar fi cu cale, când cineva, mânecând dela faptul că imperialismul francez, începând dela responsabilitatea ministerială până jos la dreptul de interpelare şi de iniţiativă, a falsificat, aşa zicând, în întreaga sa esenţă forma parlamentară, ar trage consecinţa, ca să abandonăm forma parlamentară, pentrucă ea duce la cesarism şi-i dă sprijin. Am uitat una, ce poate că cu tot dreptul aş putea să aduc ca replică la afirmarea că, chiar dacă s'ar pune în vigoare sufragiul universal, nici atunci n'ar înceta dominaţiunea interesului, căci orice sistem electoral va fi — o anumită clasă trebuie să aibă în mâinile sale dominaţiunea naturală, un partid, oricum, va avea majoritatea şi aşa totuş va exista stăpânirea interesului. In această privinţă fie-mi permis să remarc diferenţa esenţială, ce există între dominaţiune de clasă, când ea e artificială, şi când e firească».

«Nu există interes care în viaţă s'ar putea afirma în întregime. Interesele se validitează totdeauna prin transacţiuni şi astfel e natural că la aceste transacţiuni tot interesul va lua în consideraţiune numai pe acel interes care va avea o importanţă oarecare. Până când, deci, dominaţiunea artificială a clasei toate acele interese, pe cari cu măestrie le-a esclus din cadrele Constituţiei, nici nu le ia în considerare, dominaţiunea naturală a interesului va fi constrânsă să-şi facă socotelile cu toate acele interese cari prin propria lor putere să ştiu înălţa la o importanţă oarecare. Intre aceste două cazuri însă există o deosebire foarte mare».

«Eu, Onorată Cameră, din toate aceste consideraţiuni doresc să intre în vigoare votul universal, care e legat numai de condiţiuni de ordin moral, de etate şi de împământenire».

«Asupra chestiunii, dacă are să fie votarea secretă sau publică, nu vreau să mă extind mai pe larg. Fie-mi permis numai să fac mica observare că toţi aceeia cari doresc ca alegătorii în exerciţiul dreptului lor de vot să fie asiguraţi, pe cât permite posibilitatea omenească, în contra oricărei ingerinţe dinafară, trebue să primească dreptul de vot secret, iar de altă parte toţi acei cari sunt amicii presiunii şi ai corupţiei, fireşte că vor da preferinţă votării publice».

«D-l coleg Bujanovits află în calificaţia intelectuală unicul mijloc care, după părerea sa, corespunde mai bine ideii de stat şi de liberalism, sau desvoltării libere, căci nu ştiu cum s'a exprimat. Eu, din parte-mi, nici censul acesta nu l-aş putea primi, nu numai din motivul că, pe când deoparte nu dă nici o garanţă în privinţa capacităţii politice, tot atunci, pe de altă parte, s'ar comite cea mai mare nedreptate, dacă s'ar introduce în patria noastră, unde instrucţiunea publică e atât de rămasă în urmă, încât mai bine ca şeasă milioane din locuitori nu ştiu să scrie şi să citească, ci pentrucă cred că, aceasta n'ar fi altceva, decât o nouă armă în mâna uneltirilor de partid şi în consecinţă, în loc de scopul propus, am ajunge tocmai la contrarul».

«Vă rog să mă iertaţi că, am obosit atât de mult atenţiunea Onoratei Camere. Numai câteva observări fugare vreau să mai fac cu privire la defectele actualelor legi electorale. Nu vreau să repeţesc cele ce le-au desfăşurat alţii înaintea mea. Ştim bine că un defect esenţial al legilor electorale în vigoare e împărţirea neproporţionată a circumscripţiilor electorale, atât în Ungaria, cât şi în Ardeal. Nu vreau să aduc acum exemple mai multe, ci fie-mi permis să amintesc numai câteva din Transilvania, unde disproporţia dintre singuraticele circumscripţii variază între 1247 şi 107.000 suflete. Onoratul coleg, d-l Kemény Gábor, la pretensiunea opoziţiei ca să se înlăture nedreptatea prea isbitoare că unele comune mici şi fără vreo importanţă, cum sunt oraşele taxale din Transilvania, au drepturi excepţionale, privilegiul de a alege deputat propriu, — a răspuns că aceasta nu e cu putinţă, fiindcă oraşele nu pot fi majorizate de locuitorii judeţelor şi că o asemenea pretenziune ar fi barbară şi chinezească».

« Se poate că d-l deputat s'a simţit oarecum obligat să facă o astfel de declaraţie. Insă ea mă îndreptăţeşte să presupun că d-sa consideră problemele de reformă ale patriei noastre din punct de vedere chinezesc şi în acest caz trebue să mărturisesc, că noi cu greu ne vom putea înţelege ».

« In Ardeal — vreau numai în câteva linii caracteristice să remarc legea electorală de acolo — 18 oraşe cu 107.862 locuitori trimit 23 deputaţi, cele 11 scaune săseşti cu 380.422 locuitori 22 deputaţi, 5 scaune săcuieşti cu 412.828 locuitori 10 deputaţi, 8 judeţe şi două districte cu 1.250.439 locuitori 20 deputaţi. S'au, pe un deputat peste tot în cele 18 oraşe cad câte 4694 suflete, în scaunele săseşti câte 16.492 suflete, în scaunele săcuieşti câte 41.242 lucuitori şi în judeţe câte 61.521 locuitori ».

« Dacă nu încape nici o îndoială că împărţirile neproporţionate, cari se pot observa la circumscripţiile electorale din Ungaria, împiedică în măsură considerabilă ca parlamentul să fie adevărata expresiune a voinţii populare, atunci cred că, luând în considerare disproporţiile colosale şi prea isbitoare ce se pot vedea în circumscripţiile electorale din Transilvania, fără nici o sfială putem zice că ele din principiu exclud chiar şi ideia unui adevărat sistem reprezentativ. Şi oare de ce nu voieşte guvernul să le schimbe acestea? Aşa cred că nu e nevoie să mai combat şi eu motivul fără temeiu, ce se invoacă, căci l-au combătut alţii înaintea mea, poate mai bine decât aş fi eu în stare. Pun numai o singură întrebare d-lui ministru de interne şi-l rog să-mi spună: Oare toate acele date, cari sunt necesare la împărţirea circumscripţiilor electorale, nu se află în noua conscripţie a poporului? Şi de ce nu? Poate pentrucă, precum însuşi d-l ministru de interne a arătat în cuvântarea sa de mai deunăzi, arondarea circumscripţiilor electorale nu vrea să o facă după numărul sufletelor, ci după proporţia alegătorilor? ».

« Onorată Cameră! Trebue să mărturisesc că au trecut prin mânile mele câteva sisteme electorale, dar aşa ceva nici când n'am auzit, şi fără şovăire pot să afirm, că un astfel de sistem electoral, care împarte circumscripţiile electorale nu după numărul sufletelor, ci după proporţia alegătorilor, niciodată nu s'a pomenit. Dar însuşi d-l ministru al afacerilor interne a adus cel mai tare argument contra acestui procedeu, când a spus că voieşte să împartă circumscripţiile electorale astfel, ca să poată conta la durabilitate. Eu aici aş pune întrebarea că oare prin numărul sufletelor, sau prin al alegătorilor se va putea realiza o arondare mai statornică? Fireşte că dacă voim ceva, care să aibă stabilitate, atunci aceasta se va putea înfăptui prin numărul sufletelor şi nu prin proporţia numărului alegătorilor. Dacă însă nu sustă motivul că au lipsit datele, ceea ce de repeţite ori şi prin mai mulţi s'a demonstrat, — atunci să mă ierte d-l ministru de interne, dar eu în aceasta nu văd altceva, decât că d-sa n'are capacitate necesară pentru înfăptuirea operei grandioase a reformei ». (Ministrul de interne Toth Vilmos: Voiu merge la d-l deputat să iau lecţii!).

« A doua scădere esenţială a legii electorale nu se cuprinde în diferitele censuri, ci în acelea diferenţe colosale cari, pe baza uneia şi aceleiaşi calificări, se pot observa în diferite părţi ale ţării. In Ungaria ştim că la 1/4 sesiune suprafaţa pământului variază între 7 şi jumătate şi 15 jugăre. Luând ca bază venitul net vom afla că el variază, luând ca temeiu estimarea comisarilor experţi din 1850, între 12 fl. şi între 61 floreni. Iară dacă nu vom lua ca bază calculul diametral, cuprins într'un tablou pentru impozitele directe al Ministerului de Finanţe, variaţia e între 12 fl. şi 50 cr. şi 53 floreni. In Transilvania dreptul de alegător e condiţionat în cea mai mare parte a ţării de un venit net de 84 floreni, deoarece censul e de 8 floreni 40 cr., ceea ce corespunde la 10% din venitul curat. Pe când deci în Torontal, pentru a avea capacitatea de alegător, e nevoie de un venit de 4 şi de 5 ori mai mare, ca de ex. în judeţul Abauj, pe atunci în Ardeal e necesar un venit curat de 7 ori mai mare, decât în părţile cele mai bogate. Pe când în Ungaria minimul de pământ necesar pentru exercitarea dreptului electoral e de 7 şi 1/2 jugăre, pe atunci în Transilvania, după calculul d-lui ministru sunt necesare chiar 72 jugăre ».

« Să aruncăm o privire asupra stării economice din acestea două ţări. In Ungaria, precum ne arată d-l ministru, din venitul pământului roditor cade pe fiecare cap 9 floreni 47 cr., iar în Transilvania 5 fl. 34 cr. Censul deci e aici în proporţie inversă faţă de Ungaria. D-l coleg, Török Sándor, a afirmat în cuvântarea sa de ieri, cu toată pozitivitatea, că nu există ţară pe faţa pământului, unde să fie censul atât de larg ca în Ungaria. Nu mă va putea acuza că mă provoc la state democratice, căci mă provoc de ex. la Prusia, mă provoc la Anglia. Când voim să judecăm mărimea censului, privindu-l în comparaţie cu cel din alte state, cred că suntem pe calea cea mai nimerită, dacă vom examina că în ce proporţie stă numărul alegătorilor cu cel al locuitorilor. Astfel vom afla că în Prusia la 1000 suflete sunt 208, în Anglia 83, în Ungaria 73, în Ardeal 50. Dacă însă nu vom lua în considerare alegătorii al căror drept se bazează pe prerogativele naşterii, fiind vorbă de mărimea censului după avere, atunci rămân în Ardeal numai 34. Cred că d-l deputat Török Sándor va fi acum deplin liniştit că sunt state cari în privinţa aceasta stau cu mult înaintea noastră ».

« De altcum, d-l ministru de interne are deplină dreptate când zice că efectul bun al unei legi electorale nu trebue judecat, bazându-ne pe teorii abstracte, ci luând în considerare rezultatele practice. Fie-mi permis să arăt ce rezultate practice produce legea electorală din Transilvania ».

« După arătarea d-lui ministru de interne, cu privire la ultima conscripţie a alegătorilor, în Transilvania s'au înscris peste tot 110.000 alegători. Din aceşti alegători 74.134 de inşi şi-au exercitat dreptul lor de alegător în baza prerogativei de naştere, 11.684 în baza censului de 8 fl. 40 cr., 3158 pe baza numărului de fumuri şi 20.923 în baza altor calificaţiuni. Poate că nici n'ar fi de lipsă să mai amintesc aci că această arătare poate servi de bază la judecarea din punct de vedere

practic al legii electorale, deoarece aceste conscripţii s'au făcut din oficiu, la ordin ministerial ».

« Aşa dară, din numărul întreg al alegătorilor 67% sunt cari îşi exercită dreptul de alegător în baza prerogativei de naştere. In 8 judeţe, districtul Făgăraş şi scaunele săcuieşti au fost înscrişi 84.880 alegători. Din aceştia 70.770 au fost alegători în baza prerogativei de naştere, iar după censul de 8 fl. 40 cr., împreună cu cei ce au la bază fumurile, laolaltă 10.531, iar pe baza altor calificări în total 3579. In consecinţă, prin această lege dreptului prerogativ de naştere i se dă o influenţă de 5 ori mai mare ca celor îndreptăţiţi în baza censului, şi de 4 ori mai mare ca totalităţii locuitorilor. Dintre cele 28 circumscripţii electorale, în 25 nobilimea are o majoritate atât de preponderentă, încât ea face două terţialităţi, chiar trei pătrimi a tuturor alegătorilor. Deci atunci, când e vorba de reprezentarea unui milion 562.222 de suflete, adică alor 3 pătrimi din totalitatea locuitorilor, alegerea a 25 de deputaţi depinde dela această clasă privilegiată ».

« Cred că după acestea nimeni nu-mi va putea face imputarea că exagerez, când voiu zice că rezultatul practic al acestui sistem electoral e că, 3 pătrimi a tuturor locuitorilor din Transilvania sunt scoşi din cadrele Constituţiei şi că reprezentarea acestor trei sferturi din populaţie atârnă exclusiv dela o clasă privilegiată. Această clasă după statistica lui Kövàry din anul 1847 se urcă cam la 200.000 suflete, adică face 10% din numărul total al locuitorilor din Transilvania ».

« Din punctul de plecare pe care stau eu, Onorată Cameră, poate că nu mai e nevoie să amintesc că, la lărgirea dreptului de alegător, din parte-mi nu pot lua în considerare averea. Cum însă d-l coleg Kemény Gàbor în cuvântarea sa de ieri, voind să combată pe colegul Sigismund Papp s'a pus pe acest teren, fie-mi permis, ca şi de astădată să-l fac atent la aceea, că da, într'adevăr are toată dreptatea, când zice că la o calculare bazată pe cifre se cere înainte de toate ca cifrele să corespundă realităţii. Insă d-sa, cum se cam întâmplă cu oamenii sfătoşi, e chiar cel dintâi, care nu-şi urmează sfatul său cel bun ».

« După lucrarea intitulată « Austria Adòrendszere » (Sistemul de impozit al Austriei), de Szepesy Mihaiu, în Transilvania întreg pământul cultivat face 3.783.969 jugăre. D-l coleg Kemény Gàbor însă a luat în considerare întreg teritorul şi aceasta, după părerea mea, nu e la loc, pentrucă când se pune chestia că, în ce proporţie e împărţită proprietatea între două clase [1]), atunci numai acel teritor se poate lua ca bază, care de fapt e împărţit deja între cele două clase. In Transilvania pădurea şi păşunea, aşa ştiu, că nici până acum nu sunt împărţite. 173.281 iobagi eliberaţi au avut în total o proprietate de 2.144,544 jugăre. Năsăudul şi scaunele săseşti posed, cum a aminitit ieri d-l coleg Sigismund Papp, 710 mii jugăre, va se zică laolaltă 2.914.514 jugăre. Rămâne deci în mâna nobilimei 869.395 jugăre. Din tot

[1]) Nobili şi jobagi.

pământul cultivat de prezent o pătrime e deci proprietatea acelei clase privilegiate, care exclusiv exercită dreptul de reprezentare față cu 3 pătrimi din totalitatea locuitorilor din Transilvania ».

« Onorată Cameră, față de o astfel de lege electorală mă mir că d-l ministru de interne a avut curajul să zică că nu există nici o necesitate rațională pentru reformă, deoarece nu există nici un interes de vre-o importanță, care, în baza legii, să nu poată fi cu ușurință reprezentat ». (Ministrul Toth: Am zis!) ». Atunci, Onorată Cameră, când 3 pătrimi din totalitatea alegătorilor din Ardeal pot să trimită aici numai 3 deputați, o clasă privilegiată însă, care nu face pe deplin nici 10% din totalul locuitorilor, trimite chiar 25 de deputați, cu drept cuvânt se poate zice că d-l ministru al internelor poate să aibă un astfel de curaj. Din parte-mi însă pentru un asemenea curaj niciodată nu-l voiu invidia ».

« Onorată Cameră! O asemenea lege electorală, întemeiată pe privilegii, stă în contrast direct cu sistemul reprezentativ, cuprins în legea din 1848, și întreb pe d-l ministru de interne că sublima idee fundamentală din articolul de lege V al anului 1848 nu primește oare lovitura cea mai strașnică prin susținerea intactă a legii electorale din Transilvania bazată pe prerogative cari fac cu totul imposibilă realizarea acelei idei sublime? Cred că, dacă d-l ministru de interne ar fi luat aceasta în dreaptă considerare, nu s'ar fi lăsat răpit în vâltoarea vorbirii sale până la declarația, că nimeni nu e atât de orb și îndrăsneț, ca să cuteze să atace ideia fundamentală a legilor din 1848 ».

« Onoratul domn Kemény Gábor și-a luat ieri de temă să dovedească, că ceeace a afirmat onoratul domn Irányi Daniil, și după el mai mulți nu ca acuză, ci constatare întemeiată, că sistemul electoral e îndreptat direct contra națiunii române, zic, și-a luat de temă să combată aceasta și a amintit și înșirat cercurile electorale, în cari elementul român fiind în majoritate covârșitoare, ar putea să-și trimită aici reprezentanții săi. Nu și-a îndeplinit, ce e drept, promisiunea, căci s'a angajat să arate 20 circumscripții, dar precum mi-am notat și precum m'am convins și din notele stenografice, a înșirat numai 15. De altcum însuși a recunoscut, ceeace e la locul său că afirmațiunea e numai o ipoteză, fiindcă alegătorii nu s'au înscris după naționalitate și astfel afirmațiunea sa nu poate să aibă bază sigură. D-l Kemény vine și aici în contrazicere cu acel bun sfat al său că, voind să argumentăm cu cifre, să ne întemeiem numai pe cifre cari corespund adevărului. Eu din parte-mi am acelaș drept de a păși în contra d-sale cu altă ipoteză, dar nu o fac, ci găsesc că e mai corespunzător scopului, dacă mă provoc la rezultatul alegerilor pentru dieta trecută. Știm că atunci alegătorii români nu numai că au luat parte la alegeri, dar întrucât a atârnat dela ei s'au și străduit să-și scoată candidații proprii și totuși n'au fost în stare să trimită mai mulți deputați, decât numai 12 ». (Ministrul Toth: pentrucă au votat pe alții!).

« De altcum, Onorată Cameră, accept de real calculul stimatului domn Kemény, deși se întemeiază pe ipoteză și întreb: oare n'a demonstrat

d-sa tocmai contrarul dela aceia, ce a voit să ne arate? A voit să dovedească că această lege electorală nu e îndreptată în contra poporului român. Dar, Onorată Cameră, când d-sa arată că naţionalitatea română care face mai mult decât patru septimi din toţi locuitorii ţării [1]), abia îşi poate trimite în dietă 15 reprezentanţi, atunci a demonstrat în mod eclatant, ca nimeni altul, că această lege e îndreptată în contra naţionalităţii române. Eu din parte-mi, Onorată Cameră, nu pretind ca legislaţiunea să deie naţionalităţii române din Ardeal nici 75, nici 25 de deputaţi. Eu vreau numai un lucru, să se deie drept egal naţionalităţii române, ca şi celorlalte. Vreau, ca pentru motivul că naţionalitatea română e în majoritate, să nu se schimbe esenţa sistemului reprezentativ, să nu se stăruie, ca prin mijloace artificiale majoritatea naturală să fie majorizată prin minorităţi. Aceasta o voiesc eu. Drept şi dreptate, nimic altceva. Mărturisesc că, în contra voinţei mele, mi s'a lungit vorba atât de mult. Pentru aceea trec cu vederea tot ce voiam să spun cu privire la proiectul de lege şi o pot face aceasta cu atât mai vârtos fiindcă colegii mei: Tisza Kálmán, Mocsáry şi Vucovici le-au arătat, cum nici eu nu le-aş putea arăta mai bine, ba nici aşa ».

« Să-mi fie iertat însă acum să-mi exprim convingerea că adevăratul motiv, pentru care guvernul desconsideră această datorinţă a sa, eu, întocmai ca şi domnii deputaţi Irányi, Mocsáry, Kálláy şi Vucovici, îl caut — ca să mă folosesc de cuvintele d-lui ministru de interne rostite cu alt prilej, — îl caut *« în tainele inimei sale »*. Cer iertare, dar dacă d-l ministru al internelor ar fi atât de sincer să ne descopere secretele inimei sale, eu cu atât aş fi mai mulţumit şi cu atât mai uşor aş putea demonstra, ceea ce intenţionez să demonstrez. Eu caut adevăratul motiv al acestei neobservări de datorinţă încă şi în acel greşit punct de plecare al politicei guvernului, în acea străduinţă nedreaptă a sa, de a susţinea şi asigura cu orice preţ *supremaţia artificială a naţionalităţii maghiare*. Mi-am exprimat, Onorată Cameră, în această privinţă opiunea mea, înainte cam cu un an şi jumătate şi nu vreau să repeţesc tot ce am spus atunci în privinţa aceasta. Şi aşa fie-mi iertat să mă mărginesc numai la unele, pe cari le aflu că sunt absolut necesare să le revoc în memoria Onoratei Camere. Mi-am exprimat convingerea că naţiunei maghiare cu tot dreptul i se cuvine supremaţia naturală, pentrucă dispune de factorii acestei supremaţii naturale. Unei astfel de supremaţii naturale se supune tot insul de bună voie, pentrucă o atare supremaţie naturală nu numai că nu se opune desvoltării libere, ci ea, ca o emanaţie a legilor fireşti de desvoltare perpetuă, e prima şi principala condiţiune a însăşi desvoltării libere. In virtutea acestei supremaţii naturale, naţiunea maghiară are şi o altă misiune înaltă şi sunt convins că o va şi împlini. Dar pe cât e de îndreptăţită această supremaţie naturală, pe atât de contrară e constituţionalismului, progresului liber, supremaţia artificială a naţionalităţii maghiare ».

---

[1]) Inţelege: Transilvania.

« De aceea am cutezat încă înainte cu un an şi jumătate să atrag atenţiunea onoratei Camere la ceea ce a spus astăzi şi colegul meu Mocsáry, adecă că noi stăm în faţa alternativei: sau să renunţăm la supremaţia artificială şi să ne împrietenim cu egala îndreptăţire a naţionalităţilor, sau să susţinem supremaţia artificială şi să renunţăm la progresul liber ».

« Acestea le-am spus înainte cu un an şi jumătate şi astăzi, Onorată Cameră, stăm în faţa unor fapte nouă, cari din nou justifică adevărul opiniunilor, ce le-am exprimat atunci. Dacă guvernul mânecă din acea părere falsă, că existenţa naţiunii maghiare o poate asigura numai supremaţia artificială, atunci e absolut imposibil să aşteptăm, ca privitor la situaţiile etnografice ale Ardealului, să pună legea electorală pentru Transilvania de pe baza privilegiilor pe baza sistemului reprezentativ al poporului. Dar tot aşa de imposibilă ar fi reforma legii electorale din Ungaria, dacă pentru Ardeal se pretinde menţinerea intactă a legii electorale de acum, pentrucă aceasta numai cu un lucru s'ar putea justifica, cu sinceritatea recunoaşterii pe care o face azi d-l ministru de interne ». (Ministrul de interne Toth: Mă rog de iertare. N'am recunoscut nici cu un cuvânt). « Nu schimbă întru nimic lucrul, dacă d-l ministru a recunoscut ori nu. Eu bucuros aş fi primit dela d-sa o recunoaştere, pentrucă aceasta ar fi fost primul pas spre abandonarea acestei politici. Dar fiindcă nu recunoaşte, cu regret trebue să renunţ la speranţa că va părăsi încurând această politică greşită ».

« Nu le amintesc toate aceste, Onorată Cameră, ca acuze, pentrucă deşi ţin de greşită această politică a guvernului, sentimentul naţional îl ţin atât de sfânt, încât pot justifica chiar şi unele extravaganţe, deşi nu din punct de vedere politic, ci din cel etic. Nu amintesc aceasta ca acuză, pentrucă punctul de vedere din care pricep eu istoria întregii desvoltări omeneşti m'a învăţat totdeauna, că ar fi unilateral să te indignezi asupra slăbiciunilor omeneşti. Le-am amintit toate acestea numai pentru a constata că, nu noi suntem aceia cari din orice chestiune facem chestiune de naţionalitate, ci d-voastră! Nu noi suntem aceia cari stăruim să realizăm interese speciale şi proprii, ci d-voastră! Numai atâta vreau să constat, că această politică stă în acut conflict cu interesele bine pricepute ale patriei noastre ».

« Şi aci, Onorată Cameră, cu bucurie folosesc prilejul pentru a constata că ambele nuanţe ale opoziţiei maghiare de astădată reprobă în chip rezolut această politică a guvernului. Şi sunt pe deplin convins că această atitudine a lor va avea consentimentul majorităţii covârşitoare a naţiunii maghiare, care va şti că ambiţiunea care-şi află satisfacerea în conştiinţa unei supremaţii artificiale, nici pe departe nu ajunge la binecuvântările adevăratei libertăţi ».

« Eu, Onorată Cameră, după toate acestea îmi închei discursul cu aceea, cu ce l-am început, anume, că nu pot absolva guvernul de învinuirea că nu şi-a făcut datoria, fiindcă regimul prin nerespectarea datorinţei sale şi-a luat de scop, nu interesele ţării, ci satisfacerea unor

interese particulare, ceeace nu corespunde intereselor bine pricepute ale patriei noastre. In fine vreau să fac declaraţia că nu primesc proiectul de lege presentat Camerii drept bază pentru discuţia specială, ci mă asociez moţiunii prezentate de colegul meu Irányi » [1]).

Discursul substanţial al lui Alexandru Mocioni a impresionat adânc întreaga Cameră şi a fost acoperit cu vii aprobări din partea opoziţiei.

Ziarul « Albina » [2]) face următoarele reflexiuni asupra lui:

« Astăzi — o oră şi jumătate vorbi Alexandru Mocioni, vorbi ca şi altă dată, plin de învăţături şi idei înalte, — şi când astfel vorbea şi când priveam spre el şi spre locul unde vorbea, ni se părea că vedem şi auzim pe Crist Mântuitorul în biserica Ierusalimului, între vameşi şi farisei, cum le predică cuvântul lui Dumnezeu şi se nevoieşte a face oameni din ei ».

Marea importanţă pe care o avea reforma legii electorale pentru activitatea şi afirmarea în parlamentul ţării a poporului român şi a celorlalte naţionalităţi nemaghiare, determină pe Alexandru Mocioni să ia cuvântul şi în şedinţa din 27 Martie, la discuţia pe articole a legii şi a-şi face observările sale, la obiecţiunile majorităţii contra sufragiului universal.

Dăm în întregime şi această cuvântare pentru frumuseţea ideilor şi a învăţăturilor ce le conţine:

CUVÂNTAREA LUI ALEX. MOCIONI LA DESBATEREA PE ARTICOLE A LEGII ELECTORALE

« Onorată Cameră! Cu privire la chestia în discuţie am avut onoarea să-mi desfăşor mai pe larg părerile cu ocaziunea desbaterii generale şi astfel nu vreau să obosesc cu repeţiri preţioasa atenţiune a Onoratei Camere. Astăzi scopul şi intenţiunea mea e să fac unele observări, foarte scurte, la unele din obiecţiunile ce s'au adus în contra sufragiului universal, atât în discuţia generală, cât şi cu ocaziunea desbaterii de acum. Inainte de toate trebue să constat că toţi domnii deputaţi — aproape fără excepţiune — cari au atacat cu toată hotărîrea propunerea înaintată de colegul Madarász, au expus chestia de controversă dintre noi, nu ca chestie principiară, ci ca o simplă chestie de timp. Toţi, aproape fără excepţiune, au variat — cu mai mult ori mai puţin noroc — aceeaşi temă care pe scurt e următoarea: după părerea lor sufragiul universal e scopul, idealul, spre care trebue să tindă toate statele la întocmirea legilor lor electorale. Cu toate aceste însă, punerea în

[1]) Irányi Daniel, cerea retragerea proiectului şi elaborarea unui nou proiect pe baza următoarelor principii: 1) sufragiul universal, 2) votul secret, 3) arondarea justă a circumscripţiilor, 4) incompatibilitatea deputaţilor, cari stau în serviciul guvernului sau depind dela acesta, 5) stârpirea prin pedepse aspre a corupţiilei şi ilegalităţilor, etc.

T. V. Păcăţianu, *Opul* citat, vol. pag. 668-686.

[2]) In numărul 13 din 1872.

practică a acestui drept, nu o pot afla de acord cu scopul şi interesele Statului, până când nu s'a ajuns la gradul de cultură potrivit, până când ascuţişul contrastelor de interese, ce există în societate, deşi nu vor fi de tot sistate, vor fi cel puţin slăbite. Unul dintre aceste argumente nu poate fi negat și anume acela că lucrul e foarte comod, dar pentru aceea — după părerea mea — nu poate avea greutate.

« Dacă luăm în considerare, Onorată Cameră, că gradul de cultură potrivit, scopul şi interesele Statului, asprimea extremă ori nu extremă a contrastelor de interese, sunt tot atâtea noţiuni vagi, al cărora conţinut, recunoscut în general până acum, nici ştiinţa, nici viaţa practică n'au fost în stare să-l stabilească; dacă luăm în considerare că aceste noţiuni au atâtea înţelesuri, încât fiecare poate să înţeleagă sub ele ceea ce voieşte, despre ce ne-am putut convinge tocmai în decursul desbaterilor actuale, când un domn deputat spunea că poporul nu e matur încă pentru a i se da drept electoral universal, altul afirma că anul 1848 e anul epocal, în care poporul nostru a dat dovadă că a intrat în plină majoritate, al treilea și-a luat ostăneala şi a socotit, dacă îmi aduc bine aminte, că poporul nostru peste 15 ani va intra în etatea bărbăţiei; dacă luăm în considerare, Onorată Cameră, că analogia accentuată aici de repeţite ori că, precum are drept legislaţia să acorde drept autonom singuraticilor cetăţeni numai în cazul, când intră în anii bărbăţiei, tot aşa are drept să o extindă aceasta şi asupra întregii naţiuni; dacă luăm în considerare, Onorată Cameră, că analogia aceasta poate să fie o asemănare foarte frumoasă, dar e lipsită de ori ce bază ştiinţifică; dacă luăm în considerare că cu ajutorul astorfel de argumentări, care se mişcă în generalităţi, nu numai sufragiul universal poate fi atacat, dar și toate garanţiile libertăţii, chiar însuşi constituţionalismul a fost atacat, tot cu atât drept şi tot cu aceeaşi logică, tocmai cu aceste argumente de către amicii absolutismului: atunci nu mă pot invinui domnii deputaţi că exagerez, când îi rog să recunoască că aceste argumente, ţinute în generalităţi, nu sunt altceva, decât vorbe goale ».

« Se poate că din punctul de vedere al respectivilor numai o astfel de argumentare e posibilă. Admit şi aceea că o asemenea argumentare poate să aibă bun efect asupra celor ce sunt de o părere cu oratorul. Dar îmi vor permite domnii deputaţi că asupra noastră, cari suntem de părere contrară, nu pot avea o influinţă convingătoare. In faţa mea astfel de argumentări dovedesc totdeauna una din două: ori că respectivul, care recurge la asemenea argumentări, nu are vr'un motiv adevărat şi temeinic ca să poată ataca sufragiul universal şi astfel scopul şi invocarea unor astfel de argumentări este acoperirea lipsei acestora, ori că domnii deputaţi găsesc că e mai bine şi mai consult, dacă trec sub tăcere adevăratul motiv, pentru care sunt contrari sufragiului universal ».

« Dar tocmai pentru aceea, Onorată Cameră, aşa cred că nu greșesc, când afirm că astfel de argumentări peste tot nu pot să aibă greutate în discuţia actuală. Am auzit spunându-se că poporul nu doreşte votul

universal. Eu, Onorată Cameră, aşa cred că, cu acelaşi drept, aş putea spune că poporul nu doreşte libertatea de presă, poporul nu doreşte responsabilitatea ministerială. Dar nu o fac aceasta pentrucă ştiu că poporul, adică păturile de jos ale poporului — şi presupun că numai despre acestea poate fi vorba — poporul care nu are ideie despre lucrurile acestea, totdeauna aşa va răspunde, cum respectivul întrebător va afla de bine să-l întrebe despre lucrurile acestea».

« Eu aşa cred, — colegul nostru Onosy nu e de faţă, — dar cred că, dacă ar fi şi prezent, nu ar trage la îndoială că atunci, când în zilele trecute a înaintat mai multe petiţiuni, prin cari petiţionarii solicitau prelungirea sesiunii parlamentare, a făcut un lucru, pe care, dacă i-aş da importanţă, l-aş putea face şi eu şi aş putea înainta dela aceiaşi petiţionari cereri, în cari să solicite tocmai contrariul celor cuprinse în petiţiunile lor anterioare. Şi tocmai de aceea eu, pe argumentarea că poporul doreşte ori nu doreşte ceva, nu pun absolut nici un preţ şi nu-i dau importanţă ».

« Mai mulţi dintre domnii deputaţi, cari au luat cuvântul contra propunerii colegului nostru Madarász, au atacat-o pe motivul că în ea s'a prezentat dreptul electoral universal ca drept original. Din parte-mi nu trag la îndoială că teoria drepturilor originale, aşa cum a stabilit-o ştiinţa în forma ei de acum, nu poate suporta o critică severă, obiectivă. Cu toate acestea, Onorată Cameră, eu aşa cred că teoria aceasta, căreia îi serveşte ca bază adevărul veşnic, nu poate fi trecută cu vederea, decât în cazul când voim să ajungem la astfel de concluziuni, ca cele ce le-a accentuat un domn deputat din ceialaltă parte, cu ocaziunea discuţiei generale, că singurul isvor al oricărui drept e de căutat în legea pozitivă, ceea ce după părerea mea nu va să zică altă, decât a răsturna orice teorie de drept ».

« De altcum ce mă priveşte pe mine, eu trăesc în ferma convingere că orice domnie meşteşugită a intereselor, fie ea exercitată de singuratici, ori de mulţi, de puţini, de clase întregi, ori de seminţii întregi de popoare, ori poate numai în numele acestora — totdeauna stă în contrast flagrant şi direct cu desvoltarea liberă. Am mai departe ferma convingere că censul, fie el cenz de naştere, ori de avere, — cum am avut onoarea să o arăt aceasta cu ocaziunea desbaterii generale — în teorie nu se poate valora, şi fără frică mă pot provoca la faptul că în privinţa aceasta nime nu m'a combătut. Zic deci că, oricare cenz e un mijloc foarte eficace, pentru ca sub pretextul unor scopuri idealiste, cari în practică nu pot fi realizate, să se asigure pe seama unor interese speciale, în detrimentul totalităţii, o oarecare preponderanţă artificială. Şi că în practică cenzul nu e altceva, a dovedit-o tocmai unul dintre deputaţii din ceialaltă parte, când a arătat cu ocaziunea discuţiei generale, că guvernul în lipsa datelor nu ne poate prezenta acum un proiect de reforme temeinice, spunând între altele următoarele: « După părerea mea nu prin aceea că cunoaştem numai numărul alegătorilor şi nici prin aceea că ştim care e numărul aproximativ al alegătorilor în fiecare circumscripţie, ci negreşit prin aceea se poate judeca

efectul, dacă se ştie că teritoriile circumscripţiilor, în mare şi în mic, din ce elemente sunt compuse şi dacă ştim nu numai în mare şi în întregime, dar în fiecare cerc electoral că ce corp electoral posede drepturile politice ale circumscripţiei electorale. Numai astfel vom fi în stare să stabilim tipul circumscripţiilor electorale, numai astfel vom avea posibilitatea să calculăm, ce efect ar avea reformele propuse asupra structurii parlamentului ».

« E clar deci, — cel puţin după cunoaşterea şi priceperea d-lui deputat — că guvernul numai atunci va proceda corect, dacă la întocmirea legii electorale în general, şi la stabilirea mărimei cenzului în special, va căuta mijlocul cu ajutorul căruia va fi în stare să asigure un oarecare echilibru artificial între contrastele de interese din societate şi anume astfel, că anumite interese se vor împărtăşi de oarecari favoruri, iar alte interese vor fi scoase în întregime, ori în parte, din cadrele constituţiei. E clar deci că cenzul nu e decât un mijloc spre scopul acesta, şi eu totdeauna îi voiu fi un contrar declarat, pentrucă sunt în contra ori cărei domnii artificiale, oricărei domnii de interese, căci eu, contrar părerilor acelui domn deputat, nu aştept dela dominaţia artificială de clasă bunătăţile pe cari d-sa a avut bunăvoinţa a le înşira, ci aştept dela oameni aceea ce fac oamenii şi nu aceea ce poate după concepţia d-lui deputat ar trebui să facă. Nu aştept aceste bunătăţi dela domnia artificială de clasă, pentrucă dau dreptate acelui eminent economist american, care spunea următoarele: « Istoria universală nu e alta, decât o dare de seamă despre străduinţele celor mai tari, puţini la număr, al căror scop a fost restrângerea desvoltării forţelor de asociere, împiedecarea organizării societăţii, împiedecarea acaparării stăpânirii asupra naturei şi a comunicaţiei libere, ceea ce formează singura adevărată inavuţire, şi astfel asuprirea celor mulţi, dar slabi... » ...Nu aştept bunătăţile acestea pentrucă am învăţat din istorie că fiecare clasă dominantă în urma firei ei îşi identifică cu Statul interesele speciale ale clasei, astfel că nu mă va acuza nimeni, cred că exagerez, când afirm că cunoscutele cuvinte ale lui Ludovic al XIV-lea, că « L'état c'est moi » pot fi aplicate cu acelaşi drept la toate clasele dominante ».

« Admit că au fost, sunt şi sigur vor fi singuratici cari vor da cea mai strălucită pildă de abnegaţie, dar despre o asemenea abnegaţie din partea claselor întregi istoria nu ştie să ne povestească. Pot să fie divergenţe de păreri asupra întrebării, care este misiunea finală a constituţiei. Eu văd însă misiunea oricărui constituţionalism în aceea, ca să asigure cât e posibil echilibrul firesc între contrastele de interese, ce se ivesc în societate. Iar aceasta e cu putinţă numai prin introducerea sufragiului universal şi numai acolo e posibil, unde nu e închis nici un drum legal pentru nizuinţele cari se manifestă în societate. Eu însă câtă vreme nu cred în infailibilitatea minţii omeneşti, nu mă ţin îndreptăţit nici pe mine, nici parlamentul şi nici vr'o altă corporaţie din lume, să împiedece orice nizuinţă de a păşi pe calea legală pentru a se valida pe teren legal ».

« Cel ce cugetă şi ştie, Onorată Cameră, că nesfârşitele deosebiri între elementele cari constitue societatea, sunt atât de bine înrădăcinate în natura omenirii, încât orice nizuinţă de nivelare e curată utopie, la a cărei înfăptuire mintea sănătoasă nici că se poate gândi, fără ca să presupunem că cineva ar fi în stare să se desbrace de firea sa omenească, — nu poate considera toate acelea profeţii, pe cari contrarii sufragiului universal le-au făcut în legătură cu acesta, decât de simple fantezii. Sufragiul universal nu va răsturna nici odată domnia naturală a claselor mai înstărite, a claselor mai culte. Va răsturna însă altceva, şi aceasta va trebui să fie răsturnată: *domnia artificială*! ».

« Pot să fie păreri deosebite cu privire la scopul Statului, luând însă în considerare greutăţile mari şi multe, pe cari trebue să le biruie întreaga omenime şi fiecare naţiune, pentruca numai cu un pas să înainteze pe calea progresului, eu aşa cred că în privinţa unui lucru nu va fi îndoială, anume, că scopul Statului nicio dată şi sub nici o împrejurare nu poate fi acela, ca să mai sporească greutăţile fireşti cu alte greutăţi artificiale, cu domnia meşteşugită a intereselor ».

« Acestea am aflat de necesar să le spun ca motive, pentru cari sprijinesc sufragiul universal. Aş putea şi poate că ar trebui să spun mai multe, dar nu o fac aceasta, ci trec acum cu îngăduinţa Onoratei Camere la o obiecţiune, pe care o ţin de cea mai însemnată, dintre câte s'au dus contra votului universal ».

« Mai mulţi domni deputaţi au aflat de bine să considere chestia de sub desbatere, nu din punct de vedere regnicolar, ci al intereselor speciale ale naţiunii maghiare. (Gorove István: Asta nu s'a spus!). Aşa se vede că colegul nostru Gorove István o trage aceasta la îndoială. Imi iau voie însă să cetesc un pasagiu din ziarul « Hon », care zice: « Trebue noi Maghiarii să avem în vedere şi aceea ce priveşte în special patria noastră proprie! ».

« Domnii deputaţi au variat în diferite chipuri această temă şi luate toate laolaltă au spus cam aceste: dacă nici n'ar exista alt motiv, din consideraţie la raporturile naţionaliste din patria noastră nu poate fi introdus sufragiul universal. Semnul vremii îl văd acei domni deputaţi în aceia că orice chestie politică e amestecată, din o parte sau din alta, cu chestia de naţionalităţi; şi cât timp există această chestie în ţara noastră nu vreau să acorde vot universal, pentrucă presupun la naţionalităţile nemaghiare tendinţe primejdioase, cari nu pot fi îndreptate spre binele patriei. Ori apoi pe scurt ei zic aşa, că în principiu nu sunt contra votului universal, dar dupăce vedem că naţionalităţile nemaghiare tind spre scopuri cari nu se pot împăca cu fericirea patriei, nu putem pune în practică sufragiul universal. Va să zică, neîncrederea faţă de naţionalităţile nemaghiare e piedica, pentru care noi în momentul de faţă nu putem propăşi ».

de « Sunt dator să le exprim îndoita mea mulţumită acelor domni putaţi. Le datorez mulţumire pentru sinceritatea pe care eu între toate împrejurările, dar mai ales între cele de acum, o stimez foarte

mult, pentrucă o astfel de sinceritate promovează totdeauna în măsură mare limpezirea situației, ceea ce în definitiv formează prima și principala cerință la aducerea unei hotărîri înțelepte din partea Camerei».

«Le datorez mulțumiri acelor domni deputați și pentru aceea pentrucă mi-au oferit din nou prilej, ca eu, provocându-mă la fapte, să pășesc în fața onoratei Diete și să spun: iată, Onorată Cameră, că s'a împlinit din nou ceea ce am expus, nu de mult, ca o consecință inevitabilă necesară a politicei de naționalități, urmată din partea d-voastră. Dacă îmi va permite Onorata Cameră, îi voiu revoca în memorie unele pasage din celea ce înainte cu doi ani mi-am luat libertatea a le desvolta pe larg în fața Camerei. Cam acestea le spuneam atunci: Dacă guvernul pornește din acea convingere greșită, că perfecta egalitate de drept și libertate a naționalităților duce la descompunerea Ungariei și astfel face să fie necesară supremație artificială a națiunii maghiare; dacă guvernul are în vedere că dominația meșteșugită a unei părți asupra întregului stă în contradicție nerezolvită cu ideia însăși a constituționalismului, cu esența libertății, pentrucă orice drept constituțional, orice libertate nouă, orice garanție, orice drept nou politic, nu sunt altceva decât tot atâtea arme și mijloace în mânile naționalităților nemaghiare, cari duc în urma naturei lor, în urma menirii lor, la egala îndreptățire a naționalităților și astfel la nimicirea supremației artificiale a națiunii maghiare: guvernul nu are alt mod decât să pună întreaga guvernare pe sistem absolutistic. Și dupăce nu o poate face aceasta deadreptul și pe față, nu are alt mod, decât să schimbe în esență însuși constituționalismul, toate garanțiile acestuia și toate drepturile politice să le desbrace de firea lor, ca astfel constituția aceasta, aceste drepturi constituționale și politice despoiate de firea lor, să nu mai ducă la egala îndreptățire, la libertate, ci tocmai la contrarul acestora».

«Am constatat atunci că, dacă guvernul, plecând dela acest punct de vedere greșit, provoacă o disarmonie atât de mare într'o parte a țării și întregul ei, noi trebue să renunțăm la orice desvoltare liberă. De atunci, Onorată Cameră, dacă nu cumva vrem să ne sinamăgim, — ceea ce nu e permis să presupun, noi nu din puncte de vedere regnicolare, ci specifice naționaliste maghiare, forțând spiritul Constituției noastre, am introdus virilismul [1]), am restrâns autonomia, suntem nevoiți acum să menținem pentru Ardeal o lege electorală, care în principiu exclude chiar și noțiunea sistemului reprezentativ, o lege, care cum mi-am luat voie să arăt cu cifre din prilejul discuției generale — și în privința aceasta nimeni nu m'a combătut — exclude mai bine decât trei pătrimi din populația Ardealului din cadrele constituționalismului și depune dreptul de reprezentare al acestor trei pătrimi din populație în mâinile unei clase privilegiate, care abia face 10% din întreaga populație, care din pământul împărțit posedă mai bine ca a patra parte și despre care

[1]) Privilegiul bogaților de a fi membrii de drept în consiliile comunale, municipale și județene.

se poate spune, iarăşi fără nici o exagerare, că în mare parte e compusă din proletari privilegiaţi. Foarte puţine mai am de spus şi astfel, dacă va permite Onorata Cameră, voiu termina azi ».

« La introducerea juriului nu s'a avut în vedere asigurarea libertăţii de presă, ci directiva a dat-o iarăşi punctul de vedere specific naţionalist maghiar. Nu neg, ba conced posibilitatea unor consideraţii de a doua mână, atunci când Camera a decretat intrarea ei în vigoare. Dar aceea, aşa cred, că nimeni nu o va putea trage la îndoială că motivul principal şi determinant a fost cel expus acum ».

« Nu vreau să capacitez Onorata Cameră, şi nu vreau să constat că umblă pe căi incorecte, ci vreau numai să constat că acolo, unde parlamentul, unde legislaţia mânecă din ferma convingere că la cea mai mare parte a naţionalităţilor nemaghiare ideia de stat a Ungariei încă nu e încetăţenită, nu se poate merge pe altă cale, decât pe aceea, pe care a mers până acum onoratul guvern şi marea majoritate a Onoratei Camere, afară de cazul, dacă d-voastră, în contra convingerii proprii, vreţi să puneţi în joc existenţa Ungariei ».

« Două lucruri vreau să le scot la iveală. Intâi, că atunci când urmaţi politica aceasta, d-voastră ar trebui să vă gândiţi că *principiile mari, cari formează esenţa adevăratului constituţionalism, nu sunt vorbe goale, ci rezultatul unor lupte pline de mari jertfe şi că solidaritatea*, înţeleasă de foarte mulţi, — dar, durere, în viaţa practică de regulă întunecată de interese speciale, — cari leagă pe fiecare membru singuratic de societatea din care face parte şi care în Stat pe fiecare cetăţean îl leagă mai strâns de întregul şi întregul de fiecare membru singuratic, care aduce în legătură strânsă şi nedespărţită şi naţionalitatea maghiară cu celelalte naţionalităţi, — această solidaritate, zic, *nu permite ca d-voastră nepedepsiţi, să răniţi grav aceste principii. Căci atunci, când d-voastră, întocmai ca acum, în interesul supremaţiei maghiare violaţi când una, când alta dintre libertăţi, dintre principiile constituţionalismului şi astfel împiedecaţi naţionalităţile nemaghiare în desvoltarea lor firească, pricinuiţi totodată rane grave şi desvoltării naţiunii maghiare, şi o astfel de politică nu o puteţi urma nepedepsiţi*. Eu nu mă simt destul de tare pentru a fi în stare, ca prin o scurtă cuvântare, să fac să dispară marea neîncredere, dar datorinţă am avut să le amintesc acestea şi acum d-voastră alegeţi ! ».

« Al doilea lucru pe care voiam să-l amintesc e acela că atunci, când stăm în faţa astorfel de fapte, când ne întâlnim cu astfel de declaraţii, ca şi cari am fost nevoiţi să auzim şi în cursul desbaterii actuale, şi dintre cari îndeosebi una merită să fie menţionată, şi îmi iau voie a o şi ceti. Anume, un domn deputat spunea ieri următoarele: « Vă spun un lucru, de care poate că se vor îngrozi unii dintre colegi. Dar cutez să-l spun cu toată sinceritatea, anume, că eu din punctul de vedere al scopurilor şi intereselor naţionalităţii şi naţiunii mele nu mă sperii nici de absolutism. O putere, o forţă absolută care ar pune zăgaz descompunerii temute, nimicirii şi ar închega naţiunea mea, ducând-o la un viitor

sigur »... etc. etc. de dragul acestui lucru ar renunţa deci şi la parlamentarism! E o convingere, fireşte, individuală! Eu vreau numai să constat, cum am spus, că atunci când stăm în faţa astorfel de declaraţiuni, astorfel de fapte, poate că nu va fi lipsită de modestie cererea mea, ca să binevoiţi a ne scoate de sub acuza nemotivată, că noi am fi aceia cari din orice chestie politică facem chestie naţională şi să recunoaşteţi cu deplină sinceritate, că d-voastră sunteţi aceia cari doriţi ca aproape fiecare chestie politică să fie rezolvită nu din punct de vedere regnicolar, ci specific naţionalist maghiar, că d-voastră faceţi chestie naţională din toate, iar noi nu facem alta, decât constatăm că ce faceţi d-voastră. Vă atragem atenţiunea asupra greşelei pe care d-voastră o faceţi, atunci şi totdeauna în detrimentul ţării. Poftiţi să mă combateţi. Acum nu am timp să intru cu domnii deputaţi în discuţii particulare ».

« Onorată Cameră! Dacă-mi permiteţi să vă spun părerea mea individuală asupra acestei politici, eu nu pot să o aflu corespunzătoare nici intereselor ţării, nici intereselor binepricepute ale naţiunii maghiare însăşi. Eu totdeauna şi în orice împrejurări numai *o politică o ţin de corectă şi aceasta e politica dreptului* ».

« Să-mi permită Onorata Cameră să spun cu puţine cuvinte ce înţeleg eu sub politica dreptului. Dacă privim la marile greşeli peste cari a trebuit să treacă omenimea în evoluţia ei spre progres, ajungem foarte aproape de ideia că noi ne mişcăm într'un mare labirint, din care mintea omenească nu e capabilă să stabilească ieşirea. Dar eu cred că providenţa a pus totuşi în mâna noastră firul Ariadnei, cu ajutorul căruia ne putem totdeauna orienta şi cu ajutorul căruia s'a orientat omenirea şi până acum. Şi firul acesta, după părerea mea, e simţul de drept şi ideia de drept ».

« Ştim că ideia dreptului îşi scoate conţinutul din raporturile de vieaţă stăpânitoare în diferite epoce. Ştim că ceea ce într'o anumită epocă a format dreptul suprem, dreptatea supremă, deja în epoca următoare era nedreptatea cea mai mare. Dar după părerea mea ideia dreptului are o caracteristică veşnică, pentru toate epocile, neschimbată şi neatârnătoare de orice circumstanţe, anume: egalitatea de drept ».

« Dacă privim la marile idei dominante, cari au pus în mişcare întreaga noastră societate, vom face două descoperiri: întâi, că fiecare ideie dominantă îşi caută isvorul în trebuinţele materiale şi spirituale, cari se nasc din timp în timp în sânul societăţii, şi din cari trebuinţe se desvoaltă noui raporturi de vieaţă; al doilea, că o astfel de ideie dominantă numai atunci şi-a împlinit chemarea de a se încetăţeni, şi orice chestie mai mare, ce a ajuns în legătură cu o astfel de ideie mai mare, numai atunci şi-a primit soluţia finală, când în cadrele acestor raporturi noui de viaţă a putut să se valoreze pe deplin marele principiu al egalităţii de drept».

« Pentru aceasta voiesc eu sufragiul universal. Pentru aceasta vreau, ca în cadrele raporturilor de vieaţă, în strânsă legătură atât cu

democrația, cât și cu ideia de naționalitate, că mai curând să se valoreze principiul egalei îndreptățiri, ca astfel aceste două idei cât mai curând să-și poată împlini misiunea de încetățenire, deschizând teren pentru alte idei nou de progres. Aceasta e politica pe care o țin de singură chemată să poată face din patria noastră un stat liber, înfloritor. Dar niciodată nu o va putea face să fie așa acea politică pe care o urmați d-voastră și care e tocmai contrastul acesteia. De altfel sprijinesc propunerea colegului Madarász József » [1]. (Aprobări vii și lungi) [2].

Lupta dârză, susținută pe un înalt nivel parlamentar din partea opoziției contra proectului de reformă a legii electorale, a avut un rezultat neașteptat. In ședința din 12 Aprilie 1872, înainte de a se trece la votare, ministrul de interne, Toth Vilmos, după o lungă motivare anunță Camerii, că-și retrage proectul, nu pentru lipsa de sprijin din partea majorității, ci pentrucă minoritatea nu-l vrea. Alegerile viitoare se vor face deci în baza legii electorale vechi. Dacă se vor întâmpla abuzuri și se vor ridica plângeri să nu fie făcut responsabil guvernul, care nu poartă nici o vină.

ALEX. MOCIONI PRESINTĂ PETIȚIUNEA TINERIMEI ROMÂNE PENTRU INFIINȚAREA UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ, CARE SĂ FIE ROMÂNĂ

In ședința din 8 Aprilie, Alexandru Mocioni prezintă Camerii petențiunea tinerimii române [3] dela Universitatea din Pesta, pentru a se lua în desbatere, încă în sesiunea actuală, *proectul de lege referitor la înființarea Universității din Cluj, decretând în hotărîrea ce se va lua, ca la facultățile acestei Universități toate materiile de învățământ să fie predate și în limba română* [4].

Petițiunea n'a mai putut ajunge în desbatere. Sesiunea parlamentară era pe sfârșite. Ultima ședință s'a ținut la 15 Aprilie, iar încheierea solemnă, prin mesaj regal, a avut loc la 16 Aprilie 1872 [5].

* * *

ADUNAREA NAȚIONALĂ DIN ARAD

Chiar în această zi, a încheerii Dietii, clubul deputaților români naționaliști, în frunte cu președintele Antoniu Mocioni, a lansat un apel călduros către Românii bănățeni și ungureni, invitându-i la « *o adunare politică națională a tuturor Românilor, cari se interesează de cauza noastră națională* », ce se va ține în Arad, Joi după Dumineca Tomii,

---

[1]) Propunerea retragerii proiectului de lege — prezentat dietii la sfârșit de sesiune.
[2]) T. V. Păcățianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 715—725.
[3]) Au iscălit-o 43 studenți.
[4]) T. V. Păcățianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 752—753.
[5]) T. V. Păcățianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 761—763.

adică la 9 Mai; iar până la ţinerea acestei adunări, alegătorii români *« sunt somaţi şi rugaţi, în interesul cauzei şi a onoarei naţionale, a se feri de orice angajamente particulare cu careva partid străin, sau cu careva candidat străin programului naţional.* In general sunt provocaţi toţi Românii buni şi în special fiecare bărbat naţional de spirit şi de inimă a priveghia cu neadormire, ca în mijlocul agitaţiunilor electorale, ce s'au pornit din toate părţile străine, dreptul şi interesul nostru comun şi naţional să nu sufere nicio scădere »[1]).

Impunătoarea *adunare politică din Arad,* convocată pentru « a se delibera şi mijloci conţelegerea asupra programei naţionale » şi pentru a « combina şi a pune la cale cele mai corespunzătoare mijloace în privinţa alegerilor » pentru noua sesiune legislativă « se ţinu în ziua fixată — 9 Mai n. 1872 — în sala mare a hotelului « Crucea Albă », participând peste 300 fruntaşi » din toate părţile vecine şi de toate profesiunile sociale, câte plac Românilor şi le onoară », reprezentând întreg poporul român din Ungaria şi Banat. Adunarea se deschide — la ora 4 d. m. — de către convocatorul ei, Antoniu Mocioni şi la propunerea lui este aclamat preşedinte advocatul din localitate, Ioan Popovici Desseanu, fost deputat, iar secretari sunt aleşi: Iosif Botto, advocat în Arad şi Gheorghe Popa, fost redactor al ziarului « Albina ». După constituire ia cuvântul fruntaşul Partenie Cosma şi la propunerea lui se aduce prinos de recunoştinţă şi mulţumită clubului deputaţilor români, şi în deosebi preşedintelui Antoniu Mocioni, atât pentru ţinuta sa politică, cât şi pentru convocarea acestei adunări.

Inainte de a se trece la ordinea de zi, adică la desbaterea proectului de program naţional, stabilit într'o conferinţă intimă, s'a cetit telegrama fruntaşilor români din Şomcuta, districtul Chiorului (Cetatea de piatră), care neputându-se prezenta « salută cu sentimente frăţeşti întreaga adunare, condusă de dorinţa a vedea naţiunea scăpată de prigonirile adversarilor ». Sunt solidari cu hotărîrile, ce le va lua adunarea, fiind convinşi că vor corespunde scopului măreţ.

Declaraţia aceasta de solidaritate a fruntaşilor din îndepărtatul district al Chiorului, se transformă într'un act de solidaritate pilduitoare al tuturor fruntaşilor prezenţi, din judeţele Arad, Bihor, Timiş, Cenad, Bichiş, Zărand, Caraş, Solnocul de mijloc, Sătmar şi Crasna, fapt menţionat în procesul-verbal prin următoarele cuvinte:

« Intruniţi din toate părţile, salutându-se unii pe alţii şi îmbrăţişându-se frăţeşte, scriu în protocol acest act de frăţietate, ca să fie model posterităţii, pe care o provoacă prin aceasta cu toată solemnitatea, ca în zilele de bine, cu cari o va binecuvânta, după a noastră credinţă, Dumnezeul părinţilor, ea să nu uite şi să nu slăbească din această conţelegere sfântă, ce noi astăzi în zilele de ispită o afirmăm în faţa contrarilor noştri şi o sigilăm cu îmbrăţişările noastre ».

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat,* vol. V, pag. 763—764.

Spiritul îndrumător şi stăpânitor al adunării din Arad, ca şi al celei din Timişoara — 7 Februarie 1869 — a fost Alexandru Mocioni. In calitate de raportor, el motivează şi susţine proectul de program, la stabilirea căruia, în conferinţa mai restrânsă, s'a luat drept bază programul naţional al adunării din Timişoara, pe care l-a formulat şi amplificat corespunzător situaţiei create prin noile legi, menite să asigure supremaţia maghiară. Programul naţional al adunării din Arad, nu e deci unul nou, ci aprobarea şi afirmarea din nou a principiilor şi a direcţiunii politice, ce au fost proclamate în adunarea din Timişoara.

La desbaterea specială asupra proectului s'a deschis o discuţie animată, la care au participat mai mulţi oratori. Unele puncte nu întrunesc consimţământul tuturor şi sunt combătute. Foştii deputaţi, Miron Romanul şi Vichentie Bogdan, atacă vehement punctul 4 din proiect, privitor la dualism. Iosif Hodoş, Alexandru Roman şi Mircea B. Stănescu fac opoziţie la punctul 5, insistând să se elimine din program chestiunea Transilvaniei. Majoritatea adunării sprijină, însă, propunerile lui Mocioni şi astfel proectul votat deveni programul naţional al Românilor din Ungaria şi Banat în campania electorală din 1872 şi în noua legislatură.

Programul e următorul:

« Conferinţa aceasta decide, că partida naţională română are să se susţină şi mai departe, atât sub decursul alegerilor, cât şi în Dieta ţării, ca partidă politică naţională de sine stătătoare şi priveşte de a sa chemare să lucre cu toate mijloacele legale şi loiale spre aceea, că în cât mai multe cercuri să se aleagă membrii pronunţaţi şi rezoluţi de ai partidei noastre ».

« Se statoreşte următoarea programă pentru partida politică naţională română de sine stătătoare:

« 1. Solidaritatea cu naţiunile patriei de asemenea directivă politică ».

« 2. Conferinţa pretinde ca chestiunea de naţionalitate să se deslege cât mai curând între marginile integrităţii politico-teritoriale ale ţării şi fără a face imposibilă o administraţiune regulată pe baza egalei îndreptăţiri naţionale, în sensul acelui proiect, ce clubul naţional l-a aşternut Dietei din anul 1868 [1]) ».

« 3. Fără a prejudeca deciziunilor conferinţei generale a Românilor din Transilvania, ce se va ţinea, această conferinţă până atunci ţine la proiectul de rezoluţiune, pe care în anul 1868 clubul naţional l-a aşternut dietei, având acel proiect de scop a netezi calea pentru o complanare a diferenţelor ce subsistă între unele dispoziţiuni legislatorice şi interesele îndreptăţite ale poporului român din Transilvania. Dar

[1]) Preşedintele Camerii, Paul Somsikh, în cuvântarea ce a ţinut în ultima şedinţă — 15 Aprilie 1872 — a sesiunii, făcând o amănunţită dare de seamă asupra activităţii legislaţiei din 1869—1872, atinge în expozeul său şi chestiunea naţionalităţilor « care — zice — trebue rezolvită în mod norocos, ca să înceteze nemulţumirile ». T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 760.

în virtutea identității de interese între noi și frații noștri din Transilvania, această conferință se crede îndreptățită a-și exprima dorința, că în cazul, dacă Românii din Transilvania în conferința lor eventuală s'ar pronunța pentru participarea la alegeri, ei vor să-și țină de chemarea lor națională, ca în toate cercurile, în care ei formează majoritatea, să aleagă numai deputați pronunțați de partida națională română ».

« 4. Fiindcă după experiențele de până acuma n'a putut să nu fie observat un fel de nex intern între art. de lege XII [1]) din 1867 și între negațiunea egalității de drept pentru națiunile nemaghiare, din cauza aceasta este datorința partidei naționale a-l combate cu toate mijloacele legale ».

« 5. Partida națională dorește să se estindă cât mai mult dreptul de alegere și anume ține de datorință a lucra spre aceea, ca legea electorală din Transilvania, care batjocorând ideia dreptului, scoate din cadrul Constituțiunii mai mult decât 3/4 ale poporațiunii, să se reformeze cât mai curând, în conformitate cu recerințele democratice ale adevăratei sisteme reprezentative ».

« 6. Partida națională consideră înaintarea învățământului public de o condițiune prealabilă pentru prosperarea țării întregi, și a națiunii române deschilinit [2]). Drept aceea ea va stărui la înființarea de felurite institute de învățământ și de cultură publică și pentru poporul român. Anume, fiindcă învățământul poporului românesc cade în precumpenința școalelor confesionale, va tinde ca acele dispozițiuni ale legii, cari îngreunează eficacitatea acestor școli, să se delăture cât mai curând ».

« 7. Partida națională, din privința unei bune economii de stat, va tinde și mai departe, ca și până aci, a împiedeca toate cheltuelile improductive, și care nu sunt de interes general și va ținti ca prin o reformă a sistemei actuale de contribuțiune sarcinile să se împartă mai potrivit ».

« 8. Partida națională va sprijini dorințele partidei naționale din Croația, întrucât aceste nu tind a desface legătura legală cu coroana Sfântului Ștefan ».

« 9. Partida națională combate instituțiunea voturilor virile, centralizațiunea introdusă în administrațiunea politică, cât și în cea judiciară, și peste tot își recunoaște de datorință a înainta toate reformele necesare pentru desvoltarea materială și spirituală a țării, în spiritul democrației și al liberalismului ».

Acest program fiind votat, adunarea, la propunerea lui Mircea B. Stănescu, hotărăște ca aspiranții la mandate și deputații naționali români să se oblige « sub cuvânt de onoare, că vor aparține partidei naționale române și programului ei ».

[1]) Dualismul.
[2]) In deosebi.

Pentru organizarea partidului, pregătirea şi conducerea alegerilor, se alege un comitet « general », cu sediul în Arad, compus din 20 fruntaşi din Ungaria şi Banat, din care face parte şi Alexandru Mocioni.

Sfârşindu-se ordinea de zi « adunanța se desface între urări entuziastice pentru preşedinte, pentru Mocioni, pentru frăţietate şi pentru înţelegere naţională ». In memorabila adunare din Arad solidaritatea Românilor ungureni şi bănăţeni s'a manifestat şi afirmat în chip pilduitor şi pentru celelalte ţinuturi. Ei au pornit în luptele electorale pentru legislatura 1872—1875 cu un program naţional, închegaţi într'un singur partid naţional.

ROMÂNII DIN TRANSILVANIA DESBINAŢI IN ACTIVIŞTI ŞI PASIVIŞTI

In acelaş timp însă fraţii lor din Ardeal prezentară aspectul dureros al desbinării şi al lipsei de orientare unitară. Ţinuta lor politică şi-o fixară în două conferinţe. Una la *Sibiu*, în 5—6 Mai 1872, care stăpânită de curentul activist, susţinut şi alimentat de cercurile clericale din Ardeal, se declară pentru activitatea politică şi participare la alegerile pentru dietă; iar pentru îndrumarea acestei activităţi politice îşi alege un comitet. Acest comitet de acţiune se adresă apoi ambilor mitropoliţi, şi în deosebi mitropolitului Şaguna, singurul preşedinte în viaţă al vechiului comitet naţional permanent [1]), rugându-i să convoace un congres naţional, care să stabilească un nou program naţional şi să restabilească solidaritatea naţională.

Aderenţii politicei pasiviste reacţionară contra acestei direcţiuni activiste în conferinţa ce au ţinut-o, în 27 Iunie 1872, la *Alba-Iulia*, în care, constatând că situaţia politică, care a necesitat decretarea pasivităţii în conferinţa din Miercurea (1869), nu s'a schimbat cu nimic, hotărîră, din nou, abţinerea totală dela alegerile pentru dieta din Budapesta.

La această disensiune a fruntaşilor ardeleni a contribuit şi perfidia şi intrigile guvernului maghiar.

Amintisem că primul ministru, contele Lonyay, a intrat în tratative de împăcare cu clubul parlamentar român, care n'au dus la niciun rezultat. Cum însă pasivitatea Românilor din Ardeal faţă de parlamentul din Budapesta, motivată prin nedreptăţile legii electorale transilvănene, care făcea imposibilă afirmarea pe teren politic a elementului român în majoritate în Ardeal, compromitea grav liberalismul maghiar, era firesc ca guvernul din Budapesta să aplice toate mijloacele puterii de stat pentru a sdrobi rezistenţa pasiviştilor şi a împinge pe fruntaşii ardeleni către o politică activistă, pentru a participa la alegerile dietale în baza legii electorale în vigoare,

---

[1]) Ales, împreună cu Mitropolitul Şuluţiu, în adunările naţionale din 1861 şi 1863.

CĂLĂTORIA PRIM-MINISTRULUI LONYAY IN ARDEAL. INTRIGI ŞI AMĂGIRI

In călătoria ce a făcut prin Ardeal, în preajma alegerilor, primul-ministru Lonyay a invitat la Cluj pe mitropolitul Ioan Vancea din Blaj. La întrevederea ce au avut, îi comunică lui Vancea intenţiunea sa de a împăca pe Români. In acest scop îl rugă, ca înţelegându-se cu colegul său Şaguna să convoace pe reprezentanţii politicei pasiviste: Gh. Bariţiu, Ilie Măcelariu şi Dr. Ioan Raţiu, la o consfătuire intimă apoi să-i înainteze în scris doleanţele poporului român.

Mitropolitul Vancea comunică lui Şaguna intenţiunile lui Lonyay şi-l rugă să ia parte la consfătuirea intimă ce o convocă pe ziua de 29 Iunie, la Blaj. Şaguna, care era şi suferind, a avut o înţeleaptă rezervă. N'a participat la consfătuire, nici măcar printr'un delegat al său.

Rezultatul acestei conferinţe intime din Blaj a fost memorandul celor patru fruntaşi adunaţi, către prim-ministrul Lonyay, « un document prea eclatant — cum bine observă « Albina » — de o oarbă rătăcire şi amăgire », care n'a avut alt efect, decât să servească drept « exemplu viu, cum ne păcălesc vicleniii de domni mari, chiar şi pe cei mai iluştri bărbaţi ai noştri, când aceştia nu sunt destul de păţiţi şi destul de precauţi » [1]).

Pecând încercările guvernului Lonyay faţă de Românii din Ardeal se concentrau pentru a-i determina şi sili să abandoneze pasivitatea politică, faţă de bănăţeni şi ungureni, închegaţi într'un partid naţional, guvernul lucră din răsputeri pentru spargerea solidarităţii lor, pe de o parte prin ademenirea unor fruntaşi pentru politica guvernului, iar pe de altă parte prin discreditarea naţionaliştilor, a « agitatorilor primejdioşi », în faţa poporului. Tactica de anihilare politică a Românilor, prin Români, guvernele maghiare au practicat-o cât timp au avut sub stăpânirea lor Ardealul, Banatul şi Crişana. Când dispui de toate mijloacele şi resursele puterii de stat, nu e greu să găseşti unelte politice, aşa numiţi « români de paradă », renegaţi şi dezertori din partidul naţional, cum a fost şi memorandistul Vasile Mangra, nefericitul vicar din Oradea şi alţii de o valoare şi mai redusă.

GUVERNUL VREA SĂ CUCEREASCĂ FORTĂREAŢA MOCIONISMULUI INTRASIGENT

Guvernul şi-a mobilizat în deosebi forţele pentru a cuceri, în favoarea ideei de stat maghiar, cea mai puternică fortăreaţă a naţionalismului român din acele vremuri, mândrul şi intransigentul Lugoj, unde s'a câştigat marea biruinţă naţională la alegerile din 1869. Acest cuib al « mocioniştilor » trebuia spart cu orice preţ şi cu orice mijloace. Guvernul căută şi coade de topor pentru acest scop « patriotic », — şi le găsi.

---

[1]) *Albina*, Nr. 59/1874. T. V. Păcăţianu, *Opul citat.*, vol. VI, pag. 83, 90 şi 93.

Numi prefect al judeţului Caraş pe deputatul român deakist, Gheorghe Ivacicoviciu, un veritabil tip de renegat, iar scaunul de episcop unit al Lugojului l-a dat canonicului Ioan Olteanu, vlădicul risipitor, mai apoi al Eparhiei Oradea-Mare, care de dragul măririi şi-a renegat trecutul său de naţionalist, din timpul când ocupa modestul scaun de secretar al acestei episcopii de propagandă unionistă.

COZI DE TOPOR

Pentru a influenţa opinia publică română a apărut în Pesta, — la 13 Octomvrie 1871—sub patronajul acestor exponenţi ai politicei guvernamentale şi a deputaţilor români « deakişti », organul de propagandă al politicei deakiste, « *Patria* », având redactor « bine plătit » pe Fr. Virgil Olteanu. Acest ziar, înfiinţat din îndemnul şi cu sprijinul material al guvernului maghiar, înscrie în programul său lupta de « emancipare » a poporului român de « conducătorii săi pretinşi », cari erau în primul rând fraţii Mocioni şi prietenii lor politici, cari formau şi reprezentau forţa spirituală, morală şi materială a partidului naţional român din Bănat şi părţile ungurene.

Dar cu tot sprijinul deakiştilor şi al conducătorilor lor, ziarul guvernamental « Patria », după un an îşi încetă apariţia [1]). In urma ei apărură şi alte gazete, având acelaşi program şi aceeaşi direcţiune politică, fără să poată porni un curent favorabil şi durabil pentru ideia de stat maghiar în adevărata opinie publică românească. După o existenţă artificială toate avură soarta « Patriei ».

INCERCĂRILE MAGHIARILOR DE A DESARMA PE MOCIONEŞTI

Oligarhii maghiari, stăpânitori prin starea lor privilegiată a Statului ungar, căutară să câştige cu orice preţ şi pe membrii familiei Mocioni. Nu înţelegeau şi nu găseau raţiunea pentru care aceste vlăstare ale unei familii nobile (« nemeşe »), având latifundii, fiind încuscriţi cu unii dintre ei, simpatizaţi în cercurile lor neoficiale şi respectaţi pentru cultura lor europeană, se identifică cu aspiraţiunile ţăranilor români, se luptă pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor nemaghiare, pentru democraţie şi sufragiu universal, în loc să se orienteze în politică şi să-şi afirme ambiţiile şi interesele, ca multe alte familii istorice române, alăturându-se clasei sociale, căreia aparţineau.

Maghiarii promit familiei Mocioni demnitatea de baron, iar lui Alexandru Mocioni îi oferă postul de secretar de stat. Când însă toate

---

[1]) Ziarul naţionalist *Federaţiunea* îl ironizează astfel: *Patria*, foaia periodică, financiară, etc., fundată şi susţinută de un numeros consorţiu, constătător din membrii guvernului ungar şi dintr'un redactor bine plătit, după un an de vieaţă şi de grele lupte contra aspiraţiunilor, drepturilor şi simţului românesc a decedat, lăsând toată averea sa mişcătoare şi nemişcătoare ereditate deputaţilor români deakişti ». (Nr. 104—704 din 15/27 Oct. 1872).

încercările şi ademenirile de a-i asimila politiceşte, şi cu timpul, fără îndoială, şi etniceşte, se isbiră de caracterul lor de bronz, nu ezitară a scoate sabia şi a « tăia capetele hydrei mocioniste » [1]).

LUPTA INTRE ROMÂNII NAŢIONALIŞTI ŞI MAGHIARONI IN LUGOJ

Românii guvernamentali din Lugoj încep războiul de exterminare a naţionalismului « mocionist » la alegerile membrilor Consiliului (« Congregaţia ») judeţului Caraş, cari aveau să se facă în baza nouii legi de organizare a municipiilor, în zilele de 11, 13 şi 15 Decemvrie 1872. Judeţul era împărţit în 37 circumscripţii electorale, cari alegeau în total 259 membrii. Românii erau în majoritate covârşitoare în 31 circumscripţii şi astfel erau îndreptăţiţi să fie reprezentaţi în adunarea judeţului prin 205 membri aleşi, cari împreună cu cei de drept (« virilişti »), în număr de 97 faţă de 162 străini, ar fi putut asigura naţionalismului român majoritatea şi stăpânirea firească în administraţia judeţului.

Desbinaţi în două partide, naţional şi guvernamental, combătându-se şi anihilându-se unii pe alţii, majoritatea românească (177) a membrilor ce reuşiră la alegeri, nu mai era credincioasă programului naţional, ci în mare parte erau aderenţii prefectului Ivacicoviciu, deci unelte ale guvernului maghiar.

Antagonismul dintre cele două partide se manifestă într'o scenă tumultuoasă chiar în prima şedinţă a Consiliului judeţean. Când Alexandru Mocioni relevă abuzurile dela alegeri şi impută prefectului că nu ştie ce face, deakiştii săriră, « ca muşcaţi de viperă », şi protestară contra lui Mocioni, manifestând pentru prefectul Ivacicoviciu.

Urmările funeste ale acestei sfâşieri se simţiră cu ruşine şi durere în ziua următoare — 30 Decemvrie — când s'a făcut alegerea funcţionarilor judeţeni, aşa numita « restauraţie ». In funcţiunile administrative principale ale judeţului au fost aleşi străini şi numai în posturi mărunte şi câte un Român — deakist. Nouii stăpâni ai judeţului îşi prăsnuiră biruinţa nefastă la un banchet strălucit pe care l-a dat Episcopul Olteanu, iar presa guvernamentală jubila că naţionalismul mocionist a fost înfrânt la el acasă şi fortăreaţa lui cucerită. Lipsită de apărători credincioşi era firesc să cadă pradă laşităţii şi trădării!

« Rapoartele contimporane ştiu povesti — scrie Dr. Valeriu Branisce — despre fruntaşi, protopopi, etc..., cari peste zi făceau încă pe « naţionalistul », dar în puterea nopţii şi chiar după miezul nopţii au fost văzuţi intrând şi eşind dela episcop şi primcomite. Cereau protecţii pentru neamuri, ca în schimb să se dea de partea stăpânirii. Iar agenţii stăpânirii cereau una şi bună: să se facă imposibilă alegerea mocioniştilor şi în special a lui Alexandru Mocioni în Caraş, care — dupăcum vom vedea — le-a şi succes peste aşteptare [2]).

---

[1]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 292—294.
[2]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 296.

ALEX. MOCIONI CANDIDATUL LUGOJENILOR

Inaintea nouilor alegeri pentru Dietă, membrii partidului naţional din Lugoj şi-au ţinut conferinţa lor electorală, în Dumineca din 28 Mai (9 Iunie) 1872 şi oferiră, din nou şi cu mare însufleţire, mandatul fostului lor deputat, Alexandru Mocioni, care primind candidatura adresă alegătorilor săi următoarea scrisoare:

SCRISOAREA LUI ALEX. MOCIONI CĂTRE ALEGĂTORII SĂI

Mult stimaţii mei!

« Cu sincer simţ de bucurie am primit onorifica provocare ce mi-aţi adresat în conferinţa partidei române naţionale, ţinută în 9 a lunei curente, pentru de a primi iarăşi candidatura în acest cerc cu ocaziunea alegerilor ce ne stau înainte. Cu atât mai viu regret, că — prin un morb de mai multe săptămâni — sunt împiedecat de a mă înfăţişa, — cum aş fi dorit — în mijlocul vostru. Iertaţi deci să-mi exprim prin scrisoarea aceasta mulţumita mea adâncă pentru simpatiile şi încrederea atât de preţioasă, ce mi-aţi dovedit-o din nou, şi să declar totodată că-mi ţin de datorinţă a primi candidatura sub stindardul partidului naţional ».

« Sub acest stindard pe care se află deviza: « *Egala îndreptăţire naţională între marginile integrităţii politico-teritoriale ale Ţării; progres în spiritul democraţiei adevărate* », sub acest stindard, zic, voiu lupta şi mai departe ».

« Partida naţională ţinteşte la realizarea acestor idei pe cale constituţională cu mijloace legale. Nu vrea ea nici a împărţi ţara, nici a ajunge scopurile sale prin sguduiri cu forţa; ea tinde a-şi validita dorinţele sale pe cale pacinică — dar aceasta cu toată energia şi severitatea. Aceste sunt ideile fundamentale ale acelui program, pe care partida noastră încă în anul 1869 în Timişoara, într'o conferinţă generală l-a stabilit; pe care conferinţa generală ţinută la 9 Mai a. c. în Arad cu câteva puţine şi neesenţiale modificări l-a acceptat, şi ale cărui detalii, stimaţilor alegători, vă sunt mult mai bine cunoscute, decât ca să mai fie de lipsă a le repeţi la acest loc ».

« Când partida noastră lucră astfel, ea exercitează un drept, ce în ţările constituţionale compete fieştecărui cetăţean; dar ea împlineşte totodată şi o datorinţă serioasă faţă de patrie, străduindu-se a-i da o bază, pe care singură este posibilă o desvoltare sănătoasă. Şi totuşi din partea mai multora dintre contrarii noştri s'au ridicat şi se ridică şi astăzi acuzări grave în contra partidei noastre. Aceştia vătămând prima regulă a fiecărei lupte oneste, se simt îndemnaţi nu numai a trage la îndoială, ci chiar a suspiciona intenţiunile cu toată francheţa şi onestitatea declarate ale unui partid întreg, ba a suspiciona chiar şi sentimentele patriotice ale poporaţiunilor întregi. Partida naţională întru interesul adevărului, al cauzei bune şi al acelor concetăţeni ai noştri, pe cari contrarii noştri prin astfel de mijloace i-ar putea seduce, de

repeţite ori şi la diferite ocaziuni a respins aceste asemene insinuaţiuni ca unele calomnii nedemne; dacă contrarii noştri, totuşi nu se pot opri de a ataca tendinţele noastre patriotice cu astfel de arme neiertate: în cazul acesta şi până atunci până ce acestea vor fi de tot tocite — nu ne rămâne alta, decât a le îndura cu acea paciinţă, ce o tragem din conştiinţa intenţiunii curate şi din ferma încredere că succesul mai curând sau mai târziu, dar desigur va urma ».

« Nu ştiu, oare aceia, cari recurg la atari suspicionări faţă de noi, o fac aceasta — deşi doară greşind — totuşi din convingere, sau se folosesc de aceasta — deşi convinşi de contrarul, — din adins ca de niscari mijloace eficace pentru promovarea scopurilor lor de partid. Cazul din urmă nu-l pot presupune. Nu-i ţin pe bărbaţii dela guvern, al căror patriotism nu ne este iertat a-l trage la îndoială, — nu-i ţin capabili de aceasta; nu ţin posibil, ca în Ungaria vreun guvern s'ar putea susţine prin astfel de mijloace ».

« Asta n'ar fi mai mult o greşală politică, asta ar fi o crimă, şi bărbaţii de stat cari ar comite un asemenea fapt, după conceptele parlamentare ar trebui să şadă — nu în scaunele de miniştri, ci pe banca *acuzaţilor*. De aceea trebue să supunem, cum că guvernul într'adevăr este convins de aceea, că ideia de stat a Ungariei nu este încetăţenită la massa popoarelor nemaghiare, că aceste popoare într'adevăr ţintesc la unele scopuri, incompatibile cu susţinerea Ungariei: dar dacă aceasta este aşa, dacă guvernul şi majoritatea parlamentară într'adevăr trăiesc în această convincţiune, atunci — şi asta îmi este convincţiunea adâncă, adeseori enunţată — atunci desvoltarea liberă în patria noastră este absolut imposibilă, atunci ideile unui stat de drept şi de cultură pentru noi sunt nişte utopii nerealizabile. Şi asta e, după părerea mea, partea cea mai serioasă a situaţiunii noastre politice ».

« Nu unele măsuri legislative, adânc vătămătoare pentru interesele îndreptăţite ale popoarelor nemaghiare, — nu unele erori ale guvernului, de cari nici chiar partizanii săi cei mai aprigi nu-l pot absolva pe deplin — nici referinţele pe jumătate gata, cari le întâmpinăm mai pe întreg terenul vieţii noastre publice, sunt ceea ce insuflă îngrijire serioasă şi pentru viitorul nostru cel mai apropiat: toate aceste sunt năcazuri, sunt năcazuri mari, dar sunt năcazuri cari, sub scutul instituţiunilor liberale şi al unei păci durabile, deşi mereu, dar de sigur le putem învinge cu o mică bunăvoinţă, cu o muncă serioasă şi prin moravuri rigide. Aceea în ce văd eu un pericol serios ameninţător pentru întreaga-ne viaţă de stat este acel spirit domnitor în politica guvernamentală, — care ca efluxul unei neîncrederi profunde faţă cu naţionalităţile, eschide principialmente posibilitatea de a transforma şi desvolta instituţiunile noastre conform recerinţelor unui stat modern de drept ».

« Dacă odată guvernul este pătruns de — deşi greşita, dar totuşi — ferma convicţiune că naţionalităţile nemaghiare şi-au luat scopuri separatistice şi aşa ţintesc la desmembrarea Statului, atunci guvernul este silit — de nu voieşte a expune ţara disolvării sigure — a asigura

cu orice preţ supremaţia artificială a naţiunii maghiare, dupăce orice supremaţie artificială a unei părţi asupra întregului stă într'o contradicţie nedeslegabilă tocmai cu esenţa constituţionalismului adevărat, căci fiecare drept politic constituţional, fiecare nouă garanţă de libertate, în mânile naţionalităţilor sunt tot atâtea arme puternice, cari după firea lor conduc la egala îndreptăţire naţională şi prin urmare la nimicirea supremaţiei artificiale: guvernul este silit a face un pas şi mai departe şi a întemeia întregul său sistem de guvernare pe *absolutism*, cu care singur încape şi o *supremaţie artificială*. Asta însă guvernul din cauze foarte aproape zăcătoare, deadrept şi apriat nu a putut să o facă sub nici o împrejurare; ce deci alta ar fi putut să facă, decât aceea ce a şi făcut în realitate, îndreptându-şi stăruinţa sa principală într'acolo, ca să desbrace cât se poate de esenţa lor toate drepturile politice, toate garanţiile de libertate, pentruca astfel aceste drepturi şi garanţii, desbrăcate de esenţa lor, să nu mai conducă la egala îndreptăţire naţională şi la libertate, ci tocmai la contrarul drept al acestora ».

« Pe lângă o neîncredere atât de profundă a guvernului faţă cu marea majoritate a populaţinnii ţării, pe lângă o disarmonie atât de mare, care în urma neîncrederii reciproce s'a iscat între o parte şi întregul, guvernul nici nu s'a putut gândi la o desvoltare normală sănătoasă. Guvernul a fost silit — căci n'a putut face almintrelea, a căuta punctul de gravitaţiune afară de ţară; a fost silit, în locul soţilor naturali din ţară — cari însă i-au fost suspecţi — a căuta un soţ afară din ţară, a cărui valoare este cel puţin dubioasă, ale cărui interese — orice să se zică, — numai pentru un moment trecător sunt legate cu soartea patriei noastre. Partida guvernamentală, fidelă ideii sale fundamentale a fost silită a încheia, chiar şi pe conta independenţei noastre de stat, un pact cu acel soţ, cu aceea intenţiune notorie şi chiar şi din partea acestei partide de repeţite ori recunoscute, şi prin vorbele de program în timpul mai nou pronunţate, ca să asigure prin acest pact supremaţia artificială a naţiunii maghiare dincoaci de Laitha, iar aceea a naţiunii nemţeşti dincolo de Laitha. Şi de am fi de orice părere în privinţa acestei aşa numite împăcăciuni, atâta stă fără îndoială de o parte, că motivul decizător pentru concesiunile cele mari în privinţa dreptului de stat, a zăcut în acea slăbiciune a guvernului, ce chiar politica sa proprie a produs-o şi care a fost prea bine cunoscută şi celuilalt factor, cât de sigur este de altă parte că o Ungarie întărită prin respectul reciproc de drept şi printr'o strânsă ţinere laolaltă a popoarelor surori, la tocmeală ar fi putut dicta alte condiţiuni. Insă fie ori şi cum, fapt e, că baza dreptului nostru de stat o formează o împăcăciune a cărei ideie fundamentală este asigurarea supremaţiei artificiale, al cărei ascuţiş este îndreptat în contra egalei îndreptăţiri naţionale a popoarelor nemaghiare ».

« Conced, că baza aceasta de drept de stat legalmente existentă, tot nu împiedecă absolut pe guvern de a satisface pretensiunile îndreptăţite ale naţionalităţilor. Imprejurarea aceea, că cineva atunci când

s'a făcut împăcăciunea, a simţit din orice cauză o neîncredere faţă de naţionalităţi, nu eschide ca tot acela mai târziu, pe baza experienţelor făcute de atunci, să priceapă greşala sa, să câştige încredere către naţionalităţi şi prin urmare să-şi schimbe toată direcţiunea sa politică, Fapt însă este, că guvernul acesta — cel puţin până acum, — n'a făcut aceasta. Ba din contră guvernul s'a ţinut strâns de greşitul punct de mânecare al politicei sale întregi — la deslegarea chestiunilor celor mai momentuoase şi de o influienţă profundă asupra relaţiunilor noastre politice şi sociale ».

« Tot aceea neîncredere faţă de naţionalităţi, tot aceea ţintă, de a asigura cât se poate mai bine suprematia artificială a naţiunii maghiare domineazǎ întreaga activitate a guvernului şi pe terenul reformelor interne ».

« Incă înainte de închiderea dietei dela 1865—1868 s'a votat o lege despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor, care sub pretextul integrităţii politico-teritoriale a ţării eschide limbile nemaghiare din mai multe sfere esenţiale de desvoltare, iar dé altă parte asigură uzului imperativ a limbei maghiare o extensiune atât de lată, precum recerinţele unei administraţiuni regulate nu o mai pot motiva ».

« In Transilvania s'a creat un stat excepţional, care iarăşi numai prin măsuri excepţionale şi anticonstituţionale se poate susţinea. Guvernul încă şi astăzi se vede silit a susţine nestrămutată o lege electorală pe baza feudalismului, care chiar şi după textul ei propriu s'a făcut *numai* pentru alegere unică şi care eschide chiar şi ideia unui sistem de reprezentanţă a poporului. Prin legea aceasta mai mult de trei pătrimi ale poporaţiunii întregi sunt respinse din cadrul Constituţiunii, dreptul de a fi reprezentat în Dietă s'a pus în mâinile unei clase privilegiate, care după numărul sufletelor abia ajunge 10% ale poporaţiunii întregi, care abia reprezintă cu ceva mai mult decât o a patra parte a pământului întreg deja împărţit şi care constă în partea sa cea mai mare din proletari privilegiaţi ».

« Avem *juriu*, care însă deja prin organizarea sa este necapabil de a da scutire competentă şi presei ce reprezintă interesele nemaghiare. Dacă zelul procurorilor de stat în contra acestei prese se vede moderându-se în timpul din urmă, asta este o apariţiune îmbucurătoare, pe care bucuros o recunosc şi din parte-mi, însă în capriciile schimbătoare ale guvernului eu nu sunt în stare a găsi o garanţă adevărată a libertăţii de presă. Şi totuşi trebue să renunţăm atât la o adevărată libertate de presă, cât şi la alte garanţii esenţiale de libertate ».

« Dreptul cel vechi al municipiilor de a-şi alege liber juzii de prima instanţă s'a şters prin lege, şi dreptul de denumire s'a pus în mâna guvernului. Prin puterea prea extinsă a comiţilor supremi, prin dependenţa totală a diregătorilor muncipali dela guvern şi prin acel drept, ca guvernul însuşi să judece asupra legalităţii ordinaţiunilor sale, adecă el însuşi să fie jude în cauza sa proprie — cu legea municipală s'a nimicit în esenţa sa un drept foarte vechi al cetăţenilor; autonomia

s'a regulat spre mai mare desvoltare a puterii guvernamentale şi aşa numai la aparenţă s'a susţinut. Fără o autonomie adevărată şi judeţe independente însă regimul parlamentar deja după natura sa nu este în stare a asigura domnia legilor; până ce aceasta este condiţiunea indispensabilă atât a libertăţii individuale, cât şi a oricărei desvoltări libere ».

« Tot prin legea municipală şi prin legea comunală s'a introdus un privilegiu bazat pe posesiune şi care este atât în contrazicere cu toată desvoltarea istorică, cât şi cu spiritul constituţiunii noastre. Prin aceasta din punctul de vedere al democraţiei s'a făcut un pas retrograd evident în desvoltarea vieţii noastre de stat, după ce principiul egalei îndreptăţiri politice al cetăţenilor, garantat prin legile din anul 1848, s'a şters prin lege ».

« In locul unei transformări a garanţiilor noastre constituţionale, recerute de spiritul timpului, vedem că o restricţiune a drepturilor şi libertăţilor noastre constituţionale, caracterizează activitatea guvernului şi în chestiunile cele mai momentuoase ale reformelor interne ».

« Este posibil că guvernul a fost îndemnat la această direcţiune politică prin mai multe motive: totuşi motivul decizător a fost totdeauna — şi mă provoc în această privinţă la ziarele dietale — a fost *neîncrederea* către naţionalităţi, şi drept aceea tendinţa de a asigura supremaţia artificială a naţiunei maghiare ».

« Aşa dară pentru o neîncredere profundă cătră naţionalităţi trebue să ţintim neîncetat, ca să asigurăm cu orice preţ supremaţia artificială a naţiunei maghiare, dar totodată de altă să renunţăm la oricare desvoltare liberă! Şi întru adevăr, cum ar fi altcum cu putinţă? ».

« Dacă odată aprobăm falsul punct de mânecare al politicei guvernamentale, cu privire la relaţiunile noastre etnografice, ar fi deadreptul ridicol a pretinde totodată şi o autonomie adevărată; asta n'ar însemna alta, decât a edifica inimicilor fortăreţe în ţeara proprie. Este odată susţinerea supremaţiei artificiale un principiu vital de stat, atunci toată nizuinţa la egala îndreptăţire naţională este periculoasă pentru stat, şi aşa o crimă de stat; cum deci ar fi cu putinţă a compune un juriu şi din mijlocul cetăţenilor nemaghiari, cari sunt însufleţiţi de tot acele tendinţe periculoase pentru stat, asupra cărora tocmai ei ar fi chemaţi a enunţa verdictul lor? N'ar însemna aceasta a încredinţa păzirea oilor unei turme de lupi? Şi nu este lucru mai puţin consecvent decât caracteristic, când în programe deákiste, în timpul mai recent, înfiinţarea unui juriu special pentru crime şi delicte politice în capitala ţării se motivează cu aceea că liberalismul nu poate să meargă până acolo, ca unei idei abstracte să se sacrifice până şi existenţa patriei. Oare între astfel de împrejurări ne-am putea lepăda încă de virilişti? Oare s'a putut aştepta dela guvern un alt proect de lege electorală, decât acela pe care l-a subşternut în faptă Dietei trecute şi care dacă nu s'ar fi delăturat prin energica rezistenţă a opoziţiunii, în loc de a lăţi dreptul de alegere ar fi lipsit mai multe mii de alegători de dreptul lor? Oare se poate

chiar şi cugeta la o reformă liberală a legilor noastre electorale între astfel de împrejurări? ».

« Şi iar, fără aceasta este oare cu putinţă o regenerare a parlamentului nostru? — Nu, nici decât — şi totuşi toate aceste nu sunt decât consecinţele necesare ale politicei de până acum a guvernului. Căci supremaţia artificială şi desvoltarea liberă se eschid una pe alta principialmente. Una sau alta se poate afla de bună, se poate alege una sau alta; dar între ambele trebue ales, din ambele una: Sau trebue să ne dedăm cu ideia egalei îndreptăţiri naţionale şi să renunţăm la însăşi supremaţia artificială, sau trebue să renunţăm la libera desvoltare

« Naţiunea maghiară este — precum m'am pronunţat la diferite ocaziuni, deja în posesiunea acelor factori naturali cari îi asigură o supremaţie naturală între popoarele patriei noastre. Această supremaţie naturală este efluxul legilor naturale de desvoltare; respectarea ei deci este condiţiunea oricărei desvoltări. Ea află în factorii naturali, în avere, inteligenţă etc. razimul său natural, şi află ca oricare altă supremaţie naturală — fie a singuraticilor sau a claselor întregi — în dreptul egal, deci aci în egală îndreptăţire naţională, scutul ei deplin şi totodată cel mai sigur. Ori şi care supremaţie artificială însă spre susţinerea sa are trebuinţă şi de un razim artificial; ea'şi caută pe acela, parte în privilegiu, parte în falsificarea garanţelor constituţionale: tocmai de aceea ea stă într'o contrazicere nenegabilă cu egala *îndreptăţire naţională*, cu *progresul liber*, ba chiar cu *interesele bine pricepute ale însăşi naţiunii maghiare;* căci — abstrăgând dela desavantagiile celelalte, — pentru un fantom gol, ea este silită a renunţa la mai multe garanţii esenţiale de libertate ».

« Şi întru interesul cauzei celei bune, nu pot a nu-mi aduce aminte cu bucurie de acei bărbaţi, cari nu mai stau singuratici în şirele opoziţiunii liberale, cari şi la ocaziunea desbaterilor celor mai recente, dând şi din parte-şi expresiunea acestei convingeri mai bune, au reprobat pe deplin politica cea greşită a guvernului faţă cu naţionalităţile ».

« Este adevărat, că cu toate acestea, ar fi o eroare mare a crede, cum că între astfel de împrejurări ar fi destul a ridica principii, întru adevăr liberale, de principii supreme pentru guvernare, ca prin ajutorul acestora să putem transforma ca printr'un farmec patria, rămasă în toată privinţa atât de mult îndărăt, într'un stat înfloritor, şi să fim scutiţi deodată de toate năcazurile noastre. Principiile aceste sunt un factor esenţial pentru înflorirea statului, dar nu sunt unicul factor. Insă o eroare cu mult mai grea şi mai periculoasă comit aceia cari aprobă politica guvernului de azi ».

« *Principiile constituţiunii şi libertăţii adevărate nu sunt cuvinte goale, ele sunt rezultatul luptelor lungi, ele sunt expresiunea formulată a acelor trebuinţe materiale şi spirituale ale societăţii, ce s'au închegat spre noui relaţiuni de viaţă. Acestea nu se pot vătăma fără pedeapsă, acestea caută să fie îndestulate; aceste referinţe noui de viaţă trebue să fie considerate, căci altmintelea nu este cugetabilă o desvoltare normală*

a puterilor latente ale societății, pe când totuși numai în aceasta zace germenele a orice progres cultural, condițiunea de viață progresivă».

«O politică guvernamentală însă, care împrăștie între popoarele surori sămânța neîncrederii, care prin aceea are de consecință o slăbire artificială a țării, care prin falsul său punct de mânecare exchide principialmente desvoltarea liberă, și care — deși nu bucuros, ridică o acuză așa de gravă în contra unei partide întregi, totuși nu o pot caracteriza altmintelea decât de reacționară, nici nu o pot împăca cu adevăratele trebuințe și interese ale patriei noastre. *De aceea eu privesc de o datorință a tuturor elementelor liberale și a poporului român deschilinit, care — de dragul unui guvern nu va renunța la desvoltarea sa naturală, adecă națională, privesc de o datorință a ocupa orișicare teren, fie cât de îngust, și a combate cu toate mijloacele legale politica guvernamentală de azi.* Una însă să nu o pierdem niciodată din vedere, cum că pentru politica aceasta adânc vătămătoare intereselor îndreptățite ale poporului român, — deși îndreptată adeseori în contra noastră în numele supremației artificiale a națiunei maghiare, — nu națiunea maghiară, ci numai și numai partida guvernamentală poate să fie responsabilă; de aceea lupta noastră politică are să fie îndreptată numai în contra acestei partide, dar nici când în contra națiunei maghiare, cu care în cele din urmă avem în toată privința interese solidare».

«Eu din parte-mi aștept înflorirea adevărată a patriei noastre numai dela o politică sinceră și plină de încredere, și condusă de marele principiu al egalei îndreptățiri. Numai aceasta este în stare a produce o strânsă ținere la olaltă, în care singură se reazimă puterea întreagă a Ungariei. Numai o atare politică este capabilă să facă, și de va voi Dumnezeu, va și face din patria noastră un stat înfloritor, independent și liber».

«Acestea sunt părerile mele, provenite din convițiunea mea adâncă și adeseori enunciată — în privința situațiunii și politicei guvernamentale în special».

«Mi-am ținut de datorință a le exprima și la această ocaziune fără de rezervă și cu toată francheța. Voi, stimați alegători, sunteți acuma chemați, a le aproba sau nu».

«Fie însă rezultatul alegerii viitoare ori-care, eu totdeauna cu simț nestrămutabil de mulțumire îmi voiu aduce aminte de cetățenii acelui cerc pe care am avut onoare a-l reprezenta la Dieta trecută.

«Viena, 12 Iunie 1872.

Alesandru Mocsonyi»

ALEGEREA DIN LUGOJ

Alegerea pentru Cameră în circumscripția Lugojului a fost fixată pe ziua de 19 Iunie 1872. Inainte se începe o campanie electorală extrem de violentă, însoțită de tristul cortegiu al tuturor fărădelegilor. Organele administrative, în frunte cu prefectul Ivacicovici, întrebuințează

toate mijloacele puterii de stat pentru a înfrânge partidul național și a zădărnici alegerea cadidaților săi. Intreg aparatul administrativ, atât cel politic, cât și cel bisericesc, a fost pus în linie de bătaie, luptând cu armele teroarei, corupției și făgăduelilor, pentru « curățirea » județului de naționaliștii « trădători de patrie ». Se falsificară și listele electorale. Pentru a reduce majoritățile române, prin abuz, au fost eliminați din liste alegătorii români, iar numărul străinilor s'a sporit în mod arbitrar.

Primul ministru Lonyay aduce și pe Impărat prin Bănat, pentru ca să creieze o atmosferă favorabilă idei de stat maghiar [1]).

Ofensiva a avut succes. Candidații naționaliști au rămas în minoritate față de deákiști, în toate circumscripțiile din județul Caraș.

INFRÂNGEREA PARTIDULUI NAȚIONAL. CĂDEREA LUI ALEX. MOCIONI

Alexandru Mocioni a căzut în fața contracandidatului guvernamental, Szende Béla, Ministrul Apărării Naționale. A rămas în minoritate și la Zorlenți, unde de asemenea își puse candidatură și unde a reușit românul guvernamental, Iuliu Petric. Nu avea majoritate nici fratele său Eugen în circumscripțiile Sân-Nicolaul-Mare, unde a fost ales deákistul Vicențiu Bogdan, și la Făget, unde a obținut mandatul deákistul Mihail Beșan. N'au reușit nici verii lui: Zeno Mocioni, în circumscripția Alba-Iulia și Victor Mocioni, la Aradul-Nou.

In cercul Sasca s'a ales preotul deákist, Alexiu Popescu (« Popa Alexa »), contra naționalistului Vincențiu Babeș.

Rivalul lui Alexandru Mocioni, ministrul Szende Béla, a obținut un mandat pătat de cele mai revoltătoare abuzuri și ilegalități. In ziua alegerii, alegătorii lui Mocioni au fost terorizați și brutalizați în modul cel mai barbar. Insuși marele proprietar, baronul Billot, un filoromân și admirator al lui Alexandru Mocioni, care venea în fruntea alegătorilor din Zolt și satele învecinate, a fost arestat la Făget și închis până după alegere.

In fața volniciilor, rămase de pomină, alegătorii naționaliști din Lugoj își salvară cinstea și demnitatea națională, abținându-se dela votare, fapt pe care îl aduseră la cunoștința președintelui printr'un protest, în care își motivară atitudinea.

Camera a respins — bine înțeles — contestația și a validat mandatul lui Szende, pe motivul că nu se poate constata, dacă cei ce l-au iscălit sunt și alegători și dacă peste tot sunt identici cu alegătorii sinonimi de pe lista alegătorilor.

Infrângerea partidului național român în toate circumscripțiile Carașului, s'a sărbătorit printr'un banchet la reședința episcopului Olteanu.

---

[1]) Iuliu Vuia, *Glorii bănățene*, ziarul *Vestul* din Timișoara, Nr. 830 din 13 Iunie 1933.

Toţi deákiştii au jubilat şi împreună cu ei întreaga presă guvernamentală.

Organul guvernamental « *Pesti Napló* » scria în numărul său din 21 Iunie 1872: « Deodată cu strălucita învingere a guvernului în capitală, în aceeaşi zi a urmat *căderea clicei naţionale a mocioniştilor*... Toţi matadorii aşa zisei clice naţionale au căzut. Marile judeţ a ales numai deákişti... Cei aleşi sunt adicţi necondiţionaţi ai ideii statului maghiar şi dacă undeva, apoi *aici* este identică reuşita partidului deákist cu cultul adevăratului patriotism ».

Ziarul « *Reform* », organul german al guvernului, scrie: « Unde şi când s'a mai pomenit, ca o naţiune să-şi renege un partid astfel, cum şi-a renegat întreaga Ungarie această opoziţie [1]). Nu mai revoluţiunea şi despotismul cade astfel ». In continuare zice: « că Românii bănăţeni au dovedit acum în mod strălucit, că lor nu le trebue « Daco-România », ci Ungaria ».

Pe cât de mare bucurie a produs în cercurile guvernamentale căderea lui Alexandru Mocioni şi a prietenilor săi politici, pe atât de profundă şi generală a fost consternarea şi deprimarea opiniei publice româneşti.

ALEX, MOCIONI ALES DEPUTAT IN CIRCUMSCRIPŢIA RADNA

Fără tânărul Alexandru Mocioni, reprezentanţii partidului român în parlamentul ungar erau calitativ reduşi. Doctrinarul şi animatorul partidului, figura reprezentativă, personalitatea lui impunătoare nu puteau să lipsească din arena luptelor parlamentare. Infrângerea dela Lugoj au reparat-o bunii români din circumscripţia electorală a Radnei, din judeţul Aradului, cari în ziua de 24 Iunie 1872 îl aleg, deputat al lor, în mijlocul unei însufleţiri de nedescris. Şi aici a avut un contracandidat român: prim-notarul judeţean, Teodor Serb, care în faţa puternicului curent naţional, ce s'a manifestat cu un avânt pilduitor, a găsit că e bine să se retragă.

Biruinţa dela Radna a înălţat moralul decăzut şi a înseninat sufletele deprimate după dezastrul suferit. « Bucuria şi însufleţirea pentru alegerea cu aclamaţiune a iubitului nostru june bărbat — scrie corespondentul « Albinei » — a fost generală, căci după întristare şi mâhnire e dulce şi reînoitoare bucuria. Săptămâna trecută fiecare român cu simţ şi pricepere naţională s'a întristat văzând uneltirile guvernului şi cum unii bieţi rătăciţi români se utilizează de contrarii noştri spre căderea noastră naţională. Seara s'a aranjat un banchet splendid, unde se întonară cântece naţionale şi se ţinură toaste pentru bărbaţii noştri bine meritaţi, mai ales pentru iubitul şi stimatul nostru ales » [2]).

---

[1]) Naţionaliştii lui Mocioni.
[2]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 322—323.

REZULTATUL ALEGERILOR PENTRU PARTIDUL NAŢIONAL

La alegerile generale din vara anului 1872 au reuşit 22 candidaţi de naţionalitate română, dintre cari guvernamentalul Vasile Buteanu renunţă la mandat; iar pasivistul Ilie Măcelariu, ales la Haţeg, nu intră în Cameră. In alegerile parţiale din cursul legislaţiei mai obţinură mandate generalul Traian Doda, amicul lui Mocioni, ales la Caransebeş şi Vicenţiu Babeş, — în Biserica-Albă. Dintre aceşti 22 deputaţi, cari în Dieta ungară din 1872—1875 reprezentau exclusiv circumscripţii electorale cu majorităţi române covârşitoare, nici jumătate nu erau aderenţi ai partidului naţional român şi credincioşi programului lui. Majoritatea lor sprijineau politica guvernului. Erau slugile stăpânilor, prin a căror graţie ajunseseră la mandat.

CLUBUL PARLAMENTAR AL DEPUTAŢILOR ROMÂNI ŞI SÂRBI

Deputaţii naţionalişti, români şi sârbi, se constituiră, ca şi în legislaţiile trecute, într'un club parlamentar al naţionalităţilor. In şedinţa de constituire, ce au ţinut la 23 Septemvrie 1872, hotărîră: clubul să-şi păstreze caracterul de mai 'nainte, să cuprindă în sine pe toţi deputaţii naţionali români, sârbi, slovaci, etc., cari doresc să fie membrii.

Preşedinte a fost ales Antoniu Mocioni, iar secretari Românul M. B. Stănescu şi Sârbul Alexandru Trifunaţ [1]).

Concentrarea deputaţilor naţionalişti era privită — după cum ne mărturiseşte ziarul guvernului, «Reform», ca «cea din urmă fracţiune a stângei... care sub preşedinţia lui Mocioni întruneşte pe agitatorii români şi sârbi. Acest partid este mic în Cameră, în ţară însă este primejdios. In contra lui întreaga putere de stat trebue să stea la pândă» [2]).

DESCHIDEREA NOULUI PARLAMENT

Noua Dietă se deschise cu mare pompă în sala de recepţii a Palatului Regal din Buda. In mesagiul Tronului pe care-l ceti, aşa cum ştia ungureşte, Impăratul-Rege, Francisc Iosif, se promitea introducerea mai multor reforme, între cari şi modificarea legii electorale din 1848. Despre rezolvirea chestiunii naţionalităţilor nu s'a amintit nimic [3]). Feudalii maghiari o considerau drept rezolvată, iar mai târziu negau complet existenţa ei.

---

1) *Federaţiunea*, Nr. 95—695 din 1872.
2) *Albina*, Nr. 22/1874.
3) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VI, pag. 104—108.

LÂNCEZIREA LUPTELOR PARLAMENTARE

Legislatura 1872—1875, pentru interesele româneşti şi ale celorlalte naţiuni nemaghiare, a fost tot atât de inutilă, ca şi cele anterioare. Dar pe când luptele deputaţilor naţionalişti, în dietele de mai 'nainte, se reflectau puternic în sufletele popoarelor nemaghiare asuprite, ţinând trează conştiinţa şi mândria lor naţională, reprezentanţii naţionalităţilor din acest parlament n'au putut avea la activul lor nici măcar biruinţele morale de altădată.

Scrutând cauzele acestui regres, a lâncezelei în luptele noastre naţionale din această epocă, le vom afla atât în atitudinea tot mai duşmănoasă a politicei maghiare faţă de naţionalităţi, cât şi în neajunsurile şi slabiciunile inerente stării de minoritate politică, în care se afla poporul român din Ardeal şi Ungaria. Poporul ieşise din jugul iobăgiei abia de două decenii, iar intelectualii săi, mai ales clasa superioară, era, — cum bine observă ziarul contemporan «Albina», «vermenoasă, orbită de interese particulare, angajată pe faţă, ori în ascuns, în tabera duşmanilor. Astfel lupta nu poate fi compactă, uniformă, generală şi eficace. Unii se luptă de moarte, alţii stau în nemişcare, iar alţii trec în tabere străine şi se luptă tocmai în contra. Dacă se poate vorbi de o mişcare naţională resolută şi uniformă, aceasta e acţiunea celor puţini».

LIPSA DE SOLIDARITATE

«Lipseşte solidaritatea — supremul principiu în toate luptele serioase şi cu sorţi de isbândă, şi disciplina. Oamenii purtau mai mult cauza naţională pe buze, decât în inimă» [1]).

Nici chiar membrii clubului naţionalist, credincioşi aceluiaşi program, nu erau stăpâniţi de un spirit de disciplină şi solidaritate. Nu numai odată, în şedinţele Camerii, au polemizat unii cu alţii — spre bucuria duşmanilor. Unii sprijineau o propunere, alţii alta, în loc să acţioneze solidari în aceeaşi direcţie [2]).

Despre o atitudine unitară cu deputaţii guvernamentali în chestiuni de interes naţional, nici vorbă nu putea fi. Străduinţele lui Alexandru Mocioni, în această direcţiune, pentru a împiedeca procesul de desagregare al corpului parlamentar român, se izbeau de individualismul neînfrânat şi disolvant al unora şi de oportunismul şi angajamentele faţă de guvern, ale altora.

In şedinţa din 22 Decemvrie 1873 Camera delegă o comisiune formată din 21 deputaţi, aparţinând tuturor partidelor, cu însărcinarea ca — examinând sistemul politic şi administrativ al ţării, să facă propuneri pentru reformarea lui, conform cerinţelor vremii.

---

1) *Albina*, Nr. 15/1874.
2) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VI, pag. 277—278.

Clubul deputaţilor naţionalişti a desbătut chestiunea în trei şedinţe şi socotind că reformele intenţionate stau în strânsă legătură şi cu rezolvarea problemei naţionalităţilor, invitară şi pe colegii lor guvernamentali la acţiunea ce o vor întreprinde în această direcţiune, ca astfel ea să fie pe de o parte mai eficace, iar de altă parte pentru a-şi împlini şi ei cu acest prilej promisiunile, ce le-au făcut alegătorilor în cauza naţională.

Deputaţii deákişti, Vasile Jurca, Iuliu Petric, Mihaiu Beşan şi Vichentie Bogdan se prezentară în clubul naţionaliştilor şi după multe discuţiuni şi ezitări, cerură timp de meditaţie, probabil pentru a putea lua şi alte îndrumări. După cinci zile declarară în scris, că atât timp cât chestiunea naţionalităţilor « produce iritaţii » la maghiari şi cât timp nu se prevede vreun rezultat pozitiv, nu găsesc că este oportun să sprijine acţiunea colegilor lor naţionalişti.

In urma acestui refuz, membrii clubului deputaţilor naţionalişti români şi sârbi, în număr de 10: Sigismund Borlea, Alexandru Mocioni, Partenie Cosma, Mircea B. Stănescu, Alexandru Trifunaţ, Svetozar Miletici, Antoniu Mocioni, Lazăr Costici, Vicenţiu Babeş şi Alexandru Roman, iscăliră singuri propunerea pe care deputatul Borlea o prezentă Camerii în şedinţa din 14 Februarie 1874, şi în care cer comisiunii să « examineze cu deamănuntul condiţiunile de împăcare şi de mulţămire ale populaţiunii nemaghiare din Patrie, în privinţa naţionalităţii, limbei şi culturei », şi sistemizând « dispoziţiunile cuvenite despre măsura şi modul în care ar fi a se considera şi realiza acelea », — să înainteze un raport detailat Camerii [1]).

ATITUDINEA DUŞMĂNOASĂ A MAGHIARILOR FAŢĂ DE CELELALTE NAŢIONALITĂŢI

Propunerea naţionaliştilor a fost, bine înţeles, respinsă de majoritatea Camerii [2]), care considera chestiunea naţionalităţilor drept rezolvată. Pentru ea nu mai exista.

Politica de guvernământ a oligarhiei maghiare evoluiază într'o direcţiune şi într'un regim tot mai intolerant şi orgolios, iar în contra popoarelor nemaghiare, « trădătoare de patrie » se alcătueşte o solidaritate a tuturor partidelor şi a întregii opiniuni publice maghiare. Factorul politic român, corupt şi demoralizat, nu poate să opună o rezistenţă de înaltă valoare morală şi degenerează din zi în zi. Se creează deci o situaţie, în faţa căreia onestitatea politică a tânărului Alexandru Mocioni se revoltă. Intelectual de nobilă esenţă, intransigent crezului său politic, deprimat de golul din jurul lui, se convinse că în parlamentul feudalilor din Budapesta, care a devenit instrument exclusiv al intereselor de clasă şi de rasă, nu mai are ce căuta.

---

[1]) *Albina*, Nr. 9/1874; T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VI, pag. 272.
[2]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VI, pag. 276.

MÂHNIREA LUI ALEX. MOCIONI

«Când la anul 1865 — scrie ziarul «Albina»[1]) — junele Alexandru Mocioni, abia de 24 ani, a intrat în dieta Ungariei, a intrat în cea mai bună şi fermă credinţă, că aici voacea adevărului, cu demnitate şi profunditate apărut, voacea sublimelor idei de drept, de morală şi de patrie, voacea francheţei şi a lealităţii, va fi ascultată cu plăcere şi va afla răsunet şl recunoştinţă. In această sacră credinţă şi speranţă, junele de sentimente şi idei vergure, plin de sacrul foc a tot ce se zice înalt şi nobil în viaţa publică, înzestrat cu cele mai frumoase ştiinţe şi principii, a păşit pe cariera parlamentară, şi cine nu-şi aduce aminte, cum păşirea sa în cele mai grele chestiuni a frapat prin strălucita elocvenţă şi profundele cunoştinţe. Cei mai aprigi contrari ai noştri au trebuit să recunoască superioritatea spirituală extraordinară a tinerului bărbat român. Renumele şi complimentele personale n'au lipsit. Insă pentru marea, pentru sacra cauză naţională, în al cărei interes Alexandru Mocioni a făcut grele studii şi a primit greaua sarcină de deputat, n'a urmat nici cel mai mic folos. Cuvintele şi argumentele sale cele de adâncă convingere, domnii stăpânitori şi decizători le-au ascultat cu atenţiune, dar îndată le-au scuturat de pe ei cu dispreţ... Astfel mereu bărbatul nostru s'a convins că în dieta ungurească voacea inimei curate şi a minţii sănătoase şi drepte nu este acasă. Astfel dânsul mereu s'a văzut înşelat în buna sa credinţă şi speranţă. Astfel desamăgirea a urmat mai vârtos, după ce mai făcu şi experienţa că aci nici chiar conceptele de onoare nu se iau tocmai scrupulos, iar realul şi solidul deadreptul se desconsideră».

«Astfel mereu în sufletul cel înflăcărat pentru adevăr şi dreptate, pentru patrie, popor şi umanitate, s'a născut neîncredere şi înstrăinare, neîncredere în sinceritatea şi soliditatea liberalismului şi patriotismului celor dela putere, şi înstrăinare de către un parlament, devenit în faptă unealta unei clice. Odată aci ajuns, bărbatul nostru nu mai putea cugeta serios la luptă şi învingere prin forţe morale şi spirituale în o astfel de dietă. Ei bine, a fost falsă această experienţă a sa? Aceasta nime nu o poate afirma. Iar dacă experienţa a fost, — după cum a fost, — reală, atunci ce mai avea să caute un Alexandru Mocioni în o astfel de dietă? Să-şi piardă timpul folosibil prea bine pentru alte multe scopuri? Ori să se facă de râs predicând surzilor? Aceasta ar fi sub demnitatea unui Alexandru Mocioni»[2]).

---

[1]) Nr. 30/1874; T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VI, pag. 280—281.

[2]) In aceste zile de sbucium sufletesc pentru Alex. Mocioni, a primit o lovitură şi dela ai săi într'o corespondenţă răutăcioasă din Arad, publicată în N-rul de anul nou, 1874, al ziarului *Osten* din Viena, în care familia Mocioni era învinuită, între altele, că prin împrumutul de 200.000 floreni, ce-l avea din Fondul comun bisericesc al eparhiilor Arad şi Caransebeş, păgubeşte interesele bisericei şi ale naţiei. Corespondenţa a fost reprodusă şi în *Telegraful Român*, organul mitropoliei, şi în *Federaţiunea* din Budapesta, dela care a trecut apoi cu comentarii maliţioase şi în ziarele maghiare din capitală.

Intenţiunea lui Alexandru Mocioni n'a rămas necunoscută prietenilor săi politici. Cumpănindu-se bine situaţia s'a pus chiar întrebarea, dacă n'ar fi oare folositor demnităţii naţionale, ca toţi deputaţii membrii ai Partidului Naţional să abandoneze luptele parlamentare.

« Sunt ani — scria « Albina », — decând deputaţii naţionali au recunoscut că soarta lor în Dieta maghiară e *a bate toaca la urechea surdului;* dar au recunoscut totodată că datorinţa lor este a o bate neobosiţi, până când doară va plesni pielea, măcar cât de groasă, ce astupă urechile celor asurziţi de noroc. Apoi până acum — după cât ştim noi — deputaţii încă n'au disperat, căci calamităţile şi încurcăturile publice — doar vor ajuta şi ele, ca domnilor să li se destupe urechile — întru interesul comun al existenţei patriei şi al progresului popoarelor. Dar nu tot insul are plăcerea de a bate toaca la urechile surzilor... precum este bunăoară Alexandru Mocioni... » [1]).

Deocamdată nu se ajunse la hotărîrea unei atitudini pasive faţă de parlamentul maghiar a tuturor reprezentanţilor adevăraţi ai politicei naţionale. Prietenii politici ai lui Alexandru Mocioni, în frunte cu unchiul său, rămân în parlament, el însă, cu toate că a primit din diferite părţi ale ţării scrisori şi adrese, în cari era rugat să lupte mai departe, a persistat în hotărîrea sa şi cu data de 18 Aprilie 1874, adresă preşedintelui Camerii următoarea scrisoare:

ALEX. MOCIONI RENUNŢĂ LA MANDAT ŞI PĂRĂSEŞTE PENTRU TOTDEAUNA PARLAMENTUL DIN BUDAPESTA

« Onorată Cameră!

« Imprejurările nu-mi iartă, ca şi mai departe să corespund datorinţelor mele de reprezentant, aşa precum eu aş dori şi precum alegătorii mei cu drept ar putea pretinde, din care motiv prin aceasta renunţ la mandatul meu dietal » [2]).

Adevărul în privinţa acestui împrumut, care în scurt timp s'a plătit până la ultimul ban, e următorul. Familia Mocioni împrumutase în 30 Martie 1854, cu prilejul cumpărării domeniului Bulci, suma de 135.000 fl. monedă convenţională, din « Fondurile naţionale sârbeşti » în condiţiile prescrise de guvernul ţării, adică cu 6%. La 6 Iunie 1871 a făcut un nou împrumut de 60.000 floreni, din acele fonduri. In cursul lunei Iulie 1871, făcându-se lichidarea cu Sârbii, delegaţii celor două mitropolii convenirä ca, partea ce avea s'o primească biserica română din fondurile naţionale sârbeşti, în suma de 300.000 floreni, să se plătească, 250.000 floreni în obligaţiuni private; iar 50.000 fl. jumătate în obligaţiuni de stat, jumătate în numerar. Venind vorba despre obligaţiunile familiei Mocioni, Antoniu Mocioni, membru în delegaţia română, a cerut ca obligaţiunile familiei sale să rămână la fondurile sârbeşti, tocmai pentru a evita dificultăţile, ce s'ar putea ivi, prin trecerea lor în administrarea bisericii române. In Noemvrie 1872 făcându-se selecţionarea şi primirea obligaţiunilor şi Antoniu Mocioni lipsind din delegaţie, ceilalţi membri: episcopul Ivacicovici, V. Babeş şi Iulian Ianculescu, cerură obligaţiile familiei Mocionii, drept pe cele mai sigure. Aşa ajunseră « mocioneştii » debitorii Fondurilor noastre bisericeşti. (*Albina*, Nr. 6/1874).

[1]) *Albina*, Nr. 10/1874. Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 324—325.

[2]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VI, pag. 278—279.

Plecarea lui Alexandru Mocioni din Dieta maghiară, impresionă adânc cercurile politice, iar în opiniunea publică românească pricinui multă consternare şi deprimare. In jurul acestui fapt au circulat, bine înţeles, svonuri şi comentarii, unele obiective, altele greşite. Pe când ziarul « Osten » din Viena îşi vărsa veninul asupra întregii familii Mocioni şi a politicei sale, « Magyar Ujság » din Budapesta aprecia obiectiv adevăratele motive ale renunţării lui la mandat [1]).

Opinia publică s'a alarmat şi prin svonul că Alexandru Mocioni ar intenţiona să iasă şi din partidul naţional român din pricina buclucurilor pe care i le face neastâmpăratul său tovarăş şi amic, Vicenţiu Babeş.

Alexandru Mocioni a prevenit svonurile şi interpretările tendenţioase, prin următoarea scrisoare ce adresă alegătorilor săi:

ALEX. MOCIONI LĂMUREŞTE OPINIUNEA PUBLICĂ ASUPRA RENUNŢĂRII SALE LA MANDAT

« Onoraţi alegători!

« Imprejurările ne mai iertându-mi a-mi împlini datorinţa de deputat în acea măsură, precum eu aş dori şi precum d-voastră cu drept puteţi să pretindeţi, din această cauză astăzi am renunţat la mandatul meu de deputat ».

« Când cu toată onoarea vin a vă aduce aceasta la cunoştinţă, spre scopul de a preveni posibilele interpretaţiuni false, aflu de lipsă cu o cale a declara, că prin această retragere a mea n'am încetat a ţinea la principiile politice, pe lângă cari până acuma, după mărginitele mele puteri, am luptat, şi *rămân şi mai departe aderentul acelui partid, al cărui membru am avut norocirea de a fi până acuma.* Spiritul naţional al d-voastră, onoraţi alegători, însoţit de un sincer patriotism, precum şi firmitatea dovedită de d-voastră până acuma în lupta constituţională, îmi sunt spre linişt̃ire în privinţa că partidul nostru naţional prin pasul meu nu va suferi scădere, fiind eu de firma convingere, că d-voastră şi la noua alegere ce va urma, ca totdeauna dela 1861 încoace, veţi afirma dreptul de alegere numai în folosul partidului naţional. Când în această bună speranţă mă despart de d-voastră, încă odată exprim simţita mea mulţumită pentru încrederea mult preţuită, ce mi-aţi manifestat-o şi vă rog să fiţi încredinţaţi, că faţă de prea stimaţii locuitori ai cercului Radna eu pururea voiu nutri cele mai dulci sentimente de recunoştinţă ».

« Pesta, 18 Aprilie 1874. *Alexandru Mocsonyi* » [2]).

Tot cu aceeaşi dată, 18 Aprilie 1874, mai adresă şi alte două scrisori, menite, prin publicitatea ce li s'a dat, să lămurească şi să liniştească opinia publică.

Una către căpitanul N. Roman din Braşov, în care îi mulţumeşte pentru adresa ce i-a trimis în numele braşovenilor, cari îl rugau să nu

[1]) *Albina*, Nr. 30/1874.
[2]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VI, pag. 279.

renunţe la mandat. Il asigură atât pe el, cât şi pe toţi acei domni, la a căror încredere şi bunăvoinţă ţine atât de mult că la pasul făcut nu l-a condus «consideraţiuni bagatele», nici că ar voi să se sustragă «dela onorabilul oficiu în serviciul naţiunii» sale, căreia îşi ţine «de cea mai serioasă a sa datorinţă» a folosi pretutindeni, unde numai este cu putinţă. «Nutresc însă — scrie — firma convicţiune, că între împrejurările existente rămânerea mea în dietă este fără nici un scop, de unde prin retragerea mea cauza cea sfântă a noastră nici că va suferi cât de puţin»[1]).

Intr'altă scrisoare, către protopopul Ioan Meţianu din Zerneşti (viitorul episcop al Aradului şi în urmă mitropolit al Ardealului), scrie între altele: «Nutresc speranţa, că deşi sunt decis a-mi depune mandatul, totuşi nu voiu întâmpina reprobarea d-voastră, dacă veţi recugeta, că rămânerea mea mai departe în Dietă faţă de fluctuaţiunea politică, ce a cuprins astăzi pe toţi factorii decezători, a devenit curat fără valoare. De altfel profit bucuros de ocazie pentru a declara şi aici, precum am făcut-o şi aiurea, că acest pas al meu, nici decât nu poate să aibă înţelesul, că doară eu aş vrea a mă retrage dela serioasele datorinţe ce tot insul trebue să poarte în inimă faţă de naţiunea sa, din contră eu şi mai departe, ca şi până acum, voiu considera de cea mai frumoasă chemare a mea a-mi devota micile mele puteri sacrei cauze a noastră»[2]).

* * *

Retragerea lui Alexandru Mocioni din Dieta ungară încheie un luminos capitol din activitatea lui politică. In parlament a reprezentat cu o neîntrecută demnitate, cu o exemplară probitate politică şi cu o intransigenţă impunătoare drepturile şi interesele neamului său. Luptător pentru «cauza noastră sfântă», prin talentul, cultura şi erudiţia sa excepţională, admirate de amici şi adversari, dispunea de spirituale, puternice şi adânc tăietoare arme politice. Dacă luptele lui, şi ale tovarăşilor săi de principii, date pe tribuna parlamentului din Budapesta au rămas infructuoase şi dacă n'au putut să unească pe toţi fruntaşii şi conducătorii români din acea epocă într'un factor politic unitar şi solidar, vina nu e a lui, ci e o urmare a lipsei de educaţie, de disciplină politică şi naţională a multor fruntaşi; nu mai puţin o consecinţă firească a politicei statului maghiar, care dela dualism (1867) încoace tindea la anihilarea politică, culturală şi economică a naţionalităţilor nemaghiare conlocuitoare.

In situaţia dată, realizarea integrală, sau numai în parte, a postulatelor naţionale întâmpina greutăţi şi obstacole, pe cari forţele naţionale din această epocă a tinereţei noastre politice nu le puteau învinge. Biruinţele morale pe care le-au dobândit în aceste lupte reprezentanţii idealului nostru naţional, în frunte cu Alexandru Mocioni, constituesc un scump tezaur sufletesc, de mare valoarea etică şi educativă.

---

[1]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 327.
[2]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 327—328.

ALEX. MOCIONI SOLDAT CREDINCIOS AL PARTIDULUI NAŢIONAL

Deşi retras din politica activă, Alexandru Mocioni a rămas până la moarte soldat credincios al partidului naţional român din Ungaria şi Transilvania şi sprijin devotat al tuturor intereselor noastre naţionale. Convins de isbânda crezului său naţional curat, liber de orice interese lăturalnice, a dat pilda unui patriotism şi naţionalism de înaltă valoare morală, resistând tuturor urgiilor, peripeţiilor şi intrigilor, prin cari a trecut viaţa politică şi bisericească a Românilor din Ungaria şi în vremea sa.

Atitudinea sa faţă de parlamentul ungar a fost preludiul rezistenţei pasive, ce a decretat în 1892 întreg neamul românesc de sub Coroana ungară, faţă de parlamentul din Budapesta, dupăce în memorabila conferinţă naţională din 12—14 Mai 1881, la Sibiu, îşi adună energiile răsleţite şi se organiză într'un singur partid naţional al tuturor Românilor din Transilvania şi Ungaria.

Din exilul său benevol Alexandru Mocioni a urmărit cu atenţie şi a aprofundat printr'un studiu neîntrerupt evoluţia vieţii politice din ţară şi străinătate. Din postul său de veghe şi-a spus cuvântul său sincer, hotărît şi înţelept şi a intervenit cu înalta sa autoritate şi competenţă, cu preţioasele sale sfaturi şi ajutoare, de câteori interese ale neamului şi evenimente hotărîtoare îl reclamau.

SITUAŢIA POLITICĂ A ROMÂNILOR SE AGRAVEAZĂ PRIN VENIREA LA PUTERE A LUI COLOMAN TISZA

In epoca dela 1875, când s'a terminat legislatura ungară, din care a mai făcut parte Alexandru Mocioni şi până la desrobire, viaţa naţională a Românilor de sub coroana Ungariei s'a desfăşurat în condiţiuni tot mai grele, tot mai apăsătoare. Prin venirea la putere — după ce şi-a renegat programul opoziţionist — a lui Coloman Tisza s'a început o epocă de crunte persecuţii şi de teroare contra popoarelor nemaghiare din Ungaria. Acest « sdrobitor de naţionalităţi », în lunga sa guvernare (1875—1890) precum şi urmaşii lui, favorizaţi de sistemul dualist şi ocrotiţi de Berlinul atotputernic, păşiră cu toată energia şi brutalitatea la grabnica înfăptuire a idealului naţional maghiar, de a creea, în bazinul dunărean, înconjurat de Carpaţi şi udat de râurile Dunărea, Tisa, Drava şi Sava, un stat naţional unitar maghiar.

LA ALEGERILE DIN 1881. LUGOJENII OFER MANDATUL DE DEPUTAT LUI ALEX. MOCIONI

Conferinţa de reculegere şi concentrare naţională, ce s'a ţinut în zilele de 12—14 Mai 1881, la Sibiu, a hotărît pentru Românii din părţile ungurene şi bănăţene « oportunitatea » de a participa la alegerile Dietei. In urma acestei hotărîri, alegătorii naţionalişti din circumscripţia

Lugojului, în adunarea lor din 30 Mai 1881, îşi îndreptară din nou privirile şi nădejdile spre fostul lor deputat, Alexandru Mocioni, şi-i oferiră candidatura.

Mocioni a primit hotărîrea lor la moşia din Vlaicoveţ a unchiului său,. Gheorghe. Le mulţumi pentru încrederea cu care l-au distins şi îşi motivă atitudinea sa politică, în următoarea expunere a situaţiei politice:

SCRISOAREA LUI ALEX. MOCIONI CĂTRE ALEGĂTORII DIN LUGOJ PĂREREA LUI ASUPRA SITUAŢII POLITICE

« Stimaţilor alegători!

« In conferinţa electorală a D-voastră din 30 a. l. tr. aţi însărcinat comitetul de nouă ca să-mi îmbie candidatura pentru cercul Vostru electoral. Primiţi mulţămita mea adânc simţită pentru onorifica-Vă încredere, cu care aţi binevoit a mă distinge de repeţite ori deja înainte cu ani, şi astădată iarăşi. Regret însă foarte că sunt silit a Vă declara astădată, că între împrejurările de faţă, nu sunt în stare de a primi un mandat pentru dietă. Motivele acestei refuzări le veţi putea aprecia mai bine, dacă Vă voiu desfăşura, fără nici o rezervă, în liniamente generale şi într'o formă cât se poate de concisă, părerile mele asupra prezentei situaţiuni politice a ţării ».

« Abia au trecut 14 ani dela reintroducerea erei constituţionale. Răstimp scurt în viaţa popoarelor! Prea scurt chiar şi pentru a şterge din memoria noastră acele speranţe, parte îndreptăţite, parte prea sangvinice, cari în general s'au legat de sistemul nou. Şi cum s'au realizat aceste speranţe? Ce e rezultatul acestui sistem — deja după un timp atât de scurt? Las faptele să vorbească ».

« O datorie de stat apăsătoare, extremă încordare a puterilor tributare, finanţe deranjate fără prospecte fundate pentru regularea acelora, stagnare economică, o armată de amploiaţi, lipsa de legi pe terenul justiţiei, lipsa de drept pe terenul administraţiei, care şi altcum e decăzută în toată privinţa. Deşi dările ameninţă deja trunchiul capitalului, deşi bugetul statului s'a îndoit, totuşi partea aceea despre care putem dispune în favoarea recerinţelor noastre economice şi culturale mai urgente, este o părticică minimală, de tot disparentă. In privinţa politicei comerciale stăm sub greaua apăsare a sistemului colonial. Izolaţi de piaţa lumii prin puternicele braţe ale aliatului nostru, producţiunea şi consumaţiunea noastră se monopolizează deopotrivă ».

« Chiar un stat avut, în privinţă industrială bine desvoltat, ar trebui să sucombe cu timpul sub un sistem fiscal şi politico-comercial atât de exploatator. Cine ar putea crede că săraca noastră ţară agricolă, fără industrie, spiritualmente şi materialmente puţin desvoltată, ar putea încă mult timp să reziste presiunii acestui greşit sistem politic? Intr'adevăr s'ar recere un optimism exagerat, pentru a nu pricepe nici astăzi, că sistemul acesta şi fără un impuls extern, mai curând sau mai târziu

prin însăşi caducitatea sa proprie trebue să se dărâme. Nimenea în ţară, care e în stare a dejudeca completa seriozitate a situaţiunii, n'ar putea fi supus unui atare optimism. Și cele mai moderate şi îndreptăţite speranţe nutrite la reîntoarcerea constituționalismului, cedează îngrijirilor serioase deja pentru proximul viitor. Și acela care nu e încă în stare a pricepe clar, simte instinctiv interna caducitate a acestui sistem. Adestăm cu presimţire evenimente, ce trebue să vină, cari aruncă înainte umbra lor mare şi întristează spiritele patriotice ».

« Cum a fost cu putinţă ca o ţară deși încă nedesvoltată, dar bogat dotată cu darurile naturii, în puţini ani să ajungă în acest stadiu de decadenţă? Sună aproape ca o poveste înfiorătoare, dacă ne reprezentăm într'o miniatură aceea ce noi înșine am petrecut şi urmările grele ce noi înşine le simţim profund, despre nesuportabilitatea cărora noi înșine ne plângem la toată ocaziunea. Dacă intenţiunea rea lucră sistematic la destrucţiune, — ea ar remânea rușinată faţă de opul acelor bărbaţi eminenţi, de caracter onorabil, cari cu intenţiunea cea mai curată, însufleţiţi de străduirile cele mai nobile, devotându-și toate puterile bărbătești, au întreprins opul cel mare al regeneraţiunii ».

« De sigur nimenea nu va nega că pe lângă voinţa cea mai bună s'au făcut unele greșeli mari şi periculoase, ale căror dăunoase efecte neprevăzându-se, se simt acuma cu atât mai viu: totuşi am da o importanţă prea mare greșelilor acestora, dacă am voi să găsim numai în ele unica cauză a seriozităţii situaţiunii noastre îngrijitoare. Greşeli singuratice pot şi ele cauza daune însemnate, dar nu pot să producă procesul de destrucţiune pe al cărui povârniş ne aflăm noi. Rădăcinile răului zac mai afund. Ele se pot găsi numai şi numai în însăși ideia fundamentală a întregului sistem politic, ce azi domneşte în Ungaria. Iar ideia aceasta fundamentală culminează într'aceea: *De a face din un stat mic şi poliglot un stat mare şi naţional* ».

« Contrazicerea îndoită şi denaturarea evidentă a unui atare scop de stat se pot prinde cu mânile. Totuşi, această ideie fundamentală formează viul focular al întregei noastre politice de stat. Aceasta este ţinta cea mare de stat, la realizarea căreia ne străduim cu încordarea tuturor puterilor noastre, cu o consecinţă de fier şi fără a o pierde din ochi nici pentru un moment ».

« Conduşi de această ideie fundamentală am ales dintre popoarele monarhiei noastre elementul german şi am intrat în o alianţă cu el, căci: « pentru tot dramul de concesiune de drept public căpătăm cu frontul naţionalităţile », cum s'a exprimat odată cu ani înainte, către mine cel mai amabil şi fără îndoială cel mai spiritual bărbat de stat al Ungariei. Insă afară de « dramul de drept public », am trebuit să renunţăm şi la independenţa economică, am fost siliţi a accepta sistemul colonial şi prin aceea noi înşine am trebuit să sublegăm nervul vital al desvoltării noastre economice. De aci înainte o desvoltare economică sănătoasă a fost din principiu eschisă. Punctul de gravitaţiune al statului nostru s'a transpus în afară de el fără o influenţă eficace în politica

externă a monarhiei, am găsit o plăcere a juca acasă, în retragere lină, rola de putere mare ».

« Exclusivitatea aceasta națională a schimbat starea relativ îndestulitoare a justiției noastre în completă anarhie, numai și numai pentrucă legile austriace n'au provenit din geniul național. Cine nu sufere în țară de efectele nefericite, ce o astfel de măsură a trebuit să exerciteze asupra relațiunilor de comerciu și credit, asupra întregii noastre bunestări? Firește, pentrucă, așazicând, cu trăsură de condeiu iarăși i-s'a detras Statului nostru o altă condițiune de viață ».

« O aristocrație mare și tare, națională și versată în politică, un cler avut și puternic și, spre lauda lui fie zis, totdeauna devotat cauzei naționale, o clasă de mijloc destul de însemnată și o inteligență relativ respectabilă și însuflețită de ideea națională, sunt tot atâția factori eficaci, cari asigură naționalității maghiare, față de celelalte naționalități mai slabe, în urma unei sugrumări de secoli, o oareși-care supremație naturală. Insă pe lângă toate acestea, naționalitatea maghiară este, în toate privințele, prea slabă de a imprima unui stat poliglot deja singură, numai prin preponderența ei naturală, caracterul unui stat național. Dacă odată ideea aceasta fundamentală are să fie realizată și încă într'o modalitate ca, barem formele exterioare ale constituționalismului să rămână observate, — după ce naționalitatea maghiară formează totuși minoritatea populațiunei, iar domnirea exclusivă a minorității este absolut incompatibilă cu existența adevăratului constituționalism: n'a rămas decât o cale, care firește nici ea n'a putut să ducă la sfârșit, dar a fost unica, pe care s'a putut cel puțin *încerca de a face posibil imposibilul* ».

« Fiecare libertate, fiecare drept constituțional devine în mânile naționalităților un mijloc eficace pentru propria lor validitare politică; voind a împiedeca aceasta și adecă nu numai negativ, ci și positiv: atunci a trebuit să se subordoneze artificial *unicei priviri politice mai înalte*, scopului acestui suprem al Statului, toate privirile adevăratului constituționalism, toate privirile unei bune administrațiuni. *Legislativa, puterea executivă și administrațiunea s'au pus în serviciul acestei domniri exclusive a minorității, acestei idei de stat național*. Fiecare act legislativ, fiecare act guvernamental, fiecare organ al marelui aparat administrativ se dejudecă din acest suprem punct de vedere. Fiecare funcționar de stat se pune la postul său din acest punct de vedere și *marele op al nulificării politice al naționalităților se interprinde în stil mare*. Cum stau pe lângă această interesele mari ale administrațiunii? Despre aceasta există numai o unică voce în țară. Cât de devastator și de discompunător roade hidra corupțiunii cu miile ei de capete la organismul de stăt? — despre aceasta există numai o *groază generală* ».

« Și totuși toate aceste nu sunt decât urmările naturale ale unei politice nenaturale ».

« *Opul nulificării este perfect, și cu profundă părere de rău trebue să constatăm că astădată naționalităților, parte deja prin lege, parte prin*

aplicarea ei, li s'a făcut imposibilă participarea la viaţa constituţională şi lupta parlamentară onorabilă».

« Dar dacă pe lângă toate aceste totuşi şi astăzi încă s'ar afla ici colea vreun cerc naţional, care şi de prezent ar putea încrede mandatul unui deputat naţional; nu ni se obtrude întrebarea: Cu ce prospecte şi spre ce scop ar fi să trimită aceste cercuri singuratice reprezentanţii lor la Dietă? Ar însemna că, încă n'am pricepe pe deplin situaţia, dacă am cugeta că prin aceea am fi făcut ceva cât de puţin ».

« *Preapreţuirea puterilor proprii, aspiraţiuni egemoniste, visurile de putere mare, sunt în tot cazul încâtva trăsuri naţionale caracteristice, dar ele totuşi nu sunt pe deplin suficienţe pentru a explica psihologiceşte această politică de vabanque, care rischiază toate pentru a câştiga toate.* Momentul psihic zace mai afund. *In preseara evenimentelor mari, a căror importanţă nimenea nu o poate măsura, cercurile decizătoare de astăzi privesc în realizarea acestei politice un interes vital al existenţei naţionale. De sigur aceasta e mare şi să adaugem, o fatală greşală;* însă asta nu schimbă nimic în lucru. Ţine odată cineva la o atare convincţiune, dacă se identifică odată un interes naţional vital — deşi numai închipuit — cu întemeierea statului naţional, atunci ar fi mai mult decât o naivitate copilărească a crede că s'ar putea renunţa la această politică, adecă la un interes vital, nu ştiu pentru ce, doară de dragul unor vorbiri frumoase a unor membrii dietali! In mod raţional, aşa ceva dela nimenea nu s'ar putea pretinde. A fi convins că existenţa naţională numai în Statul naţional îşi găseşte o garanţă adevărată şi totodată a face concesiuni pretensiunilor naturale ale Statului poliglot, n'ar fi o *sacrificare eroică de sine, ci o abdicare iraţională.* Dar dacă e aşa, atunci fiecare trebue să recunoască că astădată şi unica noastră armă constituţională: *logica argumentelor este neputincioasă.* Fiecare manifestaţiune naţională din parte-ne în parlament n'ar fi decât o lovitură în baltă. Poate să ne doară, dar trebue să recunoaştem că *pentru astădată condiţiunile unei serioase transacţiuni politice lipsesc absolut* ».

« Intre astfel de împrejurări, stimaţi alegători, veţi şti a preţui motivele mele şi veţi corespunde rugării mele: de a mă dispensa pentru astădată dela primirea eventuală a unui mandat la dietă. Veţi consimţi cu mine întru aceea că eu de prezent şi pe lângă voinţa mea cea mai bună nu aşi fi în stare a primi locul meu în dietă ».

« Totuşi numai în parte aş fi dat expresiune opiniunii mele asupra situaţiunii, dacă o aşi întrerupe aci, pentru a mă concedia de d-voastre. De aceea numai pentru câteva momente solicitez încă atenţiunea amicabilă a d-voastre ».

« *Logica argumentelor astădată este neputincioasă. Insă ce nu poate înfăptui logica argumentelor, aceea, de regulă, cu atât mai irezistibil se forţează prin logica faptelor* ».

« *Această logică a faptelor este aceea, care transformă politica de stat naţional în mânile propriilor ei creatori, cu o putere irezistibilă, într'o politică de destrucţiune* ».

« N'au lipsit la timpul său voci admonietoare în această direcţiune. Mai bine de un deceniu a decurs de atunci. Temerile noastre de atunci încoace s'au condensat în fapte ponderoase. Politica aceasta a « marelui stat naţional » în consecinţa sa naturală a trebuit să sublege întreit: financialminte, economice şi politice, nervul vital al Statului nostru. In contra unei atare politice numai un mijloc infailibil există: Realizarea consecventă a politicei acesteia însăşi. *Tot pasul cu care înaintăm pe calea aceasta, cu intenţiunea de a ne apropia de ideia statului naţional, ne conduce în faptă cu un pas mai aproape, la inevitabila dărâmare internă a acestui sistem politic însuşi* ».

« Acei cari la timpul său au fost insensibili pentru logica argumentelor, astăzi nu se mai pot apăra în contra presiunii faptelor. Legătura logică însă între politica aceasta greşită şi urmările ei naturale nici astăzi nu o pricep ».

« Voesc a emancipa ţara în privinţa economică; voesc a introduce un constituţionalism adevărat, o administraţiune sănătoasă; voesc a stârpi corupţiunea, cu un cuvânt: voesc să procure condiţiunile unei desvoltări sănătoase de stat. Dar nici astăzi nu voesc a renunţa la ideia de stat naţional. Şi astăzi îşi închipuesc că amândouă deodată ar fi posibile ».

« *Putem voi a transforma artificial un stat poliglot într'un stat naţional; dar trebue să renunţăm apriori la desvoltarea sănătoasă a Statului. Sau, putem voi o desvoltare sănătoasă a Statului: atunci însă trebue să renunţăm la Statul naţional. Alegerea este liberă, dar nu putem voi odată amândouă* ».

« Să se încerce emanciparea economică a ţării. Ea s'ar putea ajunge; dar cu realizarea ei noi am scoate totodată din ţiţini şi punctul arhimedic de razim al acestei intrinsece politice de stat naţional ».

« Naţionalitatea maghiară şi pe lângă supremaţia ei naturală n'ar fi în stare a-şi asigura fără puternicul aliat exclusivitatea sa artificială. Iar alianţa aceasta de o însemnătate eminent politico-naţională pentru Ungaria are pentru aliatul nostru o valoare mai gata exclusiv politico-comercială. Să i se iee aceasta şi toată alianţa e disolvată. Aşadară, am putea emancipa ţara în privinţa economică, dar n'am putea-o face decât în *preţul Statului naţional* ».

« Să se încerce introducerea adevăratului constituţionalism, a unei administraţiuni sănătoase şi a nu se mai servi de corupţiune; desigur o astfel de păşire n'ar lipsi a aduce în cel mai scurt timp fructele cele mai bune. dar o astfel de păşire tot odată ar validita pas de pas pe conta ideii de stat naţional, ideia statului poliglot. Aşadară am putea avea adevăratul constituţionalism, o bună administraţiune şi morala publică, dar nu le-am putea avea decât în preţul Statului naţional ».

« Tare şi cu drept ne plângem de defectul unei activităţi sistematice în toate ramurile puterii guvernamentale, dar cu nedrept i se impută guvernului de prezent că face numai o politică din caz în caz. Căci este o mare greşală a crede că pe baza aceasta ar fi posibil o politică sistematică.

Fiecare greşală se răsbună totdeauna în linia primă prin aceea că ne aduce într'o situaţie silnică; este deci mirare, dacă noi luând o greşită ideie fundamentală, ca punct de mânecare pentru o întreagă direcţiune politică, am ajuns pe o cale, care într'adevăr nu este alta, decât o serie continuă a situaţiilor silnice. Unde toate interesele vitale ale Statului sunt artificiale subordonate unui scop suprem nenatural al Statului, acolo eo ipso în mod principial este eschisă o îngrijire raţional sistematică a acestor interese vitale. Acest defect de sistem în politica guvernamentală este numai o consecinţă logică a efeptuirii sistematice a greşitei idei fundamentale, a acestei politice însăşi. Şi iarăşi am putea inaugura o cultură raţional sistematică a acestor interese vitale de stat: dar iarăşi n'am putea aceasta *decât în preţul statului naţional*».

« Şi prin aceasta se manifestează puterea irezistibilă a logicei faptelor! *Putem păcătui în contra legilor desvoltării naturale: dar nu o putem face nepedepsiţi* ».

« *Dacă nu intervine un incident neaşteptat, o întoarcere nu e probabilă şi aşa politica aceasta, greşită în punctul ei de mânecare, va îndeplini irezistibil cursul ei. Dauna va fi necalculabilă ce ea va fi produs în toate direcţiile. Totuşi trebue să vă mărturisesc sincer că toate acestea nu-mi pot tulbura liniştea sufletului. Oricât de dăunoasă să fie politica aceasta pentru noi Românii, ori şi cât să împiedece ea desvoltarea noastră naţională, însăşi existenţa noastră naţională ea nu o poate atinge, cu atât a o ameninţa serios.* Şi eu am ferma convicţiune că solidaritatea intereselor vitale a poporului maghiar şi român, astăzi încă înnourată, mai curând sau mai târziu trebue să fie recunoscută în deplina ei splendoare şi atunci va fi sosit şi timpul transacţiunii serioase ».

« Sosească acest moment cât mai curând. Iar pe voi, stimaţi alegători, vă rog să-mi păstraţi şi până atunci preţuita-Vă încredere, precum şi simpatiile voastre, căror asemenea Vă păstrez şi eu ».

« Vlaicoveţ, 3 Iunie 1881. *Alexandru Mocsonyi* » [1])

Scrisoarea lui Mocioni, reprodusă nu numai în ziarele româneşti, ci şi în cele maghiare şi germane din Ungaria, a făcut o mare senzaţie în cercurile politice. Pentru a anula efectele criticei sdrobitoare, pe care Mocioni o face stărilor politice din Ungaria, reputatul publicist şi politician maghiar, Francisc Pulszky, publică un articol polemic în ziarul « N. Pester Journal » la care primeşte următorul răspuns din partea lui Mocioni:

POLEMICA LUI ALEX. MOCIONI CU PUBLICISTUL MAGHIAR F. PULSZKY

« Se pare că d-l Pulszky vrea să combată părerile ce le-am desvoltat în scrisoarea mea adresată Partidului Naţional din circumscripţia electorală Lugoj. Atacul nu e serios, deci nici apărarea nu poate fi altcum.

[1]) Branisce, *Opul citat*, pag. 331—342.

Ea apare deci cu totul superfluă. Dacă totuşi nu întrelas a reflecta la atac, o fac aceasta nu pentru a-mi apăra ideile, cari propriu zis nici n'au fost atacate, ci pentrucă prin tăcere s'ar părea doar că păcătuiesc faţă de stima ce o nutresc nu numai eminentului politician, ci şi persoanei d-lui Pulszky, în care eu am putut cunoaşte, chiar a şi iubi, pe un dialectic ager şi iscusit ».

« Dar să privim mai de aproape aceste atacuri, ce par dialectice. D-l Pulszky află înainte de toate că eu « învălui ideile mele în negura unui şal filozofic de cuvinte ». In scrisoarea mea m'am adresat unui public, care în majoritatea sa — o zic aceasta fără intenţiunea de a-i aduce cea mai mică ofenză — stă sub nivelul intelectual al d-lui autor al articolului; e deci natural că am fost nevoit să mă folosesc de un limbagiu cât se poate de clar şi la înţeles. Şi dacă d-l Pulszky îl află totuş nebulos, vina nu va fi doar a mea. Cum însă ar fi mai mult decât lipsă de complezenţă a persista pe lângă o atare presupunere, verosimil că eu sunt de vină. Dar şi în cazul acesta mai rămâne încă ceva fatal. Sustă faptul că ideile mele, cel puţin pentru d-l Pulszky sunt « învelite în negură » şi el totuşi se apucă să le critice; şi în acest caz e de temut că şi critica, ca atare, nu poate atinge ideile mele, adecă miezul temei, ci numai vălul lor exterior; e de temut că atari atacuri nu pot avea mai mare valoare, decât nişte lovituri în negură. Şi se pare că aşa va şi fi. Sau doar e ceva mai mult decât o asemenea lovitură, când d-l Pulszky accentuiază un stat unitar organizat faţă de un stat poliglot? Ca şi când un stat poliglot nu s'ar putea organiza în mod unitar şi un stat organizat în mod unitar nu ar putea prea bine să existe şi fără dominaţia exclusivă a unui neam ».

« Cine poate considera de atac serios, când d-l Pulszky spre a justifica dominaţiunea artificială exclusivă a unui neam, ne face nouă imputări, cari totdeauna şi pretutindeni intonăm principiul egalei îndreptăţiri — « că pretenziunile noastre reoglindează concepţiile evului mediu? ». Ce se poate zice oare despre o argumentaţie care motivează dominaţia exclusivă a limbei maghiare în Ungaria, cu dominaţia exclusivă a limbei Parisului în Franţa şi care în diferenţa de limbă a popoarelor din Ungaria nu poate observa o diferinţă mai mare, decât este cea dintre dialectul din Provence, al « a »-ului şi limba Parisului? *Şi oare nu ne vine în minte fabula cu broasca, ce se umflă, când d-l Pulszky — luând ca bază că unele popoare mari de 50—60 milioane îşi asimilează altele mai mici — presupune că un popor mic de 5—6 milioane are capacitatea să înghită alte 10 milioane?*

« *Cine cinează mai mult decât poate mistui, desigur că-şi tulbură liniştea nopţii prin o indigestiune mică şi neplăcută. E o axiomă, care desigur, că nu e necunoscută d-lui Pulszky, dar se pare că în politică o trece cu vederea. Şi aceasta constitue o greşală contra igienei publice* ».

« D-l Pulszky nu poate pricepe, că în ce raţiune stau greutăţile noastre financiare cu împrejurarea, că limba oficială a Statului e cea maghiară, — şi nu poate înţelege ce deosebire s'ar produce în bugetul

Statului, dacă în unele comitate s'ar decreta limba română sau sârbească de « limbă administrativă ». Este o armă a dialecticei, pe cât de iubită pe atât de tâmpită, ca la concepţiuni, a căror legătură logică cauzală este întremijlocită prin un lanţ mai lung de concepţiuni intermediare, să se suprime acestea şi prin aceasta a descompune, — cel puţin la aparenţă, — conexiunea lor. Greutăţile noastre financiare au dublul lor temeiu: întâi, în aceea că puterile financiare ale unui stat mic s'au întrebuinţat în o măsură ce corespunde cerinţelor unui stat mare, apoi, în aceea că pentru a se cumpăra dominaţiunea esclusivă a unei rase, a trebuit să se renunţe la o desvoltare economică liberă şi sănătoasă. Acestor gânduri le-am dat eu expresiune, deşi nu aşa de explicit, dar totuşi suficient de lămurit, — când am caracterizat ideia fundamentală a politicei dominante prin cuvintele: *Se voieşte a se face dintr'un stat mic poliglot un stat mare naţional* ».

« Consecinţele naturale ale unei atari politici vor fi diferitele terenuri de activitate ale Statului, cum sunt de ex. terenul financiar, economic, politic, limbistic şi altele corespunzând acestora — diferite, dar pentru aceea vor sta în strânsă legătură între olaltă, întocmai ca razele ce se răspândesc din unul şi acelaşi centru. Acest centru este însă ideia fundamentală, ce am accentuat-o, a politicei dominante de azi. Poate că mai cu multă uşurinţă ar fi putut combate d-l Pulszky conexiunea între schimbarea timpului şi între oscilaţiunile acului barometric. Cine nu cunoaşte, ori ignorează concepţiunile intermediare, ce ni le oferă ştiinţele fizice, ar putea să combată şi această conexiune. Dar cum că ea totuşi există, îmi va concede acum doar şi d-l Pulszky.

« Şi care e morala din toate acestea? Că dialectica artificială nu poate ajunge niciodată până la realitate — nici chiar în iscusita mână a unui Pulszky ».

« De altcum — « Sapienti pauca » [1]).

Se credea şi se aştepta că Pulszky va continua polemica cu Mocioni. A bătut însă în retragere şi n'a mai răspuns [2]).

Retragerea lui Alexandru Mocioni — şi împreună cu el şi a celorlalţi membrii din familia sa, de pe arena politicei militante, — era, fără îndoială, un gol mult simţit, cu care opinia publică română, îndeosebi a bănăţenilor, nu se putea împăca. Dorinţa unanimă de a-l determina să iasă din atitudinea sa expectativă, s'a manifestat şi în adunarea

---

[1]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 343—346.

[2]) Nu mult după această încrucişare cu spiritualele arme a celor doi fruntaşi, întâlnidu-se Alex. Mocioni cu Pulszky pe insula Margareta din Budapesta şi prinzând vorbă îi zise Mocioni:

« Mi-se pare că îmi datorezi cu un răspuns ».

« Las-o în pace — replică Pulszky — haid' mai bine la o partie de şac. E lucru mai cuminte ». Şi s'au pus la şac, ambii fiind buni jucători, dar de politică n'au mai vorbit. (Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 346—347).

alegătorilor naţionalişti din judeţul Timiş, ce s'a ţinut în Timişoara la 3 Mai 1887, când atât el, cât şi fratele său Eugen, unchiul său Antoniu şi vărul său Zeno, au fost aleşi între alţii, reprezentanţi la conferinţa naţională convocată la Sibiu, pe ziua de 7 Maî 1887.

ALEX. MOCIONI STATORNIC IN ATITUDINEA SA EXPECTATIVĂ

N'a părăsit însă, nici de astădată, rezerva, ce şi-o impusese, ci adresă avocatului Pavel Rotariu, redactor al ziarului «Luminătorul» următoarea scrisoare:

SCRISOAREA LUI ALEX. MOCIONI CĂTRE PAUL ROTARIU, REDACTORUL «LUMINĂTORULUI»

Stimate Domnule Redactor,

«Conferinţa naţională din Timişoara a ales pentru conferinţa din Sibiu 10 reprezentanţi, între aceştia patru membri ai familiei mele. Cunoscut e stimaţilor membrii ai Conferinţei, cari m'au distins pe mine, respective pe noi patru cu onoratoarea încredere, că noi de mai mult de un deceniu nu luăm parte activă la viaţa politică a patriei; cunoscute le sunt şi motivele cari ne decid la o astfel de abstinenţă politică, — le-am arătat de repeţite ori — atât prin cercuri private cât şi în public; nu mai puţin cunoscut e stimaţilor membrii ai Conferinţei că aceste motive, durere, nici astăzi n'au încetat a fi decizătoare, căci ele zac în neschimbata noastră situaţiune politică. *Contrastul diametral între tendinţele politicei de stat, astăzi domnitoare, care merge întru a crea un stat naţional maghiar din Ungaria poliglotă şi între tendinţele politice ale poporului român, cari tind a asigura individualitatea naţională şi a o validita ca un factor politic al Ungariei, precum şi contrastul care conzistă între aceste, pe cât de naturale tot atât de îndreptăţite tendinţe ale fiecărui popor cu conştiinţă de sine, şi între nulificarea politică a Românilor din Ungaria şi Transilvania, produsă prin regimul de astăzi în mod artificial — aceste două ponderoase contraste sunt, cari imprimă ominosul tip deplorabilei şi nenaturalei situaţiuni, în care se află astăzi naţiunea română în această patrie.* Fiecare român vede şi simte că naţiunea sa este eschisă dela o participare conformă dreptului etern şi importanţei sale la binecuvântările vieţii constituţionale. Fiecare român a trebuit să facă dureroasa experienţă că naţiunei sale în constituţionala Ungarie o luptă serioasă, legală, parlamentară, pentru bunul ei drept şi legitimile sale interese, — i s'a făcut imposibilă parte prin legi, parte prin aplicarea lor. Un popor de aproape trei milioane de suflete trebue să se mulţumească a vedea cum interesele sale naţionale vitale se reprezintă prin trei deputaţi între 450! Adecă cam după un milion de popor un deputat naţional!».

«Un popor, care în butul împărţirii artificiale a cercurilor electorale în circa 70—75 cercuri constitue majoritatea populaţiunii, trebue să

se mulţumească a vedea, cum reprezentanţii delegaţi ai alegătorilor români în adunarea lor generală — ca şi până acum — aşa şi astădată prin constituţionalismul Ungariei şi astăzi condamnaţi vor fi, în preseara marei lupte electorale, în mijlocul unei situaţiuni critice, ce ameninţă interesele vitale ale naţiunii, cu inima sângerândă, dar cu braţele încrucişate, a constata în faţa ţării şi a Europei artificiala nulificare politică a poporului, al doilea după a sa importanţă, între popoarele regnicolare ale Coroanei Sf. Ştefan, şi prin urmare a pronunţa formalminte pasivitatea impusă naţiunii, a renunţa la o luptă electorală fără efect. Conferinţa din Sibiu de sigur nu va lipsi nici la această ocaziune a ţinea strâns cu îndatinata unanimitate la acele postulate naţionale, cari se recer pentru libera validitate politică a individualităţii naţionale a Românilor din Ungaria şi Transilvania, şi iarăşi va enunţa în mod solemn concluzele sale corespunzătoare. Insă asta este tot, ce astăzi ea poate să facă; asta este una din cele puţine libertăţi constituţionale, de cari şi poporul român până acum a putut şi — voim să sperăm — că şi astădată va putea face uz neconturbat. Intre astfel de împrejurări, cred că am făcut tot ce azi putem, dacă declarăm mai dinainte: aderăm fără rezervă la concluzele prevezibile ale conferinţei din Sibiu. Aşa pricepând lucrul credem că nu vom greşi, dacă în actul de alegere al Conferinţei din Timişoara nu privim atât un mandat pentru conferinţa din Sibiu, cât mai vârtos o nouă dovadă a acelei încrederi, de care familia mea din partea poporului român al Comitatului Timiş totdeauna s'a bucurat şi de care totdeauna cu mândrie se poate făli. Permite-mi deci, Stimate Domnule Redactor, ca după toate aceste să exprim în preţuitul d-tale organ, atât în numele meu cât şi în numele celorlalţi trei membri ai familiei mele, mulţămita noastră adânc simţită românilor timişeni şi să-i rog totodată a fi încredinţaţi că, îndată ce va fi sosit momentul pentru o serioasă acţiune politică naţională — ce poate că se va întâmpla mai curând decât cum o cred unii — fiecare dintre noi va sta la postul său.

« Primeşte, Domnule, încredinţarea distinsei mele stime ».

« Budapesta, 5 Maiu 1887.

Alexandru Mocsonyi » [1])

Paul Rotariu prezentă scrisoarea lui Mocioni biroului central al partidului naţional şi ea se citi în şedinţa din 9 Mai 1887 a conferinţei naţionale din Sibiu, prezidată de Gheorghe Bariţiu, preşedintele din acea vreme (1884—1887) al partidului. Cuprinsul ei a făcut o bună impresie. Declaraţia că el şi ceilalţi membrii ai familiei aderă, « fără rezervă la hotărîrile, ce le va lua conferinţa » şi « că îndată ce va fi sosit momentul pentru o acţiune politică serioasă, ce poate că se va întâmpla mai curând, decât cum cred unii — fiecare dintre ei « va sta la postul său », — a fost acoperită cu aplauze entuziaste [2]).

[1]) Dr. Valeriu Branisce, *Pagini răsleţe*, pag. 349—351.
[2]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 351—353.

In acest timp politica activistă a Românilor din Banat şi părţile ungurene, recunoscută ca « oportună » pentru ei — cât timp va permite executarea onestă a legii şi circumstanţele locale — de către conferinţa naţională din 1881, făcea ultimele încercări pentru a-şi trimite reprezentanţii săi în Camera ungară. Abuzurile oficiale, nedreptăţile la compunerea listelor, ameninţările şi presiunile violente din partea organelor administrative, făceau tot mai imposibilă alegerea candidaţilor Partidului Naţional în parlamentul ţării.

ALEGERILE DIETALE DIN 1887

La alegerile din vara anului 1887 a reuşit, având program naţional, un singur candidat, generalul *Traian Doda*, ales cu vii aclamaţii de bravii grăniceri din circumscripţia Caransebeşului. Având program guvernamental, 7 deputaţi de origine română obţinură mandate.

UNICUL DEPUTAT NAŢIONALIST, GENERALUL TRAIAN DODA, NU-ŞI PRESINTĂ MANDATUL

Deputatul Doda nu-şi prezentă mandatul, şi într'o scrisoare publicată în ziare, — către preşedintele Camerii, declară că nu va lua parte la lucrările Camerii, neputând lua asupra sa sarcina de a reprezenta singur interesele naţionale ale aproape 3 milioane de Români, iar pe de altă parte ar fi o trădare faţă de naţiunea sa, dacă ar renunţa la mandatul său de deputat.

Atitudinea bărbătească şi plină de demnitate naţională a generalului Doda, care trezi puternice emoţii şi manifestări de simpatie în întreaga opinie publică românească, a avut desăvârşitul consimţământ şi sprijin din partea lui Alexandru Mocioni. Când generalul a fost dat în judecată pentru conţinutul scrisorii sale către preşedintele Camerii, Alexandru Mocioni — care era autorul scrisorii şi inspiratorul ţinutei generalului — a ţinut de datoria sa să-şi spună cuvântul, publicând în ziarul « Luminătorul » din Timişoara, un judicios articol, din care reproducem următoarele:

ARTICOLUL LUI ALEX. MOCIONI, IN CARE APĂRA ATITUDINEA GENERALULUI DODA

« . . .Este un lucru mult mai cunoscut, cum ca aderenţii politicei de stat la noi monopolizează astăzi până şi patriotismul, decât să mă poată mira, că procuratura de stat resimte un spirit antipatriotic din opoziţiunea determinată, dar peste tot legală, a d-lui *Traian Doda* contra acestei politici de stat, şi suntem cu mult mai deprinşi cu asemenea insinuaţii, decât să fim faţă de ele aproape indiferenţi. De aceea nici nu voiu intra mai pe larg în discuţiunea asupra lor. Totuşi pare-mi-se că prea departe se merge, când acum deja până şi dreptul de libertate a cuvântului, aş putea zice unicul drept politic, pe care partidul nostru naţional, până acum cel puţin, deşi nu pe vre-o bază sigură constituţională,

ci cum aş zice, prin scutul unui oarecare tact oportunist al guvernului, « tout bien que mal », mai poate să-l exerciteze, prin forţate substituiri de concepte se încearcă a ni se curma ».

« ... In cazul de faţă avem de a face cu o arbitrară, cu o forţată permutare a conceptelor. Căci nu alta, decât o patentă permutare a conceptelor este, când procurorul de stat în rechizitorul său preface opoziţiunea lui Doda în contra actualei politici de stat, — opoziţiune, ce e drept, rezolută, dar peste tot constituţională — legală, o opoziţiune, la a cărei manifestare, generalul, precum în mod nedubios arată întreg tenorul declaraţiunilor sale, la orice alta putea să se cugete, numai la o ţinută ostilă nu faţă de rasa maghiară, despre care nici măcar cu un cuvânt amintire nu se face prin toate scrierile sale, — zic, această opoziţiune a sa în contra politicei de stat o preface într'o nelegală provocare la ură în contra rasei maghiare ».

« Tot asemenea nu este decât o a doua, tot atât de puţin justă preschimbare de concepte, când procurorul relativ la enunciatul, pe care l-a făcut guvernul cu privire la a doua alegere de deputat, — care atunci era în perspectivă, când s'a adresat către alegători spunându-le că « e vorba de o grea şi anevoioasă luptă », aşa dar a fost o absolută legală şi licită preparare a alegătorilor pentru o legală luptă electorală, — vine şi tinde a o transforma aceasta într'o provocare de luptă ilegală în contra unei rase! ».

« ... Intru adevăr, dacă constatarea faptului, că graţie binecunoscutei noastre practice la alegeri, poporul nostru astăzi încă numai într'un cerc este pus în poziţiune de a-şi alege pe deputatul său naţional; dacă admoniţiunea către alegători, că are să fie luptă grea electorală şi dacă un apel la onoarea naţională a alegătorilor poate să constitue delictul agitării la ură contra oricărei alte naţionalităţi, — atunci aşa cred, că tot omul nepreocupat va trebui să admită că avem aici a face cu permutări de concepte absolut nepermise şi forţate ».

« Eu sigur că ţin cu rigoare şi scrupulozitate la respectul către lege şi aceasta nu tocmai din temere de pedeapsă, ci din motivul că consider oareşicum de un postulat al decorului politic, şi pun un fel de ambiţiune întru a respecta cât mai conştiincios legile, pururea şi pretutindenea, unde în total mai sustau referinţe legale: dar pe lângă toate acestea, trebue să mărturisesc cu toată franchețea că mie fiecare din atinsele construcţiuni îmi apare, precum în fond pe deplin motivată, asemenea şi din punct de vedere al legalităţii atât de puţin atacabilă, încât un singur moment nu aş fi pregetat a le rosti acestea, ori altele asemenea lor în public, pe lângă tot respectul meu cel mai conştienţios faţă de lege. *Când odată în Ungaria nici astfel de cugete nu va mai fi permis a exprima în public fără pedeapsă, atunci vor înţelege toţi, că în desvoltarea constituţională a Statului nostru am ajuns deja la punctul, unde chiar şi acest drept, până acum tolerat, nu mai este compatibil cu oficiala ideie de stat* » [1]).

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 384—386.

CONDAMNAREA GENERALULUI DODA

Intoleranța de rasă, ce se descărcă în procesul de presă intentat generalului Doda, care proces s'a desbătut la 17 Decemvrie 1888 în fața curții de jurați din Arad și s'a terminat cu condamnarea inculpatului la doi ani închisoare și la o amendă de o mie fl [1]), arăta și celor mai optimiști și naivi, că politica de stat a guvernelor maghiare suprimă, în numele ideii de stat maghiar, chiar și cele mai legale și constituționale manifestări de viață ale poporului român de sub stăpânirea lor.

CONCENTRAREA TUTUROR ROMÂNILOR DIN UNGARIA ȘI TRANSILVANIA INTR'UN SINGUR PARTID NAȚIONAL

Rezistența dârză, ce le-o impunea Românilor din Transilvania și Ungaria acest regim de apăsare și nedreptate, se desfășură, din fericire, cu începerea anului memorabil 1881, în condiții de ordin sufletesc tot mai prielnice. Ele rezultară din concentrarea, realizată în conferința națională din 1881, a tuturor energiilor naționale, până atunci divizate pe provincii, într'o organizație politică unitară și solidară [2]), și în urma evenimentelor epocale din acest timp, prin care luă ființă regatul României libere. Se creiă în întreg poporul român, liber și robit, o stare de spirit cu puternice îndemnuri pentru acțiuni politice mai energice, îndreptate spre înfăptuirea unui ideal comun. Misiunea istorică, ce avea s'o îndeplinească tânărul și vigurosul regat, prin întreaga sa evoluție politică și culturală, intră în conștiința întregului neam, care trăind

---

[1]) Impăratul Francisc Iosif a grațiat pe generalul său de sub pedeapsă, sistând întreaga procedură.

[2]) Toate străduințele factorilor politici maghiari de a provoca, cu colaborarea unor fruntași români oportuniști, desbinarea programului politic din 1881, care între postulatele naționale cuprindea și *autonomia Ardealului*, iar dualismul din 1867, pe care se întemeia supremația maghiară artificială, îl respingea indirect, rezervându-și să se pronunțe « asupra lui la timpul său », se înecară în ridicol. Incercarea din 1881 de a înființa un contra partid « patriotic » numit « constituțional român », cu un program pe placul ungurilor, eșuă cu desăvârșire. (T. V. Păcățianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 37—38).

Nu prinse rădăcini nici formația politică « moderată », ce s'a constituit la 14 Martie 1884 în Budapesta sub președinția mitropolitului Miron Romanul (1875—1898), având în frunte un stat major din fruntașii: Dr. Iosif Gallu, mai târziu membru în Camera magnaților, deputatul Gheorghe Serb, Lazar Ionescu, fost deputat naționalist, Dr. Cornel Diaconovich, Dimitrie Bonciu, fost deputat naționalist mai apoi guvernamental și în urmă notar public în Arad și Leontin Simonescu, fost subprefect și în urmă secretar al mitropoliei din Sibiu, — și în ziarul *Viitorul*, un organ de propagandă. (T. V. Păcățianu, *Opul citat*, vol VII, pag. 142—144).

Cu cât loviturile guvernelor maghiare au fost mai simțitoare și mai adânc tăietoare în existența lor etnică, cu atât mai puternică a fost și rezistența, și alipirea Românilor de sub coroana Sfântului Ștefan față de partidul lor național și programul lui din 1881.

pe un teritoriu etnic compact, având acelaşi suflet, aceeaşi limbă şi aceeaşi conştiinţă vie şi activă a originei sale comune, tindea în chip firesc la unitatea sa politică.

LEGĂTURI TOT MAI INTIME CU ROMÂNIA LIBERĂ

« *Nu trebue să uităm un singur moment* — zice marele bărbat de stat Take Ionescu — *că Regatul Român este numai o porţiune din neamul românesc. Politica externă a Regatului Român ar înceta de a mai fi o politică adevărat românească în ziua, în care ea ar fi stăpânită numai de interesele egoiste ale acelor Români, pentru cari o soartă norocoasă a creiat Regatul independent de pe malul stâng al Dunării. Existenţa naţională a neamului întreg şi neştirbit este o chestiune vitală pentru toţi Românii, pentru cei din regat ca şi pentru cei din afară* » [1]).

« *Nu ştiu dacă ţi-ai făcut o ideie sumară* — scrie Vicenţiu Babeş, preşedinte (1887—1892) al Partidului Naţional către Alexandru Mocioni — *despre desbaterile din Camerile române asupra cauzei noastre. Au vorbit vreo 20, cei mai de frunte bărbaţi şi oratori — în timp de 8—9 zile. Ştii ce adevăruri s'au scos la lumină, necontrazise de nimenea? Două mari şi grele: ambele, la cari eu am stăruit de 25 ani necurmat. Una, că România liberă fără noi n'are viitor; alta că: precât timp noi dincoace dripiţi suntem de maghiari, soldat român nu va merge alăturea cu tripla alianţă* [2]), *respectiv cu Austro-Ungaria, — odată cu capul! Ca al treilea a adaus Lahovari şi a fost recunoscut, acela că: regatul României este absolut necesar pentru vivificarea şi încurajarea românismului întreg!* » [3]).

Această comunitate de viaţă şi de interese între Românii din ambele părţi ale Carpaţilor, între factorii lor politici şi culturali, creează legături tot mai dese, tot mai intime.

PRIETENIA CU TAKE IONESCU

Alexandru Mocioni, omul realităţilor politice, întreţine şi cultivă legături cu marele *Take Ionescu,* care cunoscând prin propria sa intuiţie situaţia politică şi culturală a Românilor ardeleni, a avut dintre toţi politicianii români contemporani cea mai corectă, consecventă şi generoasă atitudine faţă de soarta lor. « *Chestiunea românismului de dincolo de munţi* — scrie biograful său — *îi sta mereu la inimă. El înodase deja legături de prietenie cu mulţi din luptătorii de dincolo. Vara el se oprea în Ardeal şi cu toată discreţiunea se informa, vedea şi se inspira* » [4]). A vizitat şi pe mocionişti la Căpălnaş, Birchiş şi Bulci.

---

[1]) C. Xeni, *Take Ionescu,* pag. 67.
[2]) Germania, Austro-Ungaria şi Italia.
[3]) Scrisoarea lui V. Babeş către Alex. Mocioni, din 6/18 Ianuarie 1894.
[4]) C. Xeni, *Take Ionescu,* pag. 123.

AUDIENŢA LUI ALEX. MOCIONI LA REGELE CAROI I

In audienţa pe care Alexandru Mocioni a avut-o în vara anului 1892 la Regele Carol I al României, care dorind să-l cunoască l-a invitat la Sinaia, subiectul întrevederii a fost chestiunea naţională, — situaţia şi atitudinea politică a Românilor de sub stăpânirea ungară. Alexandru Mocioni a cunoscut punctul de vedere al Regelui, care ţinea în mâinile sale frânele politicei externe ale regatului şi era aliatul şi prietenul intim al Impăratului Francisc Iosif, iar Regele a luat informaţiuni în această privinţă dela distinsul şi înţeleptul reprezentant al Românilor de peste munţi [1]).

PARTIDELE POLITICE DIN ROMÂNIA INFLUENŢEAZĂ ASUPRA TACTICEI DE LUPTĂ A ARDELENILOR

Prin contactul mai viu şi mai intim între factorii vieţii publice de dincoace şi de dincolo de Carpaţi se resimte şi în rândurile luptătorilor ardeleni influenţa celor două partide, ce stăpâneau viaţa politică a regatului. Se formară şi în sânul partidului Naţional al Românilor din statul ungar, două curente, două grupări politice: una mai revoluţionară, mai demagogică, alta mai tradiţională, mai diplomatică, — divergenţe, deocamdată nu asupra postulatelor din programul naţional din 1881, considerat ca intangibil de către ambele grupări, ci din punctul de vedere al tacticei de luptă.

Aceste deosebiri de tactică adâncindu-se prin agitaţiuni şi intrigi din lăuntru şi din afară, frumoasa solidaritate naţională, inaugurată la 1881, când conducătorii Românilor din Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş, sub loviturile tot mai simţitoare ale duşmanului, dar şi sub influenţa binefăcătoare a fericitelor evenimente şi înfăptuiri din România liberă, se concentrară şi organizară «*pentru apărarea drepturilor şi intereselor tuturor*», suferi grave sguduiri, chiar în preajma unei energice şi excepţionale acţiuni politice, considerată, în fond, drept bună şi necesară de către ambele grupări.

Intre timp, situaţia politică a Românilor de sub stăpânirea maghiară, tot mai precară, creă o atmosferă de adâncă revoltă sufletească. Prigoniţi în numele ideii de stat maghiar [2]), pe toate terenurile de afirmare

---

[1]) Asupra amănuntelor audienţii la regele Carol, care l-a reţinut la dejun, Alex. Mocioni a păstrat cuvenita tăcere. Fratele său, Eugen, îmi spunea, în timpul când am stat în casa lui (1894—97), că Alexandru a fost invitat la Sinaia şi s'a bucurat de o excepţională primire, dar ceea ce a vorbit cu Regele nu se poate divulga.

« *In afacerea excursiunii d-tale la Sinaia,* — *îi scrie Aurel Mureşeanu directorul* Gazetei Transilvaniei — *am tot aşteptat să-mi scrii ceva, vazând însă că nu mai primesc nimic, m'am decis a aduce notiţa, ce aţi citit-o, caci nu mai puteam tăcea faţă cu faimele acele tendenţioase* ». (Scrisoarea lui A. Mureşanu către Alex. Mocioni din 20 Septemvrie 1892).

[2]) « Unitatea limbei statului — zicea ministrul de justiţie Szilágyi Dezsò — o privim ca o consecinţă necesară a unităţii statului maghiar ». (T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 686).

legală a vieţii lor naţionale, lipsiţi de dreptul constituţional de a-şi reprezenta şi apăra interesele lor politice, culturale şi economice în parlamentul ţării, trataţi cu totală neîncredere [1]), nu le-a rămas altă cale, alt remediu, decât a duce la cunoştinţă Suveranului durerile lor.

IDEIA UNUI MEMORAND CĂTRE IMPĂRATUL FRANCISC IOSIF

Ideea unei plângeri-memorand — către împăratul şi regele Francisc Iosif a avut-o mai întâi, amicul politic al lui Alexandru Mocioni, *Dr. Aurel Mureşanu*, directorul « Gazetei Transilvaniei », din Braşov, într'o serie de articole, ce publică la începutul anului 1885, în coloanele acestui organ al Partidului Naţional. Ea se generaliză şi deveni o problemă actuală, o preocupare de căpetenie pentru conducerea partidului. Dar pe când, pentru Alexandru Mocioni şi amicii săi politici, memorandul era o chestiune de raţionament, de prevedere, pentru cealaltă grupare, tinerească şi nerăbdătoare, era o chestiune de sentiment.

Conferinţa naţională din 7—9 Mai 1887, la Sibiu, a hotărît ca atitudinea politică a poporului român din regatul Ungariei, « cu motivele ei exact şi special expuse şi explicate printr'un memoriu, în numele acestei conferinţe, prin mijlocirea unei deputăţii, să se aducă la prea înalta cunoştinţă a coroanei, în scopul de a fi apreciată, cum merită ea şi nu cum o denunţă contrarii » [2]).

Conferinţa următoare, din 27—28 Octomvrie 1890, în moţiunea primită cu aprobări şi aplauze unanime, « aprobă motivele, pentru cari comitetul central nu a aflat până acuma oportun a subşterne memorialul la înaltul tron. Totodată cu considerare la situaţiunea ce s'a agravat, conferinţa generală întregeşte comitetul central la numărul de 25 membri şi însărcinează acest comitet cu publicarea unui memorial politic, care să cuprindă toate gravaminele poporului român, iar aducerea gravaminelor la cunoştinţa preaînaltului loc să o facă, când va fi de lipsă » [3]).

IN PRINCIPIU SOLIDARITATE, DIVERGENŢE INSĂ CU PRIVIRE LA TIMPUL PRESENTĂRII MEMORANDULUI

Din aceste hotărîri unanime ale conferinţelor naţionale din 1887 şi 1890 rezultă adevărul incontestabil că toţi fruntaşii partidului Naţional şi întreg comitetul lui executiv, erau pentru prezentarea « memorialului », fapt hotărît, în principiu, de aceste două conferinţe. Deosebiri

[1]) « Dar mai este o tristă apariţie — zice Ministrul de Interne Carol Hieronymi — în nizuinţele naţionaliste române, anume deşi nu pe faţă, pentrucă aşa ar fi periculos pentru respectivii, dar totuş sunt visători, cari ar voi să compună din românimea din Ungaria şi din statele străine un stat naţional român. Sunt, şi-m place să afirm, că sunt puţini (Voci: Ba, sunt mai multe milioane!). Cunoaştem firele, cari sunt ţesute din România în Ungaria şi fiindcă le cunoaştem le-am tăiat şi le vom tăia ». (T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 630—631).

[2]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 347.

[3]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 418.

erau numai în privința timpului prezentării. Pe când unii erau de părere că e necesară o pregătire prealabilă a forurilor superioare ale monarhiei, o luminare a opiniei publice, câștigându-se și sprijinul bunilor patrioți și o strângere laolaltă puternică și solidară a întreg neamului românesc, deci să se prezinte « *la timp potrivit* », alții militau pentru prezentarea lui « *fără amânare* ».

Impăratul Francisc Iosif se pregătea să-și serbeze jubileul de 25 ani dela încoronarea sa ca Rege al Ungariei [1]). Gruparea, care susținea prezentarea fără amânare a memorandului, avea în ziarul « Tribuna » din Sibiu un excelent instrument de propagandă.

In opoziție cu sora ei mai bătrână, « *Gazeta Transilvaniei* », condusă de distinsul publicist, Dr. Aurel Mureșanu, și de « *Luminătorul* » lui Paul Rotariu din Timișoara, « *Tribuna* » se avântă, sub conducerea unor elemente din generația tânără, în frunte cu Slavici, drept primul și cel mai răspândit organ al partidului național. Pentru salvarea ei, și a institutului tipografic din Sibiu, din criza materială care le amenința existența, Alexandru Mocioni, împreună cu fratele său Eugen și vărul său Zeno, contribuiră cu ajutoare considerabile. Alexandru e ales chiar membru în consiliul de administrație al institutului tipografic care edita « Tribuna » [2]).

CAMPANIA TRIBUNIȘTILOR CONTRA CONDUCERII PARTIDULUI NAȚIONAL

După conferința din toamna anului 1890, ziarul « Tribuna » începe o campanie vehementă contra comitetului central al partidului, pe motivul că nu e destul de activ. Indeosebi atacurile pătimașe se îndreptară contra președintelui partidului, Vincențiu Babeș (1887—1892) fruntașul luptător bănățean și contra amicilor lui politici a « mocioneștilor », a căror atitudine politică era presentată opiniunii publice române ca protivnică intereselor naționale [3]).

« Tribunei » se asocie și o parte din presa liberală din România liberă și începu și ea să atace comitetul și să alarmeze publicul că în sânul partidului Național al ardelenilor ar exista lupte interioare.

DISENSIUNI IN SÂNUL COMITETULUI PARTIDULUI NAȚIONAL

Pentru a curma efectele demoralizatoare ale acestei campanii de intrigi și vrajbă, comitetul central se adună în ziua de 30 August 1891 într'o ședința intimă, la Sibiu, și după discuții îndelungate declară

---

[1]) T. V. Păcățianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 415. A. A. Mureșanu, *Documentele procesului Memorandului*. *Țara Bârsei*, Nr. 6/1933.

[2]) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 352.

[3]) « Nu mai sunt acum nici eu om tânăr — scrie I. Slavici, în 8 Nov., memorandistului Dimitrie Comșa — și mi-ar fi greu să încep încă odată în vieața mea o luptă ca cea purtată contra d-lor Mocsonyi, Cosma și Babeș: nu mă sperii însă nici de gândul acesta, când vorba e să apăr pe *cea mai scumpă din creațiunile mele* » — adică pe *Tribuna*. (Mici studii istorice, *Telegraful Român*, Nr. 73/1933).

că, pe cât de vie satisfacţie simţe, pe de o parte « văzând interesarea presei de peste Carpaţi pentru lupta noastră naţională, aşa pe de altă parte, nu poate a nu da expresiune regretelor sale pentru opoziţiunea, că unele foi din Bucureşti, induse în eroare prin informaţiunile neexacte, par a se fi pus în serviciul unei agitaţiuni de natură mai mult de a strica, decât a folosi cauzei noastre naţionale », Reprobă apoi ţinuta acelor membri din comitet, cari călcând disciplina de partid au provocat direct ori indirect campania ziaristică, asigură pe preşedintele de încrederea sa şi declară « că în direcţiunea sa politică nu a suferit şi nu va suferi niciodată vre-o ingerinţă străină şi s'a condus şi se va conduce totdeauna numai de postulatele, dorinţele şi aspiraţiunile poporului român » [1]).

Declaraţia aceasta, la care aderă numai majoritatea membrilor comitetului, n'a avut, însă, darul să curme luptele interioare şi să restabilească solidaritatea în sânul comitetului. Frământările şi disensiunile continuară, iar campania de presă şi atacurile contra preşedintelui Babeş şi a lui Alexandru Mocioni, zăpăcind şi înveninând opiniunea publică, adânceau tot mai mult contrastul dintre cele două grupări din partid.

Faţă de această situaţie critică, care slăbea autoritatea conducerii şi periclita unitatea şi solidaritatea partidului, iubirea de neam a lui Alexandru Mocioni nu putea să nu acţioneze.

Pentru limpezirea situaţiei şi restabilirea armoniei crede de datoria sa să trimită comitetului central, ce s'a întrunit la 30 August 1891, o adresă, în care îşi exprima îngrijorările sale în privinţa disciplinei de partid expunându-şi părerile în chestiunea memorandului.

Reproducem în întregime — cu sublinierile autorului — această scrisoare ce caracterizează personalitatea şi patriotismul luminat al lui Alexandru Mocioni, fiind totodată şi un document preţios al frământărilor şi luptelor noastre din epoca memorandului. Scrisoarea e următoarea:

SCRISOAREA LUI ALEXANDRU MOCIONI CĂTRE COMITETUL CENTRAL AL PARTIDULUI

« Domnii mei!

« De un timp mai îndelungat se continuă prin anumite foi de dincolo de Carpaţi, în sânul partidului naţional de dincoace, o agitaţiune. Natura chestiunei, în jurul căreia se învârteşte această agitaţiune, precum şi caracterul întreg, ce-l poartă agitaţiunea aceasta, ne-a pus în imposibilitate de a ne îngera orişicum în această învălmăşală. Locul cuvenit pentru aceasta ni se pare a fi comitetul naţional. Momentul potrivit, acela al întrunirii comitetului. De aceea adresez aceste litere comitetului, care fără îndoială se va ocupa şi de chestiunile relative la memorande ».

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 457—458.

«Incât pentru publicarea unui memorand politic în scopul de a orienta opiniunea publică asupra situaţiunei noastre, cred că nu există divergenţe esenţiale între membrii comitetului».

«Nu aşa este însă în chestiunea cu prezentarea unui memorand la tron. In această privinţă subversează agere contraste în sânul comitetului. La aceste contraste se referă cunoscuta agitaţiune jurnalistică. Nu pot să ştiu, dacă această chestiune a dat într'adevăr îndemnul acestei agitaţiuni, ori că ea s'a folosit numai de pretext. Fie orişicum, intenţiunea mea este a mă exprima atât asupra acestei agitaţiuni, cât şi asupra chestiunei memorandului. Căci nu numai că pun temeiu, ca comitetul pe deplin să fie orientat despre vederile mele în ambele direcţiuni, ci eu sper că-mi va succede a contribui la clarificarea acelor multiple neclarităţi, cari parte deja existau, parte s'au creiat încă în mai mare măsură, prin aceste agitaţiuni».

«Mai întâi voiu să vorbesc de această agitaţiune».

«Nu aflu de lipsă a intra în detailurile aceleia. De sine înţeles este că, şi mai puţin poate să-mi treacă prin minte, de a face aceasta în privinţa atacurilor personale îndreptate în contra mea. Aceia cari au cutezanţa de a mă suspiciona, atât stau de jos sub mine, încât cu suspicionările lor nu pot să ajungă până la mine, ci cu acelea ei înşişi îşi imprimă pe frunte stigma josniciei lor proprii. A mă ocupa cu astfel de oameni şi porniri ar fi o proprie dejosire a mea, de care nu sunt capabil».

«Insă faptul unei agitaţiuni suscitate şi întreţinute în propriul castru al partidului nostru, nu ne este nici posibil nici permis a-l ignora».

«Avem de a face aici cu o acţiune jurnalistică, care pusă în lucrare de foile externe, ia de îndemn o chestiune controversă internă a partidului nostru, a cărei întreagă formă abia este calificabilă, a cărei motive şi ţinte finale, mie ce e drept nu-mi sunt cunoscute, dar a cărei tendinţă apertă este îndreptată de a perturba armonia internă a partidului şi al cărei efect este, — fie-mi iertată expresiunea singură nimerită, — *scandalul* politic».

«La această apariţiune nouă în viaţa noastră de partid, dar desigur nu îmbucurătoare, voiesc să fac unele reflexiuni din punctul de vedere al ordinei de partid. Eu adecă susţin, că acolo unde domneşte viaţa regulată de partid, chestiunile interne de partid se sustrag peste tot din discuţiunea publică, dacă cumva organul competent al partidului, la noi comitetul central, însărcinat prin conferinţa naţională cu reprezentarea şi conducerea afacerilor naţionale, în mod excepţional, prin concluz formal, doar nu ar enunţa necesitatea, sau cel puţin admisibilitatea unei atari discuţiuni şi că prin urmare deja *faptul în sine* că o chestiune internă a partidului, fără autorizare din partea comitetului naţional, vine pusă în discuţiune publică, în foi ce trec de naţionale, ca în cazul prezent, *este incompatibil cu consideraţiunile de disciplină de partid*».

«In publicaţiunile jurnalistice din întrebare însă, precum cunoscut este, s'a făcut obiect de discuţiune publică până şi din consultaţiunile

confidenţiale ale comitetului, şi încă în mod pe deplin mistificător. Eu cred că, pretutindenea unde există sentiment şi pricepere de disciplină, astfel de acte, au să fie cvalificate ca *acte de o indiscreţiune absolut nepermisibilă.* Dar o procedură jurnalistică, care punând la o parte nu numai egardele datorite persoanei, ci chiar şi cele ce compet poziţiunii de preşedinte al partidului, încarcă pe preşedinte cu cele mai josnice înjurii şi numai decât îl şi execută *à la Lynch*, are o trăsătură pronunţat *anarhistică* ».

« Indiscreţiunile şi mistificările, suspicionările şi calomnierile, înjuriile şi denunţările, acestea sunt armele acestei agitaţiuni. Eu cred că, chiar şi aceia cari s'au folosit de aceste arme, nu vor afirma că le-au luat din arsenalul bunei cuviinţe politice ».

« Şi acestea sunt momentele agitaţiunei acesteia, cari, după a mea părere, recer o considerare mai serioasă din punctul de vedere atât al ordinei, cât şi al reputaţiunei de partid. Căci în faţa unor astfel de apariţiuni de sine se obtrud chestiunile: Oare se poate cugeta măcar la o activitate conştiincioasă şi salutară a supremului organ executiv al partidului naţional, dacă cea dintâi şi indispensabilă presupoziţiune etică, — *încrederea omnilaterală în discreţiunea reciprocă* a membrilor comitetului — se permite a fi sguduită prin atari indiscreţiuni şi mistificări inadmisibile? Oare nu înseamnă aceasta a semăna neîncredere şi discordie acolo, unde încrederea necondiţionată şi concordia cea mai deplină au să domnească? Oare mai poate să fie vorba de ordine în partid, dacă autoritatea preşedintelui este permis a se dărâma în acest mod? Ba mai mult, oare partidul naţional nu se periclitează deadreptul în existenţa sa, dacă el în temeliile sale morale şi politice: *în sentimentele de bună cuviinţă politică şi de solidaritate naţională,* prin astfel de pornire se sguduie, iar *nihilismul moral* se încuibă în sânul său? ».

« Desigur, nu poate fi în firea mea, ca asemenea celor din dosul articolelor aţâţătoare, să suspicionez intenţiunile acelora cari, din întâmplare, într'una sau alta cauză controversă, nu sunt de o opiniune cu mine. Şi după toate acestea oricât de greu îmi vine, chiar şi în acest caz vreau să presupun că, aceia, inspiraţi de intenţiunile cele mai bune, în orbia lor pătimaşă, nici conştiinţă nu au despre întreaga periculositate a pornirei lor proprii, — o presupoziţiune, la care nimenea nu-mi va putea imputa micime de suflet. Intreb însă: oare şi cele mai nobile intenţiuni ar putea ele să justifice un astfel de metod de luptă? Şi doară acest metod de luptă, în sine refuzabil, ar fi în efectele sale mai puţin destructiv, pentrucă, după supoziţiunea noastră, el ar fi provenind din intenţiuni nobile? Oare s'ar putea tolera în sânul unui partid, care ţine la existenţa şi reputaţiunea sa, o astfel de agitaţiune, chiar şi în cazul presupus de bune intenţiuni? N'ar fi oare din contră interesul partidului, de a îneca prin o reacţiune salutară, în germene nihilismul pornit spre iveală? ».

« Dar pe lângă toate acestea, nici nu există nici cea mai mică necesitate pentru nici un fel de agitaţiune, cu atât mai puţin pentru una

asemenea. Căci chestiunile în privinţa cărora se nasc divergenţe mai serioase de păreri, fără a-şi putea găsi deslegarea lor satisfăcătoare, pentru toate părţile deja în sânul comitetului, după natura lucrului au să-şi caute şi să găsească deslegarea definitivă în Conferinţa naţională, care nu numai că este genuina şi fidela reprezentanţă a opiniunii publice a naţiunii, ci totodată e prin aceasta şi recunoscută de atare. Nu-i vorbă, se poate totuşi întâmpla, ca unele concluze, chiar şi d'ale acestei corporaţiuni, unuia sau altuia dintre membrii partidului să pară greşite; însă şi în astfel de caz, căruia asemenea după a mea cunoştinţă, până acum nu s'a ivit la noi, este dat pentru singulari, precum şi pentru minorităţi, expedientul de a corespunde pe deplin, atât obligamentelor propriei lor cunoştiinţe, cât şi celor mai stricte postulate de disciplină de partid, fără de a trebui să se recurgă la vre-o agitaţiune intestină de partid, — prin aceea, că pentru concluzele, cărora convingerile lor individuale să opun, refuză responsabilitatea lor personală. Dar chiar şi în asemenea concluze ale Conferinţei naţionale, ei ştiu să respecteze voinţa naţională. Deci pentru aceia, care ştiu să cuprindă bine şi serios principiul solidarităţii naţionale, *absolut nu există motiv care să-i îndreptăţească la vreo agitaţiune în sânul partidului.* Eu cred deci, că comitetul faţă de această agitaţiune nu va lipsi a enunţa în mod formal şi public, că:

« *Pe cât de vivă satisfacţiune simte de o parte comitetul, văzând interesarea presei de peste Carpaţi pentru lupta noastră naţională, aşa de altă parte nu poate a nu da expresiune regretelor sale pentru apariţiunea, că unele foi din Bucureşti, parcă s'au pus în serviciul unei agitaţiuni, ivite în sânul partidului nostru naţional, a unei agitaţiuni, a căreia metod, dacă el s'ar încetăţeni în mijlocul nostru sigur ar periclita şi dăuna existenţa şi reputaţiunea partidului, fără ca sub orice privire să fie folositoare cauzei naţionale* ».

« Comitetul mai departe de bună seamă n'ar impune membrilor de partid un sacrificiu prea greu, dacă pentru viitor şi-ar exprima aşteptarea, ca *fiecare aderent, însufleţirea sa nobilă pentru ale sale proprii idei şi convingeri, să şi-o modereze printr'o însufleţire şi mai înaltă pentru solidaritatea naţională* ».

« In fine comitetul, după părerea mea, n'ar cere nimic injust, dacă ar adresa foilor de peste Carpaţi curteneasca rugare: *de a observa în chestiunile noastre interne de partid cel puţin aceeaşi rezervă, pe care consideraţiunile de disciplină a partidului o impun foilor noastre în astfel de chestiuni* ».

« Căci în timpuri când avem să luptăm pentru existenţa noastră naţională, *chestiunea solidarităţii naţionale stă mai sus de oricare chestiune controversă, şi disciplina de partid,* pe care se bazează şi partidul nostru, ca oricare altul, *stă mai pe sus decât convingerile individuale* ».

« In faţa neclarităţilor eşite la lumină din incidentul atinsei agitaţiuni, mi s'a părut de lipsă a espune principiile de mai sus ale disciplinei de partid şi eu ţin de un interes *absolut* de partid, ca fiecare membru

al partidului să fie orientat despre ele şi pătruns de ele; căci altmintrelea fiinţa şi organizarea partidului ar fi numai *cuvinte goale* şi lupta naţională o *jucărie copilărească*. Condus de aceste consideraţiuni, eu dau necondiţionat publicităţii această primă parte a acestor ale mele litere. Din contră, conform acestor principii de disciplină, supun înţeleptei aprecieri a comitetului, dacă oare şi următoarea parte a acestei scrisori, în care voiu să mă ocup cu chestiunea memorandului, este a se da publicităţii sau nu?».

* * *

«Chestiunea prezentării unui memorand politic la tron este, după părerea mea o chestiune de mare importanţă. Gravitatea ei zace în consideraţiuni cari se refer la eventuala ţinută a Coroanei faţă de acest memorand, şi la consecinţele ce se vor urma din acea ţinută. Iar aceste consecinţe ating cea mai momentuoasă parte a vieţii noastre politice: *raportul între naţiune şi Coroană*».

«După această scurtă accentuare a importanţei chestiunei noastre controverse, doresc a preciza în prima linie exact sâmburele ei, propriul punct de diferenţă între noi. Aci, în faţa multiplelor întunecimi, prin care i s'au atribuit un caracter de principiu, trebue să constat numai decât că, aceluia acest caracter nici în fond nu-i inerează, nici din parte-ne nu i s'a însuşit vreodată».

«Intrebarea în sine, în cuprinsul ei principal: dacă adecă, fie din punctul de vedere al constituţionalismului, fie din acel al politicei noastre naţionale, este admisibil, ca naţiunea spre scopul ameliorării situaţiunii sale politice constrângătoare, între împrejurări să invoace intervenţiunea Coroanei? — zic, această întrebare nu formează diferenţa dintre noi».

«Eu consider un astfel de pas din partea naţiunii nu numai din punctul de vedere al constituţionalismului de *admisibil în principiu*, ci din punctul de vedere al politicei noastre naţionale, între împrejurări de *tot indicat*».

«Coroana este supremul scut pentru drept şi lege atât în statele autocratice, cât şi în cele constituţionale, şi o sănătoasă desvoltare a vieţii de stat nici unde nu exige funcţionarea corectă a acestui suprem *regulator de stat* în acea măsură, ca tocmai în statele cu constituţiune parlamentară, al căror sistem de regim se bazează pe domnia de partid. Căci nici unde tentaţiunile de excese pentru regim nu sunt atât de mari şi aceste excese pentru binele statului atât de stricăcioase, ca în acele state astfel, că parlamentarismul are să-şi găsească indispensabilul său *contrapond* tocmai în aceasta, constituţionalminte *exemtă poziţiune a Coroanei*. Coroana pierde din vedere propria ei chemare constituţională, când în loc de a ţinea prin autoritatea sa pe fiecare regim de partid între marginele cuvenite, se identifică cu fiecare. De sine înţeles este, că exprim această teză în general fără referinţă la prea înalta noastră Coroană, asupra ţinutei căreia nici nu mă aflu în poziţiune de a-mi

forma o opiniune întemeiată, nici n'ar fi de cuviinţă a manifesta în public o atare opiniune. Iar teoria, care în Coroană nu vede alta, decât pe cel mai eficace, dar şi mai acomodabil instrument al fiecărei politice de partid, acea teorie falsifică chiar esenţa instituţiunii parlamentare. Şi dacă, graţie agitaţiunii în partidul nostru, vin acum şi foi din tabăra contrarilor noştri naţionali a se ingera în certele noastre casnice — în scop de a ne dăscăli pentru memorandul către Coroană şi a ne da binevoitorul lor sfat, ca să căutăm vindecarea gravamintelor noastre în parlament, acelea prin aceasta dovedesc numai că nu vreau să recunoască adevărata fire a parlamentarismului şi ele pierd din vedere două lucruri: că parlamentul unguresc prin tot trecutul său a dat probe eclatante şi regretabile, cât de puţin simţ are el tocmai pentru gravaminele naţionale; şi că poporului român în prezent prin măestrie îi sunt închise chiar porţile parlamentului. In principiu deci o eventuală prezentare a memorandului la Coroană din punctul de vedere al constituţionalismului, *nu s'ar putea ataca*».

«Nu altmintre ni se prezintă chestiunea în principiu şi din punctul de vedere al politicei noastre naţionale în Monarhia noastră, care dincoaci şi dincolo se compune dintr'un conglomerat de elemente eterogene, în care puterea casnică a dinastiei formează până şi astăzi pe factorul decizător în viaţa publică, iar acest factor dincoaci şi dincolo prin propriul său interes avizat este, a avea pururea în ultima linie de grijă, ca nu cumva unii arbori să crească prea până în cer. O politică naţională deci, care n'ar ţine cont de acest factor, şi-ar face socoteală fără cârciumar».

«Ca să pun însă în deplina ei lumină marea şi întreaga însemnătate ce eu o atribui acestui factor politic — nu numai pentru stadiele de tranziţiune, prin cari trebue să ne strecurăm, ci pentru întreg viitorul naţional al poporului nostru, merg un pas mai departe şi în vederea epocalelor evoluţiuni politice, spre cari irezistibil suntem împinşi, fac afirmaţiunea că, *precum viitorul dinastiei noastre zace în acea misiune ce are să împlinească în Orient, tot asemenea definitiva întemeiere a adevăratei noastre existenţe naţionale este cât mai strâns legată de această misiune a dinastiei*».

«Din aceste două lucruri derivă: *întâi*, că avem un interes politic eminent naţional, de a îndrepta cea mai deşteaptă a noastră solicitudine raportului dintre naţiune şi Coroană, — la ceea ce am să mai revin; al *doilea*, — ceea ce mai dintâi era a se stabili, că în chestiunea *prezentării unui memorand monarhului la timp potrivit, diferenţă principală nu există între noi.*»

« Constat deci, că adevăratul punct de diferenţă între noi zace numai şi numai în chestiunea *timpului potrivit*. Şi înseamnă a nu pricepe sau dinadins a mistifica adevărata stare a lucrului, când acelora dintre noi, cari între datele împrejurări nu pot să descopere acest *moment potrivit*, li se insinuă a fi în contrazicere cu direcţiunea politică a conferinţei naţionale. Căci tocmai contrarul e adevărul.»

«Conferinţa naţională dela 1890 în concluzul ei referitor la dispoziţiunea conferinţei naţionale dela 1887 în cauza prezentărei memorandului la Coroană expres aprobă motivele comitetului, pentru cari acela n'a aflat oportună subşternerea memorandului şi conferinţa amână prezentarea aceluia pe timpul, când va fi de lipsă, adică pentru timp potrivit, oportun. Conferinţa prin aceasta a documentat învederat două lucruri: *unul*, că ea în această afacere pune tot pondul pe momentul *timpului potrivit*, oportun; *alta*, că şi ea din a sa parte a considerat, de nesosit încă acest timp. Prin urmare nu aceia, cari vreau să ieie în consideraţiune recerutul *timp potrivit*, ci aceia, cari fără această consideraţiune vreau cu orice preţ să prezinte memorandul, se pun în apertă contrazicere cu spiritul şi direcţiunea politică a conferinţei naţionale. Şi comitetul în faptă ar lucra în contra intenţiunilor clare ale conferinţei naţionale, dacă ar decreta subşternerea memorandului la tron fără a fi ponderat cu maturitate: *oare este ori nu potrivit momentul pentru aceasta?* Aşa dar aceasta şi numai această chestiune formează punctul de diferenţă între noi. Ea nu este chestiune de principiu, ea este o pură chestiune de oportunitate. Prin ceea ce însă nici decum nu vreau să zic, că ea doară pentru aceasta ar fi de importanţă mai mică decât o chestiune de principiu; căci adevărata politică naţională nu este condiţionată numai de dreptatea principiilor sale, ci în egală măsură — şi de *bine chibzuita lor aplicare*. Iar la un act politic de asemenea importanţă *momentul executării sale* este de o însemnătate deadreptul decizătoare. Executat la *timp potrivit* un asemenea act poate să producă o întorsătură adânc tăietoare în strâmtorata noastră situaţie; şi executat la timp nepotrivit, acelaşi act ar compromite în mod serios cauza naţională şi reputaţiunea politică a naţiunii».

«Pentru de a marca şi mai clar şi de a preciza mai ager acest punct de diferenţă, rezumez cele spuse în trei teze: 1) ca la timp *potrivit* să se prezinte tronului un memorand, — în această privinţă *nu există* divergintă de păreri; 2) ca memorandul la timp *nepotrivit* să nu fie prezentat, — în această privinţă *nu este permis* să existe divergenţe de păreri *între aceia cari stau pe baza concluzului conferinţei naţionale;* 3) că prin urmare întreaga noastră controversă se poate ascuţi numai în chestiunea ce este a se înţelege prin expresiunea de *timp oportun sau potrivit?*».

«Este învederat că răspunsul la această întrebare depinde pe deplin dela întrebarea: care scop se urmăreşte în general prin un astfel de act?.»

«Eu nu ştiu că, domnii noştri asaltători ai ceriului ce scop urmăresc prin un astfel de act? Căci pe lângă toată discursivitatea lor de rebus omnibus et quibusdam aliis, ce nu se ţin de obiect, ei ne-au lăsat în întunerec tocmai asupra acestui punct, cum văzurăm, adevăratul sâmbure al chestiunei».

«E drept că în privinţa scopului în acei articoli ai foilor din Bucureşti, cari atât de înfocat agită pentru neamânata prezentare a memorandului la tron, ni se fac indigitări de natură chiar îngrozitoare. Aşa,

ca să citez numai unele ca de probă, în « Romanul » dela 2/14 Iuniu a. c. se zice între altele:

« A nu trimite memoriul la Viena înseamnă, a ţinea pe români în loc, a face imposibilă lămurirea situaţiunii lor, a împiedeca o eventuală intervenire în folosul lor!... « Monarhul nu vrea să intervină! »... « Memoriul tot trebue dus »... « Glasul celui asuprit, glasul ce a îndrăsnit să vorbească în palatul imperial, să spună lumii: « am grăit cu Impăratul », pentru ca lumea să aibă apoi a zice: « au vorbit cu Impăratul, pot ei să meargă înainte »... « Aceasta-i farmecul memoriului »...

« Aşa dară: situaţiunea trebue să fie clarificată; cu monarhul trebue să se tragă seama; pentru ca naţiunea apoi să poată merge înainte! — Dar întreb — încotro? — Intrebare naivă! A *merge înainte* după facerea socotelii cu monarhul numai una poate să însemneze. Oare să o spun pe faţă? ».

« Dar să lăsăm comedia la o parte, şi eu întreb: poate un om serios să rămână serios în faţa acestora? Se mai pot lua în serios oameni cari se avântă la astfel de capucinade? Ba: mai poate-se şi presupune numai că oamenii aceştia ei înşişi iau în serios ceea ce zic aici? Exchis fiind lucrul acesta, numai una din două se poate lua: sau că aceşti domni ei înşişi nu ştiu ce ţintă propriamente vor să atingă prin subşternerea necondiţionată a memorandului; sau că ei urmăresc scopuri cari nu vor să ni le mărturisească. Şi aici la acest punct trebue să fie şi să rămână pironiţi aceşti domni pâna atunci, până când sau îşi vor recunoaşte pe faţă completa lor lipsă de idei politice, ori intenţiunile lor secrete. După ce vor fi făcut aceasta, vom vorbi — poate fi cu ei mai departe despre cauză. Dar mie de o camdată îmi ajunge, ca absurdul întreg al demersului solicitat din partea lor, nimic nu l-ar putea dovedi mai eclatant decât tocmai argumentaţiunea cu care îl motivează ».

« Desigur, un popor care posedă simţul de sine moral, dacă odată şi-a forţat socoteala cu monarhul său, şi socoteala ar fi eşit nefavorabilă, nu s'ar putea opri în mijlocul drumului, ar trebui să « *meargă înainte* » şi tot mai departe « *înainte.* »

« Dar oare nu este tot atât de sigur, că un popor — care nu numai că nu are interesul de a provoca o ruptură cu Monarhul său, ci din contră are un interes eminent naţional, cum l-am intonat mai sus, a cultiva cu solicitudine raportul său leal către Monarhul său, un popor, care abstrăgând dela acest moment, nici n'ar fi în stare a trage extremele consecinţe din ruptura de el însuşi provocată, cu toate acestea orbiş ar forţa socoteala cu Monarhul său şi numai dupăce această socoteală ar eşi nefavorabilă atunci s'ar trezi că « *nu poate să meargă înainte* », ci, că trebue *să steie în loc* şi încă « *sus pe munte* » cum zice neamţul, — întreb, un astfel de popor oare nu s'ar lipsi el însuşi pe sine de întreaga sa reputaţie morală şi politică?! Oare un popor cu asemenea demers ar putea să ajungă altceva, decât să se facă pradă blestemului ridiculozităţii de moarte!? Şi aceia, cari vreau să împingă poporul nostru pe astfel de cale fatală, ei vin să ne acuze, că noi tindem să-l

înstrăinăm de către Monarhul său? Şi oare aceia, cari vreau să amăgească poporul la toate acestea, nu dau chiar prin aceasta cea mai tristă şi eclatantă dovadă că ei sunt aceia cari nu pregetă de a face un joc frivol chiar şi cu cauzele cele mai serioase ale poporului?! ».

« Cel ce ia în serios lucrurile serioase, nici un moment nu poate fi la îndoială, că scopul pe care naţiunea poate să-l aibă în vedere la o eventuală prezentare a unui memorand la tron, nu poate fi acela: *de a provoca cu orice preţ socoteala între naţiune şi Coroană, pentru de a putea merge mai înainte*, ci că scopul, moraliceşte şi politiceşte singur admisibil pentru asemenea act, nu poate să fie altul decât: *a esopera prin invocarea intervenţiunei Coroanei o ameliorare în situaţiunea sa politică de nevoie* ».

« Şi dacă acesta e unicul scop, care singur poate să vină în serioasă considerare la astfel de act, atunci prin aceasta este lămurită şi întrebarea în privinţa « *timpului oportun* » pentru prezentare. Timpul oportun pentru prezentare nu poate fi altul decât momentul, în care succesul ţintit pare garantat naţiunii. Cu alte cuvinte: Momentul potrivit pentru subşternerea memorandului la tron va fi acela, când naţiunea va fi pusă în posesiunea de destule garanţii, cari îi asigură *o prevenire binevoitoare din partea Coroanei* ».

« Singură aceasta este poziţia corectă în această cbestiune. Naţiunei *nu-i este permis* a se espune pe uşor eventualităţii unui eşec la astfel de act. Dăunoasele reaginţe după un astfel de eşec n'ar putea să lipsească. Un astfel de eşec ar influenţa în cel mai nefavorabil mod raportul naţiunii către dinastie şi ar produce o depresiune sensibilă a simţului de demnitate a naţiunii. Iar a întreprinde un astfel de pas fără garanţii de succes, pentrucă ori şi cine dacă are şi numai cea mai mică ideie despre procesul, prin care se execută astfel de acţiuni politice mari, precum este schimbarea adânc pătrunzătoare în situaţiunea politică, cum noi o intenţionăm, trebue cel puţin atâta să ştie că, acte ca de ex. prezentarea unui memorand la tron, prin care un popor întreg roagă intervenţiunea Coroanei — şi altele de asemenea natură — formează numai inscenarea esterioară *a unor transacţiuni deja mai înainte bine preparate*. de cari acte, cum aşi zice, *de ceremonie oficială*, este uz a se lega executarea formală a unor astfel de transacţiuni. Dar fără astfel de transacţiuni prealabile subşternerea memorandului la tron n'ar fi decât un act de minorenitate politică, pe care anumite cercuri din Viena şi Budapesta nu ar lipsi a le escompta fiecare în modul său, *dar care neapărat ar compromite greu reputaţiunea morală şi politică a naţiunii*».

« Sau că doară aceia, cari cu atâta pasiune stăruie pentru prezentarea neamânată a memorandului, au deja în buzunar recerutele garanţii politice? In acest caz îi rugăm cu curtenie să binevoiască a ni le pune pe masă, ca să le vedem. Căci *dacă odată se lucră de pielea noastră*, este cu dreptate, ca să ştim cel puţin, *care preţ i se dă?* ».

« După toate acestea rezumez rezultatul acestor desfăşurări în următorul proiect de concluz: ».

« *Comitetul central enunţă cu privire la punctul IV din concluzele conferinţei naţionale dela 1890 că, în timp oportun pentru prezentarea memorandului la tron consideră acel moment, când naţiunea va avea garanţiile recerute pentru succes* ».

« Numai această poziţiune, cuprinsă în acest proiect de concluz, corespunde *unei politici naţionale conştiente, serioasă şi cumpătată, care scutită de orice extravaganţă şi de orice înstrăinare de sine, pururea aplicată, este de a transiga cu orice factor de putere în monarhie, fără a se da utilizată prin careva pas unilateral.* »

« Şi aceşti factori ai puterii vor deveni aplicaţi a transiga cu noi nu dacă arătăm slăbiciunea politică şi morală, ci când vor vedea că poporul nostru este *firm şi prudent.* Formula fermecătoare însă pentru aceasta este şi rămâne pururea aceeaşi: *armonia şi cumpăt* ».

« Nutresc speranţa că comitetul a accepta proponerea mea. Almintrelea ţin de inevitabil un apel la Conferinţa naţională. Şi eu mi-aşi considera de datorinţă, a apăra în aceia tot atât de hotărît poziţiunea mea. Căci nici când nu m'aşi putea pricepe la un *joc dea oarba* în politică, în care joc sau *conducătorii* sau *naţiunea* ar fi *cu ochii legaţi.* Iar despre aceea sunt sigur, că conferinţa naţională tot atât de puţin se va pricepe la astfel de joc ».

« Birchiş, 14/26 August 1891.

Alexandru Mocsonyi »

Dar nici această expunere largă şi luminoasă a situaţiei din scrisoarea lui Alexandru Mocioni, care scrisoare — probabil din cauza lungimei ei — n'a fost citită în întregime în şedinţa comitetului, n'a avut darul să restabilească disciplina şi solidaritatea din sânul partidului. Frământările şi disensiunile continuară.

GUVERNUL MAGHIAR TOT MAI AGRESIV

Spiritele au fost agitate şi îndârjite, în acest timp, şi de *legea azilelor de copii,* pe care a votat-o parlamentul ungar în primăvara anului 1891, prin care « bolnăviciosul prozelitism de limbă » nu se sfii să treacă chiar şi peste pragul sanctuarului familiar, prefăcând o instituţiune pur umanitară într'o instituţiune de forţă limbistică » [1]). Peste tot numai tendinţe de maghiarizare, pe cale directă şi indierctă, — prin toate categoriile de şcoale şi instituţiuni publice — un exclusivism de rasă neînfrânat. Şovinismul alimentat de presa iudeo-maghiară, isbucnea chiar în demonstraţii şi ostilităţi din partea gloatelor fanatizate şi aţâţate contra paşnicului popor român.

---

[1]) Expozeul lui Alexandru Mocioni la conferinţa naţională din 1892. T. V. Păcăţianu, *Opul citat,* vol. VII, pag. 505.

Numai acéstă posițiune, cuprinsă în acest proiect de concluse, corespunde unei poli-
tice naționale cu consciința de sine, serioasă și cumpătată, care, scutită de orice ex-
vagantia și de orice înstrăinare de sine, pururé plecată este de a transigă cu orice
factoru de putere în Monarchia, fără a se da utilitată prin careva unilateral.
Și acești factori ai puterii vor deveni plecați a transigă cu noi nu déca ar ... sta-
bilițiune politică și morală, ci când vor vedé că, poporul nostru este firm și prudent.
Formula farmacutoria însă la acésta este pururé aceeași: armonia și cumpătare.
Intru în speranța că comitetul va accede propunerii mele. Altmintrelea tim de
necesitatea unui apel la Conferința națională. Și eu mi-așu considera de datorință a apăra
în acea totalitate de hotărîre posițiunea mea. Căci nici când nu m'așu putea prinde la un
„joc de vorbe" în politică, în care joacă sau conducătorii sau națiunea ar fi, cu ochii legați".
Eu ... sunt sigur că, Conferința națională totalitate de puțin se va prinde
la astfel de jocu.

Birchișiu 14/26. Aug. 1891.

Alex. Mocsonyi

In caracterul valoros al singuraticilor zace puterea și valórea
morală a națiunei.

Birkis, octombre 1895.

Alex. Mocsonyi

21. Manuscrisul lui Alex. Mocioni.

REACŢIUNEA OPINIUNII PUBLICE DIN ROMÂNIA LIBERĂ

Gravitatea acestei situaţii, necurmatele procese de presă, cu sentinţele lor barbare, provocară — precum era şi firesc — o revoltă a opiniei publice din România liberă. Puternicul curent naţionalist, trezit şi pornit de tinerimea universitară din Bucureşti, a acţionat înfiinţând la 24 Ianuarie 1891 — « *Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor* », îndreptându-şi întreaga activitate spre desrobirea provinciilor române, subjugate de împărăţiile vecine, şi unirea lor într'un stat naţional român.

La începutul anului 1891 se publică în Bucureşti, în toate limbile culte ale Europei « *Memoriul studenţilor universitari români privitor la situaţiunea românilor din Transilvania şi Ungaria* », în care se expunea istoricul conflictului dintre direcţiunea culturală românească şi cea maghiară, răzimată pe procedeuri cu totul străine de temperamentul nostru european, — şi ilustrând cu fapte « ca ele să vorbească », se face apel la universităţile, la intelectualitatea europeană şi la presa mondială, ca să aprecieze, cu generozitate şi imparţialitate, situaţia creată Românilor din partea stăpânirii maghiare.

Contra-memorialul tinerimei universitare maghiare a primit un senzaţional răspuns în « *Replica* » tânărului bănăţean, Aurel C. Popovici, care a apărut în 1892 la Sibiu, şi pentru care autorul a fost condamnat de Curtea de juraţi din Cluj la 4 ani de temniţă de stat [1]).

Toate aceste manifestări naţionale şi-au găsit ecoul în străinătate, atrăgând atenţiunea şi bunăvoinţa presei şi a opiniei publice mondiale asupra situaţiei poporului român din statul ungar.

CONFERINŢA NAŢIONALĂ DIN 1892

In mijlocul atmosferei de frământări şi de afirmări ale conştiinţei naţionale, de dincolo şi dincoace de Carpaţi, s'a întrunit la Sibiu conferinţa generală electorală a partidului naţional român din Ungaria şi Transilvania, la care participară 212 delegaţi [2]). Conferinţa s'a deschis în absenţa preşedintelui V. Babeş, bolnav — de către vice-preşedintele Dr. Ioan Raţiu, în ziua de 20 Ianuarie 1892, continuându-şi lucrările şi în zilele următoare. Delegaţii erau chemaţi să fixeze atitudinea politică a partidului în faţa alegerilor pentru noua legislatură ungară (1892—1896), şi să hotărască asupra prezentării memorandului.

A luat parte — sfătuit fiind şi de Take Ionescu — şi Alexandru Mocioni, împreună cu fratele său Eugen, pentru a-şi apăra, — după cum promisese în scrisoarea sa către comitet — punctul său de vedere. Venirea lui la Sibiu, după o absenţă atât de îndelungată de pe arena politicei militante, a fost considerată ca un eveniment naţional. Era vorba în cercurile tinerimei să i se facă o primire sărbătorească [3]).

---

1) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 481—486.
2) Ulterior au mai fost validate mandatele a încă doi delegaţi; deci, numărul delegaţilor se urcă la 214.
3) Dr. V. Branisce, *Opul citat*, pag. 370.

EXPOZEUL LUI ALEX. MOCIONI ASUPRA SITUAŢIEI POLITICE

In comisiunea, compusa de data aceasta din 40 membri, care avea să se pronunţe asupra raportului comitetului central, Alexandru Mocioni a făcut un judicios expozeu al situaţiei politice, prezentând totodată şi un proect de moţiune, cerând să fie primit ca bază a desbaterilor în plenul conferinţei.

DESBATEREA PROIECTULUI DE MOŢIUNE PRESENTAT DE ALEX. MOCIONI

« Conferinţa în unanimitate dă espresiune bucuriei sale, că vede pe Alexandru Mocioni în rândurile sale şi-i mulţumeşte pentru pregătirea acestui operat clasic, atât în formă, cât şi în cuprinsul său », şi-l primeşte drept bază pentru desbaterea specială.

Punctele 1, 2, 3. 5 şi 6 din proect sunt primite fără nici o modificare.

Punctul al 4-lea însă, referitor la *chestiunea prezentării memoriului* a fost obiectul unor desbateri lungi şi înfocate ce au ţinut aproape fără întrerupere, o zi şi jumătate. O parte a membrilor din comisiune, în frunte cu Eugen Brote, al doilea vice-preşedinte al partidului milita pentru prezentarea « fără amânare » a memorandului [1]), iar cealaltă parte, în frunte cu Alexandru Mocioni, nu credea că e momentul potrivit pentru o acţiune atât de importantă.

La sfârşitul discuţiilor animate, înainte de votare, se trec în procesul-verbal « următoarele declaraţii şi enuncieri *făcute în înţelegere comună* »:

a) « Alexandru Mocioni în numele său şi al soţilor săi de vederi şi principii declară, că dânşii nu pot şi nu vor lua asupra lor nici o răspundere pentru situaţiunea ce se va creia şi pentru eventualele rele ce se vor produce prin prezentarea memoriului fără amânare şi deci la timp neoportun. »

b) « *Alexandru Mocioni şi soţii săi declară că vor respecta votul contrar, dar la executare activă a aceluia, nu vor coopera* ».

c) « *Solidaritatea partidului trebue conservată pentru tot cazul, deci minoritatea se va supune votului majorităţii* ».

d) « In şedinţa plenară se va presenta numai un operat al comisiunii şi acela se va primi fără contrazicere ».

e) « Raportul comisiunii şi membrii noului comitet central se vor lua exclusiv din sânul majorităţii ».

f) « Asupra propunerilor se va vota întâiu în comisiune, iar după aceea în şedinţa confidenţială a tuturor delegaţilor, ambele voturi vor fi nominale, iar pentru cazul, că majoritatea să nu rezulte la ambele

---

[1]) E caracteristic, că memorandiştii: Brote, Slavici, Mangra, etc. care s'au opus mai vehement punctului de vedere principial a lui Alexandru Mocioni, au trecut în urmă, parcă anume să demonstreze prevederile lui Mocioni, unii în tabăra duşmanilor neamului şi alţii s'au asociat într'o opoziţie faţă de conducerea partidului şi politica lui oficială.

votări, pentru una şi aceaşi propunere, va fi luat în considerare votul obţinut în întrunirea tuturor delegaţilor »[1]).

După aceste declaraţii, asupra cărora au convenit toţi membrii comisiunii, a urmat votarea. Pentru propunerea lui Alexandru Mocioni au votat 19 membrii, iar pentru cea contrară a lui E. Brote: 18. In şedinţa confidenţială a tuturor delegaţilor, pentru prezentarea imediată a memorandului, din cei peste 200 membri au votat 78, iar contra: 56, ceilalţi s'au abţinut dela votare.

MAJORITATEA CONFERINŢEI E PENTRU PRESENTAREA IMEDIATĂ A MEMORANDULUI

In urma acestui vot rezultând o hotărîre cu totul contrară celei propuse de Alexandru Mocioni, dânsul declară că proiectul ce l-a prezentat comisiunii, nu-l mai consideră ca al său. Comisiunea aprobă acest punct de vedere şi primeşte de al său atât expozeul, cât şi proectul de moţiune al lui Mocioni, pe care conferinţa publică îl primeşte apoi fără discuţie, cu unanimitate.

« Decând s'a pornit lupta contra lui Mocioni — scrie V. Branisce — nu mai puteam de bucurie. Şi când, în fine, a reuşit conferinţa să « trântească » pe Mocioni, eram atât de fericiţi, parcă ne-am fi văzut visul împlinit cu ochii ».

« Nu uit scena, că venind după votare la hotelul Neuriehrer şi trecând pe coridor văd în cameră pe doamna Elena Hossu-Longin [2]), fiica venerabilului nostru Pop de Băseşti, cu... ochii plânşi. Admirator sincer al acestei doamne, prezidenta harnicelor noastre femei dela Hunedoara, n'am putut în expansiunea fericită a sufletului meu, să nu mă opresc şi să întreb, că în aceste ore de mare învingere naţională, cum poate plânge chiar fiica unuia din vice-prezidenţii noului comitet naţional « omogen ». Presupuneam că i s'a întâmplat o mare nenorocire ».

« Ştergându-şi lacrimile din ochi îmi răspunse aceasta ilustră doamnă:

— « Numai pe Sandru (Alexandru Mocioni) îl avem noi şi nici pe acesta nu-l ştim preţui Românii... ».

« Ilustra doamnă *simţise* în acele momente agitate ceea ce noi cam târziu am început a *înţelege*... Mocioni ni-a premers în cugetare şi judecată atât de departe, încât noi cei ce n'am scuturat toate rămăşiţele iobăgiei seculare din măduva oaselor noastre, vom mai trebui să facem o lungă cale de înălţare, până vom ajunge a stăpâni pe deplin acea cugetare şi judecată »[3]).

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 499—450.

[2]) Bărbatul ei, Francisc Hossu-Longin, fruntaşul român din Deva († 1934) era partaşul de idei politice şi amicul lui Alex. Mocioni.

[3]) Dr. V. Branisce, *Alex. Mocioni, Amintiri şi Aprecieri*, Revista *Transilvania*, Nr. 3/1909, pag. 153.

COMITETUL MEMORANDIST AL PARTIDULUI NAŢIONAL

Conferinţa hotărînd prezentarea fără amânare a memorandului, noul comitet s'a ales exclusiv din grupul cu majoritate relativă, având preşedinte pe avocatul Dr. *Ioan Raţiu*, iar membrii: fruntaşi din Ardeal şi doi arădani.

In conferinţa memorabilă a partidului naţional din 1892, Alexandru Mocioni a prezentat şi susţinut cu demnitate şi sinceritate convingerea sa, care era şi a elitei fruntaşilor români contimporani, că prezentarea memorandului în situaţia şi atmosfera politică dată, e inoportună. Timpul potrivit pentru o acţiune atât de importantă putea fi — după părerea lui — în momentul, ce credea că va sosi, când naţiunea va avea garanţii suficiente despre o « prevenire binevoitoare din partea Coroanei ».

Lipsind această bunăvoinţă şi înţelegere pentru durerile Românilor, totdeauna devotaţi suveranului lor legitim, demnitatea conducătorilor unui neam, conştient de idealul său naţional şi rolul său storic, nu putea să aleagă o altă cale pentru eliberarea lui din cătuşele robiei, decât să prindă armele şi cu ele să-şi lichideze socotelile cu regele apostolic al Ungariei şi cu guvernul său din Budapesta [1]).

MEMORANDIŞTII LA VIENA

Monarhul n'a primit delegaţia compusă din peste 200 fruntaşi a supuşilor săi Români, cari în 28 Mai 1892 s'au prezentat la reşedinţa sa împărătească din Viena, solicitându-i o audienţă pentru a-i arăta situaţia insuportabilă ce li s'a creat în epoca constituţionalismului maghiar şi pentru a-i înainta Memorandul, care cuprindea plângerile şi durerile lor. Opoziţia guvernului maghiar a zădărnicit primirea, iar delegaţia îşi termină misiunea, simpatizată de Partidul Social-Creştin, în frunte cu Dr. Carol Lueger şi Ernest Schneider şi de naţiunile asuprite din monarhie, cu o telegramă omagială a preşedintelui Dr. I. Raţiu către Suveranul, în care-l asigură de « lealitatea necondiţionată a poporului român » şi roagă pe Majestatea Sa să primească încrederea că acest popor nu se va « *clătina în fidelitatea sa dacă va continua apăsarea exercitată asupra lui* » [2]).

Memorandul, predat baronului Braun, şeful cancelariei de cabinet, a fost înaipoiat, nedesfăcut, la 22 Iulie 1892, prin prefectul din Sibiu, preşedintelui partidului, Dr. I. Raţiu, cu avizul că Ministrul regesc ungar al Afacerilor Interne « nu se simte îndemnat a-l înainta la locul

---

[1]) « Dacă acest proces — zice d-l Nicolae Iorga — ar fi fost în mijlocul unei societăţi adânc pătrunse de drepturile poporului nostru pe locul ostenelilor şi suferinţelor lui, pe pământul acesta frământat cu lacrimi şi sânge, lucrul nu s'ar fi încheiat cu condamnarea dela Cluj. Dar oamenii formaţi luptau teoretic pentru drepturile unui popor, fără a încerca să transforme un proces într'o revoluţie ». (Conferinţa: « De ce am fost cum am fost ». *Neamul Românesc*, Nr. 99 din 1936).

[2]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 548.

mai înalt acest memorand redactat de particulari, fără nici un mandat acceptabil, pentrucă nici pe cei iscăliţi, nici pe cei cari au figurat în delegaţie nu-i consideră legal îndreptăţiţi a păşi sau a proceda în numele, sau ca reprezentanţi ai poporului din Ungaria cu graiu românesc » [1]).

Acţiunea memorandistă n'a adus nici o întorsătură în bine în situaţia politică a Românilor din regatul Ungariei, ci mai degrabă a agravat-o. Bărbaţii de stat maghiari secondaţi de opinia publică, formată şi agitată de presa şovinistă, nu numai că îşi continuară politica lor de asuprire şi de exterminare a popoarelor nemaghiare, dar socoteau în miopia lor politică, întunecată şi de duhul răsbunării, că a sosit momentul pentru sugrumarea, cu toate mijloacele puterii de stat, a mişcărilor naţionaliste române, amuţirea pentru totdeauna a primejdioşilor agitatori şi trădători de patrie.

ATITUDINEA MAGHIARILOR FAŢĂ DE ACŢIUNEA MEMORANDISTĂ

In şedinţele din 13 şi 14 Iulie 1892, ale Camerei ungare, discutându-se chestiunea memorandului, deputatul săcui, Ugron Gábor, un fruntaş al opoziţiei, în interpelarea ce adresează ministrului de justiţie declară că memorandul Românilor, pe care l-a primit şi el, înainte de a merge delegaţia la Viena, şi l-a citit, conţine afirmaţii şi expresii ce trebusesc pedepsite, « a căror urmărire şi ducere în faţa tribunalelor regeşti e de datoria autorităţilor de stat, mai ales a guvernului » [2]).

Ministrul justiţiei, Desideriu Szilágyi [3]), recunoaşte în răspunsul său că cetăţenii se pot adresa cu petiţiuni oricărui factor constituţional, dar acest drept constituţional nu acordă nimănui şi libertatea de a răspândi petiţiuni în public. In acest caz cade sub rigoarea legii penale, ca oricare articol de presă. Cum însă « agitaţiunile naţionaliste în legătură cu acest Memorand iau din timp în timp avânt tot mai mare, a îndrumat procurorii regeşti, şi de altcum datori să facă acest lucru, ca legii penale să-i câştige respectul cuvenit. Au deci să urmărească cu îngrijită atenţiune orice comunicat, ce apare în presă, fără considerare dacă e simplu articol de ziar, ori se reproduce cuprinsul unei petiţiuni ori memorand şi să pună apoi la cale contra lor măsurile de retorziune în sensul legii » [4]).

Contele Albert Apponyi, în interpelarea adresată Ministrului de Justiţie, spunea că agitaţiunile poporului român din Ungaria sunt alimentate de mişcările sociale, ce se observă în România. Recunoaşte că o evidentă violare a consideraţiunilor, cu care e dator orice stat faţă de alt stat, cu care se află în raporturi de prietenie şi de pace, nu s'a produs din partea factorilor cu răspundere ai României, dar o recunoştinţă necondiţionată nu li se poate acorda. Mişcările din statul român

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 566.
[2]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 579.
[3]) Sora sa era măritată cu Românul Dionisie Poenar de Királydarocz, înrudit cu Emanuil Gojdu şi consilier la curtea de apel din Oradea.
[4]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 585—586.

nu se manifestă numai în presă; în timpul din urmă s'au format societăţi sub conducerea unor oameni cu influenţă, îndeosebi o societate cu titlul: «*Liga pentru unitatea culturală a Românilor*», cu scopul «mărturisit şi direct de a îmbrăţişa cauza gravaminoasă a aşa numiţilor Români asupriţi, adică a acelora dela noi... deci de a agita în contra legilor sancţionate, existente la noi, ceea ce în tot cazul e un amestec necompetent în afacerile interne ale altui stat, ba are aparenţa unei acuzări ridicată în contra noastră în faţa Europei întregi şi a unei propagande duşmănoasă nouă». Aprobă părerea ministrului de justiţie, că unde se ivesc semnele unei agitaţiuni primejdioase, să se aplice fără cruţare asprimea legii. Ţine însă de foarte necorectă teoria, «de a pune stavilă aplicării legii, conduşi de gândul, ca să nu facem martiri» [1]).

REPRESALII DIN PARTEA GUVERNULUI UNGAR

Atitudinea politicei statului maghiar faţă de acţiunea memorandistă, se cristaliză deci prin încercarea de a o înăbuşi cu rigoarea codului penal. Lipsiţi de perspicacitate şi prevedere politică şi prea încrezători în statornicia dualismului şi a avantajelor de cari se bucurau în cadrele triplei alianţe, în loc să cerceteze cu obiectivitate şi să înlăture cauzele [2]), cari au produs acea mişcare, în orbia şi grandomania lor aplicară faţă de neamul de iobagi, care îndrăsnea să-şi plângă necazurile suveranului său legitim, la Viena, şi dela el, ca primul factor constituţional, să ceară dreptatea, pe care înzadar o aşteptau dela parlamentul şi guvernul său din Budapesta, au recurs la represalii şi violenţe, cari indignară chiar şi pe cei mai moderaţi dintre Români [3]), revoltară opinia publică din străinătate şi răscoliră conştiinţa de drept a lumii civilizate, a

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 594—596.

[2]) Prim-ministrul contele Iuliu Szapáry, în discursul său din 14 Iulie 1892, răspunzând la interpelarea contelui Apponyi zice, că în chestia naţionalităţilor guvernul şi legislaţia are următoarele lucruri de împlinit: administraţie bună, echitabilă şi nepărtinitoare şi o justiţie corectă. Celălalt lucru pentru sistarea mişcărilor naţionaliste e *lăţirea limbei maghiare*. Al treilea lucru e lăţirea culturei generale, pe care statul o desvoltă şi propagă în direcţiunea ei proprie-naţionala. Şi «când statul va face lucrul acesta la tot cazul ia ascuţişul chestiei de naţionalitate şi adună mai la olaltă elementele centrifugale naţionaliste» (T. V. Păcăţianu, *Op. cit.*, vol. VII, pag. 602—603).

Ministrul de interne Carol Hieronymi, în darea sa de seamă către alegătorii săi din Cojocna, zice: «Declar acum. că nu voiu sta niciodată de vorbă cu aceia cari stau pe baza acelui program politic» adică cel din 1881. (T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 680).

[3]) Mitropolitul *Miron Romanul* în cuvântarea ce o ţinu în 26 Aprilie 1893, la desbaterea proiectului de lege asupra salarizării învăţătorilor în Camera magnaţilor, zice: «Dar apoi pentru ce sunt nepatriotice naţionalităţile nemaghiare din ţara aceasta? Doară pentrucă o parte neînsemnată a inteligenţei naţionalităţilor, sub scutul instituţiunilor liberale ale statului, scrie articoli vehemenţi în ziare, cari adeseori trec peste margini şi uneori aranjează şi demonstraţiuni politice, când vede periclitate interesele naţionalităţilor? Sau doară chiar şi numai pentru aceea sunt nepatriotice naţionalităţile, pentrucă ele nu doresc şi absolut nu vreau să-şi

popoarelor culte din Europa, cari în presa, în parlamentele, şi'n congresele lor de pace internaţionale se simţiră îndemnaţi să se ocupe de chestiunea noastră naţională, şi nu în defavorul nostru. In faţa areopagului lumii Ungurii pierdură procesul.

VANDALISME, PERSECUŢIUNI ŞI DISOLVAREA PARTIDULUI NAŢIONAL

Vandalismele dela Turda, Oradea, Arad, Şimlăul-Silvaniei şi din alte localităţi, persecuţiunile îndreptate contra presei române, atentatele la autonomia bisericilor române şi a instituţiunilor lor culturale, faimosul proces al Memorandului (1894), disolvarea Partidului Naţional Român — 16 Iunie 1894 — a cărui « existenţă şi activitate nu are bază legală », şi în fine ucazul ministrului de interne, Carol Hieronymi că, dacă partidul îşi va continua activitatea, cei ce vor participa la adunările lui sau le vor convoca, vor fi pedepsiţi cu temniţă, — ca tot atâtea acţiuni dictate de ură şi răsbunare [1]), în loc să rezolve problema — cum credeau cei din Budapesta — întăriră tot mai mult solidaritatea şi rezistenţa celor loviţi cu atâta cruzime în drepturile lor cetăţeneşti şi în demnitatea lor naţională.

CONFERINŢA NAŢIONALĂ DIN 1893. PARTICIPĂ ŞI ALEX. MOCIONI

Conferinţa anuală din vara anului 1893, cea mai frumoasă şi impunătoare din câte s'au ţinut — şi la care a participat şi Alexandru Mocioni, se solidarizează cu comitetul central al partidului şi cu unanimitate « *declară de al său Memorandul depus în Iunie anul trecut în cancelaria Majestăţii Sale* » [2]).

---

lapede caracterul lor naţional, limba şi obiceiurile proprii şi să se contopească în rassa maghiară, în cultura specială maghiară? ».

« Cât pentru aceasta, atât înaltul guvern al ţării, cât şi întreaga opiniune publică, ar putea să fie împreună cu mine, cu totul lămuriţi. Pentrucă ce priveşte cauza primă răul, dacă el într'adevăr există şi este primejdios, se poate îndrepta şi trebue îndreptat în alt mod, fără ca să fie necesar să se ştirbească o instituţiune, care în treaba aceasta e cu totul nevinovată, adică autonomia bisericilor. Iar ce priveşte ceialaltă cauză contra acesteia, după modestele mele vederi, absolut nu mai există niciun fel de remediu, pentrucă la noi conştiinţa naţională şi alipirea către propria sa naţionalitate a prins deja rădăcini atât de tari şi este atât de desvoltată la toate clasele populaţiei, încât aceia nici prin educaţiune nici prin învăţământ şcolar, nici prin orice violenţă, nu se mai poate stârpi ». (T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 518—619).

[1]) « In loc de a fi fost sprijiniţi de guvern şi legislaţiune în nobilele noastre străruinţe — zice preşedintele partidului Dr. Ioan Raţiu, în cuvântarea sa de deschidere a conferinţei naţionale din 1893 — ura veche nutrită contra Românilor, din cauza atitudinei lor politice, prin mergerea noastră la Viena şi prin demascarea fărădelegilor, cari consumă vaza şi puterea statului, a luat dimensiuni şi mai mari. Presa şovinistă maghiară s'a aruncat asupra deputaţiunii însărcinată cu ducerea memorandului cu o furie nedeamnă de poporul maghiar şi această duşmănie propagată zi de zi în contra noastră a avut de rezultat natural actele barbare şi brutate din anul trecut: » (T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 561).

[2]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 570.

SPRIJIN ŞI IMBĂRBĂTĂRI DELA FRAŢII DIN ROMÂNIA LIBERĂ

In lupta sa de rezistenţă pilduitoare poporul român din Ardeal a avut sprijin moral şi material, un puternic impuls şi încurajare dela fraţii săi din România liberă, cari prin manifestări patriotice şi printr'o vie propagandă în străinătate exploatară, în avantajul idealului naţional, politica nefastă a Ungurilor şi dezastrul ce-l suferi guvernul lor în procesul memorandului.

« Din ziua aceasta — zice C. Xeni — chestiunea naţională a dobândit în conştiinţa publică un înţeles înalt şi s'a adâncit în sufletele noastre, fără deosebire de partid, cu o putere, pe care numai realizarea idealului naţional a putut-o satisface » [1]).

Situaţia politică şi atmosfera de adâncă desamăgire şi revoltă sufletească, ce s'a creat după prezentarea Memorandului, a avut repercusiuni şi în viaţa internă a partidului. S'a stricat armonia şi solidaritatea şi în sânul comitetului memorandist « omogen », ales din grupul care hotărîse în conferinţa din 1892 prezentarea « fără amânare » a Memorandului. S'au ivit note discordante, critici, nemulţumiri şi lupte personale şi în ziaristica română. In regatul României libere, luptele pentru putere, ce se dădeau între cele două partide de guvernământ conservator şi liberal — folosiră chestiunea ardeleană şi ca armă de partid [2]).

DISENSIUNI IN SÂNUL COMITETULUI MEMORANDIST
PROCESUL MEMORANDULUI

In faţa procesului, ce ameninţa pe membrii comitetului central al Partidului Naţional, pentru conţinutul, tipărirea şi răspândirea Memorandului în limbile române, germană maghiară, franceză şi italiană,

---

[1]) C. Xeni, *Tache Ionescu*, pag. 132.

[2]) In aceste lupte, purtate cu multă vehemenţă şi patimă, se ajunge până la învinuirea senzaţională, ce o aduse într'o întrunire publică din Septemvrie 1894, Dimitrie Sturza, şeful liberalilor, ministrului de instrucţiune publică şi culte, Take Ionescu, din guvernul conservator, că intreţine cu bani pe agitatorii români din Ardeal, cetind în auzul tuturor chiar şi numărul mandatelor şi sumele exacte ale subvenţiilor misterioase. Când însă în toamna anului 1895, şeful liberalilor e însărcinat cu formarea cabinetului, este nevoit să retracteze, în întrunirea publică dela Iaşi, declaraţia făcută în Septemvrie 1894: că « pericolul unguresc e mai mare decât cel rusesc » şi că « orice guvern care n'ar ţinea seamă de chestia naţională trebue să cadă dela putere », timbrând de neexactă ştirea « răspândită de duşmanii partidului liberal, că acest partid ar fi iredentist şi că ar încuraja mişcarea românilor din Austro-Ungaria » (C. Xeni, *Take Ionescu*, pag. 137 ».

Umilirea guvernului Sturza faţă de diplomaţia austro-ungară culmină în decorarea lui Sándor Ieszenszky, faimosul procuror în procesul memorandului, cu « Coroana României », fapt trâmbiţat în lume de guvernul maghiar, prezidat de şovenistul Desideriu Bánfy, ca o dovadă, că regele Carol I al României şi guvernul său desaprobă mişcările naţionaliste ale Românilor de sub stăpânirea ungară. (C. Xeni, *Opul citat*, pag. 163).

unii erau de părere, ca întreg comitetul inculpat să se refugieze pe pământul României libere, iar alţii să stea pe loc, să nu părăsească lupta, ci să se prezinte în faţa justiţiei maghiare, aşa cum le cerea demnitatea naţională [1]).

« Dupăce s'au pornit dar cele două procese mari [2]), eu am stăruit — scrie Ion Slavici, la 8 Noemvrie 1895, lui D. Comşa, membru în comitetul memorandist — ca acuzaţii să nu se prezinte la pertractare, ci să vie aici. Aceasta am făcut-o în ajunul conferinţei dela 1893, într'o scrisoare dusă de d-l Colescu fratelui Brote. Fratele Brote însă a dat atât de puţină importanţă lucrului, încât a zâmbit şi nu vi-a comunicat nimic, abia după procesul « Replicei », când şi d-l Sturza era de părerea mea, a recunoscut seriozitatea situaţiunii şi a venit aici, stăruind acum să faceţi şi d-voastră ca dânsul şi fratele Popovici ».

« Guvernul conservator însă înţelegea situaţiunea şi de aceea a mişcat toate petrile spre a vă putea determina să mergeţi la Cluj şi să intraţi în temniţă, căci, venind aici îi creiaţi o poziţiune foarte grea. Şi în adevăr, dacă veniaţi aici, se întâmpla în vara anului 1894 ceea ce s'a întâmplat în toamna anului 1895 [3]) ».

« . . .D-voastră. . . v'aţi lăsat să fiţi ademeniţi şi n'aţi ţinut seama de stăruinţele vechilor şi sincerilor d-voastră prieteni, ci v'aţi dus la Cluj şi apoi la Vácz [4]) ».

« Iţi fac dar în toată sinceritatea mărturisirea, că nu înţeleg folosul jertfei ce aţi adus, stând peste un an de zile în temniţă şi sunt adânc mâhnit, când trebue să văd că s'a produs între noi desbinarea dorită de adversarii noştri. . . »

« . . .Dacă rău au făcut fraţii Popovici, Brote şi Albini, că au venit aici, vina lor nu e decât că au cedat faţă cu stăruinţele celor de aici şi eu primesc pentru aceasta şi în faţa d-voastră şi în faţa poporului, şi'n faţa urmaşilor toată răspunderea. Supăraţi-vă pe mine, ocărîţi-mă pe mine, osândiţi-mă pe mine, dar nu le daţi adversarilor satisfacţiunea de a produce chiar acum o desbinare » [5]).

---

[1]) Noi mandatarii naţiunii române — declară întemniţaţii în manifestul lor din Februarie 1896 — am fost aduşi de puterea statului într'o stare, în care ţinuta nostră ne era impusă de însăşi demnitatea neamului nostru şi ne cerea deci cea mai mare prudenţă. Era pusă sub judecată cauza unei naţiuni... Aveau să judece Ungurii pe Români în cauza luptei ce există între aceste două popoare. » (T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 777).

[2]) Procesul *Replicei* (1893) şi al « Memorandului » (1894).

[3]) Graţierea comitetului întemniţat.

[4]) Planului, ca fruntaşii memorandişti să se refugieze în România liberă, lăsând poporul român din Ardeal, şi Partidul său Naţional fără conducătorii săi legali şi responsabili, *Alexandru Mocioni* i s'a opus cu întreaga sa autoritate. Era demoralizator, ca în timp ce ziariştii şi alţi luptători mai mărunţi să sufere temniţă, corifeii neamului să dezerteze dela datorie. Dacă treceau munţii, faimosul proces al Memorandului nu ar fi avut urmări atât de favorabile pentru cauza naţională.

[5]) Foiletonul: « *Mici studii istorice. Criza « Tribunei »*. *Telegraful Român*, Nr. 73 din 18 Noemvrie 1933.

CRIZA DELA «TRIBUNA» DIN SIBIU

După graţierea — la 16 Septemvrie 1895 — a memorandiştilor întemniţaţi, a isbucnit dureroasa criză dela «Tribuna» şi «Foaia Poporului», organe de publicitate ale partidului şi de propagandă ale mişcării memorandiste, — hărţueli între tribunişti şi conducerea partidului pentru dreptul de proprietate asupra Institutului tipografic din Sibiu, care edita aceste ziare. Divergenţele şi animozităţile dintre membrii comitetului şi supărările tribuniştilor, scoşi dela conducerea celor două organe ale partidului, degenerară în sfâşieri, polemici şi atacuri personale. Din pricina acestor desbinări şi lupte interioare, manifestul către obştea românească, pe care fruntaşii întemniţaţi îl promiseseră după eliberarea lor, a putut fi publicat abia în Februarie 1896 şi atunci numai cu adeziunea a 7 membri din comitet: Dr. I. Raţiu, Gh. Pop de Băseşti, Iuliu Coroianu, Dr. T. Mihali, Rubin Patiţa, Gherasim Domide şi Patriciu Barbu. Ceilalţi nu l-au iscălit, unii fiindcă nu le-a convenit, iar alţii pentrucă au demisionat din comitet. Cei care l-au iscălit şi publicat au suferit o nouă pedeapsă (închisoare timp de 8 până la 15 zile şi amendă până la 100 fl.) pentrucă s'au declarat conducătorii «unui partid care nu există» [1]).

ATITUDINEA LEALĂ ŞI RESOLUTĂ A LUI ALEX. MOCIONI IN SITUAŢIA GRAVĂ, IN CARE AJUNSESE PARTIDUL NAŢIONAL

In haosul acestor frământări şi lupte ce ameninţau existenţa partidului şi în faţa loviturilor, aplicate de guvernul maghiar, politicianul realist şi intransigent, soldatul credincios al partidului, care era Alexandru Mocioni, nu putea să rămâie indiferent, şi să nu acţioneze. In acea epocă de grele încercări, suferinţe şi descurajeri, înţelepciunea, lealitatea şi caracterul lui hotărît au strălucit în toată splendoarea lor.

Deşi direcţiunea politică, ce o reprezentase cu toată sinceritatea şi demnitatea, în memorabila conferinţă naţională dela 1892, nu reuşise, fapt care a făcut ca heghemonia politică a Românilor de sub coroana ungară să treacă dela fruntaşii din Banat şi Crişana, cu o mai veche şcoală politică, la aceia din Ardeal, — şi cu toate că a avut parte şi de bănueli, invective şi atacuri personale în unele ziare, în frunte cu «Tribuna» peste cari el însă a trecut cu seninătatea unui filozof, Mocioni nu a intrat în hora dihoniei şi nici nu a provocat disensiuni în sânul partidului şi şi-a îndeplinit mai departe misiunea, cu toată autoritatea sa morală.

«*...In timpuri* — spunea el — *când aveam să luptăm pentru existenţa noastră naţională, chestiunea solidarităţii naţionale stă mai presus de orice chestiune de controversă, şi disciplina de partid, pe care se bazează partidul nostru, ca orice altul, stă mai presus decât convingerile individuale*».

Luptele şi străduinţele lui pentru susţinerea solidarităţii naţionale, singurul mijloc prin care se putea face faţă situaţiei extrem de critice

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 773—781.

a partidului, — şi pentru îndrumarea politicei noastre naţionale în făgaşul ei firesc, legal şi constituţional, pe bazele neclintite ale programului naţional dela 1881 şi ale hotărîrilor conferinţelor naţionale, — s'au arătat în următoarele acţiuni:

In urma hotărîrii Conferinţei Naţionale din 1892, privitoar la chestiunea Memorandului, conducerea partidului trecând pe seama grupării memorandiste şi a comitetului ales din sânul ei, — fruntaşii celeilalte grupări a Partidului Naţional, în majoritate Bănăţeni, au luat în vara anului 1893 iniţiativa înfiinţării unui ziar naţional cotidian, la Timişoara [1]).

INFIINŢAREA ZIARULUI «DREPTATEA» DIN TIMIŞOARA

Patronul şi animatorul acestei acţiuni de reîntărire şi de închegare a energiilor naţionale, a fost *Alexandru Mocioni.*

Adunarea generală a fundatorilor noului ziar, ce se ţinu în Decemvrie 1893 la Timişoara, a constituit o impunătoare manifestare a spiritului naţional, a solidarităţii şi disciplinei de partid. A participat elita Banatului, în frunte cu Alexandru, Eugen şi Zeno Mocioni, Emanuil Ungureanu, Paul Rotariu, Coriolan Brediceanu, Vîncenţiu Babeş şi dr. Gh. Dobrin.

« Sunt acum de 16 ani în Banat — scrie Dr. Valeriu Branisce în 1909 — dar aşa frumos încă n'am văzut niciodată toată floarea Banatului adunată la un loc. Au fost şi mai mulţi Ardeleni şi Ungureni de faţă, cari se ataşară în chestia « Memorandului » lui Mocioni ».

« Alexandru deschide adunarea şi în vorbe clare şi precise — vorbea ca din carte — expune de tot liniştit, într'o tăcere mormântală, scopul adunării, şi dupăce arătă, în liniamente lămurite, situaţia creată prin refuzul « Memorandului » şi vandalismul dela Turda, conchide că vede sosit momentul, prevăzut încă la Sibiu, în 1892, de a creia un organ de presă, care să reprezinte « *spiritul genuin* » al politicei noastre naţionale ».

« Intreaga adunare aprobă » [2]).

Astfel a luat fiinţă ziarul naţional « *Dreptatea* » din Timişoara, având director pe *Dr. C. Diaconovich,* iar redactor pe tânărul Dr. Valeriu *Branisce,* care veni în această calitate dela « Tribuna » din Sibiu, în urma invitării tinerimii române bănăţene [3]).

---

[1]) La Timişoara exista de mai nainte, dela 5/17 Martie 1880, organul naţional « *Luminătorul* », subvenţionat de mocioneşti, având proprietar pe protopopul Meletie Dreghiciu, iar redactor pe ginerele său, fruntaşul advocat şi luptător, *Paul Rotariu,* ziar care însă îşi încetă apariţia la finele anului 1893, când se înfiinţă *Dreptatea.*

[2]) Dr. V. Branisce. *Alexandru de Mocsonyi. Amintiri şi aprecieri. Transilvania,* Nr. III, Iulie-Septemvrie 1909, pag. 146—158.

[3]) Despre această trecere regretatul Branişte scrie:

« ...La început am refuzat categoric, căci nu aveam nicio încredere în vorbele frumoase, ce se spuneau şi scriau. Mai târziu apoi, ajungându-mă în Sibiu decepţii sguduitoare, cari au spart lumea de legende şi de idoli în care trăisem, am luat

Programul, publicat de fondatorii «Dreptăţii» în fruntea primului număr apărut la 25 Decemvrie 1893 (6 Ianuarie 1894), cuprinde principiile de cari va fi inspirat şi condus noul ziar. El va reprezenta pe baza programului naţional dela 1881 şi sub deviza solidarităţii naţionale, aspiraţiunile legitime ale poporului român și va fi călăuzit nu de idealul desbinării, ci de idealul bunei înţelegeri, bazată pe dreptate şi încredere reciprocă între popoarele de sub coroana Sfântului Ştefan. Va lupta «cu mijloace legale, în spirit adevărat constituţional, cu seriozitatea impusă prin demnitatea cauzei, având totdeauna interesele mari ale poporului român şi binele comun înaintea ochilor» şi ferindu-se «de orice consideraţii particulare şi personale». Va lucra în cercuri cât mai largi pentru a trezi şi desvolta conştiinţa naţională. Va căuta *«să strângă rândurile, ca toţi Românii, fără deosebire de provincie, să lupte dimpreună, sub acelaşi stindard cu aceleaşi mijloace, precum şi scopul unul este»*.

In tot timpul existenţei sale (timp de 4 ani), ziarul «Dreptatea» a reprezentat cu o înaltă intransigenţă şi cu o aristocratică ţinută, gândirea, crezul şi idealul naţional al Românilor din statul ungar. Apărând în condiţii superioare, atât din punct de vedere al conţinutului, cât şi al formei, a fost o bucată de vreme cel mai bine redactat ziar românesc dincoace de Carpaţi: un adevărat organ de îndrumare şi educaţie politică şi naţională. Mărturiile meritoasei sale lupte sunt cele 74 de procese, cu care l-au cinstit procurorii maghiari şi condamnarea redactorului ei, Dr. Valeriu Branisce, pentru 23 de procese, conexate la 2 ani temniţă de stat şi la o amendă de 1300 floreni.

Sub greutatea acestor lovituri, fondatorii sunt nevoiţi să sisteze — la finea anului 1897 — atât apariţia «*Dreptăţii*», cât şi a ediţiei ei pentru popor «*Foaia de Dumineca*». In mesajul «Către cititori», din fruntea ultimului număr, mesagiu care e opera lui Alexandru Mocioni, se face un aspru rechizitoriu al politicei maghiare, şi al conducătorilor ei, cari punându-se «într'un contrast bizar» cu importanţa chestiunei naţionalităţilor «încă şi astăzi proclamă teoria», că această chestiune vitală pentru Ungaria «nu este decât numai opera unor agitatori de profesiune !».

---

hotărîrea «desperată» — cum ziceam pe atunci — m'am decis a primi învitarea în Banat, cu rezerva mentală de a urmări cu ochi deArgus toate cărăruşele ascunse ale «mocionismului» şi la momentul potrivit să desvăluesc totul pe faţă. Astăzi zimbesc cu compătimire, gândindu-mă la naivitatea mea de atunci. Dar aşa eram pe acelea vremi cu toţii. Dovadă, că cei mai buni prieteni ai mei se înstrăinară faţă de mine, auzind că eu, care îmi aveam catedra de profesor în Braşov, am «dezertat» în tabăra mocionistă. Chiar şi aceia se înstrăinează, cu a căror ştire şi învoire am făcut acest pas. Atât de grozav lucru era în ochii lor şi al nostru pe acelea vremi: mocionismul... Nu-i vorbă, am avut multe graţiozităţi de încasat dela prietenii mei, cari atunci nu se puteau împăca cu această «metamorfoză» a mea; încetul cu încetul mi-au urmat şi ei tot pe neobservate pe această cale, până ce ne-am regăsit în zilele din urmă toţi în aceiaşi tabără».

(Alexandru de Mocsonyi. *Amintiri şi aprecieri. Transilvania* Nr. III, Iulie-Septemvrie 1909, pag. 154—158).

Constată, că buna înţelegere şi pacea dintre popoarele Ungariei, nici când — dela introducerea constituţionalismului — nu a fost aşa de departe de realizare ca în zilele acelea. «Niciodată — zic — în tot periodul acesta, drepturile şi libertăţile constituţionale ale cetăţenilor peste tot, iar ale românilor îndeosebi, n'au fost atât de făţiş desconsiderate, atât de violent vătămate, ba chiar drepturi fundamentale constituţionale, ca dreptul de reuniune şi întrunire, n'au fost cu atâta necruţare confiscate — dar nici amărăciunea poporului român asupra acestei încătuşeri politice, n'a fost aşa de adâncă şi generală, ca astăzi». *Aceste deosebiri naţionale, profunde şi neîmpăcate,* împiedecă consolidarea internă şi desvoltarea sănătoasă a statului, iar «*în timpuri critice, grele, pot să devină fatale chiar pentru existenţa Ungariei*» [1]).

După încetarea apariţie ziarului «Dreptatea» fruntaşii bănăţeni, partizani ai lui Alexandru Mocioni, înfiinţează organul naţional «*Drapelul*» ce apărea de 3 ori pe săptămână la Lugoj. Pus sub conducerea distinsului publicist, Dr. Valeriu Branisce, expulzat din Bucovina, unde între timp redactase ziarul naţional «*Patria*» din Cernăuţi, «Drapelul» s'a bucurat, în tot timpul existenţei sale de 16 ani (1902—1918) de sprijinul moral şi material, al familiei Mocioni. Slujind marea cauză naţională în spiritul intransigent şi aristocratic al lui Alexandru Mocioni, deci cu toată cinstea, bărbăţia şi demnitatea şi fără a luneca pe terenul demagogiei şi al unei politici personale de rivalităţi şi resentimente, — şi acest ziar «Mocionist» a avut parte — bine înţeles — de persecuţiunile guvernului maghiar. Şi redactorii lui au fost târîţi în faţa tribunalului şi condamnaţi la temniţă şi amenzi [2]).

---

[1]) *Foaia de Duminecă*, Nr. 50, din 14/26 Dec. 1897.

[2]) «Se desbătea un asemenea proces — scrie d-l Sever Bocu — la tribunalul din Timişoara cu inculpaţii Valeriu Branisce, Jurca şi Ştefan Petroviciu, pentru o serie de articole incriminate. Asistam şi eu la proces, ca reporter al «Tribunei» din Arad. Ce admirabilă a fost atitudinea «inculpaţilor» în faţa tribunalului! Ei aveau apărători, dacă îmi mai aduc aminte, printre alţii pe Emanuil Ungureanu. Jurca şi Ştefan Petrovici, erau advocaţi şi se puteau apăra şi singuri. Branisce după atâta experienţă, la fel. Soarta «inculpaţilor» depindea de altfel de ei. Era destul să fi primit a vorbi ungureşte, ca să fie achitaţi. Dar ei nu se prezentau acolo, în acuzaţi, ci în acuzatori, atitudinea lor nu trebuia deci să fie o atitudine de cerşire a vreunei bunăvoinţi, ceea ce nu-i putea încununa cu o aureolă de luptători convinşi, de martiri. Iar întrebuinţarea limbei româneşti era chestiune de afirmare a unui înalt principiu. Ei îşi dădeau seama că pentru a pretinde masselor să-şi ridice sus capul, din oportunitate şi umilinţă, trebue să şi-l ţie întâi ei pe al lor, drept, în faţa asupritorilor, cu preţul oricărui sacrificiu. Şi cei trei ce veneau din Lugojul glumelor şi al cântecelor, din o tradiţie nu de luptă, de pasiuni eroice, ci dintr'un mediu artistic, din care au răsărit Vidu şi Tiberiu Brediceanu, îmi aduc aminte, mi-au făcut să-mi bată inima, în sala tribunalului de o mândrie până atunci necunoscută, atâta demnitate era în cuvintele şi gestul lor. In loc de achitare, pe care o puteau obţine, ei se întoarseră cu vreo 6 ani de temniţă. Noi toţi am plâns şi nu ştiu ce era în lacrimile noastre, au amestec de indignare, ură, înălţare sufletească, bucurie...».

(Ziarul *Vestul*, Nr. 1021 din 15 Februarie 1934).

REACŢIUNI CONTRA DESFIINŢĂRII PARTIDULUI NAŢIONAL

In contra ordinului de desfiinţare a Partidului Naţional conducerea acestui partid a reàcţionat convocând o *adunare a alegătorilor români*, pentru a se pronunţa « asupra acestei nouă situaţii creiate partidului... ».

·O parte din conducătorii şi fruntaşii partidului, în frunte cu Alexandru Mocioni, considera însă convocarea şi ţinerea acestei adunări greşită din punct de vedere al tacticei politice, pentrucă prin ea s'ar abandona — cum intenţiona şi guvernul maghiar — organizaţia partidului bazată pe hotărîrile conferinţelor naţionale. Grandioasele lui congrese — adevărate parlamente naţionale — la cari participa, prin reprezentanţii săi legali, întreg poporul român din statul ungar, s'ar degrada la nişte simple adunări electorale, cari puteau aduce hotărîri numai în numele şi cu autoritatea celor prezenţi, oricât de mulţi ar fi ei, dar nu şi în numele altora, al întregului popor, dela cari n'aveau nici un mandat.

S'a trecut însă peste asemenea rezerve şi obiecţiuni şi adunarea s'a ţinut în ziua de 16/28 Noemvrie 1894, la Sibiu, fiind condusă de profesorul seminarului din Arad, Vasile Mangra, preşedintele comitetului, care înlocuia pe cel întemniţat. Cei adunaţi, în număr de mai multe mii, au protestat solemn împotriva ordonanţei anticonstituţionale a Ministrului de Interne şi împotriva sistemului « intolerabil de persecuţiuni, terorizare şi intimidare » şi au hotărît ţinerea unui congres al naţionalităţilor asuprite din Ungaria [1]). In acest congres, ce s'a ţinut la 10 August 1895 la Budapesta, Românii, Sârbii şi Slovacii, reînoind solidaritatea lor de altă dată, din timpul luptelor parlamentare pentru egalitatea politică a popoarelor nemaghiare, au încheiat o alianţă politică pentru apărarea fiinţei lor etnice, tot mai primejduită, precum şi pentru a-şi dobândi solidar şi prin toate mijloacele legale obiectivul aspiraţiunilor lor naţionale: *autonomia tuturor naţionalităţilor din regatul Ungariei* [2]).

In anul 1896, când guvernul maghiar a organizat faimoasele serbări « milenare » — jubileul de 1000 ani dela pretinsa cucerire şi întemeiere a stutului ungar de către poporul maghiar, comitetul executiv al acestei alianţe a naţionalităţilor asuprite a ridicat un energic protest « în contra acestor scenării înşelătoare », menite să arate Europei că statul ungar a fost întemeiat şi susţinut numai de maghiari şi, în consecinţă, este un stat naţional maghiar. Naţionalităţile nemaghiare ar renunţa la demnitatea lor şi ar comite cea mai ruşinoasă umilire, dacă ar participa la mileniul maghiar, prin care se prăznuesc evenimente fatale şi deprimătoare pentru ei [3]).

Utilizând toate mijloacele constituţionale, conducerea partidului naţional convoacă în două rânduri congresul partidului: în ziua de

---

1) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 718—722.
2) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 762—769.
3) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 787—792.

15 Mai 1896 pentru a lua o hotărîre faţă de ordonanţa, prin care guvernul interzicea activitatea partidului, şi la 24 Octomvrie 1896, pentru a-şi fixa atitudinea în faţa alegerilor pentru cameră.

Ambele încercări au fost zădărnicite şi *conferinţele naţionale n'au mai putut fi întrunite* [1]).

ALEX. MOCIONI STÂLPUL PARTIDULUI NAŢIONAL

In această situaţie extrem de grea, Alexandru Mocioni e stâlpul puternic şi neclintit, susţinătorul şi apărătorul plin de autoritate şi competenţă al partidului naţional aflat în mare primejdie.

« In faţa svârcolirilor mititeluţe şi netrebnice — scrie « Tribuna » în 1899 [2]) — ale unor « *politiciani* » de-ai noştri — fără rost şi fără principii, cari aleargă după « aliaţi » în tendinţele lor clicaşe şi după « înfrăţiri » [3]) cu orice preţ, chiar şi cu preţul demnităţii şi caracterului lor personal, numai ce să-şi facă un rost, o ispravă, o căpătuială, în faţa acestui val vârtej de inconsecvenţă, schimbări, umiliri, căciuliri şi samsarlicherii ruşinoase, ce ni-le prezintă tabloul ultimelor zile — *d-l Alexandru Mocsonyi stă ca un izvor de mângâiere şi întărire pentru toate* sufletele româneşti amărîte şi îngreţoşate de atâtea acte de nepricepere, laşitate şi nemernicie ».

Declaraţiunile politice făcute de el în acest răstimp de desorientare şi deprimare se disting — ca totdeauna — prin « acea claritate cristalină a vederilor », prin « acea înălţime morală şi spirituală a punctului de vedere » şi prin « acea tărie de caracter », ce-l caracterizează. Cuvintele lui de o intransigentă şi franchetă, ce impun deopotrivă prietenilor şi vrăjmaşilor, cad greu în cumpănă şi îşi au un efect binefăcător, de îmbărbătare şi înviorare, asupra întregului partid.

« Ne-au încătuşat libertatea de acţiune — zicea el în declaraţia publicată în « Tribuna » la 3/15 Septemvrie 1899 — au voit să ne împiedece de-a fi noi un *factor politic* în ţară. Au recurs, în acest scop, la volnicii, la ilegalităţi, la acte inconstituţionale; nu s'au retras nici dela absurditatea politică de a ne denega existenţa politică, dupăce ne denegaseră toate libertăţile şi drepturile. Cu legea despre egala îndreptăţire a naţionalităţilor au încercat să-şi acopere ilegalitatea şi volnicia. Şi toate acestea pentru a ne împiedeca să fim un *factor politic* în patria noastră ».

« Dar n'au reuşit. *Partidul Naţional Român*, forma în care se manifestă poporul român din patrie ca factor politic, *există*. *Există* în ciuda duşmanilor, în ciuda tuturor măsurilor volnice şi ilegale. *Există*, cu toate că i se proclamă din partea contrarilor neexistenţa. *Există*, cu

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 792—795.

[2]) Nr. 194 din 3/15 Sept. 1989.

[3]) *Aluzia la « înfrăţirea româno-maghiară » dela instalarea lui Iosif Goldiş, fost deputat tiszaist, de episcop al Aradului, despre care revista* « Liga Română », *organul « Ligei culturale »* din *Bucureşti spune că a sfidat pe faţă sentimentele bunilor Români.*

toate că i s'a creiat o situaţie de ex-lex. *Există* în butul tuturor opintirilor duşmănoase, *pentrucă el este efluxul voinţei unui întreg popor conştiu de sine şi de drepturile sale, unui popor viguros şi sănătos, unui popor hotărît a lupta pentru drepturile sale, unui popor solidar în lupta sa de apărare, ce i s'a impus, solidar în lupta sa pentru existenţa sa etnică naţională* ».

« *Partidul Naţional Român există, şi va exista.* Pentrucă, deşi guvernanţii noştri — cu toţi aliaţii lor conştienţi şi inconştienţi [1]) — vor să-l distrugă, nu-l vor distruge, căci *nu există putere pământească, care ar fi în stare să-l distrugă — afară de noi înşine.* Iar noi nu voim să-l distrugem, ci, din contră, *pretindem* să i se redea libertatea de acţiune confiscată prin volnicie ».

« O pretindem noi, toţi, o pretinde legea; o pretinde constituţiunea; o pretinde patria însăşi şi binele ei ».

Aceleaşi vederi clare şi aceeaşi afirmare intransigentă şi dreaptă a adevăratului naţionalism, şi aceeaşi curată afirmare a unei acţiuni înţelepte, radiază şi din scrisoarea, ce o adresează la 12 Iunie 1899, preşedintelui partidului, Dr. Ioan Raţiu, care îl invită la Sibiu, la o consfătuire confidenţială. Din pricina sănătăţii sale şubrede [2]), Alexandru Mocioni nu a putut însă partcipa.

Extragem din această scrisoare următoarele: « . . . *Iar ce priveşte prevenirea pericolelor ce ameninţă partidul naţional, unicul paladiu în contra acestora poate fi* — după convingerea mea cea mai firmă — *numai şi numai ţinuta corectă a propriilor membrii ai partidului naţional. Acea ţinută clară şi hotărîtă, după care fiecare aderent sincer al partidului* — fără a părăsi terenul legal — constituţional, baza luptei noastre naţionale — *priveşte* în situaţiunea critică de astăzi, *de prima şi de cea mai sacră a sa datorinţă a ţine cu toată tăria sufletească la dogma politică, în înţelesul căreia Partidul Naţional* — deşi de fapt împiedecat în libera sa mişcare prin cunoscutele ordinaţiuni ministeriale anticonstituţionale — *de jure sustă şi astăzi în întreaga sa organizaţiune neştirbită* ».

« Dacă aceasta are să fie *dogma politică,* care niciun aderent sincer al partidului naţional nu o va contesta şi nici un membru al partidului nu o poate contesta fără a cădea în eresie politică; dacă mai departe luăm în considerare deoparte, că desvoltarea unei activităţi politice a partidului şi funcţionarea organelor sale în butul ordinaţiunilor ministeriale — *deşi fără basă legală şi anticonstituţională* — este o simplă imposibilitate, iar de altă parte că orice încercare de acţiuni politice, cu desconsiderarea formelor recerute de organizaţiunea partidului nu pot produce — după tristele experienţe din trecut — alt efect, decât tot atâtea lovituri contra ordinei de drept a propriei noastre organizaţiuni

---

[1]) Români maghiaroni şi renegaţi.

[2]) In iarna 1898—99 Alexandru Mocioni trecu printr'o boală grea şi îndelungată, ce o contractase în urma unei răceli, la alegerea de mitropolit în congresul naţional bisericesc din 16/28—18/30 Decemvrie 1898.

politice — scurt — *dacă nu voim a comite un act de sinucidere politică, nu voim a distruge noi înşine partidul nostru naţional; — atuncea urmează de sine că, — până când durează starea aceasta excepţională, anticonstituţională, — noi deoparte avem să ne ferim de orice svârcoliri neputincioase şi nedemne de o luptă bărbătească, iar de altă parte avem să susţinem cu toată tăria sufletească, prin resistenţă pasivă, basele de drept ale partidului naţional, stând fiecare: presidentul, comitetul, delegaţii şi fiecare membru singuratic al partidului, la postul său, resolut, a nu-l părăsi sub nici o împrejurare, a nu se mişca din loc, ca şi un regiment sub ploaia gloanţelor, până când poziţiunea periclitată şi atacată — libertatea de acţiune a partidului — va fi revindecată şi salvată*».

«*Cei ce identifică această politică cu politica resignaţiunei, care face pendentă lupta naţională dela graţia contrarilor noştri politici, dovedesc prin aceasta numai: sau că nu ştiu ce este şi ce însemnează în luptele politice ale popoarelor resistenţa pasivă, sau că nici astăzi încă nu sunt în curat asupra situaţiunei noastre critice. Şi într'adevăr ar fi timpul deja, ca să fim odată pe deplin în curat în privinţa aceasta asupra unui punct cardinal în lupta noastră naţională: asupra măsurei puterilor noastre şi a aceleia a contrarilor noştri*».

«*Să fim odată pe deplin în curat despre aceea, că noi puterii de stat nu-i putem opune nici o rezistenţă activă,* din contră *nici puterea de stat nu poate să frângă resistenţa noastră pasivă — dacă suntem bărbaţi*».

«*Puterea de stat ne poate opri a păşi înainte, dar nu ne poate sili a da îndărăt.* Cu un cuvânt: *puterea de stat poate să împiedece întregul organism al partidului naţional în libera sa mişcare, dar nu esistă putere pământească, care ar fi în stare să distrugă organismul partidului nostru — afară de noi*».

«*Astăzi deci parola luptei noastre naţionale are să fie: restitutio in integrum*».

«*Unica armă ne este: resistenţa pasivă*».

«*Şi unic corecta ţinută este*: *a nu părăsi nici cât un fir de păr terenul legal, dar a susţine cu toată tăria sufletească basele de drept ale organizaţiunei noastre politice, ale partidului naţional*».

«*Căci fără organizare politică nu se face luptă politică, şi fără Partidul naţional nu se face politică naţională*».

«*Iar Partidul Naţional va susta până atunci, până când el va trăi în inimile noastre*».

«A ne lepăda deci în aceste momente supreme de bazele de drept ale organizaţiunei noastre politice ar însemna, că noi înşine am desăvârşi — fie din nepricepere, fie din laşitate — opera de nimicire a partidului naţional, opera de nimicire, ce contrarii noştri politici cu toată puterea de stat, ce o au în mânile lor, n'ar putea să o desăvârşească».

«Astfel judec eu starea de ex-lex, ce ni s'a impus prin ordinaţiunile ministeriale anticonstituţionale, şi astfel am judecat-o dela începutul ei. De aceea m'am opus fiecărei încercări, ce se ivise din sânul partidului naţional în direcţiune de a ne abate dela bazele de drept ale organizării

noastre politice. Dar totodată am trebuit să fac şi trista experienţă, că vederile mele n'au avut destul pond spre a împiedeca greşelile făcute. Poate că nici astăzi nu voiu fi mai fericit; *ţin însă de datorinţa mea a spune în momente decisive părerile mele cu toată francheţa şi fără privire la aceea: că oare ele sunt populare, sau ba? O fac aceasta spre liniştirea conştiinţei mele. Astfel am făcut-o şi de astădată, iar domniile voastre veţi decide: că oare le primiţi, sau ba*».

Atitudinea pasivă a Românilor naţionalişti faţă de lucrările Parlamentului dela Budapesta, considerată şi impusă de memorabila conferinţă naţională din 1892 drept singura armă politică posibilă în situaţia de atunci a Partidului Naţional al Românilor din Ungaria şi Transilvania, nu putea conveni guvernului ungar, mai ales în faţa străinătăţii.

ADEMENERI DIN PARTEA GUVERNULUI UNGAR PENTRU ABANDONAREA POLITICEI DE PASIVITATE

Era deci firesc, ca în epoca memorandistă, când antagonismul dintre cele două neamuri ajunsese la o mare tensiune şi când în presa şi opiniunea publică europeană se ridicau tot mai multe voci autorizate, cari veştejau politica de asuprire a naţionalităţilor din Ungaria să se manifesteze în cercurile politice maghiare «simptoame de pace»[1]), încercări de a potoli nemulţumirea Românilor şi de a-i ademeni să-şi părăsească pasivitatea lor politică[2]).

Tactica pasivităţii politice şi-a avut totdeauna adversarii ei printre fruntaşii români, şi îndeosebi în cercurile clericale din Sibiu, odată cu decretarea acestei tactice în conferinţa naţională dela Miercurea (1869) şi confirmată prin programul politic din 1881 şi prin hotărîrea conferinţei naţionale dela 1892.

---

[1]) Comunicatul comitetului central al partidului naţional din 4 Aprilie 1894. (T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 657).

[2]) Prim-ministrul contele *Iuliu Szapáry* în discursul său din şedinţa din 14 Iulie a Camerei ungare, a spus următoarele: «*Dintre naţionalităţile din ţară, Onorată Cameră, mai multe au păşit pe terenul pasivităţii, nu participă la lucrările legislaţiunii, ci în afară de camerile legislaţiunii fac pe nemulţumiţii, se neliniştesc. Eu procedura aceasta, acest punct de vedere nu-l aflu corespunzător nici intereselor ţării, nici intereselor respectivilor. Dacă au nemulţumiri, aici e locul pentru sanarea lor, aici au să fie deliberate... Dacă dorinţele pot să fie împlinite din partea legislaţiunii, apoi ele vor fi ascultate; şi cu mult mai corect ar fi, dacă ele ar fi împlinite aici, decât ca după luarea dispoziţiunilor din partea legislaţiunii să facă pe supăraţii acolo, afara*». (T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 603).

Deputatul *Horánszky Nándor* corifeul partidului naţional, răspunzând deputatului român, Nicolae Şerban, în şedinţa din 14 Martie 1894 a Camerei ungare, zice: «*Din parte-mi doresc numai atâta, ca stimatul coleg antevorbitor, care* cum ne-a spus — *a rupt cu pasivitatea, să propage ideia aceasta între cei din jurul său şi să năzuiască a ajunge acolo, ca să scoată şi consecinţele din ea*». (T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 646).

PĂREREA LUI ALEX. MOCIONI ASUPRA SCHIMBĂRII PROGRAMULUI ŞI A TACTICEI POLITICE

Unul dintre fruntaşii politicei activiste, Ioan Puşcariu are o întrevedere cu Alexandru Mocioni, la Budapesta, în vara anului 1890 şi «schimbând câteva vorbe despre necesitatea întrunirii tuturor partidelor române pe lângă un program neutral», promite lui Mocioni, iar acesta acceptă, că va întocmi şi-i va comunica un proiect de program. Primind acest proiect, Mocioni răspunde amicului său Puşcariu printr'o lungă scrisoare, trimisă dela Gleichenberg, la 1 Iulie 1890 [1]).

Mocioni recunoaşte că argumentaţia e logică, ţinându-se seamă de punctul de vedere dela care pleacă, iar acestei argumentări nu i s'ar putea aduce decât foarte puţine corectări. Dar el socoate greşit altceva şi anume baza proiectului. «Tu nu-mi vei lua în nume de rău — scrie Mocioni — dupăce amândoi tindem spre acelaşi scop [2]) în interesul unei înţelegeri, dacă îţi voiu descoperi deschis impresiunea ce a făcut-o asupra mea proiectul tău. Această impresiune se poate rezuma în trei momente pregnante: Desavuarea întregii opoziţii naţionale de până acum, abdicarea formală pentru viitor la orice politică naţională şi completa disoluţie a Partidului Naţional».

Căci Mocioni socoate că dezavuarea politicii naţionale din trecut nu trebue făcută nici chiar în cazul în care, împăcându-se în mod onorabil cu Maghiarii, naţiunea română ar găsi cu cale să-şi schimbe atitudinea politică de până atunci.

Dar despre o astfel de împăcare nici nu poate fi vorba. Nu numai că politicienii maghiari nu se gândesc să câştige pe Români prin noui concesiuni, dar se căiesc şi pentru cele acordate. I se pare, deasemenea, că dacă Românii ar recunoaşte în principiu că este firesc ca limba maghiară să fie limba statului, prin chiar acest fapt ei ar aduce o întărire naţionalismului maghiar şi ar oferi adversarilor lor punctul lui Arhimede pentru politica lor de maghiarizare, tăindu-şi astfel creanga de sub picioare, când va fi vorba de orice noui pretenţii. Să nu ne amăgim.! Principiul limbei de stat constituie punctul de plecare al întregii politici de maghiarizare. Acest principiu a fost combătut, cu toată hotărîrea de Românii cari au avut intuiţia situaţiei, şi el trebue combătut şi în viitor. Ilustrul Român aminteşte că în numele limbei de stat se execută şi se susţine principiul exclusivismului limbei maghiare în administraţie, justiţie şi în întreaga viaţă publică. In numele limbei de stat se introduce limba maghiară în şcoală şi se răspândeşte ea în masele poporului, fiind preamărită ca o binefacere pentru cetăţeni. Prin recunoaşterea acestui principiu ne dăm pielea duşmanilor noştri. Şi argumentează el mai departe: ni se va da vre-o concesiune principală sau vreun drept? Niciodată! Nu ar fi oare cea mai ruşinoasă capitulare,

---

[1]) Scrisoarea este redactată în limba germană.
[2]) Restabilirea solidarităţii naţionale.

dacă noi nu numai că am depune fără condiţii armele, dar am hotărî aşa cum rezultă din partea a doua a proiectului — până şi dizolvarea completă a partidului nostru naţional? Mai poate fi vorbă de existenţa unui partid naţional, dacă noi vom trimite câţiva «deputaţi valachi» ca simpli recruţi în partidele duşmanilor noştri? E clar că fără partizani nu poate exista partid naţional, iar fără de acesta cauza noastră naţională nu poate fi susţinută. La fel de limpede este şi faptul, că datorită opoziţiei de aspiraţii naţionale dintre Români şi vrăjmaşii lor, este absolut incompatibil ca un deputat să aparţină unui partid maghiar şi, totodată, şi clubului Partidului Naţional român. Dacă e greu să slujeşti la doi domni, apoi să faci voia a doi duşmani e o imposibilitate. Prin urmare, ar fi o absurditate să se organizeze un partid numai ca să trimeată deputaţi în parlament, unde aceştia să nu reprezinte deloc partidul lor. In situaţia actuală o astfel de activitate ar fi fost din partea Românilor tot una cu un atentat naţional.

In ceea ce priveşte principiul pasivităţii politice se ştie, continuă Mocioni, că el nu-i decât urmarea constantă a faptului că puterea statului exclude, în chip artificial, naţiunea română de a fi reprezentată în viaţa statului. Nici prin cea mai mare energie şi râvnă, noi nu putem schimba această situaţie, dar trăgând din ea concluzii favorabile nouă, o arătăm în mod solemn lumii. Proclamând principiul pasivităţii politice, noi protestăm solemn împotriva a tot ceea ce legislaţia maghiară hotărăşte contra noastră.

Duşmanii noştri pot să treacă la ordinea de zi peste aceste proteste, cari se repetă la începutul fiecărei legislaturi şi cari îi urmăresc pas de pas; pot chiar să considere ca un succes al politicei lor excluderea nedreaptă a naţiunii române, din legislaţie, toate acestea ei le fac, însă, nu fără de un sentiment tainic al fricei, Ei ştiu prea bine ce fructe poate să rodească, în anumite împrejurări, acest protest al nostru. Dacă e aşa, să nimicim noi înşine în germen acest fruct al nădejdei, — renunţând la protestul nostru? N'ar fi aceasta o imposibilitate atât din punct de vedere moral, cât şi politic?.

Ia apoi exemplul Saşilor. Există însă o deosebire între situaţiunea noastră politică şi aceea a Saşilor. Saşii pot să-şi realizeze aproape toate aspiraţiile lor politice, — aspiraţiile lor mărunte şi de toate zilele — în cadrele vieţii municipale. Peste acestea nici nu se prea pot lărgi aspiraţiunile lor politice. Noi, însă, avem aspiraţiuni mai înalte: a ne impune în viaţa de stat a Ungariei ca un factor politic decisiv, aspiraţii la cari nu putem renunţa fără a ne lepăda totodată şi de principiul de viaţă al politicei noastre naţionale. De aceea, Saşii pot să-şi ducă politica lor pe terenul oportunismului; noi, însă, nu putem proceda la fel.

Faţă de atacurile tot mai şoviniste împotriva intereselor vitale ale neamului nostru, se simte tot mai mult necesitatea unei rezistenţe îndârjite şi se înrădăcinează tot mai mult părerea că, pentru existenţa noastră naţională, principiul pasivităţii politice şi opoziţia prin presă,

singure sunt insuficiente. Ele trebuesc completate şi întărite prin organizarea unei unanime acţiuni naţionale. In acest scop este necesară unirea ambilor factori principali ai politicei noastre naţionale. Deci, prin această unire, trebuiesc sporite capacitatea noastră de acţiune şi puterea noastră de luptă. *Aceşti doi factori naţionali sunt intelectualii noştri mireni şi înaltul cler.* In solidaritatea acestor doi factori se cuprinde taina unanimităţii naţionale, care prin simpla sa existenţă dă naţiunii o greutate morală, ce o înalţă înlăuntru şi o impune în afară. Numai această unanimitate dă naţiunii putinţa unei depline acţiuni.

Nu e permis să se facă în principiile programului naţional nici cea mai mică spărtură, pentrucă, în afară de faptul că intelectualii nu s'ar preta la aceasta, orice spărtură ar dăuna scopului însuşi şi în locul unei înălţări am asista la o scădere a resistenţei noastre naţionale. Conservarea drepturilor noastre garantate prin lege e terenul unde ne putem întâlni cu toţii. Pe acest teren principii noştri bisericeşti nu numai că pot păşi fără nici o temere, dar datorită situaţiei lor sunt chiar chemaţi să acţioneze.

Drept încheiere, Mocioni roagă pe Puşcariu să citească această scrisoare, când va avea prilejul şi Mitropolitului [1]), ca să-i cunoască şi el părerile, pe cari cu prilejul convenirii din Budapesta le-a expus numai fugitiv, iar acum le-a formulat mai precis [2]).

PRESIUNI ASUPRA CLERULUI

Pentru părăsirea politicei de pasivitate, guvernul ungar apelează în primul rând la concursul şi autoritatea morală a clerului român şi invită — în vara anului 1894 — pe ierarhii ambelor biserici naţionale la o consultare confidenţială, care avu loc în Budapesta. Primul-ministru, Alexandru Wekerle, le comunică intenţia guvernului de a lua grabnice măsuri pentru îmbunătăţirea situaţiei. Toţi miniştrii făgăduiesc că vor face tot ce se poate, pentru ca să înceteze nemulţumirile, şi insistă pe lângă înalţii prelaţi să dea pastorale pentru liniştirea poporului. Prelaţii răspund că nu se pot angaja la aceasta, pentrucă întreaga opinie publică română s'ar ridica contra lor [3]).

CĂLĂTORIA DE INFORMAŢIE IN ARDEAL A MINISTRULUI HIERONYMI

Tot în vara anului 1894, ministrul de interne din cabinetele Wekerle şi Bánffy, Carol Hieronymi, întreprinde o călătorie prin Ardeal pentru a se informa personal despre situaţia de acolo. N'a putut face însă nici o ispravă, pentrucă fruntaşii partidului l-au ocolit şi n'au stat de vorbă

---

[1]) Miron Romanul.

[2]) I. Lupaş, Un proiect de organizare politică a românilor din Transilvania în vara anului 1890. *Inchinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 ani.* Cluj 1931, pag. 236—246.

[3]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat,* vol. VII, pag. 671—672.

cu el, iar prin declarația ce o făcu alegătorilor săi din Cojocna, că guvernul nu va sta de vorbă niciodată cu aceia dintre Români, cari se țin de programul politic de la 1881, îndârji și mai mult spiritele [1]).

Intransigența și demnitatea partidului național, în frunte cu președintele său Dr. I. Rațiu, față cu ademenirile de împăcare și înfrățire — cum a fost cea din Arad, la instalarea, în 1 August 1899, a Episcopului Iosif Goldiș, fost deputat guvernamental — și de vânare a fruntașilor și intelectualilor români pentru a-i prinde în mrejele unei politici oportuniste de adaptare la ideea de stat unitar maghiar [2]), au găsit în dârza atitudine a lui Alexandru Mocioni, un reazim puternic, un factor de înaltă valoare morală, prețuit pentru consecvența și puritanismul principiilor sale politice.

DECLARAȚIILE LUI ALEX. MOCIONI ASUPRA POLITICEI DE IMPĂCARE CU MAGHIARII

In vara anului 1899, redactorul ziarului «Budapester Tagblatt» devotat contelui Albert Apponyi [3]) și mai cumpătat în controversele naționale, se adresă lui Alexandru Mocioni, rugându-l să-și dea părerea asupra politicei de pasivitate a Românilor, — lucru pe care îl făcuseră și alți distinși politicieni.

---

[1]) T. V. Păcățianu, *Opul citat*, vol. VII, pag. 680.

[2]) In legislaturile ungare din 1892/96 și 1897/1901 erau 8 deputați români, așa numiți « Români de paradă » aleși cu program guvernamental. Naționalist, nici unul.

[3]) D-l *Ioan Georgescu* în lucrarea sa « *George Pop de Băsești* », pag. 322—327, ne informează, că Albert Apponyi a dus din 1884 și până în 1896 « tratative cu Alex. Mocioni în scopul unei apropieri între Români și Maghiari prin mijlocirea advocatului Fabiu Rezei, doctor în drept, din Lugoj și că păr. arhiereu — prepozit, Ioan Boroș, are un dosar întreg privitor la această chestie. Nu cunoaștem acel dosar. Credem, însă, că dacă Contele Apponyi, convins de necesitate unei împăcări cu Românii, ar fi dorit să cunoască vederile lui Mocioni, pe care-l cunoștea foarte bine, i s'ar fi adresat direct. Rezei, om fără suprafață în luptele noastre naționale, n'a putut avea rolul unui milocitor între cei doi adversari, ci doar al unui simplu informator al contelui Apponyi, în scopul realizării unor interese personale. Poate că avea tot interesul să se pună bine cu guvernul maghiar și să câștige protecția lui Apponyi, catolic ultramontan, cu trecere la Vatican, pentru a pregăti cărările unui alt Rezei, lui Silviu, deputat guvernamental, mai apoi inspector școlar regesc spre un scaun de episcop. D-l Georgescu reproduce o scrisoare, din 4 Aprilie 1896, a lui Rezei, către Contele Apponyi, înfățișându-i părerile politice ale lui Mocioni, și în baza acestei scrisori, stilizată de Rezei, i se pare « ciudată » sfiala lui Mocioni « de a vorbi de o națiune română, în fața națiunii maghiare », că el folosește consecvent expresiunea « poporul român », și se întreabă: « să fie aceasta o abilitate de diplomat subțire sau trista eventualitate, de care glăsuește Scriptura: « Bine este a nădăjdui spre Domnul, decât a nădăjdui spre boeri ». (Ps. 117, 9). Nouă ne pare ciudată obiectivitatea istorică a d-lui Georgescu, când, pe baza unei scrisori a lui Rezei, îl prezintă pe Alex. Mocioni, — care a avut — în măsură mai mare decât toți contemporanii săi, curajul opiniunilor sale, — drept sfios în fața națiunii maghiare, iar întrebarea cu citatul din Scriptură, ca o impietate față de memoria marelui dispărut, care a fost și președinte al « Astrei », în biblioteca căreia a apărut lucrarea părintelui canonic Georgescu.

In răspunsul său, Mocioni refuză să-şi dea părerea, motivând acest refuz prin următoarele:

« Decât că eu cred, că discutarea în publicistică a controverselor politice poate să aibă valoare practică numai atunci, când vederile controverse s'ar mişca pe una şi aceaşi bază comună ».

« La întrebarea că oare avut-a drept Ludovic Kossuth, când a zis: « *chestiunea naţionalităţilor din Ungaria se va rezolva, nu cu peana, ci cu sabia* » — eu, lucru firesc, n'aşi putea răspunde decât cu « refrain »-ul cunoscut al lui *Montaigne:* « que sais-je? ».

« Un lucru însă e sigur: O resolvare pacinică a diferenţelor naţionale nu se poate închipui decât pe baza legală constituţională ».

« Acesta este terenul comun pe care ar trebui să se mişte şi discuţiunea controverselor naţionale. Ceea ce însă, după cum d-ta, d-le redactor, ştii, la noi în ţară, în ce priveşte chestiunile naţionale, nu se întâmplă ».

« Pe când noi Românii ne găsim pe acest teren, stând noi pe baza legală şi constituţională, — pe atunci cercurile hotărîtoare se ţin dispensate faţă de noi de consideraţiunile constituţionale, *punând libertatea de acţiune politică constituţională a poporului român în cătuşi, prin nişte ordonanţe ministeriale* ».

« Ei bine, a mă pronunţa eu asupra ţinutei politice a poporului român în acest timp, când acestui popor îi este oprit a se pronunţa el însuşi, asupra propriei sale atitudini, prin conferinţa partidului său, în singurul mod competent, mi-ar părea nu numai ca o risipă de vreme fără rost, nu numai ca o discuţiune lipsită chiar şi de o valoare academică, ci aproape ca un pas, căruia nu i-ar lipsi nici chiar un fel de colorit comic ».

« După aceste, d-le redactor, de sigur nu vei interpreta fals, dacă eu refuz, cu mulţumită, a mă pronunţa deja acum asupra pasivităţii Românilor în preţuitorul d-voastră ziar ».

« D-ta poţi vedea, că nu eu, nu noi Românii suntem de vină, dacă momentul pentru discuţiuni serioase şi pe terenul chestiunilor naţionale n'a sosit încă ».

« Poate că va răsări odată şi această zi frumoasă în Ungaria. Nime n'ar saluta-o cu mai mare bucurie decât mine. Pâna atunci însă, d-le redactor, n'ai ce face, trebue să ne resignăm amândoi a aştepta cu pacienţă ».

Aceste declaraţii categorice făcute de Alexandru Mocioni în acea epocă de grele încercări şi suferinţi şi în care se învederează situaţia politică a poporului român din statul ungar au fost publicate de toate ziarele contemporane şi ele constituiesc expresiunea celei mai dârze opoziţii faţă de ispitele şi planurile guvernului maghiar de a dezorganiza şi sugruma partidul naţional român, Este lesne de înţeles că ele au produs o profundă consternare în cercurile politice maghiare şi în presa lor şovinistă. Alexandru Mocioni le răspunde, publicând în coloanele ziarului « Budapester Tagblatt » următoarea scrisoare:

« Stimate Domnule Redactor!

« Ai fost atât de amical să-mi puni la dispoziţie coloanele preţuitului d-tale ziar, cu recercarea, să mă pronunţ în el asupra raporturilor noastre privitoare la naţionalităţi, durere, şi astăzi pe cât de încurcate pe atât de nerestaurabile ».

« Spre părerea mea de rău, a trebuit însă să nu urmez invitării amicale ce mi-ai făcut, provocându-mă la faptul, că după părerea mea, încă tot nu a sosit timpul pentru discuţia serioasă şi obiectivă asupra acestor raporturi. Cu provocare la acest fapt a trebuit ceva mai înainte, să refuz şi de a mă pronunţa deja de acum, în mod meritoric, asupra « *pasivităţii Românilor* ».

« Ei bine, modul în care ziare distinse din capitală, cari mi-au făcut onoarea de a aprecia în mod special scrisoarea mea de curând publicată, asupra situaţiunii partidului naţional român, — critică, comentează şi explică scrisoarea mea, e o dovadă nouă pentru corectitatea vederilor mele mai sus atinse. E fapt, că din acest corso de flori, aranjat în onoarea mea, mi se aruncă în poală diverse plante exotice, cum e: « Negaţiunea unităţii de stat, a legilor şi a constituţiei Ungariei », — « luptă deschisă cu statul », — « revoluţionar », — « federalism », — « iredentism », — « daco-românism », — « constituţie din Kremsier », — « proclamarea incompatibilităţii intereselor române naţionale cu instituţiile noastre de stat », etc. etc ».

« Natural, că aceste buchete de flori nu le pot pune în fereastră, şi anume din simplul motiv, că nu le merit.

« Semnificativă rămâne cu toate acestea, această metodă de exegetică ».

« Pentrucă simpla accentuare, că Partidul Naţional Român, împiedecăt pe cale anticonstituţională în libertatea sa de acţiune, ar comite act de sinucidere politică, dacă ar arunca dela sine chiar şi ultima armă legală: — rezistenţa pasivă, — precum şi reclamarea unei « Restitutio in integrum », sub ce omul nepreocupat nu înţelege alta decât suspendarea stării de ex-lex, şi restabilirea stării constituţionale de drept, aşa dară redobândirea libertăţii de acţiune politică pe seama acestui partid, — pe scurt, aceentuarea resistenţei pasive, şi a perfectei libertăţi de acţiune în cadrele celei mai stricte legalităţi, a fost suficientă, ca declaraţiile mele să fie stigmatizate de nepatriotice, considerate chiar de act duşmănos statului, pentru a se putea îndrepta în contra mea întreagă ploaia de gloanţe a acestor amabile mistificări ».

« Fireşte, trebue să declar pe faţă, că pe mine personal nu mă pot atinge astfel de atacuri; pentrucă în conştiinţa curăţeniei sentimentelor mele naţionale şi patriotice, care, mulţămită lui Dumnezeu m'a ştiut apăra şi până acum de orice conflict, mă simţesc nevulnerabil de astfel de gloanţe şi într'adevăr, numai pentru a constata aceasta n'aşi fi pus mâna pe condei; dar tocmai din acest prilej aflu că e la loc să rischez unele observaţii scurte, în însuşi interesul bunei cauze ».

« Inainte de toate, mi se pare că metoda aceasta de luptă, privită din punct de vedere patriotic, nu prea e norocoasă. O metodă de luptă, cu suspicionări şi mistificări, care pe cel ce cutează să intoneze şi alt ton, nu tot cum cântă corul şoviniştilor, îl timbrează simplu de inamic al Statului, ba trage la îndoială chiar patriotismul populaţiunilor întregi, zic, o astfel de metodă, poate să fie potrivită pentru politica de aţâţare artificială, dar politicei de împăciuire nu-i face nici un serviciu, şi eu aşi crede că adevăratul patriotism ar putea fi pus totuşi numai în serviciul politicei de împăciuire ».

« Cealaltă observare a mea se referă tocmai la chestia pasivităţii, mai bine zis activităţii Românilor pusă la ordinea zilei în viaţa noastră politică. Fie că se ia poziţie pentru sau contra politicei de activitate a Românilor asupra unui lucru, cred eu, ar trebui să fim cu totul în clar, chiar şi pe lângă confuzia desolată de idei, care durere încă tot mai domneşte terenul naţionalistic, teren atât de important al vieţii noastre politice, anume: că e *simplu imposibil a cere dela poporul român politică de activitate în acelaşi moment, în care îi este total denegată libertatea acţiunei sale politice* ».

« Aceasta, ce puţin pentru mintea mea mărginită, e simplu o ideie care nici nu se poate imagina ».

« In fine încă un cuvânt asupra *politicei de împăcare*. Bazat pe întregul trecut al activităţii mele, pe cât de nepretensivă, pe atât de modestă, desvoltată pe teren politic, pot să afirm cu îndrăsneală, că în ţară *nu există amic mai sincer pentru aplanarea pacinică a luptelor şi frecărilor noastre naţionale*, deplorabile, decum sunt eu. Dar ar fi făţărnicie dacă aşi asigura pe cineva, că *m'aş putea însufleţi şi pentru înfrăţirea maghiaro-română, înscenată în mijlocul nizuinţelor de unificare*. Ba nu pot retăcea faptul, că astfel de scamatorii politice stârnesc în mine tocmai îngrijorări serioase politice, căci mă tem că această formă de înfrăţire nu va avea decât un singur efect practic: discreditarea şi compromiterea din capul locului a adevăratei şi sincerei înfrăţiri a popoarelor Ungariei ».

« La această advărată şi veritabilă înfrăţire duce, după părerea mea necompetentă — numai o cale: reîntoarcerea la punctul de vedere al unui *Deák* şi *Eötvös*, care este unicul punct de vedere vrednic de bărbaţi de stat. Natural — şi eu pun temeiu pe aceia, ca să o accentuez expres, — că adevăratul şi veritabilul spirit al acestor mari bărbaţi de stat, în luptă cu şovinismul, care atunci deja se deştepta, n'a putut ajunge la expresiunea curată nici în aşa numita « *lege de naţionalităţi* », ci numai la un compromis ce şchioapătă ».

« Dar fie oricând; e fapt, că naia statului nostru azi merge cu pânzele umflate în o direcţie cu totul contrară şi tocmai înpintenarea pentru o energie mai mare şi pentru un tempo mai repede în direcţia apucată, solicitate din prilejul scrisorii mele, ne dau din nou dovada că *la o schimbare de direcţie, la o reîntoarcere azi nici nu se gândeşte nimeni* ».

« In astfel de împrejurări, eu cred că am făcut un act atât naţional, cât şi patriotic, recomandând conaţionalilor mei politica de pacienţă

şi perseverenţă, în cadrele stricte ale legalităţii şi sfătuindu-i hotărît, *ca să nu arunce dela sine unica şi ultima armă legală — resistenţa pasivă pe care nimenea nu le-o poate răpi*».

« Pentru aceste observări rapsodice am voit să folosesc de astădată ospitalitatea oferită din partea ziarului « Budapester Tagblatt » şi vă rog d-le redactor să primiţi... etc. ».

« Birchiş, 22 Septemvrie 1899.

Alexandru Mocsonyi » [1])

CURENTUL ACTIVIST

Dar sfaturile lui Alexandru Mocioni, ca membrii Partidului Naţional să stea neclintiţi la postul lor de onoare, respectând în mod solidar programul naţional dela 1881 şi să nu lapede dela sine resistenţa pasivă, ultima armă legală, de care mai dispun, n'avură tăria să reziste *curentului activist*, ce începu să se manifesteze în sânul partidului şi într'o parte a presei, la început mai timid, în urmă tot mai insistent, producând, în sfârşit, la începutul veacului nostru o radicală schimbare în tactica politică a Românilor din statul ungar [2]).

Ţinând seama de situaţia extrem de critică a partidului, în urma mişcării memorandiste, unii intelectuali, mai ales din generaţia tânără, văd în abandonarea pasivităţii politice şi deci în intrarea în acţiune singura putinţă de a reacţiona împotriva încătuşării maghiare şi de a salva interesele vitale ale naţiunii româneşti. Intr'adevăr, din pricina dizolvării, a ilegalităţilor şi persecuţiilor săvârşite de guvernul maghiar, îndeosebi de guvernul prezidat de Baronul Desideriu Bánffy (1894—1899), Partidul Naţional nu se mai putea manifesta şi nu mai putea activa pentru cauza sa nobilă şi dreaptă.

Generaţia tineră a partidului avea temeri, că pasivitatea duce la lâncezirea conştiinţei naţionale, la o nepăsare faţă de interesele vitale ale naţiunii, şi că dimpotrivă, activitatea politică ar înviora spiritele deprimate şi ar contribui la educaţia politică a poporului, creând noui forţe luptătoare şi ţinând în actualitate chestia naţională atât în parlamentul ţării, cât şi în lumea întreagă. Bătrânii se temeau că în atmosfera de duşmănie neîmpăcată a factorilor politici maghiari faţă de Partidul Naţional, activismul politic nu va putea da rezultate. *Ei credeau că activismul putea să alunece chiar pe panta oportunismului şi al abdicării dela intransigenţa postulatelor naţionale, cuprinse în programul naţional, din 1881.*

---

[1]) *Tribuna* din Sibiu, Nr. 203 din 16/28 Septemvrie 1899.

[2]) Pe lângă intelectualii români, partizani din convingere ai curentului activist, — susţinători ai activismului politic erau dela început şi acei Români, cari lăpădându-se de programul naţional obţineau din graţia guvernului maghiar câte un mandat de deputat, cu program guvernamental, în vreo circumscripţie electorală românească: aşa numiţii « Români de paradă » ai parlamentului ungar. prin care guvernele maghiare căutau să paralizeze politica naţionalistă a imensei majorităţi a poporului român din Ungaria şi Transilvania.

ATITUDINEA COMITETULUI PARTIDULUI NAŢIONAL FAŢĂ DE CURENTUL ACTIVIST

Comitetul executiv al Partidului Naţional, în apelul ce-l lansă, la 5 Septemvrie 1901, în preajma alegerilor, către alegătorii români, «*declară sărbătoreşte, că poporul românesc din Transilvania şi Ungaria, ţinând la demnitatea fiinţei sale naţionale, persistă solidar pe lângă pasivitatea sa generală faţă cu alegerile dietale şi faţă cu întregul sistem de guvernare, ce atentează la însăşi existenţa sa naţională, ia deci atitudinea resistenţei, care i se impune de împrejurările politice şi de instinctul conservării sale naţionale. Drept aceea nu ne vom lăsa seduşi, nici de amăgitoarele devize goale ale contrarilor noştri, nici de frazele oportuniştilor rătăciţi dela sânul neamului. Dimpotrivă, vom rămânea strâns uniţi în organismul solidarităţii naţionale, credincioşi programului nostru naţional, şi lucrând cu toţii, în frăţească bunăînţelegere, la consolidarea şi prosperarea vieţii noastre naţionale, pe toate terenele, ce ne stau încă deschise, după directiva dată de întreg poporul român reprezentant în conferinţele sale* [1]).

Curentul activist al tineretului nu ţine seamă de această declaraţie a Comitetului Naţional, ci merge pe drumul său propriu. Primeşte un puternic reazim şi impuls prin adeziunea fruntaşului *Dr. Ioan Mihu*, din Orăştie, bărbat de înaltă autoritate, care la începutul anului 1902 publică în ziarul activist «*Libertatea*», ce luă fiinţă în acea localitate [2]), un articol senzaţional, arătând că militează pentru activitate şi pentru potrivirea programului naţional din 1881 la realităţile politice, prin eliminarea chestiunei autonomiei Ardealului şi a chestiunei dualismului. Căci aceste postulate adânc dureroase pentru dreptul public ungar, statornicit la 1867, formau obstacole de neînvins în calea armistiţiului politic dintre cele două neamuri.

BIRUINŢA ACTIVISMULUI POLITIC LA ALEGEREA DIN DOBRA

Primul pas în arena activităţii parlamentare îl face tânărul advocat din Orăştia Dr. *Aurel Vlad*, care trecând peste barierele disciplinei de partid, abandonează autonomia Ardealului şi chestia dualismului şi la alegerea parţială din 6 Iunie 1903, obţine, în mijlocul unei manifestări pline de elanul tineresc al energiilor naţionale atât de încătuşate, mandatul de deputat în Cameră al circumscripţiei electorale Dobra, din judeţul Hunedoara.

Alexandru Mocioni îşi spune şi el cuvântul în luptele şi frământările provocate în sânul partidului, în opinia publică şi în presă, de către

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VIII, pag. 92.

[2]) Curentul activist avea în Orăştie şi un alt organ de propagandă, mai vechiu, în ziarul săptămânal *Activitatea*, redactat de avocatul Dr. *Aurel Munteanu*. Curentului activist i se alătură şi fracţiunea de tribunişti, grupată în jurul ziarului *Tribuna Poporului* şi mai apoi *Tribuna* din Arad, care dela înfiinţarea ei, în 1897, şi până la apunere (1912) a dus o luptă contra conducerii partidului.

curentul activist şi de programul său de a adapta crezul naţional din 1881, considerat drept intangibil, la situaţiile şi împrejurările politice create prin dualismul austro-ungar, Alexandru Mocioni acoperă cu întreaga sa autoritate atitudinea comitetului central, credincios programului naţional şi hotărîrilor conferinţei naţionale.

SCRISOAREA LUI Dr. IOAN RAŢIU CĂTRE ALEX. MOCIONI

Bătrânul preşedinte al Partidului, Dr. Ioan Raţiu, îi adresă următoarea scrisoare cu data de 11 Martie 1901:

« Mult Stimate Domnule Mocioni,

« De când am avut onoare a conveni ultima oară cu d-voastră situaţia noastră s'a schimbat întru atâta, încât curentul activist faţă de alegerile dietale a devenit mai pronunţat. Numărul acelora cari ar dori să intrăm în Dietă, şi cari ar dori să fie aleşi de deputaţi, s'a sporit.

« In faţa acestei situaţii întrebat fiind în scris de d-l I. Rusu Abrudeanul, redactorul « României Ilustrate », mi-am precizat părerile în o scrisoare, care s'a publicat în numărul ultim al acestei reviste şi a fost reprodus şi în coloanele « Tribunei ».

« Eu sunt de părerea nestrămutată, că trebue să persistăm şi acum, la alegerile viitoare, în pasivitate, şi mai pe sus de toate insist, că în atitudinea noastră politică nu se poate face nicio schimbare, fără o conferinţă naţională. Conferinţele naţionale ne-au prescris atitudinea noastră de până aci, şi de concluzele aceste avem să ne ţinem, până va face o schimbare tot o conferinţă naţională, forul nostru suprem ».

« Sunt pe deplin convins că şi d-voastră împărtăşiţi aceste vederi, cari după părerea mea, şi din punctul de vedere al disciplinei de partid, sunt corecte ».

« Acum abstrăgând dela « Activitatea » din Orăştie, care pledează pentru intrarea în parlament şi dela atitudinea nehotărîtă, şovăitoare a « Tribunei Poporului » — abstrăgând dela acestea, cari puţin hotărăsc, vedem că şi « Telegraful Român » de aici, în o serie de articoli face propagandă, ca să trimitem deputaţi în dietă, dar astfel, ca aceştia sa susţie în dietă principiile programului nostru naţional. Cine a scris aceşti articoli, nu ştiu pozitiv, dar în Sibiu se vorbeşte, că autorul lor este d-l dir. Cosma [1]) ».

« In faţa acestor curente, eu aflu de bine, ca şi d-voastră să vă spuneţi cuvântul autoritativ, să vă precizaţi părerea în vreunul din ziarele noastre, în care şi în modul cum veţi afla de bine. De sine înţeles, că coloanele « Tribunei », ca şi până aci, vă stau la dispoziţie ».

« Vă rog a-mi scrie în privinţa aceasta şi a vă da totodată părerea, că oare să intrăm în polemie cu articolii amintiţi ai « Telegrafului

[1]) Partenie Cosma, directorul băncii « Albina » fost deputat, care avea de soţie pe o nepoată a Mitropolitului Miron Romanul.

Român ». Vă notez, că ziarul nemţesc de aici, « Tagblatt », reproduce în extras articoliii amintiţi ai « Telegrafului Român », cum veţi binevoi a vedea din aci alăturatul Nr.

« Vă doresc deplină sănătate şi vă rog să primiţi încredinţarea despre înalta stimă, ce vă păstrez.

« Devotat:

D. Raţiu » [1])

Punctul de vedere al lui Alexandru Mocioni în privinţa începerii unei orientări activiste în politica Partidului Naţional şi a adaptării programului lui din 1881 — prin renunţarea la unele postulate în opoziţie cu dreptul public ungar — era cunoscut obştei române din declaraţiunile lui anterioare.

Putea ajunge Mocioni, în situaţia dată, la o altă concluzie decât aceea de a rămâne la ferma sa convingere că intrarea aderenţilor Partidului Naţional în Parlamentul dela Budapesta ar fi o greşală politică? Desigur că nu. Deoarece el ştia că parlamentul maghiar nu voieşte să respecte nici măcar legea naţionalităţilor, creeată de acest parlament însuşi şi mai ştia de asemenea, că motivele ce au determinat conferinţa din 1892 să decreteze pasivitatea generală şi absolută a politicienilor români nu numai că se menţineau, dar fuseseră sporite, între timp, prin alte nedreptăţi şi spoliaţiuni de drepturi.

Prezenţa deputaţilor naţionali în Camera ungară ar da aparenţa unei împăcări cu situaţia dată şi a unei resemnări sau slăbiri a intransigenţei politice a partidului, care în lupta sa defensivă ajunsese să întrebuinţeze drept ultima arma constituţională: resistenţa pasivă, — atitudine pe care nu i-o poate lua nimeni.

ARTICOLUL LUI ALEX. MOCIONI ASUPRA CURENTULUI ACTIVIST

La începutul anului 1902, când fruntaşul Dr. Ioan Mihu îşi publică în ziarul « Libertatea » din Orăştie senzaţionalul său articol, în care militează pentru abandonarea pasivităţii politice şi intrarea în activitate, Alexandru Mocioni se vede nevoit să-şi precizeze din nou punctul său de vedere în faţa opiniunii publice printr'un articol devenit clasic, ce-l publică în « Tribuna » din Sibiu, insistând pentru susţinerea pasivităţii [2]). Reproducem în întregime acest articol publicat sub titlul « *Curentul Nou* »:

« Deşi a provocat o discuţiune destul de viuă în presa noastră, nu am atribuit acestui curent nou o importanţă mai deosebită, fiindcă credeam că în urmă tot se va pierde în nisip. Dar, dupăce acest curent ameninţă a lua o formă mai serioasă, ar fi poate o întrelăsare de datorinţă, dacă nu aşi lua şi eu cuvântul în materia aceasta, căci — cred

---

[1]) Originalul în arhiva din Căpălnaş a familiei Mocioni.

[2]) L-a combătut Vasile Goldiş în coloanele *Tribunei Poporului* din Arad.

eu — fiecare este dator, dacă are nedumeriri serioase faţă de această mişcare, să le expună cu deplină sinceritate ».

« In acest stadiu al discuţiunii cu greu se mai poate spune ceva nou. Dar nici nu sunt codus de ambiţiunea aceasta, din contră, intenţiunea mea este a resuma scurt şi concis momentele esenţiale ale acestei discuţiuni, ca fiecare să-şi poată forma o judecată clară şi obiectivă despre firea adevărată şi consecinţele acestei mişcări. Inţeleapta sentinţă: « Quid quid agis prudenter agas et respice finem » are să fie luată — cred eu — în considerare şi în casul acesta, mai ales că — precum durere avem deja cuvânt a ne plânge — nu o am ţinut-o totdeauna în vedere ».

« Deabia a trecut un deceniu dela acea « mare epocă » când a ajuns politica noastră naţională — în ciuda avertismentelor celor mai serioase — pe căi aventurioase şi a suferit o deraiere fatală. Espediţia memorandistă nu a succes. Fiasco-ul a fost complet. După era ilusiunilor a urmat cea a decepţiunilor amare, după însufleţirea cea mare a urmat depresiunea generală. Armonia internă a partidului naţional a fost tulburată prin disonanţe stridente, libertatea de acţiune a partidului a fost încătuşată prin ordonanţe anticonstituţionale, conştiinţa de sine morală a poporului a fost umilită, ba chiar partidul a fost din partea autorităţilor declarat de desfiinţat; din bancruta politică, la care a dus espediţiunea aceasta aventurioasă numai un singur lucru a putut fi salvat: *principiul solidarităţii* ».

« Intru adevăr, poporul român a trecut atunci prin o şcoală aspră şi cu toate aceste mă tem, că a plătit de geaba greii bani de şcoală. Deabia a trecut — precum am zis — dela acel dezastru un deceniu şi deja se porneşte în mijlocul nostru iarăşi un curent, care — dacă nu va fi înfrânt la timp — duce politica naţională la o nouă deraiere şi provoacă o nouă criză grea asupra Partidului Naţional, căci — ca şi mişcarea de acum zece ani porneşte şi aceasta din o apreciere pe deplin greşită a situaţiunii şi prin urmare poate duce cu sine şi această mişcare, ca şi aceea, numai consecvenţe fatale. — Ceea ce trebue să ne bată în ochi înainte de toate la mişcarea aceasta, este contrastul flagrant între lozincele cu care se pune în curgere această mişcare şi între propunerile concrete, la care se reduce această mişcare. Ni se strigă: « Noi nu putem sta locului până ce-i va plăcea guvernului să retragă ordonanţele sale neconstituţionale de dragul ochilor noştri, noi trebue să dăm înainte! Noi trebue să ne creiem o situaţie care prin forţa majoră va constrânge guvernul să recunoască drepturile noastre naţionale. Partidul Naţional trebue reorganizat şi consolidat, trebue să-şi recâştige libertatea de acţiune, trebue să intre în acţiune... ». Aceste şi alte de acestea ni se strigă. Dar ce vedem? Sub însufleţita comandă de luptă « înainte! » ni se recomandă retragerea pe întreaga linie. Revendicarea drepturilor noastre naţionale se schimbă într'o renunţare la aceste drepturi, reorganizarea şi consolidarea partidului naţional se schimbă în descompunerea lui. Şi acest ciudat contrast între intenţiune şi executare caracterizează

mai bine neclaritatea întregii acestei mişcări. Pentru noi nu se prezintă astăzi alternativa aşa: « A sta locului sau a da înainte », precum susţin în mod greşit reprezentanţii acestei mişcări, ci în realitate ni se prezintă alternativa astfel: « a persista sau a da îndărăt ! ». După părerea mea avem astăzi numai una de ales: *sau să susţinem constant şi bărbăteşte poziţiunea principală a rezistenţei pasive* — ultima noastră poziţie constituţională legală — *sau părăsim, de dragul închipuirii unei politici naiţonale mai eficace şi această ultimă poziţie, renunţând prin aceasta deja în principiu totodată şi la o politică naţională peste tot.* Şi dacă ar mai fi putut exista în privinţa aceasta oarecari nedumeriri, apoi principiile şi propunerile, pe cari le auzim tocmai dela reprezentanţii acestei mişcări, ar trebui să ne resfire aceste nedumeriri până la ultimele lor resturi ».

« De fapt, *dacă părăsim odată poziţiunea noastră principală* — precum ni se recomandă din partea aceasta — *şi ne aşezăm pe terenul pieziş al oportunismului, a cărui stea conducătoare o constitue « acomodarea » am şi abzis deja cu aceasta în principiu de politica naţională* ».

«. . . Dacă e a ne pune — precum se zice în o mult ventilată scrisoare — întru toate pe baza legilor existente. . ., ca să luăm o armă puternică din mâna acelora cari au deosebit interes a ne prezenta ca duşmani ai patriei », atunci există pe terenul pieziş ce ni-l desemnează aceste teze, numai un singur punct de stare şi odihnă: *Abdicaţia naţională.* Chiar şi dacă autorul acelei scrisori nu merge aşa departe, ci doreşte din partea sa numai ştergerea revendicaţiunilor de drept public din programul naţional, este aceasta cu desăvârşire arbitrar, căci de bănuelile la cari se referă, poate scăpa numai în acel caz, dacă se declară pe faţă şi fără rezerve de aderent al patriotismului oficial. Incercarea sa de a se opri în mijlocul povârnişului însemană deci numai, că nu şi-a gândit până la sfârşit gândul propriu, nu împiedecă însă — precum vedem — pe un alt reprezentant al revizuirei programului să supună toate punctele de program unei revizuiri şi modificări din punctul de vedere al « acomodării », ba tot odată să dorească ca afară de aceasta să se iee în considerare în program « şi vederile actualilor bărbaţi de stat unguri ». Şi dacă această propunere de întregire pare şi mai ciudată decât prima propunere, totuşi îi revine cel puţin meritul consecvenţei, cu care o idee greşită se duce pe sine cu necesitate logică la absurd. Este doar clar, că dacă voim « să acomodăm » programul naţional întru toate « legilor existente », dintre cari nu puţine — după cum se ştie — au găurit aşa zisa lege de naţionalitaţi ca o tablă de tir, dacă « vom lua în considerare în acest program şi vederile actualilor bărbaţi de stat », după a căror părere — după cum se ştie — nu există în Ungaria o chestiune de naţionalităţi şi executarea aşa zisei legi de naţionalităţi se consideră de incompatibilă cu propriul ei spirit şi dacă peste toate aceste mai voim să evităm la stabilirea programului încă şi suspiţionările obligate ale adversarilor noştri, trebue să renunţăm peste tot la un program naţional ».

« In treacăt fie zis, că ambele teze sus citate sunt deja în sine greşite. Prima invoalvă chiar o contradicţie in adjecto, căci este imposibil ca programe politice, cari — precum se ştie — în părţile lor esenţiale tind tocmai la modificarea legilor existente, să poată corespunde chiar acestor legi. Ear la caz că autorul nu s'a exprimat tocmai fericit şi a voit să zică numai, că postulatele programului naţional trebue realizate pe teren legal, în acel caz a trecut cu vederea, că acest principiu al legalităţii formale este pus deja în fruntea programului, fără a atinge însă conţinutul material al aceluia, deci nici nu poate fi folosit ca argument pentru o eventuală modificare a conţinutului ».

« Este însă greşită şi teza a doua, adecă aserţiunea că noi vom reuşi prin proiectata reducere a programului naţional să rupem din mâna adversarilor o armă puternică, arma suspiţionării. Tocmai contrariul se întâmplă, căci prin ştergerea unui punct din program pe acest motiv am admite chiar noi ulterior îndreptăţirea unor astfel de învinuiri nefondate şi prin urmare nu numai că nu am lua adversarilor arma din mână, ci le-am îndesa chiar în mână suliţa mortiferă, ca apoi noi înşine să ne putem arunca în ea cu pieptul desfăcut ».

« Aceste însă — precum am zis — numai în treacăt! Ceea ce voim să scoatem la iveală aici este, că — precum am văzut — tocmai principiile şi propunerile reprezentanţilor acestei mişcări demonstrează ad oculos, că dacă părăsim odată punctul de vedere principial al resistenţei pasive, nu mai esistă pentru noi pe terenul pieziş al acomodării alt punct de stare şi odihnă, decât *abdicaţia naţională*. Căci, sau acceptăm noi principiile şi propunerile aceste şi *atunci nu poate fi vorba de program naţional*, sau ţinem la un program naţional şi *atunci trebue să respingem cu totul a limine aceste principii şi propuneri*. Tertium non datur! ».

« Să mergem însă mai departe şi să întrebăm: De ce să părăsim noi poziţiunea principală a rezistenţei pasive — această ultimă poziţie legală constituţională pentru noi — şi de ce să ne aşezăm pe terenul pieziş al oportunismului? ».

« Ni se răspunde: « *ca să inaugurăm o politică naţională mai eficace* ».

« Eu consider aceasta de cea mai deşartă *ilusie*, de care se poate lăsa astăzi peste tot încă cineva dintre noi răpit ».

« Să privim deci chestiunea aceasta ceva mai de aproape ».

« . . . Dacă este vorbă a începe o acţiune politică, cu oarecare sorţi de isbândă, primul lucru ce se impune este o revizuire, respectiv modificare, a programei din 1881 ». Aceasta este teza introductivă şi fundamentală pe care se construează toate celelalte espuneri ale scrisorii amintite. Ei bine, eu cred că deja această primă teză tradează o apreciere cu desăvârşire falsă a situaţiunei, căci cine apreciază corect situaţiunea trebue să recunoască că *astăzi la noi nici vorbă nu poate fi de « o acţiune politică cu oarecari sorţi de isbândă* ».

« Pre lângă tot pondul, ce sunt de altfel dedat a atribui cuvintelor autorului de toţi stimat al citatelor teze, trebue să declar în acest caz

cu toată francheța, că dacă cineva mi-ar fi povestit, că în curând are să se arunce spre lună într'un treasc de grindină, i-aş fi crezut aceasta mai curând pe cuvânt, decât dacă stimatul nostru autor ne povesteşte despre începutul « unei acțiuni politice cu oarecari sorți de isbândă ». Intre împrejurările actuale nici în vis nu se poate gândi la așa ceva. Care, chiar şi din cei mai ferventi reprezentanți ai acestui curent, ar cuteza să iee angajamentul de a realiza măcar şi numai cel mai modest postulat național prin o acțiune politică oarecare!? De sigur niciunul! Ba primul, care grăbeşte să ne dumirească că « realizarea postulatelor politice din programa redusă deja după receta domniei sale poate întârzia încă un timp oarecare », nu este altul, decât chiar însuși acela, care ne vorbeşte despre « începerea unei acțiuni politice cu oarecari sorți de isbândă ». O astfel de afirmațiune, care se neagă pe sine însăși nu poate avea o valoare mai mare, decât de ex. un cambiu fără scadență şi semnătură. Nu este deci de mirat, dacă alt reprezentant al revizuirii programului este deja mai precaut şi nu ne mai vorbeşte despre « o acțiune cu oarecari sorți de isbândă », ci numai despre « crearea condițiunilor posibilității unui compromis ». Dar în fața intransigenței rigide, pe care o profesează astăzi guvernul, parlamentul și presa, adecă întreaga opinie publică şovinistă în toate manifestațiunile sale într'un mod clar şi hotărît, care exclude orice îndoială, nu va să zică aceasta a visa cu ochii deschiși?! Și cine se lasă răpit de o astfel de iluzie deșartă îmi reaminteşte foarte viu Țiganul, care făcându-şi pregătirile pentru nunta sa cu fata de Crai a dat, la întrebarea dacă e căsătoria aceasta deja lucru hotărît, răspunsul încrezut: De jumătate da, căci eu m'am hotărît deja a lua de nevastă fata de Craiu ».

« Ori avem poate să înțelegem sub « acțiunea ce are să se înceapă cu oarecari sorți de isbândă » chiar o acțiune parlamentară eficace cu prospecte de succes?! Căci — mirabile dictu — şi despre aşa ceva ne vorbesc reprezentanții mişcării acesteia. Ei, dar a crede serios o astfel de imposibilitate — așa zicând — palbabilă, s'ar putea ierta numai unuia care tocmai a căzut din cer, dar nu unuia care are măcar și numai cea mai palidă ideie despre libertatea alegerilor în Ungaria și despre spiritul care predomină astăzi parlamentul. « Alegerile la comandă libere » din Ungaria constitue doar un pendent demn la libertatea în Rusia, întrucât exclamațiunea cunoscută a cazacului: « Libertatea noastră este atât de mare încât — dacă poruncește țarul — facem republică! » se potriveşte în variantă corespunzătoare şi la noi, căci şi noi putem exclama cu mândrie: « Libertatea noastră electorală este atât de mare, încât — dacă poruncește ministrul prezident — pot fi aleşi chiar şi Români în Dietă! ». Și se mai vorbeşte de o acțiune parlamentară! Ce amăgire! Deja simpla abordare a chestiunei: activitate sau pasivitate tradează o apreciere de totului falsă a situațiunii. Chestiunea nu se impune astfel, ci în realitate e: Putem noi de prezent urma încă şi o altă politică, decât politica de pasivitate? Intrebarea aceasta iarăşi nu mai este nici o întrebare pentru aceia, cari nu au tras un somn

peste luptele electorale din Ungaria şi pricep adevăratul rost al pasivităţii noastre ».

« Pasivitatea decretată prin concluzele conferenţelor noastre nu este în fiinţa sa altceva, decât *constatarea solemnă a imposibilităţii faptice de a putea participa chiar şi cu cei mai neînsemnaţi « sorţi de isbândă » la alegerile dietale* ».

« Conferinţa (din anul 1892) constată că poporul român, care la ultimele alegeri dietale (adică din 1887) s'a putut validita liber numai în un singur cerc electoral, este scos de facto din cadrul constituţionalismului prin legile electorale, precum şi prin practica constituţională electorală şi este condamnat pe terenul luptelor constituţionale de partid la pasivitate involuntară ».

« Prin urmare nu din principiu, nu cu tendinţe contrare statului — cum ni-o insinuă cu nedreptul adversarii — ci involuntar sub sila neînlăturabilă a imposibilităţii faptice de a participa la alegerile dietale— silă impusă de regimul dominant — s'a decret pasivitatea ».

« Şi cu toate acestea se crede, că este suficient ca noi să decretăm — fie chiar prin o conferenţă convocată în toate formele legale — activitatea parlamentară, că să se facă imposibilul posibil?! Ar putea crede chiar şi cel mai zelos activist în o astfel de vrăjitorie?! Şi dacă ar crede aşa ceva, nu ar deveni victima celei mai crude iluzii?! ».

« Dar să presupunem chiar imposibilul ca posibil, să presupunem că ar reuşi şi vreo câţiva deputaţi naţionali opoziţionali — în ciuda comandei de sus — să intre în Dietă, întreb: Quid tunc? Ei bine, eventual vom putea admira aceşti bărbaţi « harnici », cari s'ar opune unei întregi armate ca să-i închidă calea, căci au deja un exemplu proaspăt înaintea lor şi ştiu, că armata aceasta îi va călca la pământ şi va trece înainte peste ei; dar a vorbi la un astfel de spectacol tragicomic despre « o acţiune politică cu oarecari sorţi de isbândă », sau chiar şi numai despre « o apărare a cauzei sfinte în faţa lumii » ar fi — cred eu — o ironie amară ».

« *Este deci o pură iluzie chiar şi a gândi numai între împrejurările de astăzi la altă politică naţională eficace, decât la cea a resistenţei pasive; e o pură iluzie a vorbi artăzi despre începerea unei « acţiuni politice cu oarecari sorţi de isbândă »; este o pură iluzie a crede, că depinde dela bunul nostru plac a abandona tactica de luptă a pasivităţii şi a inaugura tactica activităţii parlamentare; este o pură iluziune, dacă se speră a putea rupe din mâna adversarilor arma suspiţionărilor obligate prin parţiala sau totala modificare a programului naţional şi este pură iluziune, dacă se crede, că pe terenul pieziş al oportunismului te poţi opri la calea jumătate* ».

« Şi ce comic involuntar, ce autoironie zace în momentul, când tocmai aceia cari se preumblă în regiunile aeriene ale astor lel de iluziuni deşarte ne advertizează cu gravitate, ca să ne « facem seama cu exigenţele unei politice mai realistice, care ne promite mai bune rezultate efective ».

«Va să zică, de dragul astor fel de iluziuni deşarte să supunem programul naţional unei modificaţiuni şi încă unei modificaţiuni după puncte de vedere şi principii, care consecvent aplicate esclud cu totul programul naţional? Şi aceasta ar însemna «politică realistică!». Creadă aceasta cui îi place, eu nu o cred!».

«Nu! Cât de puţin poate fi astăzi vorba despre o «acţiune politică cu oarecari sorţi de isbândă», atât de puţin poate fi vorba astăzi de o modificare a programului naţional. Orice păreri individuale ar avea unul sau altul despre program, considere îndeosebi — ca să aduc numai cel mai apropiat exemplu — autonomia Transilvaniei — precum o fac unii — ca o parte constitutivă indispensabilă a programului naţional, ori considere — cum o fac alţii — introducerea acestui postulat în program drept o greşală politică, ori în fine considere — cum o fac iarăşi alţii — acest punct de program ca un eventual obiect de recompensaţiune..., toate aceste sunt chestiuni care deabia atunci s'ar putea discuta, când va fi sosit odată timpul pentru o revizuire sau modificare a programului. Astăzi ne lipsesc toate condiţiunile reale pentru asta şi a modifica un program de partid pe baza unor pure iluziuni poate fi ori şi ce, numai politică reală nu!».

«De prezent nu există nici un motiv, pe care s'ar părea îndreptăţită o modificare a programului naţional, din contră, de prezent, i se pune chiar o piedecă neînlăturabilă în cale. Astăzi, când se află partidul în o stare de ex-lex, când prin ordonanţe anticonstituţionale ni se deneagă întrunirea conferinţei partidului, — singurul for competent pentru o astfel de modificare — *nici măcar cugeta nu se poate la modificarea programului fără ca să premeargă desfiinţarea actualei noastre organizări politice*, a cărei reconstruire însă — dacă nu se va întâmpla o minune, — ar fi chiar un lucru imposibil. La tot cazul ar fi un experiment de tot ciudat, dacă noi — imitând pe orbul Samson — am clătina înşişi columnele templului organizaţiunii noastre actuale politice, ca bolta aceleia să se năruiască peste capetele noastre şi apoi noi, eşind de sub ruine, să încercăm pe aceste ruine ale Partidului Naţional reorganizarea noastră politică. Un astfel de experiment poate avea numai un singur rezultat sigur: *Descompunerea noastră naţională politică*. Şi la rezultatul acesta am avea să ne aşteptăm atât în cazul, când am contempla reorganizarea noastră politică pe bază naţională, precum se propune din o parte, cât şi în cazul, când am şterge simplamente dintre cei vii partidul naţional, ca din cenuşă-i să răsară, asemenea unui Phoenix, un partid internaţional, precum ni se propune din altă parte. In cazul prim — fireşte — va împiedeca guvernul opera reconstruării din acelaşi motiv şi cu aceleaşi mijloace, precum a încătuşat de prezent libertatea de acţiune a Partidului Naţional, în celălalt caz însă am îndeplini noi înşine opera descompunerii noastre naţional-politică, care operă de descompunere nu sunt în stare să o realizeze contrarii noştri cu toată puterea Statului ce o au în mână. Căci — să nu ne amăgim noi înşine — un partid naţional sub steag internaţional, fără bază naţională şi fără

caracter naţional nu numai la aparenţă, ci şi în realitate, nu ar mai fi partid naţional. Fără partid naţional însă nu există politică naţională, ceea ce ţin şi la ocaziunea aceasta a accentua cu tot dinadinsul ».

« Astfel iese caracterul destructiv al acestei mişcări tot mai evident la iveală. *De dragul unei închipuiri de a inaugura o politică naţională mai eficace decât rezistenţa pasivă, am avea să sacrificăm înainte de toate programul nostru naţional, în urmarea acesteia să sacrificăm însuşi partidul naţional şi în fine să renunţăm totodată şi la o politică naţională peste tot* ».

« Astfel vedem şi de astădată ce efect pustiitor poate avea o mişcare politică, dacă deşi iniţiată cu cea mai bună intenţiune, isvoreşte din sorgintea tulbure a aprecierii false a situaţiunei şi dacă iniţiatorii nu sunt pe deplin în curat cu toate consecinţele propriei lor mişcări ».

« *Astfel vedem că stăm — precum am accentuat-o mai sus — în faţa alternativei: sau să ţinem constant şi bărbăteşte la poziţiunea principală a rezistenţei pasive sau abandonăm acest punct de vedere de dragul închipuirei unei politice mai eficace şi atunci să renunţăm totodată şi la o politică naţională peste tot* ».

« Desigur este o situaţiune politică foarte supărăcioasă a fi condamnat cu mâinile şi picioarele legate la rezistenţa pasivă, ceea ce resimţim cu toţii şi psihologiceşte este de înţeles boldul a căuta scăparea din situaţia aceasta silnică. Ar fi însă o greşală politică fatală, dacă noi în credinţa de a scăpa de aceste situaţiune silnică, am abandona şi ultima noastră poziţie legală constituţională a defensivei naţionale ».

« In faza actuală a luptelor noastre politice lupta decisivă politică are să se învârtă în jurul întrebării: *Avem noi Românii în Ungaria constituţională dreptul constituţional a ne organiza ca partid politic, ca să ne validităm între marginile legei ca factor politic?* Da sau nu? Aceasta este pentru noi astăzi *prima, cea mai importantă şi mai actuală întrebare,* căci în tendinţa ca şi poporul român să se validiteze în patria sa ca factor politic culminează întreaga noastră politică naţională şi dreptul organizării politicei de partid pe bază legală şi cu caracter naţional constitue tocmai *condiţio sine qua non-ul* întregei noastre politici naţionale. Şi acum să renunţăm noi înşine de bună voie la acest drept constituţional incontestabil şi indispensabil al nostru, — pe care numai atunci îl vom putea recâştiga dacă ţinem neclintiţi la el — zic, să renunţăm noi înşine de bună voie, fiindcă puterea statului ne contestă şi confiscă în mod anticonstituţional chiar şi acest drept elementar constituţional şi fiindcă reprezentanţii noului curent ne învaţă în mod părintesc, că guvernul nu va revoca doară de dragul ochilor noştri aceste ordonanţe anticonstituţionale?! ».

« Nu ar însemna aceasta a capitula în lupta noastră constituţională înaintea spiritului anticonstituţional? Şi o astfel de capitulare să fie o politică mai eficace, decât perseverarea constantă în dreptul nostru incontestabil şi persistarea constantă în rezistenţa pasivă, această ultimă poziţie legală constituţională a defensivei noastre naţionale?! ».

«Vedem deci, că pentru noi nu este şi nu poate fi astăzi o politică naţională mai eficace, decât politica rezistenţei pasive, care — fireşte — între actualele împrejurări are să se restrângă la neclintit constanta ţinere la principiile politicei noastre naţionale. Şi această înaltă însemnătate a acestei rezistenţe pasive în lupta noastră pentru existenţa naţională iese şi mai clar la iveală, dacă considerăm că, *întreaga noastră putere rezidă în principiul solidarităţii naţionale.* Acest principiu al solidarităţii care se exprimă prin dogma, că singur conferinţa naţională este competentă a aduce concluze obligatoare în politica naţională, *s'ar sparge însă în momentul, în care noi am abandona poziţia principală a rezistenţei pasive*».

«Dacă aceste sunt adevărate şi eu nu cred că aceste s'ar putea contesta cu drept, este clar, că fiecare, care între împrejurările grele de acum ar ridica mâna ca să spargă solidaritatea noastră naţională, *ar lua asupră-şi o grea răspundere morală.* Dar tocmai pe acest motiv cred şi sper eu, că nu se va afla nici unul, nici chiar între cei mai zeloşi reprezentanţi ai curentului nou, care dacă pricepe şi ia la inimă toate acestea, ar fi capabil de un astfel de sacrilegiu».

«Adevărat, că politica rezistenţei pasive nu este prea atrăgătoare, nu oferă prospecte nemijlocite de rezultate, ci reclamă din contra dela fiecare singuratic şi dela noi toţi împreună multă şi mare abnegaţiune. *Roadele luptei noastre nu le vom mai gustá noi, ci deabia generaţiunile ce urmează, dar şi aceste numai la caz, dacă noi chiar şi în timpuri atât de grele, cum sunt cele de astăzi, ne vom şti afirma la înălţimea situaţiunei*».

«*Negreşit, noi nu putem şti, că oare găsi-vor diferenţele naţionale din Ungaria o aplanare paşnică sau nu?* Două lucruri sunt însă certe. 1. Că o aplanare paşnică a diferenţelor naţionale se poate cugeta numai pe bază constituţională. 2. Că realizarea unei astfel de deplasări nu depinde dela noi, oricât de mult am tinde la ea din tot sufletul şi cu toate că întreaga noastră politică naţională este îndreptată strict luat spre acest scop, ci realizarea unei astfel de aplanări *depinde numai şi numai dela guvern*».

«Dacă provedinţa a destinat Ungariei fericirea, ca puterea Statului să ajungă în mâni de bărbaţi de stat, cari în conştienţa marei responsabilităţi pentru viitorul ţării, au înţelepciunea, autoritatea şi energia recerută, ca încă în ceasul al 11-lea să schimbe cursul năii Statului, chiar şi în contra curentului şovinist pe cât de puternic pe atât de periculos, ca să inaugureze în mod serios şi sincer o politică a aplanării pacinice a diferenţelor naţionale, o politică a aplanării, care caută să unească armonic şi intim postulatele unităţii de stat a Ungariei cu condiţiile de esistenţă naţională a popoarelor ei, atunci un astfel de guvern nu numai că va considera drept prima sa datorinţă a restitui şi pentru poporul român starea constituţională, baza indispensabilă a unei aplanări pacinice, ci va crea şi toate acele condiţii, cari fac cu putinţă o politică de activitate, de-o potrivă binecuvântată pentru poporul nostru şi pentru patrie.

« *Și în acest caz — dar numai în acesta — pierde în mod firesc politica noastră de rezistență rostul său* ».

« Dar, până când nu își schimbă puterea Statului direcțiunea, până când se continuă nefasta politică de stat de astăzi, până atunci se reduc toate veleitățile activiste din partea noastră la simple sinamăgiri ».

« In lupta grea pentru resistența națională periclitată a poporului român este resistența pasivă nu numai ultima noastră armă legal constituțională, ci este și Reduta noastră inespugnabilă din care — afară de slăbiciunea noastră proprie — nu ne poate scoate nici o putere pământeană și din care — fără de a părăsi terenul legal nici cât un fir de păr și fără de a sacrifica nici o iotă din principiile noastre — putem privi cu conștiința liniștită a datorinței împlinite în viitor, ori și ce ne-ar aduce aceasta! ».

« A ține la resistența pasivă nu înseamnă deci « a nu face nimic », « inerție » etc., precum ne reproșează activiștii, ci înseamnă a persista constant și conștient de datorie la postul său, ba înseamnă *salvarea politicei naționale.* Iar lozinca activității între împrejurările de astăzi nu înseamnă nimic alta, decât *capitularea înaintea spiritului anticonstituțional, anarhia în șirele partidului național și renunțarea la politica națională* ».

« Alegerea — cred eu — nu e grea. Fiecare își poate deci forma o judecată clară și obiectivă despre adevărata esență și consecințele noului curent în sânul partidului național. Fiecare trebue să vadă după toate aceste, că astăzi nu putem face cauzei naționale un serviciu mai bun, decât dacă *ținem constant și bărbătește la poziția noastră principială a resistenței pasive* și că adversarilor nu putem face astăzi un serviciu mai bun, decât dacă *am abandona punctul de vedere principial al resistenței pasive.*

« *Să desvoltăm deci pe toate terenele ce ne mai stau deschise cea mai intensivă activitate, dar să afirmăm în cea mai strictă solidaritate și cu toată hotărîrea față de politica oficială de stat de astăzi pozițiunea noastră principială a resistenței pasive*!.

« Birchiș, 3 Mai 1902.

Alexandru Mocsonyi » [1])

MOARTEA LUI IOAN RAȚIU

La sfârșitul anului 1902 se întâmplă o neașteptată schimbare în conducerea Partidului Național.

In ziua de 4 Decemvrie din acest, an marele Român și președinte al Partidului Național, Dr. Ioan Rațiu, trecu la cele eterne. Prin moartea lui subită politica pasivistă își pierdu pe unul din stâlpii săi neclintiți și cu autoritate. In comitetul executiv al Partidului, prezidat acum de Gheorghe Pop de Băsești, pătrund tot mai multe elemente, de valoare, din generația tînără, partizane ale curentului activist.

---

[1]) *Drapelul*, Nr. 48/1902.

SISTAREA «TRIBUNEI»

In 29 Aprilie 1903 sucombă — sub loviturile procurorilor maghiari — şi organul oficial al Partitului «Tribuna» din Sibiu, ce milita pentru atitudinea de pasivitate politică. Biruinţa curentului activist în alegerea parţială dela Dobra şi atitudinea bărbătească şi românească din Cameră a tânărului deputat, Dr. Aurel Vlad, împrăştiară multe nedumeriri şi sporiră încrederea în posibilitatea şi reuşita politicei activiste. Curentul activist triumfă.

Conferinţa naţională — de astădată îngăduită pentrucă curentul activist convenea guvernului maghiar — ce se ţinea la 10 Ianuarie 1905, la Sibiu şi la care participă 97 de reprezentanţi ai cercurilor electorale româneşti, recrutaţi mai ales din generaţia tinără, decretă abandonarea politicei de pasivitate şi intrarea într'o completă activitate. Programul naţional din 1881 rămâne neatins, admiţându-se însă «în faţa evoluţiunilor actuale politice posibilitatea unei revizuiri, în sens de desvoltare şi amplificare, cu scopul deplinei asigurări, a existenţei şi libertăţii naţionale» [1]).

ALEGERILE DIN 1905

La alegerile pentru Cameră din iarna anului 1905 Partidul Naţional pune candidaţi în aproape toate circumscripţiile electorale cu majorităţi româneşti. Reuşesc însă numai 8 inşi, cari împreună cu deputatul slovac, Milan Hodja şi cu Sârbul Liubomir Pavlovici constituesc — ca şi predecesorii lor de odinioară — un club parlamentar al naţionalităţilor nemaghiare din fostul regat al Ungariei.

Au mai fost aleşi şi alţi Români, în număr de 7, candidaţi ai partidului liberal maghiar şi aderenţi politici ai contelui Tisza István.

ATITUDINEA LUI ALEX. MOCIONI

Alexandru Mocioni, element devotat şi disciplinat al Partidului Naţional, are faţă de afirmarea tinerilor luptători naţionalişti ai partidului o atitudine înţelegătoare şi binevoitoare. O atitudine de bătrân cumpătat şi înţelept. In sufletul lui, principiul solidarităţii naţionale predomină faţă de orice alte sentimente şi convingeri. Işi consultă şi amicii săi politici. Unii sunt de părerea că schimbarea tacticei politice e un postulat al vremurilor.

PĂREREA LUI EM. UNGUREANU ASUPRA PASIVITĂŢII

«M'ai întrebat — îi scrie fruntaşul Emanuil Ungureanu, în 21 Ianuarie 1905 — în privinţa situaţiunii noastre politice, — la această întrebare trebue să-ţi răspund, că acum pasivitatea noastră politică nu mai are nici un înţeles, pentrucă poporul nostru n'are nici gradul de

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VIII, pag. 169.

cultură, nici puterea materială de a face politică pasivă cu efect; dacă pasivitatea politică nu e în stare a împiedeca în mersul său regulat maşina de guvernare a unui stat, sau cel puţin nu e în stare a face greutăţi esenţiale în conducerea guvernării, atunci şi-a pierdut baza raţională — dreptul de existenţă...».

«Eu aştept dela *elementele tinere, cari acum au intrat în activitate, mai multă onestitate şi seriozitate politică*, decât au arătat oamenii cei vechi, dar totuşi va trebui mai purificat...» [1]).

BĂNĂŢENII SE ALĂTURĂ CURENTULUI ACTIVIST

Fruntaşii bănăţeni ies din atitudinea lor de expectativă şi se alătură oficial curentului activist cu prilejul acelei impunătoare adunări electorale din Lugoj, în ziua de 5 Noemvrie 1905. In proiectul de resoluţiune, primit cu unanimitate şi mare însufleţire, se declară:

«Ţinem la programul Partidului Naţional Român, şi la hotărîrile Conferinţelor Naţionale, pretindem solidaritate şi respectarea concluzelor Conferinţelor Naţionale şi ne legătuim a lupta şi a desvolta deplină activitate pe toate terenele vieţii publice, bisericeşti şi şcolare, şi îndeosebi vom fi activi, ca să alegem deputaţi pentru parlamentul ţării din naţia noastră românească şi cu programul nostru şi pentru acest scop să se organizeze de pe acum pentru fiecare cerc electoral comitet de acţiune» [2]).

Moţiunea adunării din Lugoj e un compromis între curentul activist şi programul politic constant al lui Alexandru Mocioni: *Solidaritate naţională şi în activitate, bazată pe categorica respectare a programului naţional din 1881 şi pe respectarea hotărîrilor Conferinţelor Naţionale.* Crezul politic al deputaţilor aleşi «din naţia românească» are să fie programul politic al Partidului Naţional, care formează linia de demarcaţie între ei şi ceilalţi activişti, Români şi ei, dar înglobaţi în partidul guvernamental maghiar şi astfel străini de aspiraţiunile naţionale ale poporului român.

ALEGERILE DIN 1906

La alegerile pentru Cameră din primăvara anului 1906 activismul politic al Românilor ardeleni, bănăţeni şi ungureni, se desfăşură pe întreaga linie. Partidul Naţional îşi pune candidaţi în toate circumscripţiile electorale cu majorităţi române, iar în vederea campaniei electorale instituie un birou de propagandă şi conducere cu sediul la Arad. Naţionaliştii sârbi şi slovaci intră şi ei în acţiune.

---

[1]) Scrisoarea lui Emanuil Ungureanu către Alex. Mocioni din 21 Ianuarie 1905. Arhiva familiei Mocioni din Căpălnaş.

[2]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VIII, pag. 209 211.

GUVERNUL WEKERLE INCEARCĂ O INŢELEGERE CU ROMÂNII

In cercurile electorale din Banat candidează şi amicii politici ai lui Alexandru Mocioni.

Noul guvern, numit al «coaliţiei», — în frunte cu Alexandru Wekerle, sfătuit — probabil — de Viena, caută, în faţa alegerilor, o apropiere şi înţelegere cu Românii. La consfătuirea organizată în acest scop, şi care se ţine la 18 Aprilie 1906 la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, participă Mitropoliţii: Ioan Meţianu şi Victor Mihalyi de Apşa şi fruntaşii: Gheorghe Pop de Băseşti, Partenie Cosma, Dr. Vasile Lucaci, Dr. Teodor Mihali şi Coriolan Brediceanu, iar din partea guvernului: Primul-Ministrul Wekerle; Ministrul Cultelor şi al Instrucţiunii, contele Albert Apponyi; Ministrul de Interne, contele Iuliu Andrássy; şi Ministrul Comunicaţiilor şi Comerţului, Francisc Kossuth. Membrii guvernului, ascultând doleanţele Românilor declară că Legea Naţionalităţilor din 1868 nu se mai poate aplica, fiind în mare parte abrogată prin legi ulterioare. Ii asigură, însă, că proiectul de lege şcolară a lui Berzeviczy [1]), ce loveşte în autonomia bisericilor române şi în drepturile la limba maternă ale naţionalităţilor nemaghiare, nu va fi prezentat corpurilor legiuitoare [2]) şi că guvernul nu intenţionează să pună piedici intrării unui număr de deputaţi români în Cameră. Românii urmează să încheie pacte cu factorii politici din diferite judeţe şi să-şi asigure prin bună învoială unele circumscripţii electorale. Ministrul Andreássy promite că va da chiar instrucţiuni în acest sens organelor sale [3]).

Dar socoteala de acasă nu se potriveşte cu cea dela târg. Acorduri electorale cu satrapii comitetelor nu se pot face iar, unde se fac, nu se respectă. Candidaţii şi alegătorii Partidului Naţional simt pretutindeni urgia şi corupţia faimoaselor alegeri din Ungaria de altădată [4]).

REZULTATUL ALEGERILOR

Obţin mandate 14 candidaţi, partizani ai programului naţional, faţă de 4 Români guvernamentali. Deputaţii naţionalişti români, împreună cu cei sârbi (4) şi slovaci (8) se constituiesc şi de astădată într'un partid parlamentar al naţionalităţilor, — având preşedinte pe deputatul român, Dr. Teodor Mihali. Acest partid formează singur opoziţia în legislatura ungară dela 1906—1910.

---

[1]) Ministrul Cultelor şi al Instrucţiunii în guvernul anterior.

[2]) Cum şi-a respectat guvernul promisiunea se vede din faimoasa lege şcolară a lui Apponyi din 1907, mai radicală decât cea a predecesorului său Berzeviczy.

[3]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VIII, pag. 224.

[4]) Interpelarea deputatului Dr. Alexandru Vaida-Voevod în şedinţa din 30 Mai 1906 a Camerei ungare în chestia abuzurilor şi atrocităţilor la alegeri, şi interpelarea d-rului Aurel Vlad, în şedinţa din 6 Iunie 1906 în chestia alegerilor din Hunedoara. (T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, pag. 235—237 şi 277—280).

ATMOSFERA OSTILĂ DIN CAMERA UNGARĂ

In Cameră îi întâmpină, însă, ura neîmpăcată, obişnuita îngâmfare şi dispreţul faţă de tot ce nu e maghiar, a majorităţii parlamentare coalizate.

« In Cameră domneşte — scrie deputatul Coriolan Brediceanu lui Alexandru Mocioni — o desinteresare mare — căci la unii nu le place de alţii — înţeleg coaliţia şi la toţi de noi mai puţin. Purtarea e cea mai mojicească şi nici o influenţă nu-i poate reţine. Obişnuiţi să dea şi să împungă — neavând pe alţii — îşi varsă tot focul pe noi... » [1]). Deputatul slovac, Matei Bella, călătorind cu trenul dela Semlin la Budapesta a fost insultat de unii călători şi ameninţat cu moartea pentru trădare de patrie, fără ca personalul trenului să intervină [2]).

Clubul parlamentar al naţionalităţilor cere un post de secretar în biroul Camerei, dar e respins pe motivul că, un partid al naţionalităţilor nu poate fi recunoscut într'un stat naţional. Ca răspuns deputaţii naţionalităţilor aleşi în unele comisiuni demisionează, pentrucă nu au fost aleşi ca reprezentanţi ai partidului lor. ci ca simpli membri ai Camerei [3]).

Clubul deputaţilor naţionalişti, pregăteşte şi prezintă Camerei — prin deputatul sârb, Mihail Polit — un proiect de răspuns la mesagiul regal.

Alexandru Mocioni elaborează şi el un proiect de adresă, în urma rugăminţilor ce i s'au făcut. « Dacă nu obvenea — îi scrie amicul său politic, Dr. Aurel Mureşan — călătoria d-tale la Viena şi aşi fi putut să-ţi răspund mai înainte de a se începe desbaterea adresei în dietă, ai fi aflat că, după părerea mea, cei din club nu vor primi nici de astădată proiectul d-tale, aşa cum li s'a predat, ci se vor folosi de el, cum s'a mai întâmplat şi de altădată în cazuri analoage. Văzui pe urmă din proiectul definitiv stabilit şi prezentat de Polit, că în adevăr cei din club s'au folosit cu prisos de elaboratul d-tale, ba că pe alocurea au reprodus chiar pasage întregi din el, din cuvânt în cuvânt — aşa că trebue să admit că, Lugoşenii au reuşit a face, ca la redactarea proectului, definitivă, să se ia oarecum ca îndreptar elaboratul d-tale. Dar cei ce au redactat textul definitiv prezentat şi publicat, pre când au împrumutat mult din proiectul d-tale s'au ferit de altă parte a pune punctul pe « i », ceea ce nu cade în obiceiul d-tale. Astfel adresa prezentată. prin limbajul ei voalat nu face să reiasă o politică destul de clarificată şi precisă » [4]).

* * *

[1]) Scrisoarea din 10 Iulie 1906 a deputatului C. Brediceanu către Alexandru Mocioni.

[2]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol VIII, pag. 235.

[3]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VIII, pag. 229. Cuvântarea deputalului V. Goldiş la adresă. (T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VIII, pag. 289—290).

[4]) Scrisoarea lui Aurel Mureşanu, directorul ziarului *Gazeta Transilvaniei*, către Alexandru Mocioni, din 7 Iulie 1906.

Deputatul C. Brediceanu în scrisorile sale din acest timp către A Mocioni, care din singurătatea sa dela ţară urmărea cu mult interes activitatea şi afirmarea

INTRAREA GENERAŢIEI TINERE PE ARENA LUPTELOR NAŢIONALE

La sfârşitul veacului trecut şi începutul celui prezent se ivesc tot mai multe goluri în falanga vechilor luptători naţionalişti, crescuţi în atmosfera politică, culturală şi socială din epoca sbuciumată a absolutismului, şi purtători ai aspiraţiunilor noastre naţionale în situaţia creiată pentru popoarele nemaghiare, şi în deosebi pentru poporul român din Ardeal, de transacţiunea din 1867. Sarcina răspunderii şi a îndrumării politicei naţionale a Românilor de sub stăpânirea maghiară trece deci în chip firesc dela venerabilii şi vrednicii bătrâni la fruntaşii generaţiei mai tineră, plămădiţi şi oţeliţi sufleteşte în acel climat de grele suferinţe şi ispite, din epoca dualismului austro-ungar, sub scutul căruia Maghiarii pun într'o sistematică şi tenace acţiune toate mijloacele puterii de stat pentru înfăptuirea idealului lor naţional: de a creia din Ungaria istorică şi poliglotă, un stat naţional maghiar — o Maghiarie — prin desfiinţarea individualităţii etnice a popoarelor nemaghiare şi prin contopirea lor în naţiunea maghiară.

Credinţa şi acţiunea politică a acestei generaţii tinere e inspirată tot mai mult de legăturile sufleteşti tot mai adânci cu Bucureştii, de curentul naţionalist de acolo, cu o pulsaţie mai activă şi puternică, în urma politicei tot mai agresive şi provocătoare a Budapestei, care îşi urma cursul, agravând tot mai mult situaţia externă a monarhiei şi semănând în interior ură şi adânci nemulţumiri, care nu fac decât să sporească resistenţa şi dorul de libertate al popoarelor subjugate.

Idealul unităţii culturale şi politice a întregului neam românesc se manifestă şi propagă tot mai îndrăsneţ printr'o literatură de desrobire, promovată de factorii culturali şi de societăţile patriotice, în frunte cu *Liga Culturală*, şi de opinia publică a fraţilor din Regatul liber al României. Cei liberi şi cei subjugaţi se contopesc sufleteşte în cultul aceluiaşi ideal!

Poeziile lui Octavian *Goga* cu frumuseţea şi inspiraţia lor naţională, atât de profetică, răscolesc în întreaga suflare românească puternice vibraţiuni ale conştiinţei naţionale, nădejdea şi fiorul vremurilor ce vor să vie. Cetită şi declamată la toate manifestările culturale şi naţionale de dincoace şi dincolo de Carpaţi, poezia lui Goga e un neîntrecut instrument de propagandă iredentistă, înălţând entusiasmul obştesc pe culmi, de unde ochii sufletului puteau vedea ţara făgăduinţei.

Alexandru Mocioni, care în toamna anului 1901 împlineşte vârsta de 60 ani, purtând în fizicul său delicat şi istovit suferinţele unei boale

---

generaţiei tinere în Parlamentul din Budapesta, ne descopere că proiectul de adresă la mesagiu al deputaţilor naţionalişti s'a făcut în pripă, compilându-se din cele şase proiecte, ce au fost înaintate clubului. Textul definitiv a putut fi stabilit numai în urma unor discuţii animate, cari aplanară deosebirile între punctul de vedere al Sârbilor radicali şi acela al Românilor. la cari se asociară şi Slovacii. Mai erau divergenţe de păreri şi între tineri şi bătrâni. Peste tot « disciplina din partid se ţinea slab ». (Scrisorile din 5—9 Iunie şi 10 Iulie 1906).

necruţătoare, aparţinea pleadei de luptători naţionali din generaţia bătrână, care la vremea lor au reprezentat cu bărbăţie şi demnitate aspiraţiunile neamului lor.

Odată cu renunţarea sa, după o luptă sterilă şi infructuoasă, la mandatul de deputat în Dieta dela Budapesta (1874), el a renunţat pentru totdeauna şi la nădejdea că poporul român de sub stăpânirea ungară îşi poate realiza postulatele sale naţionale şi îmbunătăţi situaţia politică, tot mai critică, printr'o leală înţelegere şi colaborare cu Maghiarii, — prieteni ai junkerilor prusaci, — cari îşi eluptară o preponderenţă şi în viaţa politică a monarhiei dualiste.

INFLEXIBILITATEA CARACTERULUI LUI ALEXANDRU MOCIONI

Această convingere, pe care judecata sa logică asupra realităţilor şi situaţiunilor politice, precum şi statornicia caracterului său au menţinut-o neschimbată în pofida tuturor atacurilor, svârcolirilor şi succeselor efemere, cari nefiind încununate cu rezultate reale, se terminau cu noui decepţii, crize şi dezbinări în sânul Partidului Naţional — au stăpânit toate manifestările şi acţiunile lui politice ulterioare.

Alexandru Mocioni « pornind în acţiunile sale — scrie « Tribuna » [1]) — din adânci convingeri şi nefiind niciodată ispitit de interese, cari pe alţii fără starea morală şi materială a lui... puteau să-i încerce, distinsul român îşi manifesta cu atât pregnanţă părerile, încât d'acapul era exclusă orice negociere, fie pentru a mai adauge, fie pentru a mai lăsa din ceea ce era crezul său politic ».

« Era un intransigent, pentrucă nu se hotăra la nimic aşa, sub impresia momentului, ori influinţat de eventualele votări, ci îşi sortea cuvântul după ce a meditat îndelung asupra chestiunilor la ordinea zilei, dându-şi bine seama şi de urmările imediate şi gândindu-se şi departe în viitor ».

Consecvent şi statornic faţă de ideologia sa politică, convins că ideia de naţionalitate este « acel puternic principiu distructiv şi constructiv de staturi, cărui asemenea în deşert cercăm în istoria întreagă şi pe care nici o putere a pământului nu-l va putea opri în cursul său triumfal, repezindu-se din victorie în victorie », el era nestrămutat în credinţa că, statele « teritoriale », întemeiate pe cuceriri şi susţinute prin « dreptul contractual al celui mai tare », cum e şi imperiul austro-ungar, se vor surpa sub presiunile şi loviturile principiului statelor « naţionale », al cărui imperativ cere, ca « teritorul de stat are să fie arondat după subiectul natural de stat după individualitatea naţională ». Ideia de naţionalitate — mărturisea el — *« este concepţiunea, purtată de ideia de drept, a unei noui ordine a popoarelor şi statelor, ordine în parte deja realizată, în parte încă de a fi realizată, care culminează în principiul juridico-politic, că: fiecare popor deşteptat la conştiinţa sa naţională — încât posede celelalte calificaţiuni materiale şi spirituale pentru formarea unui stat — are şi dreptul*

[1]) Nr. 64 din 21 Martie (3 Aprilie) 1909.

natural indiscutabil, a se constitui după propria sa autonomie suverană, în un stat național independent». Crezând în «sigura victorie finală a acestei noui ordine naturale de staturi, ordine purtată de națiunile libere asupra ordinei artificiale din evul mediu al staturilor, cari ordine servește opresiunii popoarelor» [1]*, Alexandru Mocioni a reprezentat cu o pilduitoare tenacitate și demnitate concepția că, aspirațiunile naționale ale popoarelor din imperiul Habsburgilor și, în deosebi, opozițiile naționale din fosta Ungarie, nu se pot concilia prin niște paleative — inoportune după atâtea decepții amare — la Viena, cu atât mai puțin prin trimiterea câtorva deputați în Parlamentul din Budapesta, unde — după ferma sa convingere — popoarele nemaghiare nu mai aveau ce căuta. El aștepta desrobirea națională a Românilor de sub stăpânirea maghiară prin triumful, ce trebuia cu siguranță să fie, al principiului statelor naționale, împotriva principiului medieval al statelor teritoriale.*

In anul 1902, când amicul său politic, Ștefan C. Pop, îi cere sfat în privința răspunsului, ce avea să-l dea lui Ljubomir Pavlovici, deputat sârb în Camera ungară, care l-a rugat să-i comunice vederile fruntașilor români «cum ar trebui să vorbească în parlament un deputat național, ca vorbirea lui să fie demnă și conglăsuitoare cu justele postulate ale naționalităților», Alexandru Mocioni îi răspunde: «Eu sunt de părerea că d-l Pavlovici, dacă este de o părere cu noi, ar comite prin intrarea sa în parlament, între împrejurările politice actuale, o greșală politică».

«E cunoscut că la timpul său, când s'a creiat așa numita lege a naționalităților, Românii naționaliști, în alianță cu Sârbii, au combătut-o la desbaterea ei generală cu atâta hotărîre, încât la cea specială n'a mai luat parte, ci au făcut declarația cuvenită și au părăsit ostentativ incinta, pentrucă postulatele lor naționale depășeau mult cadrul concesiunilor cuprinse în acea lege».

«Dacă un naționalist ar intra acum cu intențiunea să-și validiteze aceste postulate în parlamentul, care nu vrea să-și respecte nici chiar legea creiată de el [2], și când în acest parlament cu punctul său de vedere ar sta singur singurel, ca unul care vrea să ia lupta contra unei armate întregi, atunci acest naționalist ajunge — după părerea mea — într'o situație din cele mai teribile».

Pavlovici ar trebui ca prin o declarație, concepută în termeni energici, obiectivă, dar clară și hotărîtă, cu referire la contrastul adânc al ambelor puncte de vedere, la ținuta intransigentă a parlamentului și cu aluziune la speranțele spulberate în ce privește aplanarea pe cale pașnică a divergențelor naționale, cari stau în calea unei consolidări interne — să aducă la cunoștința Camerii retragerea sa din parlament...».

«O asemenea declarație ar sta la înălțimea situațiunii, dar ar corespunde și punctului de vedere cu adevărat patriotic. Natural ar trebui

---

[1]) A. Mocioni, *Conștiința națională*, publicată în *Almanahul Societății Academice România Jună»* din Viena 1887 și retipărită în broșură, pag. 16—18.

[2]) Legea Naționalităților sancționată de Rege, n'a fost niciodată aplicată de către guvernele maghiare.

să se aleagă momentul oportun pentru aceasta, iar aderenţa Slovacilor i-ar spori — fireşte — în mod considerabil importanţa ».

Ca orientare asupra principiilor supreme ale politicei noastre naţionale îi trimite manifestul, prin care ziarul « Dreptatea » din Timişoara îşi ia rămas bun dela abonaţii şi cetitorii săi [1])..

La finele anului 1907 avocatul Dr. Emil Babeş din Budapesta întreprinde o acţiune de împăcare cu Maghiarii. « Tribuna » din Arad, afirmând că l-ar patrona pe Babeş, — Alexandru Mocioni declară că stă departe de acţiunea lui Babeş şi o consideră « de o greşală politică, care are să se pună numai în socoteala naivităţii lui politice » [2]).

ULTIMA MANIFESTARE POLITICĂ A LUI ALEX. MOCIONI

Ultima manifestare politică a lui Alexandru Mocioni a fost răspunsul ce l-a dat publicistului Ioan Rusu Abrudeanul, dela ziarul « Adevărul » din Bucureşti, care în toamna anului 1908 a făcut o anchetă asupra stării de spirit ce domneşte printre Românii din Ungaria faţă de proiectul de reformă electorală al Contelui Iuliu Andrássy, Ministrul Afacerilor Interne în faimosul guvern al « coaliţiei », prezidat de şvabul Alexandru Wekerle. Fiind suferind, Alexandru Mocioni nu l-a putut primi, dar a trimis răspunsurile sale la întrebările lui Rusu Abrudeanul ziarului « Drapelul », din Lugoj.

Alexandru Mocioni vede orizontul politic lipsit de razele, cari să împrăştie bezna şi să încălzească şi lumineze atmosfera întunecată şi înăbuşitoare a politicei maghiare.

Răspunzând la întrebarea publicistului, cari din dispoziţiile proiectului de lege sunt mai vexatorii, e de părerea, că fiecare dispoziţie poate să fie leală sau vexatorică. Depinde dela aplicarea legii.

« Deja în anul 1870 — spune Mocioni — am arătat într'un discurs parlamentar, că puterea de stat a Ungariei sta în faţa alternativei de a renunţa: sau la politica exclusivistă de rasă, susţinută ca politică de stat, sau la adevărata libertate, adevăratul constituţionalism şi genuină democraţie. Eu aşa cred, că cele aproape patru decenii decurse de atunci încoace confirmă pe deplin adevărul acestei teze. Tot aşa aduce şi proiectul electoral al contelui Andrássy numai o probă nouă pentru aceasta. Este prin urmare de prevăzut aşazicând cu certitudine matematică — că şi proiectul arondării din nou a cercurilor electorale va fi inspirat de acelaşi spirit şi de aceleaşi tendinţe, ca şi amintitul proiect ».

« Termenul « desastruos », folosit de d-ta îmi pare însă nejustificat, căci împrejurarea, dacă proiectul va deveni lege sau nu, îmi pare — după părerea mea — cam indiferentă. Ba eu merg şi mai departe şi susţin, că chiar dacă ar introduce contele Andrássy în proectul său un paragraf

[1]) Scrisoarea lui Alex. Mocioni către Ştefan către Ştefan Cicio Pop din 8 Februarie 1902.

[2]) *Drapelul* Nr. 123/1907.

care dispune: «în Ungaria nu revine celor cu buze române nici un drept activ electoral şi nici pasiv», nici în acest caz nu s'ar schimba propriamente situaţiunea noastră în privinţa politică, căci am fi doar tot acolo, unde suntem şi astăzi. Am fi tot aceia ce suntem şi azi, adecă o cantitate neglijabilă în şi afară de parlament».

La întrebarea lui Russu Abrudeanul, ce ar trebui să facă poporul **român** din Ungaria, pentru ca să poată lupta cu succes contra proiectului nedrept şi nimicitor al contelui Andrássy, el răspunde:

«...Trebue să recunosc pe faţă, că nu sunt atât de cuminte de a găsi un mijloc spre a putea cu succes împiedeca proectul electoral să devină lege. De altfel punctul de greutate al situaţiunii noastre şi al problemei nici nu zace în aceasta, ci în probleme cu totul de altă natură. Intreaga noastră politică naţională se concentrează în acea singură ideie, *ca poporul român să se validiteze în viaţa de stat, ca factor politic...*».

«Oricât de vrednice de admirat sunt progresele ce le-a făcut acest popor în timp atât de scurt, dela trezirea sa la conştiinţă naţională încoace, totuşi se mai reclamă lucrare multă, jertfe şi perseverenţă îndelungată pentru a dobândi greutatea unui factor politic. *Problema adevărată a politicei noastre naţionale o văd deci eu în concentrarea tuturor forţelor noastre spre a ridica poporul nostru pe terenul economic şi cultural, a desvolta şi întări conştiinţa lui politică-naţională şi a evita după putinţă risipa nefolositoare de puteri pe teren politic.* Adevărat, că aceasta este o problemă mare şi anevoioasă, care nu aduce deja de azi pe mâne fructe coapte. Trebue deci să lucrăm cu răbdare şi perseverenţă spre a desvolta pe calea aceasta poporul nostru într'un factor politic. Dupăce va fi ajuns însă odată poporul nostru la acest punct, nu va mai fi paragraf de lege, care să-i poată contesta greutatea politică».

«In ce priveşte însă marea adunare naţională amintită de d-ta, cu prelaţii în frunte în felul adunării dela 1848, cu importanţa ei epocală, aceasta ar fi între împrejurările de faţă, — după părerea mea — un lucru greşit, căci acelaşi lucru, între împrejurări schimbate, nu este acelaşi lucru. O asemenea adunare nu ar fi nimic altceva, decât o demonstraţiune goală, care nu ar impune nimănui, ci ar fi numai documentarea propriei supărări neputincioase. *Eu cred însă, că chemarea bărbaţilor serioşi şi hotărîţi nu este de a lamenta ca femeile, ci de a suporta cu tărie sufletească şi cu răbdare toate tempestăţile vremurilor vitrege politice şi după zicala cunoscută: «Românul tace şi face» să împlinească înalta lor misiune politică prin lucrare liniştită, conştientă şi neîntreruptă*».

La următoarea întrebare a publicistului: «In marea luptă ce vă aşteaptă visaţi vre-un ajutor din Partea Românilor din Regat [1]) şi dacă da, cum credeţi, că v'am putea fi de folos? — Alexandru Mocioni răspunde:

---

[1]) Opiniunea publică din România reacţionă contra legii electorale a contelui Andrássy prin meetinguri sgomotoase şi boicot economic.

« Eu aşa cred, că România nu ar putea exopera nimic, între împrejurările de astăzi, cu vorbe frumoase şi bune, iar a da vorbelor aplomb eventual şi prin fapte, ar fi — după părerea mea — o gravă greşală politică ».

« Peste tot ar putea fi vorbă — după părerea mea — despre o intervenţiune numai, când ar urma în Orient o constelaţie critică [1]) de aşa fel, că deja singur cuvântul României, în urma greutăţii proprii, să cadă în cumpănă. Iar judecata despre aceea, când are să fie privită ca dată o asemenea situaţie, avem să o lăsăm — fireşte — prea probatei înţelepciuni de bărbat de stat a Regelui României, domniei căruia binecuvântate are doar să mulţumească România ce a devenit » [2]).

* * *

ROLUL ŞI ACTIVITATEA LUI ALEX. MOCIONI PE TEREN BISERICESC

Alexandru Mocioni a fost un factor de o covârşitoare valoare şi autoritate şi în viaţa bisericească a Românilor ortodocşi din vechea Ungarie.

Era predestinat spre acest rol nu numai de înalta poziţie, ce o ocupa în societatea românească, ci şi de puternicile tradiţii ortodoxe ale familiei sale, care în Moscopolea îşi avea biserica sa proprie, la altarul căreia oficia liturghia un vlăstar al familiei. Din acest capital moral a isvorît credinţa sa ortodoxă şi dărnicia lui faţă de biserică.

Pătruns de adevărul că biserica noastră naţională « este partea integrantă a românismului genuin », contribuţia sa intelectuală, morală şi materială la fortificarea acestei condiţii de viaţă a sufletului românesc, a limbei şi culturei noastre naţionale a avut caracterul unui adevărat apostolat laic, al unui apologet în faţa atacurilor, ce ne primejduiau legea şi limba strămoşească.

Dela introducerea sistemului constituţional în organizaţia şi administraţia reînfiinţatei mitropolii a Românilor din Transilvania şi Ungaria şi până la sfârşitul vieţii sale a fost membru în toate corporaţiunile ei reprezentative: în comitetul — consiliul — parohial din Căpalnaş, în sinodul — adunarea — eparhial din Caransebeş, în congresul naţional bisericesc, — reprezentând în ambele aceste corporaţiuni circumscripţia electorală a Lugojului, — şi în consistorul mitropolitan din Sibiu.

Prezenţa sa, şi a celorlalţi Mocioneşti: Antonie, Gheorghe, Eugen şi Zeno în corporaţiunile bisericei noastre naţionale, înălţau strălucirea,

---

[1]) Alexandru Mocioni face aluziune — probabil — la complicaţiile şi conflictul, ce s'ar putea isca în urma anexiunii, în acest timp, a provinciilor Bosnia şi Herţegovina la imperiul austro-ungar, ocupate de el, în baza mandatului congresului dela Berlin (1878), când le reclamase ca hinterland al Dalmaţiei şi pentru a face imposibilă revoluţia în Croaţia şi Dalmaţia.

[2]) *Tribuna*, Nr. 257/1908.

autoritatea şi atmosfera lor solemnă de altă dată. La soluţionarea înţeleaptă a multor probleme de ordin bisericesc, cultural şi economic din opera acestor corporaţii, în vremuri grele, când un pas greşit sau lipsa de prevedere şi tact, puteau să aibe consecinţe fatale pentru mult invidiata noastră autonomie bisericească, inteligenţa sa sclipitoare, pătrunderea obiectivă a realităţilor şi a situaţiunilor, precum şi eruditia sa incomparabilă, au avut un rol covârşitor şi binefăcător.

Se remarcă — deşi era tânăr — la primul Congres Naţional Bisericesc din toamna anului 1868, care, prezidat de marele Şaguna, creiă Statutul organic al Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania şi Ungaria. Democrat convins, vedea tăria şi vitalitatea Mitropoliei reînviate, datorită autonomiei ei, în massele largi ale poporului. Sufragiul universal din constituţia şaguniană se datoreşte străduinţelor sale şi a amicilor săi politici.

Sfaturile sale înţelepte au fost hotărîtoare la ocuparea scaunului mitropolitan din Sibiu şi a celui episcopesc din Caransebeş — într'un timp şi a celui din Arad — atât timp cât mintea lui ageră şi inima lui generoasă au inspirat lucrările congresului naţional şi ale sinodului eparhial din Caransebeş. Atitudinea sa obiectivă şi desinteresată impunea în sânul bisericii noastre.

In anul 1893 biserica aflându-se în faţa unei grave situaţiuni, provocată de aşa numitele reforme politico-bisericeşti ale guvernului ungar — privitoare la căsătoria civilă, matricolele de stat, exerciţiul liber al religiunii şi reciprocitatea interconfesională între Creştini şi Judei — reforme adânc tăietoare în autonomia ei şi primejdioase şi pentru credinţa şi fiinţa noastră etnică, — Episcopatul şi Corporaţiunile bisericii îşi ridicară glasul lor de protest, contra acestor «reforme răsvrătitoare» şi dezastruoase pentru biserică şi societate.

Protestul identic, atât de demn şi temeinic al sinoadelor eparhiale din Arad şi Caransebeş, e opera lui Alexandru Mocioni.

Convins că în faţa pericolului se impune o procedură solidară din partea întregei biserici, el trimite proectul său de rezoluţiune şi amicului său, Partenie Cosma, membru cu înaltă autoritate în sinodul arhiepiscopesc din Sibiu, ca şi acesta să ia o hotărîre la fel cu Aradul şi Caransebeşul.

Sibienii, însă, protestară numai contra a două puncte din programul politic-bisericesc al guvernului ungar. De celelalte nu se ocupară «înainte de a cunoaşte proiectul guvernului, ca să nu zică nici prea mult, nici prea puţin». Mâhnit de această lipsă de solidaritate, Alexandru Mocioni scrie amicului său: «...Cu toţii am fost surprinşi în Caransebeş, că Tu şi Mitropolitul n'aţi putut străbate în sinodul vostru cu întreg proiectul, pentru care v'aţi angajat».

«Mă mir, că tocmai Tu zici, că la voi trebile nu merg la comandă, ca în Caransebeş şi Arad, dupăce sinodul arhidiecezan tocmai în această privinţă se bucura de un renume, cu care cele două sinoade eparhiale

nici că s'ar putea compara şi dupăce tocmai cunoscutei Tale energii i se atribue un merit deosebit pentru acest succes tactic ».

« Mă mir că oameni înţelepţi nu pricep, că scutul legii din 1868 [1]) pentru biserica noastră este fără nici o valoare practică sau principiară ».

« *Dar abstrăgând de toate acestea, nu sufere îndoială, că chiar o subordinare a vederilor proprii de dragul solidarităţii, ar fi fost mai la loc, decât izolarea arhidiecezei de către eparhii la un act atât de momentuos pentru biserica întreagă* ».

« *In fine însă fiecare îşi face trebile, cum le pricepe şi eu n'am ce face, dacă pe lângă toate ostenelile mele lucrurile nu merg cum ar trebui să meargă* » [2]).

CUVÂNTAREA LUI ALEX. MOCIONI LA COMEMORAREA LUI ŞAGUNA

La 16/28 Iunie 1898 împlinindu-se un sfert de veac dela trecerea la cele eterne a marelui arhiepiscop și mitropolit, Andrei Şaguna, mitropolia ortodoxă a Ardealului şi episcopiile ei sufragane prăznuiră cu fastul cuvenit această aniversare.

La festivităţile din centrul mitropoliei participară şi membrii familiei Mocioni şi la agapa din Răşinari, Alexandru, seniorul familiei, rosti o remarcabilă cuvântare, reprodusă de toate ziarele contemporane. Pentru frumuseţea şi înălţimea gândirii exprimate cuvântarea a fost eternizată şi în « *Cartea de aur* » a luptelor noastre politice din trecut [3]).

O reproducem și noi:

« Excelenţa Voastră, Preasfinţiţi domni Episcopi! Onoraţi Domni şi Doamne! ».

« Preaveneratul nostru arhiepiscop și mitropolit în frumoasa sa cuvântare a binevoit a-şi aduce aminte de noi, de familia Mocioni, exprimându-ne mulțumitele sale, pentrucă ne-am prezentat la festivitatea comemorativă de azi. Eu însă şi fraţii mei întoarcem mulţumita pentru această aducere aminte, căci ne-am împlinit o simplă datorinţă de Români și ortodocşi și o îndreptăm asupra Excelenţei Sale, care prin prezența şi participarea Sa a ridicat nimbul festivităţii ».

« Astăzi când din întreaga mitropolie am pelegrinat aici, la mormântul marelui nostru mitropolit, ca să depunem tributul nostru de pietate, figura aceluia, cea mai distinsă a reînviatei noastre biserici naţionale, ni se înfățișează înaintea ochilor noștri sufletești în toată măreţia sa impozantă; iar memoria lui pune în vibrare coardele cele mai delicate ale inimilor noastre, pune în mişcare sentimentele noastre cele mai frumoase și nobile, sentimentele de gratitudine, admiraţie şi pietate ».

« Un astfel de moment al entuziasmului evlavios pentru nemuritorul reîntemeietor al bisericii naţionale nu poate trece, fără a întări în conştiinţa noastră ideia bisericii naţionale, nu poate să ne lase nepătrunşi

[1]) Art. LIII din 1868. Legea Cultelor.
[2]) Scrisoarea din 20 Aprilie 1893 a lui Alexandru Mocioni către Partenie Cosma.
[3]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. VIII, pag. 50—52.

până la adâncul inimei de acelaşi spirit naţional bisericesc, a cărui întrupare o glorificăm în neuitatul nostru mitropolit; şi aşa are să fie ».

« Din mult agitatul trecut al poporului român se ridică în relief îndeosebi două fapte însemnate. Biserica a fost în tot decursul unui şir lung de secoli sinistri, şi în timpurile cele mai disperate, pururea unicul şi ultimul adăpost al poporului român; iar poporul român secularele sale strâmtorări le-a suferit îndeosebi pentru statornicia sa, cum care a ţinut strâns şi ferm la biserica sa strămoşească ».

« In aceste două fapte istorice se manifestă sănătosul instinct vital al peporului român; iar în manifestarea seculară a acestui instinct apare însuşi geniul Românismului ».

« *Spiritul creştinismului ortodox, contopit cu spiritul anticei culturi romane*, — această sinteză psihică — *constitue geniul Românismului*. De aci putem cuprinde ideia bisericei naţionale în toată însemnătatea ei: *Biserica naţională este partea integrantă, indisolubilă a Românismului genuin* ».

« Nu este deci mirare, dacă biserica română şi poporul român, de când sunt una se simt, dacă durerile şi bucuriile lor pururea împreună le simt. Intr'adevăr — fie că catolicismul şi calvinismul au strâmtorat poporul pentru ortodoxia sa, fie că grecismul şi slavismul au ştirbit caracterul naţional al bisericei, pururea românismul a fost atacat în nervul său vital; iar ruptura istorică a elementelor sale psihice, indisolubile — Românismul a resimţit-o drept ca o dureroasă vivisecţiune ».

« *Pricepem deci, de ce biserica naţională a fost, este şi va rămânea în veci condiţiunea de viaţă a poporului român* ».

« In aceasta culminează spiritul genuin al Românismului, spiritul, care precum vedem isvoreşte din sorgintea nesecată a însuşi sănătosului instinct vital al Românismului ».

« Acest spirit s'a întrupat în nemuritorul nostru mitropolit. Acest principiu i-a dat puterea magică, ca să deştepte la noua viaţă, plină de speranţă biserica naţională din somnul morţii, în care adormise mai bine ca de un secol şi jumătate. Şi din acest spirit a fost însufleţit marele nostru mitropolit, când cu înţelepciunea sa departe prevăzătoare aşezase biserica naţională pentru veacuri pe fundamente de granit ».

« Indeplinirea unor astfel de opere epocale o rezervă providenţa divină pentru puţini muritori; — un astfel de bărbat epocal, un astfel de bărbat providenţial, a fost Andrei Şaguna ».

« Noi binecuvântăm memoria lui, şi binecuvântată va rămânea până când va susta Românismul cu biserica sa naţională ».

« Iar gratitudinea noastră nemărginită faţă cu acest mare binefăcător al nostru, vom dovedi-o, precum în trecut aşa şi pe viitor, prin fapte, lucrând inspiraţi de al lui spirit pentru întărirea, prosperarea şi înflorirea bisericei naţionale ».

« *Una însă, durere, nici cu ocaziunea acestei festivităţi înălţătoare nu o putem trece cu vederea; marea diferenţă între timpul reînfiinţărei străvechei noastre mitropolii şi între zilele de astăzi. Cu întristare trebue să vedem, cum astăzi sublima misiune ideală a bisericei nu se mai ştie aprecia după valoarea ei nepreţuibilă. Cu durere simţim, că trăim într'un timp, care, nici aspiraţiunilor religioase, nici aspiraţiunilor naţionale ale bisericei nu mai surâde şi care par'că, are să-şi piardă simţul pentru bunurile ideale ale vieţii* ».

« *Dar acestea ne pot servi nouă numai ca îndemn de încordare nu descurajare. Biserica, care prin atâtea peripeţii a trecut, care din moarte a reînviat, cu drept cuvânt, poate zice: « Alios vidi ventos ». Iar noi fiii cei credincioşi, cu mândrie şi încredere ne putem îndrepta ochii spre acei bărbaţi distinşi, cari astăzi stau în fruntea bisericei, spre acei bărbaţi valoroşi, cari cu înţelepciune şi tact cârmuesc naia bisericei naţionale, cu bărbăţie şi demnitate apără înaltele ei interese* ».

« Ridic pocalul meu în onoarea Inalt Preasfinţiei Sale şi Preaveneratului nostru mitropolit şi arhiepiscop Miron! ».

« Ridic din nou pocalul în onoarea Preasfinţiţilor şi Preaveneraţilor noştri arhierei Ioan şi Nicolae!... ».

Un rol impunător a avut Alexandru Mocioni la Congresul Naţional Bisericesc, convocat în ziua de 18/31 Decemvrie 1898, pentru ocuparea scaunului mitropolitan al bisericii ardelene, devenit vacant prin moartea Mitropolitului Miron Romanul, întâmplată în Octomvrie 1898.

La mesagiul, prin care episcopul Ioan Meţianu al Aradului, în calitate de comisar al consistorului mitropolitan, deschide această sesiune extraordinară, Alexandru Mocioni răspunde în numele congresului. Strălucita sa cuvântare des întreruptă prin vii aprobări şi aplauze, se distinge prin înalta-i concepţie despre misiunea bisericii în viaţa religioasă, culturală, naţională şi politică a poporului nostru şi despre nepreţuita importanţă naţională a autonomiei ei.

CUVÂNTAREA LUI ALEX. MOCIONI LA CONGRESUL NAŢIONAL BIS. DIN 1898

« Prea Sfinţia Ta! Părinte Episcoape! ».

« Din încrederea stimaţilor mei colegi, mie mi s'a rezervat onoarea a răspunde în numele congresului, la cuvântarea de deschidere a Preasfinţiei Tale ».

« In îndeplinirea acestei încredinţări onorifice, îmi serveşte spre bucurie a putea constata mulţumirea generală, ce a produs-o această cuvântare bine simţită. Indeosebi adânc impresionaţi am fost de cuvintele călduroase, ce le-ai dedicat piei memorii a mult jeluitului nostru arhiepiscop şi mitropolit Miron ».

« Congresul nici n'a întârziat a-şi împlini trista, dar acra dorinţă a sa, când el, la părintescul îndemn al Preasfinţiei Tale, încă în decursul

acestei cuvântări de deschidere a manifestat şi din a sa parte doliul profund, în care fu îmbrăcată întreaga mitropolie, prin trecerea la cele eterne a mult iubitului şi neuitatului nostru cap bisericesc ».

« Nobila şi simpatica icoană a acestui arhipăstor distins, trăeşte încă viu în inimile noastre ale tuturor. Spirit superior, caracter nobil şi desinteresat, fiu devotat cu toată fiinţa sa naţiunii şi bisericii sale, credincios Tronului şi Patriei, el a cârmuit, între împrejurări grele, aproape un pătrar de secol biserica sa, cu multă înţelepciune, cu o scrupuloasă iubire de dreptate, cu toată blândeţea şi abnegaţiunea creştinească, iar în apărarea intereselor mult periclitate ale bisericii, el a dovedit totdeauna şi în momentele critice bărbăţie, demnitate şi tact. Astfel fericitul în Domnul şi-a asigurat un loc nepieritor în inimile noastre ale tuturora, dar nu numai în inimile noastre, ci el şi-a asigurat un loc distins, bine meritat, şi în istoria bisericii ».

« Iar noi, par'că am fi iarăşi mai viu cuprinşi de sentimentele noastre de durere chiar în momentul, când ne-am întrunit la acest congres extraordinar electoral, ca să întregim scaunul vacant al mitropoliei. Lucru de altmintrelea firesc ».

« Pierderea mare, ce am suferit-o, o simţim iarăşi mai viu, o ştim să o apreciem mai bine în toată mărimea ei, chiar în acele momente, când stăm preocupaţi de gândul şi dorul, ca să găsim pe cel mai chemat, pe cel mai demn succesor în această, cea mai înaltă demnitate în biserica noastră ».

« Sub impresiunea acestor preocupaţiuni, ni se prezintă totodată şi însemnătatea, gravitatea actului electoral, ce ne stă înainte ».

« Preasfinţia Ta, nici n'ai omis a deştepta atenţiunea noastră în această direcţiune, n'ai întrelăsat a releva şi întona importanţa acestui act. iar eu cred a fi sigur de consimţământul general al congresului, când Te asigur pe Preasfinţia Ta, că noi toţi suntem serios pătrunşi de înalta importanţă a acestei alegeri. Nici că s'ar putea altfel ».

« In viaţa bisericei, abia este un act mai momentuos, decât alegerea capului ei ».

« Negreşit prosperarea bisericei depinde de salutara conlucrare a tuturor factorilor ei, dar dintre aceştia, fără îndoială, factorul principal este totdeauna capul bisericei. El dă aşa zicând directiva întregei desvoltări a vieţei bisericeşti; individualitatea lui determină în mare parte caracterul general al acestei desvoltări şi spiritul lui devine spirit dominant în biserică ».

« Inalta importanţă a acestei alegeri ni se prezintă însă într'un grad potenţat, dacă luăm în considerare ceea ce Preasfinţia Ta cu tot dreptul ai întonat, că *biserica este cel mai însemnat şi cel mai puternic factor cultural al poporului nostru. Ei aparţine cultura celor mai înalte interese ideale ale poporului nostru, cultura intereselor sale religioase, morale, naţionale şi patriotice, şi nu există putere pământească, care ar fi în stare să desvolte în serviciul acestor bunuri ideale ale vieţii, asupra întregei gândiri şi simţiri a poporului nostru, asupra întregei sale vieţi*

sufletești, o influență atât de adâncă, atât de puternică, atât de binecuvântată — ca și biserica».

«Această înaltă potență culturală a bisericei, constitue deci propriamente valoarea neprețuibilă, ce o are autonomia ei pentru popor și stat; căci *biserica numai în deplina ei libertate, în deplina posesiune a autonomiei sale, este în stare să îndeplinească în deplină măsură divina sa misiune culturală, spre fericirea poporului și a patriei*».

«Și într'adevăr fericiți ne putem numi, putând constata faptul că principiile fundamentale ale acestei autonomii sunt pe deplin, în modul cel mai perfect, acomodate înaltei misiuni culturale a bisericei».

«*Ca și o piramidă puternică pe baze largi, așa se ridică organismul acestei autonomii, pe bazele cele mai late ale sinodalității în treptata sa clădire, și un spirit blând, spiritul vechiu creștinesc, spiritul patriarhal, încălzește întreg acest organism de jos până sus, în culmea sa. Clerul și poporul, preoți și mireni, stau pe toate punctele în contactul cel mai intim unii cu alții, și prin necontenita cooperare a acestor două elemente constitutive ale bisericii, decurge întregul ei proces vital. In această autonomie vedem spiritul modern democratic cu spiritul vechiu creștinesc patriarhal, spiritul libertății cu spiritul autorității, spiritul progresului pe toate terenurile cu spiritul unui conservatism înțepenit în toate așezămintele nestrămutatere ale bisericii, — aici vedem toate aceste principii și direcțiuni, la aparență atât de contrare, într'o legătură atât de fericită, cum ea mai fericită nici că s'ar mai putea închipui, și cum ea, de fapt nu se poate găsi la nici o altă biserică*».

«*In acest admirabil, armonios organism al autonomiei, se reazimă deci înalta potență culturală a bisericei*».

«Și dacă la contemplarea acestei autonomii, de o parte involuntar ni se îmbulzesc cuvinte de gratitudine pe buzele noastre, cuvinte de gratitudine, cum le auzirăm de pe buzele Preasfinției Tale, cuvinte de gratitudine pentru imortalul și genialul reîntemeietor al străvechei noastre mitropolii și a autonomiei ei, — cuvinte de gratitudine și în locul prim pentru prea grațiosul nostru Monarh, care, în cunoscuta Sa preîngrijire părintească pentru pururea credinciosul Său popor român dreptmărturisitor, a ordonat prea grațios reînființarea acestei mitropolii și a sancționat prea grațios statutul ei organic, — în fine cuvinte de gratitudine și pentru acei bărbați de stat conduși de un patriotism luminat, la al căror îndemn s'a inarticulat în legea țării restabilirea și autonomia mitropoliei noastre; atunci de altă parte ni se impune tot așa de involuntar totodată și marele adevăr, care nicăeri și nicicând n'ar trebui să se piardă din vedere: *adevărul, că nimenea nu poate păcătui în contra bisericii și în contra așezămintelor ei nestrămutavere, în contra libertăților și drepturilor autonome și garantate prin lege, fără a păcătui totodată și în contra adevăratelor interese culturale ale poporului, fără a păcătui totodată și în contra intereselor vitale însăși ale patriei*».

«Astfel pătruns de sublima, cereasca misiune culturale a bisericei, astfel pătruns de neprețuibila importanță a autonomiei pentru biserică,

congresul nu poate lipsi a sta la înălţimea chemării sale, când vorba e de exercitarea unui drept cardinal al acestei autonomii, când vorba e de alegerea arhiepiscopului şi mitropolitului Românilor dreptcredincioşi din Ungaria şi Transilvania, când vorba e de alegerea capului sfintei noastre biserici ».

« Negreşit între împrejurări tocmai un astfel de act electoral poate să deştepte şi unele ambiţiuni personale, în sine doar şi îndreptăţite, poate să ducă în tentaţiune chiar şi nişte interese particulare, dar despre una pare-mi-se nu încape îndoială, ca şi într'un astfel de caz orice interes personal şi particular, fără şovăire şi cu toată abnegaţiunea îndatorită s'ar subordina interesului comun al bisericei, căci fiecare din noi ştie, că singur numai interesul comun al bisericei constituie adevărata legătură de unire, iar în unire constă puterea bisericei ».

« De aceea cred, că având a răspunde la cuvintele părinteşti, în care Preasfinţia Ta cu atâta căldură a inimei apelezi la buna înţelegerea noastră şi ne admoniezi la unire frăţească, îmi va fi permis a da expresiune fermei mele speranţe, că congresul va îndeplini măreţul act electoral în cea mai deplină unire sufletească a membrilor săi. O astfel de alegere ar însemna un triumf moral al bisericei, un triumf care ar înălţa toate inimile în sânul bisericei, şi ar produce o impresiune impozantă în toate părţile afară de biserică. N'aşi putea deci să-mi încheiu mai bine cuvintele decât cu dorinţa fierbinte: deie cerul, ca congresul să celebreze în aceste zile noroase prin alegerea Mitropolitului, un astfel de triumf strălucit al bisericei ».

Instalarea Mitropolitului ales, Ioan Meţianu, a avut loc în 28 Februarie (12 Martie) 1899.

Alexandru Mocioni, neputând participa la actul solemn, salută şi felicită pe noul mitropolit prin următorul articol, publicat în toate ziarele de atunci, în frunte cu « Telegraful Român », organul oficial al Mitropoliei.

ARTICOLUL LUI ALEX. MOCIONII LA INSTALAREA MITROPOLITULUI MEŢIANU

« Biserica serbează Duminică o zi de bucurie. După o văduvie — de astădată cam îndelungată — biserica va celebra solemnul act de instalare al Inalt Preasfinţiei Sale, Arhiepiscop-Mitropolit Ioan Meţianu; ea va saluta cu iubire, veneraţiune şi însufleţire capul ei suprem, şi ea va saluta în venerata persoană a Inalt Preasfinţiei Sale reînvierea acelei legături preţioase între biserică şi iubitul ei Domnitor, ce o constitue împreunata încredere a Majestăţii Sale şi a bisericei, — încredere împreunată, care a înălţat pe Inalt Prea Sfinţia Sa la scaunul mitropolitan ».

« Trecutul lung şi bogat în fapte mari şi merite nepieritoare al Inalt Preasfinţiei Sale ne serveşte de garanţia unui viitor promiţător. Biserica întreagă îşi aşează încrederea sa în probata înţelepciune şi neobosita

energie a Inalt Prea Sfinţiei Sale, şi toţi fiii devotaţi bisericei, cu suflet şi devotament vor sprijini intenţiunile şi nizuinţele nobile ale Inalt Preasfinţiei Sale în înalta, dar greaua sa poziţiune ».

« Privirile tuturor vor fi îndreptate spre distinsa figură a Inalt Preasfinţiei Sale, şi inimile tuturor vor fi cuprinse de un sentiment: de sentimentul bucuriei asupra actului festiv de intronisare a Inalt Preasfinţiei Sale ».

« Actul înălţător de intronisare a Mitropolitului, însufleţirea generală asupra acestui eveniment momentuos, — astfel de momente, parcă dispun spiritele a se orienta asupra situaţiunii şi misiunii bisericei şi dintr'un punct de vedere mai general. Şi care fiu devotat bisericei n'ar simţi gravitatea situaţiunii, în care se află biserica în zilele noastre?! Şi care fiu devotat bisericei n'ar fi pătruns de *sublima misiune culturală a bisericei*?! ».

« Gravitatea situaţiunei îşi află expresiune în acel *conflict profund*, care subversează între *spiritul bisericei şi spiritul modernei concepţiuni de viaţă* ».

« Ca şi o stâncă în mijlocul valurilor furtunoase, aşa stă biserica astăzi, izolată, în mijlocul curentelor duşmănoase ale acestei direcţiuni moderne, în contra cărei influenţe nici statul, nici societatea nu s'a putut imuniza pe deplin ».

« *Concepţiune realistă a vieţii* »: se zice aceasta direcţiune. *Realistă, căci potenţele ideale ale vieţii nu le priveşte de potenţii reale, ci numai de nişte prejudeţe şi iluziuni ale spiritelor naive, şi prin urmare nu le atribue nici o valoare reală, sau numai într'atâta, încât ele pot fi utilizate de către « realiştii practici » spre exploatarea « spiritelor naive »*. Cam astfel se poate preciza spiritul acestei moderne direcţiuni realiste ».

« Pe lângă o astfel de concepţiune a vieţii, n'are să ne surprindă de fel devalvarea generală a conceptelor şi principiilor morale, ce o putem constata pretutindenea, şi, durere, îndeosebi în patria noastră proprie. N'are să ne surprindă, dacă vedem de ex. cât de rapid a decăzut la noi în ţară morala publică şi privată în ultimele decenii; dacă vedem cum sentimentele religioase chiar şi ale masselor popolare, astăzi încep deja a se slăbi ici-colea prin favorizarea legilor ţării, inspirate de acest curent; dacă vedem că renegatismul la noi în ţară se taxează astăzi de o virtute patriotică, iar patriotismul se priveşte de către o ceată de oameni drept o marfă de târg, ba că stârpirea şi celor mai elementare sentimente de pietate către părinţi şi cinstitul lor nume de familie, erezit nepătat dela ei, — astăzi la noi în ţară — a devenit pentru clase întregi ale societăţii, un mijloc indispensabil de subsistenţă materială ».

« Ei bine, — *ridicarea slăbiciunilor de caracter la rangul virtuţilor şi degradarea virtuţilor la nivelul unor articoli de comerţ*: oare astfel de apariţiuni nu constitue *neîndoioasele criterii ale decadenţei morale*?! ».

« Vedem şi aci: *doctrinele falşe corup moravurile bune ale popoarelor*. Căci — *falş este realismul acela care în ordinea fizică a lucrurilor nu cunoaşte alte potenţe reale decât: împins şi presiune, iar în ordinea morală*

a vieții, nu alte decât: principiul celui mai tare și al egoismului. Istoria ne învață tocmai contrarul: *în viața popoarelor potențele ideale sunt cele mai eficace potențe reale. Virtuțile cetățenilor, libertatea, dreptatea, morala și viața publică: aceste potențe ideale sunt acele potențe reale, care întemeiază și garantează prosperarea, gloria și înflorirea statelor și a popoarelor, iar demoralizarea distruge organismul lor și duce spre prăpastie state și popoare*».

« Trăim într'un period de tranzițiune. Două direcțiuni a vieții, diametral opuse: idealismul și pseudorealismul stau în luptă crâncenă, iar noi ne găsim în mijlocul acestei lupte gigantice, a cărei isbândă are să decidă poate pentru secoli asupra sorții popoarelor și a civilizațiunii. Astăzi pseudorealismul este încă cuceritor, el și-a cucerit state și clase conducătoare ale societății, iar *unicul azil al idealismului este singură numai biserica, care în toate formele sale, în toate timpurile și la toate popoarele după firea ei genuină, are să reprezinte direcțiunea ideală a vieții în evoluția omenească*».

« De aci putem pricepe că: de ce este îndreptat curentul anti-idealist îndeosebi și în prima linie în contra bisericei, — și că: de ce stă astăzi biserica izolată, în mijlocul curentelor dușmănoase ale statului și ale societății? ».

« De aci putem judeca *toată gravitatea* situațiunii, în care se află astăzi biserica ».

« De aci putem cuprinde însă totodată și *importanța imensă, ce o are misiunea culturală a bisericei în viața popoarelor;* putem cuprinde și spiritul adevărat al acestei misiuni culturale, care nu poate fi altul decât: *spiritul moralității*».

« Scurt: *misiunea culturală a bisericei este moralizarea popoarelor*».

« Aceasta este misiunea fiecărei biserici «.

« *Biserica noastră națională* însă, are să urmeze în misiunea sa culturală o țintă îndoită: *moralizarea și conservarea națională a poporului român;* căci biserica noastră, ca parte integrantă a Românismului genuin, este biserică națională. Iar ținta îndoită a misiunei sale culturale este și îndoit de grea, căci în zilele noastre poporul român nu numai în moralitatea sa, ci și în existența sa națională este amenințat de spiritul pseudorealist, ce domnește astăzi în Ungaria ».

« Dar biserica națională, misiunea sa sublimă și grea numai în neștirbita ei organizare o poate îndeplini. Conservarea neștirbită a așezămintelor și instituțiunilor bisericești, susținerea neștirbită a principiului autorității și disciplinei bisericești neștirbita domnie a interesului comun și necondiționata subordinare de orice interes particular, spiritul legalității, dreptății, frățietății, al patriotismului și loialității, către tron — aceasta constitue spiritul bisericii, de care tot fiul devotat bisericii este și are să fie însuflețit și acest spirit va fâlfâi negreșit și asupra festivităților frumoase de instalare ».

« Spre durerea mea starea prezentă a sănătății mele nu-mi permite a participa în persoană la ele, dar să-mi fie permis a saluta și felicita

cel puţin din depărtare pe Inalt Preasfinţia Sa în fruntea bisericei noastre naţionale şi însufleţit de spiritul bisericei felicit pe Inalt Preasfinţia Sa cu deviza lui Constantin, ce-i strălucea pe firmament: « *In hoc signo vinces* ! ».

« Birchiş, 24 Februarie v. (8 Martie n.) 1899.

Alexandru Mocsonyi ».

In acest articol, ca şi în toate cuvântările şi manifestările, prin care s'a remarcat şi impus în viaţa noastră constituţională bisericească, Alexandru Mocioni ni se înfăţişează ca un apologet al credinţei noastre ortodoxe şi al concepţiei de viaţă creştină, ca un apărător vajnic al autonomiei şi constituţiei democratice, cu care înţelepciunea prevăzătoare a marelui Şaguna şi a colaboratorilor săi au înzestrat şi întărit biserica naţională a Românilor din Transilvania şi Ungaria, luptând astfel pentru conservarea credinţei şi fiinţei lui etnice.

FAMILIA MOCIONI DĂRUEŞTE 60.000 COROANE AUR PENTRU RIDICAREA CATEDRALEI DIN SIBIU

Alexandru Mocioni şi membrii familiei sale, şi-au manifestat dragostea lor faţă de biserică şi prin fapte, *dăruind pentru zidirea catedralei din Sibiu:* şasezeci mii *coroane, pentru fondul liceului din Brad:* douăsprezece mii *coroane, iar pentru fondul cultural al arhidiecezei din Sibiu, înfiinţat pentru ajutorarea şcoalelor române ameninţate în existenţa lor prin legea şcolară a Contelui Apponyi:* cinci mii *coroane aur.*

ALUMNEUL ROMÂN DIN TIMIŞOARA

Străduinţele lui şi ale fruntaşilor bănăţeni de a întemeia în Lugoj un liceu confesional român s'au isbit de intransigenţa guvernelor maghiare. S'a putut înfiinţa numai « *Alumneul român naţional* » din Timişoara, (1866), la a cărui susţinere familia Mocioni şi-a avut partea sa de contribuţie. Adunarea din 16 Aprilie 1868, care constitui acest alumneu într'o societate de binefacere, a fost prezidată de tânărul Alexandru Mocioni.

BISERICA GRECO-VALAHĂ DIN BUDAPESTA

Mult a contribuit Alexandru Mocioni şi la susţinerea şi asigurarea drepturilor enoriaşilor români ai bogatei şi frumoasei *Biserici Ortodoxe Greco-Valahe* din Budapesta, zidită pe malul Dunării, în piaţa Petőfi, la sfârşitul secolului al XVIII-lea de către negustorii macedo-români printre cari şi membrii familiei Mocioni precum şi de negustori greci, aşezaţi în capitala Ungariei după eliberarea ei de sub Turci (1687). Decedând la finele anului 1887 preotul român al acestei biserici, Ioanichie Niculescu, majoritatea grecilor — maghiarizaţi — hotărăsc, în adunarea parohială, din 6 Februarie 1888, eliminarea limbei române,

în care se făceau serviciile divine la fiecare două săptămâni, și numirea unui preot de naționalitate macedo-română, dar care să slujească numai în limba grecească. Ministrul Cultelor convenindu-i în calitate de ungur această hotărîre, o aprobă fără a mai asculta forul bisericesc competent. In fața acestei nedreptăți, Alexandru Mocioni s'a înfățișat în fruntea unei delegații, compusă din fruntașii români din Budapesta: Gheorghe Serb, Dr. Atanasie Marinescu și N. Mutso, la Impăratul Francisc Iosif, şi a cerut respectarea ordinei de drept, respectată în trecut în biserica greco-română din Budapesta. Suveranul promite reexaminarea acestei chestiuni, dar Ministrul maghiar respinge din nou cererea Românilor [1]. In defavorul Românilor se termină și procesul ce-l intentează Alexandru Mocioni şi ceilalți enoriași români pentru repunerea lor în drepturile avute.

* * *

ROLUL ŞI ACTIVITATEA LUI ALEX. MOCIONI IN VIEAŢA CULTURALĂ A ROMÂNILOR DIN UNGARIA

Alexandru Mocioni, vlăstar al unei familii înstărite şi cu o înaltă situaţie socială, a avut parte, dimpreună cu fratele său Eugen, de o educaţie egală cu cea a tinerimei din înalta societate a acelor vremuri. Această educaţie a primit-o mai cu seamă dela mama sa, fiinţă înzestrată cu înalte calităţi sufletești.

Vorbea pe lângă limba maternă, — cu accent bănăţean, — limibile: germană, maghiară, franceză şi engleză.

Dăruit cu un talent excepţional, şi având din tinereţe și până la bătrâneţe nobila pasiune a cărţii, el era predestinat pentru locul de mare cinste şi răspundere nu numai în arena luptelor politice și bisericeşti, ci şi în viaţa culturală a Românilor ardeleni.

ASOCIAŢIUNEA NAŢIONALĂ ARADANĂ

Românii din Banat, luptători pentru autonomia politică a provinciei lor şi pentru emanciparea bisericei de sub stăpânirea ierarhiei sârbeşti, iar dela 1865 intrând cu tot elanul temperamentului lor specific pe terenul luptelor parlamentare, nu-și creiară, ca și frații lor din Ardeal, Crișana şi Maramurăș, o asociaţiune culturală proprie, ci se atasară centrului bisericesc şi cultural românesc, care era Aradul de altădată şi formară o unitate culturală cu arădanii, bihorenii și zărăndenii, susținând cu puteri unite *«Asociaţiunea naţională arădană pentru cultura poporului român»*.

Din pleiada de intelectuali, cari în anii 1861—1862 puseră temeliile acestei societăţi culturale, fac parte şi fruntașii bănățeni: Antoniu Mocioni şi Vicenţiu Babeș. Alexandru Mocioni își făcea în acest timp studiile universitare.

[1]) *Biserica și Şcoala*, Nr. 47 din 1890.

La prima adunare generală — prezidată de episcopul *Procopie Ivacicoviciu* — ce se ţine la 30 Aprilie (12 Maiu) 1863, în sala mare a hotelului «Crucea Albă» din Arad, cu un deosebit fast şi în prezenţa autorităţilor civile şi militare, în frunte cu prefectul judeţului, Teodor Serb şi generalii: Leopold Kinszl şi Carol baron de Wewer, participară şi mulţi fruntaşi din Banat. Canonicului unit din Lugoj, Mihaiu Nagy, i se dă onoarea de vice-preşedinte, iar în direcţiunea Asociaţiunii sunt aleşi Bănăţenii: Antoniu Mocioni în calitate de director primar, iar ca membrii asistenţi: Constantin Ioanoviciu, consilier şcolar, Filip Pascu, primul jurisconsult («protofiscul») al Judeţului Caraş şi Alois Vlad, asesor primar la tribunalul judeţului Caraş.

Mai găsim la conducerea Asociaţiunii arădane în epoca ei de înflorire şi pe Bănăţenii: Vicenţiu Babeş, Emanuil Misici, deputaţi, Gheorghe Fogaraşi, advocat în Lipova, Dr. Aurel Maniu, advocat în Lugoj, Paul Fizeşanu, preot în Toracul Mic, Ştefan Adam, avocat în Timişoara, David P. Şimonu, negustor în Lipova.

Intre membrii sprijinitori ai Asociaţiunii figurează şi elita doamnelor române din Banat, în frunte cu Ecaterina Mocioni, Iozefina Mocioni, Sofia Babeş, Olga Misici şi Paulina Rădulescu.

Un moment înălţător al celei de-a II-a adunări generale — 13/25 şi 14/26 Oct. 1864 — l-a constituit propunerea familiei Mocioni, de a se organiza un concurs pentru «*un op istoric despre începutul, deciderea şi renaşterea Românismului*», cu un premiu de 100 galbeni împărăteşti, oferiţi de nobila familie, pentru cea mai bună lucrare.

La a III-a adunare generală, care s'a ţinut în zilele de 10/22 şi 11/23 Mai 1865 a participat şi tânărul «doctor în drept», Alexandru Mocioni, care mai apoi, la adunarea generală din 1867 va fi ales membru în direcţiune şi astfel îşi va avea partea sa de contribuţie la bunul mers al Asociaţiunii.

ASOCIAŢIUNEA PENTRU LIT. ROM. ŞI CULT. POP. ROMÂN («ASTRA») DIN ARDEAL

Bănăţenii nu s'au arătat indiferenţi nici faţă de străduinţele culturale ale fraţilor din marele principat al Transilvaniei, cari au înfiinţat în anul 1861 «*Asociaţiunea pentru literatura română şi cultura poporului român*» («*Astra*»), ce a împânzit cu secţiile ei întreg teritoriul românesc al Ardealului.

Printre membrii fondatori şi pe viaţă ai acestei asociaţiuni sunt şi unii fruntaşi din Banat şi, în primul rând vlăstarii familiei Mocioni.

Când Asociaţiunea Naţională Arădană, după o activitate de 12 ani, în care însufleţirea şi generozitatea conducătorilor şi a membrilor au menţinut-o la înălţimea misiunei ei culturale şi sociale, a fost compromisă de către casierul ei delapidator şi a intrat într'o epocă de stagnare, din care străduinţele ulterioare ale episcopului *Ioan Meţianu* şi mai apoi ale secretarului consistorial, *Vasile Goldiş*, nu o mai putură

ridica la rolul şi prestigiul ei dela început, — Bănăţenii în frunte cu conducătorul lor, Alexandru Mocioni, şi-au orientat aspiraţiunile lor culturale spre marea şi înfloritoarea asociaţiune culturală a Ardealului.

« ASTRA » IN BANAT

La glasul de chemare al Bănăţenilor « *Astra* » descălecă în Banat în vara anului 1896, când îşi ţinu pentru întâia dată adunarea sa generală la Lugoj, centrul politic al mocionismului.

CUVÂNTAREA LUI ALEX. MOCIONI LA ADUNAREA GEN. DIN LUGOJ

Momentul culminant şi cel mai înduioşetor al acestei măreţe manifestări naţionale, la care au participat conducătorii vieţii spirituale româneşti, în frunte cu Dr. Ioan Raţiu, preşedintele Partidului Naţional, şi Episcopul Nicolae Popea al Caransebeşului, precum şi o seamă de oaspeţi distinşi din Regatul liber al Românilor, — a fost cuvântarea prin care Alexandru Mocioni binecuvântă, în numele Banatului, venirea « Astrei » la Lugoj.

« Domnule Prezident, Onorată Adunare Generală »,

« Accentele însufleţite ce le-ai intonat în discursul de deschidere, au potenţat însufleţirea, cu care noi am alergat din toate unghiurile române ale patriei, la această adunare, care, precum ai relevat, este *prima adunare* a « *Asociaţiunii transilvane* » *într'un cerc naţional afară de frontierele Transilvaniei de odinioară.* Desfăşurând însemnătatea acestui fapt în cuvântarea frumoasă ce ne-ai adresat-o, ai vorbit, Domnule Preşedinte, din inimile noastre ».

« *Simţitam cu toţii, că adunarea aceasta are să fie un eveniment de mare importanţă pentru năzuinţele şi interesele noastre culturale. Prin aceasta se dărâmă un zid de despărţire între fraţii de acelaşi neam, setoşi de aceeaşi cultură. Asociaţiunea noastră în aceasă adunare se desbracă de caracterul ei provincial şi proclamă principiul solidarităţii naţionale pe terenul cultural* ». (Aplauze frenetice).

« Aclamarea vie şi entuziastă a acestui principiu, din partea adunării a răsunat ca un ecou puternic, care dovedeşte că noi cu toţii, cu tot sufletul voim să îmbrăţişem acest principiu şi că noi cu toţii ne angajăm la lupta solidară pentru cultura naţională. Şi de unde aceasta însufleţire? Răspunsul ne este simplu ».

« Noi pricepem cu toţii că pentru un popor luptă mai nobilă decât lupta pentru cultura sa proprie nici că s'ar putea închipui ». (Aplauze).

« Dar lupta aceasta nu este o luptă sângeroasă, o luptă cu foc şi cu fier, nici o luptă pentru nişte interese meschine şi efemere. Este luptă cu armele cele mai nobile ale minţii şi inimii, pentru idealuri măreţe şi neperitoare. Iar idealurile acestea isvoresc din sentimentele lor religioase, naţionale şi patriotice ».

« Și cutez a afirma fără sfială, că aceste sentimente nobile, la nici un popor nu sunt mai adânc înrădăcinate în inimi, la nici un popor nu sunt ele mai armonios contopite, decât la poporul român ». (Bravo).

« Chiar și în secolul nostru, despre care, precum știm, dintr'o parte, nu scrutez cu câtă îndreptățire, dar negreșit cu oarecare predilecțiune, mereu se afirmă că ar fi secolul necredinței, chiar și în secolul acesta noi cu satisfacțiune putem susține, că nu există popor, care ar fi mai evlavios, care s'ar alipi cu mai multă căldură de inimă la credința sa moștenită dela strămoși, decât poporul român ». (Aplauze).

« Prea onor. Domn Prezident, mi-a adus aminte de un citat caracteristic pentru poporul nostru. Precum știm despre acest popor s'a zis încă de pe timpuri, când conștiința națională a popoarelor era adânc adormită, s'a zis cu drept cuvânt că, acesta, mai mult decât la viață, ține la limba sa ».

« In privința sentimentelor sale patriotice, pe cari poporul român totdeauna mai mult prin fapte, decât prin vorbe le documentează, este cunoscut, dar și recunoscut că poporul român în sacrificii patriotice, în sânge și în avere nu a rămas îndărăt la nici un timp față de niciun popor din patrie ». (Bravo, aplauze repetate).

« Ca un ce tot caracteristic pentru poporul nostru apare însă acea frumoasă, intimă și armonioasă contopire a acestor sentimente nobile, care contopire mai perfectă și mai armonioasă nu o vom găsi la niciun alt popor ».

« Sentimentele religioase și naționale ale poporului român sunt prin mii și mii de fire vii și delicate atât de strâns conțesute și concrescute, încât ele fără vătămarea lor nici că s'ar putea despărți unele de altele ».

« Bisericile noastre sunt curat și complect naționale, iar moravurile, datinile și tradițiunile sale naționale sunt mai toate suportate și saturate de idei și sentimente religioase. Nu astfel stă lucrul și cu sentimentele sale patriotice ».

« Sunt convins, că patriotismul poporului român izolat de setimentele sale religioase și naționale s'ar usca ca o creangă ruptă de pe trunchiul ei ». (Aplauze frenetice).

« In această armonioasă trinitate a sentimentelor mai înalte și mai nobile ale inimii omenești se manifestează acel idealism nobil al poporului român, care formează trăsătura fundamentală a caracterului său național ».

« Din această indisolubilă trinitate a sentimentelor religioase, naționale și patriotice răsare în deplina sa splendoare geniul național al poporului român ».

« Acest geniu național al poporului român are să fie întotdeauna și bunul său geniu ».

« Nu fără rost intonez această dorință ».

« Precum ați putut observa și d-voastre, în bine simțita cuvântare a domnului președinte, pe lângă razele luminoase ale speranței și încrederii în opera noastră de cultură, apar și niște umbre de îngrijiri pentru

comoara noastră mai scumpă: cultura națională. Și în aceasta, așî zice: vibrarea sufletească a prea onoratului nostru domn președinte, iarăși se reoglindează starea noastră sufletească a tuturora, starea sufletească, care nu este altceva, decât reflexul psihologic al amenințătoarelor stări faptice. Așa încât vedem că nici în astfel de momente de elevare a inimilor noastre, nu le putem ascunde pericolele ce ne amenință tezaurul cel mai scump ».

« *Dar eu totuși nu preget a da expresiune firmei mele credințe, că până când poporul român va fi inspirat de bunul său geniu, până când noi, inteligența, fideli acestuia ținem neclintit, ca la o dogmă nerăsturnabilă, la convingerea, cum că cultura poporului are să fie creștină, națională și patriotică, până atunci poporul român în fața tuturor pericolelor amenințătoare, liniștit poate exclama: afară de frica Domnului, altă frică nu cunosc* ». (Aplauze repetate, frenetice).

« Onorată adunare generală! Asociațiunea noastră culturală până acum de aceste sentimente, de aceste vederi, de aceste principii și de acest spirit a fost condusă în lucrarea sa. Doresc și sunt convins, că ea, Asociațiunea, și de acum înainte în lărgita sa sferă de activitate, extinsă acum peste întreg poporul român de sub coroana Sf. Ștefan, tot de același spirit, tot de bunul geniu al poporului român va fi inspirată ».

« Doresc și sunt convins, că asociațiunea noastră *care măsurat extinderii sferei sale de activitate va fi și mai rodnică în lucrarea sa binefăcătoare și la tot cazul binecuvântată* ».

« Cu aceste dorințe salut și bineventez această primă adunare generală a Asociațiunii transilvane aici în mijlocul nostru, în acest focular național al bănățenilor, în numele bănățenilor ».

« Și precum d-l președinte din inimile noastre a vorbit, sunt convins că vorbesc din inima bănățenilor când zic: salutăm cu tot sufletul în mijlocul nostru această adunare, care marchează o nouă fază promițătoare în năzuințele, lucrările și luptele noastre pentru cultura națională ». (Aplauze frenetice).

* * *

Pornirile pătimașe ale Tribuniștilor, din epoca memorandistă, creiă în rândurile unei părți a opiniunii publice românești, printre cei creduli și superficiali, un curent ostil și de neîncredere față de direcțiunea politică, reprezentată de Alexandru Mocioni [1]) și de amicii săi

---

[1]) A intra în « ape mocioniste », — zice Dr. V. Branisce — însemna, pe acelea vremuri, a te compromite cu desăvârșire. « Badea Cârțan » era « reprezentativeman » — ul acelei opinii publice. Venind la 1895 la Vaț cu desagii în spate spre a se interesa de soarta întemnițaților și fiind întrebat despre statul prizonierilor politici din temnița de stat de acolo Badea Cârțan a dat faimosul răspuns:

— Sunt opt martiri și un... Mocionist ». (Martirii erau: Pop de Băsești, Dr. T. Mihalyi, G. Domide, R. Patiția, Dr. Barcean, Aurel Suciu, D. Comșa și N. Cristea, iar « mocionistul » eram... eu. (« Dr. V. Branisce, « *Alexandru de Mocioni... Amintiri și aprecieri* » în *Transilvania*, Nr. III din 1909, pag. 150).

politici, cari formau elita fruntaşilor bănăţeni, precum dintre ardeleni erau în acest grup: Dr. Aurel Mureşanu, Francisc Hossu Longin, Dr. Augustin Bunea, Dr. Amos Frâncu şi alţii.

Atacurile pătimaşe şi nedrepte din coloanele «Tribunei» lui Slavici împotriva lui Alexandru Mocioni şi a «mocionismului», nu au putut totuşi să menţie sau să întărească această atmosferă de neîncredere şi bănueli.

Procesul Memorandului, criza şi zavistia din sânul Comitetului, precum şi situaţia extrem de critică, ce s'a creiat Partidului Naţional, au verificat prevederile sale şi au reabilitat «mocionismul» în faţa opiniunii publice. Patriotismul, onestitatea politică, lealitatea şi abnegaţiunea lui Alexandru Mocioni au strălucit în aceste vremuri grele în toată splendoarea lor.

ALEX. MOCIONI PREŞEDINTE AL «ASTREI»

Recunoaşterea şi aprecierea lor din partea elitei intelectualităţii române din Ardeal s'a manifestat prin satisfacţia, dată de adunarea generală a «Astrei», ce se ţinu la 21 şi 22 Septemvrie 1901 la Sibiu, alegându-l «prin aclamaţiune» preşedinte. Cu această demnitate înaltă, Românii din Ardeal distingeau numai pe cei mai aleşi fii ai săi.

Deşi sănătatea-i şubredă, agravată şi de adânca durere sufletească, pricinuită de moartea timpurie a fratelui său, Eugen (26 Mai 1901), îi cerea multă odihnă, Mocioni se închină cu smerenie în faţa votului obştesc.

PREZIDEAZĂ ADUNAREA GEN. DIN ORAVIŢA

Adunarea generală a «Astrei», ţinută în zilele de 1/13 şi 2/14 Septemvrie ale anului următor, 1902, la Oraviţa, în Banat, a fost prezidată de noul ei preşedinte, Alexandru Mocioni, care a rostit la deschidere următorul discurs:

«Onorată Adunare generală!

«Adunările noastre generale sunt adevărate sărbători naţionale. Cu însufleţire alergăm din toate părţile române ale patriei în fiecare an la un alt centru naţional, ca să serbăm măreaţa ideie, în al cărei serviciu ne-am pus: ideea culturei poporului român din Ungaria. Facem ceasta în conştiinţa înaltei importanţe a acestei idei».

«Ştim că cultura este cel mai însemnat factor de putere al popoarelor în toate timpurile, între toate împrejurările. Sunt însă timpuri şi împrejurări, când — precum o ştim şi noi — chestiunea culturei poate să devină pentru un popor chiar o chestiune de viaţă. Astfel *lupta pentru cultură nu este altceva, decât lupta pentru existenţa naţională*».

«*Fireşte, numai cultura adevărată are această putere conservatoare, iar cultura adevărată nu poate să fie alta, decât numai şi numai cultura naţională*».

« Dacă cultura poporului este — precum deja etimologia cuvântului ne-o indigitează — cultivarea însușirilor intelectuale și morale ale unui popor, şi dacă tocmai aceste însuşiri sufleteşti în specifica lor sinteză psihică constitue caracterul naţional al acelui popor, atunci e lucru invederat, că numai cultura naţională este cultura adevărată ».

« Şi precum caracterul naţional se manifestă în limba, în modul de gândire şi simţire, în datinile şi moravurile, în tradiţiunile şi idealurile naţionale, în poezia şi industria naţională, în portul naţional şi altele: aşa şi cultura naţională are să îmbrăţişeze întreaga viaţă naţională, în toate manifestaţiunile ei. Ea are să conserve, să cultive şi unde e de trebuinţă să nobiliteze toate elementele naţionale ale vieţii poporului. Ea are să desvolte conştiinţa naţională, baza culturei naţionale; sentimentul religiozităţii, baza moralităţii; patriotismul, baza virtuţilor cetăţeneşti; spiritul economic, baza prosperării materiale; simţul estetic, baza nobleţei inimii, cu un cuvânt cultura naţională are să deslege toate puterile rămase încătuşate prin vicisitudinea timpurilor, are să deştepte toate puterile latente ale poporului, ca astfel să fie asigurată, în butul tuturor pericolelor ameninţătoare, existenţa naţională a poporului român din Ungaria ».

« Vedem cât de măreaţă este ideia culturei naţionale şi cât de mari şi vitale sunt interesele legate de realizarea ei ».

« Dar cât de măreaţă este ideia, atât de grea este realizarea ei. Este o operă grandioasă, ba putem zice, o operă gigantică, la care ne-am angajat. Aceasta fireşte nu poate fi opera unei singure generaţiuni, dar este o operă demnă de stăruinţele cele mai nobile ale generaţiunilor, este o operă care pretinde dela fiecare generaţiune încordarea şi concentrarea tuturor puterilor sale. Şi dacă undeva, apoi aici se potriveşte pentru noi deviza: viribus unitis, căci dacă undeva, apoi aci în sânul Asociaţiunii noastre ne este dată posibilitatea de a concentra toate puterile noastre ».

« Prin Asociaţiune ni s'a deschis arena, la pragul căreia dispar toate veleităţile despărţitoare; pe această arenă ne prezentăm desbrăcaţi de toate particularismele, de toate divergenţele confesionale, politice, locale ori provinciale, pe acest teren ne întâlnim cu toţii uniţi într'un cuget şi o simţire ».

« Asociaţiunea este expresiunea unităţii şi solidarităţii naţionale pe terenul cultural al poporului român din Ungaria; iar prin organizarea ei ni-e dată posibilitatea concentrării puterilor noastre. Astfel ca o zi epocală va străluci în analele ei ziua, în care Asociaţiunea va vedea organizată sub stindardul său întreaga inteligenţă română ca o armată bine disciplinată în serviciul cauzei naţionale ».

« *Concentrarea naţională deci să ne fie lozinca.* Iar despărţămintele noastre deja înfiinţate şi cari se vor înfiinţa încă, prin cari Asociaţiunea vine în atingere nemijlocită cu poporul, sunt chemate a ne apropia pas de pas de această *organizare naţională* ».

« Şi în această privinţă îmi serveşte spre deosebită plăcere a putea releva în acest moment faptul, că între binemeritatele noastre

despărţăminte, al căror zel şi devotament merită laudă, ocupă loc distins despărţământul Oraviţei ».

« Prestaţiunile acestui valoros despărţământ ne îndreptăţesc la frumoase speranţe. Cu astfel de speranţe a venit Asociaţiunea în aceste regiuni romantice, ca să-şi ţină astădată la sediul acestui despărţământ, la acest focular naţional de bune renume, adunarea sa generală ».

« Eu din parte-mi sunt convins, că speranţele noastre vor fi justificate. In această convingere şi cu salutare frăţească declar adunarea deschisă ».

Agravându-i-se tot mai mult starea sănătăţii, nu i-a fost dat lui Mocioni să ilustreze timp mai îndelungat preşedinţia « Astrei ». Neputinţa de a se deplasa la Sibiu, îl determină să demisioneze din « nobilul oficiu », fericit — cum scrie în adresa sa de adio către comitetul central — că Asociaţiunea şi-a « extins activitatea peste întreg poporul român de sub coroana Sfântului Ștefan ».

ALEX. MOCIONI ŞI VĂRUL SĂU ZENO MOCIONI DĂRUESC 24 MII COR. AUR PENTRU CLĂDIREA MUZEULUI « ASTREI »

Dărueşte totodată, dimpreună cu vărul său Zeno, suma de *24 mii* coroane aur pentru clădirea muzeului « Astrei » [1]).

Adunarea generală, ce se ţine în 21 şi 22 Septemvrie 1904 la Timişoara, îl proclamă de preşedinte de onoare.

* * *

SOCIETATEA PENTRU FOND DE TEATRU ROMÂN

Strâns legată de numele lui Alexandru Mocioni e şi ceialaltă societate culturală a Românilor din Transilvania şi Ungaria: « *Societatea pentru fond de teatru român* », sora mai tânără a « Astrei », isvorîtă şi ea din aspiraţiunile şi necesităţile culturale ale unui neam ce lupta şi cu armele culturei pentru conservarea caracterului său naţional şi la înfiinţarea căreia membrii familiei Mocioni şi-au dat valoroasa lor contribuţie morală şi materială.

CONTRIBUŢIA MOCIONEŞTILOR LA INFIINŢAREA EI

Alexandru Mocioni s'a înscris ca membru fondator al acestei societăţi cu considerabila sumă de 1850 fl., vărsată întreagă la început. A strâns fonduri şi de la alte persoane [2]).

---

[1]) Cu un gest generos şi cavaleresc a acoperit din averea sa şi paguba materială şi morală, ce era să o sufere « Astra » în urma incorectitudinei cassierului ei în administrarea fondurilor.

[2]) Intimul său, Dr. Valeriu Branisce, ne transmite următoarea întâmplare caracteristică:

Alexandru Mocioni se afla în Casinoul naţional din Budapesta şi sta la o masă de şah, când s'a apropiat de el contele Teodor Andrássy, cu o listă de subscriere pentru Teatrul Naţional Maghiar.

Sub impresia entuziasmului naţional ce-l treziră reprezentaţiile teatrale date de iluştrii artişti: Milo, Pascaly şi Fany Tardini, în turneurile lor prin Ardeal şi Banat, se porneşte şi aici un curent pentru înfiinţarea unui treatru românesc.

Ideia îşi are un propovăduitor inimos în persoana lui *Iosif Vulcan*, proprietarul şi directorul revistei « Familia », şi apelul pe care acesta îl lansează în scopul înfăptuirii ei [1]) are răsunet pe lângă o bună parte a publicului român şi în deosebi în cercurile tinerimei.

« Această aderenţă — scrie Vulcan — îndeosebi din partea tinerimei [2]), dar manifestată şi din alte cercuri prin scrisori primite la redacţie, m'a îndemnat să fac apel la sprijinul ilustrei familii de Mocioni, pe care ne-am deprins a o vedea în fruntea tuturor intreprinderilor noastre naţionale şi culturale ».

« Cererea mea fu ascultată. D-l George Mocioni, care pe atunci era deputat şi petrecea în Budapesta, întruni la sine, spre sfârşitul anului 1869, pe deputaţii români aflători în capitala ţării, dimpreună cu scriitorul acestor rânduri, spre a discuta chestiunea înfiinţării teatrului naţional. Conferinţa aprobă ideia şi luă hotărîrea, că după sărbătorile Crăciunului, pe când se vor întoarce de acasă toţi deputaţii români, să se convoace toată colonia română din Budapesta pentru a se înţelege asupra modului de procedare la instituirea unui comitet, care să fie însărcinat cu adunarea ofertelor pentru fondarea unui teatru românesc dincoace de Carpaţi ».

« In urmarea acestei deciziuni, după ce veniră de pe acasă toţi deputaţii români, în luna lui Februarie 1870, s'a ţinut tot la d-l George Mocioni două conferinţe. La a doua luară parte toţi deputaţii români, afară de d-l George Ioanovici; nedeputat am fost de faţă, poftit, numai eu ».

« Preşedinte al conferinţei s'a aclamat d-l George Mocioni, iar notar subsemnatul. Conferinţa a primit în unanimitate propunerea pentru înfiinţarea teatrului naţional şi a decis ca iniţiativa în chestiunea aceasta importantă să se facă de toată colonia română din Budapesta » [3]).

Alexandru Mocioni privind lista îi spuse:

— Contribui bucuros cu o sumă cât de mare, dar cu condiţia, ca şi tu să contribui aceiaşi sumă pe lista mea.

Cu plăcere răspunse contele.

Atunci Alex. Mocioni scoate lista pentru Societatea de Teatru Român şi-o predă lui Andrássy. Acesta o privi îndelung şi după ce înţelese despre ce este vorba, spuse:

— Să mă ierţi, dar la aceasta eu nu pot subscrie.

— Regret — răspunse Alexandru Mocioni — atunci nici eu nu sunt în situaţia a subscrie pe lista ta. (Alexandru Mocioni ca compozitor şi muzician. Conferinţe de Dr. Valeriu Branisce, pag. 5).

[1]) In Nurile 29 şi 30 din 1869 ale revistei *Familia.*

[2]) Studenţii din Paris: Ioan Lăpădat şi M. Străjan şi preoţii din eparhia Arad: Nicolae Butariu şi Gheorghe Crăciunescu.

[3]) Iosif Vulcan, *Istoricul Societăţii pentru fond de teatru, Familia,* Nr. 22/1899.

In acest scop fruntaşii prezenţi: Antoniu Mocioni, George Mocioni, Alexandru Mocioni, Ioan Eugen Cucu, Sigismund Popovici, Iosif Pop, Dr. Aurel Maniu, Vichentie Bogdan, Sigismund Borlea, Iosif Hodoş, Ladislau Buteanu, Basiliu Jurca, Lazar Ionescu, Petru Mihalyi, Dimitrie Ionescu, E. B. Stănescu, V. Babeş deputaţi şi Iosif Vulcan lansară un apel către intelectualii români din Budapesta, invitându-i la o adunare, pe ziua de 28 Februarie 1870.

Această adunare, la care participă elita coloniei române din Budapesta, recunoscând necesitatea unui teatru naţional român, deleagă o comisiune de 5: V. Babeş, I. Hodoş, P. Mihalyi, Alexandru Mocioni şi I. Vulcan, — cu însărcinarea de a pregăti un proiect pentru înfăptuirea teatrului.

Comisiunea ce se întruni în repeţite rânduri la locuinţa lui Alexandru Mocioni, pregăteşte un proiect, («program preparativ»), care este desbătut şi aprobat la o nouă întrunire a coloniei române din capitală, la 28 Martie 1870. Comisiunea de 5 fiind realeasă, primi însărcinarea să elaboreze un proiect de statute şi să organizeze încasarea donaţiilor. Proiectul trebuia adus la cunoştinţa publicului prin ziare, iar la 3 luni după publicare urma să se convoace o adunare generală la Deva, pentru a-l desbate şi a constitui societatea.

Adunarea constituantă dela Deva, ce s'a ţinut în zilele de 4 şi 5 Octomvrie 1870 şi la care a asistat un însufleţit şi numeros public, a votat proectul de statute şi în baza lor a ales un comitet central de conducere în frunte cu *Iosif Hodoş* preşedinte şi Alexandru Mocioni vice-preşedinte.

ALEX. MOCIONI PREŞEDINTE AL SOCIETĂŢII PENTRU TEATRUL ROMÂN

Adunarea generală ţinută la Caransebeş, la 27 şi 28 Aprilie 1873, prezidată de Alexandru Mocioni, îl alege de preşedinte. In această calitate organizează şi conduce măreaţa adunare dela Lugoj la 15 şi 16 Octomvrie 1876.

Alexandru Mocioni rămâne în fruntea Societăţii pentru crearea unui fond de teatru român până în 1882, când adunarea generală, ce se ţine la 7 şi 8 August la Sighetul Marmaţiei îl alege preşedinte de onoare pe viaţă. S'a interesat cât a trăit de soarta Societăţii [1]). Preşedintele de mai târziu, Iosif Vulcan, îi cerea sfatul şi ajutorul în toate chestiunile mai importante.

* * *

[1]) Iosif Vulcan, *Istoricul societăţii pentru fond de teatru român*, în *Familia*, Nr. 23 şi 24 din 1899, pag. 267—268 şi 279—280.

ALEX. MOCIONI PATRONUL TINERIMEI UNIVERSITARE DIN B.-PESTA

Alexandru Mocioni a fost din tinereţe şi până la sfârşitul vieţii sale patronul *Societăţii academice « Petru Maior » a Studenţilor Români dela Universitatea din Budapesta*. Cetim în « Memorialul jubilar » [1]) că Alexandru Mocioni întreţinea legături strânse cu Societatea şi că s'au păstrat în arhivele ei mai multe scrisori dela el, cari vădesc interesul său deosebit pentru problemele tinerimei universitare.

« *Societatea Petru Maior* — scrie el — *ar trebui să fie punctul de cristalizare al vieţii sociale româneşti din capitală* ».

Temeliile acestei societăţi — care pentru mulţi tineri români, cari îşi făceau studiile în ademenitorul focar de cultură maghiară, era unica şcoală românească, căreia îi datorau păstrarea conştiinţei lor româneşti— au fost puse de generaţia de studenţi din anii 1861—1863 în frunte cu Iosif Vulcan, Patenie Cosma, Joan Nedelcu, Ştefan Perian şi E. B. Stănescu. Dar din pricina vremurilor neprielnice a indolenţei şi a sfâşierilor din sânul tinerimei împărţite după provincii şi facultăţi, societatea nu s'a putut consolida decât în anii 1870—1871, când unind pe toţi studenţii români din capitala Ungariei sub veghea aceluiaşi ideal naţional, a luat un vrednic avânt.

A contribuit la această solidarizare a tinerimei universitare române din capitala Ungariei şi faptul că, la începutul erei constituţionale ungare centrul politicei activiste a Românilor din Banat, Crişana şi Maramurăş, era Budapesta. Prezenţa în capitala statului a celor 22—35 deputaţi români, câţi au fost în decursul celor 3 legislaturi din anii 1865—1875, a creiat pentru tinerimea română o atmosferă socială mai prielnică şi a deschis posibilitatea unei mişcări mai libere şi mai vii în viaţa noastră socială, culturală şi politică din acele vremuri.

BALUL STUDENŢILOR ROMÂNI DIN 1870

Impunătorul bal din 15/27 Ianuarie 1870 al studenţilor în drept (« juriştilor ») români din Budapesta a fost patronat de Elena Mocioni, soţia lui Gh. Mocioni. In pauză, preşedintele Ştefan Perian « într'o vorbire foarte frumoasă, întreruptă adese ori de cele mai frenetice aplauze şi urări desfăşură meritele familiei Mocioni, care n'are alt scop mai măreţ, mai sublim, decât înflorirea, învierea naţiunii române şi pentru acest scop atât de sfânt aduce sacrificii grandioase materiale şi necontenite ajutoare spirituale ». La această cuvântare a răspuns Gh. Mocioni [2]).

La începutul anului şcolar 1871—1872, « dupăce se văzură întruniţi în Budapesta un număr foarte considerabil de juni Români », ei au hotărît să se asocieze într'o « corporaţiune naţională ». In cadrul unei « consultări frăţeşti » — la 29 Octomvrie I871 — ei au proclamat în unanimitate principiul că « junimea română din Budapesta formează

[1]) *Carmen Seculare*... 1862—1912... Budapesta 1912, pag. 76.
[2]) *Albina*, Nr. 8/1869.

de acum înainte una societate». La 5 Noemvrie s'au votat statutele, iar în aceeaşi seară s'a prăznuit actul înfrăţirii printr'un «banchet al unirii». Cu acest prilej s'au rostit mai multe cuvântări pline de însufleţire preamărindu-se, rând pe rând, «durata unirii», pe «bărbaţii noştri anteluptători», pe V. Babeş, Alexandru Mocioni şi familia Mocioni; s'a evocat memoria lui Andrei Mureşanu şi Emanuil Gojdu; s'au adus urări de înflorire Societăţii «Petru Maior» şi s'a cântat «Deşteaptă-te Române» şi «Hora Unirii».

Solidarizarea aceasta a tinerimei române din Budapesta «a cauzat — scrie Albina — multă plăcere bărbaţilor naţionali. Tocmai în Dumineca aceea redactorul «Albinei», Babeş, făcându-şi darea de seamă, familiei Mocioni, despre stipendiile anului trecut, excedentul de 240 fl. ce rezultă la socoteli, fu dăruit Societăţii «Petru Maior» reorganizată [1]).

Societatea academică «Petru Maior», care s'a reorganizat şi a început să funcţioneze în cadrele unor noui statute, aprobate de autorităţile ungare, a avut parte în decursul activităţii sale atât de binefăcătoare pentru tinerimea română, nevoită să se adape la isvoarele culturei şi ştiinţei maghiare, — de sprijinul moral şi material al lui Alexandru Mocioni şi al familiei sale.

Incepând cu anul şcolar 1883—1884 Societatea îşi are în mod gratuit un local permanent în casele din Pesta ale familiei Mocioni. Mulţi membri ai Societăţii, apăsaţi de grija traiului şi a taxelor de examene, s'au adresat patronului ei, care i-a ajutat părinteşte.

ALEX. MOCIONI SPRIJINEŞTE REVISTA «LUCEAFĂRUL

Generozitatea lui Alexandru Mocioni s'a întins şi asupra revistei «*Luceafărul*», întemeiată în 1902 şi publicată la Budapesta, de către un grup de studenţi români, în frunte cu Octavian Goga, Ioan Lupaş, Ioan Lăpedat, Alexandru Ciura şi Octavian C. Tăslăuanu, după cum reiese din următorul act de recunoştinţă:

«Ilustritatea Voastră,

«In numele comitetului de redacţie al revistei «Luceafărul», venim a Vă ruga să primiţi Ilustritatea Voastră asigurarea sentimentelor de înaltă veneraţiune şi recunoştinţă ce Vă datoreşte acel grup de tineri, ce au înfiinţat menţionatul organ de publicitate, — a căror rugare a fost primită cu atâta căldură din partea Ilustrităţii Voastre».

«Vom păstra în viitor aducerea aminte a bunăvoinţei, ce Ilustritatea Voastră aţi manifestat faţă de noi, — şi ne va servi drept călăuz al ţintei noastre dragostea cu care Ilustritatea Voastră îmbrăţişaţi toate întreprinderile folositoare neamului nostru».

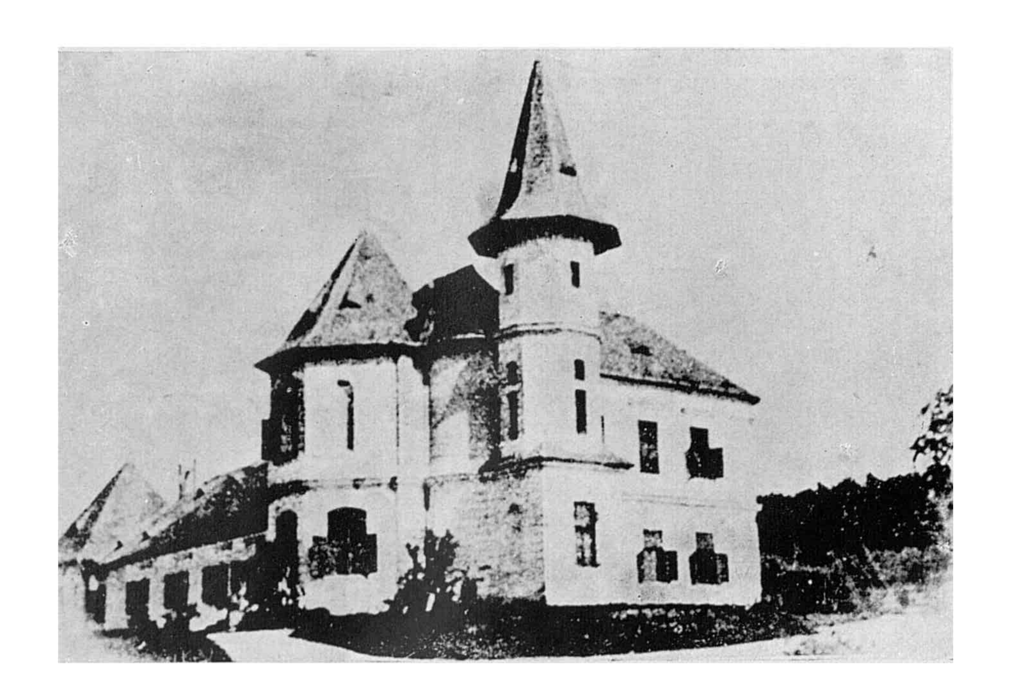
«Cu distinsă stimă: Budapesta, 30 Maiu 1903.

Ioan Lăpedatu, Octavian Goga
Ioan Lupaş».

[1]) *Albina*, Nr. 88/1871.

22. Elena de Mocioni, născută de Gyöngyös.

23. Castelul din Birchiş.

RECUNOŞTINŢA SOCIETĂŢII «PETRU MAIOR» A STUDENŢILOR ROMÂNI DIN BUDAPESTA

Drept recunoştinţă pentru binefacerile primite, Societatea «Petru Maior» şi-a împodobit localul cu un bust al lui Alexandru Mocioni, lucrat de sculptorul Alexandru Liuba, fost bursier al familiei Mocioni la Academia de Sculptură din München [1]). Cu privire la solemnitatea desvelirii bustului, «Luceafărul» relatează următoarele:

«In 4 Noemvrie st. n. a. c. (1906) s'a desvelit în localul Societăţii studenţilor Români din Budapesta, «Petru Maior», bustul unuia dintre cei mai mari binefăcători ai acestei societăţi, ca şi al tuturor instituţiunilor noastre culturale din această ţară — al d-lui Alexandru Mocioni. Cu această ocazie s'a amintit, din partea societăţii «Petru Maior», în cuvinte de mulţumită şi de laudă toate faptele mai însemnate din viaţa publică a d-lui Mocioni şi s'a vorbit şi de meritele şi activitatea literară filozofică a d-sale, prin cari şi-a încununat activitatea publică».

«La această şedinţă solemnă a Societăţii «Petru Maior» a luat parte întreaga studenţime din Budapesta şi o însemnată parte din colonia română de acolo. Afară de cuvântul preşedintelui, Pompiliu Nistor, care a arătat meritele d-lui Mocioni şi cariera publică a d-sale şi afară de disertaţia d-lui O. Ghibu, care a vorbit despre studiile filozofice ale d-lui Mocioni — îndeosebi despre «Religiune şi ştiinţă», — s'a cântat de corul şi de orchestra Societăţii şi s'a declamat. Indeosebi publicul a rămas satisfăcut de prestaţiunile d-lui N. Brătianu — de sigur un viitor artist de-al nostru».

«Iar studenţii au rămas satisfăcuţi că pot avea de aici încolo totdeauna în mijlocul lor chipul unui Român de model, gata totdeauna să se jertfească pentru connaţionalii săi» [2]).

DĂRNICIA LUI ALEX. MOCIONI

Dar nu numai Societatea «Petru Maior», a studenţilor români din Budapesta, ci aproape toate aşezămintele noastre bisericeşti, culturale şi economice, revistele şi ziarele, cari serveau «sfânta noastră cauză naţională» şi erau tot atâtea bastimente de rezistenţă împotriva politicei de desnaţionalizare şi totodată instrumente de manifestare şi de propagandă naţională, au simţit proverbiala dărnicie a lui Alexandru Mocioni şi a familiei sale. «Când era vorba... de ajutorarea vre-unei întreprinderi naţionale, sau de o faptă filantropică, el băga fără şovăire mâna în buzunar şi ajuta cu dărnicie tot ce i se părea vrednic de ajutat» [3]).

---

[1]) Fiul învăţătorului din Maidan. Născut în 10 Sept. 1875, decedat în 14/27 Aprilie 1906. Unicul sculptor român în toată monarhia Austro-Ungară din acelea vremuri. A studiat la München cu bursă dela familia Mocioni, în anii 1897—1903.

[2]) *Luceafărul*, anul V, Nr. 21—24 din 1906, pag. 472—473.

[3]) *Rev. Transilvania*, Nr. 5/1909. Cuvântarea vice-preşedintelui A. Bârseanu a deschiderea adunării generale din Sibiu.

Adevărat mecenate, în vremuri grele, al culturei noastre naționale, el a jertfit minte, inimă și avere pentru tot ce era românesc și servea marilor interese naționale.

«De câte ori în avânturile noastre generoase — mărturisește Branisce — ne poticneam de ideia că nu sunt bani, era gata soluția: Să dee Mocioni! Dar nu numai în cele publice, ci și în cele particulare. Știam în cercul nostru că pe cutare și cutare «îl sprijinește Mocioni», cutare, ajuns la nevoia «a scris lui Mocioni» și a primit atât și atât, ba tinerimea din cutare localitate «și jur» aranjând o «petrecere» a trimis și lui Mocioni o invitare și a primit cu proxima poștă o sumă, cu care a acoperit indispensabilul «deficit» la asemenea întreprinderi de-ale «tinerimei studioase» [1]).

Când institutul tipografic din Sibiu, ce edita ziarul «Tribuna», a ajuns la dificultăți financiare, a fost firesc ca Mocioni să dea bani, pentru ca mai târziu tot această «Tribună», salvată cu banii lui, să-l atace cu patimă și rea credință.

* * *

ACTIVITATEA LUI ALEX. MOCIONI PE TERENUL ECONOMIC

In viața noastră economică, Alexandru Mocioni a desfășurat o activitate rodnică și nespus de folositoare. Căci lui îi revine meritul principal în organizarea economică și financiară a Românilor din Ungaria de altă dată.

Convins că organizarea economică a propriilor lui puteri vor ridica poporul român din Ungaria și Transilvania, abea ieșit din cătușele iobăgiei, la rangul și importanța unui factor politic și cultural hotărîtor pe propriul lui pământ și văzând în puterea economică un prețios mijloc pentru rezistența națională și pentru propășirea culturală, acest ilustru bărbat contribui cu tot elanul său tineresc la înființarea băncii «Albina» din Sibiu, cel dintâi institut de credit și economii al Românilor din Ardeal. Aceasta în anul 1872.

CONTRIBUȚIA MOCIONEȘTILOR LA INFIINȚAREA «ALBINEI» DIN SIBIU

Fără înțelegerea binevoitoare și ocrotitoare a lui Alexandru Mocioni și a membrilor familiei sale, fericita inspirație a modestului dascăl din Reșinari, *Visarion Roman*, de a face începutul emancipării noastre economice prin înființarea în Ardeal a unui așezământ financiar românesc, nu s'ar fi putut realiza, ci ar fi întârziat cu decenii. In întruparea ideei îndrăznețe a lui Visarion Roman, Alexandru Mocioni a avut un rol covârșitor. El a contribuit cu priceperea și inima sa la întocmirea

---

[1]) Dr. V. Branisce, *Alex. Mocioni, Amintiri și aprecieri*, în *Rev. Transilvania* Nr. 3/1909, pag. 150—151.

statutelor şi la planul de acţiune, stabilite în urma mai multor consfătuiri la Budapesta şi Căpălnaş. Datorită numeroaselor şi anevoioaselor sale intervenţii, guvernul maghiar, ostil faţă de tot ce era românesc, a aprobat funcţionarea acestei instituţii.

Ca preşedinte al comitetului fundator, care lansă un stăruitor apel către publicul românesc pentru a subscrie acţiuni, el asigură — dimpreună cu unchiul său, Antoniu Mocioni — deplina reuşită a subscripţiunii capitalului social de 300.000 floreni — o sumă considerabilă pentru acele vremuri — aceşti doi străluciţi bărbaţi angajându-se personal de a subscrie restul capitalului social, ce ar rămânea nesemnat[1]), ceea ce au şi îndeplinit.

ALEX. MOCIONI PREŞEDINTELE «ALBINEI»

Alexandru Mocioni a fost dela întemeiere şi până în Maiu 1874, deci timp de doi ani, Preşedintele Consiliului de Administraţie al tânărului institut de credit şi economii al Românilor ardeleni şi « prin cunoştinţele, experienţele şi spirtul său pătrunzător a contribuit foarte mult la consolidarea lui » [2]).

Când în adunarea generală din 25 Martie 1874, prezidată de el, se aprobă bilanţul, peste aşteptări de îmbucurător, al celui dintâi an de gestiune, corespondentul « Albinei », în darea sa de seamă scrie cu entuziasm: « Glorie ţie Ilustră familie de Mocioni, căci ai făcut posibil începutul începuturilor, punând temelie pentru edificiul economic al Naţiunii, ferice, că ai în sânul Tău bărbaţi atât de demni şi nobili în timpuri atât de grele » [3]).

Alexandru Mocioni, care — dimpreună cu ceilalţi membrii ai familiei sale — era cel mai mare acţionar al băncii « Albina », şi după retragerea sa din scaunul de preşedinte al ei a contribuit cu sfatul şi înţelepciunea sa la desvoltarea, consolidarea şi înflorirea ei. Toate actele mai importante din viaţa acestui institut, s'au făcut cu sfatul şi aprobarea lui, întreţinând şi legături de prietenie cu merituoşii lui directori Visarion Roman şi Partenie Cosma.

Dar nu numai « Albina », ci aproape toate băncile mai de seamă ale Românilor din Ardeal şi Banat, în frunte cu « *Victoria* » din Arad şi « *Timişana* » din Timişoara, înfiinţate, în mare parte, sub ocrotirea « Albinei », îl au pe Alexandru Mocioni şi pe ceilalţi membrii ai familiei sale, printre membrii lor fondatori şi sprijinitori.

Alexandru Mocioni stă ani de-arândul şi în fruntea Consiliului de Administraţie al micei bănci « Lipovana » din Lipova, călăuzind în persoană adunările ei generale.

* * *

[1]) *Revista Economică*, Nr. 13/1935.

[2]) Procesul-Verbal al Adunării Generale din 30 Martie 1875. *Albina*, Nr. 20 din 1875.

[3]) *Albina*, Nr. 22/1874.

ALEX. MOCIONI ERUDIT ŞI FILOSOF

Graţie tradiţiei spirituale a familiei sale, Alexandru Mocioni a fost o personalitate strălucită nu numai în domeniile vieţii noastre publice, ci și ca filosof şi doctrinar al politicei noastre naţionale. Fire tăcută şi meditativă, nu cunoştea alte plăceri decât aristocraticele bucurii ale gândirei şi ale artei.

Dispoziţia sa sufletească îl predestina pentru studiul filozofiei. Dar mentalitatea şi moda vremii sale ca vlăstarii familiilor din înalta societate să studieze dreptul, cari deschidea mai multe posibilităţi de a activa în viaţa publică, precum și întâmplarea, că mărturisindu-şi renumitului profesor de filosofie, Zimmermann, din Viena, intenţia de a preferi dreptului filosofia, acesta îl sfătui să rămână la drept, — l-au determinat să-și continue studiile juridice. Filosofia i-a rămas, însă, studiul preferat al întregii sale vieţi.

Biblioteca sa din Birchiş, ce a căzut pradă flacărilor, dimpreună cu castelul, (locuit după moartea lui numai în timp de vară), în revoluţia dela sfârşitul lui Octomvrie 1918 [1]), — cuprindea întreaga literatură filosofică [2]).

Studiind zilnic asemenea unui student, care-şi prepară examenele şi meditând asupra problemelor filosofice în acea atmosferă de linişte şi reculegere religioasă a pitorescului conac din « Dâmbul Bughii » (situat la marginea dinspre luncă a pădurii din Birchiş), Mocioni a ajuns să-și creieze un sistem filosofic propriu, din care însă — spre marea pagubă a cugetării filosofice româneşti — ne-au rămas numai fragmente, risipite în singuraticele sale lucrări şi publicaţiuni.

Sistemul său filosofic nu ne este transmis în întregime.

Publicistul Valeriu Branisce, care l-a vizitat la 30 Martie 1909, în ultimile zile ale vieţii sale, ne spune că înainte de a se despărţi de dânsul « într'o pauză a conversaţiunii privind lung » la el, i-a zis: « Şi sistemul meu?... Pagubă, dar n'am ce face! » [3]).

Incă din tinereţe, Alexandru Mocioni s'a remarcat printr'o erudiţie surprinzătoare. Mintea sa ageră pătrundea repede şi sigur adâncurile şi tainele ştiinţei şi lămurea problemele cari îl preocupau. Dacă numărul publicaţiunilor sale nu stă în raport cu bogăţia sa de cunoştinţe, cauza este firea sa retrasă şi prea meditativă. « Sufletul lui, pe cât îl pot înţelege — zice Andrei Bârsan — semăna cu opalul nobil, care prinde

[1]) Un librar din Germania îi furniză toate lucrările din domeniul filosofiei universale.

[2]) Câţiva Tăciunari din Căpălnaş, comandaţi de un individ cu numele Cismaş, după ce devastară prăvălia şi crâşma evreului din sat, şi fiind turmentaţi de prea multă băutură, năvăliră — în absenţa stăpânilor — şi în conacul familiei Mocioni, distrugând mobilierul, biblioteca şi arhiva familiei. Dădură foc şi castelului din Birchiş. Focul mistui dimpreună cu bogata bibliotecă a lui Alexandru Mocioni şi un preţios material istoric. Pe acest Cismaş l-a ajuns mai târziu pedeapsa cerească, fiind doborît de un fulger pe când lucra la câmp — pe moşia mocioneştilor—dimpreună cu alţi muncitori, cari rămaseră însă neatinşi.

[3]) Dr. Valeriu Branisce, *Pagini răslețe*, pag. 153—154.

razele soarelui, dar numai o parte mică din ele pot străbate printr'însul. Aceea ce a scris şi publicat însă, dovedeşte vederi largi, concepţii înalte şi o judecată deosebit de pătrunzătoare! » [1]).

Erudiţia şi înălţimea sprituală a lui Alexandru Mocioni, ideile şi concepţiile lui juridice, politice, filosofice şi sociale se evidenţiază în următoarele lucrări mai importante, — cari totodată mărturisesc superioritatea şi curăţenia convingerilor şi sentimentelor sale naţionale, religioase şi morale.

SCRIERILE PUBLICATE

1. « *Conştiinţa Naţională* », publicată în Almanahul societăţii academice « România Jună » din Viena (1883), mai apoi şi într'o broşură separată.

2. « *Libertatea Presei* », scrisă şi publicată în « Romänische Revue » [2]) în 1888, sub impresiunea faimosului proces de presă intentat de guvernul maghiar generalului Traian Doda. Asupra acestui proces Alexandru Mocioni şi-a spus cuvântul său de condamnare şi într'un articol publicat în ziarul « Luminătorul » din Timişoara [3]).

3. « *Simptoame de împăcare* » (« Versöhnungs Symptome »). O critică judicioasă şi temeinică a politicei de stat maghiare care face imposibilă luarea în serios a glasurilor de sirenă din presa maghiară şi din declaraţiile unor miniştri de a stabili între Români şi Unguri raporturi de înţelegere frăţească. S'a publicat în « Romänische Iahrbücher » (1894), reprodus într'o broşură.

4. « *Quem dii oderunt paedagogum fecerunt* » în Almanahul reuniunii învăţătorilor dela şcoalele confesionale gr. orientale române din dieceza Caransebeşului, — în 1899.

5. « *Problema vieţii* », un interesant eseu destinat pentru Almanahul festiv al Societăţii academice « România Jună » din Viena, care însă din lipsa sprijinului literar n'a putut să apară şi astfel a fost publicat în « Almanahul » Societăţii « Petru Maior » al studenţilor români din Budapesta.

6. « *Religiunea şi ştiinţa* », studiu asupra raportului lor. Publicat şi tipărit în româneşte la Sibiu [4]) (1905) şi în limba germană în Viena (1906) [5]).

---

[1]) *Revista Transilvaniei*, Nr. 5/1909.

[2]) Organul de informaţiune şi propagandă pentru străinătate al Partidului Naţional Român, înfiinţat în 1885 — şi cu sprijinul material al familiei Mocioni — şi condus de Dr. C. Diaconovich. La început, a apărut la Budapesta, mai apoi la Viena. In anul 1892 guvernul maghiar îi retrage debitul postal, din care cauză s'a mutat la Sibiu, unde apare sub titlul de « Romänische Iahrbucher », până în 1894, când criza din sânul comitetului central al partidului îi face imposibilă apariţia.

[3]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol VII, pag. 384—386.

[4]) La tipografia V. Krafft.

[5]) La Wilhelm Braunmuller, librar al Curţii şi Universităţii din Viena şi Leipzig.

Dintre scrierile lui Alexandru Mocioni aceea care se impune prin originalitatea şi adâncimea cugetării este îndeosebi studiul său: « *Religiune şi ştiinţă* », scris şi publicat cu prilejul memorabilelor serbări culturale, prin cari « Asociaţiunea pentru literatura română şi cultura poporului român » (« Astra ») şi-a inaugurat, în vara anului 1905, muzeul său etnografic şi istoric din Sibiu. Acest studiu a fost cetit, de Valeriu Branisce, în şedinţa literară din 11/24 August a acestor serbări, potrivit însărcinării date de autor.

In această valoroasă lucrare eruditul autor analizează critic evoluţia ştiinţei şi a filosofiei din Evul Mediu şi Nou şi ajunge la concluziunea că notele caracteristice ale evoluţiei spirituale din Evul Mediu sunt: înfrânarea spirituală, armonia şi unitatea credinţei şi a ştiinţei, o stagnare a spiritului, iar ale Evului Nou: spiritul neînfrânării, conflictul dintre credinţă şi ştiinţă, precum şi principii fundamentale gnoseologice şi de credinţă, cari în aplicarea lor duc la disoluţia credinţei şi a ştiinţei.

Potrivit principiilor curentelor moderne din filosofie, ştiinţa adevărată se arată tot atât de puţin posibilă, ca şi biserica şi religiunea (pe baza principiilor moderne de credinţă). Toate aceste principii moderne sunt, prin firea lor, principii distructive şi produc pretutindeni, unde se aplică, distrugere şi anarhie.

« Dacă cu toate acestea există nu numai ştiinţă şi în sânul ei şi un progres neaşteptat, dacă nu numai nu au dispărut în evul nou religiunea şi biserica, ci susţin învingătoare lupta contra tuturor înduşmănirilor şi combaterilor, este a se mulţumi aceasta numai şi numai împrejurării, că au ştiut să se apere faţă de toate aceste principii moderne distructive şi au rămas pe terenul sigur al principiilor sănătoase de credinţă şi ştiinţă. Fără necondiţionata recunoaştere a caracterului obiectiv al cunoştinţelor noastre şi a valorilor obiective, adecă a percepţiunilor şi a legilor logice de cugetare, nu există peste tot ştiinţă. Dubitarea obiectivităţii acestora ori negaţiunea lor, este negaţiunea ştiinţei peste tot, iar principiul modern al evidenţii este acel licurici seducător, care conduce în abisul fără fund al iluzionismului absolut. Şi precum formează acest *subiectivism*, înstrăinat din princip dela realitate, materia explozivă *pentru ştiinţă*, aşa formează subiectivismul, care perhorescează orice normă obiectivă pe terenul moralei şi religiunei, materia explozivă a oricărei morale şi religiune ».

Analizând lupta, ce trebue să o poarte bisericile istorice contra asalturilor spiritului modern distrugător, filosoful observă că această luptă se dă pe două fronturi. Unii combat religiunea în numele ştiinţei, considerând-o ca o aberaţiune spirituală păgubitoare; alţii surpă temeliile de existenţă ale bisericilor, bazate pe dogme de credinţă pozitive, în numele religiunii raţionale. Dar sub călăuzirea religiunii raţionale fiecare cugetător poate înţelege, după felul individual al spiritului său, ceea ce îi convine şi ceea ce îi place.

Se nasc astfel teorii absurde şi contradictorii, de dragul cărora bisericile întemeiate pe dogme pozitive, nu-şi pot abandona credinţa lor

reală, fără a săvârşi un act de sinucidere. Toate formele religiunii raţionale tind la raţionalizarea credinţei, fără a-şi da seamă că astfel nimicesc religiunea în numele religiunii.

După această lămurire a contrastului dintre religiunea raţională şi cea pozitivă, Mocioni conclude, că adevăratul raport dintre religiune şi ştiinţă, precum şi principiile, care au să servească drept norme, pot fi deduse numai din adevărat cunoscuta natură şi meniţiune a religiei şi ştiinţei.

Religia şi ştiinţa sunt cei mai importanţi factori de cultură; ba se poate spune, că întrucât state şi popoare nu numai că pot exista fără ştiinţă, dar pot să ajungă şi la un grad anumit de cultură, pe când fără religie nici nu pot exista, religia este un factor cultural mai indispensabil decât ştiinţa.

Dar dacă religia şi ştiinţa sunt cei doi factori culturali mai importanţi, ele sunt cu toate acestea, *toto genere* deosebite. Ambele au rădăcini adânci în natura omenească dar răsar din două realităţi fundamentale ale vieţii, cu totul deosebite; una îşi are rădăcinile în activitatea conştiinţei, iar ceialaltă într'o adâncă trebuinţă a inimei.

Fiinţa ştiinţei constă din cunoştinţa obiectivă, pe când fiinţa religiei se realizează pe treapta cea mai înaltă — monoteistă — a desvoltării sale dintr'un raport subiectiv mistic al inimei cu cauza primordială mistică a lumii. Tendinţa ştiinţei este de a înţelege lumea şi lucrurile în nexul lor firesc, în marginile naturale, ce-i sunt statornicite, şi peste care nu poate trece. Dimpotrivă, prin firea sa intimă, religia se mişcă în sfera incomprehensibilului. Nici o ştiinţă omenească nu poate să rezolve ultimile întrebări, ce se nasc din problema lumii: enigma existenţei, enigma universului. Aici ştiinţa ajunge la graniţa ei extremă, în pragul necuprinsului, peste care nu poate trece, fără a se nimici pe sine.

Dar în ciuda acestei delimitări a domeniilor lor, peste care nu se poate clădi un pod, religia şi ştiinţa au totuşi un punct comun de atingere şi acest punct, de natură pozitivă, este: *certitudinea existenţei lui Dumnezeu.* Pe cât de certă este existenţa lumii, organismul realităţii, pe atât de certă este şi existenţa lui Dumnezeu, drept cauză primordială, în virtutea căreia lumea este constituită aşa şi nu altfel, decum este ea, de fapt, constituită.

Pornind din această certitudine care constitue punctul lor comun, căile lor se despart. Pentru cercetarea ştiinţifică, Dumnezeirea este un obiect pur teoretic, pe când pentru conştiinţa religioasă Dumnezeu formează mai mult decât un simplu obiect de cunoştinţă: pentru aceasta El este şi un obiect al afecţiunii, un obiect al iubirii, preamăririi, doririi şi închinării.

Chemarea ştiinţei, ca factor cultural, nu poate fi deci nimicirea celuialalt factor indispensabil şi de neînlocuit, religia. Niciodată ştiinţa nu poate avea menirea de a combate dogmele credinţei şi de a submina credinţa pe motiv că dogmele ei nu corespund tezelor ştiinţei. Precum

nu se poate schimba credința în știință, tot astfel nu se poate și nici nu este îngăduit să se aplice măsura științifică la conținutul de credință al dogmelor. Raționalizarea dogmelor credinței duce la nimicirea religiunii. Și Alexandru Mocioni închee astfel:

« Simtă singuraticii filosofi și entuziaștii religioși trebuința sufletească a unor asemenea fantasterii, ori nu simtă peste tot, ca de ex. ateiștii nici o trebuință religioasă, aceasta este afacerea lor proprie personală, și fiecare fericească-se după façonul său propriu ».

« Dar dacă cutează asemenea reformatori mistici ori dușmani ateiști ai religiei să se apropie de sanctuarul popoarelor, de religiunea intim concrescută cu întreaga lor viață sufletească, de aceea sfințenie, care singură poate oferi popoarelor proptă morală, mângâere și tărie sufletească în vicisitudinile vieții: atunci bărbații adevăratei științe, bărbații bisericii trebue să strige acestor făptuitori de sacrilegiu, conștienți ori inconștienți, în cor unison și departe răsunător: Hands off! ».

Armonia dintre religie și știință este un postulat indispensabill pentru o desvoltare culturală sănătoasă și pașnică a popoarelor, dar aceasta armonie nu trebue căutată într'o acomodare imposibilă a tezelor științei cu dogmele credinței, sau, invers, a dogmelor credinței cu tezele științei. Această armonie este posibilă numai printr'o înțelegere și conlucrare reciprocă, — oamenii bisericii și oamenii științei păstrând limpede în mințile lor deosebirea dintre perspectivele ce îi însuflețesc și respectându-se reciproc, pentru ca din această înțelegere și din acest respect să se creieze marea operă a culturii și civilizației.

« Aceasta este adevărata armonie a religiunii și științei ».

Alexandru Mocioni își publică lucrarea sa « *Religiune și știință* » și în limba germană, atrăgând astfel atenția gânditorilor germani.

In revista « *Philozophisches Iahrbuch* » din Fulda, redactată de Dr. Constantin Gutberlet [1]), i s'a făcut o critică, scrisă de profesorul Dr. Francisc Savicki.

Prin publicarea ei și în românește, în revista « Răvașul » [2]) din Cluj, critica aceasta ajunge la cunoștința lui Alexandru Mocioni, și astfel se naște între el și profesorul Saviscki o interesantă și instructivă polemică științifică [3]).

* * *

ALEX. MOCIONI LUPTĂTOR ȘI CU CONDEIUL

Alexandru Mocioni s'a distins și ocupă un loc de frunte și în literatura noastră ziaristică. Cultura sa vastă, unită cu un puternic sentiment național, i-a permis să se lupte și cu condeiul pentru interesele și aspirațiunile politice, bisericești și culturale ale poporului român din fostul

---

[1]) IV. Heft, 20. Band, pag. 479—481.

[2]) Nr. 2/1908.

[3]) Publicată de Dr. Branisce în broșura *Religiune și Știință* adnex. la studiul asupra raportului dintre religiune și știință de Alex. Mocioni. Schimb de scrisori între Alex. Mocioni și d-l prof. Savicki Pelplin.

regat al Ungariei. Activitatea sa nu s'a mărginit doar la tribuna Camerei ungare, ci a susţinut şi apărat cauza naţionalităţilor oprimate din monarhia dualistă şi prin presă, publicând articole judicioase în marile cotidiane din centrele împărăţiei, în scop de a lămuri opinia publică străină asupra problemei naţionalităţilor şi militând pentru dreapta ei soluţionare.

Sufletul lui plin de gânduri nobile şi generoase a stăpânit şi orientat atitudinea politică, — demnă, hotărîtă şi consecventă, inspirată de un naţionalism pur şi intransigent, — a ziarelor «*Dreptatea*» din Timişoara şi «*Drapelul*» din Lugoj, patronate de dânsul şi amicii lui politici. In coloanele acestor ziare îşi spunea cuvântul său sincer şi bărbătesc ori de câte ori îi cereau acele evenimente importante şi situaţii grele din viaţa politică şi bisericească a Românilor din Banat şi Ardeal.

ALEX. MOCIONI DOCTRINARUL POLITICEI NAŢIONALE A ROMÂNILOR DIN UNGARIA

Pătrunderea sa clară şi adâncă a situaţiilor şi realităţilor, raţionamentul său just şi logic precum şi înalta sa gândire politică şi filosofică, toate acestea dau scrisului său un caracter de doctrină. E doctrinarul şi teoreticianul politicei naţionale a Românilor de sub robia maghiară; e unul dintre puţinii gânditori politici ai acestei nobile cauze. Gândirea sa interpreta şi viaţa sa întrupa, în chip strălucit, idealurile naţionale. Mintea sa disciplinată de raţionamentele superioare ale gândirii filosofice a cristalizat adevăratele scopuri şi mijloace ale fireştilor noastre aspiraţiuni naţionale, a lămurit situaţii, a dat directive, a conceput şi semănat idei, a fixat dogme şi norme, pe cari legile implacabile ale evoluţiei şi logica evenimentelor nu le-au desminţit. Ideile şi adevărurile, zămislite de agerimea minţii sale, puternica pulsaţie a conştiinţei şi demnităţii sale naţionale şi creştine, inspiraţia sa profetică şi caracterul său de granit, au fost raze călăuzitoare pentru contemporani, îmbărbătări şi mângâieri în luptele şi suferinţele lor.

«Alexandru Mocioni, care n'a fost rege — zice Sanctitatea Sa Patriarhul Miron, în panegiricul ce-l rosti la înmormântarea lui — dar a fost regele gândirii luminate şi judecăţii înţelepte în toate treburile noastre obşteşti din ultimele decenii. Vorba lui cumpătată, sfatul lui temeinic a fost în cele din 4—5 decenii aproape pretutindenea hotărîtor, şi nu odată am dat greş, când nu l-am ascultat... De câte ori îl aveam în mijlocul nostru, la sfaturile asupra celor mai grele chestiuni ale vieţii noastre publice... toţi se simţeau uşuraţi în misiunea lor, cunoscând puternica lui forţă de judecată, cu care croia direcţia de urmat şi pe care cu încredere o acceptam toţi...».

* * *

ALEX. MOCIONI MUZICANT ŞI COMPOZITOR

Din personalitatea complexă a lui Alexandru Mocioni n'a lipsit nici sufletul de artist, moştenit dela distinsa sa mamă, Ecaterina, şi ea însufleţită de tot ce era nobil şi frumos. Gândurile şi frământările sufletului său meditativ le revarsă nu numai în propoziţiile şi raţionaméntele reci şi greoaie ale logicei sale de fier, ci şi în creaţiuni de artă muzicală. A fost un muzician distins, pianist bun şi compozitor de seamă.

Ca vlăstar al unei familii cu dare de mână a avut parte în tinereţe — dimpreună cu fratele său Eugen, — şi de o educaţie muzicală îngrijită. In copilărie a fost elevul profesorului de pian Joksch din Pesta. Ca student universitar în Viena ia lecţii de muzică dela renumitul profesor Schmitt.

Alături de şcoală, se făcea multă muzică în casa Mocioneştilor din Piaţa Gizella din Pesta. In saloanele ei se întruneau la matineuri şi concerte serale, mult apreciate în lumea artistică şi aristocratică, celebrităţile muzicale din acea vreme: Krancsevics, Pinkas, Deutsch şi alţii. Acolo, venea adesea şi marele Francisc Liszt, care ţinea mult la fraţii Mocioni şi primea bucuros invitaţia la matineurile din casa lor.

Acelaşi cult, aceeaşi pasiune pentru arta muzicală se manifesta şi în conacurile de ţară ale familiei. In castelul din Căpălnaş, unde locuia familia lui Eugen Mocioni, distracţia zilnică şi aproape unică era muzica. In zilele de recepţie se executau adevărate concerte de muzică clasică, întrebuinţându-se cele două piane de salon. Dar concertele căpătau strălucire artistică mai ales datorită stăpânei casei, « Cocoana Terezia » a cărei voce, frumos colorată şi bine cultivată, fermeca pe oaspeţi. Dealtfel, întreaga personalitate a acestei femei avea un farmec de neuitat.

In castelul solitar din Birchiş viaţa nu avea proporţiile şi amploarea celei din Căpâlnaş. La pianul din camera de muzică îşi concentra şi depăna Alexandru Mocioni o parte din gândurile şi frământările sale sufleteşti.

« Fantazează » — era vorba în cercul casnicilor — când Alexandru Mocioni se aşeza la pian, fără plan şi scop, aşa zicând împins de o adâncă trebuinţă sufletească. Din acord în acord tot mai mult se încălzea instrumentul, din care isbucneau cele mai desăvârşite armonii, disolvând disonanţe, în cari se oglindea marele sbucium al sufletului său de artist »[1]).

Alexandru Mocioni a fixat pe hârtie şi a tipărit puţine din compoziţiile sale. Numărul lor nu e proporţionat talentului său muzical. Putea să producă mai mult şi în acest domeniu, şi să devină un compozitor cu renume, dar i-a lipsit răbdarea, mulţumindu-se cu acele inspiraţii momentane, în aşa zisele « fantasări », pe cari nu le-a pus pe hârtie.

[1]) Conferinţa D-rului V. Branisce, *Alexandru de Mocioni ca compozitor şi muzician*. Braşov, 1910, pag. 8.

« Când ne aflam la Nizza — scrie Luise Koch [1]) lui Branisce — înainte de aceasta cu vreo optsprezece ani, s'a aşezat într'o seară Alexandru Mocioni la pianul din salon şi a început ca de obicei să fantazeze. Indată s'a făcut linişte în salon, iar una din doamnele străine l-a rugat să-i comunice numele compoziţiei şi al compozitorului, « căci e faşcinant ceea ce cântă » şi mare i-a fost mirarea, când i s'a spus, că acestea sunt improvizaţii ale momentului, fantazii, provocate probabil prin admirabilele impresiuni ale Rivierii... ».

Prima compoziţie muzicală a lui Alexandru Mocioni a apărut în 1864, sub titlul « *Pensées Fugitives* » pour le piano », dedicată mamei sale. Consistă din două serii în câte 6 părţi. Partea a două e din anul 1865.

In memoria mamei sale compune frumosul « *Marche funebre* », o arie solemnă şi impresionantă, în care îşi varsă marea durere, ce i-a copleşit sufletul [2]).

Acestui marş i-a urmat un « *Caiet de cântece* », conţinând 6 compoziţii: 1) Cântec de iarnă (după un text suedez); 2) Cântec de iubire (text de Tieck); 3) Singurătatea; 4) Tu eşti odihna (cuvinte de Rückert); 5) Tăinuite (de Goethe); 6) Moartea şi fetiţa (după poezia lui Claudiu),— *dedicat Reginei-poete Carmen Sylva, pe atunci Principesă a României.*

Un alt *Caiet*, conţinând tot 6 bucăţi: 1) Ave Maria; 2) Dacă nu mi-ar rămâne alta; 3) Farmec de dragoste (Geibel); 4) Când aud cântecul sunând (de Heine); 5) Eri am iubit (după un text spaniol); 6) Organele (de Uhland) — este dedicat cumnatei sale, Terezia, soţia fratelui său Eugen.

O *Sonată mare*, pentru piano şi violoncel, este dedicată fratelui său Eugen. « Soarta fatală a voit — scrie Branisce — ca această sonată să se cânte la Praga într'un mare concert public, tocmai în preseara morţii lui Alexandru, la 31 Martie st. n. 1909, de artista concertantă Vilma Czermak şi profesorul Kopecky » [3]).

---

[1]) Fosta profesoară de limba franceză a Liviei şi Georginei Mocioni, fiicele lui Gheorghe Mocioni, După ce elevele sale şi-au terminat studiile si s'au măritat, ea a rămas şi trăit în familie până la sfârşitul vieţii.

[2]) A fost studiat şi cântat de orhestra militară din Budapesta la înmormântarea unui ofiţer superior.

« ... Patru zile înaintea morţii sale — scrie Branisce — a chemat la sine pe nepotul său Tonci (Anton Mocioni de Foen), care e un bun pianist şi aşa se vede că în presimţirea apropiatei sale morţi, l-a pus să cânte la pian acest marş funebru. Urmărea din pat cu mare luare aminte pe nepotul său, cântând lin din gură, dar atât de clar că toţi din juru-i au rămas adânc mişcaţi.

Cum Mocioni, care era un entuziast amic al muzicii, legat fiind în ultimii ani de casă şi de pat, prin greul său morb, nu mai putea cerceta concerte şi opere, înlucuia aceste prin un excelent gramofon, care reproducea pe cei mai celebrii cântăreţi şi cele mai bune opere de muzică. Când i-a cântat Tonci la pian marşul funebru, aşa se vede nădăjduind că va mai avea zile a dispus, ca să i-se comande acest marş funebru pentru gramofon ». (Conferinţa: *Alexandru de Mocioni ca compozitor şi muzician*, pag. 10—11).

[3]) Dr. V. Branisce, *Conferinţa* citată, pag. 12.

A mai compus alte *două Sonate*. Una dedicată soţiei sale, Elena, iar alta mătuşei sale, Laura, soţia lui Andrei Mocioni, apoi două *Mazurce*, pe cari le-a dedicat mătuşei sale, Iosefina, soţia unchiului său Antoniu Mocioni, şi *două Valsuri*, unul dedicat verişoarei sale, Livia, măritată cu contele Andrei Bethlen, iar altul cumnatei sale, Baroanei Gizela de Nyáry, născută Somogyi.

Ultima sa compoziţie tipărită este: «*File lirice de album*», — dedicată verişoarei sale, Georgina, măritată cu Contele Rudolf Bissingen [1]).

Ultima compoziţie muzicală, rămasă netipărită e un *Cântec de leagăn*, pe care avea de gând să-l dedice Baroanei Iosica, născută contesă Eszterházy, din Branişca [2]).

Operele muzicale ale lui Alexandru Mocioni se disting prin bogăţia ideilor şi tehnica desăvârşită. Acele din ele, cari au figurat în repertoriile cencertelor şi şezătorilor muzicale române şi străine, au plăcut foarte mult şi au fost apreciate elogios de către critici [3]).

Admirator al muzicei clasice, Alexandru Mocioni a iubit mult şi muzica noastră naţională. A sprijinit efectiv concursul corurilor bănăţene la memorabila adunare generală dela Lugoj (1896) a Asociaţiunii Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român. Excursia corurilor bănăţene la serbările jubiliare ale fraţilor din România liberă (1906) — această primă mare descălecare a cântării româneşti din Banat şi Ardeal în patria mamă, — se datoreşte şi intervenţiei, dusă cu autoritate şi tact diplomatic, de către Alexandru Mocioni pe lângă guvernul din Budapesta.

Apostolatul lui Alexandru Mocioni pe terenul luptelor noastre naţionale şi îndeosebi erudiţia lui apreciată şi creatoare de opere intelectuale şi artistice a primit, în anii din urmă ai vieţii sale, o meritată recunoaştere şi din partea Academiei Române, care i-a oferit un loc între membrii săi activi. Fiind încă bolnav şi în imposibilitatea de a-şi împlini obligaţiile cerute de această demnitate, declină dela sine înalta distincţie, oferită de areopagul ştiinţei româneşti.

* * *

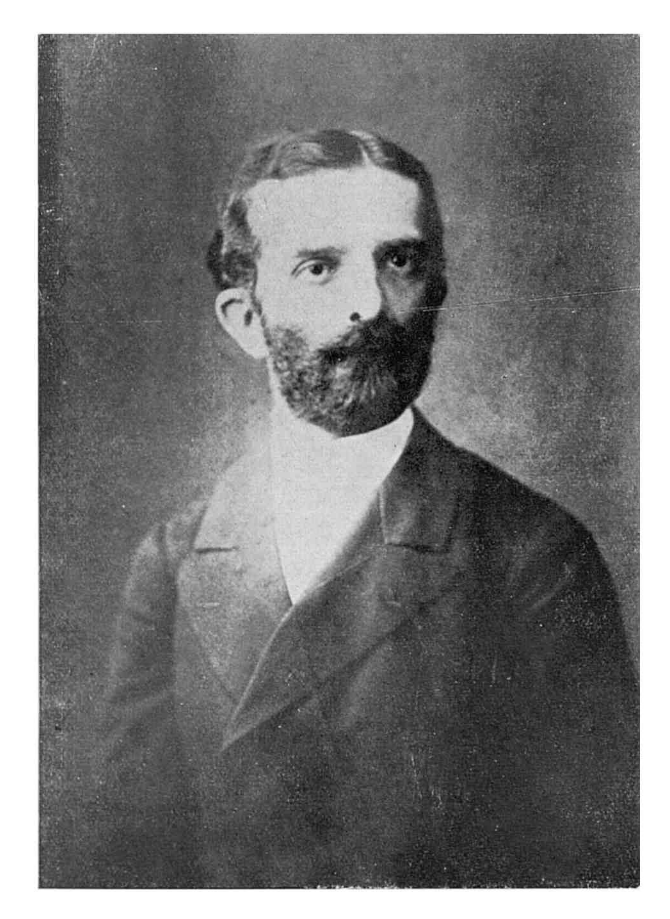
---

1) Titlul original al acestei lucrări era: *Bucurie, Durere* şi *Supunere* (Freund, Lied u. Ergebung), întru amintirea fericitei căsătorii a verişoarei sale. Inainte de a o tipări i-a cântat-o Georginei, care în urma morţii timpurie a soţului ei rămăsese văduvă şi cu patru fetiţe orfane de tată, fără să-i spună ce piesă este. Impresionându-o până la lacrimi, Alexandru Mocioni, ca să nu-i facă inimă rea prin evocarea timpurilor din trecut, a schimbat titlul poeziei în « File lirice de album » (Dr. V. Branisce, *Conferinţă* citată, pag. 13).

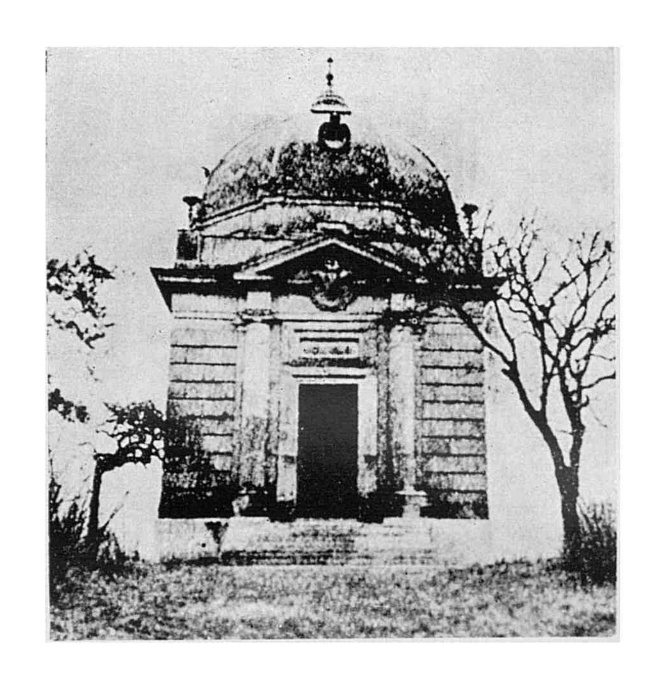
2) Dr. V. Branisce, *Conferinţă* citată, pag. 12—13.

3) La concertul din 28 Martie 1908, dat la Praga, cântăreţul Cilka Smid, a cântat. între alte cântece de Brahms şi alţii, şi unul de Alexandru Mocioni, care a plăcut îndeosebi publicului. La reprezentaţiile culturale şi artistice din Lugoj se executau şi compoziţii de Alexandru Mocioni. (Branisce, *Conferinţa* citată, pag. 15).

Nu lipseau lucrări de Mocioni nici în programele concertelor ce le dădea Societatea Academică « Petru Maior », a tinerimei universitare din Budapesta.

24. Eugen de Mocioni.

25. Mausoleul din Foen.

ALEX. MOCIONI N'A AVUT DESCENDENŢI

Alexandru Mocioni, căsătorit în anul 1891, la vârsta de 50 de ani, n'a avut descendenţi. Il înveseleau şi mângâiau însă cei cinci copii ai fratelui său Eugen: două fete, Ecaterina şi Eugenia, și cei trei băeţi: Petru, Alexandru şi Ionel, precum şi unicul fiu, Antoniu, al vărului său, Zeno. Nădăjduia că în aceste vlăstare, crescute cu multă îngrijire şi prevedere, în spirit românesc și ortodox, familia își va continua tradiţia şi îşi va asigura dăinuirea.

MOARTEA FRATELUI SĂU EUGEN (1901)

In mijlocul deplinei fericiri şi a celor mai îndreptăţite speranţe, familia a îndurat o ireparabilă lovitură a sorţii. Stâlpul ei puternic, Eugen Mocioni, moare în primăvara anului 1901, într'un mod brusc şi neaşteptat. S'a stins în convulsiunea unei tuse, de care nu a ţinut seamă până în ultimul moment.

« Mare şi nemărginită a fost durerea lui Alexandru — scrie Branisce — pentru pierderea « sărmanului Geni », cum îi zicea de câte ori îi amintea numele. Şi-a pierdut singurul frate, singurul prieten, a rămas singur şi totodată s'a pomenit în faţa unei grele datorinţe, care până atunci i-a fost necunoscută în adevărata mărime şi a cărei împlinire l-a muncit până la sfârșitul zilelor, adesea acoperind cu grei nouri de îngrijorări fruntea, pe care noi o știam totdeauna senină, transpirată de conştienţa înaltă filosofică, care împăca armonic viaţa trăită cu concepţia etică a unei vieţi cu rost ».

EDUCAŢIA NEPOŢILOR ŞI A NEPOATELOR ORFANE

« Erau îngrijorările ce le impunea datorinţa de a creşte nepoţii și nepoatele sale, cei 5 copilași minori ai « sărmanului Geni », rămași, înainte de vreme orfani de tată. Grijile acestea l-au preocupat pe Alexandru până în ultimul ceas al vieţii şi dacă s'a despărţit greu de viaţă filosoful Alexandru, s'a despărţit greu fiindcă simţea că moartea îl ajunse înainte de a-şi putea împlini datoria, înainte de a avea deplina linişte, că în nepoţii săi, în copilașii neuitatului său frate și soţ de cugetare şi simţire, va trăi mai departe, în genuinul conţinut, aceea mare tradiţie, care a înscris în istoria poporului românesc cu litere nepieritoare numele familiei Mocioni. Aceste griji l-au frământat, aceste gânduri l-au bătut în ultimii ani ai vieţii, când a susţinut o luptă titanică cu acei germeni ucigători, cari tot mai declarat îşi afirmau dreptul lor asupra corpului șubred, care pe zi ce mergea devenea tot mai slab, tot mai debilitat, tot mai puţin rezistent. Deja de ani încetase a funcţiona o plămână şi din funcţiunea restului celcilalte plumâni căuta să-şi mai economisească zile şi ceasuri de viaţă, ca să-şi poată împlini aceia mare datorinţă, care

l-a ajuns la bătrâneţe şi a cărei împlinire o considera ca ultima problemă a bogatei sale vieţi » [1]).

Şi-a împlinit cu iubire, prevedere şi devotament acest mare obligament până la ultimile sale clipe.

DISPOZIŢIUNI PENTRU PĂSTRAREA CARACTERULUI ROMÂNESC ŞI ORTODOX AL URMAŞILOR

Pentru a păstra caracterul românesc şi ortodox al urmaşilor săi, el impune în vara anului 1901 tuturor membrilor familiei un statul familiar, (« convenţie »), cuprinzând alături de dispoziţiunile sale de ordin material, şi « sfânta datorinţă » de a lupta pentru susţinerea şi înflorirea familiei şi de a păstra « între toate împrejurările » caracterul ei « tradiţional, naţional şi confesional ». Acei membrii ai familiei, cari ar nesocoti aceste obligamente, să fie excluşi din sânul ei « asemenea ramurilor urcate ». Descendenţii de sex bărbătesc îşi vor ţinea drept datorie necondiţionată, ca toţi copiii lor, fără deosebire de sex, să fie botezaţi şi crescuţi în sânul bisericei ortodoxe. In cazul unor căsătorii cu persoane de altă confesiune creştină, să se pretindă ca o condiţiune « sine qua non » trecerea acestora la biserica noastră. Dacă s'ar întâmpla ca între descendenţii de partea bărbătească să fie vreunul « care într'atâta s'ar uita de datorinţele sale, încât din ori şi ce cauză s'ar lăpăda de biserica sa, sau nu ar insista, ca confesiunea greco-orientală să fie religiunea copiilor săi, — un astfel de apostat » să fie privit de atare şi de ceilalţi membrii ai familiei şi « ca unul eschis din sânul familiei » să piardă beneficiul moştenirii favorizate, rezervată descendenţilor de sex bărbătesc.

* * *

MOARTEA LUI ALEX. MOCIONI

După lungi şi grele suferinţe, în noaptea de 1 Aprilie 1909, chipul luminos al lui Alexandru Mocioni luă calea veşniciei.

A trăit ca un filosof şi s'a stins ca un suflet nevinovat.

Despre ultimele sale zile, Dr. Valeriu Branisce, ne dă următoarele amănunte:

« Patru zile înainte dase ordin să fiu chemat la patul lui, căci mai avea ceva de spus relativ la publicarea corespondenţei cu profesorul din Pelpin, Dr. Savicky, în jurul discuţiunii despre raportul între ştiinţă şi religiune ».

« Marţi, în 30 Martie, am eşit la Birchiş. Găsisem totul pregătit pentru ce mai avea de gând să facă. Contrar obiceiului său însă... dormea. Noaptea premergătoare nu dormise aproape nimic din cauza junghiurilor şi înecurilor de tusă. Acum dormea. N'am voit să-i tulbur somnul ».

---

[1]) Dr. V. Branisce, *Alexandru de Mocioni. Amintiri şi aprecieri. Revista Transilvania*, Nr. 3/1909, pag. 147.

« Pe la orele 1 şi jum. se trezise şi deşi nu luase nicio mâncare în acea zi dispuse ca imediat să fiu introdus la dânsul ».

« Am intrat ».

« Cu un zâmbet binevoitor mă primi şi îndată îmi arătă locul, unde să stau şi lucrul de care să mă apuc ».

« Eu nu mă puteam reculege din impresia ce mi-o făcuse. Era deja altul. In jurul feţei, galbene ca ceara, ca a patriarhilor din icoane, părul lung, alb-albuţ, numai ochii luceau plini de viaţă, încolo părea deja mort ».

« . . .Am povestit de toate. Despre ultimile momente ale fericitului Coriolan Brediceanu, despre alegerea dela Oraviţa, despre alegerile sinodale. Ascultă cu interes şi ici-colea îşi făcea observaţii scurte ».

« Pe la ora 4 şi jum. ceruse să i se aducă credenţionalul de deputat sinodal, pe care-l primise cu poşta în ziua premergătoare şi dându-mi-l, îmi zise să-l prezentez eu la sinod şi să spun, că e atât de greu bolnav, încât nu mai poate lua parte. . . ».

« Tremurând, am luat credenţionalul, pe care tot eu am avut fericirea a i-l trimite cu două zile din urmă [1]) ».

« Apoi a dispus să fie dus cu patul din salon, unde se afla, în dormitor ».

« Imi întinse mâna şi îşi luă ziua bună dela mine — pentru totdeauna » [2]).

In seara fatală de 1 Aprilie, s'a culcat şi adormit liniştit. Pe la ora 10 s'a trezit şi a întrebat pe îngrijitoarea ce-l veghia, cât e ceasul. I s'a răspuns « zece ». « O! — spuse el — credeam că sunt cinci, aşa de lungă mi s'a părut noaptea şi nu cred să mai pot vedea ziua ». In momentul următor îşi lăsă capul greu şi adormi liniştit — pentru totdeauna » [3]).

Moartea lui Alexandru Mocioni a fost una din cele mai simţite şi dureroase pierderi ce le-a îndurat neamul românesc din Ardeal. Doliul naţional îl exprimară mulţimea condoleanţelor — între cari *şi cele ale Regelui Carol I al României* — precum şi panegiricile şi aprecierile elogioase din întreaga presă românească.

« Moartea sa — scrie istoricul ardelean Teodor V. Păcăţianu — a pus în jale adâncă întreg neamul românesc, pentrucă nespus de mare a fost pierderea pe care aceasta a îndurat-o ».

« Erau obişnuiţi, românii din patria aceasta, ca totdeauna la momente însemnate şi decizătoare, în situaţiuni grele politice, când atât de greu este a se afla calea de eşire, să audă glasul competent, înţelept şi cumpătat, al acestui luceafăr al neamului nostru, care ştia să afle totdeauna calea cea bună şi corectă, pe care să poată fi îndrumată cu sigure prospecte de succes, acţiunile politice, culturale şi economice ale românilor. Cei ce vor fi urmărit cu atenţiune cele cuprinse în publicaţiunea aceasta, vor fi constatat şi vor şti, că multe pagini din

---

[1]) In calitate de preşedinte al scrutinului din cercul electoral Lugoj.

[2]) Dr. V. Branisce, *Pagini Răsleţe*, pag. 150—151.

[3]) *Tribuna*, Nr. 65/1909.

volumele acestei publicaţiuni sunt împodobite cu productele spiritului înalt ale lui *Alexandru Mocioni*, care totdeauna şi în toate chestiile mari şi-a spus cuvântul său de plină greutate: în dieta ţării, în presă, ori la întrunirile diferite. Dar nu numai neamul românesc a pierdut în decedatul pe cel mai luminat fruntaş al său, ci şi biserica greco-ortodoxă română a pierdut pe cel mai valoros fiu al ei, care era convins, ca nimeni altul, că poporul nostru numai prin biserica sa naţională strămoşească poate exista pe plaiurile acestea, şi de aceea ţinea la ea cu cea mai mare căldură şi alipire. Moartea sa a fost deci pentru toţi un trist şi dureros apus de soare, stingerea unei făclii, care lumina întreaga viaţă publică românească. De aceea şi jalea pentru pierderea lui a fost generală. S'a extins dela un capăt al ţării până la celălalt. Dela moartea lui *Şaguna* n'a fost fruntaş pe care românii să-l fi deplâns cu atâta duioşie şi cu atâta sinceritate, ca pe *Alexandru Mocioni*» [1]).

INMORMÂNTAREA

A fost înmormântat în mausoleul din Foen, în ziua de 5 Aprilie. La prohodul oficiat de episcopul Aradului, Ioan I. Papp, au participat fruntaşii de atunci ai vieţii noastre publice şi reprezentanţii tuturor aşezămintelor bisericeşti, culturale şi economice ale Românilor din fosta Ungarie. Biserica greco-catolică a fost reprezentată prin episcopul Dr. Vasile Hossu, al Lugojului, în fruntea unei delegaţii.

* * *

PERSONALITATEA LUI ALEXANDRU MOCIONI

Alexandru Mocioni a fost una din figurile cu adevărat mari ale neamului nostru din epoca imediat premergătoare marelui eveniment al unirii Ardealului cu patria mamă. Crescut în religia iubirii de neam a înaintaşilor săi, purtător cu credinţă şi demnitate a tradiţiilor familiei sale, înzestrat cu daruri şi talente excepţionale, ce-l aşează în acelaşi rând cu cei mai aleşi oameni din aristocraţia şi intelectualitatea contimporană din Apus, el era predestinat şi chemat la rolul de conducător şi de îndrumător în toate domeniile vieţii publice a Românilor din fostul regat al Ungariei.

Activitatea lui Alexandru Mocioni, desfăşurându-se în condiţii şi împrejurări vitrege şi având parte de lupte cu politica tiranică a statului maghiar, el nu şi-a putut da măsura întreagă a excepţionalei sale personalităţi. Fiind silit să adopte o politică mai curând defensivă şi să lupte atât de crunt, talentul şi forţele sale creatoare au fost adesea stăvilite. Desigur că dacă s'ar fi adaptat ideii de stat maghiar — aşa cum au făcut unii politiciani mărunţi, pe care el îi dispreţuia — acest

[1]) *Cartea de Aur*, vol. VIII, pag. 850 851.

ilustru bărbat ar fi putut să-şi lărgească sfera activităţii politice şi ar fi dobândit cu uşurinţă cele mai înalte demnităţi din statul ungar[1]). Dar nu el era omul unor astfel de compromisuri. Alexandru Mocioni a rămas dela începutul şi până la sfârşitul vieţii sale slujitorul neclintit şi devotat al ideii naţionale româneşti, al acelei politici intransigente şi impunătoare prin demnitatea, dârzenia şi sinceritatea ei. Naţionalist şi democrat, n'a făcut nicio concesie dela ceea ce mintea sa luminată, inima sa caldă şi conştiinţa răspunderii îi arătau că este în interesul neamului şi ar sluji procesul de desrobire a vieţii sale naţionale. Un caracter nebiruit al cinstei şi demnităţii. Mândria sa de luptător pentru un ideal a strălucit în faţa tuturor patimilor şi a abdicărilor dela datorie şi demnitate.

In biblioteca sa, comoară a gândirii filosofice, şi-a frământat gândurile şi problemele sale. Manifestările şi atitudinile lui din viaţa publică n'au fost acelea ale politicianului improvizat şi cu orientări la suprafaţă, ci ale unui purtător de tradiţii naţionale, curate şi generoase, ale unui profund cugetător politic şi social, care cu mintea sa adânc pătrunzătoare şi cu vasta sa erudiţie, lămurea situaţiile şi soluţiona problemele cu o precizie şi stringenţă logică, ce înlătura orice îndoială, orice echivoc. Era un ostaş neînfricat al adevărului.

Crezul său politic, idealul pentru care a luptat până în ultimele clipe ale vieţii sale, fără să se scoboare la capitulări ori târgueli cu duşmanii neamului, a fost unirea politică şi culturală a tuturor Românilor de sub stăpânirea maghiară. Prin această unire şi solidaritate naţională el urmărea scopul final: ridicarea Românilor la rangul şi importanţa unui factor politic, cultural şi economic, capabil să reziste în situaţia grea ce i-o creiă dualismul austro-ungar, pentru ca la timpul oportun să-şi poată îndeplini misiunea sa istorică. Solidaritate cu naţiunile nemaghiare, pentru a putea influenţa cu puteri unite evenimentele politice ale Ungariei. Şi-a jertfit şi subordonat acestui crez politic al său tot ce a fost omenesc în el.

Psihologia politică a lui Alexandru Mocioni ne oferă exemplul clasic al tăriei de caracter şi stăpânire de sine, al devotamentului şi al disciplinei faţă de partidul politic, ce reprezenta aspiraţiunile naţionale ale Românilor de sub stăpânirea maghiară. Dacă în privinţa tacticei de luptă a fost uneori învins şi izolat odată cu părerile şi convingerile sale, loialul şi generosul Mocioni a ştiut să jertfească pe altarul solidarităţii naţionale orice mândrie şi ambiţie personală. Suspiciunile şi nedreptăţile nemeritate le-a răbdat cu seninătatea unui filosof. Făcând o politică de principii şi de demnitate naţională, liberă de orice interes personal şi refractară oricărei demagogii şi vulgarităţi, prestigiul şi autoritatea

---

[1]) Admiraţia ce o provocă prin succesele sale parlamentare în cercurile conducătoare maghiare, se manifestă şi în dorinţa de a-l avea în tabăra lor « *Ce pagubă* ziceau ei — *că Mocioni face politică valahă, căci uşor ar fputea fi preşedintele Consiliului de Miniştri* ».

sa morală s'au menţinut neîntinate şi întregi în mijlocul răfuelilor şi al luptelor personale din sânul partidului, ce derutau conducerea centrală. Prin eleganţa spirituală şi morală a acţiunilor şi atitudinilor sale, prin tăria şi sinceritatea lor, Mocioni se înălţa deasupra tuturor gloriilor unei popularităţi trecătoare şi-l impuneau conştiinţei colective româneşti ca pe o autoritate consacrată, ca pe un factor de prestigiu şi valoare permanenţă şi fără egal între contemporani. Această conştiinţă înţelegea că nici o acţiune naţională nu se putea lipsi de sfatul şi sprijinul său.

Deşi vlăstar al unei familii cu avere şi cu stare socială, care, singură, ca excepţie norocoasă, reprezenta în fosta Ungarie, aristocraţia românească, Alexandru Mocioni, a devenit o mândrie a generaţiei sale, o figură istorică în galeria luptătorilor ardeleni, graţie darurilor sufleteşti şi a înaltelor sentimente româneşti, ce l-au împodobit şi fără de cari, cu toată starea socială a familiei sale, n'ar fi însemnat decât prea puţin sau chiar nimic în mijlocul democraţiei ţărăneşti a Ardealului, şi în viaţa ei naţională. Păstrând însă cu mândria şi intransigenţa caracterului său macedo-român — ajuns la culme — tradiţiile româneşti şi ortodoxe ale familiei sale, înrădăcinată în ţarina românească, nimic şi nimeni nu l-a putut înstrăina şi îndepărta dela pilduitoarea împlinire a înaltelor obligaţii morale moştenite şi impuse conştiinţei lui prin aceste tradiţii.

Om de statură mică, având un fizic gingaş şi spiritualizat; chip cu trăsături fine şi atrăgătoare, pe faţa şi în ochii căruia se reflectau inteligenţa sa sclipitoare şi pururea gânditoare, dar şi un fel de tristeţă, Alexandru Mocioni întrupa eleganţa, modestia şi bunătatea. Vorbea lin şi fără a recurge la efecte oratorice. Cuvintele lui captivau prin profunzimea gândirii şi logica expunerii. Socotea seriozitatea, francheţa şi frumuseţea gândirii drept condiţii riguroase pentru cei ce-şi asumă roluri cu răspundere în viaţa publică.

In viaţa particulară Alexandru Mocioni asculta de cumpătul şi disciplina gândirii filosofice, ca şi de caracterul său ales. Gospodăria sa raţional şi exemplar aranjată, condusă cu chibzuială şi cruţare, precum şi atmosfera de înaltă spiritualitate şi moralitate, ce stăpânea în casa sa, toate acestea excludeau risipa şi grija fasturilor şi a petrecerilor trecătoare sau a deşertăciunilor lumeşti. Nici chiar distracţiile cele mai nevinovate şi obicinuite în înalta societate, din care făcea parte, şi cu care avea legături, nu erau îndrăgite de firea sa meditativă şi retrasă. Cunoştea numai aristocraticele plăceri ale cărţii şi ale artei muzicale. Garderoba lui n'ar fi mulţumit pretenţiile unui burghez cu o stare mijlocie [1]).

---

[1]) Alexandru Mocioni prezida în fiecare an adunarea generală a băncii «Lipovana» din Lipova, al cărei preşedinte era. La una din adunări dărui servitorului băncii un bacşiş de 10 coroane. Fericit, omul se lăuda că Mocioni i-a dat un bacşiş atât de gras, pentru că l-a ajutat să-şi desbrace şi îmbrace paltonul, care — zicea el — «nu cred că plăteşte 10 coroane».

Această puritate stoică, [1]) această înălţime morală a vieţii lui exemplare, a creiat posibilităţi şi resurse din care Alexandru Mocioni să poată continua dărnicia familiei sale, să poată jertfi din averea sa — redusă ca suprafaţă şi isvoare de câştig în comparaţie cu moşiile latifundiarilor străini — cu o generositate pilduitoare pentru toate întreprinderile culturale, bisericeşti, politice şi economice ale neamului său oropsit de vitrega stăpânire maghiară.

Prin mintea şi inima sa de o înaltă ţinută morală şi de o creştinească generozitate a excelat printre contemporanii săi şi s'a făcut vrednic de recunoştinţa posterităţii.

[1]) Despre mobilierul din camera, în care a zăcut şi murit, *Tribuna* scria: « O privire jur împrejurul odăiei te pune în comunicaţie cu felul de a fi al sufletului lui ales. Mobilierul odăii din lemn simplu de brad, vopsit într'o coloare aproape primitivă, două sofale şi câteva fotoliuri, o oglindă mare, un birou, două mese şi un lavabou. De nu ar fi fost câteva necesarii de argint şi alte mărunţişuri, în care delicateţa unei mâni femeieşti lasă să ghicească o oarecare grijă afectuoasă în mijlocul odăiei aceleia simple şi întunecoase, în geamurile căreia bătea un tufiş de liliac în mugur, te-ai fi crezut într'un interior de casă umilă. Lipsa fasturilor spun lămurit caracterul ales, frumos, dintr'o bucată al acestui om nobil ». (*Tribuna*, Nr. 65 din 1909).

IX. EUGEN DE MOCIONI

STUDIILE

S'a născut la 9 Martie 1844. In copilărie a avut parte de aceeaşi educaţie aleasă şi îngrijită, ca şi fratele său mai mare Alexandru. Studiile secundare le-a făcut la liceele piariştilor din Budapesta şi Timişoara, iar cele superioare la Universitatea din Viena şi'n urmă la cea din Gratz, unde a obţinut titlul de doctor în drept.

Terminându-şi studiile la vârsta de 24 ani, a intrat în mijlocul luptelor naţionale, reprezentând în Dieta ungară dela 1869—1872 circumscripţia electorală din Sân-Nicolaul Mare.

DEPUTAT IN CAMERA UNGARĂ

Ca deputat în Cameră şi ca fruntaş în viaţa noastră publică a urmat în totul direcţiunea politică a fratelui său, Alexandru. Cugeta la fel ca dânsul; simţea şi vedea lucrurile ca el.

In şedinţa Camerii, din 28 Martie 1871, fiind desbaterea pe articole a proectului de lege privitor la comune, a făcut propunerea, primită în parte, ca funcţionarii comunali să fie obligaţi să folosească totdeauna limba locuitorilor comunei cu care au de aface şi că la examinarea acestor funcţionari să fie introdusă ca materie de examen limba uzitată în comunele respective [1]).

DISCURS LA DESBATEREA PROIECTULUI DE LEGE ELECTORALĂ

La discuţia asupra proiectului de lege relativ la reforma electorală, a luat cuvântul, în şedinţa din 23 Februarie 1872, şi Eugen de Mocioni şi a militat pentru desfiinţarea censului şi introducerea sufragiului universal.

Reproducem din această cuvântare, care a înviorat atmosfera dela sfârşitul şedinţei [2]), următoarele părţi cari ilustrează concepţiile democratice ale celui mai tânăr deputat din dieta dela 1869—1872:

---

[1]) Teodor V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V. pag. 532.
[2]) *Albina*, Nr. 13/1872.

« Onorată Cameră!... Fie-mi permis să motivez pe scurt pentru ce aş dori şi eu să fie şters censul şi să fie introdus *votul universal, direct şi secret.* O doresc aceasta mai ales pentru aceea, pentrucă după convingerea mea acesta e singurul mod de alegere, care corespunde ideii democratice, adevărate şi curate, precum şi ideii dreptului. Condiţia principală a democraţiei e tocmai aceea, ca fiecare cetăţean să fie învestit cu drepturi egale, pe baza cărora să poată exercita influinţă, potrivit facultăţilor sale spirituale şi materiale, asupra afacerilor Statului... Se spune că poporul nostru nu e încă matur pentru a putea exercita acest drept politic. Eu nu ştiu ce înţeleg sprijinitorii censului sub maturitatea poporului; Dar dacă cei cu un sfert de sesiune [1]) sunt destuli de maturi pentru a exercita acest drept, atunci după dreptate n'ar putea fi denegat acest drept nici celorlalţi cetăţeni, cari nu se deosebesc întru nimica de aceştia cu privire la gradul lor de cultură. Iar dacă sprijinitorii censului ar afla că e necesară o cultură mai superioară pentru exercitarea acestui drept politic, atunci, în consecinţă dreptul ar trebui să fie luat şi dela cei cu un sfert de sesiune, ceea ce presupun, că nici dânşii nu intenţionează ».

« Se spune mai departe că, poate fi discutată chestia despoierii singuraticilor de drepturile lor, dar aceea că muncitorul cel mai sărac şi marele proprietar, să aibă drept electoral egal se împotriveşte cu oricare teorie sănătoasă. Obiecţiunea aceasta pare a spune mult la prima vedere. Dar privită mai de aproape e chiar aşa de neînsemnată, ca şi celelalte. Pentrucă cei ce o fac ar trebui, cum a spus-o şi colegul Irányi Dániel, să ia în considerare, că şi muncitorul cel mai sărac, care deloc nu plăteşte impozit direct, plăteşte totuşi dare indirectă în preţul mai urcat al trebuinţelor sale zilnice şi pe calea aceasta contribue în măsură cu mult mai mare la cheltuelile Statului, de cum se crede. Dar abstrăgând dela aceasta, nu şi-au dat seama că, şi munca celui mai sărac muncitor e productivă şi că în scopul ei final orice muncă e făcută spre binele colectivităţii ».

« ...Nici eu nu doresc numai de dragul teoriei sufragiul universal. Ci-l doresc, pentrucă am convingerea că numai pe baza aceasta ne putem asigura, mai ales în direcţia că în corpul reprezentativ vor fi aleşi cei mai potriviţi. Iar statul însuşi asemenea numai prin aceasta poate fi asigurat în contra nizuinţelor distructive, cari eventual ar exista. Pentrucă pe baza sufragiului universal se dă şi celei mai neînsemnate culori de partid prilej să-şi manifeste voinţa şi dorinţele pe cale legală, anume prin trimiterea bărbaţilor săi de încredere în corpul reprezentativ, pe când la oricare altă modalitate de alegere se poate prea uşor întâmpla ca tocmai acea parte a poporului, care e despoiată de exercitarea acestui drept politic, să-şi exprime voinţa ori doleanţele pe o cale ori alta, totdeauna însă pe o cale ilegală, ceea ce, după părerea mea, nu va ridica la nici un caz prestigiul corpului reprezentativ, ci o va scădea, pe când

[1]) Opt jugăre.

sufragiul universal nu admite în privinţa aceasta nici o pierdere ori scădere ».

« Dar, onorată Cameră, abstrăgând dela toate acestea, există în patria noastră o lege, care după părerea mea face absolut necesar sufragiul universal. E obligamentul general de a face serviciul militar, care impune fiecăruia să aducă cea mai mare jertfă, şi care prin urmare numai în sufragiul universal îşi primeşte corelatul său. Ţin de mare nedreptate a întroduce obligamentul general militar într'un stat, în care nu e pus fiecare cetăţean în folosinţa desăvârşită a drepturilor sale politice, pentrucă acolo lipsesc drepturile corespunzătoare datorinţelor. Peste tot obligamentul militar a presupus totdeauna şi pretutindenea, perfecta beneficiare a drepturilor politice, şi aceasta iarăşi îndatorirea ceialaltă. Deci, dacă vrem ca armata să fie într'adevăr poporul înarmat, după ce numai acesta poate să fie înţelesul şi scopul obligamentului militar general, atunci, după părerea mea, e inomis de lipsă, ca pe seama tuturor acelora, cari aduc cea mai mare jertfă pentru Stat, jertfă ce trece peste toate jertfele făcute în bani, anume îşi jertfesc viaţa, să se deie cel mai elementar dintre drepturile politice, dreptul electoral » [1]).

* * *

LA ALEGERILE DIN 1872 RĂMÂNE IN MINORITATE FAŢĂ DE ROMÂNUL GUVERNAMENTAL V. BOGDAN

La alegerile pentru Dieta 1872—1875 alegătorii naţionalişti din circumscripţiile Sân-Nicolaul Mare şi Făget, îl proclamă pe tânărul Eugen de Mocioni candidatul lor. Rămâne însă în minoritate: în Sân-Nicolaul-Mare faţă de candidatul român al guvernului, Vicenţiu Bogdan; iar în Făget faţă de românul Mihaiu Beşan, candidat tot al guvernului maghiar, pentru reuşita cărora s'a lucrat — bine înţeles — din răsputeri şi cu toate mijloacele puterii de stat. Comanda venită din centrul operaţiunilor electorale, că « *mocionismul* » trebue compromis şi anihilat prin protejarea « deako-românilor » patrioţi, se execută fată de toţi candidaţii Partidului Naţional, îndeosebi faţă de membrii familiei Mocioni, cari sunt puşi în situaţia de *a lua şi purta lupta pe două fronturi, deoparte contra partidelor maghiare, stăpânite şi ameţite de utopia Statului unitar maghiar, distrugător de naţionalităţi, iar, de altă parte, contra duşmanilor din casă — a conaţionalilor lor — cari lipsiţi de şcoală politică şi disciplină naţională se înhămară, în scopul realizării şi a unor interese personale, la carul politicei maghiare.*

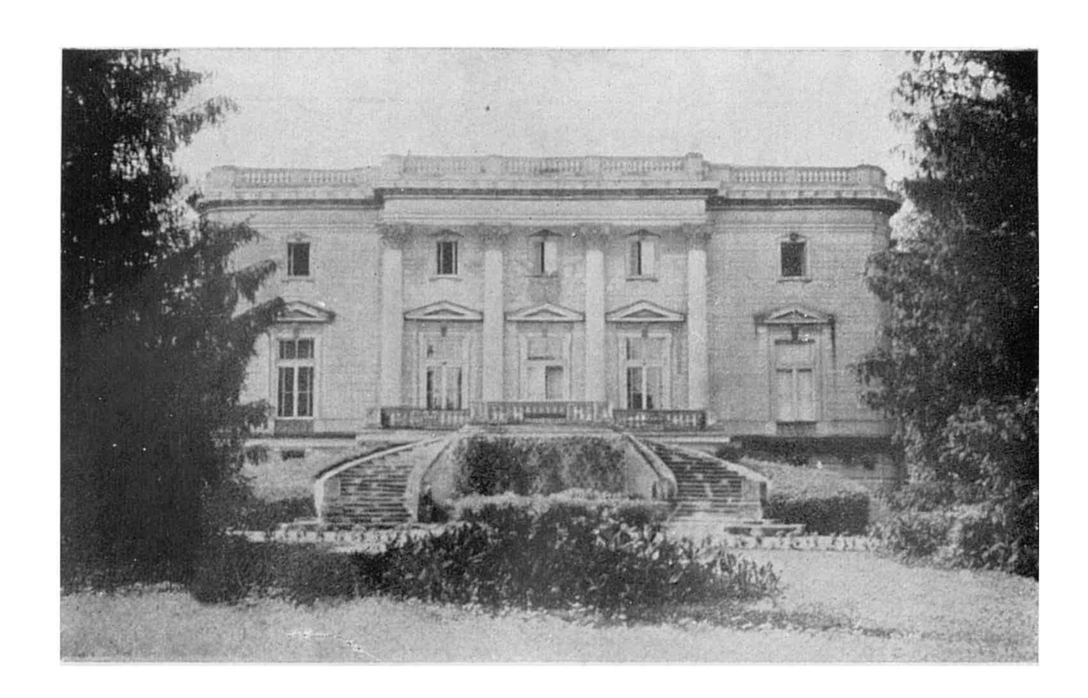
Imposibilitatea acestei situaţii de slăbiciune şi imoralitate politică, agravată şi prin infructuozitatea luptelor parlamentare, determină pe « mocionişti » să abandoneze politica de activitate parlamentară, ale cărei sarcini materiale şi obligaţii morale şi naţionale, sub un regim oligarhic, pretenţios şi rafinat, le puteau suporta cu demnitate şi cinste

---

[1]) T. V. Păcăţianu, *Opul citat*, vol. V, pag. 664—668.

26. Theresa de Mocioni.

27. Castelul din Căpâlnaş.

doar puţini din fruntaşii şi intelectualii poporului nostru sărac, abia scăpat din iobăgie şi fără şcoală politică [1]).

Retras în asemenea condiţii din domeniul politicei active, Eugen de Mocioni, care e un trup şi suflet cu fratele său Alexandru, acţionează ca un auxiliar preţios al acestuia în toate celelalte manifestări din viaţa noastră publică. Unde era Alexandru era şi inimosul său frate, Eugen, cu tot devotamentul sufletului său înflăcărat şi cu toată iubirea sa de neam. E membru activ dela începutul erei constituţionale bisericeşti şi până la sfârşitul vieţii sale în toate congresele naţionale bisericeşti şi în Sinodul eparhial din Arad.

Dată fiind, însă, personalitatea multiraterală şi covârşitoare a lui Alexandru Mocioni, activitatea fratelui său Eugen — şi el un exemplar de elită al rasei sale — n'a putut avea aceeaşi amploare şi strălucire. Nici n'a râvnit la ele, ci s'a simţit mulţumit şi fericit de a sta neclintit alături de Alexandru în toate acţiunile şi manifestările lui din viaţa politică, bisericească, culturală şi economică a Românilor din fosta Ungarie. Iubirea şi armonia dintre fraţi era pilduitoare. Acelaşi caracter întreg, ferm şi generos, acelaşi suflet bun şi nobil, aceeaşi eleganţă şi amabilitate cuceritoare. Alexandru, omul raţiunii, reprezenta măsura şi prudenţa în vorbe şi fapte; Eugen, temperament mai vioiu, fire mai deschisă şi impresionabilă, era exemplarul naţionalistului inimos, care se înflăcăra şi dădea curs liber gândurilor şi sentimentelor ce-l frământau. Intelectual de rasă şi el, cunoscând limbile: germană, maghiară, franceză, engleză şi italiană, îşi îmbogăţia zilnic remarcabilele cunoştinţe ce le poseda prin lecturi din literatura juridică şi istorică contimporană şi îndeosebi din domeniul vieţii noastre politice, devotându-se lor pe lângă grijile şi îndeletnicirile gospodăreşti.

Pianist de forţă, consacra zilnic câte două ore şi muzicei clasice, în care artă iniţiă — fiind primul lor învăţător — şi pe tinerile odrasle ale familiei sale. In casa sa ospitalieră, pururea cu oaspeţi din apropiere şi din depărtări, stăpâneau atmosfera de cumpăt şi disciplină a aristocraţiei spirituale şi o eleganţă, liberă de fasturi şi distracţii risipitoare, ce caracteriza lumea bună de mai înainte.

Eugen de Mocioni îşi întemeie o familie, căsătorindu-se, la 10 Iulie 1882, cu *Therezia Horváth*, fiica generalului şi consilierului intim, *Ioan Horvath de Zalabér* şi a soţiei sale, *Emanuela baroneasă de Coletti*.

Căsnicia lor fericită îşi depănă anii în castelul moşiei familiare din Căpălnaş [2]), — proprietatea sa şi a fratelui său — şi e binecuvântată cu cinci odrasle, două fete şi trei băeţi, cărora le-a dat o educaţie românească şi ortodoxă [3]), supraveghind personal această educaţie. Părinte

[1]) G. Bariţiu, *Părţi alese din Istoria Transilvaniei*, vol. III, pag. 483.

[2]) Cu o suprafaţă de 6.000 jugăre.

[3]) A angajat pentru copiii săi profesori totdeauna Români. In această calitate au funcţionat: Teodor Botiş (1894—97), Virgil Mihulin (1897—99), Lazar Triteanu, actualul episcop al Romanului (1900), Ilie Gropşianu, Nicolae Imbroane, Alexandru Bojinca, Romul Muntean şi Petru Fleşeriu.

de model, el îşi iubea copiii fără nicio slăbiciune şi ori de câte ori observa vreo greşală sau vreo scădere intervenea cu toată hotărîrea şi autoritatea.

A murit pe neaşteptate, în urma unei convulsiuni, la 13/26 Maiu 1901, la Budapesta, unde venise pentru a consulta un medic specialist. Jelit de nemângâiata familie, al cărei stâlp puternic a fost, de biserica ortodoxă şi de întreg neamul românesc din Banat şi Ardeal, a fost înmormântat în 16/29 Maiu în mausoleul dela Foen al familiei sale.

X. ZENO MOCIONI DE FOEN

Născut în Septemvrie 1842, în comuna Prisaca din Banat. Şi-a făcut studiile la Viena. Cele secundare la liceul «Therezianum», un institut de elită, înfiinţat de Impărăteasa Maria Therezia, pentru educaţia tinerilor din familiile nobile, iar cele juridice la Universitatea de acolo, obţinând licenţa în drept. In timpul studiilor dela Viena a avut ca institutor de limba română, dimpreună cu fratele său Victor, pe studentul Vasile Glodariu, mai apoi profesor la Liceul «A. Şaguna» din Braşov.

După terminarea studiilor a participat împreună cu tatăl său, Antoniu, şi cu ceilalţi membrii ai familiei sale, la luptele parlamentare. N'a isbutit însă să obţină mandatul de deputat în alegerile din 1869, când a candidat în circumscripţia electorală Oraviţa. [1]), nici în cele din 1872, când a fost proclamat candidatul alegătorilor români din Alba-Iulia [2]).

In urma acestor încercări de a acţiona pe tărâmul politicei militante, activitatea lui Zeno Mocioni în viaţa publică românească, s'a mărginit, potrivit educaţiei sale şi tradiţiilor familiare, la o colaborare cu vărul său Alexandru, în toate acţiunile şi manifestările acestuia.

In viaţa bisericească a participat, dela începutul şi până la sfârşitul vieţii sale, aproape la toate congresele naţionale bisericeşti din Sibiu şi la Sinodul Eparhial din Caransebeş.

După moartea tatălui său (1890), şi-a luat asupră-şi şi a administrat-o cu rară pricepere întreaga avere rămasă dela răposatul său părinte [3]).

In 1880 s'a căsătorit cu văduva Contelui Bela Sztáray, născută Baroneasa Maria Fischer şi a avut un singur fiu, pe Antoniu Mocioni de Foen căruia îi dădu o educaţie românească şi ortodoxă.

A murit la 26 Iunie 1905 şi a fost înmormântat în mausoleul familiei dela Foen.

---

[1]) *Albina*, Nr. 29/1869.

[1]) *Federaţiunea*, Nr. 63/668/1872.

[1]) Fratele său, Victor, care se retrase din vieaţa publică, şi îşi petrecu zilele în străinătate, a avut din moştenirea părintească numai beneficiul unei rente anuale de 10.000 floreni în aur. (Testamentul lui Antoniu Mocioni din 30 Nov. 1890).

XI. PETRU DE MOCIONI

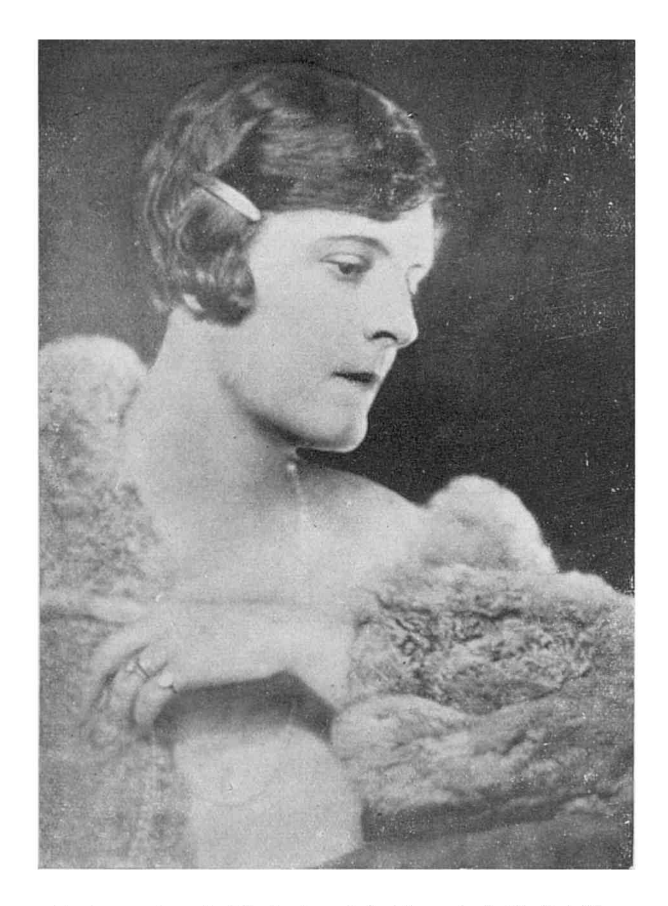
Fiul lui Eugen de Mocioni şi al Tereziei de Mocioni, născută Horváth de Zalabér, s'a născut la 26 August 1885, la Căpălnaş, în jud. Severin.

In familie i s'a dat o educaţie din cele mai îngrijite, îndrumată în spirit românesc şi ortodox de bunul Român, care era părintele său, fratele marelui Alexandru de Mocioni. Atât el cât şi fraţii săi, a avut prefecţi de studii totdeauna Români.

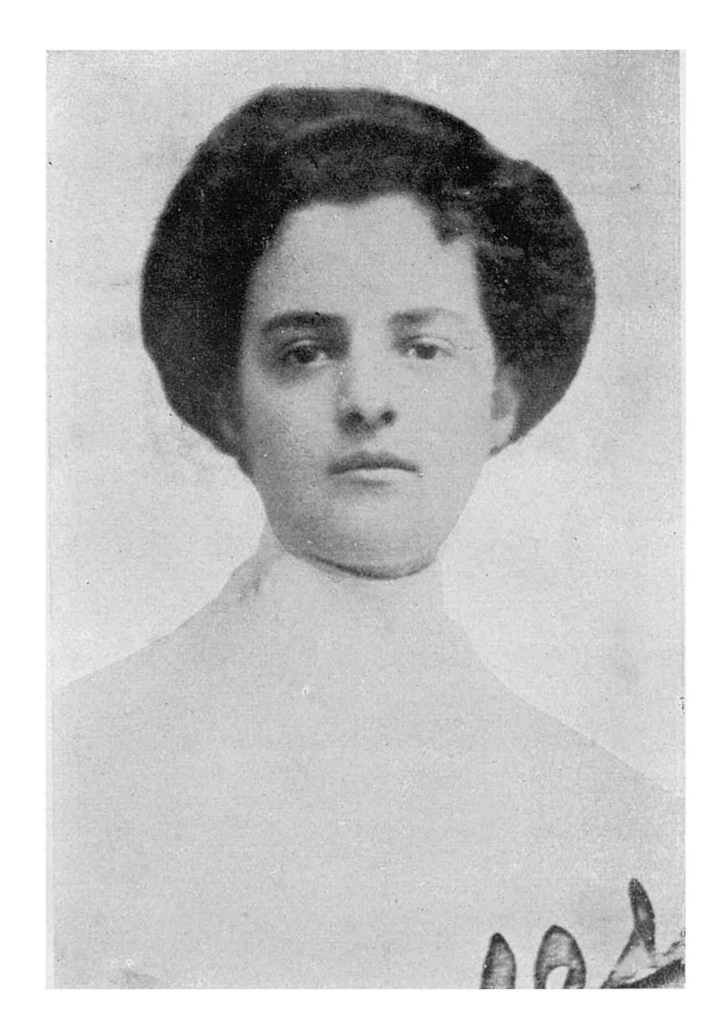
Şcoalele primare le-a făcut ca elev particular al Şcoalei Primare de lângă Liceul ortodox-român (« Şaguna ») din Braşov, cele secundare la acest Liceu, şi le-a continuat la Liceul romano-catolic al piariştilor din Budapesta, unde a obţinut în 1903, diploma de bacalaureat. Destinat de către familie carierei de agricultor, şi-a făcut studiile de specialitate la Academia agricolă din Magyar-Ovár, pe cari le îmbogăţi, apoi, prin călătorii de studii în străinătate. După ce şi-a făcut şi stagiul militar, a început să se ocupe cu administrarea moşiei familiale din Căpălnaş, intrând totodată în viaţa publică ca membru în Consiliul de administraţie al băncii « Timişana » din Timişoara.

In vara anului 1914, când a isbucnit răsboiul mondial, Petru Mocioni a fost mobilizat dimpreună cu alţi fii ai neamului nostru, şi în calitate de sublocotenent în rezervă al regimentului de dragoni « Arhiducele Iosif », Nr. 15, a luat parte în luptele de pe frontul rusesc, unde, la asaltul dela Iaryczov-Stary, în ziua de 25 Iunie 1915, a căzut pe câmpul de onoare. Ingropat provizoriu în cimitirul din Iaryczov-Stary, osemintele lui au fost apoi exhumate şi aşezate, în ziua de 16 Decemvrie 1915, spre veşnică odihnă în mausoleul familial din Foen.

Petru Mocioni a sintetizat în personalitatea sa distinsă toate calităţile sufleteşti şi trupeşti ale însemnatei sale familii, continuându-i cu credinţă şi devotament tradiţiile. In scurta sa viaţă a fost sprijinitorul tuturor intereselor noastre culturale, bisericeşti, politice şi economice. Ţăranii din Căpălnaş şi din vecinătate alergau în necazurile lor la « Domnu Pătru » şi inima lui bună le alina durerile. Ca preşedinte al Comitetului parohial din Căpălnaş a îmbunătăţit starea religioasă şi culturală a consătenilor săi. Renovarea frumoasei biserici din Căpălnaş, sfinţită în 26 Octomvrie 1913 de către Episcopul Ioan I. Papp, se datoreşte, sprijinului şi ostenelilor sale.

28. Ecaterina de Mocioni, măritată contesă E. Teleki.

29. Eugenia de Mocioni.

XII. ALEXANDRU DE MOCIONI JUNIOR

Născut la 8 Martie 1887 la Budapesta. Și-a făcut studiile primare și secundare, dimpreună cu fratele său mai mare, Petru, la Brașov și Budapesta. După terminarea cursului secundar, și-a continuat studiile la Facultatea de drept a Universității din Budapesta, unde, trecându-și în mod strălucit examenele, a obținut la 16 Noemvrie 1909, diploma de doctor în științele juridice și de stat.

Destinat de către familie carierei diplomatice, — elementul românesc din monarhia austro-ungară fiind aproape absent în această direcție — el a urmat înalta școală pentru diplomație din Viena. Terminând-o în mod strălucit a fost numit în corpul diplomatic al monarhiei și a servit, mai întâi în calitate de practicant pe lângă guvernatorul ungar din Fiume, mai apoi ca secretar la legațiile austro-ungare din Beograd și Constantinopol, iar la sfârșitul răsboiului mondial la cea din Chiev.

Mobilizat, ca sublocotenent — mai apoi locotenent — în rezervă la regimentul 6 de dragoni, luă parte activă în cursul răsboiului mondial la campaniile de pe frontul rusesc.

După desmembrarea imperiului austro-ungar, părăsește cariera diplomatică și retrăgându-se din viața publică trăește retras până în 22 August 1926, când moare și este înmormântat în cripta familială din Foen.

Alexandru Mocioni-Junior a moștenit în gradul cel mai înalt însușirile intelectuale ale înaintașilor săi. Inteligența sa sclipitoare și cultura sa vastă, eleganța manierelor sale și caracterul său hotărît de o rară bunătate și sinceritate, îi deschideau drumuri spre înalte situații în viața publică, dacă destinul și moartea, ce-i curmară zilele în floarea vieții, n'ar fi zădărnicit rolul la care era chemat prin pregătirile sale temeinice și prin tradițiile familiei.

XIII. IONEL DE MOCIONI

Fratele mai mic al lui Petru şi Alexandru Junior. S'a născut la 20 Martie 1893, la Căpălnaş. Rămas de copil orfan de tată, — dimpreună cu surorile sale, Ecaterina şi Eugenia şi fraţii săi mai mari, — a crescut sub supravegherea unchiului său, Alexandru.

Studiile primare le-a făcut la şcoala confesională ort. rom. din Lugoj, iar cele secundare, ca şi fraţii săi, la Braşov şi la Budapesta. După obţinerea cu succes strălucit, a diplomei de bacalaureat a studiat dreptul la Universitatea din Budapesta. Inrolat în cursul răsboiului mondial în regimentul 1 de husari, şi-a făcut serviciul militar pe frontul din Bucovina şi Galiţia, având gradul de stegar.

Evenimentele epocale din toamna anului 1918, l-au chemat şi pe tânărul Ionel Mocioni, pe-atunci în etate de 25 de ani, la împlinirea înaltelor datorii ce i le impuneau originea, tradiţia şi spiritul familiei sale faţă de neamul său românesc. S'a prezentat la Consiliul Naţional din Arad şi a luat parte la toate consfătuirile ce-au precedat acţiunea de împăcare a lui Oszkár Iaszi, după eşuarea căreia, a fost trimis — dimpreună cu V. V. Tilea — cu un memoriu la Conferinţa Păcii din Paris. Indeplinindu-şi această misiune, Consiliul Dirigent din Sibiu îl numeşte prin decretul din 21 Ianuarie 1919 — membru în Comisia care, în frunte cu Alexandru Vaida Voevod, avea să reprezinte Ardealul, Banatul şi Crişana la Conferinţa Păcii. După luarea imperiului şi asupra teritoriului din Banatul timişan, ce reveni României-Mari a funcţionat un timp în calitate de secretar pe lângă Dr. Gh. Dobrin, primul prefect român al judeţului Caraş-Severin. E deputat, apoi, în primul parlament al României Intregite, iar după disolvarea acestuia e numit — prin Decretul Regal din 27 August 1920, Nr. 3583, — în corpul diplomatic al ţării cu gradul de secretar de legaţie. Detaşat la Ministerul Afacerilor Străine, a funcţionat însă scurt timp în această calitate. Imprejurări de ordin familiar l-au rechemat la gospodăria moşiei din Căpălnaş.

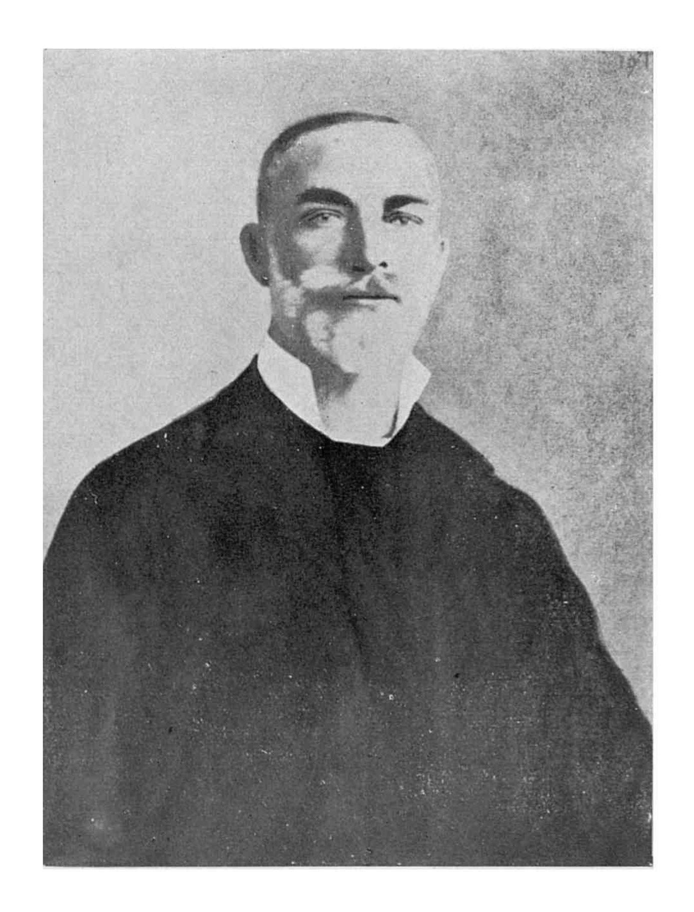
In viaţa bisericească a activat ca deputat în Adunarea eparhială a Episcopiei Aradului.

Venind la putere în anul 1928 partidul Naţional-Ţărănesc, al cărui membru era din convingere şi prin tradiţie, Ionel de Mocioni, primeşte să fie prefect al judeţului Severin, în care calitate munceşte cu prestigiu

şi desăvârşită demnitate până la 1930, când nepraznica moarte îi curmă firul vieţii, spre marea jale şi ireparabila pierdere a familiei şi a neamului.

Prefectul Ionel Mocioni reprezenta, prin fiinţa sa şi prin toate acţiunile şi manifestările sale, o personalitate de deosebită valoare umană. Plămădit cu aceeaşi distincţie intelectuală şi morală ca şi înaintaşii săi, el era o *aristocratică întrupare a rasei noastre româneşti şi o rară podoabă a generaţiei noastre tinere din timpul unirii*. Inteligent, generos, şi devotat până la jertfă, şi-a servit neamul în scurta sa viaţă şi carieră cu o *pilduitoare demnitate şi cu o desăvârşită cinste şi sinceritate*. Educaţia şi cultura sa aleasă, silueta sa de rară eleganţă şi manierele sale cuceritoare, îl predestinau pentru o carieră strălucită şi îl îndreptăţeau la un rol important în viaţa noastră publică. Timp de doi ani cât a activat ca prefect în Lugoj, a desfăşurat o activitate demnă şi constructivă, a organizat orfelinatul şi spitalul judeţean, a sprijinit tinerimea şcolară şi a ajutat bisericile, şcolile şi instituţiunile culturale, contribuind şi din averea sa proprie — deşi lupta cu greutăţi — şi cu întreg salarul său de prefect. In urma conducerii sale pricepute, civilizate, şi *ferită de orice interes personal* sau orgoliu, gospodăria judeţului Severin ajunse la o nebănuită înflorire, iar realizările sale în domeniul administraţiei la o înbunătăţire remarcabilă şi apreciată.

Cu Ionel Mocioni s'a stins ultimul vlăstar al liniei bărbăteşti din ramura de Tokay a familiei Mocioni.

30. Zeno Mocioni de Foen.

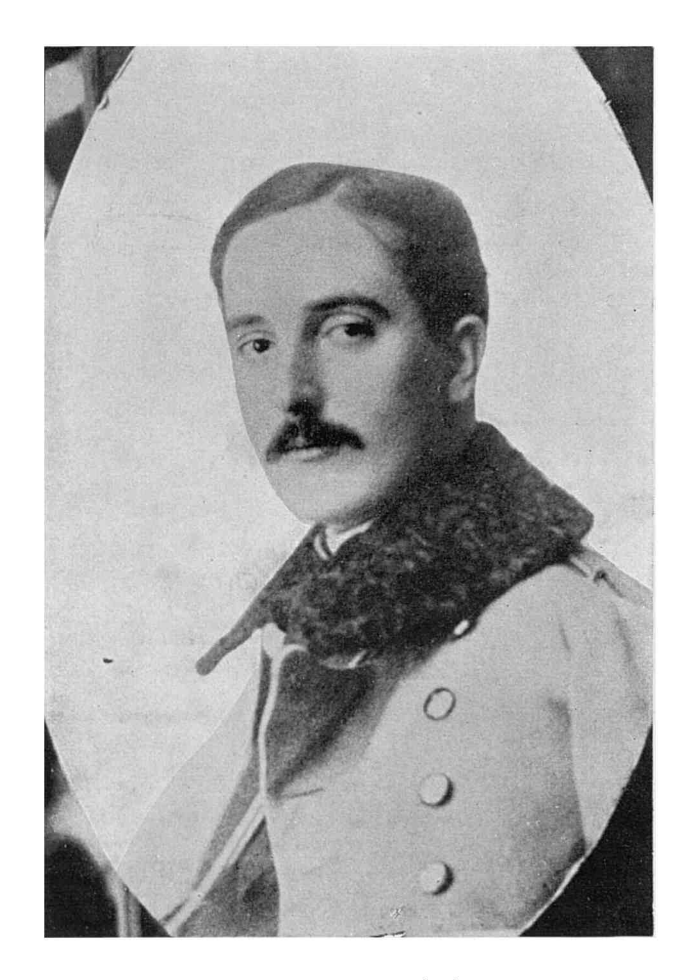
31. Maria Mocioni de Foen.

A N E X E

DIPLOMA NOBILARĂ A RAMUREI MOCIONI DE FOEN

NOS JOSEPHUS SECUNDUS DEI GRATIA ELECTUS ROMANORUM Imperator Semper Augustus, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, et Slavoniae Rex Apostolicus; Archi-Dux Austriae, Dux Burgundiae, et Lotharingiae, Magnus Dux Hetruriae, Magnus Princeps Transylvaniae, Dux Mediolani, Mantuae, Paramaeque, Comes Habsburgi, Flandriae, Tyrolis etc. etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit Universis. Quod Nos cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum humillimam Supplicationnem Nostrae propterea factam Majestati, tum vero benigne attentis, et consideratis Fidelitate, ac fidelibus Servitiis ANDREAE condam MOCSONYI aliter POPOVICH quae idem amplum Comercium exercendo, pro locorum, et temporum Varietate, atque Occasionum exigentia Sacrae praeprimis dicti Regni Nostri Hungariae Coronae, ac deinde Majestati Nostrae, et consequenter Augustae quoque Domini Nostrae Austriacae fideliter, ac constanter exhibuit, ac impendit, et jamnunc eodem non pridem ex Insidiis violenter interempto, Superstites quator ejusdom Filii PETRUS utpote, CONSTANTINUS, JOANNES, et NAUM omnes MOCSONYI aliter POPOVICH (uti Nobis de Ipsis firmiter, ac benigne pollicemur) pari Fidelitatis, et Constantiae fervore exhibituri sunt, ac impensuri, totalem, et integram Possessionem FOEN Comitatui Torontaliensi adjacentem, ac Armis Caesareo REGIIS postquam Partes Banaticae per funestam a praedicta Sacra Regni Nostri Hungariae Corona Avulsionem prope duo Saecula sub hostili Potestate gemuissent, revindicatam, taliterque jure Armorum ad Dispositionem, Collationemque Regiae Majestatis Nostrae devolutam, et pertinentem, totum item et omne Jus Nostrum Regium, si quod in praedicta Possessione FOEN etiam aliter, qualitercunque haberemus, aut eadem, et idem Nostram ex quibuscunque Causis, viis, modis, et rationibus concernerent Majestatem, simul cum cunctis ejusdem Utilitatibus, Beneficiis, Emolumentis, et Appertinentiis quibuslibet Terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, Agris, Pratis, Campis, Pascuis, Faenetis, Foenilibus, Sylvis, Nemoribus, Virgultis, Nontibus, Collibus, Vallibus, Vineis, Vinearumque Promontoriis, Jure item Montano, Aquis, Fluviis, Piscinis, Piscaturis, Pisciunve Clausuris, Paludibus, et Aquarum decursibus Molendinis, et eorundem locis, Braxatoriis Educillis item, et Macellis, generaliter vero quarumlibet Utilitatum, et Pertinentiarum suarum integritatibus, quovis Nominis Vocabulo vocitatis, ad praerecensitam Possessionem FOEN Comitatui Torontaliensi adjacentem, de jure, et ab antiquo spectante, ac pertinere debens sub suis veris Metis, et antiquis Limitibus existens, et habitis Eisdem Fratribus PETRO, CONSTANTINO, JOANNI, et NAUM MOCSONYI aliter POPOVICH Haeredibusque et Posteritatibus eorundem Masculini quidem Sexus jure perpetuo et irrevocabiliter, Faeminei Sexus descendentibus autem titulo inscriptitio in Summa 70.525 flor 35 xr. id est Septuaginta Millium, quingentorum, viginti quinque Florenorum triginta quinque Cruciferorum, per Genitorem eorundem Andream olim MOCSONYI aliter POPOVICH, qua Impetrantem ad AErarium Nostrum Camerale Regium numeratorum, pretio item Meliorationum vel utilium, et necessariorum AEdificiorum sumptibus

procurandorum, et non ex ipso fundo sua sponte promanantium, imputatis tamen Oneribus per Sexum Masculinum inducendis sub evictione Fisci Nostri Regii ad vires praedeclarantae 70.525 flor. 35 Xr. id est Septuaginta Millium, quingentorum, viginti quinque Florenorum, triginta quinque Cruciferorum Summae ad AErarium Nostrum Camerale assumpta, benigne dederimus, donaverimus, et contulerimus; Imo damus, donamus, et conferimus Jure quo supra utentis, possidente, pariter et habende (Salvo Jure alieno praesertim vero Ecclesiarum DEI) harum Nostrarum Secreto Sigillo Nostro quo ut Rex Hungariae Apostolicus utimur impendenti communitamur vigore, et testimonio Literarum, quas Nos in formam Privilegii redigi faciemus, dum eaedem Nobis in specie fuerint reportatae. Et siquidem suprafati Fratres PETRUS, CONSTANTINUS, JOANNES, et NAUM MOCSONYI aliter POPOVICH virtute praesentium Nostrarum benignarum Literarum Donatinalium una cum Haeredibus, et Posteritatibus suis utriusque Sexus Universis DEI Benedictione e propriis Lumbis legitime nascituris in Coetum et Numerum verorum, ac indubitatorum praenotati Regni Nostri Hungariae, et Partium ei adnexarum Nobilium juxta Titulum quartum Partis primaesuapte cooptarentur, et adscriberentur, ac a modo imposterum futuris, et perpetuis semper temporibus omnibus illis Gratiis Honoribus, Indultis, Privilegiis, Libertatibus, Juribus, Praerogativis, et Immunitatibus, quibus reliqui veri, antiqui, et indubitati repetiti Regni Nostri Hungariae Partiumque ei annexarum Nobiles hactenus quomodolibet et Jure vel, antiqua Consvetudine usi sunt, et gavisi, utunturque et gaudent, cum Universis utriusque Sexus Haeredibus, et Posteritatibus suis usuri, fruituri, et gavisuri essent; Hinc in ulterius Nostrae erga eosdem quatuor Fratres PENTRUM, CONSTANTINUM, JOANNEM et NAUM MOCSONYI aliter POPOVICH Gratiae, Clementiae, et Liberalitatis testimonium veraeque, ac indubitatae Nobilitatis Signum haec Arma, seu Nobilitatis Insignia Scutum videlicet. Militare erectum per insitionem a Basi in Caput ducta pyramidali Figura caerulea tripartitum, ac prima quidem sui parte aureum continens dimidiatam Aquilam nigram, rostro aperto, lingua sanguinea exserta, ala expansa, ac pede protenso, dextrorsum conversam: Secunda vero pars quinque dividitur Sectionibus horizontalibus, quarum suprema Cyanea, hinc decrescentem refert Lunam argenteam, illinc vero stellam sexangularem auream, Sectio secunda exhibet fasciolam coccinearum cui adhaeret Sectio tertia, alia quippe latior fascia, argento tincta, et ad allusionem Possessionis, quae antedicto Donatario Andreae Mocsonyi, aliter Popovich ex Gratia, et Clementia Nostra Regia praevia ratione obtigit, Voce FOEN atris scripta literis Romanis signata; Fasciam hanc sequitur quartus Campus caeruleus, continens fruticem tribus floribus rosarum pentaphilarum rubearum, auro umbilicatarum, Basim dein seu Seationem postremam ejusdem hujus secundae Scuti partis, auream occupant bini Balthei dextro-diagonales, coccinei; tertia denique Scuti pars constat ex Spicula pyramidali, superius jam descripta quae Caduceum Mercurii producit, implexos binos Serpentes candidos pro more deferentem, et globo alato similiter candido infixum, Scuto incumbit Galea tornearia auro coronata, clatrataque, situ oblique Nobilibus dari consveta ex qua emergit Leo aureus, evaginata framea cujus capulum auro fulget, minax. Laciniis hinc aureis, et atris, illinc argenteis, et caeruleis Scuti latera decenter, ac venuste ornantibus. Quemadmodum haec omnia in principio, seu Capite praesentium Literarum Nostrarum Privilegialium Pictoris edocta manu, et artificio, propriis, et genuinis suis Coloribus clarius depicta, lucidius ob Oculos intuentium posita conspicerentur. Eisdem Fratribus PETRO, CONSTANTINO, JOANNI et NAUM MOCSONYI aliter POPOVICH et per eos Haeredibus et POSTERITATIBUS eorundem legitime DEI Benedictione nascituris utriusque Sexus universis danda duximus, et conferenda, decernentes, et ex certa nostra Scientia, animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo imposterum futuris, et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum antiquorum, et indubitatorum, praenotati Regni Nostri Hungariae, Partiumque ei adnexarum Nobilium sub Juribus, Praerogativis, Indultis, Libertatibus, et Immunitatibus, quibus iidem Natura, vel antiqua Consvetudine usi sunt, et gavisi, utunturque, et gaudent, ubivis

32. Petru de Mocioni.

33. Alexandru de Mocioni junior.

in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Monomachiis, ac aliis omnibus, et singulis quibuscunque Militaribus, et Nobilitaribus Exercitiis, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus, et Sepulchris, generaliter in quarumlibet rerum, expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae, et indubitatae NOBILITATIS titulo, quo eos ab omnibus cujuscunque Status, Gradus, Honoris, Dignitatis, et praeeminentiae Hominibus insignitos, et ornatos dici, nominari, haberi, et repurtari volumus, et mandamus, ferre, gestare, ac illis in aevum uti, frui, et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque, et Posteritates ipsorum utriusque Sexus Universi valeant, atque possint. Datum per Manus Fidelis Nostri Nobis sincere dilecti Spectabilis, ac Magnifici Comitis Caroli Pálffy ab Erdöd, Perpetui in Voröskö, Aurei Velleris Equitis, Comitatuum Posoniensis quidem Perpetui, Zempliniensis vero Supremi Comitis, Arcis Nostrae Regiae Posoniensis Haereditarii Capitanei, Camerarii, Consiliariique Nostri Actualis Intimi, et per antelatum Regnum Nostrum Hungariae Aulae Nostrae Pro-Cancellarii, in Archi-Ducali Civitate Nostra Vienna Austriae, die vigesima octava Mensis Februarii, Anno Domini Millesimo, Septingentesimo octuagesimo tertio. Regnorum Nostrorum Romani decimo octavo, Hungariae, Bohemiae, et reliquorum Anno Tertio.

JOSEPHUS

Comes Carolus Pálffy
Franciscus Redl

DIPLOMA NOBILARĂ A RAMUREI DE MOCIONI

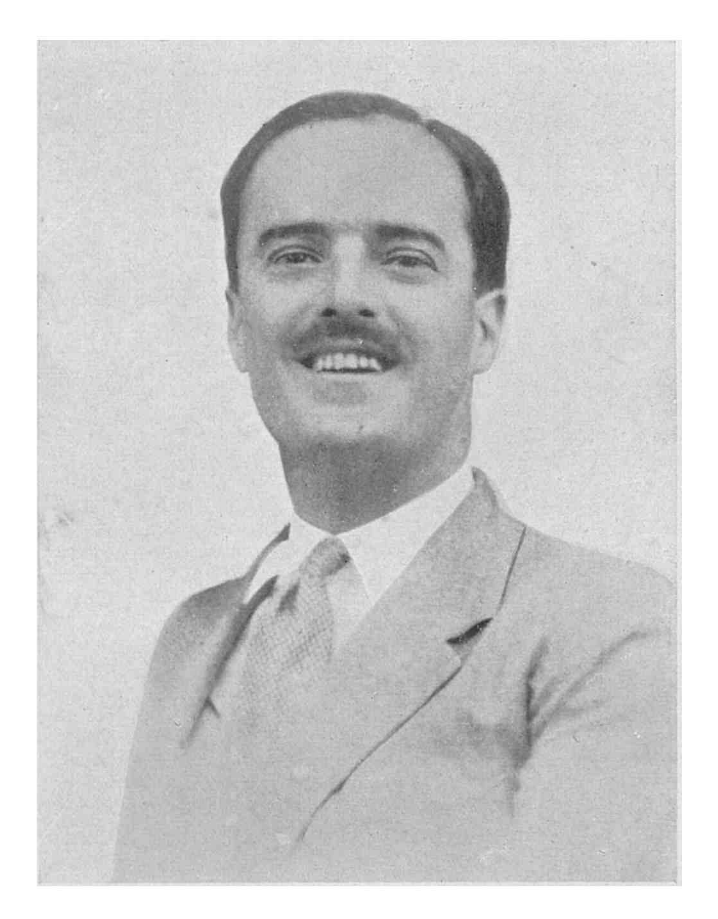
NOS FRANCISCUS SECUNDUS DIVINA FAVENTE CLEMENTIA ELECTUS ROMANORUM IMPERATOR, SEMPER AUGUSTUS, GERMANIAE, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Galitiae, Lodomeriae, Ramae, Serviae, Cumaniae et Bulgariae Rex Apostolicus, Arhidux Austriae, Dux Burgundiae, Lotharingiae, Styriae, Carinthiae et Carnioliae, Magnus Dux Hetruriae, Magnus Princeps Transylvaniae, Marchio Moraviae, Dux Brabantiae, Limburgi, Lucemburgi, et Geldriae, Würtembergae, superioris et inferioris Silesiae, Medilani, Mantuae, Parmae, Placentiae, Gvastallae, Osveciniae, et Zatoriae, Calabriae, Barri, Montsferrati, et Teschinae, Princeps Sveviae, et Carolopolis, Comes Habsburgi, Flandriae, Tyrolis, Hannoniae, Kyburggi, Goritiae, et Gradiscae, Marchio S. R. I. Burgoviae, superioris, et inferioris Lusatiae, Mussoponti, et Nomenei, Comes Namurci, Provinciae Valdemontis, Albimontis, Zutphaniae, Sarverdae, Salmae, et Falkenstenii, Dominus Marchae Slavoniae, et Mechliniae, etc. etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod Nos cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum humillimam supplicationem, atque Intercessionem cumprimis autem Interpositionem Serenissimis Regii Principis, et Archiducis Austriae Josephis per Regnum Nostrum Hungariae Palatini et Locumtenentis Regii, Fratris Nostri charissimi, Nostrae propterea factam Majestati, tum vero attentis, et consideratis Fidelitate et fidelium Servitiorum Meritis Fidelium Nostrorum Petri, DEMETRII, GABRIELIS, JOANNIS et MICHAELIS omnium POPOVICS alias MOTSONYI Fratrum utpote germanorum, quae Iidem pro varietate temporum, atque occasionum exigentia signanter PETRUS decursu duorum annorum in qualitate Cadetii propriis suis expensis penes Regimen attunc Graevenians a quo servitio militari, ut ut invitus, ob praematuram tamen Patris sui mortem ad suscipiendam domestican oeconomiam, curamque edutionis minorennium fratrum suorum avocatus utiliter, et fideliter munia obeundo, DEMETRIUS autem occasione nobilitaris Insurrectionis propriis aeque sumptibus semet armando, quave Sublocumtenens omni cum dexteritate, et industria impendento fratribus minorennibus in spe Patriae caeteroqui educandis exempla fratrum suorum imitari haud intermissuris, sed praeterea fidelitatem quoque suam per oblatum spontaneum militare subsidium contestando, sacrae cumprimis praelibati Regni Nostri Hungariae Coronae, Agustaeque Domui Noastrae austriacae fideliter, et constanter exhibuerunt, et impenderunt, ac in futurum etiam pari fidelitatis, et constanciae fervore (uti Nobis de Ipsis firmiter, ac benigne pollicemur) exhibituri sunt, ac impensuri; Cum igitur ob id, tum vero ex Gratia, et munificentia Nostra Caesareo Regia, qua quosque de Nobis, augustaque Domo Nostra et Republica Cristiana benemeritos, virtutisque colendae studiosos, Antecessorum Nostrorum Divorum condam Hungariae Regum exemplo prosequi, eisque certa Virtutum suarum Monumenta, quae ad majora quaequae praestanda eos incitare possent decernere conseverimus; Eosdem PETRUM, DEMETRIUM, GABRIELEM, JOANNEM et MICHAELEM POPOVICS alias MOTSONYI ac per Eos Haeredes et Posteros utriusque sexus universos Dei benedictione in futurum legitime nascituros,

e statu, et conditione ignobili, in qua hactenus perstitisse dicuntur, de Regiae Potestatis Nostrae plenitudine, et Gratia speciali eximentes in Coetum, et Numerum verorum, antiquorum et indubitatorum praememorati Regni Nostri Hungariae, et Partium eidem adnexarum Nobilium duximus adnumerandos, cooptandos et adscribendos; annuentes, et ex certa Nostra scientia, animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo imposterum futuris, et perpetuis semper temporibus omnibus illis Gratiis, Honoribus, Indultis, Privilegus, Libertatibus, Juribus, Praerogativis et Imunitatibus, quibus caeteri veri, antiqui, et indubitati praedicti Regni Nostri Hungariae, Partiumque ei adnexarum Nobiles hactenus quomodolibet de Jure, vel antiqua consvetudine usi sunt, et gavisi, utunturque, et gaudent, uti, frui, et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque et Posteri Ipsorum utriusque sexus universis valeant atque possint; In cujusquidem Nrae erga Ipsos exhibitae Gratiae et Clementiae, ac Liberalitatis Testimonium, veraeque et indubitatae Nobilitatis Signum, haec Arma seu Nobilitatis Insignia; Scutum videlicet militare erectum, in quatuor areas divisum, quarum prima, et quarta cerulea, solo prasino basin scuto ocupante exhibet, prima quidem Solem orientem praecedente phosporo, seu stella matutina, nubibus rubescentibus Candem comitantibus, quarta autem itidem solem, sed occumbentem, nubibus aeque rubescentibus comitatum, hiespero seu stella vespertina sequente, in secunda vero et tertia area cocco tinca, et quidem in secunda de sinistro latere e nubibus emergens Brachium catapharctura armatum, vola Lanceam Malleo, et Securi instructam, ac serpente naturali coronato, ramum lauri ore cuspidem lanciae ambientem tenente circumflexam perpendiculariter elevans, in quarta denique super solo prasino Gladio in eodem ac pari pistolarum jacentibus Tentorium explicatum candidum, volante a supra versus dextram Columba aeque candida, rostro rarum olivae gestante, cernuntur, Scutum denique insitum seu pectorale aureum anchoris nigris decussatim dispositis ornatus. Scuto incumbit Galea tornearia, coronata, clatrataque, seu aperta, situd pro more ad dextram obliquo, Nobilibus concedi solita, in apice aquila nigra, alis et cauda expansis, cruribus, et armis distentis, dextris quidem frameam, sinistris vero hastam scutariam tenente in pectore vero scutulo rotundo aureo, cui caput Medusae inscriptum est, onerata, fastigiata. Laciniis hinc aureis, et ceruleis, illinc vero argenteis, et rubris Scuti latera decenter, ac venuste exornantibus, — Quem ad modum haec omnia in principio seu capite praesentium Litterarum Nostrarum pictoris edocta manu propriis que ac genuinis suis coloribus clarius depicta, lucidius ob oculos intuentium posita esse conspicerentur; Eisdem PETRO, DEMETRIO, GABRIELI, JOANNI et MICHAELI, ac per Eos Haeredibus et Posteris suis utriusque sexus universis Dei Benedictione in futurum legitime nascituris danda duximus, et conferenda, decernentes, et ex Nostra scientia, animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo imposterum futuris, et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum, antiquorum, et indubitatorum praefati Regni Nostri Hungariae, Partiumque eidem adnexarum Nobilium sub iisdem Juribus, Praerogativis, Indultis, Libertatibus, et Immunitatibus, quibus iidem de Jure, vel antiqua Consvetudine usi sunt, et gavisi, utunturque, et gandent, ubisque in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Monomachiis, ac aliis omnibus, et singulis, ac quibus vis Nobilitaribus, et Militaribus Exercitiis, necn. Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus, et Sepulturis, generaliter vero in quarumlibet Rerum, et Expeditionum generibus, sub merae, verae, sincerae, vetustae, ac indubitatae Nobilitatis Titulo, quo Eos ab omnibus cujuscumque Status, Gradus, Dignitatis, Honoris, et Praeeminentiae Hominibus insignitos, et ornatos, dici, nominari, haberi, et reputari volumus, et mandamus, ferre, gestare, ac illis in aevum uti, frui, at gaudere possint, ac valeant, Haeraedesque et Posteri Ipsorum utriusque sexus universi valeant atque possint; Imo nobilitamus, damus, conferimus, et concedimus praesentium per vigorem. In cujus Rei Memoriam, Fimitatemque perpetuam praesentes Litteras Nostras Privilegiales secreto Sigillo Nostro, quo ut Rex Hungariae Apostolicus utimur impendenti communitas Iisdem PETRO, DEMETRIO, GABRIEL, JOANNI, et HICHAELI omnibus POPOVICS alias

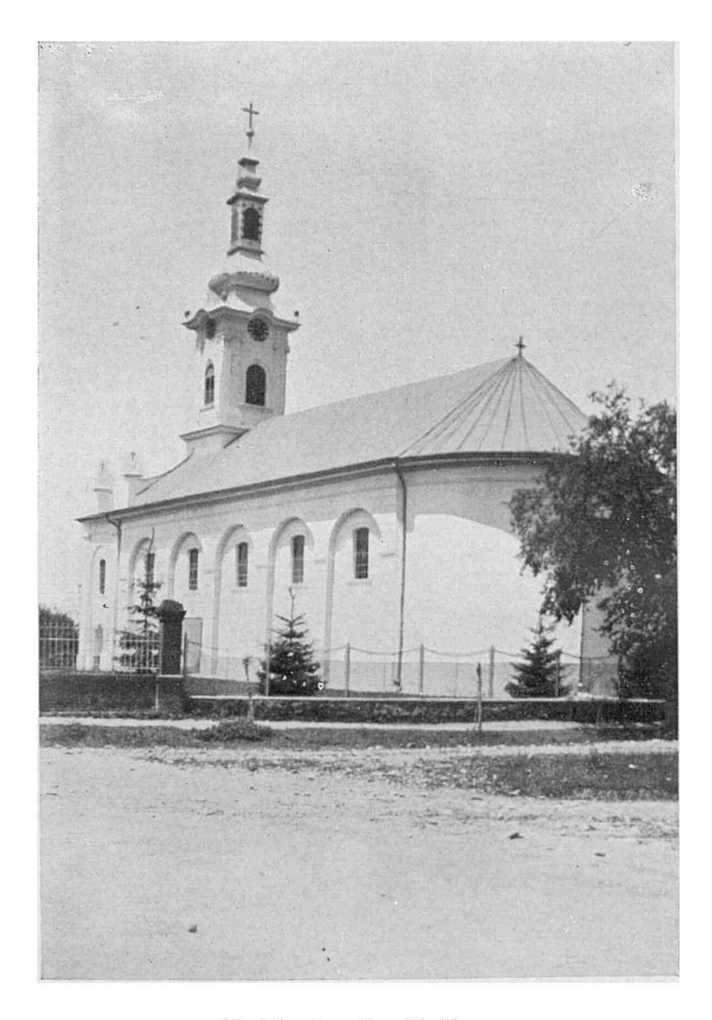
MOTSONYI ac per Eos Haeredibus, et Posteris suis utriusque sexus universis Dei Benedictione in futurum legitime nascituris gratiose dandas duximus, et concedendas. Datum per manus Fidelis Nostri Nobis sincere dilecti Speciabilis, ac Magnifici Comitis Caroli Pálffy ab Erdöd, Perpetui in Voröskeö, Aurei Velleris, ac una Insignis Ordinis Scti Stephani Regis Apostolici Magnae Crucis Equitis, Comitis Posoniensis, et Cottus Nominis ejusdem Perpetui, ac Supremi Comitis, Arcisque Nóstrae Regiae Posoniensie Haereditarii aeque ac Supremi Capitanei, Camerarii, Consiliariique Nostri Actualis Status Intimi, Curiae Nostrae Regiae per Hungariam Magistri, nec non per idem Regnum Nostrum Hungariae Aulae Nostrae prout et dicti Ordinis S. Stephani Cancellarii in Archiducali Civitate Nra Vienna Austriae die prima Mensis Junii, Anno Domini millesimo septingentisimo nonagesimo octavo, Regnor. Nostror. Romani sexto, Hungariae vero Bohemiae, et reliquor. Anno septimo. Reverendissimis, Illustrissimis, Reverendis item ac Venerabilibus in Christo Patribus Domino Josepho e Comitibus de Batthyán Perpetuo in Németh-Ujvár S. Romanae Eccleae Cardinale, ac S. R. I. Principe Strigoniensis, et altero Comite Ladislao Kollonich de Kellegrad Colocensis et Bacsiensis canonice unitarum Metropolitanar. Ecclear. Archiepiscopis; Comite Carolo Eszterházy de Galantha Agriensis, Andrea Bacsinszky G. R. C. Munkacsiensis, Mathaeo Fran. Kerticza Bosnen. seu Diakovár, et Syirmien, Josepho Bajzáth Veszprimiensis, Joanne Szily Sabariensis, Emerico Kristovics Csanadiensis, Antonio L. Barone Andrássy de Szent-Király et Kraszna Horka Rosnaviensis, Comite Ignatio de Batthyán Perpetuo in Németh-Ujvár Transylvaniensis, Comite Paulo Esterházy de Galantha Quinque Ecclesiensis, Maximiliano Verhovacz Zagrabiensis, Josepho Fengler Jaurinensis, Francisco Xaverio Fuchs Nittriensis, Joanne e Comitibus de Reva Scepusiensis, Ignatio Darabant G. Ritus Catholicor. Magno Varadiensis, Joanne Jessich Segniensis, et Modrusiensis, seu Corbasiensis, Nicolae Milasin Albaregalensis, Sylvestro Bubanovics Graeci Ritus Catholicorum Crisiensis, (Sedibus Neosoliensi, Magno-Varadiensi, et Vacziensi vacantibus), Josepho Pierer de Hodos consecrato Tinniniensis, Nicolao Honde de Poka-Telek consecrato Belgradensis et Samandriensis, Comite Sigismundo Kegleivich de Buzin electo Makariensis, Ecclesiarum Eppis Ecclesias Dei feliciter guvernantibus. Serenissimo item Arhiduce Austriae Domino Josepho Regni Nostri Hungariae Palatino, et Locumtenente Nostro Regio; nec non Spectabilibus ac Magnificis Petro Végh Judice Curiae Nostrae Regiae, Comite Joanne Erdödy de Monyorokerék Regnorum Nostrorum Dalmatiae, Croatiae, et Slavoniae Bano; Francisco Szent- Iványi de Eadem Tavernicorum; Comite Leopoldo Pálffy ab Erdod Janitor. Antelato Comite Carolo Pálffy ab Erdöd Curiae; Comite Franco Zichy de Vásonkeo Pircernar., Comite Josepho Georgio de Batthyán Perpetuo in Németujvár Dapiferor., Comite Josepho Keglevich de Buzin Agarorum, Comite Josepho Csaky de Keresztszegh Cubicularior. Nostror. Regalium per Hungar Magistris (Capitaneatu Nobilis Turmae Nostrae Praetoreae Hungar. vacante) ac praelibato Cote Carolo Pálffy ab Erdod Comite Posoniensis, caeterisque quam plurimis saepefati Regni Nostri Hungariae Cottus tenentibus et Honores.

FRANCISCUS

Comes Carolus Pálffy
Alexius Névery

34. Ionel de Mocioni.

35. Biserica din Căpălnaş.

MEMORIUL LUI ANDREI MOCIONI, CONSTANTIN GRUICI, GHEORGHE FOGARASSY ŞI VICENŢIU BABEŞ, DEPUTAŢI IN CONGRESUL NAŢIONAL BISERICESC DIN CARLOVIŢ, PENTRU INFIINŢAREA EPISCOPIEI ROMÂNE DIN TIMIŞOARA

Eure Kaiserliche Königliche Apostolische Maiestät!
Allergnädigster Herr und Landesvater!

Sosehr das ganze treuergebene Volk romanischer Nationalitat und orthodox-orientalischen Glaubensbekenntnisses aus Siebenbürgen und Ungarn — von dem hochherzigsten Akte Eurer Maiestät vom 24. Detzember 1864, womit die romanische griech. orient. Metropolie für dasselbe allergnädigst genehmiget und zum ersten Erzbischof und Metropoliten den Bischof von Siebenbürgen Freiherr von Schaguna ernannt wurde, freudigst überrascht, tief ergriffen und zum ewigen Danke verpflichtet worden war: eben so schmerzlich betroffen, in deren festesten und nach ihrem lojalen Dafürhalten — berechtigsten Erwartung bitter getäuscht und gekrankt fühlt sich die stets lojale, treuergebene und opferbereite romanische Bevölkerung des temescher Banates und insbesondere jener bedeutende Theil derselben, welcher von der Maros an und zur Theiss vornehmlich das flache Land bewohnt und bisher zur temesvarer gr. or. Diözese gehörte, — aus dem Grunde, weil demselben ein eigener Kirchensprengel, ein eigener Bischof und Bischofsitz in der eigenen Mitte — versagt wurde.

Der Schmerzensschrei dieses lojalen romanischen Volkes darüber — ist laut und allgemein; er trübte und beschränkte die Freude über die allergnädigst gewährte nationale Metropolie; er fand schon bisher vielfältigen Ausdruck durch die Tagespresse, und selbst das amtliche Organ Eurer Maiestät Regierung, die « Wiener Zeitung », hat in ihrer Numer vom 17. Jänner l. J. hievon beachtungswürdige Kenntniss genommen.

Eure Maiestät! Das obgedachte romanische Volk war seit jeher gewohnt seinen Kirchlichen Trost, seine Gewissensruhe darin zu finden, aber auch seinen Konfessionellen Stolz darin zu setzen, das es seinen eigenen Bischof und Bischofsitz — in der eigenen Mitte, und namentlich zu Temesvar besitze; und gegenwärtig, wo dessen Confessionsbrüder serbischer Nationalität in dem Banate, die doch auf diesem Gebiete zusammengenommen und genau berechnet — kaum etwas über 200.000 Seelen zählen, auf Grund ihrer bisherigen, nach Recht und Wirklichkeit nichts weniger als ausschliesslichen Besitzes, die beiden Bisthümer zu Temesvar und Werschetz allergnädigst erhalten, und die beiden bisher gemeinsamen und zum grösseren Theile aus romanischen Mitteln erstandenen Residenzen zu Temesvar und Werschetz a. g. anheimgegeben wurden, — kann das getreue romanische Volk, das auf diesem Gebiete nahe an 600.000 Seelen zählt und in der bisherigen gemeinschaftlichen temesvarer Diözeze allein viel zahlreicher ist, als die Serben der beiden Diözesen zusammengenommen, und in keiner Beziehung hinter den Serben steht, es um so weniger glaub- und begreiflich finden, das er in der a. h. Absicht Eurer Maiestät liegen und dem a. h. Interesse des erhabenen Thrones Eurer Maiestät entsprechen sollte, ihm, diesem stets treuen und ergebenen romanischen Volke dasselbe theure und durch den ältesten Usus geheiligte Recht auf eine eigene Diözese mit dem Bischofsitze zu Temesvar — zu versagen und respective ür immer zu entziehen! Vielmehr hegt und mährt es in seinem Kindlich ergebenen

Herzen die unerschütterlichtste Zuversicht, das Eure Kaiserliche Konigliche Apostolische Maiestàt dessen, auf das ewidendeste Recht, auf die unzweifelbarste Billigkeit und Opportumitat gestuzte, und auf die Begründung der Gewissensruhe, des Wohles und Glückes desselben gerichtete diesbezügliche Bitte — immer huldvollst zu erhören bereit seien.

Von dieser loialen Zuversicht beseelt auch wir allerehrfurchtsvollst unterzeichneten Congressualvertreter desselben Volkes, und gewissenhaft erwagend, das — nachdem die gedachte Bevòlkerung des temesvarer Gebietes seit jeher und jedenfalls auch vor Einwanderung der Serben und Gründung der Carlovitzer Hierarchie — ihr eigenes Bisthum zu Temesvar gehabt, und nachdem die Carlovitzer Hierarchie dieses Bisthum nur per abusum äusserlich zu slavisieren getrachtet hat, ohne jedoch dadurch das Diozesanrecht der Romanen auch nur im mindesten in Frage zu stellen oder zu alteriren, — sie, diese romanische Bevölkerung ein unleug- und unbestreitbares « *historisches Recht* » auf eine eigene nationale Diözese zu Temesvar habe; und — nachdem ihre Zahl, welche nahe an 300.000 Seelen ausmacht, bedeutender ist als welche immer der sieben serbischen Diozesen, ja bedeutender ist als welcher immer « *zweier* » und der kleineren « *dreier* », ja auch « *vier* » serbischer Diozesen zusammengenommen, jedenfalls bedeutend genug, um eine eigene Diozese bilden und erhalten zu konnen; und — nachdem ihre grosse Verbreitung langs der ganzen ungarischen Maros bis zur Theiss, nicht minder wie ihr historisches Recht und Bewustsein, das Fortbestehen einer eigenen Diözese in Mitten derselben und zwar zu Temesvar dringend zu erheischen scheine; — und nachdem ihr Besitz- und Vermògensstand so wie ihre stets bewahrte Opferwiligkeit, worin sie gewiss von der Bevolkerung gar keiner anderen griech. orient. Diòzese übertroffen wird — einestheils, anderentheils aber auch die bis in die neueste Zeit gemachte erbauliche Wahrnehmung, das die Bischofe romanischer Nationalität vielmehr auf die hehre Wurde ihres heiligen Amtsberufes, als auf die Vortheile einer reichen Dotation zu sehen pflegen, die Bildung und Forterhaltung einer eigenen Diozese für dieselbe vollkommen ermòglichet; endlich — nachdem nach unserem lojalen Dafurhalten, die allergnädigste Genehmigung der sofortigen ungesäumten Errichtung eines romanischen griechisch orientalischen Bisthums zu Temesvar — auch sehr wichtig politische Rucksichten dringend zu empfehlen scheinen: so wagen wir, der allgemeinen Stimme der betreffenden romanischen Bevolkerung pflichtgemass entsprechend und treuen Ausdruck gebend, fussfälligst die allerdemüthigste Bitte zu stellen:

Eure Kaiserliche Königliche Apostolische Maiestät geruhen:

1. Noch vor, zum Mindesten aber bei Gelegenheit der allerhöchsten Anordnung der thatsächlichen Ausscheidung der romanischen Bevolkerung aus der servischen Hierarchie und Uebergabe derselben an die nationale Metropolie, die Gründung und respective den Fortbestand einer eigenen romanisch-nationalen Diozese zu Temesvar namentlich in der Vorstadt « Fabrik », wo eine bedeutende romanische griech. orientalische Bevòlkerung von nahezu 5.000 Seelen lebt, allergnädigst zu genehmigen.

Zu diesem Behufe, und um eine einfachere, zweckentsprechende, und durch alle massgebende Rücksichten gerade zu gebotene Begrenzung und Ordnung der beiden Banater romanischen griechisch orientalischen Diözese zu Temesvar und Karansebes nemlich erzielen zu können, geruhen Eure Kaiserliche Königliche Apostolische Maiestät

2. Allergnàdigst zu verfügen, dass nach Einvernehmung unseres Herrn Metropoliten Br. von Schaguna, Excellenz, die orthodox-orientalische romanische Bevòlkerung des ganzen Banater Gebietes zwischen den beiden Diozesen derart vertheilt werde, dass die ganze romanische Grenzbevòlkerung, aus allen drei banater Grenzregimentern nemlich, welche ungefähr 140 — 150 Tausend Seelen betragen dürfte, dann mit allfälliger Ausnahme der zu dem Lippaer und dem Facseter-Protopopiate gehorigen, nächst der Maros gelegenen und seit undenklicher Zeit immer der temesvarer Diözese einverleibt gewesenen Theile, die ganze übrige romanische griech. orientalische Bevòlkerung des Krassoer Comitates, welche über

170.000 Seelen zählt, zusammen also eine Bevölkerung von über 300.000 Seelen — der *Karansebescher Diözese zugewiesen* und in eine entsprechende Anzahl von Protopopiaten zusammengestellt; andererseits die ganze zum Temeser und zum Torontaler Comitate gehörige romanische Bevölkerung griehisch orientalischer Religion, nebst den obgedachten Maroser Theilen des Krassoer Comitates, zusammen mit wenigstens 260.000 Seelen — der *temesvarer romanischen griechisch orientalischen Diözise* zugewiesen und gleichfalls in eine entsprechende Anzahl von Protopopiaten zusammengestellt werde.

Endlich—zum Behufe einer sichereren und leichteren Aufbaunng und Instruirung einer bischöflichen Residenz zu Temesvar in der Vorstadt « Fabrik » und zur Vermittlung einer gerechten und prompten Ausscheidung der Romanen von den Serben; sowie auch zur Anbahnung einer gutgeregelten, praktisch gedeihlichen Funktion dieser Diozese, geruhen Eure Kaiserliche Königliche Apostolische Maiestät — nach a. g. Einvernehmung unseres Herrn Erzbischofes und Metropoliten

3. Die Administration des allerhöchst zu genehmigenden romanischer gr. orient. temesvarer Bisthumes einstweilen den vielerprobten Handen Seiner Hochwürden des Herrn Bischofs von Arad, Procop Ivacskovits, anzuvertrauen — mit dem a. h. Auftrage: Aus aufbringlichen Diozesanmitteln, namentlich,

a) aus der einen Halfte des Sinodal- und Conventionseinkommens, welches Einkommen nach dem bisher bestehenden Masstabe berechnet, jährlich an 8.000 fl. ö. W. betragen dürfte, (die andere Hälfte zur Entlohnung der Mühewaltung für die Administration behaltend).

b) Aus den der auszuscheidenden romanischen Bevölkerung der bisherigen gemeinschaftlichen temesvarer Diözese für die bisherige gemeinschaftliche Residenz sammt fundus instructus und zugehörigen Realitäten *jendenfalls* gebührenden Ersatzgeldern.

c) Aus sonstigen, nach Erforderniss—sei es aus dem Antheile dieser Diozesanbevolkerung an den bisher zu Carlovitz verwalteten gemeinschaftlichen Nationalfonden zu entlehnenden, sei es durch freiwillige milde Beiträge der frommen Diözesanangehörigen oder auch anderer Wolthäter aufzubringenden Mitteln, — mit thunlichster Beschleunigung die Erbauung und Instruirung einer entsprechenden Diözesan-Residenz zu Temesvar in der Vorstadt « Fabrik » zu besorgen, zu diesem Behufe, wir auch zum Troste des Volkes sich öfter des Jahres in dieser Diözese aufzuhalten, und überhaupt alles Erforderliche vorzukehren, damit der neue Diözesanorganismus bald moglichst seine geregelte Wirksamkeit beginnen und selbe erspricslich fortsetzen könne.

Mit aller der homagialsten Ehrfurcht und Ergebenheit
Eurer Kaiserlichen Koniglichen Apostolischen Maiestät
Carlovitz den 28. Feber 1865.

treugehorsamste Unterthanen:

Constantin Gruits m. p.
Hasiaser Erzpriester,
Congressual-Deputirter
aus der temesvarer
Diözese

Andreas von Mocsonyi m. p.
Congressual-Deputirter
aus der temesvarer
Diözese.

Vincenz Babesiu m. p.
Beisitzer der Konigl.
G. Tafel in Pest.
Congressual-Deputirter
aus der temesvarer
Diözese.

Georg von Fogarassy m. p.
Grundbesizer aus Lippa,
Congressual-Deputirter
aus der temesvarer
Diozese.

(Nb. Ueberreicht durch die Unterzeichneten in Corpore Seiner Hochgeboren dem Herrn K. K. Congressual- und Sinodal-Commissär G. M. Br. von Philippovich mit der Bitte um befurwortliche Vorlage an Seine Maiestat, zu Carlovitz am 28. Feber 1865).

CORESPONDENŢA MEMBRILOR FAMILIEI MOCIONI CU DIFERITE PERSONALITĂŢI ILUSTRE ALE VREMII

Tânărul Alexandru Mocioni felicită de anul nou pe unchiul său Andrei.

Viena 10 Ianuarie 1861

Mult preţuite Unchiule!

Trec zilele nenumărate şi duc ani întregi cu sine. Ducă-i, căci şi aşa nu fură prea buni, dar aducă-ne viitorul cu mult mai plăcut.

Deşi pe un minut s'a înorat cerul şi a aruncat umbra sa pe patria noastră, totuşi sperăm că soarele va răsări în razele sale cele splendide, şi va fugi întunerecul de ele.

Eu îţi poftesc ca ziua anului nou să o petreci în pace, şi să ajungi încă mulţi ani noui, mai buni decât cei trecuţi, ca să vezi razele strălucind peste faptele Tale naţionale, în viitor. Iţi poftesc sănătate, ca să ai tot energia cunoscută, în toate cele ce vor să ne întâmpine. Mult stimatei mătuşei mele, Laurei, sărutându-i mâna îi poftesc asemenea sănătate, viaţă lungă şi fericiţi ani noui. Sărutându-ţi mânile rămân

Al tău sincer nepot:
Alexandru

Tânărul Eugen Mocioni felicită de anul nou pe unchiul său Andrei

Viena, 10 Ianuarie 1861

Mult dorite Unchiule!

Iată se apropie un alt an! Eu îi zic: «Bine ai venit»! sperând tot mai mult bine pentru naţiunea română.

Nici nu poate fi ca să desperăm de viitor; acesta trebue să fie cu mult mai bun, căci spiritul timpului nu lasă niciun popor în desperaţiune.

Precum aştept pentru români ani mai buni, aşa-ţi poftesc şi ţie, ca anii viitori, începând dela acest an nou, să-ţi fie tot mai bineveniţi. Ei să te întâmpine sănătos şi cu bucurie, iar tu să-i primeşti după cum doreşti.

Recomandându-mă aducerii aminte a mult preţuitei mele mătuşe, îi poftesc mulţi ani noui, ca să-i petreacă în pace şi fericire.

Rămân al tău nepot aplecat:
Eugeniu

Tânărul Zeno Mocioni felicită de anul nou pe unchiul său Andrei.

Stimate Hana Baci!

Abia este pentru oameni o zi de mai mare însemnătate, de cât anul nou. In acesta trebue să ne judecăm faptele trecutului, şi de au fost bune să ne mângăem, în această zi trebue să cugetăm, ce avem pe viitor să facem, ca să nu treacă nici un an fără fapte măreţe. Eu din partea mea mă mângâi cu aceia convingere că în trecut am făcut ce a trebuit; iară pe viitor mă voi sili să fac şi mai mult.

Pentru aceasta îţi poftesc eu ziua anului nou ce are atâta însemnătate în viaţa omenească, să o petreci în pace şi sănătate dimpreună cu mult iubita Laura, şi să ajungeţi amândoi încă mulţi ani noui în deplină bucurie şi fericire ca să vă puteţi bucura de mult stimatoriul vostru.

In Viena, 10 Ianuarie 1861.

Nepot,
Zeno

D-l Gheorghe Popa, consilier la Curtea de Apel, mai apoi prefect al judeţului Arad, către Andrei Mocioni.

Pesta, 3/17 Decemvrie 1863. Stationsgasse 29

Ilustrisime Domnule!

Eu mă simt îndatorat a Vă face cunoscute următoarele:

Eu am căpătat altă eri (3/15 xb.) ordinea, prin carea din dispunerea Excelenţei Sale, Contelui Cancelar Primariu sum chemat la Cancelaria ungară, în serviciu provizoriu, pe lângă jumătate din dietele normale, ce voiu să capăt peste timpul aplicărei mele la acelaşi dicasteriu, tot d'odată am căpătat şi delegarea dela serviciul la tabla reg. şi cuget că în săptămâna aceasta voiu găta şi referada şi la Septemvirat [1]). Eu rămân în statul asesorilor tablei reg. şi pozitiv nu ştiu ziua când voiu să plec la Viena, însă nu voiu întârzia. Aceste Vi le scriu, Ilustrisime Domnule, ca să fiţi autentic informaţi despre dispunerea regimului în privinţa aceasta.

Cu această ocaziune îmi iau libertate a Vă relaţiona, că astăzi am căpătat banii, cari aţi binevoit a trimite pentru stipendiaţii Ilustrei familii, şi pentru censurandul Ardelean [2]), în suma 430 = patrusute treizeci fl. v. a.. Eu cuget din suma aceasta a da lui Ardelean ajutorul pentru el graţios trimis, a plăti stipendiaţilor rata lunară pe Ianuarie 1864, iar la Perian, din privinţa maicei sale, şi la Miculescu, nepotul domnului paroh, a le da toată angaria până la capătul lui Februarie, 1864, şi după ce voiu plini acestea, Vă voiu trimite, Ilustrisime Domnule, socoată despre administrarea mea, relaţionând nainte că Chiţescu şi Gherga n'au venit până acum la studii, şi astfel stipendiile pestane fac pe un pătrar de an 250 fl., iar nu 290 fl. Tot odată îmi iau libertatea, Ilustrisime Domnule, a Vă ruga să binevoiţi a-mi scrie cui să dau cassa care va mai rămâne la mine.

Am onoarea a rămâne cu cea mai profundă reverinţă al Ilustrităţii Voastre cel mai umilit serv.:

Georgiu Popa

Alexandru Mocioni şi Tache Ionescu.

Domnule Ministru,

Şi până când voiu avea ocaziunea a mă revanşa pentru fotografia, ce aţi binevoit a-mi trimite deunăzi prin d-l Lengher, vin să vă reînprospătez în memoria d-voastre o mică rugare.

---

[1]) Curtea de Casaţie.

[2]) Se pregătea pentru examenul de avocat, numit « censură ».

D-l V. Bodor, fostul învăţător în Căpălnaş, ar voi să-şi încerce norocul în România. După ce dânsul nu numai în şcoala din loc, ci şi la instruirea elementară a nepoţilor mei a repurtat un rezultat pe deplin mulţumitor, cu plăcere-i satisfac rugării sale să-l recomand atenţiunii şi protecţiunii binevoitoare a d-voastre în speranţa, că dacă e posibil, nu vei trece cu vederea recomandarea mea.

Vă rog să-mi predaţi respectele mele afabilei Doamne. Salutări amicale.

Căpălnaş, 31 Septembrie 1894.

Al d-voastră devotat
Alexandru Mocsonyi

Bucureşti, 29 Octomvrie 1895
25, Strada Cătunului

Iubite d-le Mocioni,

Este mult timp de când n'am avut plăcerea să vă văd şi nu ştiu dacă o mică rugăciune a mea va găsi ecou la d-ta. Sper că da şi de aceea o fac.

Cetesc regulat *Dreptatea* şi văd cu mirare că corespondenţele din Bucureşti sunt regulat ostile partidului conservator. Nu-mi explic lucrul altfel decât se vede că, corespondentul este unul din numeroşii studenţi de pe aici, care se adapă şi se otrăvesc în mlaştinele socialiste. Cât timp însă ne-a fost nouă ostil mi-a fost egal, dar când ostilitatea atinge dureros ţara, lucrul mă mâhneşte. In ultima corespondenţă se spune că Generalul Iacob Lahovari a fost pus în disponibilitate, fiindcă a fost pălmuit la Sinaia şi s'a bătut ca la cârciumă într'un club. Absolute minciuni. Generalul într'un club *a dat* o palmă, dar nu s'a păruit nici bătut ca la mahala cu nimeni. In urma incidentului s'a bătut de două ori în duel şi a fost rănit foarte grav. A zice că a da o palmă este a se desonora, mi se pare un ce monstruos. Generalul a fost pedepsit din patimă politică, şi este păcat căci alt ofiţer, care să apropie măcar valoarea lui Lahovari, nu avem.

Cum nu dorim să se creadă de românii de dincolo că la noi fostul şef al Statului Major, fruntea armatei, s'a bătut ca la mahala, mi-am permis să-ţi adresez d-tale această rectificare.

Incă odată te rog scuză-mă dacă te deranjez şi mă crede

Al d-tale devotat
Tache Ionescu

Iubite d-le Ionescu,

Primind preţuita-Ţi epistolă în momentul plecării mele încoace n'am întârziat a îi pofti pe cei dela Direcţiunea *Dr.* să facă o rectificare în sensul informaţiunilor ce ai binevoit a mi le da.

Care precum vei fi văzut a şi apărut în nr. 235.

Dacă ceteşti regulat *Dreptatea* de sigur vei fi observat că de multe ori chiar şi nouă, fundatorilor ei, ni s'a dat ocaziunea a fi nemulţumiţi. Acum de curând încă s'au făcut unele schimbări în redacţiune, cari ne îndreptăţesc a spera că asemenea neajunsuri vor înceta sau cel puţin se vor împuţina.

Iţi mulţumesc pentru amicabila-Ţi informaţiune şi rugându-Te ca la orice ocaziune obvenită să binevoieşti a ne onora cu reflecsiunea D-tale, semnez pe lângă complimentele mele către Doamna

Al d-tale devotat,
Alexandru Mocsonyi

Vicenţiu Babeş către Alexandru Mocioni.

Ocna Sibiului, 13/25 Iulie 1891

Amate Sandre,

Ieri am primit în Sibiu epistola Ta fără dată, cum presupun din 22 a. c. şi mă grăbesc a-Ţi răspunde:

Reprezentaţiunea astăzi au suspendat-o la cancelaria lui Emil [1]), (Reáltanoda 16), cu acea observaţiune către Titu [2]), că Tu-i vei scrie instrucţiunile necesare pentru procurarea subscripţiunilor lui Mutso şi Musteţ. La celelalte afaceri Ţi-am fost răspuns deja cu 2 zile mai nainte.

Adăstau epistola prevestită şi sunt curios să-i cunosc cuprinsul.

De altminteri, astăzi se înmulţesc vocile către mine, ca *Memorandul* [3]) *nostru să-l stilizăm conform opiniunei mele de mai mult cu consideraţiunea la Memorandul studenţilor magiari.*

Către cele 13 răspunsuri la provocarea mea, am mai primit ieri şi alaltăieri 4, dar acestea sunt parte mai mare contra convocării Comitetului tocmai acum, ci pentru zilele sau *mai nainte,* sau după adunarea generală a Asociaţiunii Transilvane dela 4/16 August la Haţeg. Deci pentru astădată nu mai poate să fie vorbă.

Mi-a scris şi fratele G. Pop dela Băseşti şi cum zice, după consultare cu mai mulţi, mă conjură, să caut cu orice preţ a complana cauza şi a disciplina partida, cu sau fără ei! Asigurându-mă de aderenţa sa, pentru pururea.

Tot aşa scrie membru, Basiliu Raţ, vicarul foraneu de Făgăraş, carele deşi bolnav, n*u voeşte să lipsească dela Adunare*

Prin acestea cred că ştii destul pentru d'a Te putea orienta. Altmintre, eu poimâine, Luni, d. m. ţin în Sibiu o şedinţă cu membrii Biroului central şi ne vom înţelege, pre când va fi mai oportun a convoca Comit. plenar?

Te rog, în traducerea mea să puni doar, în loc de « *partidă regulată* » « *partidă organizată* », că aşa-i zic în România.

Cu salutări din inimă şi sărutări de mână pentru doamna, al Tău

V. Babeş

Budapesta, 6/18 Ianuarie 1894

Amate Sandre,

Din partea d-lui Serb [4]) numai atâta mi se spune, că a primit conceptul Tău şi a făcut pasul. Acum i-am făcut întrebarea de-a-dreptul prin Titu [5]): când, în care zi, şi în ce cuprins, cu ce eventuală schimbare a făcut? Dacă va fi ca să fie făcut vreo schimbare, Ţi se va face aceea cunoscută.

Eu nu ies din casă, decât pe foarte scurt timp la plimbare, sau pentru revizuinea socotelilor bisericeşti [6]).

De altmintre locuinţa noastră se încălzeşte foarte bine, numai cât cere mai mulţi cărbuni. Iar ceea ce pe mine mă necăjeşte e, *zilele de tot scurte:* abia de 6—7 ore; seara şi noaptea neputând nici scrie nici ceti.

---

[1]) Emil Babeş, fiul său, avocat în Budapesta.

[2]) Titus Babeş, fratele mai mic al lui Emil, avocat stagiar în acest timp în cancelaria lui Emil.

[3]) Memorandul ce avea să fie prezentat Impăratului şi Regelui Francisc Iosif.

[4]) Gheorghe Serb, deputat în Camera ungară. Fruntaş al coloniei române din Budapesta şi membru în Consiliul de administraţie (« Reprezentanţă ») al Fundaţiunii Gojdu.

[5]) Tit Babeş, fiul lui Vicenţiu, avocat în Budapesta.

[6]) Socotelile bisericii greco-române din Budapesta.

Socotelile am revăzut ale lui Adamaszky şi ale lui Agorászto Szilárd; mai avem ale lui Agorászto Péter şi ale lui Szaczellary Mihály [1]). Până acum n'am avut nimic de dificultat.

Nu ştiu dacă tu Ţi-ai făcut o ideie sumară despre desbaterile din Camerele române asupra cauzei noastre! Au vorbit vreo 20, cei mai de frunte bărbaţi şi oratori timp de 8—9 zile! Ştii ce adevăruri s'au scos la lumină, necontrazise de nimenea? *Două mari şi grele;* ambele, la cari eu am stăruit de 25 de ani necurmat. *Una, că România liberă, fără noi, n'are viitor; alta că: Precât timp noi dincoace dripiţi suntem de magiari, soldat român nu va merge alături* cu *Tripla alianţă, respective* cu *Austro-Ungaria — odată cu capul!* — Ca al treilea a adaus Lahovary, şi a fost recunoscut, acela, că *Regatul României este absolut necesar pentru vivificarea şi încurajarea Românismului întreg!*

« Mein Liebchen was willst du noch mehr? »

Cu salutări cordiale pentru toţi, al Vostru,

V. Babeş

Budapesta, 3/15 Faur 1894

Amate Sandre,

Primind în acest minut (10 ore) epistola Ta d'alaltăieri mă grăbesc a-Ţi răspunde mai vârtos pentru d'a Te feri de o posibilă rătăcire. Deloc nu din partea Comitetului naţ. mi-a venit ştirea despre refuzul cu motivarea Ta, relativ la apărarea acuzaţilor [2]), ci tocmai din parte cam contrară şi mi-s'a scris din două părţi, însă din ambele ca un *secret*, dintr'o parte cu bănuială, că secretul este *numai până la judecată* — apoi se va vedea ce se va face. De altmintre la noi de dincoaci cu greu Te vor mai atăca *direct*, deoarece categoric li-s'a desfătuit aceasta din Buc.; cu ameninţarea că-li se va tăia orice subvenţiune! — dar dincolo prin Voinţa-Naţ. etc.... De altmintre ei, Tribuniştii, nici acum n'au pierdut spreranţa că Te vor câştiga, numai să le succeadă a Te separa de mine, carele aici, la cei mai deasupra ai Statului, până şi semioficial din Buc. şi din Transilvania denunţat sum, că — eu port vina tuturor relelor şi ale mele intenţiuni secrete au fost, cari au făcut pe corifeii mişcării, toţi adicţi Austriei şi Casei Habsburgice, să se emancipe de sub influenţa mea. Din Buc. mi se scrie de un om mie devotat, că — şi « *Dreptatea* » este formal angajată în *această direcţie!*

Eu, unele le cred alte *nu*. Atâta însă pricep, că eu nu pot să mai am vre o rolă publică. Şi din această consideraţie eu îmi făceam planul, d'a mă muta d'aci în în Germania sau în Sudul monarhiei, ocupându-mă numai de continuarea şi resp. terminarea opurilor mele istorice de mult începute. Acum că starea sănătăţii lui Emil [3]) este aproape desperată, planul meu cred că se va realiza mai nainte de timpul ce-l avem în vedere; dar mă cuget, că eu m'aş putea retrage şi în patrie undeva, ca să pier din naintea ochilor răi.

Poimâne, Sâmbătă, Emil însoţit de mamă sa pleacă-prin Viena spre Sud-Vest, per Gratz, Triest, Abbazia, Veneţia etc. Această călătorie de distracţie i-a recomandat-o Schrotmmer (?) şi Kétly, şi el, Emil o intreprinde cu plăcere şi ultima speranţă d'a scăpa de ipochondria ce l-a cuprins şi-l persecută aici înfricoşat. Vei pricepe, Amate Sandre, că întreagă familia mea aici merge spre o criză.

La Buc. am scris copiilor mei părerea mea astfel, încât chiar şi Victor a găsit-o corectă şi a promis a i-se acomoda. Victor în 25 Martie va fi — cu soţia sa în Roma, pentru congresul igienic, e posibil, că cu acea ocaziune se va întâlni cu Emil şi mamă-sa. Iară eu sunt rugat, a merge la Bucureşti încă înainte de plecare, adecă între 15—20 Martie, pentru o consultare şi înţelegere mai deaproape...

---

[1]) Epitropii bisericii greco-române din Budapesta.

[2]) Acuzaţii în procesul memorandului.

[3]) Fiul său, avocat în Budapesta.

Părintelui Epp. Meţianu am scris despre dorinţa Ta ca să ne întâlnim cu el în cauză Consist. temişian [1]). La aceasta mi-a răspuns că — bucuros ne vede la sine ori şi când, dar ar crede, că mai corespunzător ar fi, ca pe la 15 Martie să ne întâlnim în Sibiu, unde p'atunci se va întruni Reprezentanţa fundaţiunii Gozsdu, şi ne-am putea înţelege şi cu Metrop. şi Popea.

Tu Te-ai putea decide la această întâlnire, iară eu, carele tocmai p'atunci am să fiu la Buc., nu cred să vă fiu de lipsă. Ideea mea vă este cunoscută tuturor.

Zici că ai făcut din a ta parte corecturi încă 88; apoi dacă era să facem de tot bine, puteam să facem şi 888!...

Au început oamenii să mă interpeleze, că — ce vrem, unde tindem cu « *Dreptatea* », rivalizătoare în toate prostiile cu Tribuna? Răspunsul meu stereotipic: « *Tăceţi şi aşteptaţi cu răbdare, cum fac şi eu* ».

Despre altele cu salutare cordială şi multe complimente pentru toţi, al Vostru

V. Babeş

Budapesta, 8/20 Februarie 1894

Amate Sandre,

Ţi-am scris eri o corespondenţă postală numai despre schidoala de publicaţiune în Budapesti-Hírlap asupra articolului Tău, numai ca să dau expresiune repeţitelor mele experienţe şi afirmări, că manifestaţiunile Tale cele atât de adânc cugetate şi bine combinate — de tot puţini sunt pricepute şi apreciate, atât la noi, cât şi la străini. Oamenii generaţiunii de astăzi sau nu voesc, sau nu sunt în stare de a-şi lăsa timp ca să cugete şi aprofundeze cuvintele adevărat cugetătorilor şi învăţătorilor.

Este ca şi cum generaţiunea nici n'ar cugeta, nici n'ar dori adevărul.

Ieri în dietă şarlatania de sus îşi găsi în Polonyi [2]) pe rivalul adevărat. Tot am auzit şi văzut, că nimenea nu poate să sbiciuiască şi demascheze pe hoţi ca *un hoţ* tot atât de mare, ca şi cei mai mari hoţi! Apoi cei dela putere, ştreberi toţi, nu puteau să fie mai bine caracterizaţi, decât ce i-a caracterizat Polonyi. Ceeace pe mine ca Român adânc mă doare — e, că această nouă caracterizare şi demascare nu se poate închipui fără de a atinge pe — bietul Monarh, care după atâtea dezastre — a ajuns pe mâna hoţilor şi este purtat de ei!!!...

Să nu te mulţămeşti cu extrasele mult-puţin exacte din şedinţa de ieri!

Ieri seara am avut o lungă consultare cu d-l Schiau [3]) asupra procesului [4]). Mi-s'a plâns, că d-l Rotariu nici până azi nu i-a trimis informaţiunile cerute. Indată am scris d-lui Rotariu.

Silogismul Tău d-l Schiau îl pricepe foarte bine, îl consideră de un bun argument secundar, dar — nu-l *ţine acceptabil* în cazul nostru, unde avem norme speciale, pozitive, în lege, cari toate le-am înşirat şi aplicat, în care implicite se cuprinde — în valoarea sa principală — şi argumentul Tău; de altă parte fiind princip al legii practice, că ori unde ai argumente în legea specială, să nu aplici silogisme sau argumente logice abstracte.

Cu aceasta salutându-Vă cordial, al Vostru

V. Babeş

---

[1]) Bănăţenii doreau înfiinţarea unui Consistor eparhial în Timişoara.

[2]) Avocatul şi deputat în Camera Ungară. A fost un timp scurt şi ministru al justiţiei, şi a fost nevoit să-şi părăsească scaunul în condiţiuni puţin onorabile.

[3]) Procuror regesc.

[4]) Procesul Românilor contra Grecilor pentru biserica greco-română din Budapesta.

Budapesta, 5/17 Septemvrie 1899

Amate Sandre,

Ieri, când Ţi-am scris răspuns la epistolo Ta din urmă nu cetisem nici o foaie de zi, abia seara cetii *Bpesti-Hir.*, iar astăzi Emil îmi trimise *Pesti Napló.*

Eu Ţi-am atins numai atâta, că cu cei dela *Tribuna* nu mai stau nici de vorbă [1]), cu atât mai puţin le dăm voie a publica acea epistolă a Ta, a cărei importanţă ei nici dintr'un punct de vedere nu ştiu aprecia.

Mă temeam, par'că presimţeam instinctiv, că publicaţiunea aceleia, — şi încă tocmai în *Tribuna* — are că provoace iarăşi — *frecări* şi *mistificări*, de cari chiar şi în sensul aceleia inoportun este a provoca astăzi, nefiind noi în stare d'a le combate cu efect şi folos pentru cauză.

Eu neştiind, dacă tu ai « Pesti Napló » numai d'aceea-Ţi scriu, ca să nu-l treçi cu vederea! De altmintre mi se spune că şi alte foi se ocupă de Tine şi epistola Ta şi — de cauza noastră, fireşte toate — în contra noastră.

Bună şi potrivită a fost publicaţiunea epistolei Tale către B. P. Tageblatt, care în puţine cuvinte spune foarte mult! şi — abia poate fi mistificată — încât pentru politică.

Cu salutări şi multe sincere complimente pentru ai Tăi

V. Babeş

Apropos!

Tocmai când să încheiu, îmi vine aminte că am a Te reflecta încă la două lucruri ce merită a fi luate în consideraţiune:

1. *Almanacul Reuniunii Invăţătorilor din dieceza Caransebeşului* — tandem aliquando — eşi de sub tipar, şi — critica ce i-o face Gazeta, este de tot favorabilă încât pentru cuprins şi instalaţiune.

Deci — cred de lipsă a lua 20—25 exemplare — din partea voastră pentru ocazionala împărţire. Preţul 1 exemplar este 1 fl.

2. Incă destăprimăvară a apărut tot în tipografia din Caransebeş un număr dublu al *Bibliotecii noastre*, cu o descriere a Banatului, care cuprinde unele nouă descoperiri, este scrisă de Drăgălină şi asemenea merită a fi sprijinită cu 20—25 fl. Sunt gata a le comanda, dacă vă învoiţi.

V. *Babeş*

Budapesta, 7/19 Septemvrie 1899

Amate Sandre,

Mă grăbesc a-Ţi comunica aci articolul din fruntea lui N. P. *Journal* de astăzi, părându-mi că Tu nu ţini această foaie.

Ii dau importanţă, deoparte căci ştiu că astfel de articole se fabrică din Biroul de presă al guvernului, şi căci am înţeles, cum că Romanus din Pesti Napló ar fi d-l Alex. [2]), cu ale cărui explicaţiuni cei de sus n'ar fi fost pe deplin satisfăcuţi.

Dar oricât de măestrit se pare acest articol, n'aş pune nicio valoare pe el, dacă din cuprinsul lui n'ar ieşi la iveală, că *pasivitatea tare îi jenează pe cei dela putere,* şi că o consideră de un protest în contra decretării *de nobis sine nobis a Uniunii Ardealului.*

Intru atâta par'că m'aş mulţumi cu publicarea epistolei Tale; însă întru cât văd provocarea la ţinuta României şi a Regelui ei, şi cunosc relaţiunile Ligei către guvernul de azi de dincolo, trebue să cred vrând-nevrând, că *motivul recursului la Tine a celor din Sibiu este un aviz din Bucureşti!* Este iarăşi o intrigă la mijloc.

Eu de 2—3 zile sufer de junghiuri în coastele dela pieptul drept. Astăzi mă simţesc mai bine, ieri am zăcut,

Cu salutări cordiale, al vostru, *V. Babeş*

---

[1]) Babeş era supărat pe *Tribuna*, pentru că îi atacase şi calitatea sa de preşedinte al partidului naţional român din Ardeal.

[2]) Probabil Dr. Gheorghe Alexici, profesor de limb. română la Universitatea din Budapesta.

Budapesta, 16 Sept. 1899

Amate Sandre,

Dacă aş fi numai Ţie dator cu răspuns poate că mai uşor m'aş consola cu speranţa că-mi va fi iertat. Dar — sum desperat, căci datoria este prea la mulţi! Metropolitului dătoresc — aproape de 3 săptămâni etc. Şi — pentru toate am scuze destul de grave. Metropolitul d. e., insistând la cererea ca să plec la Patriarhul în cauza Trandafil [1]), nu puteam să-i răspund, pân'să aflu mai întâiu: cum stă aici acea cauză? Ei, dar nu aveam prin cine!

Emil şi *Cornel* erau 15 zile, zi şi noapte ocupaţi cu răspunsul la *Replica* a *duor advocaţi* în cauza pentru biserica Sf-lui George din Fabricul Timişorii; cei 2 advocaţi scriau 40 coale, cu vreo 75 de documente, iar termenul pentru răspuns e numai de 15 zile; apoi documente şi de ale lor şi de ale noastre — în tóate limbile, iar cele paleo-slovene nepricepându-le nici interepretul sârbesc Socolovici, a trebuit eu să le traduc!

Titu numai înainte cu trei zile a sosit dela manevre. Deci abea acum am putut afla, că reprezentaţiunea lui Meţianu este dată de Min. Jurisconsultului lor, Tost, cel ce pururea drept a fost faţă de noi.

Apoi mai ia în consideraţiune, — că ziua este scurtă; ochii mei de tot stricaţi; lucrările mele de urgenţă multe şi grele, şi vei recunoaşte, că — uneori devin tăbărât şi chiar ameţit, încât abia mai ştiu: de ce să mă apuc mai întâiu!

Chiar lui Mureşan [2]) abia a 6-a zi după primire i-am putut expedia scrierile, Tale; el le va fi primit — în 5 ale curentei. Dar el Mureşan, n'a făcut uz jurnalistic din cauză; deci poţi socoti, cât am fost de surprins prin descoperirea Ta, că — ai stat de vorbă despre aceasta cu unii oameni — şi răi şi proşti, şi le-ai dat voe să publice — o judecată şi o doctrină politică, ce după mine, între împrejurările actuale — ar fi să fie secretul inimei noastre; înţeleg: a inimei Românilor serioşi şi reali! D-nii dela « *Tribuna* » nu se pot număra între aceştia. Las'că o să vezi!...

Ce să-ţi mai spun? Eu sum ocupat mai vârtos, ca să scap odată de cauza Mânăstirilor [3]); însă — cu atât mai mult lucru cu atât mai afund mă încurc, încât nu mai pot prevedea, când voiu termina. Sum cam ca şi Tine cu Filosofia! Şi — totuşi trebue să termin în această toamnă, şi apoi voiu vedea, de ce mă voiu mai apuca — dacă voiu trăi şi sănătatea îmi va permite.

Noi — marţa trecută ne mutarăm acasă, siliţi mai vârtos de timpul rece şi foarte ploios şi vânturos.

Acum grija mea cea mare e, că nu găsesc om, care să-mi descrie lucrarea mea, ce deja trece peste 20 de coale! Ai mei sunt ocupaţi nespus, încât n'ajung nici pentru ale lor. Dintre tinerii noştri nu pot găsi, care ar şti ceti şi cetibil descria.

Cu aceasta încheiu cu salutări şi complimente pentru toţi, al Tău

V. Babeş

Dr. Aurel Mureşianu către Alexandru Mocioni.

Braşov, 2/7 1892

Stimate Domnule Alexandre!

Am primit scrisorile DVoastre dela 25, 26 şi 29 l. c. Vă mulţumesc de cele împărtăşite şi de încrederea ce-mi daţi.

Anume am amânat răspunsul meu până la primirea scrisorii DVoastre din urmă, ce mi-aţi anunţat-o prin telegramă. Mi-a sosit însă numai azi, şi fiind prea peste măsură ocupat nu V'am putut răspunde imediat.

---

[1]) Fundaţiunea mecenaţilor Ioan şi Maria Trandafil, din care mitropolia română a Ardealului îşi reclama partea sa.

[2]) Dr. Aurel Mureşanu, directorul *Gazetei Transilvaniei*.

[3]) Procesul cu Sârbii pentru mânăstirile din Banat.

Declaraţiunea ce aţi trimis-o lui « Pester Loyd » mi-a plăcut. Ea a făcut pretutindeni cea mai bună impresie printre români şi a demascat şi mai mult pe calomniatorii noştri, cari de mânie şi-au şi pierdut sărita, precum veţi fi văzut din « Tribuna » de alaltăieri. Văzând că-şi pierd terenul de sub picioare s'au apucat acum de articolii mei « La situaţiune », cari n'au nimic comun cu întâmplările de azi. Dar vom găsi acul potrivit şi pentru acest cojoc al nouei imfamii.

Ce credeţi D-Voastre? Nu pot tăcea! Despre aceasta sunt în clar, dar oare bine va fi a intra acum în polemică directă cu acea foaie? Mi-ar plăcea să ştiu ce credeţi despre aceasta.

Văd însă că trebue constatat prin dovezi nerăsturnabile, ce aţi accentuat D-Voastre în scrisoarea din 26 l. c., că în adevăr tocmai noi calomniaţii suntem aceia cari am stăruit şi stăruim cu toate puterile pe lângă solidaritate.

Aţi aflat despre întâmplările scandaloase dela Arad? Trăim în vremuri foarte mişcate. Prevederile noastre din fatalitate se împlinesc. Acuma e acuma. Furtuna se ridică, unde sunt însă cârmacii dibaci şi curagioşi?

Mult aşi dori să ne putem întâlni măcar pe o zi înainte de plecarea D-Voastre la băi în străinătate, ca să ne putem consulta asupra nouei situaţiuni, zic nouă că de două săptămâni s'a schimbat în mod esenţial prin mişcarea de dincolo şi provocările fanatice de dincoace.

Despre eventuala convocare a conferinţei n'am auzit nimic. Cu oamenii mei m'am pus însă în înţelegere. De n'aşi fi numai aşa de mult reclamat la foaie în aceste momente critice, aş putea să-i pun pe toţi în mişcare.

Mâine Vă voiu scrie mai multe!

Salutări cordiale d-lui Eugeniu, iar Dv. o strângere de mână dela amicul devotat.

Aurel Mureşianu

Braşov, 9/21 August 1892

Stimate Domnule Alexandre!

Uitasem să Vă trimit copia scrisorii D-Voastre din urmă, precum aţi dorit. Scuzaţi această întârziere, poate că nu va veni nici acum prea târziu copia, ce Vi-o alătur.

Scrisoarea aceasta Vi-o adresez la Birchiş, deoarece trebue să cred că nu Vă mai aflaţi în Karlsbad, deşi n'am primit ştire că aţi plecat acasă. Cum Vă mai merge? De sigur mai bine, după cură. Doresc să aflu că Vă merge foarte bine.

Amânându-se adunarea Asociaţiunii transilvane oare mai aveţi de gând acum de a participa? In caz că ar fi posibilă V'aş ruga să mă încunoştinţaţi imediat, dacă veţi lua parte ori nu.

Sper că aţi cetit Nr. 163 al « Gazetei » dela 5 August a. c., unde în articolul de fond, a ţinut seamă de părerile desfăşurate în scrisoarea Dvs. Despre întrebarea când s'ar afla îndemnată partida naţională de a-şi schimba atitudinea sa faţă cu guvernul?—mi-am rezervat să tratez odată de sine stătător. A o aduce acum în legătură cu întrunirea noastră amicală din Braşov n'am crezut a fi tocmai potrivită. In celelalte, precum aţi văzut, am consimţit pe deplin cu vederile D-Voastre.

Incă odată Vă rog încunoştinţaţi-ne dacă sunteţi decişi a lua parte la Adunarea Asociaţiunii în Sibiu.

Salutări cordiale dela al D-Voastre amic devotat:

Aurel Mureşianu

Braşov, 20 Septembrie n. 1892

Stimate Domnule Alexandre,

De când ne-am despărţit la gara din Căpuş, n'am mai aflat nimic despre Dta. Cu atât mai mult m'am bucurat, când, întâlnindu-mă Vineri cu d-l Zeno, mi-a spus că eşti voios şi sănătos.

Amicul Isac din Cluj, care a călătorit împreună cu D-ta dela Căpuş, mi-a scris cu mare regret, că fiind foarte indispus din cauza unei dureri de stomac, n'a putut să mai converseze cu D-ta în tren, aşa cum ar fi dorit; se bucură însă mult că ţi-a făcut cunoştinţa.

De trei săptămâni, de când nu ne-am văzut, s'au mai petrecut evenimente destul de importante.

In afacerea excursiunii D-tale la Sinaia [1]) *am tot aşteptat să-mi scrii ceva, văzând însă că nu mai primesc nimic, m'am decis a aduce notiţa, ce aţi cetit-o, căci nu mai puteam tăcea faţă cu faimele acele tendenţioase.*

Ce zici despre suspendarea lui Lucaciu şi despre agitarea ce se înscenează acuma de ai săi, cari vor să-l declare de om providenţial al poporului?

Asupra situaţiei noastre interne văd necesitatea de a ne sfătui şi de a lua o deciziune energică, căci mi se pare că nu se mai poate amâna mult clarificarea ei, fără a risca să ajungem în adevăr la o confusiune hiperbabilonică.

N'ar strica, cred eu, dacă am sta într'un schimb de păreri mai vii, cum a fost de pildă înaintea plecării D-tale la Karlsbad.

* * *

Cât pentru restul scrisorii mele de azi, mă văd îndemnat aţi face o împărtăşire cu totul particulară.

Eri mi s'a spus că o tânără domnişoară de aici, anume Leontina Gaertner, artistă în violoncello, s'a decis a adresa o rugare către familia D-Voastre pentr'un ajutor, ca să-şi poată continua încă un an studiile la Popper, în Pesta.

Am fost rugat totodată de familia acestei domnişoare să intervin pe lângă D-ta în favoarea unei bune rezolviri a cererii fetei.

Mama dşoarei este română, fica răposatului pictor Constande din Sibiu, tata ei, care a fost mulţi ani inginer aici în Braşov, e de origine vieneză, dar mare românofil, aşa că şi-a crescut şi fata româneşte. Este o familie foarte cum se cade, care prin nenorocire — înainte cu un an d-lui Gaestner a trebuit să i-se amputeze un picior — a ajuns într'o situaţie foarte strâmtorată materială, mai ales fiind şi foarte numeroasă, cu totul 12—13 copii.

Dacă mai aveţi ceva disponibil din sumele, ce familia D-Voastre le destină pentru stipendii şi ajutoare, Vă recomand călduros sprijinirea D-şoarei Gaertner, care are un frumos viitor şi este azi singura speranţă a familiei ei strâmtorate.

Complimente cordiale fratelui D-tale, Eugeniu, şi îmbrăţişări călduroase dela al D-tale devotat amic

Aurel Mureşianu

Braşov, 7/VII seară 1906

Stimate Amice,

Iţi mulţumesc pentru cele comunicate la timpul său.

Dacă nu obvenea călătoria D-Tale la Viena şi aş fi putut să-ţi răspund mai înainte de a se începe desbaterea adresei în dietă, ai fi aflat că, după părerea mea, cei din club nu vor primi nici de astădată proectul D-Tale, aşa cum li-s'a predat, ci se vor folosi de el, cum s'a mai întâmplat şi de altădată în cazuri analoage.

Văzui în urmă din proiectul definitiv stabilit şi prezentat de Polit, că în adevăr cei din club s'au folosit cu prisos de elaboratul D-Tale, ba că pe alocurea au reprodus chiar pasage întregi din el din cuvânt în cuvânt — aşa că trebue să admit că Lugoşenii au reuşit a face, ca la redactarea proectului definitiv să se ia oarecum ca îndreptar, elaboratorul D-Tale. Dar cei ce au redactat textul definitiv prezentat şi publicat, pe când au împrumutat mult proiectul D-Tale, s'au ferit de altă parte a pune punctul pe « i », ceeace nu cade în obiceiul D-Tale. Astfel adresa prezentată prin limbajul ei voalat nu face să reiasă o politică destul de clarificată şi precisă.

[1]) Vizita lui Alexandru Mocioni la Sinaia ca oaspete al Regelui Carol I.

Nu ştiu fost-a însărcinată o comisiune cu stabilirea definitivă a textului ori nu, destul că, cum văd, proiectul trece de a lui Polit.

Atâta îţi pot comunica azi ca impresiune imediată.

Incolo sunt şi ar fi multe de zis, căci pare că deputaţii naţionalişti au ajuns la un punct să încerce, cum fac toţi la început, să încerce, zic, marea cu degetul.

Cred că Dta vei fi având deja informaţiuni interesante despre cum s'au petrecut lucrurile în club şi ţi-aş fi mulţumitor dacă mi-ai mai împărtăşi şi mie câte ceva.

Cu cordiale salutare, al D-Tale amic devotat:

Aurel Mureşanu

Baia Basna, 2 Sept. 1899

Stimate Domnule şi Amice,

Precum aţi înţeles din telegrama mea de azi săptămâna, mă aflu la băile din Basna. Peste câteva zile se împlinesc patru săptămâni de când am venit aici cu toată familia. Ţinându-se tocmai în acest interval adunarea Asociaţiunei la Deva şi fiind eu în special învitat la ea de amicii de acolo, aşi fi dorit mult să iau parte, mai ales că mă gândeam, că poate şi D-Voastre, cu domnii Eugeniu şi Zeno, veţi veni la adunare. De aceea V'am telegrafiat şi luasem măsuri să mă asigur şi de cuartir. Insă de o parte vremea rea, ce o aveam încă azi săptămână, cum şi împrejurarea că nu puteam lipsi de aici decât o zi şi trebuiam să revin spre a-mi continua băile, de altă parte ştirea primită dela D-Voastre, că nu veţi participa, m'au făcut să renunţ cu totul la planul meu, să însărcinez pe Redactorul Maior de a merge la adunare şi să-mi termin în linişte cura, de care aveam aşa mare trebuinţă.

E foarte de mult de când nu ne-am mai văzut şi de când eu n'am mai avut plăcerea unui schimb de vederi cu D-Voastre asupra situaţiei noastre atâta de încâlcite,... de atunci s'au petrecut multe, ce o fac să apară şi mai deplorabilă.

Mi-a scris dl Babeş, că pe la începutul lui August aţi fost două zile în Pesta şi că l-aţi informat despre toate câte le-aţi aflat din Sibiu etc., l-aţi informat îndeosebi şi despre răspunsul ce l-aţi dat lui Raţiu în urma invitării la consultarea din Iunie a. c. Am fost şi eu invitat la acea consultare, dar nu m'am putut duce şi nici nu mi-am putut da vreo părere în scris, căci nu mi se comunicase mai înainte nimic, despre planurile ce le aveau convocatorii. Am înţeles însă atunci dela un prieten şi mi-a comunicat şi d-l Babeş în scrisoarea susamintită, că D-Voastre aţi adresat lui R.[1]) o scrisoare, în care aţi desfăşurat vederile D-Voastre asupra situaţiunei. Imi pare rău că mai mult n'am putut afla despre aceasta şi astfel îmi este necunoscut cuprinsul Scrisorii D-Voastre. Numai atâta mi-s'a spus, că aţi fost de părere ca deocamdată să nu se convoace conferinţa. L-am rugat pe dl Babeş să-mi procure o copie de pe răspunsul acela al D-Voastre şi acum îmi înoesc rugarea adresându-o direct D-Voastre.

Nu pot aproba metoda celor din Sibiu de a merge tot pe dibuite şi pe pipăite şi de a nu fi mai comunicativi cel puţin cu bărbaţii, cari pot pretinde a fi întâmpinaţi cu încredere.

Pe la începutul lui August a. c. am primit o scrisoare dela dl Dr. Raţiu din Borsec, unde se afla pe atunci, în care, răspunzând la scrisoarea mea, ce i-am adresat-o D-Sale cu ocaziunea amintitei consultări, îmi împărtăşeşte propunerile ce s'au făcut întrânsa, că nu s'a luat o hotărîre definitivă, ci s'a decis a se mai ţine o consultare în Septemvrie a. c. Aşi dori să ştiu ce părere aveţi relativ la această nouă consultare intimă şi dacă aveţi de gând a lua parte în persoană la ea.

Bine ar fi să putem ajunge cumva odată la o temeinică lămurire a situaţiunei noastre politice.

Revin acuma asupra petrecerii mele aici în Basna.

De-o săptămână sau mai bine zis de Luni încoace avem un timp admirabil şi împărătesc, cum zice românul. După atâtea ploi şi răceală, putem zice, abia acum a început la noi în Ardeal vara.

---

[1]) Dr. Ioan Raţiu, preşedintele partidului naţional.

Eu am făcut de astădată o cură sistematică. Băi în fiecare zi, aşa că în urmă am obosit şi de două zile le-am sistat şi mă mulţumesc cu excursiuni în frumoasele localităţi dimprejur. Eu am fost în Cetatea de Baltă, odinioară sediul comitatului cu acelaşi nume, unde în anii 1860 era comite suprem un român (Puşcariu). Aici este remarcabil castelul cel vechiu, despre care se istoriseşte, că l-a întemeiat principele Moldovei Petru Rareş, care apoi în secolul al XVIII-lea a fost renovat de Bethleneşti şi acum a ajuns proprietatea unui tânăr conte Haller, sublocotenent în armata comună.

Acest domeniu era înainte cu vre o 8—10 ani de vânzare şi, după părerea mea, rău au făcut cei din Blaj, că din banii fondurilor lor nu l-au cumpărat atunci, când li-s'a oferit cu un preţ moderat. Ce frumoasă şcoală agronomică română se putea înfiinţa pe acest domeniu, care are o extindere de mai mult de 3.000 de jugăre, cu prevalenţă păduri, şi care împreună cu domeniul dela Boian asemenea mare, s'ar fi putut cumpăra atunci cu un milion de floreni ori poate şi cu mai puţin.

D-Voastre cum vă mai merge cu sănătatea? Sper că sunteţi azi pe deplin restabilit. Aţi fost la vreo baie în vara aceasta?

Pe la finitul lui Iunie am aşteptat să vină d-l Eugeniu cu fiii D-Sale, ca în toţi anii, la Braşov, pentru a-i supune examenului. De astădată însă, precât ştiu, nu a venit şi nu ştiu care să fie cauza.

Eu aş mai sta încă bucuros vre o câteva zile în Basna, care e foarte frumos situată, stabilimentul băilor mai ales cu împrejurimea sa formând un parc de brazi cu livezi etc. şi fiind şi timpul prea agreabil — dar mă recheamă afacerile acasă —. Poimâne sunt decis a pleca la Braşov.

Comunicaţi, Vă rog, respectuoasele mele complimente şi sărutări de mâni Stimatei D-Voastre soţii, precum şi stimatului meu amic Eugeniu cele mai călduroase salutări din parte-mi şi primiţi o cordială strângere de mână dela

Al D-Voastre mult stimător şi devotat amic:

Dr. A. Mureşianu

Dr. Ioan Raţiu către Mocioni.

Sibiu, 11 Martie No. 1901

Mult Stimate Domnule Mocioni,

De când am avut onoare a conveni ultima oară cu D-voastră situaţia noastră s'a schimbat întru atâta, încât curentul activist faţă de alegerile dietale a devenit mai pronunţat. Numărul acelora cari ar dori să intrăm în dietă şi cari ar dori să fie aleşi de deputaţi s'a sporit.

In faţa acestei situaţii întrebat fiind în scris de d-l I. Rusu Abrudeanul, redactorul « României Ilustrate », mi-am precizat părerile în o scrisoare, care s'a publicat în Nr. ultim al acestei reviste şi a fost reprodus şi în coloanele « Tribunei ».

Sibiu, 4 Iunie 1899

Eu sunt de părerea nestrămutată, că trebue să persistăm şi acum, la alegerile viitoare, în pasivitate, şi mai presus de toate insist, că în atitudinea noastră politică nu se poate face nicio schimbare, fără o conferinţă naţională. Conferinţele naţionale ne-au prescris atitudinea noastră de până aci şi de concluziile acestea avem să ne ţinem, până va face o schimbare tot o conferinţă naţională, forul nostru suprem.

Sunt pe deplin convins că şi D-voastre împărtăşiţi aceste vederi, cari după părerea mea, şi din punctul de vedere al disciplinei de partid, sunt corecte.

Acum abstrăgând dela « Activitatea » din Orăştie, care pledează pentru intrarea în parlament şi dela atitudinea nehotărîtă, şovăitoare a « Tribunei Poporului », abstrăgând dela acestea, cari puţin hotărăsc, vedem că şi « Telegraful Român » de aici, în o serie de articole face propagandă, ca să trimitem deputaţi în dietă, dar astfel, ca aceştia să susţie în dietă principiile programului nostru naţional. Cine a

scris aceste articole, nu ştiu pozitiv, dar în Sibiu se vorbeşte, că autorul lor este d-l dir. Cosma.

In faţa acestor curente eu aflu de bine, ca şi D-voastră să vă spuneţi cuvântul autoritativ, să vă precizaţi părerea în vreunul din ziarele noastre, în care şi în modul cum veţi afla de bine. De sine înţeles, că coloanele « Tribunei » ca şi până aci, vă stau la dispoziţie.

Vă rog a-mi scrie în privinţa aceasta şi a vă da totodată părerea, că oare să intrăm în polemie cu articolii amintiţi ai « Telegrafului Român »?? Vă notez, că ziarul nemţesc de aci « Tagblatt », reproduce în extras articolii amintiţi ai « Telegrafului r.» cum veţi binevoi a vedea din aci alăturatul Nr.

Vă doresc deplină sănătate şi Vă rog să primiţi încredinţarea despre înalta stimă, ce Vă păstrez.

Al D-voastre devotat,
Dr. Ioan Raţiu

Ilustre Domnule,

In considerarea gravei situaţii politice, în care ne aflăm de atâta timp şi care se agravează tot mai mult, după o conţelegere ce am avut cu colegii mei şi cu unii fruntaşi ai noştri, aflu a fi de cea mai mare necesitate o consfătuire confidenţială cu fruntaşi de ai noştri din toate părţile ţării, cu scopul de a preciza paşii ce se vor găsi potriviţi întru sanarea stărilor noastre şi prevenirea pericolelor ce ameninţă partidul nostru şi cauza naţională. Drept aceea îm' iau voe a convoca o conferinţă intimă, în acest scop pe ziua de 14 Iunie n. a. c. aici în Sibiu, în locuinţa subscrisului, la orele 10 a. m. şi Vă rog cu toată încrederea, în interesul cauzei noastre să binevoiţi a participa la această consultare.

In dacă aţi fi împiedecat a veni, Ilustre Domnule, a însărcina pe un alt bărbat de încredere al D-Voastre să participe şi a mă aviza despre aceasta.

Cu distinsă stimă:
Dr. Raţiu

Sibiu, 30 Iunie 1899

Ilustre Domnule Mocioni.

Presupun că asupra conferinţei din 14 l. c. sunteţi deja informat. După ce însă conferinţa sub impresiunea preţioasei scrisori a D-Voastre şi-a amânat hotărîrea, aflu de bine a Vă comunica şi textul propunerii, care a format substratul desbaterei în conferinţă.

Am onoare a Vă alătura aci în copie propunerea aceasta, şi-mi place a crede, că la proxima ocaziune vom avea onorul a Vă saluta în mijlocul nostru.

Cu distinsă stimă:
Dr. Raţiu

Acţiunea fruntaşilor Francisc Hossu Longin, Dr. A. L. Hossu, Dr. Amos Frâncu, Dr. N. Comşa, Dr. Iuliu Maniu şi Dr. Aurel Vlad, pentru reorganizarea partidului naţional.

Domnule Preşedinte,

Cuprinşi de legitime îngrijiri în faţa situaţiunei grave, ce evenimentele anilor din urmă au creat partidului nostru naţional şi convinşi că şi D-Voastre împărtăşiţi preocupările, ce în acest punct frământă întreaga naţiune — am convenit în dorinţa de a Vă comunica vederile noastre prin cari credem că s'ar putea iniţia o lucrare pentru stăvilirea desorganizării, ce ne ameninţă.

Aderenţi convinşi ai programului partidului naţional şi al organismului său, noi credem, că pentru conducerea oficială a partidului naţional român pentru moment cea mai necesară acţiune este:

Convocarea grabnică a conferinţei generale a delegaţilor alegătorilor români. Drept modalitate potrvită socotim: observarea formelor de convocare uzitate până acum. Aflăm însă că este o condiţie sine qua non pentru asigurarea reorganizării partidului, ca deodată cu convocarea conferinţei publice menţionate, conducerea oficială a partidului să convoace în mod intim şi ad nominem pe toţi delegaţii la o conferinţă confidenţială prealabilă al cărei termen să se fixeze cu 48 de oare înaintea zilei menite pentru conferinţa publică.

Aflăm mai departe, că în condiţiunile date singura garanţă pentru reuşită este, ca insinuarea conferinţei publice să se facă numai după ţinerea conferinţei confidenţiale, în termenul minimal legal de 24 ore.

Insistăm îndeosebi pentru convocarea conferinţei intime cu scopul, ca nici într'un scop să nu se zădărnicească întrunirea şi reorganizarea partidului şi în consecinţă credem că misiunea conferinţei intime este:

De a vota toate moţiunile, cari, în caz de admitere a conferinţei publice să se enunţe drept hotărîri; iar în caz de oprire să se proclame în formă de manifest iscălit de toţi delegaţii, drept voinţă şi directivă de acţiune a mandatarilor alegătorilor români. Luându-ne voie a supune aprecierii DV. vederile indicate, prin ce credem a ne fi înplinit o românească datorinţă, semnăm cu distinsă stimă, Deva la 23 Aprilie 1899. Francisc Hossu Longin, Dr. Alex. L. Hossu, Dr. Amos Frâncu, Dr. Nicolae Comşa, Dr. Iuliu Maniu, Dr. Aurel G. Vlad.

Constantin Rădulescu către Alexandru Mocioni.

Lugoj, în 23 August 1892

Mult Stimate Domnule!

Eri fu magnatul nostru, dl Galu, din Lucareti aici, ce nouă ne era bătătoriu la ochii, precum am putut din vorbele lui cu Ianculescu, se vede că el a intenţionat de a angaja la oreşi care pronunţare asupra situaţiunei noastre politice contra ce ar avea să iee iniţiativa prelaţii noştri.

Ocaziune pentru aşa ceva ar afla el de binevenită adunarea Asociaţiei Transilvaniei din 15/27 August, şi după aceia adunarea membrilor ai Consistorului metropolitan.

Vă aduc aceasta la cunoştinţă, ca să ştiţi în ce direcţiune are să lucreze numitul domn şi cum ar avea să înceapă vre o activitate.

Vi se recomandă:
C. Rădulescu

P.S. Cred că şi M. St. D. T. va merge la Sibiu la Consistor.

Partenie Cosma către Alexandru Mocioni.

Sibiu, 15 Aprilie 1893

Frate Alexandre!

Pe cât a permis scurtimea timpului s'a revăzut proiectul tău şi ici colea s'a modificat, nicio modificare esenţială însă nu s'a făcut în el, ci numai stilizare.

Conform dorinţei tale exprimată prin telegrama de eri îţi trimit un exemplar purisat.

Pentru Arad n'a mai fost timp de a se purisa, ci Babeşiu să facă bine să-şi procure până plecaţi o copie de pe acesta.

Salutare ţie şi fratelui Babeşiu dela al vostru

Vechiu amic:
Cosma

Sibiu, 18 Aprilie 1893

Frate Alexandre!

Acum sunt 15 minute înainte de 4 oare, când epistola trebue să fie la poştă, până acuma nu am avut timp liber de când ţi-am primit telegrama, deci deslu-şirile au să fie scurte, căci altmintelea nu le poţi primi mâne.

Din capul locului să nu-ţi închipui vr'o intenţiune de desavuare, căci aceasta n'a existat, ci fiindcă aici nu merg lucrurile la comandă ca în Caransebeş, şi în Arad, deputaţii au aflat cu cale a lua concluze numai cu privire la cele două puncte din programul politic, care ori cum s'ar rezolva să ştie din capul locului, că pentru biserică vor fi dăunătoare, Cu celelalte n'au voit să se ocupe nainte de cunoaşte proiectele guvernului ca să nu zică nici prea mult nici prea puţin.

Propunerea s'a tipărit şi distribuit între deputaţi şi astfel ei au avut ocaziunea să o studieze.

Toate concluzele s'au primit cu unanimitate, aşa cum s'a primit afară de membrii Comisiunei speciale şi referentul ei care am fost eu...

In special punctul referitor la modificarea legii din 1868 a dat de greutăţi deja în Comisiune, pentrucă Sinodul consideră acea lege de creată anume pentru apărarea confesiunilor mai slabe contra prepotenţilor catolici.

In sinod însă după ce s'au făcut propunere ca să trecem peste acea chestiune, chiar şi membrii comisiunii m'au părăsit, ca să nu aparem ca şi cum am încuviinţa mijlocit şi noi, politica papistaşilor cu reversalile.

Dar în fond concluzul totuşi în partea sa pozitivă este identic cu al celorlalte sinoade. Efectul nu se va altera, iar arhiereii vor lucra în mod uniform.

Fii liniştit că nici o cendenţă vătămătoare nu subversează.

Amic:
Cosma

Alexandru Mocioni către Partenie Cosma.

Birchiş, 31 Iulie n. 1905

Frate Partenie!

Din articolul Tău publicat în T. R. în afacerea « Bisericii greco-valache » din Bpesta, cred că, nu cunoşti starea lucrului.

Principiul parităţii naţionale se bazează într'adevăr pe rezoluţiuni preaînalte — precum se zice în acţiunea în chestiune — şi nu precum crezi Tu — pe o împăciuire, despre care eu — carele fiind însărcinat a compune petiţia noastră către M. Sa şi primi toate documentele referitoare — nici n'am auzit vre-o dată.

Nici afirmarea Ta că, Grecii numai după moartea lui Gozsdu, Mano etc. ar fi conceput planul de a eschide Românii nemacedoneni, nu este exactă, căci Grecii au conceput acest plan deja în anul 1868, când 41 Români nemacedoneni s'au prezentat cu rugarea de a fi primiţi ca membri în parohie, de care invaziune a acestui element nu numai Grecii, dar şi mai mulţi Macedo-Români şi între aceştia anume şi Mano într'atâta s'au speriat, încât cu majoritatea voturilor au denegat primirea acelor Români sub pretextul că, până la stabilirea noului Statut noui membri nu se primesc.

Iar planul de a eschide şi limba română l-au conceput Grecii când, după moartea parohului român Miculescu, au câştigat pe partea lor câtiva renegaţi Macedo-Români şi secretarul de Stat, Berzeviczy, cu conspiraţia căruia s'a pus atunci cu succes în lucrare răsturnarea secularei ordine de drept.

Când m'am plâns ministrului Csáky că, Grecii trec în opera lor de resturnare chiar şi peste marginile gravaminalei rezoluţiuni preaînalte ce exoperă Trefort, şi Csáky îmi promise că va sista crearea volnică de fapte complinite în detrimentul ordinei de drept, Berzeviczy, fără nici o jenă, mi-a declarat în faţă că, el însuşi a

sfătuit Grecilor să păşească astfel. Iar după Kunst-Pause, ce a urmat după această declaraţiune cinică a lui Berzeviczy, Csáky, reculegându-se m'a asigurat că, el totuşi va ţine promisiunea, dar nu şi-a ţinut cuvântul. Iar Mano, care trăia încă, când această conspiraţie s'a pus în scenă, a regretat ulterior că, în 1868 a votat în contra primirei membrilor Români macedoneni.

Asta este starea lucrului. Şi după ce văd că te interesezi pentru cauza aceasta, îţi recomand să ceteşti articolul ce l-am publicat împreună cu petiţia noastră către M. Sa şi documentele acluse aceleia în « Romänische Revue » VI. Ihg. 1890 s. 539 sub titlul: » Die grichisch-walachische Kirchengemeinde » in Bpesta.

Amicul tău:
Sandru

Coriolan Brediceanu către Alexandru Mocioni.

Ilustrisime Domnule,

Despre cele întâmplate în Cluj am scris M. D. Babeş şi ştiindu-Vă pe acel timp în Bpesta V'am ţinut deplin informat.

Convocaţi au fost numai advocaţii români, şi prin Dr. Isac şi prin Coroian şi de primit nu ne-a primit nici unul, nici altul.

Abia către 11 ore a venit dr. Isac şi ne comunică, cum că Coroian a voit să-i paralizeze toată lucrarea, iar cu Coroian nici decum nu voeşte să facă cauză comună.

La consultarea primă ne-am întrunit vr'o 14 advocaţi şi Aurel Mureşan din Braşov. Materialul prezentat de dr. Isac a constat din un extras al actelor de investigaţiune, din care s'a văzut cum că afară de trei membrii de comitet (Mihalyi, Tripon, Suciu), toţi ceilalţi au fasionat necorect, divergent şi cu tendinţa de a se scăpa de responsabilitate.

Mai înainte am propus, ca apărarea să nu se facă după persoanele incriminate, ci după materialul incriminat, la ce s'au opus unii, dar în sfârşit au primit.

Ne-am înţeles apoi a ruga pe On. Comitet, carele desbătea la Coroian, ca să ţinem o consultare comună şi prin delegaţi s'a făcut înţelegerea cu înaltul Ministeriu [1]) ca să convenim în Casina română.

Dr. Raţ a ocupat prezidiul şi dr. Isac raportează despre starea procesului povestând în termeni plini de desaprobare divergenţa fasiunilor. Poinul chestiunii a fost: ca după acuza procurorului acuzaţii sunt traşi la răspundere numai pentru « răspândirea memorandului » şi mai mulţi dintre membrii Comitetului, în frunte cu dr. Raţ, a negat răspândirea crezând că în acest mod vor putea scăpa; alţii neagă că a fost şedinţă, când s'a desbătut memorandul, alţii dovedesc alibi, alţii zic, că nu Comitetul, ci « biroul » a făcut memorandul şi ei nu ştiu de nimic.

Eu am zis că cu o fasiune atât de divergentă nu putem să ne prezentăm în pertractare, nouă trebue să ni se dea o bază uniformă şi aceea nu poate fi alta, decât toţi să zică: noi l-am făcut (memorandul), noi l-am tipărit, noi l-am răspândit şi noi primim răspunderea,

Dr. Raţ — care a fasionat, că el fiind bolnăvicios nu a fost la şedinţă, când s'a desbătut memorandul şi că el nu l-a « răspândit » — s'a apărat cu mâni şi cu picioare de formula mea şi mi-a zis: voeşti să ne duci cu sila la Seghedin; — Coroian încă nu afla de lipsă a se pune aşa mare pond pe fasiunile acuzaţilor, fiind treaba apărătorilor a suci şi răsuci lucrul, după cum cere interesul fiecărui acuzat. Dr. Frâncu — apărătorul d-lui Raţ — nu se lăsa nici într'un chip de orice portiţă de a scăpa clentul său şi nici nu va primi responsabilitatea pentru modalitatea mea, căci « nu voeşte ca să facem martiri cu sila ».

Cu toate acestea majoritatea s'a apropiat de vederile mele şi aşa lăsându-se fiecăruia acuzat dreptul a fasiona adevărul la chestiunile faptice, s'a formulat răspunsul ce are să-l facă fiecare în esenţă şi fiecare are să primească responzabilitatea.

---

[1]) Ironie la adresa comitetului.

Toate sforţările unora a scăpa de responzabilitate pentrucă nu a răspândit faptice « M » — sunt într'adevăr ridicole, faţă de propriile lor documente, la cari s'a provocat dl Brote — care singur le-a aruncat acest proces după cap — ca să scape el — căci în acele documente subscrise de Dr. Raţ etc. se zice apriat: Comitetul a făcut « M »-ul, el l-a dat la tipar şi a plătit ca să-l distribue.

După ce am susţinut părerea mea de trei ori — am tăcut. Mâne zi ne-am întrunit numai vr'o 5—6 şi am împărţit materialul de apărare.

Mie mi-am dat partea formală.

Membrii Comitetului i-am întâlnit numai în restaurante, altcum nu am mai convenit cu ei.

După şoptituri — ei au speranţă că Curia va sista procesul, sau cel mult în contra alor 5-6 inşi îl vor susţine. Incredere reciprocă — după a mea părere — nu se va putea între noi nici când restabili, fiind prea divergente tendinţele în fond. Procesul — mi frică — va avea tot aşa de slab rezultat ca cel al « Replicei », prin care proces s'a devalvat valoarea Replicei deosebit în ochii străinilor. Până acum nu am observat vreo grije sau îngrijire ca cauza noastră, adevărul ei să iasă triumfătoriu — ce e lucru greu, luând în socotinţă slabele şi nedădatele noastre puteri — părea că nu ar fi acesta primul scop; — ci se lăsă lucrurile în grija lui Dumnezeu, căci aceea alarmă ce se poate face ori să iasă bine, ori iasă rău cauza — aceea tot se poate face şi se va face. *Poate epistola Il. Voastre i-au necăjit cumplit şi o să o folosească — după ce trece procesul* — ca şi până aci... Iată trădare etc.

Sper că mai avem ocaziune a ne întâlni şi după ce voiu afla toată tendinţa voiu vedea ce o să fac, căci nici apărarea nu o pot primi la caz de va da Lucaciu sau alţii din B. vre-o marşrută care nu-mi convine.

Primiţi, afirmările deosebitei mele stime, cu care Vă rămân, Al Ilustrităţii Voastre

Lugoj, în 18 Februarie 1894.

Devotat
Brediceanu

Lugoj, 9 Iunie 1895

Ilustrisime Domnule!

Dela dl Raţ am primit o învitare pentru 14 l. c. « la o conferinţă confidenţială »,

Dl dr. Ştefan Pop (Cicio) din Arad îmi scrie: că « el numai la aşa conferinţă va lua d'aci înainte parte, unde vom lua şi noi, căci el numai sub conducerea d-lui Al. Mocioni voeşte să mai lupte ».

Când am fost la Sibiu m'a avizat dl Raţ despre această conferinţă şi m'a rugat să vă cer părerea. Eu i-am spus, că şi chiar ca să constatăm, că nu putem face nimica, ţin de bine ca să conferăm asupra situaţiunei, de aceea am de gând să mă duc. Incât aţi primit învitarea i-veţi răspunde direct, sau dacă doriţi mă voiu abate în trecere pe la Birchiş. De aici au primit învitare: Prota [1]) şi Petrovici [2]), dar nu cred că vor merge.

Asigurându-Vă de devotamentul meu rămân plecat:

Brediceanu

Budapestą, 5 Iunie 1906

Ilustrisime Domnule,

Soarta adresei o cunoaşteţi. Sârbii radicali (Polit e singur radical) ameninţă cu spargerea pentru un pasagiu din proectul de adresă, care voiau să fie susţinut ca minimul pentru posiţiunea lor: « Uniunea personală ». A fost punctul cu « suveranitatea ». S'a aplanat în fine disensiunea, dar şeful radicalilor Musicsky nu voeşte să vorbească.

---

[1]) Protopopul Dr. Gheorghe Popoviciu.

[2]) Dr. Ştefan Petrovici, avocat, mai apoi deputat în Camera ungară.

Intre Pop de Băsești și Dr. Vlad iar a fost ceartă, încât Vlad a voit să depună mandatul, fiindcă Pop l-a învinovățit că el e cauza căderii sale.

Eri și alaltăeri a fost Comitet — fără importanță.

Chestiunile cu desocotirea banilor au fost rezervate intimilor.

Pe mine m'a primit foarte rece dl prezident, căci nu i-am alergat cu unul dintre cele două mandate înainte. Eu am așteptat ca Comitetul să se pronunțe, ce însă s'a evitat. Ei voesc a tracta această cauză curat personal și mi-a declarat dl Pop că dacă nu candidăm pe Lucaciu, el îl va candida și va merge în cerc, chiar contra altui candidat pus de noi.

Eu i-am răspuns: — așa ceva la noi nu se poate.

Pe 12 l. c. sunt citat la Comisiunea judiciară în cauza mandatului din Bocșa și așa această cauză poate că se va decide în curând.

Eu nu m'am mai putut duce acasă și nici acum nu mă lasă colegii, căci care cum vorbește o ia la sănătoasa.

Polit scrie acum viz-a-viz de mine și Vă salută cordial — iar eu asigurându-Vă de nestrămutatul meu devotament rămân

Al Ilustrității Tale:

plecat
C. Brediceanu

Budapesta, 9 Iunie 1906

Ilustrisime Domnule!

Sâmbătă seara în 7 l. c. am putut pleca din Bpesta și Duminecă am voit să Vă întreb unele altele pe telefon, dar nu am primit legătura. M'am reîntors și am vorbit azi. Vă voi trimite « országgyülési értesitö ». După vorbirea lui Vaida, care a urmat după a unui D. Nagy, ministrul președinte a fost foarte înfuriat, zicând că asta nu-i tonul păcii accentuat și în adresa noastră și a făcut expectorări amenințătoare în fața mai multor deputați conversând cu mine. Ce voiți? — Obstrucție, ex lex — de ce indemnizare nouă? Am tăcut — apoi iar m'a căutat. Eu i-am spus că desbaterea adresei e stabilită în clubul nostru — și insistam ca să ni se recunoască partidul. Nu ne regulăm ținuta după plăcerea nimănuia și nici după amenințări. Obstrucția nu facem, ci răspundem la atacurile lor. Bugetul va trece și nu va fi lipsă de nouă indemnizare. Aceasta e impresia mea particulară, ce o am din cunoașterea dispozițiunii din partidul nostru. Apoi a urmat o întrebare foarte confidențioală referitoare la fișpanatul din Caraș Severin — care numai verbal V'ași putea-o comunica. Dacă scap azi de aici sunt mâine Marți în 10 în Lugoj și V'ași ruga să-mi comunicați dacă Sâmbătă pot să-mi fac reverința, căci Mercuri-Joi iar trebue să fiu aici, căci se vor pertracta protestele date contra alegerilor noastre.

Devotat:
C. Brediceanu

Budapesta, la 10 Iulie 1906

Ilustrisime Domnule!

Sârbii au insistat ca să rămână pasagiul din proectul de adresă așa cum a fost în textul original nestrămutat, dar ai noștri nu au voit. Slovacii se alătură cu ai noștri (Maniu, Vaida, etc.) cari și unii și alții n'au încredere în Sârbi, menagiați foarte de coaliție. Așa s'au petrecut lucrurile. Toată lucrarea s'a făcut din fugă. 6 proecte au sosit și din toate s'a făcut compilația. In Cameră domnește o desinteresare mare — căci la unii nu le place de alții, înțeleg în coaliție, și la toți de noi mai puțin.

Purtarea e cea mai mojicească și nici o influență nu-i poate reține. Obicinuiți să dea și să împungă — neavând pe alții își varsă tot focul pe noi. Wekerle le-a

răspuns azi după încheierea desbaterii asupra adresei şi partea conciliantă din vorbirea sa la adresa noastră a fost primită cu răceală din partea coaliţiei.

Şedinţa de azi a fost şi pentru aceea interesantă că Br. Banffy a criticat, se înţelege, purtarea noastră, dar şi a guvernului, apoi fiind că a vorbit Vlad şi Maniu.

Polit se va folosi de cuvântul final mâne. Eu am temere că nu va fi la înălţimea vorbirii cu care a prezentat adresa.

Disciplina în partidul nostru se ţine slab.

Al Ilustrităţii Tale

Devotat:
C. Brediceanu

Lugoj, 29 Martie 1899

Ilustrisime Domnule,

Am primit dela redacţia jurnalului « Egyetértés » punctele de întrebări alăturate. Ai noştri de aici au fost de părere ca să Vi le comunic şi să binevoiţi a ne îndegeta ca să răspundem ori ba. Toţi ar dori ca să scape din starea actuală nesuferită şi sperează la o schimbare a situaţiei noastre.

Al Ilustrităţii Voastre devotat:
C. Brediceanu

Lugoj, 9 Aprilie 1899

Ilustrisime Domnule,

Comunicatul meu către Redacţia « Egyétértés »-lui s'a publicat în numărul de azi şi Vă şi trimit un exemplar.

O să vedem ce vor zice celelalte jurnale.

Aşa se vede redacţia « E »-ului e mulţumită cu resignaţia cu care ne suportăm încătuşarea şi că facem pendentă activitatea noastră dela graţia lor de a face restituţia în integrum.

De aceea şi atunci şi acum văd, că era bine să mai adaugem: de nu ni se va da dreptul de întrunire vom căuta şi de sigur vom afla moduri şi căi ca să ne eluptăm restituţia.

La « Gazeta » încă le-am trimis româneşte — am zis însă că săptămâna aceasta să aştepte publicarea în « E » şi dacă se va publica să o reproducă şi numai dacă nu se întâmplă publicarea i-am rugat să o publice ca trimisă dela mine. De sigur că acum se va publica în foile noastre după « E ».

Incât aflaţi de bine şi Vă iartă sănătatea — nouă scumpă — când aflaţi de bine cu plăcere vin la Birchiş spre a primi mai departe inviaţiuni.

Asigurându-Vă despre devotamentul meu sincer rămân

plecat:
Brediceanu

Dr. Ştefan C. Pop către Alexandru Mocioni.

Arad, la 6 Faur 1902

Ilustrisime Domnule,

Domnul deputat dietal Liubomir Pavlovits din Török-Becse s'a adresat către mine cu rugarea, să-i comunic eu vederile mele şi ale fruntaşilor români, cum ar trebui să vorbească în parlament un deputat naţional, ca vorbirea lui să fie demnă şi conglăsuitoare cu justele postulate a naţionalităţilor.

Eu n'am voit să-i răspund domnului Pavlovits, că numai politician nu sunt, ci l-am avizat, că vom consfătui cu fruntaşii români şi apoi în câteva zile i-oi da răspuns meritoriu.

Noi, acei, cari avem şi inimă şi mintea la loc, privim la Ilustritatea Voastră, ca la cel mai chemat reprezentant al politicei noastre naţionale, şi precum cei bătrâni astfel şi noi cei cari ne numărăm între tineri cu deplină încredere Vă cerem înţeleptul sfat.

Bunăvoinţa Ilustrităţii Voastre mă îndeamnă deci pe mine a mă adresa către Ilustritatea Voastră în această chestiune foarte vagă şi neprecizată.

Dacă în genere este posibil, Vă rog, binevoiţi în liniamente scurte a preciza punctele principale, cari să-l conducă pe dl Pavlovits în vorbirea sa, ce are de gând să ţină în scurtă vreme. Dorinţa d-nului deputat ar fi să propună guvernului o politică de stat, care ar fi îndestul toate naţionalităţile de sub Coroana Sf. Stefan!

Incât mă veţi învrednici de răspuns meritoriu, Vă rog umilit, Ilustrisime, să-mi permiteţi a-i comunica domnului Pavlovits, barem atâta cumcă cele ce i-se vor comunica sunt principiile profesate de D-Vs.

Vă rog, Ilustrisime, să nu Vă supere această incomodare. Eu sunt mândru, că streinii aleargă după sfatul nostru şi îndoit mă simt fericit că bunul Dumnezeu ne-a învrednicit de un bărbat ca Ilustritatea Voastră, care şi poate da sfaturi!

Primiţi asigurarea profundei mele stime

devotat stimător:
Dr. Ştefan C. Popo, advocat

Emanuil Ungureanu către Alexandru Mocioni.

Timişoara, la 21 Ianuarie 1905

Ilustrisime!

M'ai întrebat despre părerea mea în privinţa situaţiunei noastre politice, — la această întrebare trebue să-ţi răspund, că acum pasivitatea noastră politică nu mai are nici un înţeles, pentrucă poporul nostru n'are nici gradul de cultură nici puterea materială de a face politică pasivă cu efect, dacă pasivitatea politică nu e în stare a împiedeca în mersul său regulat maşina de guvernare a unui stat, sau cel puţin nu e în stare a face greutăţi esenţiale în conducerea guvernării, atunci şi-a perdut baza raţională — dreptul de existenţă.

Acum la noi numai un număr restrâns de inteligenţi au păstrat ţinută pasivă politică, — massele poporului în nepriceperea lor au fost folosite şi exploatate de unguri spre scopurile lor, cari (ungurii) în parte şi în urma pasivităţii noastre neputincioase au devenit îndrăsneţi şi brutali.

Ungurii acum se simt tari în monarhie şi au faţă de noi — precum spun jurnalele lor zilnic — acum mână liberă, — deci posibil, că cu activitatea noastră politică tot atât de puţin vom putea împedeca dispoziţiuni nimicitoare pentru viaţa noastră culturală şi naţională, ca cu pasivitatea, dar se cuvine, ca să ne apărăm contra morţii, şi să nu privim strangularea noastră naţională cu o nepăsare orientală.

Activitatea politică are acum la noi acea parte bună că deşteaptă în popor conştiinţa naţională, şi conştiinţa naţională e mare factor în lupta politică.

Factor străin nu va aduce jertfă pentru salvarea noastră, — suntem avizaţi numai la puterile noastre; dacă nu dăm semn de viaţă nu ne ia nimeni în seamă, — şi unul şi altul ne va privi numai material de exploatat.

Eu aştept dela elementele tinere, cari acum au intrat în activitate, mai multă onestitate şi seriozitate politică, decât ce au arătat oamenii cei vechi, dar totuşi va trebui mai purificat.

Acum Te rog eu de părerea D-Tale — dar separat — la epistola aici alăturată în cauza episcopiei din Timişoara; — ca să ştii toate: cei trei contribuitori sunt dr. Gall, Timişana şi eu; contribuirile se vor vedea şi publica din rapoartele consistoriale către Sinoadele diecezane.

Această epistoală e gata, ca să o trimit acum la tipar, deci te rog a mi-o retrimite, vei căpăta una tipărită.

Cu stimă:
Ungureanu

Timişoara, 24/12 1905

Ilustrisime,

Am căpătat cartea D-Tale « Religiune şi ştiinţă » — mulţumesc pentru atenţiune.
Babeş totdeauna ne zicea, că cât material istoric are el adunat — ceeace priveşte poporul român din Ungaria — îl va pune sub tipar ca inteligenţa noastră să aibă folos de el; — ne-am ales cu nimic.

Ilustritatea Ta ai scris multe lucruri bune, din care tineretul nostru poate mult să înveţe, — dar ce ai scris şi vorbit — e tot resfirat, nime nu ştie pe unde.

Ai face un serviciu neamului şi deosebit inteligenţei noastre tinere, dacă Ti-ai lua osteneala a încredinţa pe cineva ca să adune scrierile şi vorbirile D-Tale şi să le tipărească într'o carte, — în ăst mod s'ar pune tineretului nostru la dispoziţie o carte, din care multe bune ar putea învăţa, ca să nu fie silită a ceti numai vorbiri şi scrieri dela străini; căci altcum dacă vorbirile şi scrierile D-Tale vor rămâne resfirate şi perdute — va zice posteritatea, că şi după Alexandru Mocioni ne-am ales cu — nimic.

Cu toată stima:
Ungureanu

Mitropolitul Victor Mihály către Alexandru Mocioni.

Nr. 2362/1903.

Ilustrissime Domnule!

Protopopul Ioan Haţiegan al Cojocnei cu raportul din 25 Aprilie 1903 Nr. 256 Ni-a adus la cunoştinţă, cumcă Ilustritatea Voastră a-Ţi binevoit a contribui în scopul edificării bisericii noastre din Cojocna suma de 200 coroane.

Binevoiţi a primi pentru această faptă mărinimoasă şi din partea noastră mulţumita cordială, cari cu căldură dorim familiei Voastre illustre toată prosperitatea.

Blaj, din şedinţa Consistorului arhiepiscopesc gr. cat. de Alba Iulia şi Făgăraş ţinută în 28 Aprilie 1903.

Victor Mihályi
Mitropolit de Alba Iulia

Asociaţia pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român către Alexandru Mocioni.

Nr. 1559/1905

Onorate Domnule Prezident!

Comitetul central în şedinţa sa din 27 Ianuarie 1906 a luat act cu deosebită plăcere de valoroasa donaţiune cu care a-Ţi binevoit a învrednici Asociaţia noastră şi a decis valorizarea acestei merituoase lucrări în folosul fondului « George Bariţiu ».

Pentru acest nou act de generozitate, purces din înaltul sentiment de jertfă, cu care a-Ţi sprijinit totdeauna acţiunile salutare înaintării neamului nostru, Comitetul Central Vă roagă să primiţi respectuoasa sa mulţumită.

Primiţi, Onorate Domnule Prezident, asigurarea deosebitei noastre consideraţiuni.

Sibiu, în 31 Ianuarie 1906.

Iosif Sterca Şuluţiu
prezident

Octavian Goga
secretar II

Justin Ardelean către Alex. Mocioni.

Oradea Mare, Iunie 24 s. n. 1896

Ilustre Domnule!

Deşi cu multă sfială, cosntrâns însă de multele năcazuri şi neajunsuri ce mă încongiură în timpul prezinte, în buna speranță, că plângerile mele află o inimă nobilă, un suflet mult grațios, vin a mă adresa cu o rugare către Ilustritatea Voastră, fiind convins pe deplin, că nu-mi veți califica-o de o obraznică îmbulzeală. Nici nu e, Ilustre Domnule, fără e un modest apel către aceea inimă românească, care de nenumărate ori a dat dovadă despre bunătatea ei prin fapte generoase, — cătră acel bărbat, care în multe rânduri a fost îngerul păzitor al presei noastre de dincoace.

Foaia mea « Vulturul », pe care cu multe şi mari greutăți am susținut-o pân' acuma de 5 ani de zile, a ajuns de prezinte într'un stadiu de tot critic.

Sum aproape pe pragul desperării, Ilustre Domnule, văzând, cum foaia mea, pentru care am adus atâtea jertfe şi pentru care am muncit atât de desinteresat, numai şi numai ca să contribuesc şi eu nițel din modestele mele puteri la aceea mare operă ce să numeşte literatură națională, e *amenințată cu perirea* din motivul, că anul a fost de tot rău, şi multele restanții nu se pot încasa, iar « Liga » care a ajutat-o puțin până acuma, e aproape desfiiințată.

Vin deci a mă adresa cătră Ilustritatea Voastră, rugându-vă să binevoiți a vă îndura prea grațios şi a-mi ajuta a eşi din încurcătura financiară, în care mă aflu, oferindu-mi un ajutor oareşicare (fie sub orice condițiune), cu care să-mi pot scoate foaia din necazurile în cari ea să află de prezinte.

Vă rog a mă aviza, Ilustre Domnule, cu reîntoarcerea poştei, dacă ați putea satisface acestei rugări a mele şi dacă aşi putea *să obțin apoi o audiență la Ilustr. Voastră*, cerându-vă în persoană sfatul în privința ținutei, ce eventual ar avea de urmărit foaia mea, care e lucru dovedit chiar, că are deja o mare influență pretutindenea.

Scos din necazurile financiare prin o bacatelă sumă, foaia mea, vă asigur Ilustre Domnule, că atât prin textul ei satiric, cât şi prin ilustrațiunile, caricaturile ei politice (cari sunt aproape toate lucrate de propria mea mână) va produce un efect colosal, *supunându-o cu tot respectul înțeleptelor sfaturi ale Ilustrității Voastre.*

« Ridendo dicere verum! » Acesta e cu atât mai sdrobitor, cu cât el se spune râzând.

Eu cred, Ilustre Domnule, că în vederea unui nou joc, care începe a se inaugura în politica noastră națională, *e o lipsă ardentă* de o foaie umoristică *bine redigiată*, care va fi chiar un puternic aparat pe lângă partidul, care ea va sta şi va lucra. Dacă foile umoristice, Ilustre Domnule, nu ar avea însemnătatea lor, atunci partidele nu le-ar susține cu jertfe chiar, cum d. e. guvernul magiar susține pe « Borsszem Ianko » partidul poporal pe « Herko Páter », conservatoriii din România pe « Moş Teacă », etc. *Mai multe în aceasta privință numai în persoană vi le aş putea comunica*, drept ce, Ilustre Domnule, — de cumva veți binevoi a-mi sta într'ajutor — *vă rog a-mi comunica în curând, când aşi putea întreprinde o călătorie până la Ilustritatea Voastră?*

Observ încă, că « Vulturul » se tipăreşte de prezinte în una mie de esemplare.

Vă rog, Ilustre Domnule, că la orice caz, favorabil pentru mine şi foaia mea, ori ba, scrisoarea prezentă să rămână în secret.

Aşteptându-vă binevoitorul răspuns, vă rog, Ilustre Domnule, a primi asigurarea prea osebitului meu respect şi stimă, ce nutresc față de Ilustra familie întreagă şi special față de Ilustritatea Voastră.

Cel mai devotat stimător:
Iustin Ardelean
advoc., redactorul
« Vulturului »

Ilustre Domnule!

Cu ochii lăcrimânzi de bucurie am cetit mult preţioasa şi amicabilă epistolă a Ilustrităţii Voastre, din care am văzut reoglindându-se clar razele iubirei ce nutreşte nobila inimă a Ilustrităţii Voastre faţă de modesta mea foaie.

Vă mulţumesc, Ilustre Domnule, pentru aceasta dovadă de înaltă simpatie, din adâncul inimei mele.

Se poate, că m'am explicat rău în epistola mea. Ştiu eu prea bine, câte jertfe pretinde susţinerea unei foi, mai ales dacă ea apare zilnic ca « Dreptatea », ştiu bine că mulţi bani vă costă susţinerea ei, ca să puteţi da iubitului nostru neam un organ corect şi bine redigiat, cum e « Dreptatea », deaceia nici m'am gândit, ori ţintit prin epistola mea a vă oferi o nouă sarcină, susţinerea foii mele, ci v'am rugat a mă ajutora numai în cât se poate, fiindcă—ca om sărac—multe şi mari neajunsuri întâmpin cu susţinerea ei.

Rugarea mea a fost ascultată, banii trimişi i-am primit, pentru care generozitate vă mulţumesc, Ilustre Domnule, Dumnezeu vă îndelungească firul vieţii, că încă mulţi ani să puteţi exercita binefacerile mărinimoase faţă de foile noastre naţionale.

Epistola călduroasă a Il. Voastre mi-a dat tărie sufletească, încurajare pentru de a lupta energic în contra neajunsurilor, susţinându-mi foaia cu mândrie şi luptând prin ea neobosit în frumoasa noastră tabără naţională.

Din ordurile mie adresate, precum şi din grabnicul ajutor trimis m'am convins în adins despre bunătatea Il. Voastre, m'am convins pe deplin, că toţi aceia, cari au pornit prin uneltiri ruşinoase în contra Ilustrei case Mocsonyi, nizuindu-se a discredita înaintea poporului românesc pe cei mai buni şi cei mai adevăraţi conducători ai noştrii, sunt oameni de rea credinţă, miserabili a la Slavici et Comp.

Cu aceasta ocaziune vin totodată a gratula ilustrilor tineri pentru succesul obţinut la examenul de iestimp. Mult noroc şi sănătate doresc tinerelor mlădiţe, din cari vor să se ridice falnicii stejari ai neamului românesc. Să trăiască!

Acum, Ilustre Domnule, mulţumindu-vă încă odată pentru binefacerea esercitată faţă de mine, vă rog ca să binevoiţi a mă învrednici şi mai departe de graţia şi bunătatea Il. voastre.

Primiţi, vă rog, Ilustre Domnule, asigurarea celor mai osebite consideraţiuni ce vă păstrează.

Oradea Mare, 1896 Iulie 8.

devotatul stimător:
Iustin Ardelean
redactorul « Vulturului »

Ioan Rusu Abrudeanu către Alexandru Mocioni.

România Ilustrată. Revistă de familie.

Bucureşti, 11 Februarie 1907

Mult respectate Dle Mocioni,

Simt o vie plăcere, deşi n'am fericirea de a Vă cunoaşte personal, de a mă număra printre admiratorii D-Voastre, ai politicei sobre şi faptelor Dv. naţionale.

Condus de această idee, m'am tot gândit cum aş putea contribui mai eficace la popularizarea numelui şi faptelor DV. printre românii din România liberă — şi după o conversaţie mai lungă cu d. dr. C. Diaconovich, am ajuns la hotărârea de a publica în revista mea *România Ilustrată* un articol ilustrat şi anume cu diferite vederi de pe întinsele Dvoastre domenii.

In acest scop îmi permit a Vă ruga călduros a consimţi şi apoi a da ordin să mi se trimită mai multe fotografii ale diverselor instalaţii de pe moşiile D-Voastre dimpreună cu mai multe note explicative, pe care le voiu aranja eu dimpreună

cu d. Diaconovich. M'aşi simţi fericit dacă m'aţi onora trimiţându-mi şi o fotografie a Dv. şi a celorlalţi membrii ai ilustrei D-Voastre familii, precum şi oarecare note biografice.

Ţin să vă asigur, Mult Stimate Domnule Mocioni, că voiu şti redacta astfel articolul încât să nu atingă modestia care Vă îmbodobeşte.

In nădejdea unui răspuns favorabil, Vă rog să primiţi asigurarea profundului respect ce Vă păstrăz.

Ioan Rusu Abrudeanu

Profesorul George Maior către Eugen Mocioni.

Bucureşti, 24 Iunie 1898
Strada Ţesani, 73.

Ilustre şi Prea stimate Domnule Mocioni,

Vă rog să primiţi încă odată respectuoasele mele mulţumiri pentru primirea graţioasă de care ne-aţi învrednicit la Căpălnaş, Bata şi Bâlciu. Pentru elevi, excursiunea a fost foarte instructivă şi plăcută din toate punctele de vedere, şi ei toţi au adus cea mai bună impresiune cu sine. Tot aşa de fericiţi s'au simţit şi profesorii, de a cunoaşte de aproape nişte moşii româneşti atât de frumoase, în special în păduri pe cari la noi, durere astăzi mai numai cu luminarea să le mai cauţi, deşi cu 30—40 ani în urmă ţara întreagă era acoperită cu păduri seculare. Păduri de stejar de talia acelora, la câmp şi coline şi în situaţiuni analoage, la noi nu sunt de gândit. Pădurile noastre dela câmp dacă au vechimea de 20—30 ani este mare lucru, iar la munte şi coline cele seculare au rămas numai acolo, unde omul (recte cârciumarii), cari dau cel mai mare contingent între arendaşii şi antreprenorii moşiilor mari, n'au putut să pătrundă. Despre o rotaţiune de 80 ani nici pomenire nu poate fi aici.

Nu mai amintesc de frumosul palat şi parc al DVoastre şi al d-lor fraţi şi veri ai DVoastre şi de satele româneşti frumoase şi cu gospodării sistematice pe la locuitorii pe la cari am trecut şi avut ocaziunea a le vedea, cari toate au trebuit să facă o bună impresie asupra elevilor şi cu timpul şi vor da roadele lor.

Nu tot aşa erau, sau au fost satisfăcuţi unii din politicianii noştri — sub titlu politica. La întoarcerea mea din Transilvania unde rămăsesem vreo 3—4 zile mai mult la rude şi părinţi, cetesc în ziarele conservatoare din capitală, Epoca şi Timpul, că la cererea Direcţiunii Şcoalei de Agricultură, Ministerul de Domenii a mulţumit dlor Eugen şi Zeno Mocioni mari proprietari din Banat, pentru primirea cordială făcută profesorilor şi elevilor scoalei etc., care notiţă a scos din sărite pe dnii G. Cantacuzino Ministru de finanţe şi d. Tache Protopopescu, cari ar fi făcut reproşuri Ministrului—cum să mulţumească el dlor Mocioni, pe cari dnul Sturdza i-a combătut întotdeauna!! Chestiunea a fost desbătută în mai multe ziare. Sărmana noastră excursiune ştiinţifică şi economică se loveşte şi ea de politica Ocultei! Incă nu ştiu dacă d-l Ministru Stolojan V'a mulţumit ori nu, dar sper să Vă sosească adresa în curând. Cu atât mai recunoscători Vă vor fi tinerii elevi, cari Vă vor păstră o amintire neperitoare.

Conform autorizaţiunii primite am intervenit pe lângă librăria Stork Müller pentru trimiterea cărţii dlor Ghica Comaneşti— O « expediţiune română în Africa » pe care sper că aţi primit-o. Alăturat am onoare a trimite pentru Ilustra D-Voastre Soţie, câteva mărci române pentru cari mă rugase şi Vă rog respectuos a i-le preda pe lângă respectuoase sărutări de mâni din parte-mi. In zilele aceastea Vi se va trimite un exemplar din vol. al II-lea a lucrării mele, pe care Vă rog să-l primiţi drept omagiu din parte-mi în amintirea vizitei noastre la Căpălnaş.

Tot odată profit de ocaziune de a Vă atrage atenţiunea asupra unui tablou frumos, a pictorului Adjukewiecz dela Viena — Defilarea armatei române înaintea împăratului Francisc Iosif — care este pus acuma în vânzare în copii a 10 lei.—

dar este foarte bine reuşit: se cunoaşte perfect fiecare persoană în parte. M. Sa Regele Carol prezentând raportul — Regina stând în picioare în trăsură şi tot aşa fiecare persoană din ambele suite. Dacă doriţi să-l posedaţi Vă rog să-mi faceţi cunoscut prin o carte postală sau scrisoare şi sum gata pentru ori care serviciu.

Vă rog să primiţi respectele mele şi neclintitul meu devotament, al D-Voastre supus

Serv.
Dr. Gheorghe Maior
profesor de agricultură

Bucureşti, 31 Decemvrie 1898
Strada Tudor Mitu, 25 a.

Prea stimate Domnule Mocioni!

Din incidentul anului nou, Vă rog să primiţi dimpreună cu Ilustrisima Doamnă soţie, respectuoase felicitări din parte-mi. Dee-Vă cerul la toţi sănătate ca *să putem vedea odată realizate şi visurile poporului român şi un soare mai blând lucind şi peste el!...*

Astă vară mi-am permis a Vă trimite de vreo două ori ziarul *Constituţionalul*, ca să vedeţi şi lucrurile mai principale ce se petrec pe la noi, căci de multeori sunt prea curioase, ba chiar minunate. Dacă nu aş prea abuza de pacienţa şi bunăvoinţa Ilustrităţii Voastre faţă de mine, aş mai adăuga încă câteva cuvinte, ca să Vă schiţez situaţiunea politică de aici. Aci toată lumea este desilusionată, sau mai bine zis adânc mâhnită şi desgustată de ceea ce se petrece în politică, recte de salturile mortale ale guvernanţilor noştri Sturza et compania. Nimic din ceeace a fost sfânt şi stimat în ochii poporului şi a oamenilor de consideraţie, n'a rămas neatins şi netras în noroiu, armata, biserica, chestia naţională etc. Intre altele veni în fine după trei ani de zile şi legea minelor pe tapet, pentru care liberalii se retrăsese cu mare sgomot din cameră, pe motiv că este anticonstituţională, că vinde indirect ţara străinilor etc. etc. şi făcură o agitaţiune şi perturbare în spirite, cum numai ei sunt capabili să o facă. Când ce să vezi? Ei votează legea întocmai cum era alcătuită de conservatori—P. Carp—numai în loc de a lăsa termenul de concesiunea minei, descoperitorului ei, exploratorului ei pe 75 ani — cât prevedea dnul Carp — ei prelungiră termenul la 90 de ani, fără ca să se mai calce câtuşi de puţin Constituţia. Deci după dânşii legea care prevedea termenul de exploatare pe 75 de ani era rea şi anticonstituţională, dar când acorda termenul pe 90 ani în aceleaşi condiţiuni era perfect de bună.

Faţă de aceste salturi mortale ale politicianilor şi guvernanţilor noştri de aci, ca o rază luminoasă apar pe orizontul naţional actele mari şi impunătoare dela Sibiu. In special magistralul discurs al Ilustrităţii Sale A. M. ţinut cu ocazia alegerii metropolitului, a făcut şi aci efecte adânci în lumea nepreocupată de interesele meschine de clică. Mai toate jurnalele au reprodus în mare parte, altele în extras; toţi observau unanim: Ce diferenţă enormă între un Sinod de acolo şi Sf-tul Sinod dela noi!!!.

Primiţi, Vă rog Ilustritate, expresiunea adâncei mele mulţumiri şi stimei ce Vă păstrez.

Gheorghe Maior
profesor de agricultură

Episcopul Vasilie Hossu al Lugojului către Alexandru Mocioni.

Lugoj, 4 Ianuarie 1906

Ilustre şi Venerate Domnule!

Aseară mi-a trimis dl Branisce studiul D-Voastre despre raportul dintre religiune şi ştiinţă.

Inainte de toate Vă aduc mulţumita mea cea mai ferbinte pentru bunăvoinţa deosebită ce aţi binevoit a o arăta modestei mele persoane prin dedicarea unui exemplar din acest prea interesant studiu.

Dr. Dăian [1]) îmi scrisese deja despre lucrarea acesta și de aceea abea așteptam să-l primesc și să mă desfătez întru cetirea lui. Și l-am cetit îndată și azi l-am recitit.

Sincer Vă mărturisesc, c'am lăcrămat de bucurie și dădeam laudă lui Dumnezeu, văzând, că în epoca aceasta ușoară și goală ca pleava, când nimenea nu-și bate capul de problemele mari ale omenimei, când sunt așa numiți preoți, cari se mândresc cu necredința lor — se află bărbatul cel mai venerat al neamului nostru și cu autoritatea sa colosală îi strigă neamului său îndeosebi, că credința este o necesitate pentru omul singuratic și pentru neamul întreg și că pentru neam e un factor mai puternic de progres decât chiar știința.

Cred că studiul e scris în original în limba germană, deoarece traducerea nu în tot locul reproduce exact ceea ce ați dorit a exprima mai ales în definițiuni. Foarte aşi fi deobligat, dacă aşi avea originalul, că data ocasione aşi dori să mă ocup de acest studiu într'o broșură, ca să arăt importanța lui și să marchez punctul meu de vedere acolo, unde nu pot să fiu de acord. Astfel aprecierea scolasticismului nu o află întru toate exactă și devierile unor scolastici nu se pot pune în sarcina școalei însăși, cu atât mai puțin în sarcina s. Toma de Aquino.

Il. Voastră în mod magistral arătați punctul comun de întâlnire între știință și credință, anume în adevărul științific despre existența lui Dumnezeu. Dar apoi nu-i mai dați teren științei să se poată ocupa și scruta însușirile lui Dumnezeu. Tot ce se ține de Dumnezeu puneți în sfera incomprehesibilului. Apoi nu faceți deosebirea între religiunea *teoretică* și *practică*, între religiunea *naturală*, fructul scrutărilor metafizice și între religiunea *supranaturală*, fructul revelațiunei cuprinse în Sf. Scriptură și Tradițiune.

De aici apoi urmează amestecul conceptului religiunii cu conceptul bisericii, iar de aici admiterea indiferentismului religionar și proclamarea bisericii de Stat.

Aceste sunt observări fugitive după citirea în pripă a studiului.

Ilustre și Venerate Domnule! Eu teologia o definesc « Știința credinței ». Vreau să zic, că eu ținând fier la delimitarea foarte corect expusă de DVoastre dintre credință și știință și fără a încerca să cuprind incomprehenzibilul, fără a voi să pricep esența dogmelor — totuși aștept dela teologie, dela știința credinței, să-mi dovedească, cum că aceea ce eu am să cred, e *adevărat obiectiv*, deși nu pot să o pricep; prin urmare că credința nu e *oarbă*, ci rațională. Și aceasta *mi*-o poate dovedi teologia, dacă îmi arată că acel Dumnezeu, a cărui existență e un rezultat cert al științei, acel Dumnezeu s'a descoperit pe sine și tainele sale, și anume prin profeții, scriitori inspirați și în urmă prin Fiul său Unul născut. Aceste mi le arată teologia cu desăvârșire și rezultatul este, că eu ajung a *ști*, că ceea ce cred e *adevărat obiectiv*, deși necuprins de mintea țărmurită. Și mie mi-e destul să cunosc atâta, că cutare dogmă are *adeveritate obiectivă* pentru ce s'o cred și pentru ce credința mea să fie un raționale obsequium.

Vezi bine, că de știința aceasta a credinței am lipsă *eu preotul* care am să propăvăduesc poporul, ca nu cumva în mine să se nască teribila întrebare: Oare nu sunt eu conducător orb al orbilor? Masele nu pot să ajungă la o asemenea știință a credinței, dar pentru ele e deajuns, dacă văd că cel ce povățuește pe ele e însuși *convins* și din convingere le conduce.

De n'aș avea această *convingere* această *știință a credinței* să fiți sigur, Ilustre Domnule, că aș lăpăda reverenda, aș depune crucea și cârja, dar n'aș fi capabil a propovădui o credință, despre al cărei adeveritate obiectivă nu sunt convins.

Oh! Cât de fericit aș fi să pot mult, mult discuta aceste mari probleme ale omului, cari cu nespusă bucurie văd, cât de mult Vă preocupă. In adevăr dacă omul studiază asemenea lucruri, atunci observă cât de pitice și disparente sunt celelalte chestiuni, cari țin agitat neamul omenesc. Vă mulțumesc din adâncul inimei pentru deliciul sufletesc ce mi-ați cauzat cu studiul Il. Voastre și Vă rog ca modestele mele reflexiuni să binevoiți a le primi cu acea sinceritate cu care eu din nețărmurita-mi stimă ce Vă port le-am făcut.

---

[1]) Dr. Ilie Dăian, redactor la ziarul *Dreptatea* din Timișoara.

Doresc de mult să viu la Birchiş ca să Vă văd şi să mă recreez la isvorul limpede al spiritului D-Voastre.

Să petreceţi sf. Sărbători în pace şi anul nou să fie cu bine.

Prezentez complimente respectuoase întregei Venerate familii.

In urmă cu sentimente de adâncă veneraţiune, sincer devotament şi neclintită alipire sum

Al Ilustrităţii Voastre

vechiu închinător:
Episcop Vasile

Alexandru Mocioni răspunde Episcopului Vasile Hossu.

Birchiş, 18 Ianuarie 1906

Prea Sfinţite Domnule Episcop,

Scuzaţi că numai astăzi Vă răspund la preapreţuita-Vă scrisoare care aţi binevoit a mi-o adresa cu privire la studiul meu asupra raportului dintre religiune şi ştiinţă, dar am voit să Vă pun la dispoziţiune — conform dorinţei Prea Sfinţiei Voastre — şi textul german al broşurei mele, a cărei copie numai abia ieri s'a putut face.

Deşi cred că, abia veţi afla vreo divergenţă esenţială între textul german şi cel român, totuşi cu mare plăcere Vă aclud aci textul german, căci mă voiu simţi foarte distins, dacă Prea Sfinţia Voastră, ca un bărbat de înaltă poziţie în ierrarhia bisericii şi cu erudiţiunea, ce o posedaţi pe acest teren, Vă veţi simţi îndemnat de a lua modestul meu studiu ca obiect al unei critice negreşit competente.

De aceea îmi permit unele reflexiuni la observările fugitive ale Prea Sfinţiei Voastre , ca să încerc a risipi deja acum nedumeririle, ce Vi s'au ivit, după cetirea în pripă a studiului meu. Şi sper, că aceasta îmi va succede cu atât mai uşor, cu cât — dacă bine am priceput escepţiunile Prea Sfinţiei Voastre — vederile noastre în fond nici nu divergează.

Nu ştiu în ce privinţă nu aflaţi exactă aprecierea scolasticismului şi V'aşi fi foarte mulţumitor, dacă m'aţi desluşi asupra unei greşeli eventuale; dacă însă observarea aceasta a Prea Sfinţiei Voastre s'ar referi la distincţiunea între tezele ştiinţei şi cele ale credinţei, ce o făcuse Thoma de Aquino, atunci cred că, acest fapt istoric nu s'ar putea contesta.

Dar mai importantă mi se pare nedumerirea Prea Sfinţiei Voastre, care se poate rezuma astfel: dacă — după desfăşurările mele — afară de adevărul ştiinţific despre existenţa lui Dumnezeu. . ., tot ce se ţine de Dumnezeu cade în sfera incomprehensibilului, deci nu putem să cunoaştem în mod ştiinţific şi însuşirile lui Dumnezeu, atunci adevărurile credinţei şi-ar pierde caracterul lor obiectiv. Şi Prea Sfinţia Voastră contestaţi atât premisa cât şi concluziunea, căci « teologia este ştiinţa credinţei », care ştiinţă « ne dovedeşte adevărul obiectiv al dogmelor, deşi esenţa lor nu o putem cuprinde ». « Şi aceasta ni-o poate dovedi teologia, dacă ne arată că, acel Dumnezeu, a cărei existenţă e un rezultat cert al ştiinţei, s'a descoperit pe sine şi tainele sale prin profeţi inspiraţi şi prin Fiul său unul născut. Aceste ni le arată teologia cu desăvârşire şi rezultatul este că, ajungeţi a *şti* că, ceea ce credeţi e *adevărat obiectiv*, deşi *necuprins* de mintea ţărmruită ».

Aşa cred că, în aceste obiecţiuni am să caut principala divergenţă a vederilor noastre, dar — privind-o mai de aproape — ea se risipeşte ca o divergenţă numai aparentă.

Am adecă să observ că, adeveritatea obiectivă sau—să zicem—veritatea obiectivă a dogmelor credinţei nu se atinge de fel prin renunţarea ştiinţei la ori ce determinare mai de aproape a lui Dumnezeu, impusă ştiinţei prin limitele sale naturale, căci veritatea obiectivă nu numai a dogmelor, ci, în general, a ori şi cărei propoziţiuni nu depinde dela certitudinea ştiinţifică. Veritatea obiectivă este concordanţa cugetului cu realitatea, iar certitudinea este convingerea despre această

concordanță. De aceea aceste două acte de conștiință n'au să coincidă totdeauna, ba de multe ori avem un adevăr obiectiv fără certitudinea sa și astfel uneori putem din greșala să dubităm chiar și de un adevăr obiectiv în lipsa certitudinei sale. Cred, deci, că, Prea Sfinția Voastră veți fi de acord cu mine cel puțin într'atâta că, lipsa certitudinei științifice nu atinge de fel veritatea obiectivă a dogmelor credinței.

Prea Sfinția Voastră însă nu Vă puteți îndestuli cu atâta, ci pretindeți cu dreptul și certitudinea verității obiective a dogmelor credinței și eu cred că, și în acest punct cardinal divergența vederilor noastre este numai aparentă.

Am adecă să observ că, precum avem să distingem între credință și știință, așa avem să distingem și între certitudinea credinței și certitudinea științei. Baza ambelor sunt fapte, dar marea lor deosebire este că, baza științei sunt faptele naturale, iar baza credinței faptele supranaturale. Și cred că, asupra acestui punct suntem pe deplin de acord, căci și P. S. Voastră, voind a dovedi certitudinea verității obiective a dogmelor credinței, Vă provocați tot numai la fapte supranaturale. Și asta nici că s'ar putea altfel. Iar știința — după desfășurările și vederile mele — firește că nu se poate pune pe baza faptelor supranaturale, dar nici nu poate distruge baza supranaturală a credinței fără a se distruge și pe sine însăși, trecând peste limitele sale naturale în sfera incomprehensibilului.

Cred deci că, după aceste scurte observări veți fi de acord cu mine că, prin demarcarea limitelor între știință și credință — cum o presizez eu — nu se poate atinge de fel veritatea obiectivă a dogmelor credinței, nici certitudinea lor.

După toate acestea doar ușor ne putem înțelege și asupra Teologiei. Teologia este știința credinței — ziceți P. S. Voastră, iar eu accept această definițiune însă cu un mic adaus, zicând: Teologia este știința credinței pozitive. Vreau să zic că, Teologia ca știință pozitivă n'are să scruteze adevărul, ci are să interpreteze și să sistemizeze adevărurile deja stabilite, dar se deosebește de celelalte științe pozitive prin aceea că, aceste adevăruri sunt supranaturale bazate pe autoritatea și revelațiune divină. Iar Teologia naturală sau coincide cu Metafizica adevărat științifică și atuncia nu mai este știința credinței, nici nu poate depăși limitele științei, sau este Teologia așa zisei religiuni raționale și atunci astfel de Teologie speculativă, care nu are nici bază științifică, nici baza supranaturală a credinței, nu mai este în nici o privință știință. Deci Teologia ori este metafizică și atunci nu este știință a credinței, ori este știința credinței și atunci este știința credinței pozitive.

Și acuma dați-mi voie să dau expresiunea mulțumitei mele pentru interesantele reflexiuni, cu cari ați binevoit a mă onora, dar totodată și speranței mele că mi-a succes a disipa nedumeririle P. S. Voastre eșite dintr'o conștiință adevărată religioasă.

Se înțelege însă de sine că, și în cazul că mi-ar fi succes a dovedi că, divergențele vederilor noastre sunt numai aparente, nu V'ași putea dispensa de promisiunea P. S. Voastre de a veni cât mai curând la Birchiș, căci afară de plăcerea deosebită ce mi-o faceți prin fiecare vizită a P. S. Voastre, de astădată avem să continuăm și verbal discuțiunea asupra acestei probleme importante. *A. M.*

Episcopul Vasile Hossu răspunde lui Alexandru Mocioni.

Lugoj, Februarie 2 1906

Ilustre și Venerate Domnule!

Absent din 20 Ianuarie până în 31 Ianuarie, numai acum am ocaziunea plăcută de a constata primirea manuscriptului german al Studiului D-Voastre despre raportul ce este între religiune și știință. Tot atunci am primit și scrisoarea însoțitoare de dta 18 Ianuarie 1906, care este răspuns la modestele mele observări fugitive, ce îmi permisesem la acel admirabil studiu, la noi *unic.* Am zis *unic*, pentru că durere cu studii de natura aceasta nu se ocupă la noi nimenea. E și greu; oamenii noștri se sbat ca peștele pe uscat după hrana de toate zilele, și valurile

noroite ale politicei militante îi învălue, astfel cât nici timp nici voe nu au pentru studii atât de sublime şi de *senine*. Tocmai de aceea sunt îndurerat, că studiul Il. Voastre, — rezultatul unui intelect superior şi al unei inimi care cearcă adevărul pentru a găsi liniştea în armonia dintre cer şi pământ, dintre timp şi vecinicie, dintre moarte şi viaţă —, de majoritatea cetitorilor noştri *nu va fi înţeles* şi *gustat*, cu acel rezultat, care eu l-aş dori.

De aceea scopul meu nu este a critica studiul D-Voastre, ci din contră numai a-l comenta şi a-l face mai accesibil, şi a trage consecvenţele practice faţă de toţi aceia, cari îşi bat joc de credinţă şi de biserică, măcar că ele sunt unica anghiră de mântuire a neamului nostru.

Pentru contrareflexiunile şi lămuririle graţioase Vă mulţumesc din inimă. Nedumeriri n'am avut niciun moment, căci ştiam bine că în fond una simţim.

Dorind doresc însă a Vă vedea ca să discutăm asupra acestor şi altor chestiuni, că este cu adevărat cea mai senină plăcere a discuta cu Il. Voastră *orice chestiune*, acum însă cu uimire şi admiraţie văd, că chiar şi chestiuni de filozofie şi teologie. Mă voiu sili ca acest prilej să nu întârzie mult şi pentru gentila invitare Vă aduc mulţumita mea smerită.

Binevoiţi — rogu-Vă umilit — a prezenta întregei Venerate familii omagiul închinăciunilor mele şi primind asigurarea profundei mele stime să mă credeţi pururea al Ilustrităţii Voastre prea plecat şi devotat servitor

Episcop Vasile

Alexandru Mocioni către Dr. Nicolae Bălan, profesor la Seminarul « Andreian » din Sibiu.

Birchiş, 13 Septemvrie 1906

Stimate Domnule Profesor,

Vă mulţumesc pentru exemplarul de onoare ce mi l-aţi trimis din disertaţiunea: « Problema religioasă în timpul de azi ». Am cetit-o cu plăcere şi Vă felicit de această frumoasă lucrare, inspirată de o conştiinţă creştină puternică, garanţa cea mai preţioasă la un bărbat cu nobila misiune de a creşte apostolii credinţei şi culturei ai poporului nostru.

După ce însă reflectaţi incidental (în o notă pedală p. 11) şi la studiul meu: « Religiune şi ştiinţă » mă văd îndemnat de a Vă atrage atenţiunea cu această ocaziune şi la unele mici greşeli, în cari — par'că — Vă aflaţi.

Nu despre « îndreptăţirea », ci despre *valoarea* dogmelor vorbesc eu la locul citat, iar valoarea dogmelor nu poate fi făcută pendentă dela *obiectivitatea lor*, care în *mod ştiinţific* nu se poate stabili, ci depinde de fapt dela *convingerea despre obiectivitatea lor*, dela această convingere concrescută cu sufletul poporului şi sfinţită prin tradiţie, fără care convingere religiunea nu numai că n'ar mai fi factor cultural, dar n'ar exista.

Acestea sunt — pare-mi-se — adevăruri atât de incontestabile, încât nici nu mai încape o discuţiune serioasă asupra lor. Eu cel puţin nu cred că D-Voastre aţi fi în stare, pe lângă toată erudiţiunea D-Voastre, să-mi dovediţi în mod ştiinţific — abstrăgând dela certitudinea ştiinţifică a existenţei lui Dumnezeu — caracterul obiectiv fie şi numai a unei unice dogme de credinţă. Dar dacă este o simplă imposibilitate de a stabili în mod ştiinţific valoarea obiectivă sau teoretică a dogmelor atunci este învederat că, din *punct de vedere ştiinţific* n'avem să constatăm valoarea teoretică a dogmelor, care nu se poate constata, ci avem să ne mărginim a constata valoarea lor practică, care se poate constata, scurt: Avem să recunoaştem adevărul că, *valoarea dogmelor nu zace în obiectivitatea lor, ci în convingerea despre obiectivitatea lor*, fără care convingere religiunea neputând exista, nici n'ar mai avea vreo valoare, chiar şi dacă dogmele ei ar fi tot obiective. Ceea ce însă nu înseamnă că, neputându-se constata în mod ştiinţific valoarea obiectivă a dogmelor, ştiinţa ar fi îndreptăţită a contesta sau nega valoarea obiectivă a dogmelor, ci înseamnă numai că, ştiinţa — *fără*

a depăşi limitele sale fireşti şi a se disolva prin asta pe sine însăşi — *nici nu poate supune criticei sale valoarea obiectivă a dogmelor.* Dar, deşi aceastea sunt — precum zisei — adevăruri incontestabile, totuşi *de fel nu urmează din ele* — precum credeţi D-Voastre — şi asta este o altă greşeală a D-Voastre, — « *un indiferentism religios* », căci valoarea diferitelor religiuni istorice se determină după — cum ele corespund mai mult sau mai puţin *meniţiunei lor ca factori culturali,* va să zică, după cum stau ele pe o treaptă mai înaltă sau inferioară a *conştiinţei religioase morale.* Astfel stă pe o treaptă mai înaltă a conştiinţei religioase-morale monoteismul decât politeismul, teismul — eflusxul conştiinţei adevărat religioase — pe o treaptă mai înaltă, decât panteismul — efluxul unui misticism tulbure, — iar creştinismul stă din punct de vedere moral, prin urmare, ca factor cultural, pe o treaptă mai înaltă, decât toate celelalte religiuni istorice.

Ei bine, dacă îndreptăţirea acestei aprecieri critice a valorii diferitelor religiuni istorice nu se poate contesta, atunci despre *indiferentismul religios,* despre care vorbiţi, nici vorbă nu poate fi şi tot aşa de puţin se poate face studiului meu, in care se ating mai toate cele zice aci, imputarea că, în acela « se proclamă un indiferentism religios » — ceea ce constitue iarăşi o nouă greşală a D-Voastre.

De sine se înţelege însă că, toate acestea le-am adus înainte, nu ca apărare în contra acestei imputări, nici ca apărare a atinselor adevăruri de mult cunoscute, ci numai spre clarificarea ideilor D-Voastre, ceeace — cred că — nu-mi veţi lua în nume de rău.

Al D-Voastre stimător:
Alexandru Mocsonyi

POLEMICA FILOSOFICĂ A LUI ALEXANDRU MOCIONI CU PROFESORUL DR. F. SLAVICKI

Scrisoarea lui Alexandru Mocioni către Dr. F. Savicki.

Multe stimate D-le Doctor!

Din o revistă românească am aflat, că a-ţi avut amabilitatea a publica asupra studiului meu « Religiune şi ştiinţă » o recensiune în « Philosophisches Jahrbuch ».

Având-o pe aceasta acum înaintea mea, daţi-mi voie, înainte de toate, să Vă exprim mulţumita mea şi totodată a Vă atrage în interesul clarificărei acestei chestiuni, pe cât de controversate, pe atât de importante, luarea aminte asupra unei mici neînţelegeri, care — după cum pare — V'a influinţat la judecarea punctului meu principial şi de care — precum voiu mai reveni — poate nu sunt nici eu cu totul nevinovat.

Se pare, că DVoastre la judecarea punctului meu de vedere aţi pornit din presupunerea, că eu a-şi nega din princip adevărul obiectiv al dogmelor de credinţă. Dar aceasta nu este aşa. Din contră, mă nizuesc a proba, că adevărul obiectiv al dogmelor de credinţă nu se poate în mod ştienţific nici proba, nici contesta şi în privinţa aceasta stau eu pe punctul de vedere al sf. Thoma de Aquino, a cărui autoritate cred că nu o veţi trage la îndoială.

Prin ţinerea la acest punct de vedere, nu se atinge însă de loc adevărul obiectiv al dogmelor de credinţă, căci adevărul obiectiv — nu numai al dogmelor de credinţă, ci şi al oricărei alte propoziţii — nu depinde doar dela certitudinea ştienţifică a aceluia. Adevărul este: concordanţa cugetării cu realitatea; certitudinea însă: convingerea despre această concordanţă. Prin urmare nici nu trebue să coincidă totdeauna aceste două acte ale cugetării, ba foarte adese avem un adevăr obiectiv fără certitudinea aceluia şi astfel câte odată putem sta la îndoială asupra unui adevăr obiectiv în lipsa certitudinei aceluia.

Cred deci, că cel puţin într'atâta ve-ţi fi cu mine de acord, că lipsa certitudinei ştienţifice nu atinge de loc adevărul obiectiv al dogmelor de credinţă.

Dar D-Ta — poate nu numai după expunerile DVoastre, ci şi după firea lucrului, prin urmare cu tot dreptul — nu Vei fi mulţumit nici cu atâta, ci Vei pretinde pentru dogmele de credinţă nu numai posibilitatea adevărului lor obiectiv, ci şi certitudinea acestui adevăr. Ei bine, aşa cred că şi în acest al doilea punct cardinal este numai aparentă divergenţa vederilor noastre, care dispare, dacă vom cădea de acord, că precum distingem credinţă şi ştiinţă, tot aşa avem să distingem între certitudinea credinţei şi certitudinea ştienţifică.

Baza ambelor feluri de certitudine o formează — fireşte — faptele, dar marea deosebire între ele este, că baza ştiinţei o formează faptele naturale, iar baza credinţei, din contra, faptele supranaturale având a se înţelege sub fapte naturale

acele, cari întră în ordinea naturală a lucrurilor şi cari, prin urmare, se şi pot explica din aceasta, bine înţeles în măsura progresului ştiinţei, dar totdeauna între limitele absolute ale ei; iar sub faptele supranaturale sunt a se înţelege acele, cari sparg ordinea naturală a lucrurilor şi sunt a se considera ca revelaţiuni divine, dispuse prin autoritate divină. Prin urmare faptele naturale şi cuprinderea lor formează pietrile fundamentale ale certitudinei ştienţifice, iar faptele supranaturale şi autoritatea divină pietrile fundamentale ale certitudinei credinţei. Şi în privinţa aceasta pare a nu fi nici o divergenţă de păreri între noi, căci D-Ta te raportezi expres la revelaţia divină spre a dovedi şi certitudinea dogmelor de credinţă. Aceasta însă este negreşit un fapt supranatural.

Fireşte, că ştiinţa nu se poate aşeza pe baza faptelor supranaturale, dar — şi aici zace « punctum saliens » al expunerilor mele — nici nu poate combate credinţa într'o ordine a lucrurilor mai înaltă, supranaturală, fără ca depăşind limitele sale fireşti, să nu se nimicească pe sine. căci la întrebarea fundamentală: Este oare afară de ordinea naturală a lucrurilor încă şi o ordine supranaturală? nu poate da răspuns nici o ştiinţă omenească ci, numai şi numai credinţa.

Dacă am cădea deci de acord şi asupra acestui punct, cel mai important şi în ultima analiză decizător, care zace, precum a-şi zice, la linia cumpenei de ape a curentelor filozofice, tot mai am să zic încă un cuvânt despre incomprehensibilitatea dogmelor de credinţă, de care D-Ta de asemenea te împiedici, dar precum mi-se pare, cu totul pe nedrept. Doară tocmai incomprehensibilitatea dogmelor de credinţă formează cea mai indispensabilă şi mai marcantă notă caracteristică a fiecărei religiuni — deci şi a celei creştine — căci esenţa ei zace tocmai în misterii, cari însă, sau sunt incomprehensibile, sau nu mai sunt misterii: aşa dară nu recunoaşterea incomprehensibilităţii misteriilor de credinţă, ci veleităţile raţionalizării lor sunt distrugătoare pentru religiune.

Precum am văzut, cât de puţin atinge lipsa de certitudine adevărul însuşi, atât de puţin exclude incomprehensibilitatea deja în sine adevărul. Dar a face pendent adevărul dogmelor de credinţă dela certitudinea lor teoretică — adecă dela evidenţa lor logică — precum o faci D-Ta, înseamnă a le abandona deja din princip. Şi — scuzaţi — dar aici trebue să întorc deja lancea şi să zic, că nu concepţia mea, ci a D-Tale « este de-a dreptul distrugătoare pentru religiunea, pe care doreşte să o apere ».

După reflexiunile aceste poate veţi fi cu mine de acord nu numai în privinţa caracterului obiectiv al cunoştinţelor noastre şi a posibilităţii dovedirii existenţei lui Dumnezeu, ci acum şi în privinţa că prin separarea domeniilor credinţei şi ştiinţei, făcute de mine nu se atinge nici adevărul obiectiv, nici certitudinea dogmelor credinţei, dar se evită orice conflict între credinţă şi ştiinţă. Şi tocmai în aceasta văd eu singura posibilă şi prin urmare şi singur adevărata împăcare a credinţei şi ştiinţei.

In fine am să revin — conform promisiunii mele — încă asupra neînţelegerei amintite la început, care Te-a influinţat la judecarea punctului meu de vedere, la care neînţelegere poate — precum am zis — nu sunt nici eu cu totul nevinovat. Aceasta doar s'ar putea reduce la o falsă interpretare a definiţiunei mele a religiunii — ca un raport mistic subiectiv al inimei cu cauza primordială mistică a lumei — înţelegând eu sub cuvântul « subiectiv » subiectul acestui raport, iar D-Ta — precum pare — ai înţeles caracterul pur subiectiv al acestui raport şi de aceea Te-ai crezut îndreptăţit a identifica poziţia mea — abstragând dela punctul de vedere gnoseologic — cu cea a neokantianilor.

Mă văd deci îndemnat a rectifica definiţia mea şi a defini esenţa Religiunei ca *raport mistic de inimă al omului cu cauza primordială mistică a lumei*. Şi dupăce am să mulţumesc indirect această rectificare a definiţiunei mele scuzabilei false interpretări a D-Tale, sunt îndoit mulţămitor pentru preţioasa D-Tale recensiune.

Primeşte, d-le Doctor, asigurarea osebitei mele stime.

Birchiş, 15 Februarie 1908.

Al. de Mocsonyi

II

Scrisoarea profesorului Dr. F. Savicki către Alex. Mocioni.

Pelplin (Prusia de vest) 10 Martie 1908

Mult Stimate Domnule!

La prețuita D-tale scrisoare, care mi-s'a transmis prin redacțiunea revistei « Philos. Jahrbuch » și pe care am cetit-o cu mare interes, dați-mi voie să respund următoarele:

Deosebirea părerilor noastre zace înnainte de toate în aceea, că după părerea mea, se poate ajunge la o știință adevărată privitor la unele obiecte religioase, pe când D-ta consideri întregul teren religios ca domeniul exclusiv al credinței. Eu țin d. e., că rațiunea este în stare a dovedi existența unui Dumnezeu personal și a câștiga prin aceasta o noțiune religioasă importantă. După părerea mea nu este deci avizată la absolutul incomprehenzibil. D-ta vei răspunde, că religiunea trăește din misterii. Eu conced, că numai misteriosul, care întrece cunoștința noastră poate trezi în noi venerațiune religioasă. Dar eu nu distrug la nici un caz misterul. Deși se poate dovedi existența lui Dumnezeu, și da o noțiune clară a lui Dumnezeu, totuși prin aceasta încă nu este dată o cunoștintă exauriantă și adequată a lui Dumnezeu, cunoștința noastră despre Dumnezeu nu este falsă, dar totuși este numai o îngăimare a rațiunei.

Adevărat, că în religiunea creștină este acceptat întregul adevăr religios *în credință*. Dar cu aceasta, după concepția tradițională, nu este permis a desface din intima lor legătură credința și știința. Raportul celor două moduri de cunoștință este a se închipui în modul următor:

Credința creștină conține în parte adevăruri naturale, cari se pot cuprinde și numai prin rațiune d. e., existența lui Dumnezeu și nemurirea sufletului. Dacă are credința și știința aici un teren comun, apoi poate domni pace între ele numai dacă consună în rezultatele lor. Noi suntem convinși, că se poate ajunge la o asemenea consonanță.

Afară de adevărurile naturale conține însă credința creștină și adevăruri supranaturale, misterii în strictul înțeles, cari nu se pot întemeia prin rațiune de dovezi interne. Referitor la aceste adevăruri, d. e. la doctrina trinității, susține, amăsurat acesteia, sf. Thoma, că nu este cu putință o cunoștință proprie. Se acceptează în credință pe baza unei revelațiuni divine.

Totuși se poate ajunge și aici la o certitudine rațională și credința nu este lipsită de o întemeiare rațională. O evidență internă logică, câștigată din insăși firea lucrului, este imposibilă, dar una exterioară se poate obține. Religiunea poate mai întâi dovedi, că misterele de credință nu conțin contraziceri și prin aceasta dovedi posibilitatea lor internă. Mai departe poate dovedi faptul revelațiunei, care este a se cerceta ca fapt istoric și dovedi, că o asemenea revelațiune merită absolută credință. Adusă odată această dovadă, încetează credința a mai fi o oarbă încredere, devine o certitudine rațională, care se poate apăra și contra îndoelilor și atacurilor.

Credința și știința nici nu sunt pe deplin despărțite. Rațiunea nu observă o atitudine deadreptul neutrală. Prin dovezi interne nu se pot proba misteriile, dar se pot aduce dovezi exterioare spre recunoașterea credinței ca datorință morală. Credința are o evidență logică, dar numai exterioară. Aceasta este și părerea s-tului Toma, care deci nu contestă în toate privințele posibilitatea de a dovedi adevărul credinței. El contestă numai evidența internă.

Acum vin la concepția D-Tale despre credință și la părerea asupra raportului dintre credință și știință. Aici trebue să mărturisesc, că am impresia ca și când noțiunea credinței în studiul D-tale și scrisoarea D-tale nu este aceeași.

In scrisoarea d-tale consideri ca bază a credinței autoritatea Dumnezeului revelat. Nu pot decât să accept această definițiune. Nu mă dumirește însă, când

voeşti a despărţi pe deplin credinţa şi ştiinţa, detrăgând credinţei dovedirea raţională. Credinţa se bazează pe faptul revelaţiunei şi autorităţii lui Dumnezeu. Cine garantează însă aceste? Earăşi credinţa? Şi pe ce are să se bazeze acest nou act de credinţă? Dacă în fine credinţa n'are să devină insutinabilă, trebue să fie întemeiată prin aceea în mod raţional, că cel puţin existenţa lui Dumnezeu şi faptul revelaţiunei să fie dovedite. Conţinutul revelaţiunei poate fi mister, dar faptul ei trebue să se poată cunoaşte.

In studiul D-tale pare a fi alta noţiunea credinţei. Credinţa apare acolo nu ca o adeverire pe temeiul autorităţii divine, ci pe temeiul unei mărturii a inimei omeneşti. Se crede ceea ce reclamă inima religioasă, pentrucă este de valoare pentru viaţa religioasă. Această noţiune nu mai este cea tradiţională creştinească. Slăbiciunea ei o văd însă în aceea, că nu ne garantează în destul existenţa obiectelor religioase. Eu recunosc, că omul poate şi pe calea sentimentului să găsiască pe Dumnezeu şi că motive de sentiment pot fi adesea mai puternice şi mai persvasive decât argumentele raţiunei. Dar eu cred, că sentimentul nu poate să resiste îndoelilor, îndată ce se pune în mişcare cumpănirea trează. Sentimentul ne înşală prea adesea, decât să poată fi un garant sigur. Uşor dau peste noi şi ceasuri, când sentimentul vorbeşte altă limbă. Când inima se rupe în amară durere, poate să se îndrepte sentimentul chiar şi contra Creatorului, Dacă în astfel de momente nu întimpină raţiunea îndoelile cu greutatea dovezilor sale, nu se va afirma credinţa De aceea consider eu restringerea religiunei asupra inimei şi excluderea raţiunei din religiune ca dasastros. Poate să existe o lume de obiecte religioase, dar fără certitudine raţională n'are pentru noi valoare, cel puţin nu ne oferă un razim sigur şi mângăere sigură în viaţă.

In mod psihologic îmi este cu neputinţă a renunţa la uzul raţiunei în viaţa religioasă. Recunosc mistere şi bucuros mă îndestulesc cu certitudinea credinţii. Dar raţiunea mea vrea să controleze şi credinţa în privinţa valorei sale interne şi solidităţii sale. Dacă e a se recunoaşte certitudine credinţei, apoi trebue să i-se facă raţiunei cu putinţă a cuprinde, că credinţa stă pe temelii sigure. Autoritatea lui Dumnezeu este negreşit o asemenea temelie, dar trebue dovedit, că de fapt a avut loc o revelaţiune divină. Eu recunosc, că pentru mine credinţa ar fi o imposibilitate psihologică fără această dovadă.

Se pare că şi D-ta ai vedea în o asemenea dovadă un bun razim al credinţei. Dar tocmai pe aceasta o consideri de cea mai grea întrebare: Peste tot, poate-se dovedi în mod ştienţific faptul unei revelaţiuni supranaturale? Noi credem în posibilitate, pentrucă revelaţia este un fapt istoric, care, ca şi orişicare altul, poate fi scrutat după regulele criticei istorice. Dovedirea însăşi, precum încearcă apologetica a ne-o face, nu se poate, fireşte, desfăşura la acest loc.

Atât am voit să spun întru justificarea recenziunei mele. Nu îţi reproşez de loc negarea lumei obiectelor religioase, dar eu afirm, că părerea D-Tale, potrivit căreia credinţa n'are razim în raţiune, detrage credinţei certitudinea ei şi prin urmare religiei importanţa pentru viaţă. Dacă se acceptează — precum o aflu de lipsă — o legătură internă între credinţă şi ştiinţă, atunci adevărat că se iveşte de nou posibilitatea unui conflict. Dar mai bine chiar o luptă, decât o pace desastroasă, care răpeşte raţiunei dreptul probării şi credinţei întemeierea sa raţională.

Nu mă leagăn în speranţa, că prin aceste scurte reflexiuni Te-aşi fi putut mulţumi. Intenţiunea mea a fost numai a arăta, că recenziunea mea nu se bazează pe o interpretare falză a întregului D-tale punct de vedere.

Cu distinsă stimă al D-Tale prea plecat

Prof. Dr. *Slavicki*

Chestiunea că publică-se corespondenţa noastră în « Phil. Jahrbuch », ori nu, o las la apreciarea D-Tale.

III

A doua scrisoare a lui Alexandru Mocioni către Dr. F. Slavicki.

Birchiş, 15 Martie 1908

Mult Stimate D-le Profesor!

Permiteţi-mi încă vre-o câteva puţine reflexiuni la răspunsul D-Tale, cu care m'ai onorat.

Inainte de toate iau act cu plăcere de concedarea, că nu-mi reproşezi de loc negarea lumii obiectelor religioase. Recunoaşteţi deci, că eu nu neg adevărul obiectiv al dogmelor credinţei. Controversată rămâne numai chestiunea: Potu-se dovedi dogme de-ale credinţei şi pe cale ştienţifică? Eu zic: Nu. D-Ta însă zici: Da, şi întrebi după constatarea, că « credinţa se bazează pe faptul revelaţiunei şi autorităţii lui Dumnezeu »· « Cine garantează însă aceste? Iarăşi credinţa? Şi pe ce are să se bazeze acest nou act de credinţă? Dacă în fine credinţa n'are să devină insutinabilă, trebue... ca cel puţin existenţa lui Dumnezeu şi faptul revelaţiunei să fie dovedite » şi această probaţiune ştienţifică o ţineţi de posibilă « pentrucă revelaţiunea este un fapt istoric, care ca şi oricare altul poate fi scrutat după regulele criticei istorice ».

Ei bine, că existenţa lui Dumnezeu se poate dovedi în mod ştienţific, suntem de acord, dar ceea ce este a se considera ca fapt supranatural al revelaţiunei divine, dispus prin autoritate divină, n'are să stabilească ştiinţa, ci numai şi numai biserica, în virtutea autorităţii sale inspirate de spiritul divin. Ea are să decidă fără excepţie şi exclusiv în toate afacerile de credinţă. Prin urmare are biserica singură să stabilească atât criteriile formale, cât şi conţinutul meritoric al acelor revelaţiuni, cari sunt a se considera ca supranaturale şi divine. Acesta este punctul de vedere, care corespunde atât firei lucrului, cât şi tradiţiei creştine, la care — cu excepţiunea protestantismului — ţine din principiu întreaga biserică creştină şi pe care îl reprezent şi eu, ca pe cel singur corect.

Acest punct de vedere nu-l poate abandona biserica fără de a se abandona totodată şi pe sine. A face pendentă stabilirea temeliilor credinţei, adecă a faptelor revelaţiunei divine supranaturale nu dela autoritatea bisericească, ci dela ştiinţă, « după regulele criticei istorice », n'ar însemna nimic mai puţin, decât a da pradă temeliile credinţei operei distructive antireligioase, aşa zisului « modernism », contra căruia se vede îndemnat scaunul papal tocmai acum a purtà o luptă de sinapărare, pe cât de îndreptăţită, pe atât de energică.

Deci credinţa nici fără dovedirea ştiinţifică a temeliilor sale nu devine — precum te temi D-Ta — insutinabilă, pentrucă găseşte în autoritatea bisericei nu numai razimul solid, ci totodată şi recerutul val de apărare contra incălcărilor necompetente şi antireligioase ale ştiinţei.

Că noţiunea credinţei ar fi alta în scrisoarea mea şi în studiul meu, n'aşi putea admite, căci abstragând dela mica rectificare — pe care D-Ta de altmintrelea nu pari a pune pond — definiez eu la ambele locuri esenţa credinţei ca raportul mistic al inimei cu cauza primordială mistică a lumei. Este adevărat, că despre autoritatea divină, ca temelie a credinţei, nu se face nici o amintire în studiul meu, căci nici n'a fost vreun îndemn la aceasta, dar noţiunea credinţei şi temelia credinţei nu sunt tot aceleaşi.

Că credinţa isvorăşte din o trebuinţă adânc înrădăcinată a inimei — cred eu — se poate tot atât de putin contesta, ca şi că conştiinţa religioasă nu se poate satisface decât presupunând o ordine mai înaltă, supranaturală, a lumei ale cărei temelii le constitue tocmai faptele supranaturale şi autoritatea divină. In toate aceste însă nu se găseşte — după părerea mea — nici un contrast, ori vreo contrazicere. Ba, dupăce autoritatea divină se poate manifesta în mod cert numai în autoritatea bisericească, inspirată prin spiritul divin, precum de altă parte complexul conceptelor conştienţei religioase îşi află expresiunea lor precis formulată în

dogmele stabilite prin autoritatea bisericei, autoritatea divină şi conştiinţa religioasă nu stau faţă în faţă ca contraste, ci formează ca formă şi conţinut tocmai cele două părţi constitutive indispensabile ale doctrinei pozitive bisericeşti.

In fine nu pot întrelăsa a constata după respunsul D-Tale încă şi un mai nou contrast între punctele noastre de vedere. Eu vreau să fac pace între religiune şi ştiinţă, detrăgând baza orişicărui conflict prin separarea terenelor credinţei şi ştiinţei, isvorîtă din deosebirea firească a lor, după principiul suum cuique şi pe lângă stricta respectare reciprocă a poziţiilor lor.

D-Ta, din contră, perhoreschezi orice separare a terenelor, ţii la amestecarea credinţei şi ştiinţei, chiar şi cu pericolul eventualelor conflicte, căci « pace poate domni între ele numai dacă consună în rezultatele lor ». Şi D-ta zici: « Dar mai bine chiar o luptă, decât o pace dezastroasă... » Admit aceasta, dar îmi veţi admite şi mie, că lupta în contra separării domeniilor credinţei şi ştiinţei nu mai apare îndreptăţită, dacă pacea rezultată prin aceasta — precum am căutat să dovedesc — lasă pe deplin neatins punctul de vedere al bisericei.

După ce ai avut amabilitatea a lăsa la aprecierea mea publicarea corespondenţei noastre în revista « Phil. Jahrbuch », Te rog frumos de aceasta în interesul clarificărei chestiunei împăcărei religiunei şi ştiinţei, care — precum bine ai observat — este totdeauna actuală şi care — precum eu a-şi adauge — devine tot mai actuală.

Cu distinsă stimă al d-tale plecat

Al. de Mocsonyi

IV

A doua scrisoare a prof. Dr. Fr. Slavicki către Al. Mocioni.

Pelplin (Prusia de vest) 1. April 1908

Mult stimate Domnule,

In chestia corespondenţei noastre m'am adresat către editorul revistei « Philos. Jahrbuch ». Acesta mi-a respuns cu rugarea să abstau dela publicarea acesteia, pentrucă în revistă are să se lupte cu lipsa de spaţiu .Eu m'aşi ălătura la această dorinţă pe motivul, că eu sunt de convingerea, că o tractare aforistică a obiectului, cu greu va aduce o lămurire de seamă. Aducându-Vă aceste la cunoştinţă doresc să răspund la ultima Dv. scrisoare cu nişte observări.

D-ta recunoşti, că pentru a deveni un sprijin al credinţei, trebue să fie oare cumva garantat faptul revelaţiunei. D-ta susţii deci, că o asemenea garanţie se dă prin biserică şi că numai prin biserică poate fi dată, pentrucă singură biserica este competentă pe terenul acesta. Eu recunosc, că pentru *credincios* ajunge dovada bisericei. Dar dacă e să ajung la credinţă şi la supunere sub biserică, trebue tocmai ca însăşi biserica să se poată legitima faţă de raţiunea mea, ca învăţătoarea popoarelor aşezată de Dumnezeu. Conştiinţa mea mă opreşte a mă supune orbeşte unei autorităţi, eu trebue să ştiu de ce pot să-i dau încredere. De aceea, eu nu văd altă cale. Ori cât de departe se va muta, undeva totuşi trebue să aibe loc controlarea raţională a temeliilor credinţei. Deşi se bazează credinţa pe fapte supranaturale, totuşi nu poate să se lipsiască de o motivare raţională, dacă vrea să fie deamnă de oameni şi legitimată în sine însăşi. Cu alte cuvinte, credinţa nu supoartă o isolare şi deplină separaţiune de ştiinţă.

Pentrucă subliniaţi punctul de vedere al bisericei, fie-mi permis a arăta, că părerea mea nu este nici decum necatolică. Motivarea raţională a credintei, precum o contemplez eu, se dă în fiecare apologetică catolică. In deosebi Piu X, aprobă critica istorică pe teren religios, numai acea critică o condamnă, care mistifică faptele după păreri proconcepute, pentru a o exploata ăst mod contra credinţei. Tocmai enciclica despre modernism condamnă hotărît o separaţiune radicală a credinţei şi ştiinţei.

In fine încă observarea, că conceptul credinţei — precum am atins în prima scrisoare — devine de fapt cu totul altul, aşa după cum se nominează ca temelie a credinţei: sentimentul ori revelaţiunea supranaturală. In cazul prim zace credinţa pe o temelie naturală, în cazul al doilea pe una supranaturală, acolo se sprijineşte pe dovada interioară a omului, aici pe cuvântul lui Dumnezeu. Şi nici nu se poate zice, că revelaţiunea supranaturală e reclamată prin sentiment. Adevărat că revelaţiunea oferă inimei cea mai profundă mulţumire, dar nu e propriamente un postulat al aceleia. O religiune supranaturală este amăsurat noţiunei sale una, care trece peste pretenţiunea firei omeneşti.

Mi-e o trebuinţă a spune că întimpin nobilele D-tale intenţiuni şi nizuinţe cu o bogată măsură de simpatie şi că am câştigat din corespondenţa noastră diferite îndemnuri. Calea, ce o areţi, este seducătoare, pentrucă promite a duce din toate greutăţile. Bucuros ţi-aşi urma, dacă nu aşi fi de convingerea că această cale duce numai la aparenţă la mulţumire, de fapt însă duce la sguduirea credinţei.

Cu distinsă stimă al D-tale plecat

Dr. Slavicki

V

Ultima scrisoare a lui Al. Mocioni către profesorul Dr. F. Slavicki.

Birchiş, 4 Aprilie 1908

Mult Stimate D-le Profesor!

După ce — după cum îmi comunici D-ta nu este cu putinţă [1]) publicarea corespondenţei noastre în « Phil. Jahrbuch » din cauza lipsei de spaţiu şi după ce, afară de aceasta, D-ta nu-ţi promiţi nici un rezultat dela continuarea discuţiunei noastre, nu voiu mai urma nici eu mai departe cu discusiunea. Numai contra acelei învinuiri trebue să ridic de nou protest, ca şi când referitor la noţiunea credinţei, ar fi o contrazicere între studiul meu şi scrisoarea mea.

Tocmai precum sunt şi la ştiinţă originea (boldul cunoaşterii), fiinţa (sistemul de cunoştinţe) şi temelia (fapte naturale şi cuprinderea lor), lucruri deşi deosebite, dar nu contrare, ci cari se întregesc reciproc, astfel nu constitue contraste nici la credinţă trebuinţa inimei (originea) raportul mistic al inimei (fiinţa) şi « fapte supranaturale ale revelaţiunei dispuse cu autoritate divină » (temelia), ci părţi constitutive ale aceleia, cari se întregesc reciproc.

De altfel mulţumesc pentru cuvintele măgulitoare, cu cari apreciaţi nisuinţele şi reflexiunile mele şi Vă rog să fiţi asiguraţi de nestrămutata mea stimă deosebită,

Al D-tale

Al. de Mocsonyi

---

[1]) Prin împrejurări speciale a devenit însă posibilă publicarea.

DIN LUCRĂRILE LUI ALEXANDRU MOCIONI

I

CONŞTIINŢA NAŢIONALĂ

Cu plăcere ced dorinţei ce mi-a manifestat junimea noastră academică din Viena, de a contribui şi eu cu o mică lucrare la «Almanahul literar», ce intenţionează a edita în acest an. Văd în această întreprindere a ei un îmbucurător semn de nizuinţă naţională şi pururea voios conlucru pe acest teren cu junimea noastră. Inima junimei formează cel mai susceptibil sol pentru seminţa idealurilor mai înalte ale vieţii şi cu drept cuvânt fiecare popor priveşte în junimea sa naţională naturalul depozitar al speranţelor sale pentru un viitor mai frumos şi mai bun. Şi aceasta în privinţa naţiunei noastre stă în măsură încă mai mare. Puţine popoare au avut o istorie de suferinţe atât de dură ca al nostru. Acest popor despoiat de drepturi şi libertăţi, opres cu puterea în tendinţele sale culturale, în strictul sens al cuvântului, a fost cu corpul viu prada dismembrată a avidităţei, ambiţiunei şi domniei străine şi precât nu aceasta, apoi prada ilegitimelor interese particulare. Şi dacă astăzi o parte a acestui popor, cu îndreptăţită mândrie se bucură de marile sale cuceriri, de cuceriri ce fac ca, inima fiecărui român să bată mai iute, naţiunea în totalitatea ei totuşi încă departe este de a-şi vedea realizate toate legitimele sale aspiraţiuni. Este deci natural dacă şi al nostru popor, pentru trecutul trist şi prezentul în parte nefavorabil, caută să-şi afle mângâierea şi desdăunarea în speranţa sa pentru un viitor mai frumos. Acest *viitor mai frumos parcă providenţa l-a rezervat junimei noastre naţionale, acestei nouă generaţiuni a noastre, dacă ea va pricepe a se înălţa la mărimea menţiunei sale. Iar această meniţiune a sa nu poate să fie alta, decât cultura naţională şi desvoltarea cât tmai completă a conştiinţei naţionale.* Până unde ajunge istoria ea ne învaţă că, nu norocul răsboiului, nu puterea crudă a armelor, nu preponderanţa fizică decid durabil soartea popoarelor, nu, ci cultura, puterile spirituale şi morale ce le desvoltă aceea, şi via conştiinţă naţională sunt acele *potenţe ideale, cari* şi în lupta istorică a popoarelor se arată ca cele mai înalte şi eficace *potenţe reale. Insemnătatea istorică a fiecărui popor se înalţă şi scade după cum cultura şi conştiinţa sa naţională se înalţă şi scade.* De aci se vede, care importanţă rolă are să joace în viaţa popoarelor conştiinţa naţională, şi doară în nici un timp această rolă nu i-a fost dată în măsură atât de mare, ca tocmai în prezent, Ating deci sigur o materie de interes actual, când vin a insera aci unele reflexiuni rapsodice asupra *conştiinţei naţionale.*

I

Ce este conştiinţa naţională? Cari sunt condiţiunile desvoltării ei? In ce consistă importanţa ei istorică-culturală? Acestea parcă sunt chestiunile, ce se impun fiecărui, care face de centru al meditaţiunilor sale conştiinţa naţională.

Chestiunea primă provoacă una anterioară, adecă: Ce propriamente înseamnă *naţiune sau naţionalitate,* în ce consistă esenţa acestora? Căci, lipsind aceste două supoziţiuni, conştiinţa naţională nici cugetabilă nu e. Şi — deşi epocala importanţă, ce şi-a câştigat ideia de naţionalitate în secolul nostru pe terenul politic al întregei Europe, n'a lipsit a provoca şi pe terenul teoretic al publicisticei şi al ştiinţelor politice o lungă serie de cercetări şi discuţiuni, — acestea totuşi n'au ajuns încă la o omnilaterală concordanţă a vederilor. Să ne mărginim la cele mai

frapante contraste. Unii în consângenitate, alţii în concetăţenie, unii în unitatea limbei, alţii, fără privire la aceasta, în orişicare comuniune mai înaltă a culturei, şi iarăşi alţii în tipul naţional, cum acela ni se prezentă sub punctul de vedere somatic văd odată baza, altădată esenţa şi mai încolo trăsătura caracteristică exterioară a naţionalităţii. Din fericire treaba nu este atât de încurcată, cum ea apare faţă cu aceste agere contraste. Considerându-o mai de aproape, cel nepreocupat va recunoaşte că, greutăţile ce se ridică sunt mai mult de natură artificială decât materială, şi cred că, ele se pot explica parte dintr'o unilaterală cuprindere a lucrului, parte dintr'o dublă confuziune de noţiuni, într'una din acestea uneori jucându-şi jocul chiar şi interese străine, colaterale, interese politice.

In greşela unilateralităţii cad aceia, cari cred a găsi esenţa naţiunii într'un *unic* moment caracteristic, perzând din vedere că, naţiunea se produce prin coincidenţa şi cooperarea mai multor jurstări. Iar încât pentru dubla confusiune de noţiuni, una din ele se bazează pe echivocitatea — sancţionată prin uzul de limbaj — a expresiunei de « *naţiune* », ce se foloseşte atât în sensul politic de « *concetăţenie*, cât şi în cel genetic de « *consângenitate* », precând cealaltă din contră zace într'aceea că, *momentele constitutive* ale noţiunei de *naţiune* se confundă cu acele *trăsături caracteristice*, după cari ar fi a se decide, *naţionalitatea unui individ* în cazuri dubioase. Dar în toate acestea nu vom intra la cest loc mai afund, ci vom răspunde la întrebare simplu.

Sub *naţiune*, în sens genetic, înţelegem o grupă de oameni, în cari, în urma descendenţei comune, a influenţelor comune ale pământului şi climei, precum şi în urma vieţii comune s'a desvoltat şi stabilizat o omogenitate oareşicare a dispoziţiunilor şi inclinaţiunilor fizice şi psihice şi un tezaur comun de tradiţiuni, de idei şi aspiraţiuni. Proprietăţile fizice ale naţiunei le cuprindem sub noţiunea de « *tip naţional* » iar cele psihice sub noţiunea de « *caracter naţional* ». Acesta se manifestă în *temperamentul naţional şi modul de cugetare*; iar ambii aceştia, temperamentul naţional şi modul de cugetare, se exprimă în *limba naţionala, moravurile naţionale şi prin oareşicare direcţiune naţională a marilor şi constantelor interese de viaţa*. Comuna descendenţă, comuna locuinţă şi comuna viaţă sunt deci condiţiunile naturale pentru geneza unei naţiuni. Tipul şi caracterul naţional, adecă, conformaţiunea trupească şi temperamentul, modul de cugetare şi limba, moravurile, istoria şi direcţiunea vieţii sunt elementele faptice, reale şi constitutive ale naţiunei. Unde într'o grupă de oameni găsim aceste momente întrunite într'o unitate organică, acolo cu drept cuvând putem vorbi de o *naţiune*, ca de o unitate mai înaltă etnică în structura naturală a omenimei. Totuşi ce imensă diferenţă între acest corp, aşa zicând imobil al naţiunei şi între acea mare şi puternic mişcătoare idee de naţionalitate, care, punându-se curagios în luptă cu secolului, a tras în cercul ei magic cugetarea, simţirea şi voinţa noastră, infrână tendinţele egoistice ale singuraticilor dă tendinţelor noastre politice o ţintă clară şi firmă şi prin aceasta sancţiunea lor ideală mai înaltă! Existat-au şi în secolii trecuţi aceste elemente faptice, reale, constitutive ale naţiunilor şi cu ele însăşi naţiunile, totuşi nu găsim nici urma acelor grandioase mişcări, ce-şi iau impulsiunea dela moderna idee de naţionalitate. Şi — oricât de divergente sunt opiniunile în privinţa originei, esenţei şi importanţei ideii de naţionalitate, în două puncte domneşte între ele cea mai complectă concordanţă. Sigur, nu e mai puţin îndreptăţită aserţiunea că: « nici în imperiul roman, precând se descompusese, nici la barbari, căror sucumbase acela, nici într'una din bisericile creştine, nici în statele evului mediu, nu găsim noţiunile noastre despre naţionalitate; *ele sunt nouă, mai nouă decât toate celelalte* », — ca aserţiunea că: « naţionalitatea nici într'un timp n'a rămas fără influinţă asupra desvoltării politice a statelor ».

In ce deci se cuprinde enorma deosebire între *atunci* şi între *acum?* Ce a lipsit *acolo?* Ce nou a acces aci? Amicabilul lector de bună seama mă previne şi răspunde « *Conştiinţa naţională* ».

Intr'adevăr aceasta e scânteea divină, care înflacără focul vieţii în corpul — la apariţie mort — al naţiunilor. Diferenţa în acest caz nu e mai mică decât între somn şi veghiare. Precum somnul nu este de câte o parţială sau totală suspensiune

a funcţiunilor cerebrale, tot asemenea noaptea secolilor întunecoşi a afundat popoarele într'o stare de adâncă *neconştiinţă de sine*, în care ele, ca şi dormitorul, au trăit numai o viaţă vegetativă. Numai când cu revoluţiunea, pe cât de grandioasă, tot atât de teribilă, ziua nouei ere apare, strălucirea soarelui libertăţii şi culturei a deşteptat popoarele din somnul lor secular la conştiinţa de sine. Principiile de suveranitate a poporului şi de democraţie cu necesitate logică au trebuit să conducă la conştiinţa naţională şi prin aceasta la — *ideea de naţionalitate*, care în esenţa ei nici că este alta, decât aplicarea logică a celor două principii la individualităţile naţionale.

Ce este deci după toate aceste conştiinţa naţională? Ea este — recunoaşterea acelor raporturi faptice, reale, prin cari însăşi natura întruneşte indivizii singuratici într'o individualitate de ordine superioară; este recunoaşterea că, acestea raporturi reale se estind asupra tuturor relaţiunilor vieţii şi produc între conaţionali omogenitatea celor mai importante interese, o omogenitate, care trece mult peste strâmtul orizont al utilitarismului egoist; este recunoaşterea că, fiecare individ numai întru atât va putea satisface acestor ale sale vitale interese, încât se va privi pe sine de un membru al unui întreg mai mare, va să zică că, subiectul natural al intereselor naţionale nu pot fi singuratici indivizi, ci este însăşi naţiunea; — aceste recunoaşteri formează elementele constitutive, spirituale ale conştiinţei naţionale. Mai sus am aflat elementele constitutive ale trupului naţional, iar aci vedem că, *conştiinţa naţională propriaminte formează reversul spiritual al acelor elemente*. Fireşte conştiinţa naţională la singuratici va fi după gradul lor de inteligenţă, de cultură şi de voinţă morală — de diferită adâncime intelectuală şi intensitate morală, dar pe lângă toate acestea nenumărabile gradaţiuni individuali există între ele o omogenitate esenţială, prin care conştiinţele aceste individuale se contopesc într'o unitate mai înaltă, şi aceasta formează apoi *conştiinţa naţională publică* a poporului. Asta este *sufletul naţiunei* şi cu atâta cred că am spus summul, ce se s'ar putea zice despre conştiinţa naţioală; căci într'adevăr pentru naţiune sufletul ei, adică conştiinţa sa proprie, este *totul şi supremul*. Viaţa, libertatea, prosperitatea şi mărimea naţiunei depind mai ales dela conştiinţa ei proprie. Ceeace deosebeşte esenţialmente tendinţele naţionale ale popoarelor de astăzi de cele din trecut şi le ridică în asemănare cu acelea la un grad intelectual şi moral incomparabilmente mai înalt, este *momentul conştiinţei naţionale*. Conştiinţa de sine este ceea ce ridică individul *la subiect de drept, la persoană* înzestrată cu toate atributele juridice şi morale. Şi conştiinţa naţională este ceea ce califică individualitatea naţională d'a fi un *subiect de drept de ordine mai înaltă*.

Ţin a face menţiune la acest loc şi de acele cazuri excepţionale, ce e drept foarte rare, unde cele două momente: baza fizică şi reversul spiritual al naţionalităţii, care de comun prin natura lor sunt legate între sine, nu coincid. Avem exemple, unde într'o fracţiune a unui popor esistă elemente constitutive ale naţionalităţii sale, precum caracterul, limba etc. totuşi în consecinţa unei speciale evoluţiuni istorice politice şi-a permutat propria sa conştiinţă naţională pe deplin cu o conştiinţă naţională străină; precum de altă parte sunt exemple unde o fracţiune a unui popor şi-a schimbat propria sa limbă naţională cu o limbă străină, dar totuşi şi-a păstrat vie conştiinţa sa originală. De sine se înţelege, că asemenea cazuri excepţionale pot numai să confirme regula generală; iar dacă este ca să se determine naţionalitatea unei atari fracţiuni din punctul de vedere al dreptului internaţional, după a mea părere, decisiv poate să fie numai momentul spiritual, conştiinţa naţională actuală.

II

Dacă întrebăm acum de cauzele genetice şi condiţiile desvoltării conştiinţei naţionale, vom găsi primi ei germeni psihici în dispoziţiunea naturală a omului peste tot. Toate instinctele omului pot adecă fi clasate în două grupe principale: în *instinctele individuale* şi *instinctele sociale*, cari două grupe deşi intim unite între sine, totuşi în teorie cel puţin se pot distinge prin două note caracteristice: prin *scopul* şi *forma* activităţii lor conforme naturei. Precând toate interesele noastre

derivate din instinctele de clasa primă — după planul vieţii, care natura l-a prescris omului, ţintesc la susţinerea şi desvoltarea vieţii *individului*, de unde şi subiectul lor imediat şi exclusiv îl găsesc în « *propriul nostru Eu* »: din contră toate interesele noastre, provenite din instinctele noastre sociale, ţintesc la susţinerea şi desvoltarea vieţii *genului*, ele după firea lor sunt îndreptate spre viaţa *deaproapelui*, spre prosperarea *altuia*, într'un cuvânt, spre *desvoltarea coomului*, şi adecă în cele trei ale lor mai importante şi naturale forme fundamentale: de familie, naţiune, omenime. Aceste ale noastre interese sociale, în contrast cu celelalte, află *primul şi inmediatul* lor focular *totdeauna* în un *subiect străin*, singuratic sau colectiv, şi numai secundarul şi mediatul lor focular în « *propriul nostru Eu* ». Aceste ale noastre instincte sociale au acel caracteristicon că, ele numai *în presupoziţiunea unui subiect străin se pot activa*, şi numai *în reflexul prosperării străine* spre « *propriul nostru Eu* » îşi pot afla *satisfacerea lor adevărată*. Aceste instincte sociale vor fi fost înaintea ochilor marelui Aristotel, când a caracterizat omul ca « *zoon politicon* ». *In aceste instincte sociale zace originea psihică, zace germenele de desvoltare a fiecărui spirit comun al omului, deci şi a conştiinţei naţionale*, a cărei urme tocmai de aceea le aflăm chiar şi la popoarele cele mai sălbatice. Prin aceasta şi-a primit întrucâtva răspunsul şi chestiunea despre condiţiile de desvoltare ale conştiinţei naţionale, — ele zac în cultivarea şi desvoltarea acestor germene, adică *în cultură*. Totuşi — deşi în general se poate zice că, conştiinţa naţională a unui popor va fi cu atât mai desvoltată, cu cât poporul însuşi e mai cult — sentinţa aceasta are valoare numai cu oareşicare restricţiune. Nici cultura *singură*, *nici* cultura *peste tot* nu va ajunge. In această privinţă tocmai unul din cele mai mari popoare de cultură ne dă o ilustraţiune prea instructivă. Nimenea nu va nega meritele ce poporul german le are pentru cultură în general şi totuşi ce vedem? Pe când literatura germană producea florile sale cele mai frumoase, filosofia şi ştiinţa germană serbau triumfele lor cele mai înalte, sensul pentru viaţa, libertatea şi mărimea naţională nu se găsea nici chiar la cele mai eminente spirite ale poporului german, încât omul era sedus a crede că, poporului german peste tot îl lipseşte simţul naţional sănătos şi puternic. Ceea ce însă un period briliant de cultură n'a putut produce, aceea a efectuit *luptele pentru ameninţatele interese naţionale* şi lupta cea mare *pentru unitatea naţională*. Reacţiunea naţională în contra nizuinţelor de germanizare ale lui Iosif II a fost ceea ce a desvoltat principalminte conştiinţa naţională a Magyarilor, şi iarăşi *reacţiunea naţională este ceea ce în contra nizuinţelor magyarizatoare dă impulsul cel mai puternic simţului naţional al celorlalte popoare*. Aşa vedem că, interesele naţionale ale popoarelor n'au fost atât de călcate în picioare prin potentaţi, poate la nici un timp, ca şi la finea secolului trecut şi la începutul secolului nostru şi nici într'un timp nu vedem simţul naţional al popoarelor desvoltându-se cu o putere şi repezime atât de surprinzătoare, ca tocmai atunci, când simţul acesta a fost escitat prin reacţiunea naturală a ameninţatelor interese naţionale.

Deci *cultura naţională* şi *reacţiunea naţională* sunt cele *două condiţiuni* pe lângă cari conştiinţa naţională se va desvolta mai bine. Pentru cultura naţională fiecare popor are el *însuşi* să grijească; pentru reacţiunea naţională *alţii* grijesc. Dar cultura naţională a poporului este, care tinde sistematic a pune în serviciul marilor scopuri ale naţiunei deoparte rezultatele ştiinţifice ale culturei moderne, de altă parte — toate puterile intelectuale şi morale ale conaţionalilor. *O cultură a poporului animat de acest spirit, precum luptele ce le-am susţinut până acum şi luptele şi mai mari, ce vom avea a susţinea în viitor pentru cele ale noastre bunuri naţionale, de sigur nu vor lipsi a aduce la deplina desvoltare şi conştiinţă naţională a poporului român.*

III

« Ei bine, toate acestea sună prea frumos; dar oare este îndreptăţit a se scoate chiar astăzi la iveală diferenţele naţionale, când vedem că, civilizaţiunea le nivelează în măsura în care progresează? Oare scopul nostru este, a nutri antagonismul naţional şi lupta naţională, cari pentru mici vanităţi naţionale absorb cele mai productive puteri ale popoarelor în modul cel mai neproductiv, în loc de a încuraja

popoarele la conlucrare în coînţelegere pacinică? Oare putem noi gândi fără a roşi la luptele religionare şi totuşi astăzi să repeţim acest sinistru spectacol al rătăcirilor omeneşti?! « Cu acestea şi altele asemeni *invective* vor apostrofa *spiritele morbide de cosmopolitismul* fals pe reprezentanţii ideii de naţionalitate. Deci paremi-se a fi la locul său, ca să ne dăm oareşicare socoteală despre îndreptăţirea tendinţelor naţionale. Ne-am putea face treaba foarte comod şi am putea simplu răspunde acestor *falşi profeţi ai păcii popoarelor :* Ei bine dacă nu vă place lupta iscată pentru idea de naţionalitate, încercaţi a opri cu formele voastre magice torentul elementar al însufleţirei naţionale a popoarelor. Iar dacă nu sunteţi în stare a face aceasta, atunci în deplorabila voastră neputinţă să nu vă revoltaţi în contra puterei iresitibile a legilor naturei! Am putea răspunde: Cultura şi civilizaţiunea în tot cazul nobilitează capacităţile şi inclinaţiunile indivizilor, precum şi ale popoarelor, dar ele nu şterg nici caracterul individual, nici caracterul naţional al popoarelor. Am putea răspunde: Luptele religionare umplu sigur pagine funeste în istorie, dar preţul lor, libertatea religionară, va fi salutată în toţi timpii ca un triumf neperitor al civilizaţiunei! — şi altele. Insă faţă de atacurile teoriilor falşe nu voim să ne mărginim la o simplă defensivă, căci idea de naţionalitate, care apare ca necesarul rezultat al nizuinţelor întregei noastre noue ere de civilizaţiune şi formează într'însa un nou punct de directivă, poartă în seneşi mai profunda sa îndreptăţire morală.

Dacă privim mai de aproape desvoltarea istorică a dreptului chiar şi numai în periodul nouei noastre culture, care se ridică deasupra ruinelor culturei antice, va trebui să distingem două *mari ordini de drept,* dintre cari una este bazată pe *legea dinamică a naturei,* adecă pe *legea celui mai tare,* cealaltă pe *legea etică a naturei,* adecă pe *legea liberei desvoltări de viaţă.* Una este ordinea de drept a *forţei alta* ordinea de drept a *ideei eterne de drept.* In lupta acestor două ordini de drept zace *lupta civilizaţiunei,* şi în triumful succesiv, gradual al ordinei etice de drept asupra ordinei primitive, crude, dinamice de drept, zace *progresul civilizator* al omenimei. Una ordine luptă cu armele *forţei şi neştiinţei* în serviciul *intereselor particulare, rău pricepute,* alta cu armele *spirituale şi morale ale deşteptărei* în serviciul *solidarităţii de interese* ale singuraticilor şi ale popoarelor, care solidaritate zace mai afund ascunsă sub mantaua aparentelor coliziuni de interese.

Raporturile vieţii ale întregului ev de mijloc şi mai mare parte şi cele ale timpurilor mai noui, sunt dominate de ordinea de drept dinamică. Nota cea mai caracteristică a acestei ordine de drept o formează *domnirea intereselor particulare, bazată pe puterea celui mai tare şi îmbrăcată în forma dreptului de contract sau de privilegiu legal.* Fie cine are atâtea drepturi câte el prin favorul jurstărilor şi puterilor sale sociale şi le-a putut câştiga şi asigura în forma diplomelor de privilegiu şi le-a posed atâta timp, până când le-a putut susţine cu propriile sale puteri în contra volniciei străine. Toate interesele scutite prin drept, sunt *interese particulare,* de aceea tot dreptul are caracterul de *drept privat ;* noţiunea *dreptului public* nici nu există. Numai *formele exterioare* ale dreptului se găsesc aci, — *idea de drept* lipseşte absolut şi principiul suprem formal al acestei ordine de drept este — *inegalitatea de drepturi.*

Ordinea etică de drept formează în toată privinţa tocmai contrariul acesteia. Fiecare singuratic este aci egalminte recunoscut ca un subiect al drepturilor sale naturale fără privire la puterile sale sociale şi la favorul său nefavorul jurstrărilor; *libera desvoltare de viaţă* formează *cuprinsul etic al ideii de drept,* pe care este bazată această ordine de drept, şi *egalitatea de drepturi* este principiul suprem formal al ei. Fiecare interes particular este numai întru atâta îndreptăţit, încât nu colidează cu interesul public, iar între aceste margini promovarea intereselor particulare devine un interes public. Cu un cuvânt: Esenta ordinei etice de drept jace în *domnirea intereselor publice, bazată pe ideia de drept a liberei desvoltări de viaţă şi instituită în forma egalităţei de drepturi.*

Abstrăgând dela principiul libertăţei religionare, mai ales două principii ale timpului mai recent au dat desvoltărei dreptului în această direcţiune un abia presemţit impuls: *principiul drepturilor de om şi principiul de naţionalitate.*

Paralelismul lor e invederat şi provine din paralelismul vieţii individuale şi vieţii naţionale.

Principiul drepturilor de om se bazează pe ideea de drept a liberei desvoltări de viaţă a individului; prin consecinţă deci recunoaşte individul de *subiect natural de drepturi.*

Principiul de naţionalitate se bazează pe ideea de drept la libera desvoltare de viaţă a individualităţii naţionale; prin consecinţă deci o recunoaşte pe aceasta de subiect natural de drepturi de ordine mai înaltă, adecă de *subiectul natural al statului.*

Unul din aceste principii duce la egalitatea de drepturi a indivizilor, celalalt la egalitatea de drepturi a naţiunilor. Amândouă principiile nasc din acelaş sol al ideei de drept, şi — precum principiul drepturilor de om însemnează victoria definitivă a ordinei etice de drept asupra ordinei dinamice de drept, în sfera indivizilor, de asemenea — *ideea de drept va învinge prin principiul de naţionalitate asupra principiului forţei în sfera naţiunilor.*

In *pretensiunea etică* a popoarelor deşteptate la conştiinţa lor naţională pentru *libera desvoltare* şi pentru a fi recunoscute ca *subjecte naturale ale statului* — jace deci *esenţa* şi totodată *profunda îndreptăţire morală a ideii de naţionalitate.*

Idea de naţionalitate este dar concepţiunea, purtată de idea de drept a unei noue ordine a popoarelor şi statelor, ordine în parte deja realizată, în parte *încă de a fi realizată,* care culminează în principiul juridico-politic, că: *fiecare popor deşteptat la conştiinţă naţională* — încât posedă celelalte calificaţiuni materiale şi spirituale pentru formarea unui stat — *are şi dreptul natural nedisputaver, a se constitui după propria sa autonomie suverană, în un stat naţional independent.*

Vedem că gravitatea luptei naţionalităţilor jace în lupta *principiului statelor naţionale în contra principiului statelor teritoriale.*

Principiul statelor teritoriale este: Teritorul de stat se mărgineşte *prin conchista* [1] *şi dreptul contractual al celui mai tare.*

Principiul statelor naţionale este: Teritorul de stat are să fie arondat *după subiectul natural de stat, după individualitatea naţională.*

Principiul dreptului şi principiul forţei, noua ordine etică a statelor şi ordinea dinamică a statelor din evul mediu, se află aci în luptă. Interese puternice se combat în această luptă: de o parte *interesele particulare,* baricadate după aşa numitul *drept istoric,* de altă parte *interesele naţiunilor şi ale civilizaţiunei* sub stindardul *eternei idei de drept.* Şi ne putem însufleţi de acest nou progres pe calea civilizaţiunei, sau a ne intrista de ruinarea ordinei vechi a statelor, — *despre rezultatul final al acestei lupte de importanţă istorică omul pricepător nu poate fi la îndoială.* Astfel principiul de naţionalitate apare ca *acel puternic principiu destructiv şi constructiv de state,* cărui asemenea îndeşert cercăm în istoria întreagă şi *care nicio putere a pământului nu-l va putea opri în cursul său triumfal repezindu-se din victorie în victorie!*

In sigura victorie finală a acestei noue ordine naturale de state, ordine purtată de naţiunile libere, asupra ordinei artificiale din evul mediu al statelor, care ordine serveşte opresiunei popoarelor, — zace deci însemnătatea epocală, istorică-culturală a ideei de naţionalitate.

Acest moment istoric cultural al ideii de naţionalitate va manifesta egalmente efectele sale binecuvântate în amândouă direcţiunile vieţii de stat: în desvoltarea internă a statului, ca şi în comerţul internaţional al popoarelor.

Numai în statul naţional este posibilă o desvoltare firească şi sănătoasă a vieţii de stat. Statul este acel organism superior al oamenilor, care îmbrăţişează întreaga lor viaţă în toate direcţiunile şi are meniţiunea morală, de a procura concetăţenilor condiţiunile unei desvoltări libere şi omnilaterale a vieţii. Acestei meniţiuni statul numai sub acea presupoziţiune va putea deplin satisface, dacă între concetăţenii săi în privinţa principalelor şi constantelor interese de viaţă a lor, în privinţa întregei direcţiuni, prescrise prin ele vieţii, adecă în privinţa a însăşi scopurilor supreme ale vieţii, domneşte o concordanţă a vederilor fundamentale şi a generalelor

[1]) Cucerire.

nizuinţe culturale. Aceasta concordanţă a vederilor şi aspiraţiunilor însă, naturalmente numai acolo se va putea desvolta, unde această comuniune spirituală îşi găseşte substratul ei real în indentitatea faptică a constantelor interese şi scopuri ale vieţii. Aceasta identitate firească a intereselor şi scopurilor de viaţă ale unei comunităţi de oameni, care identitate procede dela însăşi natura, fiecărui singuratic, există însă numai în individualitatea naţională, a cărei esenţă este, precum am văzut, tocmai această identitate a întregei direcţiuni de viaţă şi a supremelor scopuri ale vieţii. In un stat naţional în care subiectul de stat este *o unică* individualitate naţională, luptele politice interne, ce au să producă desvoltarea statului, nu se pot raporta niciodată la *adevărate diferenţe în privinţa propriilor interese de stat;* căci acestea sunt *identice.* Şi dacă totuşi se ivesc astfel de diferenţe şi în statul naţional, ele provin nu dintr'un adevărat *contrast al intereselor,* ci din *greşita pricepere a lor:* aşa încât în statul naţional luptele politice n'au nici când caracterul de *lupte de interes,* ci numai de lupte *a vederilor şi convingerilor politice,* cari iarăşi nu se refer la *însăşi scopurile* statului, ci numai *la mijloacele realizării lor.*

Nu aşa stă lucrul în acele state teritoriale, cari se numesc *state de naţionalităţi.* Aci sau interesele naţionale ideale mai înalte ale vieţii se vor postpune intereselor mai ales materiale, în care caz desvoltarea vieţii de stat va fi *mancă şi unilaterală;* sau, încât interesele mai înalte naţionale ideale ale vieţii se prefer, *luptele politice interne primesc numai decât pronunţatul caracter al adevăratelor lupte de interese şi se vor raporta la însăşi scopurile statului.*

Subversând atari profunde contraste chiar între însăşi elementele constitutive, precum şi între însăşi scopurile de stat, *nici că e cugetabilă o desvoltare firească şi sănătoasă a vieţii de stat,* ba încă aci mai vârtos se vor consuma cele mai productive puteri în lupta sterilă într'un mod, cel mai neproductiv. Vedem deci că *numai principiul statelor naţionale poate să deschidă calea unei desvoltări sănătoase şi fireşte a statului.*

Nu mai puţin binefăcătoare va fi influinţa acestui principiu şi asupra terenului dreptului internaţional.

Dreptul internaţional se află astăzi încă pe deplin în stadiul desvoltării de drept din evul mediu. Intregul drept internaţional de astăzi este condus de « *principiul celui mai tare* » în forma *dreptului contractual.* Teritorul statelor, precum amintii, se mărgineşte prin *conchista şi dreptul contractual al celui mai tare.* Conflictele în privinţa teritorului de stat trebue să se decidă *după dreptul celui mai tare,* — căci nu există alt principiu, nu *există subiecte naturale de stat, nu există ideea eternă de drept,* aci se găsesc *numai formele exterioare* ale dreptului; deoarece *întreg sistemul dreptului internaţional este bazat pe forţă.*

De tot altă faţă va lua dreptul internaţional, dacă odată individualităţile naţionale vor fi recunoscute de subiecte naturale ale dreptului şi ale statului şi prin aceasta vom fi câştigat *un principiu de drept ferm şi clar pentru « suum cuique » internaţional.* Aşa precum numai contemplaţiunea de drept, după care fiecare individ are să fie recunoscut de subiect natural de drept a ajuns a reedifica ordinea de drept în sfera indivizilor pe baza ideii de drept, în locul bazei de forţă: tot asemenea *numai comtemplaţiunea de drept, după care fiecare individualitate naţională are să fie recunoscută de subiect natural al statului, va putea reedifica pe baza ideii de drept, dreptul internaţional, astăzi bazat încă pe forţă. De sigur vor şi atunci mai tari şi mai slabi: de sigur şi atunci cei mai tari vor abuza de preponderanţa lor faţă cu cei mai slabi: însă* — şi aci jace marele progres moral şi civilizator — *cel mai tare nu va mai putea să facă aceasta în numele dreptului, ci numai în numele forţei; căci conştiinţa publică de drept va avea un criteriu ferm şi obiectiv, pentru a distinge dreptul de către forţă şi a stigmatiza nedreptatea ca atare.*

Deci o desvoltare sănătoasă şi firească a vieţii interne de stat şi un drept internaţional purtat de principiul ideii de drept — aceste sunt *cele două mari scopuri,* cari *dau nizuinţelor naţionale ale* secolului nostru *profunda şi morala lor îndreptăţire şi însemnătatea lor istorică-culturală. Aceasta mare şi nouă cucerire a civilizaţiunei însă este şi va fi opera conştiinţei naţionale.*

Căpălnaş, August, 1887.

II

PROBLEMA VIEŢII

In ampla sferă de mituri, cu cari antichitatea a împresurat una din cele mai distinse figuri de eroi ai săi, nici unul doară nu este atât de ingenios ca şi mitul despre *Hercule la răspântie*. Este acesta o alegorie de profundă semnificaţiune a acelui stadiu de desvoltare în viaţa noastră sufletească, când junele de caracter serios, aflându-se pe treapta de a deveni bărbat, începe a simţi trebuinţa de principii clare şi firme şi astfel deodată se vede pus în faţa problemei vieţii spre a se putea determina asupra direcţiunei ce are să o urmeze. Căci bărbatul de caracter şi cu conştiinţă de sine, care nu se lasă a fi purtat de impresiuni şi impulsuri momentane schimbăcioase, de dispoziţiuni trecătoare şi de capricii ca şi copiii, « sine luce sine cruce » prin viaţă, asemenea unei năi fără cârmă, aruncate de valuri, ci are să-şi reguleze după principii întreaga sa activitate, — astfel debărbat mai înainte de toate trebue să vină cu sine în curat asupra problemei vieţii, deoarece corectivitatea, sau necorectitatea principiilor practice ale vieţii depinde în ultima instanţă pe deplin de corectivitatea, sau necorectitatea concepţiunii teoretice, ce ne-am format-o peste tot despre chemarea vieţii omului.

Astfel vedem în figura mitică a eroului simbolisat pe nobilul şi seriosul june în momentul, când el se află în faţa celei mai importante probleme practice: în faţa problemei vieţii. Lupta sufletească ce el o susţine victorios, indică în mod ingenios dificultăţile cuprinse în problemă, iar cele două zâne ce-l ispitesc pe june, personifică cele două direcţiuni ale vieţii: direcţiunea morală-ideală şi direcţiunea eudemonistică-utilitară, cari atât în viaţă, cât şi în ştiinţă până în ziua de astăzi se luptă una în contra celeilalte.

Fiecare din aceste două direcţiuni se bazează pe o altă idee fundamentală: una pe ideia moralităţii, ceealaltă pe ideia fericirii şi în clara pricepere a diferenţei generice şi a independenţei relative a acestor două specii de bunuri ale vieţii: a bunului etic şi a bunului eudemonistic, se cuprinde simburele, iar în justa apreciere a diferenţei lor în valoare se cuprinde corecta deslegare a problemei.

Diferenţa generică a acestor două specii de bunuri este atât de adânc înrădăcinată în natura relaţiunilor vieţii omeneşti, încât ea de tot spontan, aşa zicând deja cu primele începuturi ale culturei, se obtrude conştiinţei naturale a popoarelor cu mult înaintea periodului, în care reflecţiunea ştiinţifică începe a se deştepta, statoreşte o diferenţă de valoare între bunul etic: virtutea, şi bunul eudemonistic: plăcerea; între o viaţă morală, dar nefericită şi între o viaţă fericită dar nemorală, despre ce tocmai mitul nostru atât de profund şi poetic ne dă o probă atât de frumoasă şi elocintă. Căci precum se ştie, fiul lui Iupiter şi al Alcmenei, soţiei regelui Thebei, în epoca mitică s'a considerat de eroul cel mai valoros, cel mai curagios şi cel mai brav, ce s'a văzut vreodată, dar tot odată şi ca cel mai nefericit dintre toţi pentru multele necazuri, ce geloasa Juno a trimis asupra lui dela naştere până la finitul vieţii lui. Şi fie conceptul idealelor moralităţii omeneşti, precum şi al celor al fericirii omeneşti, după caracterul şi gradul de cultură al popoarelor, ori cât de variat şi fluctuant, priceperea cum-că moralitatea şi fericirea sunt două

lucruri deosebite, cari după împrejurări acuş coincid, acuşi se desfac, acuşi se condiţionează, acuşi se eschid, această pricepere rămâne pururea vie în conştiinţa naturală a tuturor popoarelor, prin toate timpurile, pe toate treptele culturii.

Nu tocmai astfel este aceasta în ştiinţă, în diferitele ei teorii filosofice despre problema vieţii.

Nici Aristoteles, cel mai mare cugetător, ce-l cunoaştem atât în privinţa profunzimii, precum şi a vastităţii spiritului, carele, afară de mai multe altele, a întemeiat şi cele mai importante două ştiinţe biosofice: Etica şi Politica, şi care mai bine decât oricine altul înainte, sau după el a cuprins în fond problema vieţii, — nici acest cugetător, deşi ideia moralităţii şi ideia fericirii formează cele două puncte cardinale ale întregii sale concepţiuni de viaţă şi deşi el tot atât de viu este pătruns de diferenţa lor în valoare, ca şi însuşi geniul poporului helen — nici el n'a ţinut în aceeaşi măsură cont de diferenţa generică a acestor idei, încât să separeze bunul etic de către bunul eudemonistic ca două separate, toto genere diverse specii de bunuri ale vieţii şi să le recunoască relativa lor independenţă; ba mai mult caracteristica fundamentală a contemplaţiunei filosofice aristoteliane despre viaţă consistă tocmai în contopirea frumoasă şi armonică a acestor două specii de bunuri ale vieţii — căci, precum se ştie, pentru Aristoteles *fericirea bazată pe moralitate* constitue adevărata destinaţiune a vieţii.

Dar dacă deja această teorie, în fond corectă, nu poate satisface în măsură deplină tuturor relaţiunilor practice ale vieţii, precum rezultă ele tocmai în urmarea diferenţei generice şi independenţei relative a ideilor de sub întrebare, cu atât mai puţin pot să împlinească aceasta acele două direcţiuni diametral opuse, dar deopotrivă unilaterale, în cari s'a desbinat ştiinţa după ce şi-a atins culmea în filosofia aristoteliană şi cari direcţiuni, cunoscute sub numirea de *Epicureism* şi de *Stoicism*, fac simţite efectele daunoase ale unilateralităţii lor până în zilele noastre.

Ambele aceste contemplaţiuni ale vieţii consună în aceea, că ambele neagă simplu diferinţa generică între moralitate şi fericire — o diferinţă, ce zace în natura lucrului şi este pururea susţinută prin conştiinţa naturală — şi identifică din principiu, deşi în mod diametral opus, aceste două idei.

Fiecare dintre aceste două şcoale recunoaşte din principiu numai un singur bun, însă pe când una găseşte acest unic bun în moralitate, cealaltă îl găseşte în fericire.

Pe când după doctrina stoică fericirea şi virtutea coincid în mod absolut, aşa că afară de virtute nu esistă nici un bun şi nici un rău, după părerea lui Epicur unicul bun absolut este plăcerea, unicul său rău absolut este durerea. Dacă pentru Stoa plăcerea şi durerea şi toate altele, din cari pot acelea să provină, scad până la completa desvalorare, pentru Epicur, din contră, virtutea în sine nu e decât o pură ilusiune şi numai virtutea calculată la plăcere are o valoare condiţionată. Astfel vedem cum Stoa identifică fericirea cu moralitatea, iar Epicureismul moralitatea cu fericirea.

In această forţată identificare a moralităţii cu fericirea zace cea mai marcantă trăsătură de caracter a întregei direcţiuni *eudemonistice-utilitare* dela Epicur până la Spinoza şi Bencham şi dela aceştia până la I. St. Mill, modernul întemeietor al Utilitarismului. Dar tot în această unilateralitate zace şi clamantul neadevăr şi completa netemeinicie a acestei teorii, care nu ştie a-se avânta până la o concepţiune adevărat morală a vieţii şi care nepricepând de loc esenţa şi valoarea intrinsecă a moralului, prin neadmisibila devalvare a părţii celei mai bune în om, îl devalvează şi pe acesta.

In direcţiunea stoică din contră concepţiunea *Kantiana* formează o curioasă întorsătură.

Deşi pretinsul rigorism stoic al eticei Kantiane nu este tocmai veritabil, stând, precum se ştie, în dosul aparentului său rigorism etic ascuns eudemonismul religios, şi deşi o doctrină, care sistemul său moral nu şi-l bazează pe spontaneitatea instinctelor şi inclinaţiunilor etice, ci pe datorinţă, esenţa moralităţii o vede în conflictul dintre datorinţă şi inclinaţiune, iar dincolo de mormânt postulează stabilirea unei armonii între meritul moral şi fericire, deşi o astfel de doctrină sigur

nu stă la înălţimea contemplaţiunii stoice, care în toate aceste puncte reprezintă tocmai contrariul şi care, pe lângă toate unilateralităţile şi exageraţiunile sale, prin necondiţionata ei apreciare a bunului etic, ce toată valoarea şi răsplata sa o poartă numai în sine însuşi, documentează un spirit etic impunător de respect; cu toate acestea Kant trece de modernul reprezentant al anticei Stoa. Şi dacă lui cu tot dreptul i-se recunoaşte meritul de a fi accentuat cu toată agerimea diferinţa generică între moralitate şi fericire, ce până atunci parte n'a fost destul de băgată în seamă, parte a fost complet ignorată, totuşi el şi aci, ca şi în altele, a trecut departe peste ţintă. Pe când Epicur şi Stoa, cum văzurăm, au identificat în mod invers moralitatea şi fericirea, Kant cade din această unilateralitate într'alta, când nu numai distinge între ambele, ci statoreşte cel puţin pentru această viaţă între ele şi o relaţiune de incompatibilitate principială.

Astfel vedem cum ştiinţa — dupăce întemeietorul ei n'a dat diferenţei generice a acestor două idei atenţiunea altădată îndatinată la el — rătăcind ea în direcţiuni unilaterale vine într'un conflict serios cu faptele şi cu conştiinţa naturală a popoarelor, prin ceea ce mai mult contribue la încurcarea, decât la limpezirea problemei.

Ar duce peste ţinta, ce mi-am propus-o, dacă aşi voi să întru la acest loc în o discuţiune ştiinţifică mai aprofundată a problemei; pentru scopul nostru ajunge să ne ţinem numai de conştiinţa naturală, nealterată de teorii artificiale, ci condusă de instinctele sănătoase, şi atuncia ori că răsfoim istoria culturală a popoarelor, vom găsi cum conştiinţa naturală a popoarelor pururea şi pretutindenea considera plăcerea de un bine, durerea de un rău, precum aceasta de-altmintrelea de sine se înţelege, dar nici odată şi nicăieri nu cuprinde plăcerea şi durerea ca criterii ale binelui şi răului moral, şi aceasta din simplu motiv, pentrucă nici plăcerea, nici durerea, ci caracterul omului constitue peste tot unicul şi singurul obiect de apreciere morală. Sub dominaţiunea acestor legi psihice, conştiinţa naturală a popoarelor deja în periodul de cultură încă înfăşurat în mit resimte de tot instinctiv, cum văzurăm, diferenţa generică între moralitate şi fericire şi sub dominaţiunea acestor inalterabile legi naturale ale vieţii noastre sufleteşti, execută aprecierea morală a caracterelor şi a diferitelor lor întocmiri, care apreciere apoi cu progresul în cultură se califică tot mai fin.

Proprietăţile bune şi rele ale caracterului, fermitatea şi slăbiciunea, nobilitatea şi josnicia de caracter etc., sunt acele proprietăţi ale sufletului, cari cu necesitatea legilor naturei deşteaptă în fiecare om normal organizat sentimentele de respect, ori dispreţ, şi provoacă prin aceasta sentinţa morală de laudă sau de blam.

In caracter deci, mai precis zis, în integritatea resp. defectuositatea caracterului, cum le cuprinde amăsurat gradului sau de cultură conştiinţa poporului, zace şi singur numai în aceasta zace, întreaga valoare sau nevaloare morală a omului, fără considerare, dacă el altmintrelea duce o viaţă fericită, sau nefericită, ceea ce depinde, precum se ştie, nu numai dela caracter, ci şi de favorul, sau nefavorul relaţiunilor vieţii. Este deci tocmai aşa o exageraţiune învecinată nebuniei a zice, că virtutea singură de sine face fericit pe om, precum absurd este a căuta virtutea în combaterea din principiu a fericirii proprii, — de cumva doară n'am nutri speranţa de-a răscumpăra cu acest preţ fericirea eternă, va să zică a face speculă de virtute.

Din contră, dacă vom considera fără de nici o preocupaţiune faptele, atunci va trebui să recunoaştem, că între relaţiuni nefericite ale vieţii şi cel mai nobil caracter poate să fie nefericit, iar între împrejurări fericite şi cel mai depravat caracter poate să fie în modul său fericit; de altă parte însă va trebui să protestăm şi contra acelei extra-vagante teorii de incompatibilitate, după care virtutea şi fericirea se eschid în principiu. Instinctul fericirii este atât de general impregnat naturii omului, încât fiecare caracter, cel moralmente integru, ca şi cel moralmente defectuos, ţinteşte la fericire; este însă o mare deosebire în modalitatea cum aceste două specii de caractere caută a ajunge fericirea. Pe când deviza uneia sună: fericire cu orice preţ, deviza celeilalte este: fericire, dar nu cu orice preţ.

Ambele tind la fericire, însă în cazuri de conflicte între principiile moralității și între fericire cum cursul vieții, precum se știe, atât de des le aduce cu sine, caracterul moralmente defectuos va sacrifica principiile moralității instinctului său de fericire, din contră caracterul moralminte integru, căruia aceste principii îi stau mai presus de toate, va renunța fără șovăire mai bine la fericirea sa, ba în caz de lipsă, chiar și la vieața sa, decât să-i vateme integritatea caracterului.

Moralitatea și fericirea sunt prin urmare două separate, toto genere diverse specie de bunuri ale vieții. Fericirea este *bunul eudemonistic* și se cuprinde în satisfacerea instinctelor vitali, condiționată în mare parte și de favorul împrejurărilor vieții; moralitatea este *bunul etic* și se cuprinde în integritatea caracterului, care între toate împrejurările, fericite sau nefericite, pururea deopotrivă știe a se afirma și conserva intact, iar principiile, după cari se întâmplă aceasta, constituie principiile de moralitate. Aceste două specii de bunuri ale vieții pot, precum văzurăm, acuși să coincida, acuși să se desbine, acuși să se condiționeze, acuși să se eschidă.

Și în cazul din urmă, în cazul de conflict între ele, zace *punctum saliens* atât pentru viață, cât și pentru știință. In adevărata apreciare a diferenței lor de valoare, la un asemenea caz de conflict se cuprinde, precum s'a atins la introducere și adevărata deslegare a problemei vieții.

Două vederi diametral opuse despre această relațiune de valoare întâlnirăm în viață, ca și în știință și acest, contrast formează totodată *ultima notă distinctivă decizătoare* a celor două concepțiuni de viață despre cari tractarăm: a concepțiunii *morale-ideale* și *a concepțiunii eudemonistice-utilitare.*

Acest contrast profund și decizător pentru întreaga direcțiune de viață a indivizilor, cât și a popoarelor, se poate deci resuma pe scurt în întrebarea: *Este moralitatea bunul necondiționat, iar fericirea bunul condiționat,* sau invers *este fericirea bunul necondiționat, iar moralitatea bunul condiționat al vieții?*

Un răspuns sună: Fericirea este unicul bun, spre care merită să țintim; moralitatea și virtutea sunt sau pure ilusiuni, sau numai de valoare condiționată. Numai virtutea calculată la plăcere are o valoare — zice Epicur, — iar după teoria lui I. St. Mill întreagă moralitatea, la o esaminare mai de aproape, se disolvă de fapt în pure iluziuni.

Virtutea este unicul bun, ceea ce ese din sfera ei este fără valoare — așa crede Stoa cea riguroasă, dar unilaterală.

Moralitatea este bunul necondiționat, numai fericirea pe iea basată are valoare — este ideia fundamentală a lui Aristotel.

Acum la întrebarea: *Unde zace adevărul? Care dintre cele două direcțiuni ale vieții este cea adevărată?* Fiecare dintre d-voastră, tinerii mei amici, el însuși are să-și dea răspunsul. Juni încă astăzi, stați la pragul de a deveni mâne bărbați și ca și odinioară Hercule la răspântie, aveți și voi a vă decide asupra direcțiunii vieții ce este să o alegeți și urmați.

Din această considerațiune cred eu a corespunde mai bine rugării Reuniunei d-voastre, — ca să contribuesc și eu cu o lucrare literară pentru « *Almanachul festiv* » — dacă cu aceasta Vă presentez ca dar jubilar pe lângă felicitările mele, *Problema vieții in nucleo.*

Fie-ca indicările mele fugitive să vă servească de indigitări folositoare. Fie ca voi asemenea nemuritoriului erou din frumosul mit, — *în contra tuturor tentațiunilor vieții practice și a sofismelor din teorii,* — să vă decideți pentru *nobila și frumoasa direcțiune morală ideală.*

Aceasta este direcțiunea bărbaților de caracter și cu conștiință de sine. De astfel de bărbați are națiunea trebuință totdeauna, între toate împrejurările, astăzi mai vârtos.

Dela integritatea caracterului singuraticilor depinde toată puterea și valoarea morală a națiunei.

Birchiș, Octomvrie 1895.

Alex. Mocsonyi

III

RELIGIUNE ŞI ŞTIINŢĂ

Studiu asupra raportului lor.

Armonia religiunei şi ştiinţei, care a' domnit în evul mediu, s'a schimbat în cursul desvoltării spiritului evului modern în contrastul său diametral: în un *conflict* adânc între religiune şi ştiinţă.

Această mare schimbare rezultă în mod firesc din marea deosebire de caracter a celor două epoce. Evul mediu a fost epoca credinţei, pe când evul nou se caracterizează prin o notă declarat sceptică: cu dubitarea radicală a lui Déscartes se începe raţionalismul modern şi în scepticismul lui Hume se închee empirismul modern. Pe când primează în evul mediu interesul religios toate celelalte interese vitale, se schimbă raportul în evul nou pe deplin în contrar, predominând de aici încolo interesele lumeşti în aşa măsură, încât interesele religioase sunt ameninţate de a fi împinse aproape cu desăvârşire în planul al doilea. Dacă a găsit ştiinţa în evul mediu singurul loc de adăpostire şi cultivare în scolastică, formează din contra ştiinţa în evul nou deja bunul comun spiritual al celor mai largi cercuri. Dar nu numai în privinţa aceasta s'a făcut o mare schimbare, ci şi modul şi felul cum s'a cultivat şi făcut ştiinţă în cele două epoce este din temelie deosebit şi această deosebire priveşte cele două momente principale ale oricărei- activităţi ştiinţifice: *problema şi principiul suprem normativ.*

Problema scolasticei nu a fost *scrutarea adevărului,* ci de a explica ştiinţific adevărurile deja stabilite ale învăţăturei bisericeşti, motivarea acestora faţă de atacuri şi cuprinderea lor în sistem. Acestei probleme întreite a exegezei, apologeticei şi sistemizării în forma aşa ziselor « summe », răspunde scolastica în primul său period prin împreunarea logicei aristotelice şi a filozofemelor neoplatonice cu învăţătura bisericească, iar deplina sa desvoltare a atins-o scolastica deabea în al doilea period al său, punând filozofia lui Aristotel, care era acum pe deplin cunoscută, în serviciul teologiei,

Cu această problemă a sa a fost totodată dat scolasticei supremul princip normativ: *principiul autorităţii.* Acest princip normativ se aplică apoi în periodul al doilea al scolasticei, amăsurat punctului ei de vedere modificat, în forma îndoită, gradată, a autorităţii bisericeşti şi aristotelice. Anume, până ce în primul său period, cel platonizător, a ţinut scolastica strict la identitatea adevăratei religiuni şi adevăratei filozofii, şi până ce, amăsurat acesteia, cel mai distins scolast al acestei epoce, fondatorul metodei ontologice, — a cărei influenţă fatală s'a resimţit până în timpul mai nou, — Anselmus de Canterbury, a stăruit cu totdinadinsul de a dovedi adevărurile credinţei ca totatâtea adevăruri raţionale necesare, devenind cunoscută filozofia lui Aristotel, s'a arătat acest punct de vedere ca insutinabil.

Amăsurat acesteia se modifică în periodul al doilea, cel aristotelic, punctul de vedere al scolasticei în o direcţie esenţială. Nu numai nu a mai ţinut strict la identitatea religiunii şi filozofiei, nu numai că a abandonat stăruinţa de a dovedi adevărurile credinţei totodată ca adevăruri necesare raţionale, ci, din contra, a făcut

deosebire între religiune şi filozofie şi a subliniat expres imposibilitatea unor asemenea încercări ontologice. Stăruinţa ei în acest punct a fost îndreptată de aici înainte a înlocui *identitatea* religiunei şi filozofiei, care a devenit insutinabilă, cu *conformitatea* filozofiei cu religiunea, care corespunde trebuinţei religioase prin acomodaţiunea cât se poate de perfectă a învăţăturii aristotelice cu învăţătura bisericească. Thoma de Aquino, — cel mai mare şi mai influent filozof nu numai al acestui period, ci peste tot al întregei scolastice, — face astfel din princip deosebire de o parte între dogmele de credinţă specifice creştineşti — cari prin raţiune pot fi apărate faţă de obiecţiuni ca necontradictorie şi ca posibile, dar nu pot fi şi dovedite prin raţiune — şi de altă parte între învăţăturile filozofice, cari se pot dovedi şi pozitiv prin lumina raţiunei.

Acceptându-se însă în cazul unei discrepanţe între religie şi filozofie ca supremul princip normativ *autoritatea bisericească* pentru a decide despre adevăr şi eroare, se consideră în toate chestiunile curat ştiinţifice, afară de domeniul comun al teologiei şi filozofiei, ca supremă normă a adevărului *autoritatea lui Aristotel*, care era privit şi ca « praecursor Christi in naturalibus ». Astfel se aplică principiul autorităţii ca suprem princip normativ în acest period al scolasticei în forma dublă şi gradată, deja amintită, a *autorităţii bisericei* şi a *autorităţii lui Aristotel*.

Activitatea ştiinţifică a scolasticei atinge în acest period punctul său de culminaţiune. Formând precum am văzut — *lipsa scrutării proprii independente* şi *necondiţionata domnie a principiului autorităţii* cele două note caracteristice fundamentale ale întregei activităţi ştiinţifice a scolasticei, formează modul de cugetare modern şi în privinţa aceasta contrastul diametral al felului de cugetare medieval, căci lozinca evului nou este: *independenţa scrutării, combaterea şi ştergerea autorităţii de orice natură*.

Pregătit deja chiar în sânul scolasticei, promovat prin renaşterea artei şi ştiinţei antice, prin reformaţiune, prin marile descoperiri pe domeniul ştiinţelor naturale, prin conflictul politic între stat şi biserică, precum şi prin primarea peste tot a intereselor religioase prin interesele lumeşti, se petrece acest proces al emancipării spirituale, în mersul său treptat, în aşa mod, că la capăt ajunge cugetarea din un extrem în celălalt: *din starea încătuşării medievale în starea neînfrânării moderne*.

Dacă precum am amintit — considera scolastica, în primul său period, adevărurile credinţei totodată ca adevăruri necesare raţionale, şi dacă deja Thoma de Aquino profesează, că dogmele specifice creştineşti ale trinităţii, incarnaţiunii scl. nu se pot dovedi prin raţiune, ci ajung la certitudine numai prin revelaţiune, face, în periodul al treilea al scolasticei, indeterministul Duns Scotus un pas mai departe, numărând creearea lumii din nimic, precum şi nemurirea sufletului între adevărurile revelaţiunii, ce nu se pot dovedi; iar în urmă declară nominalistul W. Occam chiar şi existenţa lui Dumnezeu de un simplu articol de credinţă, al cărui adevăr nu-l poate dovedi simpla raţiune.

Cu această renoită domnie a nominalismului se începe *despărţirea domeniilor credinţei şi ştiinţei* şi deodată cu aceasta încetează presumpţiunea *unităţii şi armoniei medievale* a credinţei şi ştiinţei. Dacă toate adevărurile credinţei sunt incomprehenzibile şi prin urmare nu se pot dovedi prin ştiinţă, *n'are să mai stea ştiinţa în serviciul credinţei*. Prin aceasta se deschide calea liberă pentru cugetarea independentă ştiinţifică şi în măsura în care progresează pe această cale, iese în locul *unităţii şi armoniei* tot mai mult la iveală *conflictul* între credinţă şi ştiinţă.

Două evenimente însemnate sunt aici mai ales de importanţă: Renaşterea artei şi ştiinţei antice şi ştiinţa naturală modernă.

Studiul anticităţii clasice lărgeşte orizontul ştiinţific, oferă prototipul cugetării independente, trezeşte idealul culturei curat omeneşti, zis umanism, şi îndreptându-se acest studiu în prima linie spre curăţirea filozofiei antice, şi îndeosebi a celei aristotelice, de elementele scolastice şi spre restabilirea formei ei genuine, se eliberează Aristotel din serviciul scolasticei. Prin aceasta iese lămurit la iveală contrastul între spiritul filozofiei aristotelice şi scolastice, precum se vede aceasta îndeosebi la cel mai însemnat aristotelian al acestei epoce, la Petrus Pomponatius, care, pentru a evita un conflict cu biserica, caută scăpare în teoria adevărului dublu,

filozofic şi teologic, prin ce nu numai că nu s'a delăturat — ceea ce era şi firesc — divergenţa dintre credinţă şi ştiinţă, ci s'a adus la conştiinţă în mod cu atât mai lamurit, suferind prin aceasta autoritatea filozofiei scolastice o sguduire serioasă.

Sguduindu-se astfel autoritatea doctrinei bisericeşti prin autoritatea doctrinei aristotelice, se sgudue în urmare din temelie prin marile descoperiri ale ştiinţei naturale pe terenul fizicei, astronomiei şi geografiei, chiar şi autoritatea lui Aristotel şi se combate vehement nu numai fizica şi metafizica acestuia, ci chiar şi logica aristotelică în urmarea cultivării curat literare a ştiinţei şi în urmarea formalizmului, tot mai sec, al scolasticei.

Astfel vedem, că descoperirea continentelor noui, resturnarea sistemului cosmic geocentric prin Copernicus şi epocalele scrutări fizice şi astronomice ale unui Galilei, Keppler, Newton ş. a., provoacă în fine totala rumpere cu tradiţia, sguduesc din temeliile sale principiul autorităţii medievale şi potenţează în mod puternic încrederea în cugetarea şi scrutarea independentă.

Această direcţie antiautoritară se mai întăreşte în mod considerabil prin trei momente istorice de mare însemnătate practică: prin reformaţiune, prin conflictul politic între stat şi biserică, precum şi prin predominarea peste tot a intereselor lumeşti asupra celor religioase, de sub influenţa cărei predominări chiar şi biserica atât de puţin s'a putut substrage, încât ea însăşi a dat prin aceasta primul impuls la mişcarea reformaţiunii.

Astfel erumpe pe întreaga linie lupta contra principiului medieval al autorităţii.

Această tendinţă fără rezervă şi hotărît *antiautoritară* constitue *prima* şi cea mai *generală* notă caracteristică a epocei noui în contrast diametral cu dominaţiunea *necondiţionatei autorităţi* în evul mediu. Dar chiar în urma conflictului ivit între religiune şi ştiinţă, din care a rezultat îndeosebi însuşi curentul spiritual al evului nou, se desbină şi curentul acesta în sine şi această *discrepanţă* spirituală constitue deci *a doua* notă caracteristică a evului nou, iarăş în contrast diametral cu *unitatea spirituală* a evului mediu, unitate bazată pe necondiţionata dominaţiune a credinţei. Căci — precum se ştie — chiar şi scepticismul cel mai extrem al nominalismului scolastic nu se îndreaptă contra adevărului tezelor credinţei, ci numai contra posibilităţii dovedirii lor ştiinţifice, aşa încât, deşi s'a remarcat o deosebire a tezelor credinţei şi ştiinţei, dar nu s'a remarcat şi conflictul lor. Acest conflict, care a rămas încă ascuns conştiinţei evului mediu şi care s'a impus de tot lămurit conştiinţei evului nou, prin aceasta, fireşte, nu numai nu s'a delăturat, ci agită spiritele în mod cu atât mai viu. De aceea se şi constitue curentul spiritual general al evului nou din *două* subcurente, cari deşi se unesc în lupta contra încătuşării medievale a spiritului şi luptă cu puteri unite pentru deplina şi nelimitata lui libertate, totuş sunt de aci încolo *diametral opuse.*

Aceste subcurente opuse sunt deci: direcţia *mistic-religioasa*, din care rezultă protestantismul, şi direcţia *modern ştienţifica.*

Anume nu cvalific ultima simplu ca direcţie ştiinţifică, căci aceasta — precum vom vedea îndată — se caracterizează prin note de tot specifice, nu numai în contrast cu ştiinţa medievală, ci chiar şi în contrast cu ştiinţa peste tot.

In contrast cu ştiinţa medievală, stăpânită de principiul autorităţii şi incapace de scrutare independentă, este — precum am amintit deja — direcţia modern ştiinţifică nu numai antiautoritară din princip, ci este — s'ar putea zice — stăpânită şi de o stăruinţă impetuoasă de a cugeta şi scruta independent.

Negreşit că nu se poate în destul aprecia importanţa epocală a acestei direcţiuni însufleţite de boldul cel mai nobil al libertăţii şi cunoştinţei, totuşi de alta parte nu se poate trece cu vederea, că acest proces puternic de emancipare spirituala s'a dus în deplinire — precum am indicat deja mai nainte — mai ales pe cel mai important teren al ştiinţei, pe terenul *filozofiei*, într'un mod, încât cugetarea cade din un extrem în celalalt, cade *din starea încătuşării medievale în starea neînfrângerii moderne.*

De fapt, dacă privim nepreocupat întreaga desvoltare modern ştiinţifică, ori — mai precis zis — modern filozofică, nu ne vom putea feri de impresia, că — asemenea sclavului eliberat care, neînvăţat încă a se disciplina pe sine însuşi, confundă

libertatea cu desfrâul — aşa şi raţiunea omenească acum emancipată, ca şi supărată pentru sclăvia suferită şi în conştienţa măreţiei sale suverane, *confundă libertatea spiritului cu neînfrângerea aceleia.*

Căci pentru raţiunea acum emancipată nu mai există *limite, nici artificiale nici naturale.* Se ştie că fondatorul raţionalismului modern este Déscartes, acel mare şi îndrăzneţ cugetător, care nemulţămit cu rezultatele ştiinţei vechi, face simplu tabula rasa cu toate vindicaţiunile lucrării spirituale ale secolilor, ca să reconstrueze ştiinţa de nou din temelie, şi sparge în acest scop toate limitele raţiunei cu cunoscutele sale trei principii: *Absoluta delăturare a oricărei supoziţiuni, dubitarea radicală şi principiul evidenţei.*

Ei bine, cine îşi poate da seamă de importanţa şi consecvenţele logice ale acestor principii şi cunoaşte şi influenţa dăinuitoare, pe care au exercitat-o aceste principii nu numai asupra reprezentanţilor raţionalismului modern, ci chiar şi asupra urmaşilor lui Bacon, a fondatorului empirismului modern, cu greu se va mai mira de paradoxele, pe cari le-a avut ca urmare această faptă epocală a lui Déscartes şi cari sunt atât de caracteristice pentru această întreagă direcţiune modern filozofică.

E cert, că ştiinţa trebue să fie liberă de autoritate şi prejudiţ, dar de aici până la absoluta delăturare a oricărei supoziţiuni a lui Déscartes este încă foarte departe. Aceasta din urmă nu va să zică nimic mai puţin, decât că *nu mai este ertat să te încrezi nici percepţiunilor proprii şi că nu mai trebue să respectezi nici vigoarea necondiţionată a legilor logicei,* precum se dovedesc aceste două în mod neîndoelnic prin dubitarea radicală a lui Déscartes. Este doar evident, că conform axiomului cauzei suficiente trebue să fie dubitarea în fiecare caz singuratic tot asemenea logic justificată, ca şi afirmaşiunea ori negaţiunea. Şi dacă Déscartes cu toate aceste — conform mărturisirii sale proprii — se simte îndreptăţit numai de aceea la dubitarea sa universală şi radicală, pentrucă *ici-colea* ne înşală percepţiunile şi pentrucă *câteodată* rătăcim şi în raţionamentul nostru, atunci desfiinţează prin aceasta din principiu orice valoare obiectivă atât a percepţiunilor noastre cât şi a legilor logice de cugetare.

Prin aceasta a abandonat însă totodată din principiu şi cele două supoziţiuni indispensabile ale oricărei ştiinţe, adică valoarea obiectivă a precepţiunilor şi valoarea obiectivă a legilor logicei, fără de cari orice ştiinţă rămâne fără bază, plutind cu desăvârşire în aer şi atârnând încă numai de cuiul principiului evidenţei lui Déscartes, care este însă tot aşa de insutinabil ca şi celelalte două principii ale lui.

Anume acest princip al evidenţei nu înseamnă în accepţia lui Déscartes nimic mai puţin, decât principiul că nu poate fi recunoscut ca adevărat, decât ceea ce pricepe şi raţiunea. După ce însă raţiunea omenească — precum să ştie — este mărginită şi prin urmare deşi putem să percepem o mare mulţime de fapte, fără însă de ale şi înţelege, ba după ce putem cuprinde peste tot numai o parte disperat de mică a acestor fapte de experienţă: este clar că prin principiul evidenţei lui Déscartes devine raţiunea nu numai măsura aşa ziselor adevăruri necesare, la cari înţelegem imposibilitatea contrariului lor, şi pe carii le deosebim prin urmare de aşa zisele adevăruri empirice, adică numai faptice, ci că Déscartes cu principiul său al evidenţei ridică totodată *raţiunea la măsură a însăşi realităţii.* Aceasta însă nu înseamnă altceva, decât că nici un fapt, fie oricât de neîndoelnic, nu poate fi recunoscut de adevărat, dacă raţiunea nu-l înţelege, ori scurt zis: *ceea ce nu înţelege raţiunea aceea simplamente nu există.*

Dacă vedem deci, cum dărâmă Déscartes cu o apucătură îndrăzneaţă limitele naturale, cari sunt puse cugetării prin faptele experienţei şi legile logicei, cum liberează — aşa zicând — dubitării nelimitate un passepar-tout şi înalţă raţiunea la măsura realităţii, cred că nu exagerez dacă susţin că în cursul procesului puternic din chestiune al emancipării spirituale a ajuns în fine cugetarea din starea încătuşării medievale în starea modernei neînfrânări, căci acea libertate spirituală la care s'a avântat Déscartes este de fapt *idealul* absolutei *neînfrângeri.*

Şi dacă luăm în vedere nu metoadele corecte şi suprinzătoarele progrese ale ştiinţelor singuratice, ci *bazele filozofice* ale ştiinţei peste tot, apoi vedem că aprope

toţi cugetătorii mari ai evului nou dela Déscartes până la Leibnitz şi Hume şi dela aceştia iarăş până la Kant, Fichte şi Schopenhauer sunt inspiraţi de această libertate ideală a spiritului şi că toţi aceştia, când pe faţă, când tacite, aderează la principiile lui Déscartes.

Este un fapt neîndoelnic al experienţei, că fenomenele noastre sufleteşti şi trupeşti stau în legătura cea mai intimă şi mai nemijlocită. *Noi însă nu înţelegem acest fapt, de aceea se neagă* deci, pe baza principiilor lui Déscartes, simplamente existenţa acestei legături faptice şi în locul acesteia se pune în teoria aşa zisului occasionalism pentru fiecare schimbare singuratică a acestui fenomen bilateral, caz de caz, deosebita şi miraculoasa acţiune a lui Dumnezeu.

Că spiritul şi materia sunt toto genere deosebite, că reprezentaţiunea unui lucru şi lucrul însuşi nu sunt una şi aceeaş, este un alt fapt al experienţei elementare, care se impune fiecăruia în mod atât de iresistibil, încât nime, nici pentru un moment, nu se poate substrage în mod serios dela adevărul acestui fapt, şi deşi chiar Déscartes a dus în aşa mod la ascuţiş dualismul spiritului şi materiei, încât nu numai a recunoscut deosebirea lor, ci a stabilit, în mod cu totul volnic, chiar absoluta lipsă de corelaţiune între ele, totuş procedează Berkeley numai consecvent în spiritul principiilor lui Déscartes, când *neagă* peste tot existenţa materiei — care este pentru el o abstracţiune goală metafizică — şi face să dispară simplamente din lume, pentrucă... ei, pentrucă noi nici *nu înţelegem* cum ar putea cugeta materia şi *nu înţelegem* nici cum ar putea influenţa materia asupra spiritului.

Şi tocmai cum nu mai există pentru Berkeley nicio materie, ci numai spirite şi reprezentaţiuni, pe cari le trezeşte Dumnezeu cu totul nemijlocit în spirite, aşa nu mai există pentru Leibnitz vr'o materie reală, ci numai monade sufleteşti şi reprezentaţiunile lor, dar cu îndoita abatere dela doctrina occasionalismului şi a doctrinei lui Berkeley, că Dumnezeu nu mai produce fiecare reprezentaţiune caz de caz prin o minune în substanţele sufleteşti, ci Dumnezeu a stabilit odată pentru totdeauna a priori pentru fiecare singuratică monadă sufletească întregul curs al tuturor reprezentaţiunilor ei pe calea unei desvoltări de sine curat interioare, prin aşa zisa armonie prestabilită, încât deşi aceste monade nu stau în niciun raport direct între sine, pentrucă « n'au ferestri », totuşi decurg reprezentaţiunile în mod concordant ca « maşinăriile duor oroloage ». Corpurile sunt însă pentru Leibnitz simple complexe sufleteşti, massa corporală ca atare un simplu fenomen, care nu este decât o confuză reprezentaţiune senzuală. Astfel *sistează* şi Leibnitz *deosebirea faptică* — bazată pe experienţă — *dintre spirit şi materie*, disolvă materia în substanţe curat spirituale şi dacă pentru Berkeley a fost materia numai o abstracţiune goală metafizică, devine materia pentru Leibnitz numai o confuză reprezentaţiune senzuală, pentrucă.., ei, pentrucă Leibnitz *nu înţelege* cum ar putea peste tot produce efecte materia, care nu este spirit curat.

Ei, dar dacă au şi delăturat în pace Berkeley şi Leibnitz în modul acesta substanţele materiale din lume, tot a mai existat pentru ei cel puţin o lume de substanţe curat spirituale. Marele sceptic Hume însă, înarmat cu principiile lui Déscartes, merge un pas îndrăzneţ înainte în lupta raţiunei contra lumei reale.

Precum se ştie nu există pentru noi o certitudine mai neclintită, decât certitudinea existenţei noastre proprii şi a existenţei lumei exterioare. Această convingere ni-se impune în fiecare moment al vieţii noastre prin mii şi mii de impresii senzuale cu aceeaş putere irezistibilă ca şi convingerea, că noi în fiecare moment nu numai suferim nenumărate influenţări din partea lumii exterioare, ci şi noi reagăm în mod eficace din partea noastră asupra cursului lucrurilor lumii exterioare. Cu toate aceste se apucă intrepid Hume de sgudue şi această certitudine neclintită. Şi întru adevăr, lucrul nici nu este aşa greu, precum s'ar crede. Fiind odată impresiunile noastre senzuale *din princip desbrăcate de caracterul lor obiectiv*, fiind prin urmare — cum susţine Hume — reprezentaţiunile noastre — cari nota bene nu reprezentă nimic — *singurele* noastre obiecte, *nu* mai percepem *prin* reprezentaţiunile noastre *lucrurile*, ci totdeauna *nimic altceva* decât însăş *reprezentaţiunile noastre*, prin urmare nu există absolut nimic altceva decât *reprezentaţiuni* şi *asociaţiunea* acelora; atunci de fapt nu este de înţeles cum ar putea să fie afară de reprezentaţiunile

noastre încă lucruri, cari *există independent* dela aceste, şi după ce conform principiilor lui Déscartes trebue să aibă drept raţiunea şi faţă de fapte — adecă teoria oricât de paradoxă faţă de fapte oricât de incontestabile — este deci, după Hume, incontestabil dovedit că nu poate exista o lume independentă de reprezentaţiunile noastre. Şi dacă totuşi ţine conştiinţa vulgară la ideea unei lumi exterioare, se întemeiază aceasta — după Hume — numai pe o credinţă instinctivă şi după ce însăşi credinţa aceasta nu se poate întemeia pe raţiune, ci poate fi numai produsul puterii de imaginaţiune, nu este nici credinţa aceasta altceva, decât numai o *iluziune instinctivă*. Astfel i-a succes lui Hume splendid piesa sa de artă dialectică. El a delăturat lumea din lume, a devalvat certitudinea noastră neclintită despre existenţa proprie la o simplă credinţă şi a disolvat chiar şi aceasta în o simplă iluziune. Bineînţeles este aceasta — precum admite Hume — o iluziune inevitabilă, căreia — cel puţin în vieaţa practică — trebue să se acomodeze chiar şi el, dar — şi aceasta este marea deosebire — pe când ţine conştiinţa vulgară la iluziunea unei lumi exterioare, Hume nu se lasă tras pe sfoară de natură, căci pătrunde cu mintea sa ageră iluziunea inevitabilă.

Dar Hume nu a delăturat numai lumea din lume, ci ne-a demonstrat că *nici existenţa noastră proprie nu există*. Dacă nu sunt lucruri ca purtătoare a însuşirilor lor, este firesc să nu existe nici subiecte ca purtătoare a reprezentaţiunilor lor. Şi de fapt nu este pentru Hume *personalitatea* noastră nimic altceva, decât un *mănunchiu de impresiuni* (a bandle of perceptions) fără un subiect, a cărui pretinsă identitate se întemeiază numai pe o iluziune a imaginaţiunii. Dar fără substanţe nu este acţiune şi fără aceasta nu este cauzalitate adevărată. Faţă de indicarea proprielor noastre acţiuni faptice respunde însă Hume scurt, că aceasta *nu o putem cuprinde* şi *ceea ce raţiunea* — o ştim deja — *nu cuprinde, aceea simplamente nu există*. Astfel se desbracă lumea reală bucată de bucată — ca în jucărie — de realitatea ei cu ajutorul supremului principiu normativ, până se delăturează la urmă lumea întreagă din lume şi cu aceasta, de sine înţeles, chiar şi existenţa noastră proprie.

Déscartes găseşte singura certitudine în certitudinea existenţei sale proprii, răzimând această certitudine a sa pe dubitarea radicală a existenţei sale proprii trupeşti. Ca să se salveze apoi de cufundarea în prăpastia fără fund a dubitării sale radicale, se acaţă cu un salto mortale logic de ideea dumnezeirei, din a cărei existenţă conclude la existenţa lui Dumnezeu şi conclude apoi iarăş prin un circulus vitiosus din veracitatea lui Dumnezeu la adevărul ideei dumnezeirei şi găseşte ăstmod criteriul infalibil al adevărului în principiul evidenţei. Ei, dar dacă nu se întemeiază toată certitudinea adevărului pe caracterul obiectiv al cunoştinţei omeneşti, ci numai pe supoziţiunea că Dumnezeu nu ne poate nici-când seduce, atunci nu poate să existe eroare; de unde deci eroarea? După Déscartes este voinţa vinovată pentru fiecare eroare, adică el deduce eroarea din imposibilitatea psihologică de a greşi intenţionat şi precum face pendent adevărul şi eroarea dela volnicia omenească, aşa ridică nelimitata volnicie divină la principiul suprem al universului, zicând că Dumnezeu ar fi putut creea şi altă ordine cosmică şi prin urmare depinde — după el — chiar şi conţinutul eternelor adevăruri ale matematicei în ultima instanţă numai dela volnicia dumnezeiască. Vedem că inclinaţiunea spre *paradoxe*, spre *volnicie* şi o notă declarat *antirealistică* caracterizează acest mod de cugetare şi vedem cum duce acesta la *disoluţiunea proprie*, disolvându-se la Hume în o *autoiluziune certitudinea propriului său eu* a lui Déscartes, care avea să constitue baza neclintită şi punctul arhimedic al întregului său sistem.

Cu toate aceste stăpâneşte această direcţie spirituală nu numai pe cugetătorii până acum citaţi, ci — precum am anunţat deja — şi pe Kant şi urmaşii lui. Ba Kant, la care vom mai reveni, întrece chiar pe Déscartes şi ajunge prin aceasta punctul de culminaţiune al acestei întregi direcţiuni moderne, care *se înstrăinează din principiu dela realitate*. N'are deci să ne prindă mirare, dacă el şi urmaşii lui, un Fichte, un Schopenhauer, ba chiar şi Herbart, care se girează de realist, usează de întreaga lor agerime de spirit şi de marea lor erudiţiune în o emulaţiune formală cu înaintaşii lor mai vechi, pentru *a schimba lumea reală în o simplă aparenţă* a aceleia, pe când Hegel invers, pornind din punctul de vedere al lui Kant al raţiunii pure

ca creatoare a lumii — de care ne vom ocupa mai târziu— iscodeşte un proces al universului cu ajutorul unui joc dialectic de noţiuni, desconsiderând din princip experienţa, folosindu-se însă totodată de diferite subrepticii din domeniul aceleia şi consideră apoi această lume aparentă de expresiunea adevărată a lumii reale.

Vedem unde duce principiul evidenţei al lui Déscartes şi totuşi este de sine înţeles că la această direcţiune formează acest princip şi pentru raportul dintre religiune şi ştiinţă supremul princip normativ. Tocmai precum, după supremul princip normativ al *scolasticei*, *nu* s'a privit de adevărată nicio teză, *ştiinţifică*, care *contrazice* unei teze a *credinţei*, tot aşa *nu* se priveşte de aici. încolo, după principiul *modern* normativ, nici o teză a *credinţei* ca adevărată, *dacă contrazice ştiinţei*, adică dacă raţiunea nu o cuprinde. Dar în ciuda acestui comun princip normativ suprem se iveşte deja în cercul adepţilor aceluia o adâncă scisiune, tinzând aceştia din punctul de mânecare comun la ţinte cu totul opuse, fiecare amăsurat dispoziţiunii sale sufleteşti religioase sau antireligioase.

Astfel ies la iveală, *în prima lor formă*, deja în sânul direcţiunii modern filozofice, mai nainte amintitele subcurente contrastante, cari rezultă din conflictul dintre credinţă şi cunoştinţă. Ambele aceste *subcurente* ţin adecă la principiul suprem, că numai acele teze ale credinţei sunt adevărate, pe cari le cuprinde raţiunea, dar pe când presupun *unii posibilitatea* de a cuprinde tezele credinţei, *neagă ceilalţi* aceasta din princip şi pe când se nizuesc cei dintâi de a aduce credinţa şi ştiinta în *consonanţă* prin raţionalizarea tezelor de credinţă, deduc ceilalţi din incomprehenzibilitatea tezelor credinţei concluziunea, că religiunea şi ştiinţa sunt *incompatibile* şi prin urmare este a se desfiinţa religiunea, ca ecrescenţa superstitiunii şi a înşelătoriei popeşti. Din direcţia primă rezultă *deismul* modern, din ultima *ateismul*.

Principiul evidenţei al lui Déscartes este însă nu numai supremul princip normativ pentru raportul religiunei şi ştiinţei, ci totodată şi acea armă cu două tăişuri, de care usează ambele tabere cu succes egal în lupta pentru şi contra religiunei. Insuş Déscartes caută să dovedească ştiinţific cu ajutorul principiului său al evidenţei chiar şi necredincioşilor existenţa lui Dumnezeu şi nemurirea sufletului. Occasionalistul Malebranche caută să dovedească cu ajutorul aceluiaş princip, că noi vedem toate lucrurile în Dumnezeu, iar noi am văzut cum, combătând Leibnitz şi Berkeley materialismul ateistic, au delăturat cu ajutorul principiului evidenţei a lui Déscartes simplamente materia din lume, după celebra metodă de a vindeca durerea de măsea prin decapitare. De altă parte se ştie că ateiştii şi materialiştii, răzimaţi pe acelaş princip al evidenţei, neagă, ori cel puţin, trag la îndoială existenţa lui Dumnezeu şi tezele credinţei, combătând deci din princip religiunea ca o aberaţiune bolnăvicioasă şi păgubitoare a spiritului.

Deşi se poate însă — precum vom dovedi mai târziu — conclude cu deplină stringenţă ştiinţifică din existenţa lumii la existenţa lui Dumnezeu, totuşi după ce toate dogmele credinţei legate de aceasta cad — în urma firii lucrului în sfera celor ce nu se pot cuprinde, după ce deci orice încercare de a cuprinde aceste dogme de credinţă ajunge în imposibilitatea logică de a face *incomprehenzibilul comprehenzibil*, este evident că punctul de vedere al *deismului* este *insutinabil*, căci acesta stă în faţa *dilemei :* sau ţine la adevărul dogmelor sale de credinţă, deşi este imposibil a le cuprinde, abandonând prin urmare deismul supremul său princip normativ, adică principiul evidenţei, sau ţine la acest princip şi trebue apoi în mod consecuent să abandoneze dogmele credinţei pentrucă sunt incomprehenzibile. Abstragând dela aceea că orice raţionalizare a dogmelor de credinţă le denaturează pe aceste, le desbracă de esenţa lor adevărată şi distruge prin aceasta credinţa, deismul sau se încurcă în o *sinamăgire* pioasă, căreia i-se pare de priceput şi ceea-ce nu se poate pricepe, sau lămurindu-se această sinamăgire este împins cu necesitate logică în apele direcţiunii declarat *antireligioase*. Oricât de adânc ar fi şi în urma tendenţelor lor subiective contrastul între deism şi ateism, în urma principiului lor suprem normativ, a principiului evidenţei lui Déscartes, sunt *ambele* direcţiuni *antireligioase*, întreaga deosebire se reduce numai la aceea, că direcţia ateistă este *conştient*, iar cea deistă *inconştient antireligioasă*.

Fără privire deci la această deosebire a celor două subcurente amintite, putem cu drept cuvânt caracteriza ca hotărît antireligioasă întreaga direcţie modern filozofică.

Faţă de această direcţiune *antireligioasă* a spiritului modern stă — precum am amintit deja — direcţia *mistic religioasă*. Aceasta în sine este aşa de veche ca şi Creştinismul, dar expresiunea sa modernă o găseşte în *Protestantism*, care, deabia ivit, s'a desvoltat deja într'un factor istoric puternic. După prima schismă mare, care a desbinat biserica creştină în orientală şi occidentală, provoacă Protestanismul în sânul bisericei occidentale o nouă desbinare, provoacă îndelungate şi sângeroase lupte religioase şi schimbă aproape toate raporturile politice de putere de atunci.

Protestanismul este cu drept cuvânt considerat şi pe terenele ştiinţifice şi politice ca o putere *eliberatoare* a spiritelor, dar nu este iertat a trece cu vederea că Protestanismul conţine şi o notă a *neînfrânării*, care s'a resimţit mai târziu — precum am văzut deja — în mod atât de îngrijitor în direcţia filozofică a spiritului modern. Anume Protestanismul nu numai că a sguduit adânc *autoritatea bisericei, dar a delăturat peste tot principiul autorităţii*, proclamând *principiul individualizmului* fără *nicio rezervă*, cum abia se mai găseşte exemplu în istorie. Acest spirit al *destrăbălării individuale nelimitate* rezultă, precum se ştie din o adâncă trebuinţă sufletească mistic religioasă de a face mai intimă credinţa faţă de pericolul reducerii credinţei la formalităţi exterioare, ce lua dimensiuni tot mai mari în sânul bisericii.

Protestantismul este deci — după firea sa adevărată — o *revoltă* violentă a *individului* contra *bisericii* şi contra *regimului* ei în numele *intimităţii* şi *libertăţii* credinţei, iar — după nota sa fundamentală mistică — este totodată declarat *antiraţionalistic*.

Negreşit se îndreaptă Protestanismul după intenţiunile sale dela început numai spre readucerea Creştinismului la curăţenia şi simplitatea sa originară, dar acest motiv, în urma firii lucrului, a trebuit să împingă Protestantismul cu putere iresistibilă departe peste ţinta pusă.

Dacă ar fi fost să se restabilească Creştinismul în forma sa originară — ceea ce în treacăt zis, este în sine deja o imposibilitate şi nici nu s'a atins prin Protestantism — trebuia să facă *tabula rasa* nu numai cu desvoltarea istorică de 15 secoli, ceea ce a şi făcut Protestantismul, întru cât a declarat *rumperea principială cu tradiţia*, ci trebuia să răstoarne din temelie şi *întreaga organizaţiune* bisericească, precum s'a desvoltat aceasta pe baza tradiţiei acesteia. Prin urmare deşi ţine Protestantismul la S. Scriptură, respinge însă din princip întreg sistemul bisericesc hierarhic şi chiar *competenţa conciliilor* de a decide în chestii de credinţă, respingând deci *orice for autoritar* în chestii de credinţă, iar de altă parte, după ce Sf. Scriptură admite diferite interpretaţiuni — precum dovedesc aceasta eclatant şi desbinările ivite chiar în sânul Protestantismului îndată la început — nu rămâne altceva Protestantismului, decât aplicând fals principiul libertăţii conştiinţei, să proclameze *conştiinţa individuală ca instanţa singur competentă* de a decide în chestii de credinţă despre adevăr şi eroare. Aceasta însă nu va să zică mai puţin, decât *a cassa principiul autorităţii*, fără care nu poate exista nicio comunitate omenească, şi de a-l *înlocui* cu *principiul anarhiei*, adică principiul destructiv al oricărei comunităţi omeneşti.

O biserică organizată *pe bază anarhică* este însă o contradictio in adjecto şi dacă cu toate aceste există nu numai una, ci mai multe biserici protestante, există aceste numai pentrucă *înseşi reneagă* pe *întreaga* linie principiile *fundamentale* ale Protestantismului. De fapt, după principiile sale fundamentale este Protestantismul *antiautoritar, antidogmatic* şi declarat *antibisericesc*, întru cât stabileşte principiul preoţimei generale şi aşază în locul *autorităţii* bisericei *conştiinţa individului*. Totuş, renegând toate aceste principii, s'au *fondat* şi *organizat* biserici protestante *regnicolare* şi *de stat* sub scutul *stăpânirilor* lumeşti şi pe lângă declarata *recunoaştere a competenţei autorităţii statului în chestii de credinţă*, pe bază de *dogme precis formulate*, cari au fost declarate pentru toţi preoţii şi predicatorii de *obligătoare* ca *singura* interpretaţiune *fidelă* a Scripturii. Şi de această contrazicere interioară şi incurabilă a Protestantismului sufere şi epoca noastră, căci deşi reneagă bisericele protestante principiile fundamentale ale Protestantismului, totuşi nu se poate trece cu vederea,

că acest spirit protestant al *ostilității* față de biserică și al *individualismului* a turburat în mod îngrijitor ideile sănătoase în vieață și știință.

După această expunere a celor două direcțiuni mari spirituale, cari alcătuesc și cele două momente constitutive ale spiritului timpului modern, rezultă dela sine punctele lor de asemănare. Ambele cresc din o rădăcină comună, din nizuința de libertate, ce se pune în mișcare cu putere elementară pentru a scutura jugul sclăviei medievale. Această nizuință stăpânește direcția modern filozofică pe terenul științei și direcția mistic religioasă pe terenul credinței și precum am văzut se îndeplinește acest proces puternic de emancipare pe ambele terene în așa mod, încât spiritul omenesc trece *din starea încătușării medievale în starea neînfrânării moderne.* Nota caracteristică antiautoritară este prin urmare — precum am văzut deja — comună ambelor direcțiuni și în ambele se manifestă spiritul destrăbălării nelimitate, al *subiectivismului* și *individualismului.* De aici încolo însă sunt ambele direcțiuni spirituale *diametral opuse:* direcția modern *filozofică* este *raționalistică* până la exces și conform supremului său principi normativ hotărît *antireligioasa,* iar direcția mistic *religioasă* este din contră, după firea sa *religioasă* și hotărît *antiraționalistică.* In acest contrast al celor două direcțiuni a spiritului iese deci clar la iveală acea *discrepanță* adâncă între rațiune și credință, care formează — precum am spus deja — a *doua* notă fundamentală caracteristică a spiritului timpului modern. Deja am întâmpinat o asemenea discrepanță, în formă *mascată,* în sânul direcției modern filozofice la punctul de vedere al deismului, care s'a dovedit însă de insutinabil, dar aici stau față în față în opoziție *deschisa* rațiune și credință, *ateismul* crescut din pământul raționalismului excesiv și o direcție sufletească *adânc religioasă,* fără de a avea un punct comun de atingere al concordanței pozitive, căci singurul lor punct de atingere este de caracter cu totul negativ, adică *incomprehenzibilitatea* convingerilor religioase și din această premisă comună corespunzător punctelor de vedere opuse se și deduc concluziuni contradictoric opuse. Anume, până ce — ținând la principiul său normativ suprem, conform căruia rațiunea este măsura realității, — deduce raționalismul antireligios din incomprehenzibilitatea dogmelor credinței concluziunea, că toate aceste laolaltă nu sunt decât *simple iluziuni* și sunt prin urmare simplamente a se delătura, până atunci deduce direcția mistic religioasă invers din incomprehenzibilitatea adevărurilor credinței sale *incapacitatea* și *incompetența* rațiunei omenești în chestiuni de credință, precum dovedește aceasta cunoscuta vorbă a lui Luther, că *rațiunea* omenească este în chestiile aceste *oarbă tun !*

Vedem deci, cum în cursul desvoltărei spiritului modern s'a schimbat acea *armonie* a religiunei și științei, care a stăpânit în evul mediu, tocmai în contrastul său diametral: în un *conflict* adânc între religiune și știință.

Dintre marii cugetători ai timpului nou nu a atins pe nime așa de aproape acest conflict al religiunei și științei, ca pe Kant, al cărui crtiticism — precum se știe — constitue în filozofia modernă dela Déscartes încoace, o epocă nouă, și care exercíază asupra spiritelor până în zilele noastre o influență atât de dăinuitoare ca nici un altul. Cine cunoaște felul gândirii și simțirii lui Kant, va găsi cu totul de înțeles, că întregul criticism al lui Kant este propriamente întocmit numai ca să aplaneze în mod armonic acest conflict al religiunei și științei, căci abia se va mai gasi între cugetătorii timpului modern un al doilea, în care este așa nemijlocit legat de olaltă boldul puternic al științei cu o dispoziție sufletească adânc religioasă, ca la Kant. Ba se poate zice, că de când a fost Kant trezit prin Hume din ațipeala sa dogmatică, i-a devenit, așa zicând, acest conflict o afacere personală, căci acest conflict se arată la el deadreptul în forma unei adevărate *lupte intime sufletești.* Și precum constitue această *discrepanță sufletească nota cea mai caracteristică a lui Kant,* tot așa poartă și *întregul său criticism* pe frunte signatura acestei *discrepanțe caracteristice.*

Kant voiește să delătureze conflictul prin o strictă despărțire a terenelor științei și credinței. Demarcând el precis limitele științei caută de o parte să aducă știința la apăpostul iluziunilor, cari se nasc în mod firesc din depășirea acestor limite, de altă parte caută să apere credința față de atacurile, cărora este aceasta

expusă, dacă depăşeşte fără drept ştiinţa limitele sale şi îşi aroagă o judecată în chestiuni în cari nu-i compete aceasta.

Putându-se astmod evita depăşirile limitelor, păgubitoare în ambele direcţiuni, s'a ajuns un câştig îndoit: metafizica devine din o simplă ştiinţă aparentă, ce a fost până acum — după părerea lui Kant — o ştiinţă adevărată, iar credinţa, dacă nici nu va mai găsi în ştiinţă un sprijin aparent, va sta însă faţă de toate atacurile ştiinţei ca o fortăreaţă inaccesibilă. Religia şi ştiinţa, fiecare pe terenul sau propriu, sunt pentru totdeauna asigurate în existenţa lor, nici una nu ameninţă pe cealaltă şi pacea şi armonia între ambele este restabilită pentru toate timpurile.

Astfel îşi *stabileşte Kant problema* sa şi până aici ar fi lucrul în ordine. Dar *a şi rezolvat problema?* La această întrebare se poate da numai un singur răspuns: *Nu!* Ba, trebue să mai adaugăm, că din poziţia lui Kant peste tot *nu se mai poate rezolva* această problemă, căci din aceasta nu mai poţi ajunge la asigurarea religiunei şi ştiinţei, ci la *delăturarea ambelor.*

Ideea fundamentală a lui Kant privitoare la rezolvarea problemei se poate adică resuma în teza: Lumea reală, care nu este în stare să satisfacă trebuinţele sufleteşti religioase ale lui Kant, are să fie schimbată în o simplă aparenţă a ei, ca să se poată atribui o aparenţă de realitate unei lumi imaginare, celei « noumenale », care ţine în vedere satisfacerea acestor trebuinţe sufleteşti. In lupta sufletească, ce a decurs în sufletul lui Kant între ştiinţă şi credinţă, ori — după terminologia lui proprie — între raţiunea teoretică şi practică, a repurtat învingerea deşi nu completă — precum se ştie — cea din urmă şi raţiunea *practică* revindecă prin aceasta *primatul* asupra raţiunei *teoretice.* Amăsurat acesteia şi declară Kant, că *a trebuit să delăture ştiinţa, ca să facă loc pentru credinţă.* Adevărat, că el crede a fi delăturat ştiinţa numai pe terenul metafizicei, dar de fapt a delăturat ştiinţa peste tot, căci conform principiilor sale gnoseologice *nu* există pentru noi peste tot o cunoştinţă adevărată adică *obiectivă,* ci în toate punctele numai o cunoştinţă *aparentă. Noi nu cunoaştem lucrurile aşa cum sunt aceste în sine, ci aşa precum ne apar.* De aceea face el deosebirea între *aparenţă* şi *lucrul în sine* (Ding in der Erscheinung und Ding an sich) şi înalţă apoi pe baza acestei deosebiri sistemul său biocosmic: sistemul lumii *fenomenale* şi *noumenale.*

Astmod prin o lovitură se schimbă lumea reală în o lume aparentă şi toată cunoştinţa adevărată se schimbă în o cunoştinţă aparentă. De fapt şi sunt aceste două de nedespărţit: Dacă e să schimbăm lumea reală în o simplă lume aparentă, trebue să schimbăm şi toată cunoştinţa adevărată în o simplă cunoştinţă aparentă şi viceversa, dacă nu mai există peste tot o cunoştinţă adevărată, ci numai cunoştinţă aparentă, apoi nu mai poate exista pentru noi nici lume reală, ci numai o lume aparentă. Prima din aceste teze corespunde ideei fundamentale a modului de soluţiune, cealaltă principiului fundamental gnoseologic al lui Kant. Conform acestui principiu declară — precum se ştie — Kant spaţiul şi timpul ca simple forme de intuiţiune; realitatea, substanţa, cauzalitatea, unitatea, pluralitatea şi celelalte noţiuni fundamentale metafizice de simple forme subiective ale cugetării fără orice valoare obiectivă, aşa încât nu se aplică absolut de loc asupra lumii noumenale.

Dar dacă nu există pe o parte *nimic* altceva decât *cunoştinţa aparentă,* pe altă parte *însă numai lucrul în sine,* asupra căruia nu se poate aplica *nicio determinare reală,* cugetabilă, care prin urmare se delarvează ca *absolutul nimic,* atunci se surpă în sine întregul sistem bicosmic al lui Kant şi noi rămânem pe punctul *absolutului iluzionism.*

Pe punctul acesta — în mod firesc — nu mai poate fi vorba nici de ştiinţă, nici de adevăr, nici de eroare, nici de o morală, nici de un « summum bonum » transcendent, proporţional cu vrednicia morală de fericire pe care se bazează morala lui Kant. Şi după ce deosebeşte Kant şi în om partea fenomenală şi noumenală, conform cărei deosebiri suntem şi noi de o parte simplă aparenţă, adecă simplă reprezentaţiune, de altă parte însă — precum am văzut — numai absolutul nimic, se *disolvă şi existenţa noastră proprie cu totul în visul unui visător care nici nu există.*

Am văzut deja, cum se disolvă certitudinea propriului *eu* a lui Déscartes la Hume în o autoiluziune şi acum vedem cum se disolvă criticismul lui Kant în iluzionismul absolut. Şi aceasta este de tot firesc, căci Kant stă cu totul sub influenţa direcţiei Déscartes-Hume. Cât de adevărat este aceasta ne-o caracterizează faptul, că el crede a fi împlinit un fapt copernician *întorcând simplu pe dos* raportul natural conform căruia *trebue să se acomodeze cunoştinţele noastre după obiecte* şi punând, faţă de acest principiu gnoseologic general recunoscut, în *fruntea* criticismului său principiul fundamental, că *obiectele au să se acomodeze cunoştinţelor noastre.* Prin aceasta întrece Kant chiar şi principiul evidenţei al lui Déscartes, căci dacă în sensul acestui princip constitue raţiunea *măsura* realităţii, înalţă Kant acum raţiunea chiar la *creatoare* a realităţii, de fapt *nu mai are* raţiunea acum *să cunoască* legile naturei, ci ea este, care în măreţia sa de lumi creatoare *prescrie a priori naturei legi.* Şi acesta este de fapt punctul de culminaţiune al întregei direcţiuni filozofice moderne, care din princip s'a înstrăinat dela realitate.

Dacă nu cunoaştem lucrurile prin reprezentaţiunile noastre, ci totdeauna numai reprezentaţiunile noastre proprii, apoi trebue sau să abandonăm cu Leibnitz, Berkeley şi Hume peste tot lucrurile, sau dacă totuşi ţinem cu Kant la lucrul în sine, trebue — sub supoziţiunile false de mai sus — să ajungem la concluzia, că noi nu cunoaştem lucrurile aşa cum sunt, ci numai aşa cum ne apar conform formelor noastre subiective de cunoştinţă. Dacă nu întrece după Hume nicio cunoştinţă empirică gradul simplei probabilităţi şi totuş există anumite cunoştinţe apodictic sigure, apoi mai rămâne — sub supoziţiunea falsă de mai sus — numai concluzia, că toată certitudinea ştiinţifică trebue să se derive numai din subiect şi prin urmare poate fi cunoştinţa ştiinţifică adevărată numai o cunoştinţă a priori, adică o cunoştinţă absolut independentă dela orice experienţă.

Deci : Noi nu cunoaştem lucrurile aşa cum ele sunt, ci aşa precum ne apar conform formelor noastre de intuiţie şi cugetare curat subiective ;

Cunoştinţe adevărat ştiinţifice sunt numai cele aprioriste, absolut independente dela orice experienţă ;

Raţiunea prescrie a priori naturei legi, pentrucă noi cunoaştem din natură numai ceea ce punem în ea, ca şi prestidigitatorul, care scamotează din pălăria goală numai acei taleri, pe cari i-a băgat mai nainte pe neobservate în lăuntru.

Aceste sunt principiile fundamentale gnoseologice ale lui Kant, dar este evident că principiile aceste constitue totodată şi tot atâtea negaţiuni ale tuturor principiilor sănătoase gnoseologice.

Şi precum se clădeşte critica raţiunei pure a lui Kant pe baza acestor principii gnoseologice destructive, cari — precum am văzut — duc cu necesitate logică la nimicirea oricărei ştiinţe; tot aşa se clădeşte critica raţiunei practice a lui Kant din partea sa iarăşi pe baza principiului fundamental destructiv al Protestantismului.

Precum nu are raţiunea teoretică, ca creatoare a realităţii, să cunoască legile naturei, ci are să i-le prescrie a priori, tot aşa n'are din partea sa nici raţiunea practică să cunoască principiile obiective ale moralităţii, ci în virtutea autonomiei, ce îi vindică Kant, are să-şi creeze însăşi principiile aceste. Şi precum statuează Protestantismul conştiinţa individuală ca singur competenta instanţă pentru a decide în chestii de credinţă despre adevăr şi eroare, astfel ridică şi Kant în critica sa a raţiunei practice conştiinţa subiectivă ca măsură a întregei moralităţi. Dar a ridica conştiinţa subiectivă — cu exchiderea din princip a oricărei norme obiective de moralitate la singura măsură a întregei moralităţi şi a întinde peste aceasta cadrul unui formalism gol, pe care fiecare îl poate umplea după bunul său plac— nu înseamnă, în ciuda găunosului imperativ categoric, nimic mai puţin, decât a nimici deja în princip orice moralitate adevărată. Tot aşa nu se poate trage la îndoială spiritul antistatutar şi ostil bisericei al Protestantismului în vederile filozofice religionare ale lui Kant, întru cât vede idealul său în biserica nevăzută, fără dogme şi fără preoţi, care uneşte toţi oamenii în credinţa raţiunii pure şi către care ideal au să tindă bisericile văzute. Este însă evident, că stăruinţa bisericilor

existente, îndreptată spre o asemenea utopie, ar însemna stăruinţa de a se disolva pe sine şi că dispărând bisericile, va dispărea şi religia, pentru a cărei salvare a nimicit doar Kant chiar însăşi ştiinţa.

Vedem cum duce criticismul lui Kant pe terenul teoretic la iluzionismul absolut, pe terenul practic însă la nihilismul moral şi religios.

Dacă privim deci de o parte boldul puternic de a şti, dispoziţia sufletească adânc religioasă şi sentimentul moral de datorinţă a lui Kant, potenţat chiar până la exces, de altă parte însă totodată şi aceste nenorocite rezultate ale criticismului său, atunci avem aici dovada cea mai eclatantă, că ce putere iresistibilă rezidă în principii, cari dacă sunt întoarse pe dos, întorc în contrastul lor diametral şi cele mai bune şi mai rezolute intenţiuni ale reprezentanţilor lor.

Cu aceste pot acum încheia această reprivire istorică şi resuma rezultatele ei. *Infrânare spirituală, unitatea credinţei şi ştiinţei, precum şi stagnaţiunea spirituală sunt cele mai alese note caracteristice ale evului mediu : spiritul neînfrânării, discrepanţa credinţei şi ştiinţei, precum şi principii fundamentale gnoseologice şi de credinţă, cari duc în aplicarea lor la disoluţia credinţei şi ştiinţei, sunt notele caracteristice mai bătătoare la ochi ale evului nou.* Pe baza principiilor direcţiunii modern filozofice este ştiinţa adevărată tot atât de puţin posibilă, ca şi biserica şi religiunea pe baza principiilor moderne de credinţă. Toate principiile aceste moderne fundamentale sunt, — după firea lor proprie, — principii destructive, de aceea şi conduc pretutindenea unde se aplică cu putere iresistibilă la destrucţiune.

Dacă cu toate aceste există nu numai ştiinţă, ci în sânul ei şi un progres neaşteptat, dacă nu numai nu au dispărut în evul nou religiunea şi biserica, ci susţin învingătoare lupta contra tuturor înduşmănirilor şi combaterilor, este a se mulţumi aceasta numai şi numai împrejurării, că *au ştiut să se apere faţă de toate aceste principii moderne destructive şi au rămas pe terenul sigur al principiilor sănătoase de credinţă şi ştiinţă.*

Delăturarea supoziţiunei ştiinţei în accepţia modernă, adică absoluta delăturare a oricărei supoziţiuni a ştiinţei este cea mai primejdioasă dintre toate supoziţiunile, căci fără supoziţiunea ori mai corect zis, *fără necondiţionata recunoaştere a caracterului obiectiv al cunoştinţelor noastre şi a valorii lor obiective, adică a percepţiunilor şi a legilor logice de cugetare, nu există peste tot ştiinţă.* Dubitarea obiectivităţii acestora ori negaţiunea lor este negaţiunea ştiinţei peste tot, iar principiul modern al evidenţei este acel licuriciu seducător, care conduce în abisul fără fund al iluzionismului absolut. Şi precum formează acest *subiectivism*, înstrăinat din princip dela realitate, materia explozivă *pentru ştiinţă*, aşa formează *subiectivismul*, care perhorescează orice normă obiectivă, pe terenul moralei şi religiunei, materia explozivă a oricărei *morale şi religiuni.*

Dacă privim mai aproape la lupta, ce trebue să o poarte bisericele istorice contra asalturilor spiritului modern al timpului vom vedea, că aici avem de a face cu o *luptă cu două fronturi.* Stăm aici în faţa unui fenomen particular, anume că până când se combate *în numele ştiinţei religiunea* peste tot, ca o aberaţiune spirituală păgubitoare, până atunci se combat *în numele religiunei* de altă parte în existenţa lor *bisericele*, bazate pe dogme de credinţă pozitive. Şi dacă întrebăm: In numele cărei religiuni se combat aceste biserici? este răspunsul: In numele *religiunei raţionale!* Dacă întrebăm apoi mai departe: Ce este această religiune raţională? primim nu numai răspunsuri diferite, ci chiar şi contrazicătoare între sine. Va fi destul dacă indicăm în privinţa aceasta numai unele exemple. Pentru Herbert de Cherbury constitue conţinutul religiunei raţionale cuprinsul ideilor înrădăcinate în toţi oamenii şi prin urmare *comune* tuturor religiunilor. Pentru I. Locke se întemeiază religiunea raţională pe cuprinderea *raţionalităţii* creştinismului pozitiv. Pentru S. Reimarus în cuprinderea *iraţionalităţii* întregului creştinism pozitiv, care — afară de credinţa într'un singur Dumnezeu personal şi nemurirea sufletului — nu este altceva decât o ţesătură de erori şi înşelăciuni. Pentru alţii se desface — cu respingerea întregului creştinism — religunea raţională

în *panteism*. Pentru Kant în fine — ca să încheiem cu el exemplificaţiunea — se întemeiază — în opoziţie diametrală cu Locke — religiunea raţională nu pe cuprinderea raţiunei *teoretice*, ci în urma imposibilităţii unei asemenea cuprinderi, susţinute de Kant, numai pe o trebuinţă a raţiunei practice.

Vedem după aceste, că sub parola religiunii raţionale se înţeleg cele mai diferite şi mai opuse lucruri şi fiecare înţelege propriamente sub aceasta ceea ce tocmai îi place. Dacă înseamnă pentru Locke religiunea raţională *deplina conformitate* a raţiunei şi religiunei în sensul creştinismului biblic, pentru alţii din contră *deplina discrepanţă* a acestora, iar pentru Kant în fine anumite *postulate ale raţiunei practice*, cărora însă nu li se poate atribui în *privinţă teoretică nici chiar valoarea de hipotese*, apoi de sigur se va găsi de tot de înţeles, dacă bisericile întemeiate pe dogme de credinţă pozitive *nu au putut* de dragul unei parole, — care invoalvă contraste aşa de multilaterale şi chiar contradictorice — *să-şi abandoneze* propriile dogme pozitive, fără de a comite deodată cu aceasta o *sinucidere*. Şi în privinţa aceasta nu este nicio deosebire, de se comite această sinucidere deodată prin un act eroic pe calea unui conclus de proprie disoluţie, ori de se comite cu încetul prin omorîre proprie pe calea unei apropieri treptate de idealul deja amintit al lui Kant, de biserica nevăzută, fără dogme şi fără preoţi. In ambele cazuri este o asemenea presupunere prea bizară, decât să fie trebuinţă de a-i mai expune absurditatea. Dar bisericile istorice nu pot accepta nici punctul de vedere al lui Locke, căci a face pendente dogmele dela *cuprinderea lor prin raţiune*, înseamnă a le abandona deja în princip.

Religiunea raţiunei este deci în toate formele sale citate insutinabilă. In o formă invoalvă o contradictio in adjecto, încât vrea să facă incomprehenzibilul comprehenzibil, în cealaltă formă ajunge acolo, că singuratici filozofi religionari — fiecare după felul individual al spiritului său — desrădăcinează dogmele de credinţă adânc înrădăcinate în sufletul popoarelor şi voesc apoi să le înlocuiască cu vederile de credinţă proprii, curat individuale şi curat volnice; în forma a treia însă se devalvează valoarea dogmelor pozitive de credinţă în mod artificial fără niciun fel de trebuinţă. Toate formele aceste ale religiunei raţionale tind — precum vedem — la *raţionalizarea* religiunei, fără de a-şi da însă seamă că *nimicesc religia în numele religiei*.

Astfel ni se arată şi religiunea raţională ca o ecrescenţă bolnăvicioasă a direcţiei bolnăvicioase a spiritului modern.

După această clarificare a contrastului dintre aşa zisa *religiune raţională* şi *religiunea pozitivă*, stăm acum în faţa întrebării: *Care este deci raportul adevarat, genuin dintre religiune* şi *ştiinţă?* In cursul reprivirii noastre istorice am dat de trei raporturi de felul acesta: *raportul armoniei medievale*, al *conformităţii moderne* şi al *antagonismului modern* între ştiinţă şi religiune şi am văzut că nici unul din aceste trei raporturi nu poate suporta critica.

Armonia medievală se întemeiază — precum am văzut — pe principiul normativ insutinabil, conform căruia nu se poate privi ca adevărata nicio teză ştiinţifică, care contrazice vreunei dogme a credinţei; conformitatea modernă şi antagonismul modern se întemeiază din contră — precum de asemenea am vazut — pe inadmisibila întoarcere în contrastul contradictoric a acelui princip, conform căruia nu se mai poate privi ca adevărată de aici înainte nicio dogmă a credinţei, care nu concordează cu ştiinţa sau cu lumina raţiunei, fiind întreaga deosebire între ultimele două puncte numai aceea, că — precum am văzut — pretinsa conformitate a religiunei şi ştiinţei se dovedeşte de o sinamăgire pioasă, antagonismul ostil religiunei se arată din contră numai ca consecvenţă logică a principiului fals normativ.

Acest princip normativ este deci în ambele sale forme de o potrivă inacceptabil, căci în forma sa medievală pune el ştiinţei o *limite artificială*, incompatibilă cu adevărata fire a aceleia, în forma sa modernă aşează el din contra religiunei o limită, care contrazice firei ei, şi care tocmai de aceea conduce în consecvenţele sale cu necesitate logică la nimicirea religiei.

Religiunea însă tot aşa de puţin se poate nimici, precum nu se poate delimita artificial ştiinţa în împlinirea problemei sale, dacă a ajuns odată la conştienţa deplină a acesteia. Prin urmare tind ambele forme ale acestui princip normativ la *imposibil* şi aceasta rezultă din o falsă apreciere a naturei adevărate a religiunei şi ştiinţei. Dar cunoştinţa raportului adevărat, genuin dintre religiune şi ştiinţă, precum şi a principiilor cari au să servească acestuia ca cinozură, pot fi deduse numai din adevărat cunoscuta natură şi meniţiune a religiei şi ştiinţei.

Avem deci să întrebăm: *Ce este ştiinţa şi religiunea şi care este meniţiunea fiecăreia din aceste?* Nu încape nicio îndoială, că religiunea şi ştiinţa sunt cei mai importanţi *doi factori de cultură*, ba se poate zice, că întru cât state şi popoare nu numai că pot exista fără ştiinţă, dar pot ajunge şi un grad anumit de cultură, pe când fără religiune nici exista nu pot, întru atâta este religiunea un factor cultural şi *mai indispenzabil* decât ştiinţa. Dar dacă şi sunt religiunea şi ştiinţa cei doi factori culturali mai importanţi, sunt ele cu toate aceste toto *genere* deosebite. Ambele au rădăcini *adânci* şi *inexterminabile* în natura omenească, dar resar din două bolduri fundamentale ale vieţii *cu totul deosebite :* una îşi are rădăcinele în *boldul cunoştinţei*, cealaltă în o adâncă *trebuinţă a inimii*. Fiinţa ştiinţei consistă din *cunoştinţa obiectivă*, fiinţa religiunei — pe treaptă mai înaltă, monoteistică, a desvoltării — consistă din un *raport subiectiv mistic al inimei cu cauza primordială mistică a lumei*. Tendinţa ştiinţei este de a *înţelege* lumea şi lucrurile în *nexul lor natural*, între marginele naturale ce-i sunt puse, cari nu se pot depăşi; religiunea din contra, conform firei sale intime, *se mişcă în sfera incomprehenzibilului*. Cea mai înaltă problemă a ştiinţei, aşa dar a filozofiei şi aici special a unei metafizici strict ştiinţifice este *a câştiga pe baza celor mai generale fapte empirice şi a concluziunilor finale ce rezultă din aceste cu strîngenţă logică, o intuiţiune strict obiectivă şi sistematică a lumei, care are să constitue în privinţă ştiinţifică ultimul fundament teoretic al tuturor ştiinţelor speciale*. Dar peste acest punct nu poate să pătrundă nicio ştiinţă omenească. Nicio ştiinţă omenească nu poate să rezolve ultimele întrebări, cari se nasc din problema lumei, *enigma existenţei, enigma universului*. Aici stă ştiinţa la marginea ei extremă, pe pragul incomprehenzibilului şi acest prag nu-l poate trece, fără de a se disolva pe sine.

Astfel deşi a câştigat ştiinţa cu intuiţia sa obiectiv sistematică a lumei un punct de odihnă solid logic şi fundamentul teoretic al diferitelor sale ramuri, dar *nu a rezolvat în întregimea sa* problema lumei şi după ce nu poate face această n'are să se lase sedusă de iluziunea, ca şi când s'ar fi rostit prin *imperfecta* sa rezolvare a problemei lumei chiar şi *ultimul cuvânt în chestiunile aceste*. Restul nerezolvat al problemei este *câmpul nemăsurat al incomprehenzibilului* şi pe acest câmp n'are să iee cuvântul ştiinţa, căci acesta constitue *domeniul exclusiv al credinţei*.

Astfel sunt terenele ştiinţei şi credinţei, unul faţă de altul, strict delimitate: In sfera chestiunilor celor mai înalte, privitoare la problema lumei, constitue *comprehenzibilul* domeniul *ştiinţei*, *incomprehenzibilul* însă domeniul *religiunei*. Dar în ciuda acestei limitări adânci a terenelor lor, peste care nu se poate clădi pod, au totuşi religiunea şi ştiinţa un *punct comun* de atingere şi adică unul de natură *pozitivă*, căci acest punct de atingere este: *Certitudinea ştiinţifică a existenţei lui Dumnezeu*.

Deşi s'a răspândit foarte în cercurile ştiinţifice ale timpului modern concepţia *adusă* în avânt dela *nominalismul* scolastic încoace, că existenţa lui Dumnezeu nu s'ar putea demonstra în mod ştiinţific, totuşi este falsă aceasta concepţie. Dacă abstragem dela toate *antropomorfismele* ştiinţific inadmisibile, şi înţelegem sub ideea Dumnezeirii aceea, în ce conglăsuesc, pe lângă toate celelalte divergenţii multiple ale lor, cei mai mari filozofi şi teologi ai tuturor timpurilor, anume *cauza primordială a universului :* atunci este evident, că *pe cât de certă este existenţa lumei, atât de certă este şi existenţa lui Dumnezeu, ca acea cauză primordială, în virtutea căreia este constituită lumea tocmai aşa şi nu altfel decât cum este de fapt constituită*. Şi această idee a Dumnezeirii, această idee a cauzei primordiale a universului *nu este* o *iluziune* fără conţinut, ci o *idee cu desăvârşire reală*, plină de înţeles, care îşi câştigă conţinutul strict ştiinţific din bine conceputa idee a lumei însăşi.

Anume dacă întrebăm: ce este lumea? există la această întrebare — după părerea mea — numai un singur răspuns adevărat: *Lumea este organismul realităţii, înţelegând sub noţiunea realităţii totalitatea tuturor eficienţilor şi efectuitelor, iar sub noţiunea organismului o formaţiune, a cărei unitate se întemeiază pe condiţionarea, reciprocă a proceselor naturale, cari într'olaltă împletite, decurg după legi imutabile.* Astfel ni se arată lumea ca *organismul organismelor*, iar fiecare organism este o *finalitate întrupată* şi fiecare finalitate întrupată este *inteligenţă întrupată* Din aceasta reiese însă cu stringenţă logică, că *organismul universului ne reprezintă inteligenţa întrupată a lumei şi tocmai această inteligenţă, care penetrează şi dirijează universul, constitue obiectul real al ideei dumnezeeşti strict ştiinţifice.*

Fireşte mintea omenească mărginită nu poate cuprinde această inteligenţă a lumei în imensitatea ei, noi nu ne putem forma nici cea mai palidă reprezentaţiune despre natura ei, *dar de existenţa şi eficienţa acestei inteligenţe* suntem *aşa de siguri, ca şi de existenţa lumei însăşi.*

Şi aici, în această certitudine neclintită a existenţei lui Dumnezeu zace punctul de atingere comun al religiunei şi ştiinţei, dar de aici încolo se despart căile şi punctele lor de vedere: anume pecând formează Dumnezeu pentru reflecţiunea ştiinţifică un *obiect pur teoretic,* cum vedem d. e. aceasta în metafizica lui Aristotel, formează Dumnezeu pentru conştiinţa religioasă mai mult decât un simplu obiect de cunoştinţă, Dumnezeu este pentru aceasta totodată şi un *obiect al afecţunei,* un *obiect* al iubirii şi preamăririi, al doririi şi închinării. Şi în legătură cu aceasta se mai deosebesc punctele de vedere ale religiunei şi ştiinţei încă în un alt punct esenţial: anume până când trebue să renunţe ştiinţa — în urma mărginirii cunoştinţei omeneşti — la orice determinare mai de aproape a lui Dumnezeu, deşi — precum am văzut — trebue totodată sa ţină neclintit la incontestabila existenţă a lui Dumnezeu, ca inteligenţa lumei, care penetrează şi dirigează universul, ori mai corect zis, substanţa lumei, până atunci conştiinţa religioasă, din contra, nu poate renunţa la personificarea acestei inteligenţe a lumei, fară de a delatura ori denatura sentimentele religioase, căci aceste sentimente ale preamaririi şi închinării sunt aşa exclusiv de natură personală, adică psihologiceşte aşa exclusiv posibile numai între persoane, încât desbrăcate de acest caracter al lor trebue să devină peste tot fără sens, ori, cel puţin, trebue să apară ca denaturări psihologice. Şi aceasta zace în aşa măsură în firea lucrului, încât chiar şi idolotatrii nu se închină figurei de piatră ori de lemn, ci puterilor naturei presupuse şi personificate în aceste.

Este deci învederat, că conştiinţa adevărat religioasă este cu putinţă, numai pe punctul de vedere al teismului, adică presupunând un Dumnezeu personal, de altă parte este însă tot atât de învederat, că la întrebarea: potu se atribui inteligenţei lumei atribuţiuni personale şi de ce fel? nu se poate da absolut niciun răspuns strict ştiinţific, ci în chestiunea aceasta are să decidă numai şi numai credinţa şi adecă adevărat religioasa conştienţă. N'are deci să ne prindă mirare, dacă se revoltă formal conştienţa adevărat religioasă, sentimentul veritabil religios, contra panteismului, care nu corespunde nici punctului de vedere curat ştiinţific şi nici celui genuin religios. Celui dintâiu nu corespunde panteismul pentrucă identifică lumea cu Dumnezeu, adecă substanţa lumei cu inteligenţa lumei, ce penetrează şi dirijează aceasta, şi produce prin această identificare o încurcare grosolană de noţiuni, căci pe cât de certă este legătura indisolubilă a acestor două momente, atât de certă este şi deosebirea lor reală. Iar punctului de vedere religios nu corespunde panteismul pentrucă acesta falsifică deadreptul sentimentul religios prin inadmisibila identificare a lumei cu Dumnezeu, cât şi prin tot atât de inadmisibila negaţiune chiar şi a posibilităţii atribuţiunilor personale a lui Dumnezeu.

După ce răsare însă şi panteismul din un sentiment religios, deşi foarte întunecat, anume din un misticism tulbure şi spălăcit, trebue — în treacăt zis considerat acesta ca un punct de vedere pseudo-religios.

Prin urmare *nu* ştiinţa, *ci* religiunea este aceea care are să stabilească conţinutul mai apropiat al ideei Dumnezeirei, a cărei valoare obiectivă este ştiinţific

asigurată, şi tot religia este aceea, care în legătură cu aceste are să răspundă şi la întrebările ultime şi cele mai înalte, cari privesc *menirea omenimei în procesul universului.* Nici o ştiinţă omenească *nu poate* stabili pe acest teren *adevărul,* căci acest teren rămâne pentru lumina raţiunei *pe totdeauna închis,* de aceea şi decide în aceste chestiuni *numai credinţa. Singuratici* pot eventual, în resignaţiune de nevoe, renunţa din acest motiv la răspunsul acestor întrebări, *popoarele* însă nu pot face aceasta, căci pentru ele formează aceste întrebări totodată *cea mai înaltă chestiune practică de vieaţă,* de aceea este religiunea şi factorul *cel mai important* şi *mai indispenzabil* de cultură în vieaţa popoarelor. Factor de cultură este însă religiunea nu în forma *caricaturei* sale *fără* de *vieaţă* a aşa zisei *religiuni raţionale,* ci numai în formaţiunile sale *pline de vieţă,* în *religiunile pozitive istorice.*

Religiunea şi ştiinţa sunt deci — precum vedem — *sub toate punctele de vedere toto genere deosebite, deşi nu sunt incompatibile, totuşi sunt lucruri incomensurabile.*

Cât de puţin se poate face prin urmare incomprehenzibilul comprehenzibil, atât de puţin poate fi incomprehenzibilul măsura comprehenzibilului şi viceversa. Cât de puţin poate fi prin urmare punctul de vedere dogmatic dătător de măsură la soluţiunea problemelor ştienţifice, tot atât de puţin se poate aplica la conţinutul dogmelor de credinţă măsura ştienţifică.

Este însă firesc că aceasta nu exchide, ca şi însăşi religiunea, fiinţa ei peste tot, cât şi formaţiunile ei speciale istorice, să fie luate ca obiect al scrutării ştienţifice. Şi problema aceasta are să o ducă în deplinie ştiinţa sub cele mai diferite puncte de vedere ale ei: cel psihologic, istoric şi cultural, având loc sub ultimul punct de vedere chiar şi aprecierea critică a volorii diferitelor religiuni istorice, în sensul de a stabili întru cât corespund mai mult sau mai puţin acestor recerinţe singuraticele religiuni istorice ca factori culturali. Dar această limită a criticei ştiinţifice nu o poate depăşi şi nici nu este permis să o depăşească ştiinţa, căci dacă face aceasta, supunând conţinutul lor de adevăr, în sine luat al dogmelor, unei critice, care apreciază valoarea lor, fie pentru a le îndrepta fie pentru a le delătura cu totul părăseşte ştiinţa prin aceasta punctul său de vedere adevărat şi devine în cazul prim o teologie speculativă, iar în cazul ultim distrugătoarea religiunei, pe care nu o poate înlocui. Este însă cu neputinţă ca meniţiunea ştiinţei ca factor important cultural să fie a nimici pe celălalt factor cultural indispensabil şi ne de înlocuit, adică: religiunea.

De aceea nu poate fi niciodată menţiunea ştiinţii a combate dogmele credinţei şi a submina credinţa în aceste pe motiv, că aceste dogme nu corespund tezelor ştiinţei. Deja un asemenea postulat al concordanţei invoalvă o contradictio în adjecto, căci tocmai precum nu se poate schimba credinţa în ştiinţă şi stabili ştiinţific conţinutul credinţei, tot aşa este cu neputinţă o asemenea concordanţă şi tocmai de aceea nu se poate şi nici nu este permis a aplica măsura ştiinţifică la conţinutul de credinţă al dogmelor. Aceste doar nu sunt rezultatele reflexiunei ştiinţifice, ci ale conştiinţei religioase şi dogmele sunt cu atât mai bune şi corespund cu atât mai mult meniţiunei lor adevărate, cu cât sunt mai vechi, adică mai sfinţite prin tradiţiune şi cu cât sunt, prin urmare, mai intim concrescute cu sufletul poporului. Aici zace deci adevărata valoare a dogmelor credinţei şi nu în concordanţa cu tezele ştiinţei ceea ce deja în sine este cu neputinţă.

De aceea deja oracolul dela Delphi a dat la întrebarea: « Care cult religios este mai bun? » cu tot dreptul răspunsul înţelept: « In tot oraşul acela, care domneşte acolo în mod legal »!

Pe acest motiv este *conservatismul dogmatic cel mai rigid* de-a-dreptul un *princip de vieaţă* al fiecărei biserici existente şi este o concepţie cu desăvârşire falsă, dacă se crede că filozofia ar avea problema a *raţionaliza* religiunile pozitive şi a le îndrepta prin aceasta, căci prin aceasta — precum am văzut — *nu se îndreaptă* religiunea, *ci se nimiceşte.*

Din această rezută deci de sine *principiile dătătoare de măsură* pentru determinarea *raportului firesc între religiune şi ştiinţă.*

Amestecarea religiunei şi ştiinţei este inadmisibilă, căci strică deopotrivă religiunea şi ştiinţa.

Ştiinţa n'are să stea în serviciul religiunei, dar n'are nici să iee faţă de aceasta o atitudine ostilă.

Fiecare biserică, ca depozitara dogmelor sale de credinţă, are să ţină la aceste cu toată rigiditatea şi n'are să permită ca dogmele sale să devină prada speculaţiunilor filozofice goale şi incoherente.

Simtă singuratici filozofi şi entuziaşti religioşi trebuinţa sufletească a unor asemenea fantasterii, ori nu simtă peste tot ca d. e. ateiştii nicio trebuinţă religioasă, aceasta este pe deplin *afacerea lor proprie personală* şi fiecare fericească-se după fasonul său propriu.

Dar dacă cutează asemenea reformatori mistici ori duşmani ateişti ai religiei a se apropria de sanctuarul popoarelor, de religiunea intim concrescută cu întreaga lor viaţă sufletească, de acea sfinţenie, care singură poate oferi popoarelor proptă morală, mângâere şi tărie sufletească în vicisitudinele vieţii: Atunci bărbaţii adevăratei ştiinţe şi bărbaţii bisericei trebue să strige acestor comiţători de sacrilegiu, conştienţi ori inconştienţi, în cor unison un departe răsunător: Hands off!

Armonia religiunei şi ştiinţei este un postulat indispensabil al desvoltărei culturale sănătoase şi pacinice a popoarelor, dar această armonie n'are să se caute în acomodarea imposibilă sau a tezelor ştiinţei cu dogmele de credinţă sau invers a dogmelor de credinţă cu tezele ştiinţii. Această armonie se poate găsi numai dacă bărbaţii ştiinţii şi bărbaţii bisericei în deplina şi lămurita cunoştinţă a diferinţei între punctele lor de vedere, apreciând şi respectând reciproc fără rezervă aceste puncte de vedere, fiecare parte în sfera sa şi după felul său, dar deopotrivă însufleţiţi de comuna lor misiune sublimă, se vor nizui de a promova mână în mână, sprijinindu-se reciproc, în concordie şi armonie completă, marea operă a culturei şi civilizaţiunei popoarelor lor.

Aceasta este adevărata armonie a religiunei şi ştiinţei!

Birchiş, Decemvrie 1904.

IV

VERSÖHNUNGS-SYMPTOME [1])

Inmitten der leidigen Nationalitäts-Wirren, von denen unser armes Vaterland noch immer so schwer heimgesucht wird, stehen wir seit einiger Zeit einer neuen und ungewohnten Erscheinung gegenüber. Inmitten des Kampfes, dessen Heftigkeit auf aggressiver wie defensiver Seite eben in letzterer Zeit einen Höhegrad erreicht hat, den derselbe zumindest in der Aera seit der Wiederherstellung der Verfassung noch nicht gehabt hat, ertönt in hervorragenderen Organen der chauvinistischen Presse regierungsfreundlicher wie oppositioneller Färbung, statt der bisher gewohnten Kriegsposaune mit einemmale der liebliche Klang der Friedensschalmei. Statt der gewohnten Gefühlsausbrüche der Gehässigkeit und Feindseligkeit, mit welchen uns diese Presse in so reichlichem Masse regalirte, dass sich unsere Susceptibilitat gegen derlei Ausfälle beinahe schon abzustumpfen begann, vernehmen wir seit einiger Zeit, von dieser selben Seite her, Worte, aus denen uns ein Geist der Versöhnlichkeit und Friedensliebe, gleich dem duftigen Frühlingszephyr, entgegenweht. Und nicht diese Presse allein ist mit einemmale so conciliant gestimmt, auch Minister sehen wir, wie sie ganz geringfügige, der Politik völlig fernliegende Anlasse dazu benutzen, speciell uns Romanen gegenüber den Geist der Versohnlichkeit zu bekunden, die schönen und edlen Gefuhle « gegenseitiger Achtung, Toleranz und Anhanglichkeit » zu betonen und die Idee « bruderlicher Versöhnung » zu propagiren.

Nun, wer mit unsern verfahrenen und verbitterten Nationalitäts-Verhaltnissen auch nur einigermassen vertraut ist, der wird nicht umhin können, eine solche Erscheinung neu und ungewohnt zu finden. Freilich dürfte kaum Jemand in Versuchung kommen, die Bedeutung dieser Erscheinung zu überschatzen, immerhin erscheint sie mir beachtenswerth genug, um etwas näher angesehen zu werden und beachtenswerth finde ich dieselbe nicht blos wegen jenes offenen Widerspruches, in welchem dergleichen schon klingende Worte zu jenen bedauerlichen Thatsachen stehen, die sich zu selber Zeit, gleichsam unter dem Nachklange solcher Worte vor unsern Augen abspielen, wie wegen jenes etwaigen, anderen, verborgenen Widerspruches, auf welchen diese Erscheinung moglicherweise ausserdem noch hindeuten kann, sondern ich finde die Erscheinung beachtenswerth auch trotz dieser Widersprüche.

Der ersterwahnte Widerspruch zwischen Wort und That ist so augenfällig, dass diese schonen Worte hiedurch beinahe einen ironischen Anstrich bekommen und leicht den Eindruck erwecken konnten, als sollte durch sie dem angethanen Unrechte auch noch der Hohn hinzugefugt werden. Ich saume nicht zu erklaren, dass ich meinerseits diesen Worten einen solchen Sinn durchaus nicht beilegen

---

[1]) Art. publicat în *Romänische Jahrbücher* Nr. 1 din 1894, din prilejul încercărilor făcute de guvernul maghiar de a împăca pe Români.

will. Allein dieser Widerspruch zwischen Wort und That bleibt auch dann aufrecht stehen; denn kaum wird es sich zusammen reimen lassen, dass dieselbe Regierung, welche die Friedensfahne auf ihre Zinne hisst, zur selben Zeit, gleichsam unter dieser Flagge einen formlichen Sturmausfall mit noch nicht dagewesener Vehemenz gegen unsere wichtigsten nationalen Interessen und Institutionen unternähme, dass sie gleichsam mit der einen Hand die Friedensfahne schwingend, mit der anderen eine Bresche um die andere in unsere gesetzlich garantirte Kirchenautonomie lege, um auch dieses letzte gesetzliche Asyl zu zerstören, in welchem unser sonst überall arghedrohtes und bedrücktes Nationalleben noch Zuflucht finden und einigermassen freier aufathmen konnte; kaum wird es sich zusammen reimen lassen, dass sozusagen in demselben Augenblicke, in welchen ein Officiosus die beherzigenswerthen Worte verkündet: «der Gedanke einer gezetzlichen Massregelung der Romänen sei selbst jenseits des Konigssteiges nicht mehr populär», eben eine gesetzliche Massregelung der Romänen in einem Masse und Umfange versucht werde, wie wir eine solche in Ungarn — zur Ehre seiner politischen Reputation sei es gesagt — bisher noch nicht erlebt und dergleichen man in andern constitutionellen Staaten, Ausnahmezustände etwa abgerechnet, wohl auch kaum wiederfinden dürfte. Dieser offenkundige Widerspruch zwischen Wort und That lässt sich demnach nicht in Abrede stellen, derselbe besteht, ja er ist flagrant.

Allerdings sind Widerspruche dieser und auch anderer Art in unserer Staatspolitik nicht eben etwas ungewohnliches, mannigfach sind ja jene Widersprüche principieller Natur, über welche unsere, von dem chauvinistischen Grundgedanken beherrschte Staatspolitik sozusagen auf Schritt und Tritt und gleichsam wie uber ihre eigenen Beine hinwegstrauchelt: der principielle Widerspruch zwischen dem beinahe aus Revolutionäre streifenden Radicalismus z. B. auf dem Gebiete kirchenpolitischer Reformen und zwischen dem starren, beinahe verknöcherten Conservatismus auf all jenen Gebieten, wo Reformen zwar weit dringender wären als die ebenerwähnten, wo es sich aber nicht um die Erweiterung der staatlichen Machtsphäre, sondern um eine solche der politischen Rechte und Freiheiten der Staatsburger handeln würde; der Widerspruch zwischen dem, bei jeder Geledenheit mit grosser Emphase stets neuerdings proclamirten Principe des gleichen Rechtes für alle Staatsburger Ungarns als eines unerschütterlichen Fundamentalprincips unserer ganzen Verfassung und zwischen jener ganzen Reihe von Ausnahmsgesetzen und zu einem formlichen System herausgewachsen haben und deren Spitze, wie bekannt, speciell gegen eine Nationalität gerichtet ist, nun, diese und noch manch andere Widersprüche unserer Staatspolitik sind ja so all- und altbekannt, dem politischen Bewusstsein der Vertreter dieser Staatspolitik bereits so eingewöhnt, dass man sie in diesen Kreisen gar nicht mehr als solche empfindet, geschweige denn, dass man an ihnen Anstoss nehmen würde, obgleich dieselben, unter uns gesagt, recht bösartiger Natur und so handgreiflicher Art sind, dass sie auch die spitzfindigste Sophistik selbst einem Blinden nicht wegzudisputiren vermochte.

An Widerspruchen fehlt es demnach unserer Staatspolitik, Gott sei Dank, nicht, weder an solchen zwischen Worten und Thatsachen, noch an solchen principieller Natur und handelte es sich bei der in Rede stehenden Erscheinung blos um den bereits gekennzeichneten Widerspruch zwischen Wort und That, ich hatte dem Gesagten nicht viel hinzuzufügen. Allein diese Erscheinung deutet, wie ich dies bereits beruhrte, moglicherweise noch auf einer andern, verborgenen und tiefergehenden Widerspruch in unserer Staatspolitik hin, der mit den eben berührten principiellen Widersprüchen derselben nicht auf eine und dieselbe Linie gestellt werden könnte und diesem Versohnungs-Symptome eine entschieden erhöhte Bedeutung zu verleihen vermöchte. Und dieses Moment, obgleich blos hypothetischer Natur, verdient, wie ich glaube, nicht minder unsere Beachtung.

Sind nämlich die in neuerer Zeit immer haufiger wiederkehrenden Versicherungen eines nunmehr auch im Lager unserer Gegner empfundenen Friedensbedurfnisses nicht blos schöne Phrasen, sind insbesondere die von massgebender Stelle gefallenen Worte, in welchen uns genenuber die Gefuhle der Achtung, Toleranz und

Anhänglichkeit betheuert werden, nicht eben nur Worte ohne irgendwelche Bedeutung was anzunehmen die dem Manne der sie verkündet, wie die der Stellung, welche dieser Mann einnimmt, schuldige Achtung gleichermassen verbiete, dann sind angesichts solcher Erscheinungen nur zwei Suppositionen möglich: entweder Worte und Intentionen decken sich, oder Worte und Intentionen decken sich nicht.

Nun kann ich wie natürlich nicht wissen, welche dieser beiden Suppositionen thatsächlich zutrifft, deshalb will ich, um Werth und Bedeutung dieser Versöhnungs-Symptome für alle Falle nach Gebühr appréciiren zu können, jede der beiden Suppositionen für sich betrachten.

Ich wende mich zuerst dem negativen Gliede dieser Disjunction zu, weil ich über den hier supponirten Fall weniger zu sagen habe. Nehmen wir also an: Worte und Intentionen decken sich nicht, diese verführerischen Syrenen-Klänge waren nur darauf angelegt, in den Reihen unserer nationalen Opposition Verwirrung anzustiften und das Ausland über die arge Zerklüftung der innern Verhältnisse Ungarns hinwegzutäuschen. Wir hätten es also in diesem Falle blos mit einem tactischen Kunstkniff zu thun: wir hätten den alten Kampf mit neuer Methode, das alte Lied in neuer Tonart. Hätten diese Versöhnungs-Symptome in solch einem Falle für uns noch irgend einen Werth? Ich antworte: ja. Denn selbst in dem Falle, wenn der blos scheinbar veränderten Haltung unserer Gegner nur eine ganz äusserliche, tactische Bedeutung beigelegt werden müsste, auch in solch einem Falle würde, meiner Ansicht nach, aus dieser veränderten Haltung derselben für uns sogar ein doppelter Vortheil erwachsen. Zunächst ist es klar, dass, wenn die Gegner es hiebei auf eine Täuschung Anderer abgesehen haben sollten, diese ihre diplomatische Schlauheit unter den heutigen Verhältnissen und Umständen in ihrem practischen Effecte auf eine blosse Selbsttäuschung hinausliefe. Und so gering man auch die nachtheiligen Wirkungen solch einer selbstverschuldeten Selbsttäuschung ansetzen möge, diese Nachtheile blieben nicht aus und geriethen uns zum Vortheile. Weit mehr noch würde indess der zweite aus der supponirten Taktik unserer Gegner für uns erwachsende Vortheil in die Wagschale fallen. Es ist nämlich klar, dass jede Veränderung der Kampfesmethode zugleich eine Verurtheilung der früheren Methode in sich schliesst, die Vertreter der heutigen Staatspolitik würden daher mit ihrer veränderten Kampfesmethode gleichzeitig auch um einen Schritt jener Einsicht nahergebracht werden, welche endlich und letztlich doch nicht ausbleiben kann und darin liegt, dass sich der mit unsern ethnographischen Verhältnissen schlechthin unvereinbarliche Grundgedanke dieser Staatspolitik überhaupt mit keiner Kampfesmethode realisiren lasse.

Also selbt einen rein tactischen Kunstkniff angenommen, würde dieser einen wirklichen Fortschritt auf der stufenweisen Entwicklungsbahn unserer Staatspolitik zur Folge haben, denn dieser Fortschritt würde sich nicht in der intentionirten Richtung einer schliesslichen Realisirung, sondern in der entgegengesetzten Richtung einer schliesslichen Correctur des verfehlten und deshalb überhaupt unrealisirbaren Grundgedankens unserer Staatspolitik bewegen.

Ich wende mich nunmehr der zweiten Supposition zu und nehmen wir also an: Worte und Intentionen decken sich. In diesem Falle hätten die fraglichen Versöhnungs-Symptome, wie natürlich, eine entschieden höhere Bedeutung, als in dem erst supponirten Falle, denn hier handelte es sich nicht mehr um einen einfachen Wechsel in der Taktik, sondern um etwas weit Grösseres: diese Symptome würden auf nichts Geringeres, als auf einen höchst erfreulichen, ja geradezu verheissungsvollen Wandel in der Gesinnung hindeuten. Wir wären in diesem Falle nicht mühsam und schrittweise, sondern sozusagen mit einem gewaltigen Ruck an dem langersehnten Wendepunkt unserer Staatspolitik angelangt, wenn nicht auch hier noch immer ein misslicher Umstand obwaltete, der es mir leider verwehrt, mich von den Verlockungen eines allzu lebhaften Sanguinismus mitnehmen zu lassen und statt dessen bemüssigt, selbst bei einer so erfreulichen Erscheinung, wie es die hier supponirte wäre, vorerst die Sonde kühler Kritik anzuwenden. Misslich erscheint mir aber der Umstand, dass trotz des hier supponirten Gesinnungs-

Wechsels noch immer an der bisherigen Grundidee unserer Staatspolitik in ihrer unversehrten Integritat festgehalten wird. Und in dieser Hinsicht haben wir leider keine Anhaltspunkte fur eine gegentheilige Annahme, jene Erklarungen, in denen in der Presse, wie an massgebenden Stellen das unveränderte Festhalten an dieser Grundidee betont wird, scheinen vielmehr eine derartige Annahme auszuschliessen.

Dann aber deuten die in Rede stehenden Versöhnungs-Symptome auf einen neuen, viel tiefer gehenden Widerspruch hin, auf einen Widerspruch, der ganz anderer Art. wäre, als es die bereits erwahnten principiellen Widerspruche unserer Staatspolitik sind.

Es durfte daher nicht blos an sich von Interesse sein, sondern es ist für das richtige Verständniss der eigentlichen Bedeutung und für eine richtige Werthbestimmung dieser Versöhnungs-Symptome auch nothwendig, vorerst über diesen Punkt zu voller Klarheit zu gelangen.

Zu diesem Behufe will ich es versuchen, die markanten Züge der Widersprüche ersterer Art, die Widerspruche principieller Natur, hervorzuheben, denn an der Hand dieser wird uns auch der Unterschied dieser beiden Arten von Widerspruchen unserer Staatspolitik klar werden.

Die Widersprüche ersterer Art wurzeln nicht in dem, auf künstliche Rassenherrschaft und Rassenverschmelzung hinzielenden Grundgedanken der heutigen Staatspolitik selbst, sie entspringen im Gegentheil nur aus einer widernatürlichen Verquickung dieses Grundgedankens mit Principien, welche in ihrer Reinheit gefasst, mit diesem Grundgedanken absolut nicht vertraglich sind. In dem Gedanken künstlicher Rassenherrschaft und Rassenverschmelzung liegt, diesen Gedanken rein an sich betrachtet, noch gar kein Widerspruch und dieser Gedanke würde bei einer consequent durchgefuhrten Anwendung auf all die gegebenen, vielseitigen und mannigfaltigen Lebensverhältnisse und Bedürfnisse unseres Staatswesens, naturlich auch eine ebenso vielseitig und mannigfaltig differenzirte Ausgestaltung bekommen; allein diese differenzirten Theile oder Organe dieses, als vollig realisirt angenommenen, Grundgedankens würden weder mit diesem selbst, noch mit einander auch nur in den geringsten Widerspruch gerathen. In solche verwickelt sich diese Staatspolitik erst dadurch, dass sie diesen ihren Grundgedanken mit den hehren Principien wahrer Freiheit und Rechtsgleichheit, echter Verfassungsmassigkeit und des wahrhaften Liberalismus verwirklichen zu können, vermeint. Von da ab verwickelt sich aber diese Staatspolitik selbstverständlich in einen ganzen Knäuel von Widersprüchen; denn ein Grundgedanke, der die verkörperte Negation all dieser hehren Principien bildet, konnte unter Voraussetzung ganz ausserordentlich günstiger Machtverhaltnisse, wie sie in Ungarn thatsachlich nicht bestehen, allenfalls gegen, nie aber mit diesen Principien realisirt werden.

Also nicht in dem, auf kunstliche Rassenherrschaft und Rassenverschmelzung hinzielenden Grundgedanken selbst liegen diese principiellen Widersprüche, sondern in einer widernaturlichen Verquickung dieses Grundgedankens mit Principien, deren Wesen mit dem ureigensten Wesen dieses Grundgedankens mit logischer Nothwendigkeit zu einer contradictio in adjecto treibt. Es kann auch keinem Zweifel unterliegen, dass es, die Sache blos aus abstract logischem Gesichtspunkte betrachtet, viel einfacher, weit naturlicher, richtiger und zweckmassiger ware, wenn die Staatspolitik diesen ihren Grundgedanken auf dem Wege eines ehrlichen und offenen Absolutismus, statt mittels eines, in allen Stucken bis zur Wesenlosigkeit denaturirten Constitutionalismus zu verwirklichen versuchte. Da aber an die Einfuhrung eines derartigen Absolutismus vorderhand zumindest ernstlich nicht einmal gedacht werden konnte, muss diese Staatspolitik einen solchen politischen Eiertanz auffuhren, obgleich sie dabei, wie ich bereits bemerkte, auf Schritt und Tritt uber ihre eigenen Beine hinwegstraucheln muss.

Also ich wiederhole es, diese principiellen Widerspruche unserer Staatspolitik liegen nicht in ihrem Grundgedanken selbst, und so wenig dieser Grundgedanke an sich von inneren Widerspruchen behaftet erscheint, so wenig war ein solcher zwischen diesem Grundgedanken und jener Gemuthsstimmung, der er entsprungen, bisher bei den Vertretern dieser Staatspolitik wahrzunehmen. Der objective

Inhalt und die subjectiven Gefühlsmomente dieser Grundidee waren bisher in wunderbarem Einklange mit einander, all den legislatorischen und administrativen Verfügungen, welche, als ebensoviele logische Consequenzen dieser Grundidee, gegen unsere nationalen Interessen gerichtet wurden, secundirten bisher in stets harmonischer Weise die mit vibrirenden Gefuhlssaiten aggressiver Feindseligkeit und Kampflust, des Rassen-Hochmuths, Misstrauens, nationaler Intoleranz u. s. w. u. s. w.

Und dies ist der Punkt, wo sich der Unterschied der in Rede stehenden beiden Arten von Widersprüchen unserer Staatspolitik von selbst ergibt. Die Widersprüche principieller Natur wurzeln namlich, wie wir sahen, nicht in der Grundidee unserer Staatspolitik selbst, sie haften dieser Idee nur ganz äusserlich an und sind rein logischer Natur, indem sie blos aus einer ungereimten Verbindung von Zweck und zweckwidrigen Mitteln entspringen; der Widerspruch dagegen, zwischen dem hier vorausgesetzten Gesinnungs-Wechsel und dem unveränderten Festhalten an der bisherigen Grundidee der Staatspolitik, also an dem früher gewollten Zweck, ist ein Widerspruch ganz innerlicher, psychologischer Natur, derselbe erfasst diese Grundidee an ihren psychologischen Wurzeln selbst, denn er liegt in einem inneren Zwiespalt zwischen Fuhlen und Wollen.

Nun dieser neuere, tieferliegende innere Widerspruch unserer Staatspolitik ist es, auf welchen die in Rede stehenden Versohnungs-Symptome, unter der hier festgehaltenen Supposition, dass sie die Anzeichen eines aufrichtigen Gesinnungs-Wandels bilden, hindeuten wurden, und in diesem Widerspruche scheint mir, in dem hier supponirten Falle, das eigentlich beachtenswerthe Moment dieser Versohnungs-Symptome zu liegen; denn in diesem Falle ware unsere Staatspolitik bereits an ihrem, fruher oder spater ohnehin unausbleiblichen, Wendepunkt einer inneren Krise angelangt, einer Krise, die mit ihrem zersetzenden Klärungsprocesse den Staatsgedanken unserer Staatspolitik in seinem innersten Kern erfassen wurde. Denn man kann Etwas wollen und sich in der Wahl der Mittel täuschen oder faute de mieux sich auch ungeeigneter Mittel bedienen; man kann Eines wollen und Anderes zu wollen vorgeben oder Gefuhle vorspiegeln, die man nicht hat; Alldas kann man, aber Eines kann man nicht: Etwas fuhlen und dessen Gegentheil wollen.

Es ist das nicht ein einfacher logischer Widerspruch, sondern einfach eine psychologische Unmoglichkeit, von den Gefuhlen der Achtung und Toleranz Jemanden gegenüber beseelt zu sein und gleichzeitig dessen Rechte und Interessen missachten zu wollen. Es ist einfach eine psychologische Unmoglichkeit, dass einerseits Gefuhle des Misstrauens und der Missachtung, der Intoleranz und Gehassigkeit sich in solche der Achtung und Toleranz, des Vertrauens und Wohlwollens verwandeln und anderseits nichtsdestoweniger gleichzeitig unverändert an jener Grundidee der Staatspolitik fest gehalten werde, welche den eben umgewandelten Gefühlen entsprungen, diesen ihre Conception und ihre ganze Existenz zu verdanken hat.

Man kann von nationaler Herrschsucht und Grandomanie beseelt, alte nationale Rechte und Interessen Anderer missachten, und einen auf kunstliche Rassenherrschaft und Rassenverschmelzung hinzielenden Staatsgedanken concipiren und contempliren, man kann aber unmöglich fremden nationalen Rechten und Interessen gegenüber von Gefühl der Achtung und Toleranz beseelt sein und nichtsdestoweniger an diesem Staatsgedanken kunstlicher Rassenherrschaft und Rassenverschmelzung unverandert festhalten. Wer solches von sich glaubt oder behauptet, der ist sich entweder der Tragweite seines eigenen Gesinnungs-Wechsels noch nicht völlig bewusst oder er befurchtet, dass der bei ihm bereits vollzogene und nunmehr auch in weiteren Kreisen zu propagirende Gesinnungs-Wandel durch eine vorzeitige Aufdeckung auch seiner weiteren Consequenzen in seinem Fortgange leicht behindert werden konnte.

Selbstverstandlich konnte ich bei Mannern, die berufen sind, der offentlichen Meinung und ihrer Entwicklung die richtigen Bahnen vorzuzeichnen, nur die letztere Annahme gelten lassen und nicht minder selbstverstandlich ist es, wenn ich

dergleichen Reserven und Rücksichten seitens dieser Männer vollauf würdigen konnte, ohne mir selbst die gleichen Reserven aufzuerlegen; denn was auf jener Seite als ein Gebot politischer Klugheit erschiene, wäre unsererseits ein Verstoss gegen die politische Loyalität, diese erste und unerlassliche Vorbedingung eines jeden aufrichtigen Ausgleichs der Gegensätze. Dass aber ein Ausgleich, auf Grundlage der jüngst von massgebender Seite betonten Principien gegenseitiger Achtung, Toleranz und Anhänglichkeit ohne eine kleine Correctur der Grundidee unserer heutigen Staatspolitik nicht möglich ist, liegt nach diesen Ausführungen wohl auf der Hand. Dem freundlichen Leser dürfte es aber nunmehr auch ganz klar geworden sein, weshalb ich eingangs sagen konnte, dass ich diese Versöhnungs-Symptome nicht blos wegen, sondern auch trotz jener Widersprüche, auf welche sie hinweisen oder allenfalls hinweisen konnten, beachtenswerth finde.

Nach alledem kann ich meine Ansichten über diese Versöhnungs-Symptome dahin zusammenfassen, dass dieselben, wie man sie auch deuten möge, dem unvermeidlichen Klärungsprocesse unserer widerspruchsvollen Staatspolitik in jedem Falle nur förderlich sein können; dass sie aber in dem Falle ihrer günstigeren Deutung, als die ersten erfreulichen, obgleich noch schüchternen Versuche begrüsst werden müssten, die berufen wären, in der chauvinistisch bereits etwas überreizten öffentlichen Meinung einen heilsamen Stimmungs-Wechsel einzuleiten und anzubahnen. Auch gebe ich zu, dass man in diesem Falle die Sache bei ihrem richtigen Ende angefasst hat, indem man sein Augenmerk zunächst jenen Gefühlsmomenten zuwendet, die deren psychologische Unterlage bilden; denn unstreitig bildet auch in der Politik die Gesinnung das letzte und ausschlaggebende Moment, — der Geist ist dasjenige, worauf schliesslich Alles ankommt. Wo der gute Geist gegenseitiger Achtung und Toleranz waltet, werden auch erhebliche Differenzen ohne grosse Schwierigkeiten ihren befriedigenden Ausgleich finden; wo dagegen der böse Geist gegenseitiger Gehässigkeit und des Misstrauens herrscht, werden auch geringfügige Differenzen zu unheilvollen Entzweiungen treiben. Nur fürchte ich, dass insolange den schönen Worten — und mögen sie noch so aufrichtig gemeint sein — keine Thaten folgen, die ihnen den erforderlichen Nachdruck verleihen, sondern Thaten entgegenstehen, die ihnen sogar einen anderen Sinn geben könnten, dergleichen Versuche, vermöge dieser ihrer Zweideutigkeit, selbst in jenem Lager, aus dessen Mitte sie initiirt werden, ihren Zweck verfehlen, den erwünschten Erfolg nicht haben dürften.

Was aber unsere Haltung diesen Versöhnungs-Symptomen gegenüber anbelangt so kann dieselbe, meiner Ansicht nach, insolange wir darauf angewiesen bleiben, mit blosen Suppositionen rechnen zu müssen, keine andere, als die einer wohlwollend zuwartenden Reserve sein. Und ich glaube, dass ich, ohne aus dieser uns auferlegten Reserve herauszutreten, hinzufügen darf, dass wir dergleichen erfreulichen Versöhnungs-Versuchen ein reges Interesse entgegenbringen, dass es uns freut, erleuchtete Patrioten an einem so patriotischen Werke thätig zu sehen und dass wir, gleichwie bisher auch in Zukunft, den etwaigen weiteren Bemühungen in so heilsamer Richtung mit wachsamer — und ich füge hinzu — sympathischer Aufmerksamkeit folgen werden.

Möchte es doch einer gütigen Vorsehung gefallen, dass so edle Bestrebungen in dem anbrechenden Jahre bereits auch ihre segensreichen Früchte tragen!

Birkis, am Neujahrstage 1894.

Alexander Mocsonyi

V

« QUEM DII ODERUNT, PAEDAGOGUM FECERUNT »

Din incidentul jubilieului de 25 de ani al Reuniunei noastre învăţătoreşti, comitetul aranjând edarea unui « Almanac » avu amabilitatea a-mi rezerva şi mie, ca unui membru de onoare un spaţiu pentru o mică lucrare literară. Precum de sine se înţelege, cu plăcere profit de ospitalitatea ce-mi oferă comitetul şi sper, stimaţii mei amici, că nu-mi veţi lua în nume de rău, nici veţi privi de semne ale unor stimulări maliţioase, când Vă murturisesc că, meditând asupra temei lucrării mele, prima idee care mi-a trecut prin minte, mi s'a prezentat în sentinţa DVoastre prea bine cunoscută ce am pus-o în frunte. Sper, că cu atât mai puţin Vă veţi împedeca de acest joc banal al asociaţiunii de idei, după ce nu preget a adauge, cum că deja a doua şi proxima mea idee a fost aceea, că sentinţa aceasta ori cât de veche şi peste tot neacceptată este, ori cât adevăr cuprinde, ea în fond totuşi nu e scutită de eroarea unilateralităţii. Ba, cum mi se pare, sentinţa aceasta sufere în mai mult decât o singură privinţă de această eroare. Mai şi mai întâi, considerându-o mai de aproape, bate la ochi, că sentinţa aceasta e greşită în interna ei construcţie logică, întru cât prin ea se *specializează un ce general.* O analiză fugitivă va clarifica aceasta.

Chemarea pedagogului este încărcată cu ura zeilor — aceasta este ideea expresă a acestei sentinţe. Este însă evident că, avem aci de a face cu o concluziune, care avizează la o presupoziţiune tăcută, ca la premisa ei; iar această presupoziţiune o formează evident toate acele fatigie şi munce, cari, precum DVoastre mai bine o ştiţi, de comun sunt împreunate cu această chemare a vieţii şi asupra cărora ţinteşte şi aluziunea acestei sentinţe; căci plăcerile şi frământările vieţii constituesc, precum se ştie, acele criterii şi acea măsură, din cari s'a dedus în anticitate favorul şi defavorul zeilor şi după cari ambele acestea au fost taxate. Considerând acum că, în ura zeilor se exprimă maximul defavorului lor şi că construcţiunea sentinţei nu eschide nici chiar interpretarea cum că chemarea pedagogului nu numai că e încărcată cu ura zeilor ci este şi unica chemare a vieţii, care are să sufere de această soarte fatală; atunci într'adevăr apare foarte aproape concluziunea ulterioară că, *pe lumea aceasta largă şi frumoase nu există o chemare a vieţii mai desolată, decât chemarea pedagogului!*

Ce e drept se poate admite, că într'o idee atât de absurdă totuşi numai consecinţa extremă a sentinţei iasă la iveală, nu însă însăşi idea ei fundamentală, dar din contră trebue să se conceadă, că în rigiditatea deducţiunii acesteia apare totdeodată şi unilateralitatea ideei fundamentale.

Intr'adevăr nici chemarea pedagogului nu este cea unică împreunată cu fatigie, nici că acestea stau la o astfel de disproporţie cu cele ale altor chemări ale vieţii, că chiar fatigiile profesionale ale pedagogului să îndreptăţească în mod special la concluziunea de ură a zeilor, sau chiar să provoace o asemenea concluziune. Nicăiri, decât doară în « Eldorado », nu există după ordinea legilor naturei nici o chemare serioasă a vieţii, care ar fi scutită de fatigie şi munce. Economii şi

industriaşii, militarii şi politicii, preoţii şi medicii, savanţii şi artiştii etc., toţi au ca şi pedagogul, să combată şi să învingă greutăţile şi pedecile împreunate cu chemarea lor, până ca succesele să încoroneze nobila ambiţiune.

Fără îndoială deci, sentinţa noastră cuprinde un mare adevăr întru cât ea indică fatigioasa şi dificila lucrare a învăţătorului: în forma pregnantă însă, în care o face aceasta, se cuprinde totdeodată şi unilateralitatea ei, deşteptând prin aceasta apariţia, ca şi când *fatigiele, cari înherează fiecărei chemări serioase a vieţii, ar fi un atribut specific al chemării pedagogului.* Dealtmintre precum s'a îndegetat deja mai sus, aceasta nu este singura unilateralitate a sentinţei acesteia, ea laborează încă de una.

Sentinţa face fără îndoială impresiunea unei apreciaţiuni generale asupra chemării pedagogului, unei apreciaţiuni, care în forma ei, precum văzurăm, este destul de nefavorabilă. In fapt însă nu-i compete acest caracter de generalitate, deoarece în sentinţa aceasta se pune în cumpănă numai *o* parte: *fatigiele* chemării, precând *cealaltă parte: frumosul şi nobilul* chemării de tot *se trece cu vederea.* Sentinţa noastră este deci nu numai în *formă,* ci şi în fond *unilaterală.*

Dacă zicerea modernă, care, precum se ştie, contractează atât de aspru cu vederile antice, sună: «*Lucrul nobilitează*», atunci cum cred eu, adevăratei acestei ziceri s'ar putea opune una alta, nu mai puţin adevărată şi adecă: *Chemarea nobilitează lucrul.*

In fapt oricât de adevărat este în general că, lucrul nobilitează pe om, nimenea nu va susţine teza de *echivalenţă* a lucrului.

Intre lucru şi lucru există nenumărabile diferenţe de valoare foarte îndepărtate una de alta. Deja în cadrul diferitelor specii ale lucrărilor fizice, există o scală întreagă de diferenţe în valoare şi diferenţa de valoare se ridică chiar până la incomparabilitate între cele două terene mari ale activităţii omeneşti: *între lucrurile fizice şi cele spirituale.*

Aşa se formează în ori care societate omenească de tot inconştient, aşa zicând instinctiv, un *sistem al valorilor* mai puţin clar şi determinat al *lucrarilor omeneşti,* îndreptăţirea căruia, ori cât e perfect sau imperfect ar fi acela, nu poate veni sub întrebare, înrădăcinat fiind el însăşi în însăşi natura omului. Şi este evident că, la astfel de sisteme a valorilor sunt decizătoare nu numai momente *cantitative,* ci mai vârtos *calitative,* aşa de ex. lucrarea spirituală stă în general deasupra lucrării fizice, iar între acele lucrări fizice, care recer şi prestaţiuni spirituale, cele ce o fac aceasta în măsură mai înaltă stau şi în valoarea mai înaltă. Apoi pe terenul activităţii curat spirituale valoare lucrurilor o decid, cum cred eu, în general doi factori: *valoarea intrinsecă* a obiectului, la care se referă lucrarea, şi *valoarea intrinsecă a scopului sau ţintei,* în serviciul căreia este pusă lucrarea.

Dacă acuma considerăm din aceste puncte de vedere diferitele chemări ale vieţii, ale căror categorii mai înalte formează, precum se ştie *artele,* care iarăşi se deosebesc între sine în aşa numitele «*bele arte*» şi cele «*practice*», atunci judecata noastră apreciativă asupra chemării pedagogului fără îndoială ni se va prezenta într'un mod *esenţialmente diferit* de acela, ce se poate deduce din sentinţa antică. Dacă peste tot pentru activitatea spirituală a omului pe terenul practic nu poate fi un obiect mai preţios decât: *însuşi omul;* dacă activitatea omenească de această natură nu-şi poate alege o ţintă mai nobilă şi mai preţioasă decât: *a face pe om din om* — atunci cu tot dreptul putem afirma, că dintre toate artele practice, de care omul peste tot este capace, *arta pedagogică şi arta politică sunt cele mai nobile şi mai preţioase.*

Şi oricât de îndepărtate una de alta ar părea aceste două feluri de artă, ele sunt strâns înrudite între sine: *arta pedagogica şi arta politică formează o frumoasă şi nobilă pereche de surori gemene.*

Ambele au *aceeaşi* rădăcină: *firea spirituală-etică* a omului, şi ambele au *aceiaşi* menire: a prepara şi promova desvoltarea acestei firi spirituale-etice a omului, *spre a conduce pe om la destinaţiunea sa morală.* Ele îşi împarţesc numai terenul lucrării: *una* are în *şcoală* alta în *Stat* a se pune în serviciul *ideii de desvoltare liberă şi morală a vieţii.*

Dacă astfel cuprindem lucrul în *puritatea sa ideală* — şi aceasta este adevărul de ordine superioară, — atunci şi *înalta valoare etică* a chemării pedagogului va răsări din o astfel de contemplare în plina sa plendoare ideală. Şi dacă, fără a desconsidera fatigiele chemării, în contra acestora aruncăm în cumpănă *frumosul şi nobilul,* care sunt *esenţa* acestei chemări, atunci pedagogul, asupra sorţii ce-i este destinată, chiar şi în butul sentinţei străveche, va fi desigur inspirat de sentimentul înălţător al acelei *satisfacţiuni interne morale,* ce în orice chemare a vieţii formează *prima condiţiune, dar* şi cea mai *sigură garanţă* pentru *credincioasa împlinire a datorinţelor.*

Şi pe vastul teren al nobilei acestei arte speciale misiunea DVoastre este: *a depune primele ferme pietre fundamentale la cultura noastră naţională;* la aceea cultură de *soliditate,* de care atât de esenţial este condiţionată nu numai *prosperarea,* ci chiar *existenţa naţională* a poporului nostru. Am convingerea, că *DVoastre, amicii mei, împliniţi cu nobilă ambiţiune nobila-Vi misiune.*

Iar în cât mă priveşte pe mine, — dacă nu mi-ar inspira atât de tare o sacră sfială de a mesteca pe zei în trebile omeneşti — eu mai că, după toate acestea, aş fi tentat a traverti mult discutata noastră sentinţă în contrarul ei diametral şi a exclama:

« Quem dii deligerunt, paedagogum fecerunt ».

Birchiş, Iulie 1895.

Alexandru Mocsonyi

CUPRINSUL

Prefața 5
ORIGINĂ ŞI GENEALOGIA FAMILIEI MOCIONI 7
BIOGRAFIILE MEMBRILOR DE SEAMĂ AI FAMILIEI MOCIONI . . . 8
I. Ioan Mocioni de Foen 26
II. Petru Mocioni de Foen 29
III. Andrei Mocioni de Foen 31
IV. Antoniu Mocioni de Foen 101
V. Gheorghe Mocioni de Foen 104
VI. Lucian Mocioni de Foen 106
VII. Ecaterina de Mocioni 108
VIII. Alexandru de Mocioni 111
IX. Eugen de Mocioni 376
X. Zeno Mocioni de Foen 381
XI. Petru de Mocioni 382
XII. Alexandru de Mocioni Jr. 383
XIII. Ionel de Mocioni 384

ANEXE

Diploma nobiliară a ramurei Mocioni de Foen 389
Diploma nobiliară a ramurei de Mocioni 392
Memoriul pentru înființarea Episcopiei Române din Timişoara 395
Corespondența membrilor familiei Mocioni cu diferite personalități ilustre ale vremii 398
Polemica filosofică a lui Alexandru Mocioni cu profesorul Dr. F. Slavicki . . 428

DIN LUCRĂRILE LUI ALEXANDRU MOCIONI:

I. Conştiința Națională 437
II. Problema Vieții 444
III. Religiune şi Ştiință 448
IV. Versohnung-Symptome 465
V. Quem dii oderunt, paedagogum fecerunt 471

TABLA PANŞELOR

	Intre pag.
1. Icoana sfântă din Bulci.	12— 13
2. Eva de Kefala.	12— 13
3. Dimitrie de Mocioni.	16— 17
4. Mihai de Mocioni.	16— 17
5. Stema ramurei Mocioni de Foen.	20— 21
6. Stema ramurei de Mocioni.	20— 21
7. Antoniu Mocioni de Foen, Marele Maestru al Vânătorilor Regale.	24— 25
8. Ioan Mocioni de Foen.	24— 25
9. Iuliana Mocioni de Foen, născută Panaiot.	32— 33
10. Petru Mocioni de Foen.	32— 33
11. Andrei Mocioni de Foen.	34— 35
12. Laura Mocioni, născută Cernovici.	34— 35
13. Castelul din Foen.	76— 77
14. Antoniu Mocioni de Foen.	76— 77
15. Castelul din Bulci.	102—103
16. Gheorghe Mocioni de Foen.	102—103
17. Lucian Mocioni de Foen.	108 109
18. Ecaterina de Mocioni.	108 109
19. Alexandru de Mocioni.	112—113
20. Castelul din Vlaicoveţ.	112—113
21. Manuscrisul lui Alex. Mocioni.	286—287
22. Elena de Mocioni, născută de Gyöngyös.	356—357
23. Castelul din Birchiş.	356—357
24. Eugen de Mocioni.	370—371
25. Mausoleul din Foen.	370—371
26. Theresa de Mocioni.	378—379
27. Castelul din Căpălnaş.	378—379
28. Ecaterina de Mocioni, măritată contesă E. Teleki.	382—383
29. Eugenia de Mocioni.	382—383
30. Zeno Mocioni de Foen.	386 387
31. Maria Mocioni de Foen.	386—387
32. Petru de Mocioni.	390—391
33. Alexandru de Mocioni junior.	390—391
34. Ionel de Mocioni.	394 395
35. Biserica din Căpălnaş.	394—395

MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI, 1939

C. 53.805.